Blik op mens en tijd

Blik op mens en tijd

Dit boek bevindt zich in het publiek domein. Er zijn geen auteursrechten van toepassing.

Uitgegeven in eigen beheer

Gratis te downloaden via:

www.driesdeclercq.com

Gedrukt boek te bestellen via:

http://www.lulu.com/spotlight/Blik_mens_tijd

Contact: driesdeclercq@protonmail.com

Inhoudsopgave

Voorwoord....10
Inleiding....11
1. Inleiding voor deel I: “De tijd”....11
2. Inleiding voor deel II: “Ideeën”....13
3. Inleiding voor deel III: “De mens”....13
I. De tijd....18
Tijd of geen tijd?....18
Evolutie....20
1. Orde in orde in orde in orde....20
2. Verdwenen mens, nieuwe mens....24
Politieke verlamming....28
1. De 20e eeuw daagt de tijd uit....28
2. De vervangen mens en de scheiding der machten....29
3. De creatie van geld....35
4. Geromaniseerd....46
5. De compulsiviteit van de tijd....54
De vrije markt voor cultuur....58
1. Verdwenen cultuur....58
2. Reëel of hyperreëel?....65
De technologische explosie....76
1. De integratie met technologie....76
2. Vercultivering....77
3. Enkele kwesties....83
3.1. De opwarming van de Aarde....83
De bestrijding van ontbossing....83
De opwekking van energie....84
Andere eetgewoonten....87
De piek van de olieproductie....89
3.2. Ongelijkheid door automatisering....90
3.3. Automatisering en overbodigheid....91
3.4. Hyperreëel....94
3.5. Genetisch gemodificeerde baby’s....99
3.6. De laatste doden....100
3.7. Het einde van de mens....103
3.8. Het einde van de natuur....105
O, lieve toekomst....108
1. Tijd kan gevaarlijk zijn....108
2. Nieuwe gevaren....110
2.1. Biologische oorlogsvoering....110

2.2. Pandora's doos....114
2.3. De mens uit de mens halen....124
2.4. Minuscule robotica?....127
2.5. De programmeerbare Aarde....128
2.6. Veilig de ruimte in....128
3. Ten goede én ten kwade....129
4. Het heersende klimaat....131
5. De wet van dictator Murphy....138
6. Waar is de toekomst naartoe?....142
7. Het scenario van de toekomst....144
8. De halt aan technologie....146
9. Een alternatieve wereld....147
10. Prioriteit van belangen....150
11. Een nieuw tijdperk?....151
12. Genesis....151
Een laatste voorstel....154
II. Ideeën....165
1. Geld in nood....165
2. Moralisering van de prijs....166
3. Groei van aanbod en koopkracht....170
4. Vrije arbeidseconomie....172
4.1. Een beknopte verklaring van haar werking....172
4.2. De overgang naar zo’n economie....174
4.3. De creatie van de gedeelde economie....175
5. De loods....176
6. Crowdfunding van de economie....177
7. Sociaal investeren....179
8. Fractionele aankoop van een woning....181
9. De inflatieloze economie....184
9.1. Inflatie en de staatsschuld....185
9.2. Het fractioneel bankieren....187
10. De leen-economie....189
11. Vrije cultuur....193
11.1. Het gedeelde land....193
11.2. De creatie van cultuur....195
12. Als burgemeesters over de wereld regeerden....195
13. Vetorecht voor het volk....196
14. De overheid met zelfkritiek....198
15. Wederzijdse democratie....199
16. Tijdloze redelijkheid....200
17. Populisme....202
18. Neutraliteit in de multiculturele samenleving....204

III. De mens....209
Gebrek aan vrijheid....209
1. Vrije wil?....209
2. Nachtmerrie en droom....210
3. Positieve en negatieve oorzakelijkheid....214
4. De ketting....216
5. Het geloof in zichzelf....218
Toepassing van bewustwording op onmacht....219
1. Wil over zich?....220
2. Enkele mogelijke valstrikken....221
3. Seksualiteit en hechting....224
4. Bewustwording....228
5. Enkele andere fenomenen....230
5.1. Binnen en buiten de ervaring....230
5.2. Offensief....231
5.3. De vlucht voor het zelfbehoud....233
5.4. Het grijpen naar beloning....234
5.5. Het verwerken....236
5.6. Vertrouwen....237
5.7. Projectie van onmacht....242
5.8. Kan men zien hoe de andere zich ziet?....243
5.9. Verbondenheid en vervreemding....247
5.10. Compromittering en onrechtvaardigheid....251
5.11. Betekenisvolheid en betekenisloosheid....253
5.12. Het omgaan met negativiteit....257
5.13. De negativiteit in zich....260
5.14. Voorbereidheid....261
5.15. Gebrek aan controle....261
5.16. Aanvaarding....263
5.17. Een kleine samenvatting....264
6. Verval en behoud van zichzelf....265
6.1. Het verval van zichzelf....265
6.2. Vrijer van vijandigheid....267
6.3. Geen oplossing?....269
6.4. De bevrijding van het kwaad....270
6.5. Het ongeziene sadisme....275
6.6. Gebrek aan effectiviteit van de intentie....276
6.7. Het profiel van de dader....277
6.8. Ze bedoelen het niet slecht....278
6.9. Kwaadaardig dat het kwaadaardig is voor zich....280
7. Moraliteit....281
7.1. Moraliteit en zelfbehoud....281

7.2. Morele effectiviteit....288
7.3. De rechtvaardiging....291
7.4. Zwak en sterk....291
7.5. Subjectieve moraliteit....294
7.6. Tolerantie....297
7.7. Het mijden van de dualiteit....298
7.8. De universele moraal....299
8. Beïnvloeding op de perceptie....300
8.1. Problematische perceptie....300
8.2. De fenomenologische filter....301
9. Fenomenen in de cultuur....303
10. De bewustwording in de cultuur....304
Op zoek naar bevrijding....308
1. Angst & moed....308
2. Zelfmedelijden....309
3. De transitie van de zelf....311
4. De piramide....313
4.1. Naar de top....313
4.2. De ladder....316
5. De onafgewerkte persoon....317
6. Vrijere wil....318
7. Zelfverbetering door zelfredzaamheid....319
Over macht....321
1. Macht over zich....321
1.1 De volgzame meester....321
1.2. Ongewilde macht over zich....322
1.3. Ontnomen vrijheid....324
1.4. Afwijzing van macht....325
1.5. Macht eist zich op....326
1.6. Vrijer van macht over zich....327
1.7. Gewilde macht over zich....330
1.8. Macht, vervreemding en verbondenheid....331
1.9. Dominantie....334
1.10. Het kortste eind....337
2. Moedige macht....339
Verlangens en de wil....341
1. De onschuldigheid van het genieten....341
2. De gecontroleerde verslaving....349
3. De verborgen persoonlijkheid....350
4. Geloof en verlangen....354
5. Subjectificatie....356
6. Alles of niets....358

7. Verlangens en bevrijding.....359
8. Zelfzuchtige en onzelfzuchtige verlangens.....361
9. Het verlangen naar vrijheid.....361
10. De vorming van de wil.....363
11. Positieve en negatieve wil / verlangens.....363
12. De interne en externe wil / verlangens.....365
13. Wat men wilt hebben en wie men wilt zijn.....367
Wegen.....368
1. De weg tot zich en de weg uit zich.....368
2. De kwelling.....369
3. Eén bepaalde weg.....370
4. Verenigbaar en onverenigbaar.....372
5. Nog een andere weg.....374
Ervaringen en verklaringen.....378
1. Van verklaringen naar ervaringen.....378
2. De persoonlijke ervaring laten zijn.....381
Worden en zijn.....383
1. Synthetisch en natuurlijk gedrag.....383
2. Uitbreiding.....384
3. To be to be or not to be to be.....387
3.1. Zijn om te zijn.....387
3.2. Niet hoeven te zijn om te zijn.....390
4. Tussen het iets zijn en het niets zijn.....390
5. Succes of niet falen?.....392
6. Sisyphos en de wording.....395
7. Voorwaarts leven.....396
8. Onmiddellijk, spontaan, uitgesteld en in wording.....397
9. De ervaring van de omgeving.....398
10. Aanwezig zijn.....399
11. Mens en samenleving.....401
12. De aanvaarding van het leven.....401
Enkele losse teksten over de mens.....403
1. Het onkenbare.....403
2. Doodsheid en levendigheid.....404
3. De drie gerichtheden.....406
4. Reëel, virtueel en reëel voor zich.....407
4.1. Het echte en het virtuele.....407
4.2. Het reële, het gekozen reële en het overkomen reële.....408
5. Het percipiëren.....411
5.1. Twee werelden.....411
5.2. Een visuele voorstelling van reflectie.....413
6. Natuur versus cultuur.....415

7. Over openheid, goedheid en disciplinering.....418
8. Het analoge aspect van het menselijke bestaan.....420
9. Over subjectiviteit.....425
9.1. Dominante en onderdanige subjectiviteit.....425
9.2. Objectiviteit in subjectiviteit.....428
10. Over ego en egoloosheid.....428
10.1. De egoloosheid van het ego.....429
10.2. Combinaties van egoloosheid en ego.....431
10.3. Schending van de egoloosheid.....432
10.4. Binnenwaarts en buitenwaarts gericht ego.....433
10.5. Symbiose van ego en egoloosheid.....433
11. Seksualiteit en gender.....435
11.1 Seksualiteit en cultuur.....435
11.2. Inzichten uit de seksualiteit.....437
11.3. Transgender of niet?.....440
Verbondenheid en anderheid.....443
1.Verbondenheid.....443
1.1. Verbonden en op zoek.....443
1.2. Positieve en negatieve verbondenheid.....443
1.3. Zelfverbondenheid.....445
1.4. Bevragende en bevestigende bewondering.....445
1.5. Verbondenheid zonder gebondenheid.....446
1.6. De herkenning van elkaar.....448
1.7. De schenking.....450
2. Anderheid.....453
2.1. Openheid tot anderheid.....453
2.2. Enkele voorbeelden van anderheid.....454
2.3. Narcisme of empathie – sadisme of onschuld?.....457
2.4. Liefde maakt blind.....459
2.5. Verleiding naar anderheid.....460
2.6. Goed wordt slecht en slecht wordt goed.....463
2.7. De anderheid in zich.....464
2.8. Anderheid, eigenheid en verbondenheid.....466
2.9. Water en vuur.....467
2.10. De gedeelde ervaring.....469
2.11. Façade of empathie.....470
2.12. De wortels van anderheid.....472
2.13. Extremen van anderheid.....473
2.14. De anderheid overkoepelend.....474
2.15. Samenheid.....474
3. Afstand.....476
4. Van het ware geloof naar het gekozen bestaan.....477

Liefde kondigt zich aan....481
1. De logica der liefde....481
2. Wat in de weg staat van liefde....482
3. Het bekomen van liefde....487
4. De greep der liefde....489
5. Zelfliefde....490
5.1. Onzelfzuchtige zelfliefde....490
5.2. Een andere vorm van zelfliefde....492
6. De liefde die men verdient....493
7. Aanwezig zijn....496
8. Schuld en liefde....496
9. Liefde en/of toewijding....499
10. Liefde en onafhankelijkheid....501
11. Genade....504
12. De intelligentie in liefde....504
13. Mogen zijn....506
14. Zie uw vrienden graag....507
15. Het doorgeven van liefde in de opvoeding....509
16. De groei van het geweten in de mens....510
Nog wat over moraliteit....514
1. Over de oorsprong van moralen....514
2. Vrije moraliteit....515
3. Individuele moralen en culturele moralen....517
4. Evolutie der moralen....521
5. Vooroordelen omwille van moraliteit....522
6. Immoreel relativisme....523
7. Gewilde kwaadaardigheid en goedheid....523
8. In de ontkenning van het morele....524
9. De aanvaarding van de zonde....525
10. Vrijheid of corrumpering?....526
11. Zonde, onschuldige zonde en deugd....528
12. Verschillende uitdrukkingen van goedheid....530
13. Een interpretatie van de gulden regel....531
14. Strategieën voor moralen....532
15. Meester, slaaf en liefde....534
16. Moralen laten zijn....536
17. De morele imperatief....537
18. De laatste held....539
Bronvermelding....541

Voorwoord

Zoals te lezen in het colofon, bevindt dit boek zich in het publiek domein. Dit betekent dat men dit boek op legale wijze met eenieder mag delen. Ik hoop ook dat men dat zal doen opdat de verdere verspreiding van dit boek een werkelijkheid kan worden.

Inleiding

Ik denk dat het eerlijk is om dit boek als een filosofisch werk te beschouwen. Het boek kent drie delen.

Het eerste deel gaat over de voortgang van de tijd en de evoluties die daarmee gepaard gaan. Het tweede deel bespreekt politieke en economische ideeën. Het derde deel gaat over de mens.

Elk deel staat prima op zichzelf. Men hoeft dit boek dan ook helemaal niet deel per deel uit te lezen. Men kan elk deel naar believen beginnen te lezen.

Er volgt hier een inleiding voor elk deel.

1. Inleiding voor deel I: "De tijd"

Wanneer men denkt aan de tijd dan denkt men mogelijk aan een dimensie waarlangs alles gebeurt. Maar ik zal me niet bezighouden met wat de tijd 'is' maar met wat de tijd 'doet'.

In het eerste hoofdstuk, "Tijd of geen tijd", bevraag ik echter wel of de tijd werkelijk een dimensie is. Ik bevraag of het verleden nog bestaat en of de toekomst al bestaat. Maar zelfs al zou enkel het heden bestaan, dan nog lijkt het heden evenzeer allerlei evoluties te doorgaan.

In het volgende hoofdstuk, "Evolutie", wordt dit al wat verduidelijkt doordat er aangegeven wordt dat het universum allerlei orde uit de chaos lijkt te creëren. Sterren en planeten ontstaan. Het leven kan ontstaan. Net zoals er complexe levensvormen kunnen ontstaan. Zo is de mens ontstaan. En zo zijn beschavingen ontstaan. En de mens evolueert mee met die wereld in wording.

Zo zijn er ook politieke en economische evoluties. In het hoofdstuk "Politieke verlamming" wordt dit besproken. In dit hoofdstuk wordt er reeds meer het heden en recente verleden van de 20e eeuw besproken. We schuiven dus voorwaarts in de tijd. De 20e eeuw kende zeer sterke politieke stromingen. Denk bv. aan het Communisme of fascisme. Maar zulke stromingen liggen nu in grote mate in het verleden. Er zijn zeker nog duidelijke linkse en rechtse stromingen in de politiek. Maar tegelijkertijd lijkt er ook een kapitalistisch economisch systeem relatief

vrij te kunnen regeren. Dat was uiteindelijk in mindere mate het geval bij het fascisme en zeker bij het Communisme. Vandaar dat er gesproken wordt over een politieke verlamming. Het economische systeem regeert en de globalisering regeert. En dit systeem lijkt dan ook in aanzienlijke mate gediend te worden vanuit de politiek.

In "De vrije markt voor cultuur" wordt er wat meer ingegaan op de cultuur die is ontstaan door de wisselwerking van technologie en de vrije markt. De 20e eeuw kende een zeer sterke opkomst van de massamedia. En zowel de mens als de vrije markt maken daar gebruik van. Wij zijn de ontvanger van informatie, indrukken en boodschappen. Net zoals wij, zeker na de opkomst van de sociale media, zelf ook des te meer boodschappen uitzenden. En deze ontwikkelingen lijken de cultuur grondig veranderd te hebben.

Technologie lijkt mens en samenleving dus grondig te kunnen veranderen. In "De technologische explosie" wordt daar verder op ingegaan. Vanaf dan wordt er een blik geworpen op de toekomst. Wat zou er allemaal mogelijk kunnen worden door nieuwe technologie? Zullen we langer kunnen leven? Zou genetische modificatie des te meer toegepast worden? Zou de mens het ook op zichzelf of het nageslacht gaan toepassen? Zou de mens het eigen lichaam des te meer gaan integreren met technologie? En zelfs de eigen hersens? Zal robotica en kunstmatige intelligentie des te meer automatisering in de hand werken? En wat zal er overblijven van de natuur als er zoveel mogelijk zou worden? Zulke kwesties zullen onderzocht worden.

En zal het veilig zijn? Zou die technologie niet tal van nieuwe oorlogsvoering kunnen mogelijk maken? Is kunstmatige intelligentie veilig wanneer de regering het zal toepassen? En zal het veilig zijn wanneer er kunstmatig intelligente wezens ontstaan met hun eigen bewustzijn? Zou genetische modificatie kunnen leiden tot nieuwe biologische wapens? Tal van nieuwe kwesties duiken op in het laatste hoofdstuk: "O, lieve toekomst". Om te onderzoeken hoe (on)veilig die technologie zou zijn, wordt er nagegaan hoe (on)veilig er reeds mee omgesprongen is. En er worden ook enkele scenario's geschetst die misschien zouden kunnen ontstaan.

2. Inleiding voor deel II: “Ideeën”

In dit korte deel komen er tal van politieke en economische ideeën aan bod. De ideeën staan los van elkaar. Er is geen groot meesterplan bedacht. Er is wel een zekere relatie met deel I. Immers, als men zulke ideeën zou kunnen realiseren, dan zou men de tijd beïnvloeden. Het is misschien niet uitgesloten dat er heel wat zou kunnen veranderd worden.

3. Inleiding voor deel III: “De mens”

Dit deel bevat allerlei gedachten die ik heb gehad over de mens. Het is gebaseerd op mijn eigen waarneming, ervaring en reflectie. Al heb ik uiteraard getracht om zo min mogelijk een weergave te maken van mijn eigen leven en de mensen rondom mij.

Het is niet zo spiritueel getint. Het lijkt me meer op een encyclopedie die het spectrum van het menselijke gedrag en ervaring tracht te beschrijven.

Maar dat klinkt natuurlijk absurd. Een encyclopedie van het menselijke gedrag en ervaring? Als een dichter bv. net een gedicht heeft geschreven, zal hij/zij dan de ervaringen en de gedragingen die gepaard gingen met het schrijven van dat gedicht kunnen terugvinden in dit boek? Uiteraard niet. Haast niemand lijkt me dit boek te zullen lezen, laat staan een dichter.

En als de lezer ineens zo’n onverwachte wending te verwerken krijgt? Hoe zou de lezer dan kunnen reageren? Zou er gefronst worden met de wenkbrauwen? Zou er een lachje ontstaan? Iets anders misschien?

Het lijkt duidelijk dat de talloze gedragingen en ervaringen van de mens onmogelijk kunnen beschreven worden in dit boek. Men zou al snel duizenden pagina’s bij elkaar kunnen schrijven. En dan nog.

En vele mensen lijken me ook te houden van de gedachte dat zij maar in beperkte mate te beschrijven zouden zijn. Vele mensen willen zichzelf niet in alle detail gaan analyseren. Noch wensen zij in zulke mate geanalyseerd te worden.

Het doet me wat denken aan een tiener die zich verzet tegen het geplaatst worden in hokjes. Alsof die tiener niet wenst toe te geven dat hij/zij overeenkomstig is aan dit of dat. En als men die tiener een theorie zou

voorleggen met de bewering dat die theorie hem/haar beschrijft, dan zou er mogelijk ook verzet kunnen komen. Die tiener zou kunnen beweren dat hij/zij niet die theorie is. En terecht.

Want 'wie' is het dat men analyseert? Stel bv. dat men een bepaald gedrag heeft dat ongewild is voor zich. Stel bv. dat men regelmatig woedend zou worden en dat men dit wilt vermijden. Dan zou men zich kunnen afzetten tegen dat gedrag. Zodat elke keer dat die woede opkomt, men die tracht los te laten. En misschien leert men daar dan ook in te slagen. Zodat die woede eigenlijk haast geen deel meer uitmaakt van zich. Men is veranderd. Aldus, 'wie' is het dat men analyseert als men kan veranderen zonder zich doelbewust te analyseren? Want evenzeer had men kunnen onderzoeken waarom men soms kwaad werd opdat men zo zou kunnen afleiden hoe men dat in de toekomst zou kunnen mijden. En misschien had dit ook kunnen slagen. Maar men zou wel degelijk een ander pad belopen hebben. Men zou zich anders ontwikkeld hebben en men zou zich anders gedragen hebben. Dus het lijkt geldig te zijn om die analyse van zichzelf trachten te ontlopen.

Maar wat als men de problemen niet de baas lijkt te kunnen? Of wat als er steeds nieuwe problemen opduiken omdat men lijkt te worstelen met zichzelf? Dan bestaat de kans dat men zichzelf te weinig begrijpt. En dan lijkt er een gebrek aan zelfcontrole te zijn. En zo'n gebrek aan inzicht en aan zelfcontrole zou steeds opnieuw een probleem kunnen worden. En dan kan het natuurlijk belangrijk zijn dat men ergens een zeker inzicht kan vergaren. In dit deel worden vele teksten aangeboden waarvan de inhoud, dan toch zeker op het moment dat ik ze schreef, belangrijk leek te zijn om mee te delen.

Al geef ik toe dat hetgene wat hier niet beschreven staat over de mens, net het belangrijkste zou kunnen zijn.

Ik wens ook mee te geven dat ik mezelf vaak bevraagd heb wanneer ik deze gedachten ontwikkelde. Want ik wou niet eindigen met verkeerde veronderstellingen. Mede omdat ik niet de lezer zou willen misleiden tot het geloven van iets dat uiteindelijk onjuist zou zijn. Immers, het opzet van dit deel was om aan de lezer ideeën te kunnen meedelen opdat de lezer zelf inzichten zou kunnen verkrijgen omtrent de mens en omtrent zichzelf en anderen. En dat lijkt me ongetwijfeld mogelijk. Toch zou het ook kunnen baten dat men zelf gaat bevragen wat er neergeschreven

staat. Opdat men zou kunnen mijden dat men ideeën opdoet die onjuist of onnauwkeurig zouden zijn.

Het is ook mogelijk dat een bepaald fenomeen dat ik beschrijf van toepassing kan zijn op sommige mensen. Het fenomeen zou dan correct of nauwkeurig zijn. Maar evenzeer zou men zichzelf of anderen gaan bekijken vanuit dat fenomeen omdat men meent dat zij aan dat fenomeen voldoen. Terwijl dat misschien niet zo is.

Maar wat als het wel zo is? Wat als men correct afleidt dat iemand zich gedraagt volgens een bepaald fenomeen? Dan lijkt men in principe correct te zijn. Al bestaat de kans dat die persoon zelf zich helemaal niet zo ziet. Hun subjectiviteit is uiteraard ook van belang.

En dat geldt ook voor zichzelf. Wat als men correct afleidt dat een bepaald fenomeen schuilt in het eigen leven of zichzelf? Dan zou dat kunnen leiden tot het gaan herbekijken van zichzelf en het eigen leven. Wat kan leiden tot conflicten. Het kan botsen met de eigen subjectieve opvatting van zichzelf. Het kan leiden tot een verstoring van de harmonie in het eigen leven.

Alsook, ben ik dan werkelijk objectief? Want zelfs wanneer ik er steeds in zou geslaagd zijn om inzichten over de mens mee te delen die nauwkeurig zouden zijn, wil dat dan zeggen dat ik werkelijk objectief ben? Het lijkt me duidelijk dat ik ook andere inzichten had kunnen meedelen en die andere inzichten hadden mogelijk ook correct kunnen zijn. Maar zulke andere inzichten zouden misschien niet zo relevant zijn geweest voor mij. Ik heb kwesties besproken die belangrijk genoeg leken voor mij. En ik heb die kwesties trachten te beantwoorden op een wijze die toepasselijk leek voor mij. Dus er schuilt nog steeds subjectiviteit in.

Daarnaast, zijn de kwesties die ik bespreek belangrijk voor zich? Of belangrijk voor zich op het moment dat men ze leest? Misschien niet. Daarom dat het kan helpen om zelf een kwestie uit te zoeken die op dat moment van belang is voor zich. Men hoeft dus dit deel helemaal niet van voren naar achteren te lezen. Men kan werkelijk simpelweg een bepaalde tekst uitkiezen.

Bij de mens lijkt het immers ook zo te zijn dat alles in relatie staat tot elkaar. Dus het is moeilijk om ergens een basis te vormen waaruit men de rest van het mens zijn kan uit opbouwen. Waardoor het minder van

toepassing lijkt om een bepaalde volgorde aan te houden wanneer men inzichten over de mens opdoet.

Toch heb ik getracht om er doelmatig een zekere richting aan te geven. Voor wie het interesseert, zal ik zeer beknopt de inhoud overlopen.

Het begint bij het eerste hoofdstuk, “Gebrek aan vrijheid”, waarin de vrije wil van de mens wordt bevraagd. Soms lijken mensen immers niet in staat te zijn om zich te weren tegen wat hen overkomt.

En dat kan leiden tot onmacht. Het hoofdstuk dat volgt, “Toepassing van bewustwording op onmacht”, gaat daar uitgebreid op in. Hier wordt de bewustwording geïntroduceerd. Dit houdt in dat men zoekt naar welke fenomenen van toepassing zijn op zich opdat men daarmee zou kunnen rekening houden. Als men dan onmacht zou ervaren, dan zou men kunnen onderzoeken hoe men soms onmacht kan voorkomen doordat men inziet wat er bij zich onmacht veroorzaakt. Zo zou men zich dus geregeld van onmacht kunnen bevrijden. Onmacht zal ook niet behandeld worden als iets dat overweldigend hoeft te zijn. Ook lichte vormen van onmacht worden besproken.

In het hoofdstuk “Op zoek naar bevrijding” volgen er enkele losse teksten die ook de vrijheid van de mens in acht lijken te houden. Ideeën over vrijheid lijken prominent aanwezig te zijn.

Het hoofdstuk daarop, “Over macht”, bespreekt dan ook in aanzienlijke mate hoe men vrijer kan zijn van macht over zich. Al bespreekt het ook de invloed die macht kan hebben op zich wanneer men ze uitoefent of wanneer men ze ondergaat.

In het hoofdstuk “Verlangens en de wil” komt dan de bevrijding van ongewenste verlangens aanzienlijk aan bod. Al wordt er ook algemener gekeken naar de effecten van verlangens en de wil op zich.

In het hoofdstuk “Wegen” wordt een link gelegd tussen het volgen van een weg en het leven zelf. Het leven lijkt zich te ontplooien en te openbaren zoals de omgeving zich kan openbaren wanneer men een weg bewandelt. En dit tracht ik dan aan te tonen met verscheidene teksten.

In “Ervaringen en verklaringen” wordt er aangegeven dat de verklaringen die men geeft aan het eigen gedrag voor allerlei neveneffecten kunnen zorgen. Dus het bekijken van zichzelf volgens

allerlei gedachten kan beïnvloeden hoe men is als mens en hoe men niet is als mens. In dit boek staan vele analyses. Als dit ervoor zou zorgen dat men zelf zichzelf en anderen des te meer zou analyseren volgens zulke ideeën, dan heeft dat een effect op hoe men is. Net zoals dat geldt wanneer men tracht te leven volgens hoe een idee het zich voorschrijft.

Dit is van belang voor het volgende hoofdstuk want in “Worden en zijn” worden er allerlei diverse wijzen aangegeven waarop men kan zijn of net niet kan zijn.

In “Enkele losse teksten over de mens” komen er letterlijk diverse teksten aan bod waarvan het me moeilijk leek om ze in een ander hoofdstuk te plaatsen. Zo wordt de perceptie van de mens, de subjectiviteit, het ego en seksualiteit besproken.

In “Verbondenheid en anderheid” komt de rijkdom aan bod die gepaard kan gaan met het vinden van verbondenheid. Maar soms leidt het willen aangaan van verbondenheid net tot moeilijkheden. En die kunnen liggen aan het feit dat mensen onderling verschillend zijn van elkaar. Ik spreek dan over ‘anderheid’ die er is ten opzichte van elkaar. En dat wordt ook besproken.

In “Liefde kondigt zich aan” komt de liefde zelf aan bod. Er wordt vermeld wat de liefde te bieden kan hebben en hoe liefde kan ontstaan.

In “Nog wat over moraliteit” wordt er uiteindelijk nog wat gesproken over wat moreel zou zijn en wat immoreel zou zijn. Soms maak ik ook een onderscheid tussen de zonde, onschuldige zonde en deugd. Want er is ook immers allerlei gedrag dat zowel onschuldig kan lijken als niet zo onschuldig kan lijken.

I. De tijd

Tijd of geen tijd?

Stel dat je een bal laat rollen en je ziet die bal voorwaarts rollen en op een gegeven moment stopt de bal met rollen.

Denk je dan dat die bal enkel op die positie bestaat?

Of denk je dat die bal ook nog bestaat in de tijd die voorbij is. Aldus, als 5 seconden geleden die bal nog op een andere positie was, bestaat die bal daar nog 5 seconden geleden?

Ik denk van niet. Is er een fysisch mechanisme dat stelt dat het verleden dient bewaard te blijven?

Waarom zouden die atomen in die bal nog bestaan in een vorig moment?

Er lijkt mij geen enkele reden voor te zijn. Ik denk niet dat het verleden nog bestaat. Ik denk ook niet dat de toekomst al bestaat.

Daarom zou ik stellen dat naar het verleden reizen compleet onmogelijk is.

In zekere zin kan men naar de toekomst reizen aangezien de relativiteitstheorie stelt dat de tijd kan vertragen. Als men in een ruimteschip zou vertoeven dat zich aan een snelheid voortbeweegt die dicht bij de lichtsnelheid ligt, dan zou het kunnen dat men bv. na één jaar ouder geworden te zijn in dat ruimteschip er op Aarde 10 jaar voorbij zijn. Aldus, men zou dan 9 jaar naar de toekomst hebben gereisd. Echter, het is ook zo dat men wel continu in het heden blijft. Men wordt louter trager ouder.

Dan zou men tot de conclusie kunnen komen dat, als men even die effecten zoals beschreven in de relativiteitstheorie buiten beschouwing laat, de tijd slechts in ons hoofd bestaat. Dat er slechts het heden is dat verandert. Dat wij de tijd uitvinden terwijl ze er niet echt is.

Maar het is bv. wel duidelijk dat de wereld enorm verandert. Als de wereld van 100 jaar geleden duidelijk anders is dan de huidige wereld,

dient men dan tot de conclusie te komen dat die verandering niet reëel is als het verleden niet meer bestaat?

Ik denk van niet.

Hier is een ander voorbeeld. Als de Aarde in een baan rond de Zon beweegt, dan maakt het niet uit of het verleden nog bestaat of niet, de Aarde beweegt wel werkelijk rond de Zon. En die baan van de Aarde is eigenlijk als een patroon dat zich niet alleen in de ruimte voltrekt maar ook in de tijd. Want het vraagt tijd om dat patroon te maken.

En omwille van het feit dat de Aarde schuin om haar as draait ten opzichte van haar baan rond de zon, zal de hoogte die de zon kan bereiken boven de horizon op een bepaalde plaats op Aarde, gaan variëren doorheen het jaar. Wat dan aanleiding geeft tot seizoenen en de natuur die zich aanpast aan die seizoenen. Met bomen die bladeren verliezen en dieren die een winterslaap houden. Men kan zich gaan voorstellen hoe het heden deels verandert omwille van die tijdsgebonden patronen.

Dus patronen in de tijd kunnen gaan beïnvloeden hoe de realiteit fysisch zal veranderen. Voor mij is de tijd dan ook fysisch ook al zou het verleden niet langer bestaan en de toekomst nog niet bestaan. Ik zou dan ook niet stellen dat er enkel het heden is. Ik zou stellen dat er het heden is en dat er de tijd is en dat die op elkaar inwerken.

Ik heb begrepen dat sommige wetenschappers wel veronderstellen dat het verleden nog bestaat en de toekomst al bestaat. Maar dan nog zullen die patronen in de tijd vormen hoe het heden zal veranderen.

Evolutie

1. Orde in orde in orde in orde...

Orde lijkt vaak te vervallen in wanorde. Als men een mooi zandkasteel maakt dan zal de wind, het water of een voetbal het zandkasteel tot verval kunnen brengen. Bovendien, zandkastelen ontstaan niet spontaan door de werking van wind, water of een voetbal.

In het universum is het echter ook duidelijk dat orde wel spontaan kan ontstaan. Sterren ontstaan in het universum. Een ster heeft een orde in zich. Gedurende miljarden jaren kan een ster vrij stabiel haar eigen grootte behouden en vrij stabiel een bepaalde hoeveelheid warmte afgeven. Uiteindelijk zal die ster haar orde verliezen. Haar waterstofvoorraad begint te slinken, ze zou kunnen gaan uitzetten tot wat men noemt, een rode reus, tot de mogelijkheid tot kernfusie ophoudt en er een witte dwerg overblijft.

Echter, gedurende die miljarden jaren dat een ster stabiel kan blijven, kan er nog meer orde ontstaan. Tijdens de vorming van de ster, kunnen er zich ook planeten vormen, die in een baan rond die ster kunnen gaan cirkelen. De stabiele baan is op zich al ordelijk. Als die de ster vrij stabiel een hoeveelheid warmte afgeeft gedurende miljarden jaren en als de massa van de planeet groot genoeg is, dan zou er op zo'n planeet een atmosfeer kunnen vormen en dan zou er op zo'n planeet een stabieler klimaat kunnen voorkomen. Dit zijn al iets meer voorwaarden. Echter, aangezien er miljarden maal miljarden sterren en planeten zijn, toch iets dat vaak zal voorkomen. En wat men zich kan voorstellen is dat er zo allerlei verschillende omgevingen ontstaan. Op de ene planeet kan er veel vulkanisme heersen en kan er zure regen vallen. Op de andere planeet kan er een ijzige wind waaien in een atmosfeer vol methaan.

De omgevingen die ontstaan beperken zich trouwens niet tot omgevingen in contact met de atmosfeer. Een interessant voorbeeld is Europa, een maan van Jupiter. Europa lijkt een oppervlak te hebben dat volkomen omgeven is door ijs. Het vermoeden bestaat dat onder een dikke ijslaag er een oceaan vol vloeibaar water is.

De reden waarom ik het ontstaan van al die mogelijk omgevingen

vermeldt, is om tot de mogelijkheid te komen van een nieuwe vorm van orde: het leven. Omwille van de diversiteit van omgevingen die kunnen ontstaan op die planeten en manen zou het mogelijk waarschijnlijk zijn dat in sommige van die omgevingen leven ontstaat. Hoe waarschijnlijk of onwaarschijnlijk het is, blijft ongeweten. Er is geen buitenaards leven ontdekt en het is ongeweten hoe het leven is ontstaan. Het blijft verbluffend hoe het leven is kunnen ontstaan aangezien de simpelste levensvormen, zoals eencelligen, nog steeds zeer complex zijn.

Maar blijkbaar kan leven ontstaan. En het eerste leven hier op Aarde waren waarschijnlijk die eencelligen, organismen die uit één cel bestaan. Zo'n cel kan eigenlijk aanzien worden als een micro-omgeving met de celwand als grens. De cel tracht een evenwicht te behouden en doet dat door bepaalde stoffen uit de omgeving te absorberen opdat de cel ze kan gebruiken voor dat evenwicht in stand te houden, alsook om er energie uit te halen en om te groeien. Te groeien tot ze opsplitst in twee cellen en zich zo vermenigvuldigt. Sommige eencelligen zijn zelfs in staat tot, wat men noemt, seksuele voortplanting. Waarbij twee eencelligen kunnen samensmelten om zich daarna op te splitsen in vier eencelligen die elk een combinatie van genen dragen, met genen afkomstig van de genen van die twee cellen die zich hadden versmolten.

En o.a. seksuele voorplanting en genetische mutaties zorgen voor een gevarieerde samenstelling van genomen binnen zo'n soort. En zo ontstond er een evolutie waarbij die eencelligen die het best in staat waren om te overleven, het meest waarschijnlijk neigden genen door te geven aan de volgende generatie. En zo paste het leven zich aan de omgeving aan. En zo evolueerde het leven.

Die evolutie heeft geleid tot meercellige organismen. Die cellen begonnen samen te werken. En die cellen van een meercellig organisme begonnen in functie te staan van dat organisme. En zo is een meercellig wezen dus een organisme dat is opgebouwd uit organismen, namelijk, die afzonderlijke cellen. Dus dat is opnieuw een nieuwe orde die ontstaan was.

En zo ontstonden er organismen waarin die cellen zich gespecialiseerd hadden tot het uitvoeren van een bepaalde functie en een andere cel kreeg een andere functie. Men zou kunnen stellen dat er een evolutie ontstond bij die cellen die plaatsgreep binnen het organisme. Want

afhankelijk van hoe goed een cel haar functie kon uitvoeren, hoe groter de overlevingskansen en kans op voortplanting van het organisme waarin die cellen zich bevinden.

De evolutie van die meercellige organismen leidde tot organen, aldus, structuren waarin gespecialiseerde cellen een functie vervulden voor het organisme.

En één van die organen dat zich begon te ontwikkelen waren de hersens. Er ontstonden wezens met intelligentie en met zintuiglijke waarneming. En hoe beter die zintuiglijke waarneming, hoe beter de overlevingskansen en de kansen tot voorplanting. En zo begonnen die hersens ook te evolueren. En er ontstonden emoties en gevoelens. Angst zodat men bepaalde wezens trachtte te mijden. Beloning als men een ander wezen kan vangen dat kan dienen als voedsel. Concentratie om het te kunnen vangen. En er ontstonden ervaringen. En het gedrag evolueerde relatief tot de positie dat het dier en de diersoort het beste zou laten overleven en voortplanten binnen het biotoop.

Op een gegeven moment ontstonden er hier op Aarde wezens die zo'n intelligentie hadden bereikt dat ze begonnen werktuigen te ontwikkelen, ze ontwikkelden een verbale taal, ze begonnen allerlei ideeën en gevoelens aan elkaar te communiceren in woorden. Ze leefden in groep en ze hadden een levenswijze die vrijwel van nature was ontstaan. Wereldwijd leefde de mens als jagers-verzamelaars.

En sommige van die culturen begonnen zich steeds verder te organiseren. Ze gingen niet meer slechts jagen en eetbare planten zoeken, ze begonnen aan landbouw te doen en ze begonnen dieren te domesticeren. Er ontstonden dorpen. En zulke dorpen werden later nog verder verenigd tot een rijk. Er ontstonden beschavingen. Er ontstond nog een nieuwe orde. Er ontstonden regels en wetten om die orde te handhaven. Er ontstond een sociale hiërarchie, van de heerser tot de slaaf. Er ontstonden straffen en beloning. En arbeid werd verdeeld. En er ontstond geld en belastingen en er ontstond een handel doorheen de beschaving en tussen beschavingen. Opdat die beschaving haar orde zou kunnen behouden en opdat die beschaving, in goede omstandigheden, zelfs zou kunnen gedijen of groeien.

En er ontstonden schrijfsystemen waarmee ideeën, verhalen of een wetgeving kon weergegeven worden, doorgegeven worden en verspreid

worden. En er ontstonden allerlei religies. En meer en meer kennis en knowhow ontstond doorheen die beschavingen. Er ontstond wiskunde, filosofie en wetenschappen. Sommige van die kennis en knowhow werd toegepast. En er ontstond verbeterde landbouw en verbeterde werktuigen en nieuwe werktuigen en verbeterde wapens en nieuwe wapens en nieuwe strategieën enz.

En die culturen evolueerden ook. Ze gingen ook met elkaar de strijd aan. Oorlogen. Overwinningen en nederlagen. En sommige culturen gingen ten onder, stierven uit omwille van oorlog of omwille van wanbeleid of omwille van een onvergeeflijk klimaat. Soms was er een samensmelting van culturen. Een bepaald rijk kon een bepaalde religie gaan opnemen. Of er was een regio die een smeltkroes werd van culturen door allerlei bezettingen die er plaatsgrepen waaruit mogelijk een nieuwe cultuur ontstond.

En zo kan men herkennen hoe er in dit universum niet slechts chaos ontstaat. Het universum kan zich ook organiseren. En de evolutie die plaatsgrijpt doorheen het proces waarin het universum zich organiseert, is in belangrijke mate de oorsprong van hoe het heden, met al haar orde, zich nu toont. En nu kan men zich opnieuw een voorstelling maken van hoe het heden en de tijd met elkaar een interactie aangaan. Het heden verandert langs de tijd en de tijd verandert langs het heden.

En de tijd gaat voort. Nieuwe technologie en kennis wordt ontwikkeld. Misschien zal er bv. ooit kunstmatige intelligentie ontwikkeld worden dat zelf in staat is tot bewustzijn, het vergaren van kennis en het nemen van autonome beslissingen opdat men zou kunnen spreken van intelligente technologische levensvormen. Opdat er een explosie is in de verscheidenheid van bewust intelligent leven. Waarna er mogelijk zeer verschillende soorten samenlevingen neigen te ontstaan.

Of misschien zal de mens andere planeten gaan bewonen. Misschien niet. De toekomst lijkt niet te voorspellen. Aldus, de tijd is niet gekend. Dit komt natuurlijk mede doordat we met de gehele mensheid het ongekende tegemoet gaan door bv. die ontwikkeling van nieuwe kennis en technologie.

En zo verandert de wereld en de mens gaat mee.

2. Verdwenen mens, nieuwe mens

Als we nu even de geschiedenis van de Aarde bekijken, dan valt het op dat nieuwe vormen van orde aan een versnellend tempo zijn gaan ontstaan op Aarde.

Het eerste leven lijkt op zijn minst 3,5 miljard jaar oud.[1] De oudste fossielen van dieren zijn zo'n 600 miljoen jaar oud. Met vooral een explosie in de diversiteit van het dierlijk leven tijdens de Cambrische explosie die zo'n 540 miljoen jaar geleden plaatsgreep. Toen zijn ook de eerste gewervelde dieren ontstaan. Het gebruik van het eerste stenen gereedschap, door de homo habilis, voorloper van de moderne mens, is zo'n 2,5 miljoen jaar oud. De moderne mens, homo sapiens sapiens, lijkt zo'n 200.000 jaar geleden te zijn ontstaan.

Nu kan het interessanter worden om te gaan spreken van generaties. Als we zouden veronderstellen dat er in een periode van 200.000 jaar, een kind geboren werd met ouders die gemiddeld 20 à 25 jaar oud waren, dan komt men bij 8.000 à 10.000 generaties uit. Het is uiteraard slechts een schatting om in enige mate een idee te hebben. Maar men kan zich dan gaan voorstellen hoe het was om mens te zijn zoveel generaties terug.

Het leven van de mens was toen verschillend van het leven van de hedendaagse mensapen zoals gorilla's of chimpansees. De mens liep rechtop. De mens had stenen werktuigen. En de mens leefde als een jager-verzamelaar. Maar hoe men toen mens was, was mogelijk ook weer niet zo verschillend van de mensapen. De mens had mogelijk toen nog maar in zeer beperkte mate een verbale taal ontwikkeld. Door het gebrek aan een ontwikkelde taal was de mens toen mogelijk helemaal niet in staat om te denken zoals de moderne mens dat kan. Dus zo'n 10.000 generaties terug was er mogelijk nog helemaal geen vorm van bewustzijn zoals de mens dat nu heeft. Zodat de ervaringen die de mens toen had mogelijk dichter aanleunen bij een mensaap zoals de bonobo, dan bij de moderne mens.

Zo'n 40.000 jaar of 1.600 à 2.000 generaties geleden begon de mens rotswanden te beschilderen. De mens had al ritueel gedrag waarin men dieren vereerde.[2] Mensen werden reeds begraven. Er ontstond de eerste kunst en er leek een cultuur te ontstaan met gebruiken en rituelen die

doorgegeven werden. Mogelijk ging dit dan ook gepaard met een meer ontwikkelde taal. En mogelijk met een overdracht van verhalen omtrent die cultuur.

Zo'n 10.000 jaar of 400 à 500 generaties geleden ontstond agricultuur en ontstond de domesticatie van dieren, ontstonden er nederzettingen en ontstonden er meer oorlogen.

Zo'n 5.000 jaar geleden of 200 à 250 generaties terug werd Neder-Egypte en Opper-Egypte verenigd en geregeerd door een farao die werd aanzien als een Goddelijke heerser. Rond diezelfde tijd ontstonden er de eerste dynastieën in Soemer aan de Tigris en de Eufraat. En toen ontstonden er ook schrijfsystemen. Aldus, rond die periode ontstonden er de eerste grote beschavingen.

Zo'n 2.500 jaar geleden of 100 à 125 generaties terug heerst er de Axiale periode. Een periode vol filosofische, religieuze en maatschappelijke revoluties. De Romeinse republiek ontstaat. De Atheense democratie ontstaat. De Oud-Griekse filosofie ontwikkelt zich. Het confucianisme ontstaat in China. En nieuwe religies zoals het zoroastrisme en boeddhisme ontstaan.

Zo'n 1.000 jaar geleden of 40 à 50 generaties terug heersten er in Europa de Middeleeuwen.

Zo'n 500 jaar geleden of 20 à 30 generaties terug was er de Renaissance en stond de wetenschappelijke revolutie er aan te komen.

Zo'n 300 jaar geleden of 12 à 15 generaties terug was er de industriële revolutie.

En in de laatste 100 jaar, slechts enkele generaties terug, is er de opkomst van de auto, de opkomst van het gebruik van elektriciteit, radio, tv en de computer. Een digitaal tijdperk is ontstaan, een tijdperk van massacommunicatie is ontstaan, een tijdperk van globalisme is ontstaan en een tijdperk in volle technologische revolutie is bezig. Daarin is de mens en wereld geworpen aan een enorme vaart.

En zo ook verandert de mens mee. Hoe het was om mens te zijn is doorheen die geschiedenis zeer sterk veranderd.

Het begint bij de mens die nog nauwelijks taal ontwikkeld had en slechts in beperkte mate in staat was om te reflecteren over zichzelf en de

omgeving.

De mens ontwikkelde dan een primitieve cultuur en de culturele gebruiken en rituelen en het geloof en betekenis die men er aan hechtte vormden mede hoe de mens keek naar zichzelf, elkaar en de omgeving. Maar het waren mogelijk geen rituelen voor hen. De rituelen waren mogelijk niet symbolisch, ze waren 'echt' voor hen. Als men een dier vereerde en men in een staat van trance tot een inzicht kwam, dan was dat voor hen mogelijk echt als toegesproken door dat wezen dat men vereerde. Hun Goden bestonden mogelijk echt voor hen. Ze hoorden hun woorden. Ze vormden hun realiteit. En in zo'n groep leefden de mensen mogelijk sterk onder hetzelfde geloof. De opvattingen van hun geloof zal, binnen de groep individueel wel verschillend zijn geweest. Maar die verschillen zullen zij mogelijk niet beschouwd hebben als hun opvatting maar als hoe hun goden tot hen spraken. Mogelijk waren het zelfs geen Goden voor hen, mogelijk was er namelijk dat begrip 'God' niet echt. Mogelijk waren het eerder 'krachten', gesymboliseerd als wezens of mythische wezens en niet zo zeer als Goden. En zij zagen mogelijk deze krachten als regerende over de wereld waarmee zij in interactie gingen. Aldus wat wij als zeer mythisch beschouwen, was mogelijk zeer echt voor hen.

In verscheidene vroege beschavingen kan men ook nog die verering van dieren zien. Mogelijk dat de religie van het Oude Egypte, waarin Goden worden vereerd met dierlijke eigenschappen, ontstond uit religie die zich reeds voorheen ontwikkeld had. Maar beschavingen waren meer dan religie en haar vertegenwoordiging in die beschaving. Er ontstond een culturele identiteit die niet alleen de beleving van religie kon omvatten maar ook de beleving om tot dat volk te behoren. Het ging iets betekenen om Romein, Spartaan, Maya of Spanjaard te zijn.

Maar die wereld van het verleden bestaat niet meer. Een wereld waarin men mensen offerde op de top van een piramide. Een wereld waarin men met een driemaster richting de nieuwe wereld trok om er goud te zoeken of om er mensen te gaan bekeren. Een wereld van verovering, van te sterven of te zegevieren met het zwaard in de hand. Een wereld waarin slaven schepen voorwaarts roeiden. Die tijd is weg. Die samenlevingen zijn verdwenen en zulke mensen zijn verdwenen.

Als men even aanneemt dat het verleden nog zou bestaan en als men

even aanneemt dat men iemand zou kunnen terugzenden in de tijd naar bv. het Oude Egypte, duizenden jaren geleden, dan neem ik aan dat die persoon, ook al is die in die wereld, niet in staat is om te zijn zoals zij zijn. Maar deels ook wel. Die persoon zou veel kunnen leren. Omtrent hoe hun samenleving werkt. Omtrent hoe zij denken. Omtrent hoe hun cultuur aanvoelt of zou kunnen aanvoelen voor zichzelf en anderen. Maar het Oude Egypte bestaat niet meer. En mens zijn zoals zij het waren, bestaat ook niet meer. Die cultuur is verdwenen. Uitgestorven. We hebben nog de overblijfselen. Maar er is niet meer die cultuur. En die cultuur zou vandaag ook niet meer kunnen bestaan omdat het geloof erin volkomen onmogelijk is geworden.

Het was het geloof in hun cultuur dat ook vaak leidde tot waanzin en gruwelijkheid. Die waanzin is er duizenden jaren lang geweest. Zoals bij de Maya's, die vele mensen offerden op piramides aan hun Goden. Waanzinnig, maar niet voor hen, want zij meenden dat die Goden echt bestonden en zo dienden gediend te worden. Cultuur werd zeer ernstig genomen. Als slaven afkomstig uit Afrika werden gebruikt voor de arbeid op katoenplantages, dan ging dat vaak gepaard met het idee dat die mensen in slavernij wel degelijk van minderwaardige status waren en daarom als slaven konden dienen. En die waanzin was er ook nog in de 20^{e} eeuw. Zoals bv. zichtbaar in Nazi-Duitsland en het geloof dat het 'Arische ras' superieur was. Of zoals bv. zichtbaar onder de vorm van de vele kolonies die naties zich toegeëigend hadden. En die waanzin is er nu nog en nieuwe waanzin zal ontstaan. Maar ondertussen is er wel een evolutie van de cultuur en de mens gaande. Sommige cultuur werd achtergelaten en nieuwe cultuur zal toegeëigend worden.

En het is de mens die doorheen de tijd, doorheen die evolutie van culturen mee evolueerde en evolueert.

Politieke verlamming

1. De 20e eeuw daagt de tijd uit

In de 20e eeuw leken hele culturen te ontstaan uit het niets. Zoals het Communisme, het fascisme of nazisme. Het lijkt zeer ongewoon dat een cultuur haast uit het niets leek te ontstaan. Vele culturen ontstonden geleidelijk aan, als een samensmelting van culturen of door een relatieve afzondering van een andere cultuur.

Maar het Communisme of het fascisme kwamen uiteraard niet uit het niets. Vele invloeden kunnen vast gevonden worden uit ideeën die zich in de 19e eeuw en in het begin van 20e eeuw ontstonden. Het was een periode met vele radicaal nieuwe ideeën. Als men tijdens de renaissance een grootsheid ging nastreven maar daarom het christendom niet ging verstoten, dan deed Nietzsche het wel. Als Adam Smith een filosofie maakte rond het kapitalisme in een tijd toen er al enigszins een vrije markt bestond, dan zouden Karl Marx en Friedrich Engels andere economische en sociale ideeën aanbrengen.

Ook al was het Communisme zoals dat plaatsgreep tijdens de Sovjet-Unie niet het communisme zoals het voorkwam uit de ideeën van Karl Marx en Friedrich Engels. De Sovjet-Unie werd een planeconomie, een centraal geleide economie waarin de staat van bovenaf de economie regelde. De Sovjet-Unie werd dus niet zozeer geregeerd door de arbeidersklasse en des te meer door haar regering.

Aldus, een ideologie werd ook misbruikt en propaganda werd gebruikt om de ideologie te gebruiken voor de doeleinden van een autoritair leider. De ideologie kwam dus tot verval in uitingen van machtsmisbruik. Zoals bv. zichtbaar onder het beleid van Stalin of Hitler. En miljoenen bekochten het met hun leven.

De 20e eeuw was echter ook een periode waarin vrijheid bekomen werd. Waarin kolonies verdwenen en de Berlijnse muur viel. En de wereldoorlogen zijn voorbij. De Koude Oorlog is voorbij, of toch enigszins. Vele dictators verschenen maar vele dictators verdwenen ook. Er waren zeer veel politieke beslissingen die het lot van de bevolking van bovenaf vastlegde. Maar er waren ook vele opstanden en revoluties

van volkeren op zoek naar bevrijding. En die bevrijding werd soms wel degelijk bereikt.

Maar de woelige periode die er heerste in de 20e eeuw is ook nog niet voorbij gewaaid. Zo was er bv. nog de Amerikaanse geopolitiek die samen met hun Britse bondgenoten, resulteerde in de oorlog in Irak van 2003 tot 2011 die leidde tot meer dan 100.000 Iraakse doden. En zo is er bv. na die oorlog de Islamitische Staat ontstaan.

En het verval tot machtsmisbruik lijkt opnieuw duidelijk. De oorlog in Irak leek plaats te grijpen omdat men vanuit die regeringen wou dat Irak zou worden aangevallen. Niet omdat het volk daarom aan het vragen was of omdat Irak een bedreiging voor de VS was.

Soms lijkt het op een opgezet spel waarbij men van bovenaf, top-down, een bepaalde cultuur tracht te door te voeren naar een bevolking, ook al heeft die cultuur niets te maken met de traditionele waarden die er onder de bevolking heersten. Het is daarom ook nog nauwelijks cultuur te noemen. Iets wat trouwens ook het geval lijkt bij IS (Islamitische Staat). De radicalisering start van bovenaf.

Zo'n top-down cultuur was er ook reeds bij het fascisme of Communisme; die cultuur ontstond ook van bovenaf. Maar ik neem aan dat er toen nog sterker een ideologie mee verbonden was dan nu. Wat was bv. de ideologie om Irak binnen te vallen? En wat bv. met Noord-Korea? Het lijkt me dat er meer een ideologie was bij het beleid bij het ontstaan van Noord-Korea dan nu.

Wanneer er een sterkere ideologie aanwezig is in de politiek, dan neigt er ook een daadkrachtigere politiek te ontstaan. Die lijkt er in het verleden meer het geval te zijn geweest dan nu. Maar het is evident dat dit toen leidde tot vele problemen.

2. De vervangen mens en de scheiding der machten

Ooit, vele duizenden jaren geleden, was de mensheid waarschijnlijk uitsluitend opgebouwd uit groepjes van jagers-verzamelaars. De hele mensheid was toen eigenlijk de som van al die mensen, hun daden en hun gedrag.

Maar was dat ook nog zo nadat de beschavingen ontstonden? Was een beschaving niets meer dan een groep mensen die zich op bepaalde

wijzen hadden georganiseerd? Enerzijds zou men bv. wel kunnen stellen dat er wel een grotere verdeling van arbeid was ontstaan maar dat iedereen zelf diens stiel met een zekere onafhankelijkheid kon uitvoeren. Dat boeren wisten hoe het land te verbouwen en de smid wist hoe brons of ijzer te smeden. Dus het lijkt nog steeds een groep mensen te zijn die zich bij het ontstaan van beschavingen op allerlei nieuwe wijzen waren gaan organiseren.

Maar anderzijds werd er bv. ook arbeid uitgevoerd door slaven. En die slaven konden in hun positie gedwongen worden omdat er een beschaving was die slavernij toeliet. En omdat er een ordehandhaving was waarbij soldaten bv. zorgden dat een slaaf niet zomaar diens vrijheid kon bekomen.

Bovendien was er ook het gebruik van geld ontstaan. Men kon belastingen gaan heffen en men diende in zekere mate over geld te gaan beschikken om voedsel, goederen en belastingen te kunnen betalen. En als men bv. die belastingen niet kon betalen, dan waren er wetten die stelden welke straf daarvoor kon gelden.

Dus een beschaving werd meer dan een groep mensen bij elkaar. Er ontstond in zekere mate een systeem met wetten, met geld en met een ordehandhaving, enz. En dat systeem ging in zekere mate ook bepalen hoe men kon leven en niet kon leven.

Maar als we nu vooruitspoelen naar het begin van de 21e eeuw, dan kan men merken dat zo'n systeem enorm is uitgebreid. In het rechtssysteem zijn er vele duizenden wetten. In het economisch systeem zijn banken en centrale banken en beurzen en aandelen en corporaties ontstaan.

En in welke mate kan men nu nog stellen dat de economie niets meer is dan een groep mensen? Als vele mensen in bedrijven werken met honderden of duizenden werknemers? Als hun rol wordt bepaald door de vele regelgeving van de overheid, door economische 'wetten' en door technologie? Of denk bv. aan de multinationale ondernemingen of multinationals. Dat zijn ondernemingen die in meerdere landen actief zijn in de productie en/of verkoop van haar goederen en/of diensten. Hoe kan men spreken van de economie als een groep mensen als zij wereldwijd nieuwe vestigingen neerplanten en de lokale economie gaan aantasten? Het lijkt moeilijk.

En er is dus te spreken van een groeiende systematisering. Die systematisering kan plaatsgrijpen binnen de overheid. Via haar ontwikkeling van haar wetten, haar rechtssysteem, haar sociale zekerheid, enz. Maar die systematisering grijpt ook plaats buiten overheden. Zoals dat in het economische systeem het geval is. Waarin het geld heerst en waarin bedrijven en mensen functioneren op een wijze die in functie staat van economische productiviteit. Een systeem lijkt te gaan bepalen hoe de mens zijn arbeid uitvoert.

Want alhoewel de producten die men nu vervaardigt veel complexer kunnen zijn dan ooit voorheen, toch kan de meeste menselijke arbeid die in zo'n product wordt gestoken, bestaan uit zeer simpele taken. Bijvoorbeeld, bij de creatie van een gsm komt zeer veel technologie kijken. Toch zal de meeste menselijke arbeid die kruipt in het maken van zo'n gsm en de onderdelen ervan, bestaan uit bandwerk waarbij iedere arbeider enkele simpele taken herhaaldelijk en herhaaldelijk uitvoert. Als iemand echter alle apparatuur zou hebben om een gsm te ontwerpen uit grondstoffen, dan zou het een hele stiel worden die helemaal niet zo simpel is.

Sommige mensen voeren vandaag simpelere taken uit dan bv. 2.000 jaar geleden. Wanneer nu bv. kledij wordt gemaakt dan zal het maken van het kledingstuk vaak verdeeld worden over meerdere mensen die elk enkele simpele taken eraan uitvoeren. Terwijl 2.000 jaar geleden één persoon mogelijk het hele kledingstuk zou gemaakt hebben.

Uiteraard hoeft dit niet zo te zijn. Men zou kunnen trachten om bandwerk te voorkomen. Maar er is ooit uitgezocht geweest, o.a. via het onderzoek naar de wetenschappelijke bedrijfsvoering van Frederick Taylor, dat het opdelen van het productieproces in allerlei kleine repetitieve taken het meest efficiënt en dus het goedkoopst is. En in het economische systeem is dat de gang van zaken geworden. En dit verklaart waarom mensen nu veelal zulke simpele repetitieve taken uitvoeren. In zekere mate is een systeem zich des te meer gaan moeien met hoe de mens arbeid uitvoert. Mede natuurlijk omdat dit allemaal is toegelaten geweest. En uiteindelijk zijn waarschijnlijk vele mensen zulke gang van zaken als normaal gaan beschouwen.

En met de groeiende automatisering zal de mens ook nog des te meer vervangen worden in dat systeem. Het zal dus des te autonomer van de

mens kunnen functioneren.

Eigenlijk doet het me denken aan een superorganisme. Een voorbeeld van een superorganisme komt voor bij termieten. Die termieten bouwen samen een kolonie ook al hebben die termieten geen controle over hun wijze van werken. Maar zo ontstaat er wel een hogere orde die men een superorganisme kan noemen. Al vind ik dat zelf een misleidend woord.

Die totaliteit van het economisch systeem, wetenschappelijk onderzoek en regeringen zou men dan als onze 'kolonie' kunnen aanzien. Dat geheel vormt in aanzienlijke mate hoe wij werken, wat wij mogen doen en niet mogen doen. En wij laten het werken. Dus misschien kan men dat geheel ook als een hogere orde beschouwen. Een hogere orde die ontstaat door die integratie van regeringen, technologie en het economische systeem.

Als een economisch systeem in zekere mate kan bepalen hoe mensen arbeid uitvoeren, dan komt dat doordat een economisch systeem die toelating heeft gekregen van regeringen. Als een regering bv. zou beslissen dat bandwerk te eentonig en te mensonwaardig is om toe te laten, dan zouden bedrijven een alternatieve aanpak bedenken om hun producten te produceren. Er kan dus een democratische macht over zijn maar die wordt vaak niet opgeëist.

Dat economische systeem staat niet los van overheden. Dat economische systeem dient aan een wetgeving te voldoen die regeringen opstellen en opgesteld hebben. Maar het lijkt zo te zijn dat die vrije markt wel degelijk in aanzienlijke mate vrij gelaten wordt. Het wordt toegestaan dat bedrijven of banken enorm groot worden en dat ze over de hele wereld kunnen functioneren en er vestigingen neerplanten. En zo wordt het ook toegelaten dat die lokale economie in zekere mate vervangen wordt door bedrijfsketens. Het wordt ook toegelaten dat bedrijven in zekere mate bepalen hoe de werkdag van hun werknemers eruit zal zien. En nieuwe bedrijven die nieuwe functies vervullen duiken op. En de hele samenleving lijkt erdoor te evolueren. Of dient men te zeggen... de hele maatschappij lijkt erdoor te evolueren?

Natuurlijk heeft een regering in zekere mate een impact op de levens van haar bevolking. De vrije markt krijgt geen volkomen vrij spel. Maar ook lijkt het zo dat regeringen zelf in zekere mate verwikkeld zijn geraakt in dat economisch systeem.

Regeringen lijken in aanzienlijke mate zelf bedrijven te zijn geworden die trachten om hun boekhouding in orde te houden. Vele regeringen zijn zelf afhankelijk geworden van dat economisch systeem. Er heerst niet langer in grote mate een zelfvoorzienende economie. Ze hebben nu een stukje van die vrij globale economie die in dat land actief is en die er belastingen betalen en werknemers aannemen. En via de belastingen die worden geëist van die bedrijven en werknemers is zo'n overheid in staat om haar functies uit te voeren. Die overheid is vaak deels zelf ondergeschikt aan dat economisch systeem en dat wordt ook vaak in beperkte mate bestreden door regeringen.

En omdat regeringen zo verwikkeld zijn geraakt in dat economisch systeem lijkt het haast evident dat regeringen ook in zekere mate dat economische systeem vrijheid schenken. Echter, hoe meer zo'n economisch systeem haar eigen vrije loop kan bepalen, hoe minder controle een regering er lijkt over te hebben.

De vrije markt is enorm veranderd en het is zeker niet iets waar men democratisch echt ooit heeft over beslist maar ondertussen zijn corporaties zo groot geworden dat ze de wereld wereldwijd inpalmen. Het is in zekere zin de meest succesvolle wereldverovering ooit. Veel succesvoller dan de Romeinen ooit waren. En het gaat nog steeds voort.

Er heerst een heel andere vrije markt dan voorheen. Voor de industriële revolutie bestond er op vele plaatsen ook al een vrije markt. Maar het was een vrije markt die vooral vorm kreeg door de arbeid van boeren, vissers, handelaars en ambachtslieden. Het was het volk die gezamenlijk die vrije markt vorm gaf. Mogelijk was er bij zo'n bevolking in die tijd weinig sprake van democratie. Mogelijk werd zo'n bevolking dan geregeerd door een absolute monarchie. Maar als zo'n zelfvoorzienende, lokale, kleinschalige economie vandaag bestond met het democratische systeem dat er vandaag bestaat, dan zou die bevolking veel macht kunnen hebben. Omdat zij eigenlijk die economie zouden bezitten. Zij zouden die economie 'zijn'. En met de technologie die er vandaag is, zou het voor de bevolking veel minder zwaar kunnen zijn om die economie succesvol te laten zijn. Maar er is niet langer zo’n economie.

Nu hebben de CEO's hun eigen imperium. Ze zijn niet democratisch verkozen maar ze kunnen wel degelijk veel macht hebben. Bijvoorbeeld, mogelijk komen er in de nabije toekomst die zelfbesturende auto's. Het

zou best kunnen dat zulke auto’s veiliger zouden zijn. Maar dan kan men waarschijnlijk ook simpelweg auto’s voorzien met een systeem dat automatisch remt voor obstakels. Opdat ze quasi zo veilig zouden zijn. Dus er lijkt geen echte behoefte te zijn voor zulke zelfbesturende auto’s. En de komst van zulke auto’s zou een grote impact hebben op heel de samenleving. Toch komt die aanzet tot de ontwikkeling van zelfbesturende auto's vooral vanuit bedrijven en niet vanuit regeringen. Regeringen zouden uiteindelijk dienen toe te staan dat in hun land er zulke zelfbesturende auto's zouden komen. Maar de kans is uiteraard zeer reëel dat ze er zullen komen, aangenomen dat ze veilig zouden zijn. En de consumenten zouden mogelijk nog zelf wel kunnen kiezen of ze al dan niet zelf de auto nog zouden besturen of niet. Echter, voor diegenen die passagiers of goederen vervoeren op de weg zal er mogelijk niet die keuze zijn. Want na een tijd zouden die auto’s zo veilig kunnen zijn dat men ze vertrouwt zonder chauffeur. En dan zal het voordeliger zijn voor bedrijven om niet langer chauffeurs te behoeven. En al die mensen die vrij graag die job uitoefenden verliezen dan de keuze om dat te doen op een professionele basis. En dan kan men werkelijk vragen: hebben die mensen niet het recht om dat te blijven doen? En in principe is dat iets dat kan besproken worden en beslist worden. Maar zoals gebruikelijk is bij automatisering van technologie, wordt dat niet of nauwelijks besproken en zal die automatisering er zijn.

Ook kunstmatige intelligentie, die trouwens ook in zelfbesturende auto’s te vinden is, zal voor zulke automatisering kunnen zorgen want met kunstmatige intelligentie zal men geleidelijk aan des te meer lichamelijke en intellectuele arbeid van de mens kunnen overnemen. Wat kan leiden tot het schrappen van banen.

En zo wordt er dus een economische macht van die bedrijven toegelaten. Terwijl, als een politicus zou stellen dat hij/zij die banen zou wensen te schrappen, de bevolking en de media ertegen gekant zouden zijn en mede omdat men zou begrijpen dat iemand die verkozen is iets wenst te doen dat tegen de belangen van de bevolking ingaat. Echter, als bedrijven zorgen voor hetzelfde gevolg, het schrappen van die banen, dan zou men er zich veel minder tegen lijken te verzetten. Maar zo vormen die bedrijven wel hoe de samenleving verandert.

En opnieuw is het duidelijk wat voor een scheiding der machten er is. Er is een economische macht en een politieke macht. (Er is natuurlijk ook

een rechterlijke macht en een uitvoerende macht.)

Enerzijds is er dus een integratie van de politiek en het economische systeem en daarin schuilt een zeer ingrijpende centralisering. Maar anderzijds is er ook een decentralisering. Want de politieke macht lijkt de economische macht in grote mate uit handen te hebben gegeven. En daarom is het zo dat hoe men vanuit de politiek zou willen hoe de samenleving evolueert in zekere mate een zinsbegoocheling wordt omdat er een economische macht is die ook vormt hoe de samenleving zal evolueren. En zelfs hoe de regering zal evolueren.

Dus... als de mensheid ooit niet meer was dan de som van alle mensen en hun activiteiten en gedrag, dan lijkt dat in schril contrast te staan met deze tijd. In deze tijd functioneert de mens in het economisch systeem opdat haar werking kan volbracht worden. En haar werking staat deels in functie van de mens maar wel vanuit het paradigma waarmee de mens benaderd wordt vanuit die bedrijven en vanuit de overheid. En bedrijven en regeringen staan centraal in het gaan bepalen van hoe die rol van de mens zal zijn en niet zal zijn. En de mens staat centraal vanuit hoe bedrijven en regeringen de mens centraal laten staan en hoe niet. En regeringen en bedrijven trachten dat te rechtvaardigen naar de mens toe. Natuurlijk kan er vanuit een bedrijf en vanuit de overheid de wens zijn om de mens te dienen en om diens behoeften te vervullen. Maar aangezien bedrijven en regeringen verwikkeld zijn in een economisch systeem, zal de mens ook benaderd worden op een wijze die daar blijk van geeft. En zo kan zo'n systeem wel degelijk het leven van de mens beïnvloeden. Iets wat overduidelijk het geval is.

3. De creatie van geld

Die systematisering van de economie kan men ook aanschouwen bij de creatie van geld. Ik wil dit ook even onderzoeken omdat dit een goed voorbeeld lijkt om aan te geven hoe een bepaald systeem sterk kan gaan bepalen hoe de wereld functioneert.

Nieuw geld kan zowel in omloop komen via een centrale bank als via een commerciële bank. Bij commerciële banken is het niet zo duidelijk dat zij nieuw geld in omloop brengen. Maar het is een gevolg van het fractioneel bankieren dat zij toepassen. Een bank hoeft slechts een bepaald percentage te behouden van het geld dat bij die bank is gestort.

In sommige landen is er zelfs helemaal geen vastgesteld percentage dat dient bewaard te blijven. Als een bank slechts een bepaald percentage van dat geld behoudt, dan wil dit werkelijk zeggen dat wanneer klanten massaal hun geld van die bank zouden halen, de bank werkelijk over te weinig geld zou beschikken als het percentage dat wordt afgehaald groter zou zijn dan de bank zou behouden hebben. En dat zou uiteraard zeer problematisch kunnen zijn. Maar normaal gezien gaan de klanten niet massaal het geld van hun bankrekeningen halen zodat banken via het fractioneel bankieren hun klanten normaal gezien van geld kunnen voorzien wanneer zij het afhalen of overschrijven. Bovendien is het geld dat op bankrekeningen staat in verscheidene landen gedekt tot een bepaald bedrag door de overheid. Zodat de overheid ervoor opdraait wanneer de bank failliet zou gaan. Natuurlijk, als het ten koste is van de overheid, dan is het ook ten koste van de bevolking.

En toch kan het percentage van het geld op bankrekeningen dat een bank dient te behouden zeer laag zijn. Binnen de Eurozone staat het slechts op 1%.[3] Dit zou dan betekenen dat banken binnen de Eurozone in principe 99% van het geld dat bij hun gestort is, mogen uitlenen. Maar stel dat een bank 99% van dat geld uitleent. En stel dat er 10 miljard bij die bank was gestort. Dan zou die bank 9,9 miljard uitgeleend hebben. Maar elk klant heeft natuurlijk nog steeds evenveel geld op zijn/haar bankrekening staan. Als men de som maakt van het bedrag op ieders bankrekening, zou men nog steeds uitkomen bij 10 miljard. Dus het is alsof er ineens een som van 9,9 miljard is ontstaan uit het niets. En daar stopt het niet. Want het geld dat die bank uitleent, neigt gebruikt te worden om er iets mee te kopen of af te betalen. Het wordt dus uitgegeven. Dus er is een begunstigde. En die begunstigde kan dat geld op een bankrekening plaatsen. Als die 9,9 miljard uiteindelijk opnieuw op bankrekeningen zou belanden, dan is het fractioneel bankieren opnieuw van toepassing. Elke bank die een deel van die 9,9 miljard bij haar heeft gestort gekregen, hoeft er slechts een bepaald percentage van behouden. Zodat er nog meer geld uit het niets lijkt te kunnen ontstaan. Enz.

Het lijkt dan ook belangrijk te zijn om op te merken dat dit percentage wordt vastgelegd door de centrale bank. Dus een regering lijkt er zelfs geen zeggenschap over te hebben.

In deze tekst wenst ik me echter te focussen op centrale banken. Er komt ook nieuw geld in omloop doordat centrale banken wereldwijd geld uit

het niets creëren. Dit is nu eenmaal iets dat een centrale bank doet.

Er zijn twee verschillende wijzen waarop dat gecreëerde geld in omloop komt:

Om obligaties te kopen van een overheid opdat die overheid opnieuw geld ter beschikking heeft. Maar waarbij die overheid, en bijgevolg haar bevolking, de intrest op die obligaties dient te betalen aan die centrale bank, tot die obligaties weer verkocht worden door die centrale bank. Dan is het als een lening die de overheid aangaat met die centrale bank. De overheid krijgt geld en betaalt een intrest en de centrale bank zou later, bij het verkopen van die obligaties, haar geld weer kunnen opeisen.

De tweede reden waarvoor het wordt gebruikt, is als een lening aan banken waarna die banken het ook verder kunnen uitlenen.

In beide gevallen komt het geld in omloop als een schuld. Het gecreëerde geld komt in omloop maar zou later dienen terugbetaald te worden aan de centrale bank. En als dat gecreëerde geld wordt terugbetaald, dan zal het weer stoppen met te bestaan. Het zou verdwijnen in het niets.

Dit klinkt mogelijk wat vreemd maar het is een logisch gevolg van twee redenen: de eerste reden is dat er nieuw geld in omloop komt als lening en daardoor als schuld. Wat men kan vaststellen door in te zien dat er nu veel meer geld in omloop is dan voorheen. Er is inflatie. Nu geven mensen, bedrijven en naties veel grotere bedragen uit dan bv. 50 jaar geleden. Eén miljard dollar zou 50 jaar geleden veel meer waard zijn geweest dan het nu is. Omdat één miljard dollar toen een groter deel zou zijn geweest van de totale hoeveelheid dollars in omloop. Het zou een grotere fractie zijn geweest van die monetaire economie. Waardoor men er ook een grotere fractie van de goederen en diensten in die economie had mee kunnen kopen, dan nu. Doordat men nieuw geld in omloop heeft gebracht is één miljard dollar minder waard geworden. Er is een devaluatie van het geld. Het is minder waard geworden omwille van dat nieuwe geld dat in omloop is gebracht. Aldus, omwille van die inflatie. En al het geld, of zo goed als, komt in omloop via centrale banken en zij creëren het als schuld.

En de tweede reden is dat dit geld ook opnieuw moet stoppen met te bestaan. Als dit niet zo zou zijn, dan zouden centrale banken aan een hoog tempo allerlei leningen kunnen aanbieden met geld dat zij uit het

niets creëren. En dan zouden ze het geld kunnen houden wanneer die leningen afbetaald zijn. Waardoor hun kapitaal razendsnel zou toenemen. Wat zelfs voor centrale banken verboden is.

Nu lijkt het mogelijk ook vreemd dat er inflatie kan zijn wanneer het geld dat gecreëerd wordt opnieuw verdwijnt wanneer het afbetaald wordt. En toch is dit mogelijk. Want als er nieuw geld in omloop komt doordat bedrijven, overheden of mensen geld lenen, dan neemt hun koopkracht tijdelijk toe. Zij kunnen met dat geld iets kopen. Als er meer gekocht wordt, dan wordt er ook meer verdiend want dat wat men koopt is de opbrengst voor een bedrijf of overheid waarvan men koopt. Dus de lonen kunnen meestijgen. En lonen kunnen ook geïndexeerd zijn opdat ze automatisch zouden stijgen in eenzelfde mate als dat er inflatie is. Maar ook de prijzen van producten en diensten kunnen meestijgen. Want als mensen meer verdienen, dan zouden ze ook bereid kunnen zijn om meer te geven voor eenzelfde product of dienst. Er kan dus een wens zijn bij bedrijven en overheden om hun prijzen te verhogen. Dus de lonen en de prijzen neigen mee te stijgen omwille van het geld dat in omloop komt via leningen.

En doordat de prijzen neigen te stijgen, zal men ook meer moeten lenen. Als bv. de prijzen van huizen stijgen, dan zal men een grotere lening neigen aan te gaan om een huis te kunnen kopen. En als de lonen ook stijgen, dan zou dat ook mogelijk kunnen zijn om die grotere lening af te betalen. Natuurlijk, mensen lenen wel niet van een centrale bank. Maar banken en overheden verkrijgen wel geld van centrale banken. En de bedragen die zij lenen van centrale banken zullen, gemiddeld gesproken, meestijgen met de inflatie. Dit betekent wel dat er meer geld geleend zal neigen te worden van centrale banken. Ondertussen verdwijnt er ook geld omdat er leningen afbetaald worden aan centrale banken. Maar als er meer geld van centrale banken wordt geleend dan voorheen, komt er meer geld in omloop dan dat er geld uit omloop verdwijnt. En zo is er dus toch een sterke neiging tot inflatie.

Aangezien al het geld dat wordt gecreëerd, of de overgrote hoeveelheid, via centrale banken in omloop komt, komt de overgrote hoeveelheid van het geld voort als een schuld die dient terugbetaald te worden. Opdat men bijna zou kunnen stellen dat, als al de schuld zou worden afgelost, er geen geld meer in omloop zou zijn.[4] Hoe nauw de realiteit hierbij aansluit, is me ongeweten. Maar men kan wel vaststellen dat bv. elk land

of haast elk land ter wereld schulden heeft. Die schulden kunnen niet verdwijnen omdat het geld om ze af te betalen voortkomt als schuld om af te betalen. En dat is wel duidelijk.

Wanneer een natie in geldnood verkeert en een hoge schuldenlast heeft, dan is het misschien beter dat de schuld die deze natie had bij die centrale bank wordt afgeschreven door die centrale bank. En het lijkt moeilijk om het ernstig te nemen dat dit een probleem zou hoeven te zijn als een centrale bank zelf niet betaalt voor het geld dat ze creëren. Boekhoudkundig bekeken zou het als een verlies zijn als die centrale bank haar geld niet terug krijgt. Al lijkt het me veel minder problematisch dat een centrale bank wat verlies zou leiden dan een land in een economische crisis. En in sommige omstandigheden lijkt het afschrijven van schuld een redelijke gang van zaken te zijn.

Laat me bv. de Griekse economische crisis beschouwen die is ontstaan na de economische crisis van 2007-2008 en nog steeds gaande is anno 2018. Griekenland gaat gebukt onder een enorme schuldenlast en haar bevolking gaat gebukt onder al de maatregelen die zouden dienen genomen te worden door de Griekse regering, volgens haar schuldeisers, opdat Griekenland die schulden zou kunnen afbetalen. En een deel van die schuldeisers zijn naties van de Europese Unie, zoals Frankrijk en Duitsland, e.a.

Maar ook de Europese Centrale bank is een schuldeiser. En de Europese Centrale Bank (ECB) kan die schuld afschrijven. Het is de ECB zelf die geld uit het niets creëert. Dat kan Duitsland of Frankrijk of een ander land dat geld eist uiteraard niet. Dus ook voor die naties van de Europese Unie en voor de Europese Unie lijkt het beter te zijn als de ECB schuld afschrijft. Want op zijn minst zou Griekenland dan meer in staat kunnen zijn om haar schulden af te betalen aan die naties van de Europese Unie.

En toch is het zo dat de reden waarom de ECB geen schuld kan afschrijven, is omdat het niet zou mogen volgens regels van de Europese Unie.[5] Die wet speelt in het nadeel van de Europese Unie. En ondertussen zou Griekenland dienen in te stemmen met allerlei maatregelen zoals bv. pensioenhervormingen opdat Griekenland meer in staat zou zijn om haar schulden af te lossen. En Griekenland beschikt niet langer over een eigen centrale bank om haar geld te creëren. Griekenland heeft nog wel een centrale bank maar de creatie van haar

geld komt nu vanuit de ECB. Waardoor ze des te meer overgeleverd zijn aan het beleid van de ECB, de Europese Unie en haar lidstaten.

Maar als het niet kwijtschelden van die schuld door de ECB in het nadeel speelt van zowel de Europese Unie, haar naties, Griekenland en haar bevolking, waarom handhaaft de Europese Unie dan die regels?

Het is duidelijk dat ook hier het economisch systeem een gang van zaken heeft en dat daar weinig tegen ingegaan wordt. Het is ook duidelijk dat de wereld niet zou vergaan wanneer de schuld wordt afgeschreven door een centrale bank. Maar in plaats daarvan dient de Griekse bevolking maar de schuld te dragen alsof dat is hoe het zou horen te zijn.

Er wordt haast niet meer gesproken over het afschrijven van schulden of het creëren van geld dat niet als schuld in omloop komt. Toch is het gebeurd. Zo werd er bv. in 1862 in de VS het drukken van schuldenvrij geld door haar regering toegelaten. Men noemde dat geld United States Notes, beter bekend als de Greenback. Het was ten tijde van de Amerikaanse burgeroorlog. Er was een nood aan geld en men rechtvaardigde het om het toe te laten om een beperkte som geld zelf te drukken om de oorlog te kunnen financieren. Ik moet toegeven dat het niet makkelijk is om te ontdekken dat dit werkelijk schuldenvrij geld was, zoals ik het vernomen had. Maar het lijkt er erg sterk op. Zo was er in 1866, en pas in 1866, een maatregel genaamd de “Contraction act” waarin men besliste om een deel van de Greenbacks uit circulatie te halen. En aangezien men zo’n maatregel nodig heeft om ze uit circulatie te halen, lijkt het er sterk op dat ze anders in circulatie waren gebleven. Zodat men kan stellen dat het schuldenvrij geld was...[6 7 8]

Misschien had Griekenland in een alternatieve geschiedenis schuldenvrij geld kunnen creëren maar zoals het vaak het geval is, werd er niet sterk afgeweken van de verwachte procedures.

Maar zelfs zonder het afschrijven van schuld of het creëren van schuldenvrij geld had Griekenland niet zo’n zware crisis hoeven te doorgaan. In de Griekse economische crisis was het duidelijk dat het lang zou duren voor bedrijven weer zouden investeren in die economie. En in zo’n geval is enkel de overheid nog een mogelijke investeerder. De overheid had jobs kunnen creëren opdat de werkloosheid zou dalen en opdat de gemiddelde koopkracht van de bevolking zou stijgen. Waardoor mensen meer kunnen kopen en waardoor de economie sneller zou

kunnen herleven. Maar de Griekse overheid had een geldtekort. En zoals ik later nog zal bespreken, was de Europese Centrale Bank karig met het schenken van leningen die bedoeld waren voor de heropbouw van haar economie. Men zou misschien denken dat dit redelijk is omdat Griekenland zo'n hoge schuldenlast had. Maar dit hoeft niet waar te zijn. Want een centrale bank zou obligaties kunnen kopen aan een intrest die aanleunt bij 0 percent. Aangezien een centrale bank zelf geld uit het niets kan creëren, hoeft het voor een centrale bank niet echt een probleem te zijn om die obligaties te kopen, zelfs wanneer ze zo'n lage intrest dragen.

Wanneer die centrale bank die obligaties koopt, dan ontstaat er een instroom van geld die de overheid dan kan gebruiken om te investeren in het land. Op termijn zou de instroom van dat nieuwe geld kunnen leiden tot inflatie. De prijzen zouden weer kunnen stijgen en de lonen zouden weer kunnen stijgen. Stel bv. dat een centrale bank van de regering voor 10 miljard Euro zou obligaties kopen die verlopen na 10 jaar en waarop geen intrest is, aldus 0%. En stel dat er gedurende die 10 jaar een totale inflatie is van 5%, dan zouden de prijzen en de inkomens ook met 5% kunnen stijgen gedurende die periode van 10 jaar. Dan zou 10 jaar geleden die 10 miljard Euro evenveel waard zijn als 10.500.000.000 Euro nu. (10 miljard + 5%) Aldus, 10 miljard Euro zou dan minder waard geworden zijn. Dit is de devaluatie. In dit voorbeeld met obligaties zonder intrest, wil dat dan wel zeggen dat na die 10 jaar, wanneer die obligaties verlopen zijn en de centrale bank haar geld terug krijgt, ze eigenlijk minder geld terugkrijgt omdat dezelfde som geld minder waard is geworden. Dus die regering zou winst hebben gemaakt door te lenen.

En dit gaat nog over obligaties met een termijn van 10 jaar. Maar vele naties verkopen obligaties op een termijn van 30 jaar. Zodat de natie in moeilijkheden veel meer tijd heeft alvorens ze de obligaties dient uit te betalen. En zodat die natie ook veel meer voordeel kan halen uit die inflatie. Want stel dat er bv. jaarlijks een inflatie zou zijn van 1% gedurende 30 jaar. Aldus, de prijzen stijgen elk jaar met 1%. Wel, die intrest bouwt natuurlijk op. Dan zou 10 miljard Euro na 30 jaar evenveel waard zijn als 10.000.000.000 x $1{,}01^{30}$ = 13.478.489.153 Euro. Dit is een totale inflatie van 34,78%. Maar als die obligaties 0% intrest dragen en als men dan 10 miljard Euro uitbetaalt na die 30 jaar, wil dat zeggen dat

men maar 74% terugbetaald(10.000.000.000 Euro/13.478.489.153 Euro).

Daarom zou het in principe niet moeilijk hoeven te zijn om zelfs aan een land met een hoge schuldenlast nog meer geld te lenen, aangenomen dat die intrest op die lening (en obligaties zijn als een lening) zeer zeer laag zou zijn.

Bij een intrest van 0% zou de centrale bank neigen verlies te doen, zelfs al creëert ze het geld uit het niets, want die centrale bank zou geen winst maken en ondertussen wel werkingskosten hebben als centrale bank. Maar de werkingskosten van een centrale bank zijn miniem in vergelijking met de sommen geld dat een centrale bank gratis creëert. Aldus, als een centrale bank louter uit haar kosten wilt komen, dan hoeft een centrale bank bijna geen intrest te vragen. Bovendien is het na de financiële crisis van 2007-2008 niet ongebruikelijk dat een centrale bank geld uitleent aan 0%.

Er valt wel te stellen dat zo'n inflatie leidt tot de devaluatie van het geld. Want stel dat men bv. 100 Euro thuis bewaart en stel dat er na een tijd reeds 10% inflatie is t.o.v. het moment dat men die 100 Euro thuis begon te bewaren, dan is die 100 Euro minder waard geworden. Want door die 10% inflatie zou die 100 Euro dienen 110 Euro geworden te zijn om evenveel waard te zijn. Bankrekeningen kunnen dit effect tegengaan door de intrest die zij bieden. Maar wanneer de intrest die men kan vergaren op bankrekeningen lager neigt te zijn dan de inflatie, dan wordt het geld alsnog minder waard. En na de financiële crisis van 2007-2008 was er inderdaad weinig intrest te vergaren op bankrekeningen. Dus er kan bevraagd worden of zo'n instroom van geld werkelijk positief zou zijn voor de Griekse bevolking.

Maar als men zulke inflatie als iets negatiefs wenst te beschouwen, dan mag er opgemerkt worden dat de Europese Centrale Bank in maart 2015 begon met het pompen van geld in de economie door het kopen van obligaties van overheden via een proces gekend als kwantitatieve versoepeling. En elke intrest op die obligaties werd terugbetaald zodat er eigenlijk 0% intrest is. In mei 2016 was er reeds 645 miljard in de economie gepompt waarvan trouwens 0 miljard bestemd was voor het aankopen van Griekse obligaties.[9] Zo werd er dus inflatie en devaluatie door de ECB in gang gezet.

Volgens een artikel uit de Tijd is het grootste verlies aan koopkracht in

België (en vast ook in vele andere landen binnen de Eurozone) te wijten aan een verlies aan vermogen. Men verloor 4% aan koopkracht van 2009 tot 2016.[10] Het principe lijkt vrij verstaanbaar te zijn. De ECB wenst na de financiële crisis de economie te stimuleren door makkelijk geld in omloop te brengen. De ECB leent hierbij geld uit aan banken aan 0%. Via die kwantitatieve versoepeling kunnen naties ook des te makkelijker geld lenen door obligaties te verkopen. Maar die instroom van geld leidt tot inflatie. De prijzen stijgen. Maar het geld op de bankrekeningen stijgt nauwelijks mee. En het stijgt nauwelijks mee doordat banken aan 0% kunnen lenen van de ECB. Immers, als een bank aan 0% leent van een centrale bank, dan kan een bank het zich ook veroorloven om minder intrest te vragen op leningen die bedrijven en burgers aangaan bij die bank. Dit heeft vast wel een zeker stimulerend effect. Mensen en bedrijven kunnen goedkoper lenen. Maar ik neem aan dat een bank dan minder geld kan verdienen aan die leningen, waardoor een bank ook een lagere intrest zal geven op bankrekeningen. En die intrest blijkt lager te zijn dan de inflatie. En hierdoor verliezen mensen aan koopkracht. En natuurlijk valt het wel te bevragen in welke mate de ECB werkelijk de economie kan stimuleren wanneer dat leidt tot een verlies aan koopkracht.

Maar voor Griekenland was de kwestie misschien net iets anders geweest omdat Griekenland een zware economische crisis doorging. Als Griekenland dan leningen had kunnen vergaren voor de heropbouw van haar economie, dan had dat misschien wel kunnen baten omdat er in zo'n situatie werkelijk een tekort aan geld was waarover de overheid kon beschikken. Als de Griekse regering immers wel meer geld ter beschikking zou gehad hebben, dan had ze kunnen investeren in de economie. Zodat er misschien niet minder koopkracht zou geweest zijn maar net meer. Maar het land dat het geld het meeste nodig had, werd net geld geweigerd.

Althans, voor andere doeleinden werd er wel degelijk geld uitgeleend aan Griekenland door de Europese Centrale Bank. Maar dat geld ging nauwelijks naar de heropbouw van de Griekse economie. Zo meldde de New York Times in 2012 dat er voor een totale som van 130 miljard Euro aan Griekenland werd uitgeleend door de ECB, de Europese Commissie en het Internationaal Monetair Fonds.[11] Maar dit geld was echter bedoeld om te voorkomen dat Griekenland failliet zou gaan. Want

als Griekenland failliet zou gaan, dan kon Griekenland niet langer haar huidige schulden afbetalen. En dat speelde natuurlijk ook in het nadeel van de EU en haar imago. Dus er werd meer geld geleend aan Griekenland opdat Griekenland toch zeker haar bestaande schulden zou kunnen blijven afbetalen. Zo waren er voorheen bv. Griekse obligaties aangekocht door lidstaten van de EU, door de ECB en door Griekse en buitenlandse banken. En op die obligaties dient uiteraard een intrest betaald te worden door Griekenland. En hiervoor mag er geen tekort aan geld zijn. Dus Griekenland krijgt nieuwe leningen opdat er geen tekort aan geld was. Maar ondertussen wordt Griekenland in een taaie greep gehouden terwijl haar bevolking meer schulden worden aangesmeerd terwijl die schulden nauwelijks dienen voor een heropbouw van haar economie.

Erger nog, omdat het vertrouwen in de Griekse obligaties zo laag was, ging de intrest die Griekenland betaalde op die obligaties sterk omhoog. Dit was zeker het geval in 2012, toen de Griekse obligaties op een termijn van 10 jaar een intrest droegen van meer dan 30%.[12] Maar men dient de ironie op te merken. Want men zou Griekenland nooit failliet laten gaan. Dus Griekenland had altijd die obligaties kunnen uitbetalen. Dus die Griekse obligaties waren uiteindelijk nooit riskant. Toch gaf het allemaal aanleiding tot een asociaal systeem waarin het land met de grootste moeilijkheden het hardst werd gestraft. Als de ECB voorheen reeds Griekse obligaties had gekocht aan een veel lagere intrest, dan had Griekenland onder een veel lagere druk gestaan. Immers, het lijkt me dat die intrest zo hoog was omdat er te weinig vraag was naar Griekse obligaties. Merk ook op dat Japan bv. jarenlang een veel hogere schuldenlast droeg. De schuldenlast van Japan ging in 2012 boven de 200 % als percentage van hun bruto binnenlands product. Dit is hoger dan Griekenland ooit heeft opgelopen. Dus Japan had meer schulden in verhouding tot de grootte van haar economie. Ondanks die ongezonde situatie heb ik nooit vernomen dat Japan failliet zou gaan. En een natie gaat toch failliet omdat haar schulden te groot worden opdat men uiteindelijk de geldkraan zou dichtdraaien. En de geldkraan dichtdraaien bij Griekenland is iets dat men vanuit de EU uiteraard niet wou omdat dit erg schadelijk zou zijn voor de reputatie van de EU. Dus men zou enkel de geldkraan dichtdraaien als het niet anders meer kon. Maar aangezien Japan het uithield met een pak meer schulden, leek er geen reden te zijn om te panikeren. Zodat men prima had kunnen voorkomen dat

Griekenland zulke hoge intrest moest betalen omwille van een slechte financiële reputatie. Bovendien lijkt de hele berichtgeving omtrent het failliet gaan van Griekenland dan ook zeer schadelijk en bedrieglijk te zijn.

Het lijkt me dan wel duidelijk dat de ECB de onafhankelijkheid van Griekenland ernstig belemmerde. Nu dient er wel herkend te worden dat wanneer een natie wel een eigen centrale bank heeft die haar eigen geld creëert, dit niet wil zeggen dat die natie veel zeggenschap heeft over het beleid van die centrale bank. Een centrale bank lijkt een zekere onafhankelijkheid geschonken te worden. Echter, een natie zou meer zeggenschap kunnen eisen over die centrale bank. Terwijl Griekenland zeer weinig zeggenschap kan hebben over het beleid van de ECB.

Het is immers niet democratisch dat een centrale bank haar eigen beleid voert, vrij van de inmenging van een regering. Men zou mogelijk denken dat dit nodig is omdat een regering zichzelf anders van eindeloos veel geld kan voorzien. Maar dat lijkt me niet waar te zijn. Immers, ik heb het niet over schuldenvrij geld. Dus al het geld dat een regering zou lenen van haar centrale bank, zou dienen terugbetaald te worden. Net zoals nu. Bovendien zou de bevolking kunnen gekant zijn tegen een sterke inflatie. Omdat het zou kunnen betekenen dat het geld op hun bankrekeningen minder waard zou kunnen worden. Er kan een devaluatie zijn. Dus wanneer een regering meer inspraak heeft over het beleid van haar centrale bank, dan zou dat monetaire beleid meer neigen besproken te worden. Omdat het een monetair beleid zou zijn van een regering die verkozen is door die bevolking. En als een regering niet haar eigen geld kan creëren en het laat doen door een instantie die losstaat van hun beleid, dan is dat als een macht dat die regering afstaat. En zo ook als een macht dat die bevolking afstaat aan een niet democratische instantie.

Maar Griekenland kan niet meer zeggenschap eisen over haar centrale bank want het is de Europese Centrale Bank, en daar schuilt dus een probleem. Als Griekenland dan geld geweigerd wordt voor de heropbouw van haar economie, dan kan de regering verhinderd worden om meer te investeren in haar economie. En dan ontstaat er een soort van economisch gevangenschap waarbij de Griekse crisis maar blijft voortduren. Die Griekse economische crisis hoefde nooit zo lang te duren. Het is afgedwongen. Wat aangeeft hoe enorm veel afhankelijkheid men dat land heeft kunnen opleggen.

4. Geromaniseerd

Beeld je een stam in ten tijde van de Romeinen, in Gallië. Beeld je in dat de Romeinen die stam veroveren en romaniseren. Aldus, beeld je in dat die stam Romeins wordt gemaakt. Wel, dan is er niet langer een stam. Die mensen van die stam worden dan blootgesteld aan een systeem. Hoe die mensen zich dan zouden organiseren, is op Romeinse principes. De Romeinen hadden zich in veel grotere mate georganiseerd dan zo'n stam. Bij zo'n stam komt de organisatie eerder van binnenuit. Alsof men er hecht deel van uitmaakt. Bij de Romeinen is het eerder centraal georganiseerd. Een Romeins dorp kan in functie staan van Rome. Dan komt het eerder van buitenaf.

Iets gelijkaardigs grijpt nu plaats. Het grijpt plaats door de globalisatie waarbij corporaties en banken wereldwijd handelen. Zij zullen de economie en zelfs de cultuur gaan beïnvloeden in de landen waar ze actief zijn. En door die globalisatie raakt de nationale politiek ook verwikkeld in die internationale belangen. En dit kan leiden tot een verlies van democratische macht.

De meer lokale bedrijven en de nationale bedrijven zouden bv. ten onder kunnen gaan aan de concurrentie met internationale bedrijven. Waarbij dan de macht om die lokale en nationale bedrijven voorop te stellen in zekere mate uit handen wordt gegeven. Die controle wordt dan afgegeven ook al zou dat dan tegen de wil van een groot deel van de bevolking kunnen ingaan.

Wanneer we dan spreken over romanisering van de bevolking, dan zou de bevolking veelal wensen dat die grote corporaties er komen opdat men kan genieten van al die producten en diensten die erbij horen. Men zou niet meer zoeken of verlangen naar een meer lokale of een meer nationale economie. Men zou zo’n economie wensen achter te laten. Er zou geen verlangen meer zijn naar een onafhankelijke economie. Men zou het globalisme toejuichen als een nieuw tijdperk.

En die romanisering grijpt ook plaats binnen de Europese Unie (EU), waarbij de lidstaten onderhevig kunnen zijn aan beslissingen die worden genomen in het Europese Parlement en de Europese Commissie. (Welke ik gezamenlijk als de Europese Regering aanzie).

Toch lijkt er voor velen geen probleem te zijn met het opgeven van

onafhankelijkheid als men er economisch beter van zou kunnen worden. Als men bv. naar Schotland, Catalonië of Vlaanderen kijkt, dan ziet men bij allen dat er een wens is om de eigen onafhankelijkheid te bekomen. Maar elk van die regio's lijkt ook economisch sterker te zijn dan het land waartoe ze behoren. Dus men zou er economisch gezien sterker van worden als men onafhankelijk zou zijn. Bij Schotland was het verschil marginaal t.o.v. het Verenigd Koninkrijk maar ook bij Schotland betwijfel ik of er zulke sterke wens tot onafhankelijkheid zou zijn als Schotland aanzienlijk economische zwakker was.

Waarschijnlijk is er ook wel een wil tot onafhankelijkheid in die regio's. En er zijn vast meningsverschillen tussen de bevolking in die regio en het beleid van het land waartoe ze behoren. Maar de vraag blijft dan: gaat het echt om ware onafhankelijkheid of spelen er ook economische belangen in het achterhoofd? Als het zou gaan om ware onafhankelijkheid dan zou ik verwachten dat men ook zou willen losbreken van de EU. Of dat men toch zou bevragen of het toetreden van de EU wel wijselijk zou zijn.

Men zou natuurlijk wel kunnen aannemen dat er verschillen zijn tussen het toebehoren aan een natie en het lid zijn van de EU. Dit is ongetwijfeld zo. Maar als verdrukking van een regio door een natie een voorname reden zou zijn om onafhankelijkheid te bekomen, dan zou de bevolking van die regio ook dienen na te gaan of de EU zelf reeds verdrukking heeft uitgeoefend op een lidstaat. Want als de EU ook reeds zulke verdrukking heeft uitgeoefend, dan valt het te overwegen om niet enkel af te breken van een natie maar om ook niet toe te treden tot de EU.

En in het geval van Griekenland is het duidelijk dat men ook erg economisch afhankelijk kan worden en dat er verdrukking heeft plaatsgegrepen. Maar dat is dan misschien zelfs geen probleem zolang men aanneemt dat een lidstaat van de EU normaal wel economisch sterker zou worden.

Dus er lijken tegenstellingen op te duiken. En men lijkt soms in zekere mate de onafhankelijkheid te willen verkopen in ruil voor de verwachting van een sterkere economische toestand. Toegegeven, de EU heeft meer te bieden dan een economische toestand die potentieel beter zou zijn. Maar dan nog lijkt het me vreemd dat een regio die

onafhankelijkheid wenst te bekomen zelfs niet bevraagd om het toetreden tot de EU zou dienen ondernomen te worden.

Die romanisering die er kan zijn door toetreding bij de EU of door globalisering roept dan ook enkele vragen op. Wat voor wereld wilt men zien? Wilt men onafhankelijkheid verkopen als de welvaart ermee zou kunnen vergroten? Wilt men een wereld waarin een economisch systeem des te meer greep krijgt over de gang van zaken in een samenleving opdat die samenleving eigenlijk zichzelf verkoopt? Wilt men een wereld waarin publieke diensten steeds meer worden geprivatiseerd door bedrijven die uit zijn op winst?

De geschiedenis is nog niet voorbij. Onafhankelijkheid waarvoor gevochten is, hoeft niet verkocht te worden. Maar het lijkt wel al te vaak verkocht te worden.

De evolutie tot de huidige EU lijkt bv. aan te geven dat er een gebrek is aan een democratische controle. De oprichting van een Europese regering is geen beslissing die ooit is genomen door de bevolking van de toenmalige lidstaten. Er werd geen referendum over gehouden. Het kwam van bovenaf. Het was een beslissing die top-down werd doorgevoerd. Net zoals men later een Europese president niet gekozen of verkozen heeft. En met het ontstaan van de Europese regering is er ook het gelobby ontstaan naar die Europese regering toe. Zo ontstaat de inmenging van economische belangen in de politiek naar een regering die boven het nationale niveau regeert. En met de komst van de Euro en van de Europese centrale bank werd ook de creatie van geld een discipline die boven het nationale niveau wordt behandeld. Opnieuw zonder referendum. Wel met propaganda. Want de Euro werd ons verkocht als een redding om kosten en ongemak bij het wisselen van munten te vermijden. Terwijl de impact van de Euro, en dat was uiteraard voorzien, veel groter was.

Hoe meer er boven het nationale niveau wordt gehandeld, hoe minder er op dat nationale niveau nog onafhankelijk kan worden beslist. Men geeft het in zekere mate uit handen. Maar ondertussen streeft de EU wel steeds naar een grotere centralisering van haar macht. Men wou zelfs gaan naar een Verenigde Staten van Europa. En niet omdat de bevolking van de EU daarom vroeg. Er werden immers toen in enkele naties gelukkig wel referenda gehouden omtrent het invoeren van een Europese grondwet en

het bleek dat de bevolking daar niet om vroeg. Daarom dat men het verdrag van Lissabon heeft bedacht. Volgens denktank Open Europe zou het verdrag voor 96% hetzelfde zijn dan de Europese grondwet.[13] Enkel Ierland hield een referendum en wees het verdrag af. Maar na enkele aanpassingen keurde ook Ierland het verdrag goed.

Aldus, van bovenaf wordt een centralisering van macht wel als wenselijk geacht. En dat zal niet enkel in de EU het geval zijn. Maar ook in vele andere regeringen. Want ofwel geloven de beleidsmakers in de integriteit en goedheid van hun regering, en dan kan het positief lijken om die regering meer macht toe te eigenen opdat die regering meer zou kunnen bereiken. Ofwel geloven ze niet in de integriteit en goedheid van hun regering. En dan is die regering waarschijnlijk in zekere mate corrupt. Maar als de regering reeds corrupt is, dan zal ze zich nog steeds meer macht willen toe-eigenen ook al zou men begrijpen dat dit in het nadeel zou kunnen zijn van de bevolking. Dus er kan sowieso een sterke neiging zijn tot een verdere centralisering van de macht. En elke regering kan op termijn corrupter worden. Dus die centralisering van de macht zal altijd een risico zijn.

Dus als er, zoals dat anno 2017 het geval is, dan sprake is over het willen oprichten van een Europees leger of over een wens voor rechtstreekse verkiezingen van de president van Europa, dan denk ik dat het raadzaam is om ook na te denken over de mogelijke centralisering van de macht die zou ontstaan moest men zo'n maatregel kunnen verwezenlijken.

En er schuilt een ironie in het nastreven en bereiken van een centralisering van macht als men zich in Europa het nauwst verbonden zou voelen met die nationale regering. Maar de EU lijkt zich daar helemaal niet bij neer te leggen.

En men zou wel kunnen stellen dat wanneer de EU des te meer als een natie zou worden, men opnieuw des te meer een inwoner zou zijn van een onafhankelijke natie. Terwijl diegenen die de EU wensen te verlaten dat vaak net willen doen opdat ze des te meer een onafhankelijke natie zouden hebben. Maar als de EU zou evolueren tot een natie, dan zou men leven in een grootmacht. En in een grootmacht is er een enorme concentratie van macht en dit lijkt me op zich ook erg risicovol te zijn.

Men zou zich wel kunnen afvragen of de EU ook geen kracht zou kunnen zijn tegen de globalisering. Indien dat zo zou zijn, dan zou men

de metafoor van de stam en de Romeinen opnieuw kunnen gebruiken. Waarbij de EU dan de enorme stam is die zich verdedigt tegen de Romeinen der globalisering opdat bedrijven die niet Europees zijn niet de Europese markt zouden domineren. Zo is er bv. het Europees fonds voor aanpassing aan de globalisering (EGF) waarbij werknemers vergoed worden als ze hun baan verliezen door de gevolgen van globalisatie. Echter, ondertussen grijpt er ook enorm veel gelobby plaats voor grote corporaties. Zo zou er volgens het Corporate Europe Observatory een gelobby zijn van farmaceutische bedrijven (en vast ook van andere bedrijven) die ondertussen het Trans-Atlantisch Vrijhandels- en Investeringsverdrag (TTIP) proberen door te duwen. Dit is een vrijhandelsverdrag tussen de VS en de EU dat men sinds 2014 trachtte te bewerkstelligen. Het is echter nog niet gerealiseerd. Indien het er wel was gekomen, dan zou dat de globalisatie een duw in de rug geven.[14] Waarschijnlijk dat TTIP dan ook zou geleid hebben tot een verlies aan jobs in sommige regio's of in sommige economische sectoren. Daarom blijft het opmerkelijk dat men enerzijds wel degelijk de globalisatie nastreeft en anderzijds dan een fonds opricht om werknemers te kunnen helpen wanneer ze hun job verliezen door globalisatie. Dan lijkt dat fonds op een excuus om het nastreven van globalisatie te kunnen goedpraten.

En een vrijhandelsverdrag kan wel degelijk leiden tot een verlies van jobs. Dit lijkt immers ook het geval te kunnen geweest zijn bij NAFTA, het vrijhandelsverdrag tussen Mexico, de VS en Canada dat in 1994 werd afgesloten. Volgens één denktank, de *Economic Policy Institute,* zou dit geleid hebben tot een verlies van zo'n 700.000 jobs in de VS[15]. Al is het omstreden dat NAFTA in haar totaliteit zou hebben geleid tot een verlies aan jobs in de VS. Het is echter minder omstreden dat er sowieso een verschuiving van jobs naar Mexico toe is geweest, omwille van de lagere lonen. Het ging dan vooral over jobs van arbeiders i.p.v. bedienden. En bij zo'n verschuiving van jobs zijn er dan ook mensen die hun job verliezen.

Als Mexico, het minst welvarende land, er bij gebaat zou hebben, dan zou er nog een sociaal aspect geweest zijn aan NAFTA. Maar ook dit lijkt niet het geval te zijn. Mexico lijkt net de kleinste economische groei te hebben gehad. Als men kijkt naar de groei van het bruto binnenlands product (BBP) per inwoner tussen 1993 en 2015, dan zou Canada, de VS

en Mexico respectievelijk een groei van 40,3%, 39,3% en 24,1% doorgaan hebben.[16] Denktank CEPR (Center for Economic and Policy Research) meldt ook dat de economische groei per inwoner tussen 1994 en 2013 in Mexico ondermaats was voor Latijns-Amerika. Slechts 2 landen op 20 deden het slechter.[17] En dan zou NAFTA daar natuurlijk voor iets tussen kunnen zitten.

Zo kregen Mexicaanse boeren bv. de concurrentie van de gesubsidieerde landbouw uit de VS. Zo waren er tussen 1991 en 2007 volgens diezelfde studie 4,9 miljoen jobs verloren gegaan voor de kleine boeren (de boerenfamilies). Er was wel een groei van 3 miljoen seizoensarbeiders in de landbouw bestemd voor export. Zodat er uiteindelijk toch een verlies was 1,9 miljoen jobs. Wat men volgens mij kan vinden in dit voorbeeld, is een aantasting van de economische onafhankelijkheid. Zo ook in de volgende voorbeelden.

Mexico kent bv. wel een grotere export sinds NAFTA. Echter, zo'n 80 % van die export gebeurt niet door Mexicaanse bedrijven.[18] Er waren immers vele internationale bedrijven die zich kwamen vestigen in Mexico omwille van de lagere lonen. Dat is natuurlijk zeer positief voor die bedrijven zelf omdat zij zo hun loonkosten kunnen drukken zonder hierbij invoerheffingen te betalen (belastingen bij import). NAFTA lijkt dus een geschenk te zijn voor die grote multinationals. Maar dit houdt natuurlijk wel de groei van de Mexicaanse bedrijven tegen aangezien die buitenlandse bedrijven een groot deel van de markt opeisen. Zij zijn concurrentie voor Mexicaanse bedrijven die ook goederen hadden kunnen exporteren. Wat dus opnieuw als een aantasting kan aanzien worden van die economische onafhankelijkheid.

En dat gaat zo voort. Mexico werd ook des te harder geraakt in de financiële crisis van 2007-2008 doordat die internationale bedrijven zich in Mexico kwamen vestigen en door het feit dat de VS de voornaamste bestemming is van de export van Mexico.

Ook doordat China in 2001 toetrad tot de Wereldhandelsorganisatie (WTO), was er in de VS een groei aan import uit China. En dit is natuurlijk voor een stuk concurrentie met Mexico.

Het lijkt dus voor een natie en haar bevolking riskant te kunnen zijn om toe te treden tot zo'n vrijhandelszone omdat de economische onafhankelijkheid op het spel staat. De enige partijen voor wie het

duidelijk positief lijkt, zijn die multinationals die dan kunnen verhuizen naar een land met lagere lonen zonder invoerheffingen te riskeren.

En dit is vast ook zo voor de vrijhandelsakkoorden die de EU afsluit. Het is vast ook zo voor de EU zelf. Want de EU is een zone van vrije handel. Als bv. een autofabrikant zou verhuizen van Frankrijk naar Polen omwille van de lagere lonen, dan kan men evenzeer bevragen of dit positief zou zijn voor de Franse bevolking en/of voor de Poolse bevolking. Maar voor die autofabrikant, die dan een multinational zou zijn, zou het vast positief zijn. En die multinationals zijn net diegenen die dan ook trachten te lobbyen om het te verkopen aan de beleidsmakers van de EU. Zodat zij het eventueel later zouden trachten te verkopen aan haar bevolking. En de EU streeft ook volop vrijhandelsakkoorden na. De EU heeft anno 2019 reeds zulke akkoorden bekomen met een dertigtal landen, waaronder één met Japan in 2018. En nog veel meer akkoorden worden onderhandeld.[19] We lijken hierbij dus te evolueren naar een wereld die de multinationals goed gezind is.

Ik wens daarmee niet te stellen dat de EU al slecht is. Uiteraard niet. Er zijn vast vele ontwikkelingen geweest die de bevolking van haar lidstaten ten goede kwamen. Maar de vraag blijft of met dat positieve ook dat negatieve dient gepaard te gaan. En dat hoort uiteraard niet het geval te zijn. Aldus, een samenwerking tussen naties kan zeker positief zijn. Ik denk bv. dat het positief kan zijn als men grootse Europese wetenschappelijke projecten kan organiseren door een samenwerking van naties. Maar ik denk niet dat men daarvoor een Europees parlement nodig heeft.

Dus ik wens te onderzoeken hoe het mogelijk zou zijn om een samenwerking te behouden zonder die centralisering van macht. Want de centralisering van macht zal de onafhankelijkheid van naties neigen aan te tasten. En ik denk niet dat een samenwerking tussen naties hoeft te betekenen dat de onafhankelijkheid van de afzonderlijke naties ook maar enigszins zou hoeven aangetast te worden. Terwijl de EU die onafhankelijkheid opnieuw en opnieuw in het gedrang zal lijken te brengen omwille van de centralisering van haar macht. En die centralisering lijkt ook toegenomen te zijn in de voorbije decennia en zou ook nog verder kunnen toenemen. Bovendien, in het geval dat de EU op langere termijn corrupter zou worden, dan zou de afhankelijkheid van die lidstaten nog groter kunnen worden. En waar des te meer een

centralisering van macht ontstaat, lijkt me ook des te meer machtsmisbruik neigen te ontstaan.

Al zou het uiteraard te betreuren zijn als men positieve omwentelingen zou ongedaan maken wanneer de EU uit elkaar zou vallen. De EU zou bv. een bijdrage kunnen hebben geleverd aan de economische toestand van de armere naties die bij de EU waren toegetreden. En het zou uiteraard te betreuren zijn dat sommige naties er economisch iets minder goed aan toe zouden zijn als de EU zou uiteenvallen. De EU kan ook, omwille van haar omvang, krachtig optreden. Dit kan zowel leiden tot verdrukking van rechtvaardigheid als tot het bestrijden van onrechtvaardigheid. Als de EU zou uiteenvallen, dan zou onderdrukking die uitgeoefend wordt door de EU niet langer bestaan. Maar dan zouden naties zelf wel des te meer de strijd tegen onrechtvaardigheid op zich dienen te nemen. Terwijl dat soms moeilijker zou kunnen zijn voor hen.

Dus als de EU zou uiteenvallen, dan zullen er vast zulke positieve omwentelingen ongedaan worden gemaakt. Dus men zou bij voorbaat dienen af te wegen of het positieve dat men zou bekomen door het uiteenvallen van de EU het waard is om het negatieve te veroorzaken dat zou ontstaan door het uiteenvallen van de EU. En men zou dan kunnen bevragen of een natie die de EU verlaat dan een beter pad zou varen. Dit lijkt men niet bij voorbaat te kunnen voorspellen.

Maar principieel gezien lijkt het me zeer belangrijk te zijn dat een democratische natie op zijn minst de mogelijkheid zou horen te hebben om haar eigen onafhankelijkheid ten volle te kunnen uitdrukken.

Natuurlijk, zolang die lidstaten de EU kunnen verlaten, kan elke natie afwachten om dan later misschien zelf te beslissen om de EU te verlaten. Toch lijkt het ook niet zo makkelijk meer te zijn om de EU te verlaten omdat vele naties ook reeds zijn toegetreden tot de Euro. En alhoewel het me prima mogelijk lijkt om ook de Euro te verlaten zonder daar economisch zwaar voor te boeten, toch lijkt het me niet zo relevant dat een bevolking van een natie overtuigd zou raken dat zowel het verlaten van de Euro als het verlaten van de EU niet in het nadeel zou spelen van die natie.

Dit lijkt me dan ook een positieve maatregel te zijn: om als lidstaat de Eurozone te verlaten zonder hierbij reeds de EU te hoeven verlaten. Zo zouden die lidstaten weer meer autonomie kunnen opeisen zonder

eigenlijk andere lidstaten of de EU te hoeven benadelen. En zo zouden die lidstaten ook machtsmisbruik kunnen mijden.

Het lijkt me belangrijk te zijn dat er van onderaan, en hiermee bedoel ik dus, vanuit die lidstaten een beweging ontstaat die pleit voor meer autonomie voor naties. Het lijkt me immers momenteel onwaarschijnlijk dat er zo'n beweging zou ontstaan vanuit de Europese regering. Ik denk eerder dat toekomstige ontwikkelingen het verlaten van de EU nog moeilijker zouden kunnen maken. En als die romanisering niet zou bestreden worden, dan zou men evenzeer in een wereld kunnen eindigen waarin de EU steeds meer zeggenschap heeft over de nationale regeringen.

… of waarin corporaties de wereld domineren opdat er een globale vrije markt zou ontstaan. Mensen en nationale regeringen zouden op de achtergrond verdwijnen. Hun rol als onafhankelijke component zou grotendeels achterwege gelaten worden. Voor mij klinkt dit allerminst als een utopie. Maar voor anderen is er mogelijk niets problematisch aan.

En de globalisering is er volop. En de EU lijkt me in de nabije toekomst niet uiteen te gaan vallen. Net zoals de globalisering ook de grote financiële crisis van 2007-2008 prima heeft overleefd. En misschien zal daar dan ook in de toekomst weinig aan veranderen tenzij naties zelf die strijd gaan opnemen.

5. De compulsiviteit van de tijd

Systemen die zijn opgebouwd neigen zichzelf te onderhouden. Men zou bv. verwachten dat politieke partijen soms zouden zorgen voor een grote omwenteling in het beleid van een land, maar dit is zelden het geval. Vaak zullen de verkozenen kleine wijzigingen aanbrengen in de wetgeving. Om zo een antwoord te geven op datgene wat speelt in de samenleving. Ministers lijken net zoals andere werknemers naar het werk te gaan om een rol in te vullen die reeds omschreven is. Alsof men bij de politieke partijen interimjobs aangeboden krijgt in de regering. En het lijkt ook logisch dat het zo gaat functioneren omdat vaak dezelfde politieke partijen in en uit de regering gaan. Waardoor een integratie van een systeem met politici evident lijkt. En waardoor het moeilijk is om dat systeem grondig te veranderen.

En aangezien er meestal een vrij grote behoudsgezindheid is naar de

huidige werking van het economische systeem en aangezien er behoudsgezindheid is in de werking van de politiek, lijkt ook de werking van dat economische systeem weinig te worden uitgedaagd.

Hiertegenover staat de tegencultuur. Aldus, de cultuur die tegen de gevestigde waarden ingaat. Die tegencultuur ontstaat in belangrijke mate vanuit de bevolking. Met zovele mensen die niet akkoord zijn met de huidige werking van die politiek en het economische systeem, enz. Maar het kan moeilijk zijn om alternatieve ideeën te ontwikkelen. De maatschappij lijkt een integratie met de gedachtegang van het systeem te promoten. Als men bv. naar het nieuws kijkt, dan wordt het systeem besproken en zelden de alternatieve ideeën. En wanneer men in zekere mate zich heeft geïntegreerd met die gedachtegang, dan zal de kritiek die men heeft over de maatschappij mogelijk eerder gaan over de corruptie en het misbruik van macht in die maatschappij dan over de werking van het systeem zelf. Dus ook onder de bevolking kan er de neiging zijn om in zekere mate in lijn te gaan denken met het denken van de status quo, zelfs wanneer men kritisch is naar die status quo.

Opdat alternatieve ideeën misschien pas neigen populair te worden wanneer de corruptie en het misbruik van macht in het systeem erg groot en bekend is. En indien dit het geval is, dan is er een duidelijk gebrek aan een gezonde tegencultuur.

Er is wel tegencultuur en ook in de politiek. Maar momenteel lijkt die tegencultuur vaak te komen vanuit het rechtse spectrum van de politiek. Als men bv. denkt aan populisme, dan denkt men misschien eerder aan een rechtse of extreemrechtse beweging. Waarbij dan bv. een bepaalde groep mensen wordt geviseerd door een politieke partij, zoals immigranten of aanhangers van een bepaald geloof. Op die wijze kan er gehoor worden gegeven aan frustraties die er heersen onder de bevolking opdat die politieke partij hiervan kan gebruik maken om aan populariteit te winnen.

En wat er me eigenlijk zo lijkt te ontstaan, is een humanitaire tristesse. Want de pijnlijke ironie dient eigenlijk aan het licht gebracht te worden, namelijk, dat dit economische systeem enorme schade heeft toegebracht aan de samenleving. Decennia geleden was er bv. reeds de aantasting van de lokale economie in ‘ontwikkelde landen’, waarbij vele winkeltjes dienden plaats te ruimen voor grote supermarkten en warenhuizen. Dit is

een fenomeen dat ook duidelijk in België en Nederland reeds heeft plaatsgegrepen. En een hele samenleving van kleine zelfstandigen met tal van winkeltjes die de dorpen kleur gaven, heeft geen kans gekregen om te overleven. De concurrentie was te groot.

En ondertussen kwam ook de automatisering in steeds grotere mate opdringen. Met veel meer robotica die in de voorbije decennia tal van jobs heeft laten verdwijnen. En ook hier is er vaak een zwaar ongenoegen bij diegenen die hun job verliezen. Het gaat hen om meer dan om die inkomstenbron. Ze hadden er misschien tal van jaren gewerkt, ze hadden mogelijk een sterke band opgebouwd met hun collega's. Opdat er zelfs in zo'n fabriek waarin mensen veelal de hele dag aan de band staan om steeds dezelfde taken uit te voeren, er nog steeds een zekere samenleving kan zijn. Tot die mensen niet meer nodig zijn en ze worden afgedankt.

En naar de toekomst toe, zoals later nog zal worden besproken, lijken er nog veel meer jobs te verdwijnen omwille van een steeds verdergaande automatisering door robotica en kunstmatige intelligentie. En dit zou kunnen aanleiding geven tot een sterke economische ongelijkheid. Want als men de CEO is van een bedrijf waarin quasi geen mensen werken, dan kan men als CEO nagenoeg alle winst voor zichzelf opstrijken. Men hoeft het haast niet meer te delen onder andere werknemers. En het geld dat die CEO dan uitgeeft in de economie, zal mogelijk in grote mate gaan naar andere CEO's. Want als de automatisering in de economie zo groot is, dan neigt veel van het geld dat men uitgeeft in de economie te dienen voor aankopen van bedrijven die zelf een zeer grote automatisering hebben. Zodat die CEO's eigenlijk zichzelf dienen door elkaars producten en diensten te benutten. En zo kan er een 'elite' ontstaan van zeer rijke mensen terwijl de overgrote meerderheid, waaronder de vele afgedankten, het met weinig zouden dienen te doen.

En zo lijkt dat systeem een parasitaire werking te hebben. Het zuigt het bloed en het leven uit de samenleving. En het verbergt die aangedane schade door aan de bevolking de indruk te geven dat het hen dient. Want het is zogenaamd voor 'hen'. Ten dienste van de consument. Ten dienste van het materialisme. Ten dienste van het entertainment. En de mens maakt er massaal gebruik van. En de samenleving met een heel andere economie, zoals die ooit bestond, wordt steeds verder weggevaagd terwijl de consument al te blind wordt ingedut door de geneugten van de

markt.

Al protesteert de bevolking wel degelijk. Maar vaak door een rechts getinte politiek waarin migranten of vluchtelingen worden geviseerd. Zij zouden zogenaamd met de jobs gaan lopen terwijl net de automatisering hen van jobs berooft. Zij zouden zogenaamd de economie al te veel geld kosten terwijl grote corporaties het doorsluizen naar belastingsparadijzen en terwijl banken een wereldwijde financiële crisis veroorzaken en terwijl ons geld minder waard wordt op onze bankrekeningen en terwijl de groeiende automatisering voor grotere economische ongelijkheid zou zorgen.

En hierin schuilt dan de humanitaire tristesse. Dat mensen via een rechts getinte politiek elkaar bevechten terwijl ze de werking van het economische systeem samen hadden kunnen bestrijden. Maar velen hebben daar mogelijk zelfs geen besef van. Erger nog, massaal dient men het systeem dat de samenleving zo ernstig aantast, als een trouwe consument.

Maar eigenlijk is er ook een zeer ander populisme mogelijk. Populisme hoeft geen rechtse beweging te zijn. Men zou bv. evenzeer een populisme kunnen hebben omtrent de hervorming van de economie. Wanneer er zulk populisme zou zijn, dan zou er iets kunnen veranderen.

De vrije markt voor cultuur

1. Verdwenen cultuur

De 20e eeuw was een eeuw waarin wetenschappen en technologie zorgden voor enorme veranderingen. Gedurende de duizenden jaren dat beschavingen bestaan, is er doorheen de wereld betere kennis ontwikkeld. Wiskunde, wetenschappen en filosofie werden allemaal verder ontwikkeld. Maar die ontwikkeling van kennis is in de 20e eeuw enorm versneld. In de laatste 100 jaar zijn er waarschijnlijk meer nieuwe wetenschappelijke bevindingen geweest dan in de duizenden jaren daarvoor. En steeds sneller komt nieuwe technologie binnen handbereik door die verdere wetenschappelijke ontwikkelingen.

En de impact van die nieuwe uitvindingen op het leven van de mens kon enorm groot zijn. De opkomst van de auto, nieuwe medicatie, huishoudtoestellen, de tv, de computer, het internet, enz. Men krijgt de mogelijkheid om een heel ander leven te gaan leiden als men kan beschikken over de technologie die het voor zich mogelijk maakt. En de vrije markt kan het hen aanbieden. Een nieuw leven. Of toch, stukje per stukje, een nieuw leven. Via marketing werd en wordt bovendien ongeveer elk product voorgesteld als het begin van een nieuw leven. Een huishoudproduct zou het einde gaan betekenen van het schrobben van de badkamer. Een nieuwe kledingstijl kon het begin betekenen van een nieuwe levensstijl. Althans, dat was de voorstelling, het aangeboden ideaalbeeld. Maar die voorstellingen gaven ook wel degelijk aanleiding tot een verandering van de cultuur. Mensen gingen zich in zekere mate associëren met hoe een kledingstijl hen zou voorstellen omwille van wat die kledingstijl meende voor te stellen. En men kende die voorstelling. Want marketing was wijdverspreid. Via reclameborden. Via tv. Via massamedia en massacommunicatie.

Massamedia en massacommunicatie werd een wijze waarop als nooit voorheen cultuur kon worden verspreid. En niet alleen voor marketing. Er raakten zovele ideeën verspreid door films. Er raakten zovele films verspreid via het internet. Computerspelen kunnen een virtuele wereld aanbieden. Via Facebook kan men zoveel gaan delen met een vriendenkring. Via Twitter of YouTube kan men het delen met de wereld.

En de wereld met zich. En een web waardoorheen informatie, ideeën en impressies zich verspreiden is ontstaan. En zo staan ook mensen in verbinding met elkaar via dat web. En zo is er een web met een globaal bereik waaruit mensen wereldwijd een collectie van invloeden kunnen opdoen.

Het ene moment kan men bezorgd zijn omtrent een gebeurtenis in de wereld. Iets later kan men vertoeven in de virtuele wereld van een computerspel. Nog iets later kan men een programma op tv bekijken dat de actualiteit benadert vanuit een bepaalde ooghoek. Nog iets later zou men reclame kunnen bekijken. En de volgende dag zou men weer op de werkvloer kunnen zijn en ondertussen nog af en toe op Facebook surfen. Dit zijn allemaal verschillende omgevingen. En uit al die cultuur die men zo bezoekt kan men iets opvangen. En zo kan men zichzelf en de omgeving gaan bekijken en ervaren vanuit zoveel verschillende perspectieven.

Dit heeft voor een revolutie gezorgd in hoe de mens een interactie aangaat met de omgeving en de omgeving met zich. In het begin van de 20e eeuw was er nog, haast wereldwijd, in grote mate een lokale economie. In de dorpen kenden men elkaar, daarom niet persoonlijk, maar men roddelde en vertelde over elkaar en er heerste een cultuur onder die mensen die maakte hoe men zich zoal naar elkaar neigde te gedragen en niet neigde te gedragen. Die cultuur kreeg vorm vanuit de opvoeding. Er heerste een zeker gezag en geloof in wat verkondigd werd door de ouders of iemand met een bevoegdheid in het onderwijs of met een religieuze bevoegdheid, enz. En zo gaven mensen een bepaalde cultuur door. En daarnaast was er ook het losse sociale contact onder elkaar en hoe dat plaatsgreep werd ook doorgegeven aan elkaar. En zo vormden er zich allerlei tradities. Mede omdat er een cultuur heerste die slechts in beperkte mate werd beïnvloed door wat er buiten die cultuur plaatsgreep.

Toen de tv populair werd, greep er een verandering plaats. Er ontstond geleidelijk aan een enorme media-industrie en vele mensen begonnen hun avond door te brengen voor de tv. Er ontstond een blootstelling aan allerlei sensationele spelprogramma's, actiefilms, misdaadseries, soaps en reclame.

Ook allerlei muziekgenres ontwikkelden zich en kregen een enorm

bereik door tv en radio. En zo ontstonden er allerlei subculturen zoals rock, punk of disco. En zo'n cultuur ging iets betekenen voor de mensen die ze aanhingen.

Terwijl andere mensen mogelijk meer neigden naar materialisme en hoe dat hun leven zou veranderen. En materialisme werd gepromoot door marketing en de zovele nieuwe producten die werden aangeboden.

Aldus de massamedia en de nieuwe technologie maakte de verspreiding van cultuur mogelijk en het maakte een verspreiding van cultuur mogelijk die erg anders was dan die traditionele cultuur.

En dan kwam er een nieuwe omwenteling met de opkomst van het internet. Het internet gaf de mogelijkheid tot sociale media op grote schaal. Men had de mogelijkheid om zelf de inhoud te gaan toevoegen en te gaan verspreiden. En er ontstonden sociale netwerken van massale omvang zoals YouTube, Twitter of Facebook.

Nu zijn er mensen die miljoenen kijkers ontvangen met hun eigen YouTube-kanaal. Waarschijnlijk maakte de mens nooit tevoren zoveel eigen media. Er grijpt in zekere mate een integratie plaats met de mens en de media. En die integratie grijpt plaats zowel voor diegene die de media uitzendt als voor de ontvanger. Er wordt zeer veel met elkaar gedeeld. Dit is ook zo op Facebook of Twitter.

Er zijn heel andere wijzen van interactie met elkaar ontstaan. De tv is passiever, men ontvangt boodschappen maar men kan er geen terugsturen. Via het internet kan men boodschappen maken, ontvangen en erop reageren. Men kan er actiever bij betrokken zijn.

Media kan de aard van de communicatie beïnvloeden. De aard van de communicatie via zo'n sociaal netwerk is vooral datgene wat uitgezonden wordt door elkaar en naar elkaar en de reacties daarop. Het draait mogelijk iets minder om het gezelschap dat men heeft en mogelijk des te meer om die boodschap die men kan uitzenden naar al die mensen.

Als men bv. Facebook, ter analogie, zich zou voorstellen als plaatsgrijpende in een grote ruimte i.p.v. op het internet, dan zou men zich kunnen voorstellen dat iedereen een eigen loket heeft met daarin datgene wat men zelf heeft gepost. En ondertussen zou men dan van loket naar loket gaan om al dan niet te reageren op wat daar neergeschreven staat. Maar die analogie is ook misleidend omdat

Facebook zich niet afspeelt in zo'n grote ruimte waar men rondwandelt en elkaar zou tegenkomen. Want dan zou er een gevoel kunnen ontstaan dat men samen in eenzelfde situatie is terecht gekomen. Zulk gevoel zal er waarschijnlijk minder zijn als de interactie beperkt is tot die woorden die verzonden worden naar anderen. En zo ook blijft het toch ook een vorm van media. Een vorm van media waarlangs men meer in interactie kan staan met andere mensen maar op een andere wijze. Daarnaast wordt via die sociale media ook veel andere media gedeeld wat het ook tot een vorm van media maakt.

En dan zijn er ook nog de talloze games ontstaan waarmee men ook een interactie kan aangaan. En men zou mogelijk zulke games niet als een vorm van media neigen te beschouwen aangezien er niet echt concrete boodschappen in worden gedeeld. Maar ook zulke games bieden een zekere omgeving aan waaraan men wordt blootgesteld en creëren een zekere beïnvloeding. Dus ik ga dit ook als een vorm van media gaan beschouwen.

Dus de mens kan nu een enorme blootstelling hebben aan media en een enorme interactie aangaan met media. En dat was ooit niet het geval. Voor de opkomst van de tv kan men zich een leven voorstellen in een lokale en meer volkse economie waarbij de mensen bv. 's avonds nogal wat vaker op café gingen. De mens neigde minder in contact te staan met media en neigde des te meer een directer contact te hebben met andere mensen in het dorp. En ook de meer lokale economie maakte dat men des te meer in contact kwam met elkaar. En uit wat men voor elkaar had gedaan of niet had gedaan en uit wat men met elkaar had meegemaakt en uit de verhalen die men elkaar vertelde over elkaar en anderen, uit zulke ervaringen haalde men betekenis. Iemand anders ging iets betekenen voor zich uit die ervaringen die men met de andere had gehad en uit wat men van de andere had gehoord. En zo ook ging men zelf iets betekenen voor iemand anders. En ging men nog iets anders betekenen voor nog iemand anders. En zo ook ging, in relatie daarmee, een bepaalde situatie die men had meegemaakt met anderen iets betekenen voor zich en voor die andere betrokken personen. En zo vormde men in zekere mate de persoonlijkheid en zo vormde men in zekere mate hoe men naar zichzelf en de omgeving ging kijken. De betekenis die men eraan hechtte werd hoe men het zich voorstelde.

Via media maakt men een voorstelling. Als de mens nu in grotere mate

een interactie aangaat met een media-omgeving en als de mens betekenis haalt uit de omgeving, dan kan het zijn dat men in grotere mate betekenis kan gaan halen uit een voorstelling van cultuur.

Als men bv. naar een soap of naar de showbizz of naar reclame kijkt, dan ziet men een voorstelling van een cultuur. Hoe die taferelen zich afspelen, welk gedrag leidt tot welke effecten op elkaar, al dat varieert naar gelang de voorstelling. Men kan een blootstelling hebben aan allerlei verschillende gedragingen en hun geassocieerde effecten zoals die voorgesteld worden via de media. Het lijkt me niet zo te zijn dat men zomaar die cultuur gaat overnemen maar men gaat wel een interactie aan met een andere omgeving. Dit is ook zo bij sociale media. En aangezien mensen nu meer in contact staan met zo'n media-omgeving bestaat er de kans dat ze hun persoonlijkheid meer vormen via interactie met die media-omgeving.

En in een tijd toen er nog minder zo'n media-omgeving was, kon men mogelijk ook minder daarmee een interactie aangaan en zou men meer een interactie kunnen aangaan met datgene wat er wel rond zich aanwezig was. Met name, die samenleving en die mensen rondom zich. Terwijl men nu net meer wel een interactie kan aangaan met al die media. En hieruit is een cultuur ontstaan. Een cultuur van gamers, een cultuur van sensatie, een cultuur van entertainment en ook een cultuur met een zeker perfectionisme waarin er ideaalbeelden van luxe, stijl en schoonheid worden verspreid. En met welke cultuur iemand zich kan vereenzelvigen is persoonlijk maar mensen lijken er wel in zekere mate een interactie mee aan te gaan.

En vaak tracht men om media op zulke wijze te maken opdat er een zo doeltreffend mogelijke overdracht zou plaatsgrijpen naar de toeschouwer. En gezien er vaak het opzet is om die media die uitgezonden wordt zo winstgevend of populair mogelijk te maken, is een sterke overdracht van haar boodschap ook belangrijk tot het bekomen van dat opzet. En de media die sterk daarin slaagt kan ook des te meer neigen populair of winstgevend te worden. Men leeft dus eigenlijk in een systeem met een soort van vrije markt voor cultuur. Waar komt die cultuur dan vandaan?

Men heeft ze bedacht. Ze kan neergeschreven geweest zijn in boeken of stripboeken. Ze kan geëxploiteerd worden door de filmindustrie. Ze kan

ontstaan uit een format voor het maken van tv-programma's of tv-series. Ze komt in zekere mate ook voort uit het economisch systeem dat er tracht voordeel uit te halen. En waar komt dat economisch systeem vandaan?

Het komt niet voort uit tradities. Het niveau van technologische ontwikkeling en het toestaan van een globale vrije markt en haar huidige methodes lijkt de neiging tot de ontwikkeling van dit economisch systeem in te houden.

En als werknemer in zo'n bedrijf kan men ook nog is in contact komen met een bedrijfscultuur. Waarin bv. getracht wordt om een uitstraling te geven naar de baas, ondergeschikte of klant. En hoe dat zou dienen te gebeuren kan ook in zekere mate reeds gespecificeerd worden door de reeds bestaande bedrijfscultuur. En die bedrijfscultuur komt mogelijk ook niet voort uit tradities.

En al kan er gesteld worden dat media om meer draait dan om een vrije markt voor cultuur aan te bieden. Het draait ook om communicatie en het delen van ideeën, standpunten en meningen. En al kan er gesteld worden dat ook bedrijfscultuur niet altijd louter zal gericht zijn op economische doelstellingen in een economisch systeem. En al kan er gesteld worden dat ook deze facetten van media en van bedrijfscultuur deel uitmaken van de huidige cultuur. Toch kan er ook gesteld worden dat men in een heel andere cultuur leeft dan voorheen.

Dus men leeft in een zeer andere omgeving. Uiteraard kan men inzien of gaan inzien hoe heel die moderne omgeving en al haar media en cultuur zich beïnvloedt. En men kan daar een zekere toenadering tot zoeken in bepaalde aspecten en een zekere afstand van nemen in andere aspecten. Dus ik neem aan dat er een zekere impact is van die nieuwe cultuur op de mens. Maar al wat men heeft geleerd en meegekregen van andere mensen en van de opvoeding zal ook een impact hebben. Al wat men heeft meegemaakt zal ook een impact hebben. En men vormt zichzelf. Maar wel in een zeer andere omgeving dan voorheen.

De grenzen van cultuur zijn vervaagd. Vervaagd in een mate die in de voorbije duizenden jaren niet is voorgevallen. De mens kan nu in contact komen met invloeden van over de hele wereld. Het is opener geworden. Dus men wordt misschien in mindere mate groot in één cultuur waarvan men dan deel gaat uitmaken om zo een culturele identiteit te vormen.

Voorheen kon men niet zomaar ontsnappen in een andere omgeving. Het dorp waarin men leefde, het werk dat men deed, de vrienden en familie waarmee men tijd doorbracht vormde voor velen haast de gehele omgeving waarin men vertoefde. En men kon er niet zomaar uitstappen. Men zou bv. wel een boek kunnen gelezen hebben om in die wereld te ontsnappen. Maar mogelijk zou men zelfs dan zich nog steeds hecht verbonden hebben gevoeld met die omgeving waarin men dat boek las. Omdat er zo'n sterke relatie was tussen de omgeving en de mens. Toen kwam er de radio en later de tv. En bij het kijken van de tv wordt men veel krachtiger in een andere omgeving gedompeld. Men kreeg ook een aanbod van bv. Franse, Duitse of Amerikaanse tv-programma's. En ineens kon men zomaar met de afstandsbediening een aanbod van omgevingen opzoeken. En met de komst van het internet is de hele wereld in zekere mate verbonden met elkaar. Alsof er een extra dimensie is ontstaan waarlangs mensen een interactie met elkaar aangaan ook al zijn ze ruimtelijk ver van elkaar verwijderd. En niet louter mensen met elkaar. Maar ook met marketing, films, muziek, nieuwszenders, enz. Wereldwijd. Dus de totaliteit van cultuur die men kan opzoeken via media is enorm uitgebreid. Maar het is een mengelmoes van cultuur. Het is enorm open geworden. En die hechte beleving van één cultuur waarvan men deel uitmaakte is mogelijk meer en meer aan het verdwijnen.

Men zou zich, ter illustratie van dit alles, een tijdsgeest als een bubbel kunnen voorstellen. Een bubbel die de som van invloeden bevat die de tijdsgeest omvat. En die bubbel beweegt mee met de tijd. Ze schuift voorwaarts. En al voorwaarts schuivende, laat ze geleidelijk aan bepaalde invloeden achter. Een generatie wordt ouder en verdwijnt geleidelijk aan en zo ook verdwijnt, in zekere mate, hun impact. Voor een stukje worden hun visies en attitudes en leefwereld doorgegeven en bewaard. Maar ondertussen komen er nieuwe generaties die hun eigen impact maken. En die recentere generaties zijn op zich ook sterk beïnvloed door al die nieuwe vormen van media en technologie die hun leefwereld kunnen beïnvloeden. Die media en technologie worden zelf een bron tot hoe die tijdsgeest zich vormt. Het is mogelijk in mindere mate een cultuur die wordt doorgegeven van generatie op generatie in een samenleving. Er is zoveel andere cultuur waarmee men in contact komt via media, via bedrijfscultuur of via games die een hele virtuele wereld aanbieden. Al die cultuur stroomt ertussen. Het stroomt allemaal

door elkaar.

En er mag opgemerkt worden hoe snel cultuur kan verdwijnen. Slechts enkele generaties terug waren mensen in België bv. veelal nog erg religieus. De familie kon erg centraal hebben gestaan. Eén van hun kinderen zou bv. zorg gedragen hebben voor de ouders wanneer zij oud werden. Ze zouden samen kunnen geleefd hebben. En dit werd mogelijk niet zozeer als een inperking op de eigen vrijheid aanzien omdat men geloofde in die waarden. Men was ondergedompeld in een heel andere cultuur. En die cultuur kon zeer echt zijn geweest voor hen. En nu, slechts enkele generaties later, zijn velen mogelijk wat in het ongewisse over de belevingen van die cultuur die er toen was.

En het lijkt me dat de hele cultuur in zekere mate onomkeerbaar veranderd is. Al die verschillende omgevingen waarmee de mens een interactie kan aangaan lijken niet zomaar opnieuw te verdwijnen. En hoe die mengelmoes van cultuur en de mens erin zal verder evolueren blijft me een zeer open vraag.

2. Reëel of hyperreëel?

In deze tekst gebruik ik termen zoals “echt”, “onecht”, “virtueel” en “hyperreëel”. Men kan betwisten of ik die woorden wel juist gebruik. Maar het gaat niet zozeer over die woorden in kwestie. Evenzeer hadden er andere woorden kunnen gebruikt worden. Die woorden worden gebruikt als een hulpmiddel om iets aan te geven dat me werkelijk lijkt plaats te grijpen. En dit is mogelijk door aan die woorden zelf een specifieke context te hechten. Met de bedoeling om bepaalde aspecten van cultuur anders te kunnen gaan bekijken.

Duizenden jaren geleden geloofde men in dingen die nu voor velen ongeloofwaardig zijn geworden. Zo was er in de Oud-Griekse beschaving een godin van de landbouw, namelijk, Demeter. Maar in die tijd leek het misschien veel geloofwaardiger dat het eren van die godin kon resulteren in het succes of falen van de gewassen. Met de wetenschappelijke ontwikkeling van vandaag lijkt het bestaan van een godin van de landbouw uitgesloten te zijn.

In het Hindoeïsme en het Boeddhisme gelooft men in reïncarnatie. Dat is nooit wetenschappelijk ontkracht. Dus het zou kunnen bestaan. Maar voor zover ik weet is het ook nooit wetenschappelijk aangetoond. En het

feit dat er nog steeds in die mate geloofd wordt in reïncarnatie, is vooral het gevolg van die religies die lang geleden ontstaan zijn en nog steeds groot zijn. Als het idee van reïncarnatie nooit in het verleden was verspreid geraakt en als nu dan iemand ineens dit idee zou gaan verkondigen en gaan verspreiden, dan lijkt me quasi iedereen dat idee te gaan afwijzen. Ik denk dus dat het lang geleden makkelijker was om in dat idee te gaan geloven. Duizenden jaren geleden baseerde men zich dan ook nauwelijks op de wetenschappen en des te meer op wat werd verkondigd vanuit een religie. En als de Boeddha toen, vanuit een waar geloof in wat hij stelde, het Boeddhisme oprichtte en verkondigde, dan kon er ook bij anderen meer openheid zijn om dat geloof als iets reëel te gaan aanzien.

Bij reïncarnatie is er de gedachte dat men zal herboren worden en dat men in dat volgende leven beter of slechter af zou zijn, afhankelijk van hoe goed of slecht men in het huidige leven zou geleefd hebben. Als reïncarnatie nu niet zou bestaan, dan zou reïncarnatie slechts in het hoofd bestaan van die mensen die in reïncarnatie geloven. En niet in het echt. Ietwat gelijkaardig aan hoe iemand bv. een 'stad' zou bouwen in een computerspel. Maar de stad bestaat niet echt. Slechts virtueel. En de persoon die dat spel speelt, heeft diens tijd besteed om iets virtueels te bouwen. Als reïncarnatie niet bestaat, dan zou men die reïncarnatie als iets virtueel kunnen beschouwen. En het nastreven van die reïncarnatie zou dan op een simulatie gaan lijken. Alsof men dan doet alsof men later zou herboren worden door het gedrag af te stemmen op de reïncarnatie die zou volgen. Ook al zou het voor de persoon die daar echt in gelooft het uiteraard geen simulatie zijn.

En men hoeft ook daarom die religie en de beleving van die religie nog niet als iets virtueel te aanzien. En mede omdat die religie zou kunnen ontstaan zijn en ontwikkeld zijn vanuit een waar geloof in die religie. Die religie lijkt echt te zijn omdat ze echt lijkt en echt leek voor de volgelingen van die religie. En dat het voor hen zo was, lijkt me voldoende te zijn om het als een echte religie te aanschouwen.

Men zou bv. ook een computerspel kunnen maken waarin men een religie moet aanhangen. En deze religie zou men des te makkelijker als virtueel kunnen aanzien. Als een onechte religie. Omdat er dan aan te nemen valt dat die religie niet is ontstaan vanuit een waar geloof in die religie. Meer nog, iemand die niet gelovig is en alle religies wenst af te

wijzen, zou misschien toch dat computerspel gaan spelen omdat het voor zich bij voorbaat zou duidelijk zijn dat het niet om een echte religie zou gaan.

En als dit computerspel nu zo goed is ontworpen dat men werkelijk gaat geloven in die religie van dat spel, dan ontstaat er een speciale situatie. Dan kan dat geloof echt worden voor zich ook al zou men dan kunnen inzien dat de religie niet echt kan zijn. En het zou dan misschien niet meer uitmaken voor zich omdat men mogelijk toch liever die religie wilt aanhangen zelfs al weet men dat ze niet echt is. Die religie zou dan toch echt worden voor zich. Ik neem aan dat Baudrillard, de filosoof, dit hyperreëel zou genoemd hebben.

Maar ook wanneer men echt gelooft dat die religie echt is omdat men er echt is in gaan geloven, zou men het als hyperreëel kunnen gaan beschouwen. Omdat die religie waarschijnlijk niet zou zijn ontstaan doordat de makers van dat computerspel werkelijk geloofden in die religie. Terwijl een religie die duizenden jaren geleden is ontstaan waarschijnlijk wel (voornamelijk) is ontstaan en ontwikkeld vanuit een waar geloof. Aldus, het hyperreële zou datgene zijn dat echt kan zijn voor iemand maar waarbij dat hyperreële zou ontstaan zijn vanuit de opzettelijke creatie van een virtuele omgeving. Als een simulatie.

En in vroegere tijden zou men zo'n onechte religie waarschijnlijk veroordeeld hebben. Omdat men het had kunnen aanzien als heiligschennis of als het vereren van een afgod. Maar nu zou men net die echte religies des te meer neigen te mijden. Terwijl men een onechte religie misschien net des te minder zou mijden.

Misschien dat het echte soms te echt is voor zich en dat men het daarom wenst te mijden. En misschien dat men het onechte dan wat minder vaak zou neigen te mijden, ook al zou er iets onecht aan zijn voor zich of ook al zou er iets echt zijn voor zich aan datgene dat wat onecht was voor zich.

En het hoeft niet over religies te gaan. Men kan dit veralgemenen. Het zou misschien evenzeer over cultuur kunnen gaan. Men zou dan kunnen spreken over onechte cultuur of virtuele cultuur. En die cultuur zou dan des te onechter zijn wanneer ze des te minder een uiting zou zijn van echte cultuur.

Het zou bv. kunnen gaan over een soapserie die scènes toont die karakteristiek zijn voor de cultuur van die bevolking. Zodat die soapserie eigenlijk lijkt deel uit te maken van de cultuur die er reeds was bij die mensen waarvoor die soapserie zou bedoeld zijn.

Maar het zou ook evenzeer kunnen gaan om een soapserie die nogal in een sterk format is gegoten. En met personages die quasi niet voorkomen in die cultuur of in welke cultuur dan ook. Ze kan uitgedacht zijn. Alsof die soapserie haar eigen cultuur maakt. Een virtuele cultuur.

En er bestaat hieromtrent een metafoor over de kaart en het terrein. Bij wat men kan aanzien als het echte en als de echte cultuur, is er eerst het terrein en dan de kaart. Zoals bij een dorp waarin een nieuw huis wordt gebouwd en waarbij dat huis in de stijl is dat eigen is aan dat dorp. Aldus, het terrein verandert maar het terrein verandert volgens de eigenheid van het terrein dat er reeds was. En omdat het terrein dan veranderd is, dient men de kaart aan te passen.

Bij wat men kan aanzien als het onechte of de onechte cultuur, zou er eerst de kaart zijn. Maar wat op die kaart staat, zou dan uiteindelijk ook in het terrein kunnen gaan verschijnen. Zoals wanneer er bv. ineens een McDonald's restaurant in dat dorp zou verschijnen. Dit restaurant heeft niets te maken met de eigenheid van het dorp dat er reeds was. Maar waar ligt dan de culturele oorsprong van zulke restaurants? En er lijkt niet echt een culturele oorsprong te zijn. Het lijkt erop dat die 'cultuur' is uitgetekend als een wijze om producten te verkopen. En wat er zo op de kaart verscheen, verscheen daarna in het terrein. En dan zou het wel de eigenheid van het dorp gaan aantasten.

Die metafoor van het terrein en de kaart is ook toepasbaar op het voorbeeld van religie of op het voorbeeld van die soapseries. Bij die soapserie die in lijn ligt met de reeds bestaande cultuur van de bevolking zou men het terrein aanpassen en zo ook de kaart aanpassen maar men zou de eigenheid van het terrein in aanzienlijke mate bewaren. Bij die soapserie die quasi niets met die bestaande cultuur te maken heeft, zou men dan eerst de kaart aanpassen en dan het terrein.

Men zou het ook zo kunnen bekijken: het lijkt erop dat cultuur zowel kan 'voortgeduwd' worden langs de tijd vanuit het verleden. Maar cultuur lijkt ook te kunnen 'toegetrokken' richting de toekomst. Het verleden is uiteraard reeds gebeurd en het is dan ook logisch dat er een impact van

het verleden bij mensen en in de samenleving bewaard blijft. De toekomst is echter nog niet gebeurd. Er kunnen wel visies zijn van de toekomst en die kunnen een impact maken op het heden. Maar ervaringen van de toekomst, die zijn er nog niet. Dus zo'n impact kan de toekomt niet maken terwijl het verleden dat wel kan. Maar de toekomst kan in zekere mate bepaald worden doordat dingen kunnen gepland worden. De beslissingen van vandaag zullen de toekomst van morgen vormgeven. En soms lijken er beslissingen genomen te worden die niet gemotiveerd zijn door de impact van het verleden. Het maken van geld is trouwens een vaak voorkomende motivatie. En het 'verkopen van cultuur' is één wijze om geld te maken. En als het maken van geld de enige motivatie is, dan maakt het niet zo zeer uit wat voor cultuur men verkoopt. Althans, men verkoopt misschien eerder een voorstelling van cultuur dan een cultuur. Maar die voorstellingen van cultuur kunnen de ware cultuur beïnvloeden. Zoals bv. het geval zou zijn bij dat McDonald's restaurant in dat dorp. En die beïnvloeding van de ware cultuur is des te meer mogelijk wanneer er des te minder reeds een cultuur is die wordt 'voortgeduwd' vanuit het verleden. Wat net des te meer het geval lijkt te zijn.

Zo'n 100 jaar geleden leek men bv. wereldwijd nog in een zeer andere cultuur te leven. Mensen waren armer. Ze dienden hard te werken. Soms dienden ze te overleven. Die toestand bepaalde in zekere mate al hun leven. Het was uiteraard zeer echt voor hen. Ze beleefden het ook niet alleen. Althans, er was nog een sterke lokale cultuur. Een dorpsleven. Hierin ontstond ook vaak het plezier en vertier. En men maakte het zelf. Op café of op een festijn. En via het dorpsleven en via de ouders en via de religie werd er ook een cultuur overgedragen. Dus men kan zich voorstellen hoe die persoonlijkheid zich zou kunnen vormen omwille van de toestand waarin men verkeerde en omwille van de cultuur waarmee men in een interactie stond.

Die toestand is in zekere mate aan het verdwijnen. Er is zeker nog armoede. En dat is nog altijd zeer echt. Maar de lokale cultuur zou wat verdwenen kunnen zijn. De lokale economie zou wat afgezwakt kunnen zijn. Bedrijfsketens met hun eigen bedrijfscultuur zouden hun opmars kunnen hebben gemaakt. Het dorpsleven zou wat afgezwakt kunnen zijn. En mede omdat men het plezier en vertier niet meer zelf hoeft te maken. Er is een entertainmentindustrie die het voor zich kan doen. Als die er

niet was, dan zou er een leegte of vacuüm kunnen zijn die men dan op één of andere wijze zou wensen op te vullen. Maar nu is er een soort van vervang- of surrogaatcultuur die dat voor zich tracht op te vullen. Via entertainment en via marketing.

En die surrogaatcultuur lijkt duidelijk te werken. Er zijn de talloze gamers. Er zijn de talloze mensen die leven in de nabijheid van hun smartphone. Talloze mensen die duizenden films of tv-series kunnen bekijken via Netflix (anno 2018) of via het internet. Het internet en hun smartphone biedt hen sociale media aan en andere media aan. Aldus, mensen staan massaal in contact met een omgeving die niet zozeer lijkt voort te komen uit de cultuur van het verleden. Dit is wat ze duidelijk, in zekere mate dan toch, verkiezen. Het internet is weliswaar deels ook een contactplaats voor mensen en deels ook een plaats om informatie te vergaren. Maar mensen zullen zich wel degelijk ook blootstellen aan een omgeving die een zekere virtualiteit met zich meedraagt. Zoals bv. vaak het geval kan zijn bij het spelen van games, het bekijken van een tv-serie of een YouTube-filmpje. En op het moment van die blootstelling kan die omgeving soms vrij echt worden voor hen. Zij kunnen in grote mate de omgeving rondom hen vergeten. Het is alsof ze even in die virtuele omgeving zijn. Alsof ze er deel van uitmaken.

Meer nog, die cultuur of voorstellingen van cultuur kunnen zij ook in zekere mate gaan uitdragen wanneer zij niet in contact zijn met een vorm van media. Als een tienermeisje bv. op YouTube naar een andere meisje kijkt om zo te leren hoe ze ook diezelfde stijl kan uitdragen, dan zou het kunnen dat ze inderdaad daarna probeert om ook diezelfde stijl te realiseren voor zichzelf.

Of denk bv. aan pornografie. Ik neem aan dat door de enorme blootstelling aan pornografie er ook des te meer een beleving is van de seksualiteit die in zekere mate in lijn ligt met de taferelen die men gezien heeft bij het bekijken van porno. Als een vorm van entertainment die ze ook wel is zelf willen beleven. En dit is ook des te meer mogelijk doordat er niet langer een sterke cultuur is die voor hen stelt hoe zij de seksualiteit zouden horen te beleven of niet zouden horen te beleven. Wat verscheidene decennia geleden wel degelijk het geval was.

Of denk aan marketing zelf. Het lijkt iets weg te hebben van propaganda. Want stel dat men in de Sovjet-Unie zou hebben geleefd. Dan zou men

blootgesteld zijn geweest aan propaganda doordat men op Tv of doorheen de straten regelmatig in contact zou zijn gekomen met allerlei slogans die het Communisme verheerlijkten. Maar als men nu naar Tv kijkt of doorheen een winkelstraat loopt, dan ziet men allerlei marketing die gepaard gaat de voorstelling van een schoonheidsideaal en met slogans. Dus er lijkt eenzelfde blootstelling te zijn. Ik sluit zelfs niet uit dat de effecten van zulke marketing groter zijn dan die van de propaganda tijdens de Sovjet-Unie.

En door die blootstelling aan een omgeving die een zekere virtualiteit met zich meedraagt en doordat men bepaalde aspecten van die omgeving als echt gaat aanzien, zullen vele mensen ook in mindere mate neigen contact aan te gaan met al die cultuur die in de context van deze tekst als echt wordt beschouwd. Waarna er kan bevraagd worden: in welke mate zien mensen die aspecten van die virtuele cultuur als echt en in welke mate zien mensen aspecten van die echte cultuur als onecht?

Stel bv. dat men een zeer bedenkelijk experiment uitvoert waarbij men mensen vanaf hun geboorte opvoedt door hen bloot te stellen aan een bepaalde cultuur die op voorhand gepland was. En stel dat men opgroeit in een afzondering van andere cultuur. Dan lijkt het me mogelijk dat men zeer sterk die cultuur gaat opnemen. Die cultuur zou dan echt kunnen zijn voor zich, ook al zou het eigenlijk om een simulatie gaan. Het zou dan hyperreëel zijn.

De toestand op deze wereld is uiteraard anders dan in dat experiment, maar ook niet helemaal. Als men bv. denkt aan marketing, dan denkt men mogelijk vooral aan reclame. Maar marketing lijkt zeer wijdverspreid te zijn geworden. Tv-programma's en tv-series kunnen ook op een bepaalde wijze zijn ontworpen opdat ze zichzelf zouden verkopen. Maar ook via sociale media kan men mensen zien die een beeld van zichzelf trachten te verkopen door zich op een bepaalde wijze te profileren. Wat toch soms kan aansluiten bij marketing. Mensen gaan het dus ook in zekere mate zelf uitoefenen. Marketing is niet langer slechts iets dat buiten hen staat en wordt uitgeoefend op hen. Zij kunnen, bewust of onbewust, zichzelf in zekere mate gaan vereenzelvigen met die uitstraling van zichzelf. En men zou dit zelfs kunnen doen naar vrienden toe of naar een potentiële date toe. Marketing lijkt me in zekere mate ingeburgerd te zijn. Toch is marketing ontstaan als een wijze om producten te verkopen door ze bv. te koppelen aan een ideaalbeeld.

Aldus, als een simulatie. Maar toch lijkt er in zekere mate een cultuur te zijn waarin die simulatie als echt wordt aanzien. Als men zich bv. als hip of gewaagd kan voordoen, dan kan die uitstraling door anderen en door zichzelf in zekere mate als echt worden aanzien. Alsof men echt hip is door het als geloofwaardig te kunnen laten uitschijnen. Natuurlijk, iemand die zich zo gedraagt zou dat gedrag waarschijnlijk eerder als een levenswijze aanzien dan als een vorm van marketing. En toch lijkt het er me iets van weg te hebben.

Soms kan dit zeer ver gaan. Een (vrouwelijke) popster zou bv. kunnen aangemaand worden om een bepaald imago uit te stralen naar diens fans. Dit zou zwaar kunnen doorwegen omdat die popster zo haast iemand anders zou hoeven te zijn dan zij wilt zijn. Maar het weegt niet noodzakelijk zwaar door. Evenzeer zou die popster zich kunnen vereenzelvigen met dat imago. En als zij erin kan slagen dat de indrukken die ze geeft aan anderen, des te meer als echt worden opgevat door anderen, dan kan het zijn alsof die indrukken die ze geeft ook echt iets weergeven van haar. Ze zou dan ook zelf meer kunnen ervaren dat ze lijkt te zijn wie ze uitstraalt. Aldus, voor een stukje zou het haar persoonlijkheid kunnen worden voor haar. En als ze haar hele leven zou laten draaien rond die indrukken, dan zou het nog meer haar persoonlijkheid kunnen worden voor zich. Alsof die context die ze gaf aan haar persoonlijkheid uiteindelijk des te meer haar persoonlijkheid werd.

Toch zou die popster mogelijk herkennen dat het gaat om een context die ze creëert. Net zoals ze mogelijk zou herkennen dat die context slechts echt is omdat die context door haar en door anderen als echt zou aanzien worden.

Aldus, de hele bedoeling zou niet langer zijn om te herkennen wat echt is maar om te herkennen wat virtueel is als echt opdat het 'echt kan zijn'. Anders gezegd, ik zet hier 'echt kan zijn' nog tussen die afkappingstekens terwijl dat niet langer nodig zou zijn voor die popster. Omdat de hele bedoeling van die popster zou zijn dat wat 'echt kan zijn', echt zou zijn.

Terwijl, als men wilt blijven herkennen wat werkelijk echt is, dan is dat wat 'echt kan zijn' slechts datgene wat 'echt zou zijn'. Aldus, de herkenning. Men wijst het virtuele dan wel af en men herkent het dan als zijnde niet echt.

Maar als men dat nu niet doet, zoals die popster, en als men quasi continu zo het eigen leven zou leiden, dan wordt het in zekere zin echt omdat die eigen persoonlijkheid zoals men die alzo beleeft als echt zou kunnen worden voor zich. Omdat het voor zich des te meer het enige zou blijven dat overschiet. En zulke toestand is uiteraard niet slechts mogelijk voor een popster.

Dit doet me opnieuw denken aan wat Baudrillard als hyperreëel zou hebben aanzien; een toestand waarin het echte des te meer verdwijnt voor zich omdat men stopt met er zich aan te hechten. Alleen had ik aangenomen dat Baudrillard veronderstelde dat men het virtuele als echt zou gaan aanzien zonder dat men er zich bewust van zou zijn. Terwijl het ook lijkt te kunnen plaatsgrijpen terwijl mensen er zich wel bewust van zijn. Al komt het uiteindelijk op hetzelfde neer: mensen zouden dan zich niet langer zo bewust zijn van dat echte omdat ze zich niet langer bezig houden met het te herkennen.

Maar dit is uiteraard een zeer verregaande situatie. Misschien is dat voorbeeld over die popster ook nogal ongeloofwaardig omdat het aannemen van dat hele imago voor die popster een te drastische verandering zou kunnen zijn voor haar. Misschien zou haar bestaande persoonlijkheid te sterk ingaan tegen dat imago opdat ze dat imago niet als echt kan beschouwen. Misschien.

Daarnaast is het ook niet alleen de persoon zelf die zich kan gaan identificeren met een ietwat virtueel beeld. De hele omgeving lijkt des te meer virtualiteit uit te dragen. Als een gamer bv. een computerspel speelt, dan reageert hij/zij op de actie en sfeer van die virtuele omgeving. Die persoon weet uiteraard dat die omgeving niet echt is en hij/zij zal zich mogelijk ook niet gaan identificeren met die omgeving of het personage. Maar de persoon reageert wel op een virtuele omgeving.

Aldus, om het samen te vatten, er is misschien reeds een trend in die richting van het hyperreële ontstaan. Waarna er ook mag bevraagd worden: zou die trend nog sterker kunnen worden?

Bestaat er de kans dat mensen in de toekomst het virtuele als iets gaan aanzien dat even echt of echter is als wat niet virtueel is opdat ze zich ongehinderd toelaten om zich te integreren met dat virtuele? En opdat het echte voor hen niets meer zou zijn dan het virtuele? Het virtuele zou immers even echt of echter kunnen aanvoelen als het echte. Maar wat

zou er dan nog overblijven van het echte? Het virtuele zou heersen. Maar men zou ofwel zelf dienen 'gesimuleerd' te zijn opdat het virtuele als echt zou aanvoelen of ofwel zou men dienen te 'simuleren' opdat men het als echt zou laten zijn.

Al mag er hopelijk ook enige nuancering zijn. Stel bv. dat een gamer zo'n 10 uur per dag aan het gamen is. En stel dat die persoon ondergedompeld is in dat spel door het gebruik van een VR-bril zodat die persoon nogal afgezonderd is van de buitenwereld rondom zich. Dan vertoeft men nogal sterk in die virtuele wereld. Maar zelfs gedurende dat gamen is het echte voor die persoon niet verdwenen. Zijn perceptie en zijn gevoelens en zijn gedrag zullen allemaal beïnvloed zijn doordat die persoon reageert alsof die in een virtuele omgeving is. Mogelijk zou die persoon zich zelfs gaan identificeren met het personage dat hij/zij speelt. Maar zelfs bij zoveel simulatie zou de persoon nog niet 'verdwenen' zijn. Hoe die persoon uiteindelijk handelt in het spel, en wat die denkt en voelt, zal ook nog steeds voortkomen uit zijn/haar persoonlijkheid. Aldus, er zou een mengeling zijn van virtualiteit, de realiteit en de hyperrealiteit. En op een gegeven moment zou die gamer misschien zelfs verveling kunnen voelen. Iets wat vast niet de bedoeling van het spel hoorde te zijn. En dan zou die gamer even pauze kunnen nemen en misschien een wandeling maken. Om dan misschien wat te gaan mediteren over het spelen van die games. En zo kan de realiteit toch wat gaan doordringen.

Dus misschien neigt de mens zich soms wel wat af te houden van die virtualiteit en hyperrealiteit omdat de realiteit toch wat neigt door te dringen. Maar ik denk dat er tegelijkertijd dient herkend te worden dat de mens zich in zekere mate reeds heeft geïntegreerd met die virtualiteit en hyperrealiteit.

Er lijkt me een gelijkenis te zijn met technologie en de natuur. Althans, ik vind dat het een bruikbare metafoor is. Vele duizenden jaren geleden leefde de mens in de natuur. Er bestond reeds primitieve technologie maar er was veel minder technologie dan vandaag. En geleidelijk aan leefde de mens steeds minder in de natuur en was er steeds meer technologie. Zelfs slechts enkele generaties terug lijkt de mens nog aanzienlijk meer in contact met de natuur te hebben geleefd. Met kinderen die bv. veel meer buiten speelden. Aldus, de mens lijkt zich steeds meer met technologie te hebben geïntegreerd. Maar misschien wil

dat niet zeggen dat de mens compleet de natuur wilt achterlaten.

Net zoals de mens misschien ook niet het echte volkomen wilt achterlaten. Maar dan dient men ook de vraag te stellen: waarom hebben wij het contact met de natuur reeds zoveel achtergelaten? En waarom hebben wij het echte reeds zoveel achtergelaten? Aldus, is er de vraag, nu men zich bewust is van de toestand, waar wilt men dan naartoe? Dient men het echte niet opnieuw des te meer te gaan beleven?

Het lijkt me logisch om dat "reële" te omarmen als men het virtuele wilt afwijzen. Maar ik denk wel dat het misleidend is om dat reële te aanzien als iets dat uit het verleden voortkomt maar niet naar de toekomst gericht zou zijn. Denk bv. aan het voorbeeld van die popster. Als een popster een context geeft aan het eigen imago en als die popster die context als echt gaat aanzien zelfs wanneer die context nauw aansluit bij een vorm van marketing, dan lijkt dat virtueel te zijn. Maar het geven van een context aan zichzelf en het echt laten zijn van die context voor zichzelf, kan evenzeer aanzien worden als een romantisch idee. Het lijkt een romantisch idee te zijn om zich 'iemand' te laten zijn voor zichzelf omdat men belang en geloof kan hechten in die uiting van zichzelf. Het lijkt een wijze te zijn om op zoek te gaan naar hoe men wilt zijn. De ervaringen die men zich kan toe-eigenen kunnen leiden tot een andere blik op zichzelf. Wat als een verruiming kan aanvoelen. Maar het lijkt hierbij ook belangrijk te zijn om niet te vergeten wie men is omwille van hoe het verleden zich heeft gevormd. Dus misschien kan men zich evenzeer een muzikant inbeelden die wel tracht om op een authentieke wijze een context te geven aan zichzelf en het publiek via diens muziek.

En zo'n authentieke benadering lijkt me ook mogelijk te kunnen zijn wanneer het niet over personen gaat maar over de omgeving zelf. Men zou kunnen trachten om het verleden in eer te houden.

Maar is de "omarming van dat reële" de richting die men op deze wereld zal uitslaan? Dat blijft voorlopig nog onduidelijk. Maar om te onderzoeken hoe dit zou kunnen verder evolueren, lijkt het me behulpzaam om eerst de vooruitgang van technologie in acht te nemen. Omdat ik denk dat de technologie van de toekomst hierin een cruciale component zal zijn.

De technologische explosie

1. De integratie met technologie

Technologie heeft de omgeving compleet veranderd. Als een mens zich 10.000 jaar geleden afvroeg of die een noot kan openen met een steen, zo zou de mens zich nu kunnen afvragen wat voor resultaten het intypen van een bepaald woord in een zoekbalk zou opleveren. Men leeft in een compleet andere omgeving. De mens past zich aan de omgeving aan. De mens zal zich van nature aanpassen aan een omgeving. Het verschil is overduidelijk dat men nu in interactie kan staan met een heel andere omgeving.

Technologie kan zich afzonderen van de omgeving. Men wast de kledij niet meer in contact met het koude water van een beek of al schrobbend met een wasbord. Nu stopt men ze in de wasmachine en men duwt op een knopje.

Men kan surfen van omgeving naar omgeving met het klikken van een muis. Communiceren met personen door het induwen van toetsen met letters op.

Hoe meer iemand gedurende de dag zou tijd spenderen met het surfen op het internet, met sociale media, het bekijken van films, tv-series of spelen van games, hoe meer die persoon zou vertoeven in een heel andere omgeving dan die omgeving die fysisch rond zich bestaat. Als men bv. naar de tv kijkt in de woonkamer, dan vertoeft men, bij wijze van spreken, niet langer tussen die muren maar vertoeft men in zekere mate bij wat en wie men op tv ziet.

En vele mensen leiden bv. een leven waarin ze opstaan, met de auto naar het werk rijden, mogelijk met de radio op. Dan mogelijk een hele dag in contact staan met een computer waarin ze data invoeren. Om dan terug te rijden om mogelijk 's avonds nog wat tv te kijken en wat te surfen.

Aldus het is niet zo onmogelijk om in grote mate, gedurende de dag, een contact aan te gaan met een heel andere omgeving als die omgeving rondom zich. En uiteraard kan dit een effect hebben op de persoon. Iemand die meer in contact staat met technologie en media dan met de mensen en de fysische omgeving rondom zich, zal mogelijk voor een

stuk dat contact verliezen met andere mensen en de fysische omgeving. En het kan ook andersom zijn, met name, dat sommige mensen zich gaan vervreemd voelen van die samenleving omdat ze er weinig verbondenheid kunnen in vinden.

En dit is mogelijk allemaal vanzelfsprekend en vrij evident. Maar eigenlijk zouden we dit als een zeer belangrijk punt kunnen beschouwen. Want het zou betekenen dat sommigen zich daadwerkelijk integreren met die technologie en met die omgeving die ze aanbiedt.

En het is niet slechts de mens die zich ermee kan integreren. Het is ook het hele economisch systeem dat er zich mee integreert. En de mens integreert zich in zekere mate ook met hoe dat economisch systeem zich integreert met technologie. Met enorme bedrijven waarin mensen, samen met technologie en automatisering, schakels vormen in het kunnen aanbieden van producten en diensten. En zo ook gaan regeringen mee met die technologische ontwikkelingen. En via de nieuwe wetenschappelijke ontwikkelingen die zouden ontstaan, lijkt nieuwe technologie te gaan mogelijk worden.

2. Vercultivering

De wereld evolueert mee met hoe de bedrijfswereld in dit kapitalistisch systeem technologie kan gebruiken en beschikbaar kan maken: goedkopere industriële processen, automatisering door machines, computers en zeer veel data om die productie te optimaliseren. En zo ook zijn er de miljoenen producten en diensten die worden aangeboden.

En wat er ontstaat is een evolutie van de wereld door technologie. En naarmate de wetenschappelijke en technologische ontwikkeling verder gaat, zal die wereld zich nog meer kunnen integreren met technologie. En zo ook de mens. En niemand die weet hoe deze wereld daardoor zal veranderen. Maar het lijkt te gaan leiden tot steeds meer toepassingen die mogelijk worden. En hoe meer toepassingen er zijn, hoe meer men ze kan gaan combineren tot nieuwe toepassingen. Dit is het proces en de evolutie die nu gaande is.

Wat met kunstmatige genetische selectie van organismes? Hoe ver kan dit gaan reiken? Zullen er ouders zijn die bv. de kleur van de ogen van hun toekomstige baby gaan kiezen?

Zal men planten of dieren in zulke mate kunnen gaan aanpassen opdat men kan spreken van nieuwe rassen of soorten? Wel, dit laatste is blijkbaar al vervuld. Men kan nu bv. in de VS reeds 'gloeivissen' kopen, dat zijn genetisch gemodificeerde vissen met fluor kleurtjes die ook gepatenteerd zijn. De bedoeling is om zulke vissen in een aquarium te laten rondzwemmen.[20]

Zal men het verouderingsproces kunnen vertragen of omkeren? En indien zo, zal dit niet leiden tot sociale onrust als slechts een deel van de bevolking zich zulke therapie zou financieel kunnen veroorloven? Of zou het niet leiden tot overbevolking?

En wat met de verdere ontwikkeling van de robotica? Zal men gaan spreken van mechanische huisdieren als er allerlei robotjes beginnen rond te lopen? En hoe zou hun evolutie zijn in de vrije markt? Zullen robotten de verscheidenheid in vaardigheden die de mens heeft, verder en verder kunnen benaderen of overschrijden? Zouden robotten kunnen samenwerken opdat ze bv. automatisch een heel project of product kunnen afwerken volgens een model?

Dit laatste ideetje is interessant omdat het blijk geeft van een transformatie van iets virtueels, een model, naar iets materieels. Zulke transformaties grijpen al plaats. Bijvoorbeeld in een 3D-printer of bij een robotarm die een object aanpast volgens een plan. Het grijpt in zekere zin al plaats in alle industriële processen, waaronder de processen die geautomatiseerd zijn. Maar als robotten kunnen gebruikt worden voor de invulling van steeds meer taken, dan kan de mate waarin processen kunnen geautomatiseerd worden nog veel groter worden. Net zoals kunstmatige intelligentie zou kunnen gebruikt worden voor het invullen van steeds meer taken en dat zou ook kunnen leiden tot een grotere automatisering.

De revolutie in de automatisering die begon tijdens de industriële revolutie is nog volop aan het plaatsgrijpen. Zo zou het ook kunnen dat de logistiek ook in grote mate zal geautomatiseerd worden door bv. zelfbesturende vrachtwagens of door drones die objecten vervoeren. En hoe meer schakels in een systeem kunnen geautomatiseerd worden, hoe groter de projecten die automatisch of quasi automatisch kunnen verwezenlijkt worden. Zodat allerlei modellen collectief kunnen leiden tot hoe de realiteit fysisch vorm krijgt. En de mate waarin modellen

geprogrammeerd worden voor het verwezenlijken van projecten en producten, is de mate waarin men in zekere zin kan spreken van het programmeren van de omgeving en van de wereld. Men zou zich dan des te meer een wereld kunnen voorstellen die vorm krijgt door hoe de bedrijfswereld via automatisering producten en diensten zou aanbieden aan de consument en aan regeringen en aan andere bedrijven.

Bij zulke automatisering wordt menselijke arbeid overgenomen door machines, computers, software, kunstmatige intelligentie, enz. En alhoewel het aantal uren dat de mens gemiddeld werkt nog niet zo sterk veranderd is over de laatste honderd jaar, toch valt het te bevragen of dit zo zal blijven. Men kan bv. constateren dat het percentage van de bevolking die in de landbouwsector actief is sterk afneemt als er in die natie moderne landbouwtechnologie wordt toegepast. Dus er moet een verschuiving geweest zijn van arbeid naar nieuwe sectoren. Als de welvaart groeide door nieuwe technologie dan ontstond er immers een vraag naar nieuwe producten en diensten. En hiervoor was ook arbeid nodig. Maar als een verdere technologische ontwikkeling ook in die sectoren minder menselijke arbeid behoeft, dan zou de totale vraag naar menselijke arbeid alsnog kunnen minderen.

Dus er zou een grote economische omwenteling kunnen plaatsgrijpen door die verdere integratie van technologie met het economisch systeem. Hoe die omwenteling zal plaatsgrijpen blijft natuurlijk erg speculatief maar dat er een omwenteling zal komen lijkt minder speculatief omwille van de verdere technologische ontwikkeling en haar toepassing in de economie die lijkt te zullen plaatsgrijpen binnen het economisch systeem.

En zo zitten we dus in een periode waarin geen ideologie of culturele tradities voor de grootste veranderingen zorgen. Het is de technologische ontwikkeling en het economisch systeem en haar impact op de mens en de wereld. En het is al reeds duidelijk dat die impact zeer groot is. Die impact zou nog veel groter kunnen worden.

Technologie maakt het mogelijk om steeds meer processen die fysisch mogelijk zijn te kunnen handhaven of cultiveren. Reeds duizenden jaren is er een ontwikkeling die neigt tot de handhaving van steeds meer processen. De mens begon vuur te gebruiken, begon de grond te cultiveren, begon ijzer te smeden, begon gebruik te maken van hefbomen

en katrollen, enz.

Door de wetenschappelijke ontwikkeling en ontwikkelingen in de wiskunde kon men ook de technologie veel verder gaan ontwikkelen. Men cultiveert de energie in atomen voor kernenergie of kernwapens. Men cultiveert de cel en organismes door genetische modificatie. Men cultiveert een rekenvermogen via elektriciteit en de logische poorten in de computer.

Natuur wordt cultuur. Er is een *vercultivering*. Steeds meer dat kan gecultiveerd worden en gecultiveerd wordt. En met een vrije markt, die indien legaal en soms ook illegaal, het zal exploiteren. En waar dit naartoe gaat en hoe de wereld en de mens daardoor zullen veranderen, blijft ongeweten. Er zal de wens zijn om die vrije markt te reguleren. Maar is die vrije markt tegen te houden? Misschien deels wel en deels niet. En indien zo, dan zal die vrije markt steeds nieuwe en verder gaande producten en diensten kunnen aanbieden. Met de mens en met regeringen en andere bedrijven die erop in kunnen gaan. En zo zou dan de mens en de wereld zich steeds verder kunnen gaan integreren met al die technologie en de producten en diensten die erdoor mogelijk zijn. Het zou de interactie van de mens met de omgeving zeer ingrijpend kunnen veranderen. Met bv. een grotere interactie van de mens met kunstmatige intelligentie. En met het economisch systeem en regeringen die kunstmatige intelligentie kunnen gebruiken en aanbieden voor hun doeleinden.

Die vercultivering zou ook de integratie van de mens met technologie des te groter kunnen maken. Mogelijk zou het lichaam en de hersens verder kunnen geïntegreerd worden met technologie. Zo zijn nu bv. reeds de smart glasses ontwikkeld. Dit zijn brillen die informatie over de omgeving op het ooglid kunnen projecteren. De locatie van een winkel of informatie over een product zouden direct kunnen weergegeven worden. Men zou zich dan al een beetje een cyborg (zowel mens als machine) kunnen voelen. Men zou dan allerlei gebeurtenissen kunnen opnemen met een camera en microfoon die verwerkt zijn in die bril. En wat men opneemt zou men later kunnen herbekijken. Alsof het een herinnering was. Alleen zou die herinnering opgeslagen zijn op die bril in plaats van in het eigen geheugen. Het geheugen van die bril zou een beetje als het eigen geheugen kunnen gaan worden. Alsof men half mens, half robot is.

Ook microchips zouden kunnen ingeplant worden bij de mens. Ook dit is reeds gebeurd. Zo was er reeds in 1998 een implantaat ingeplant in een vinger van de Britse wetenschapper Kevin Warwick. De chip maakte contact met de elektronische deuren op zijn werk waarop ze automatisch open gingen.[21] Zo'n microchip zou ook kunnen gebruikt worden voor het vergaren van medische informatie.

Er is ook bv. het cochleair implantaat dat de gehoorzenuw elektronisch stimuleert om zo slechthorenden weer beter te laten horen. De stimulatie van de gehoorzenuw zorgt er dus voor dat het geluid in de hersens wordt gereproduceerd. Het is dus ook reeds mogelijk om technologie te verbinden met het zenuwstelsel en dus met de hersens.

Mogelijk zijn medische toepassingen nu de voornaamste toepassing wanneer het gaat over de integratie van technologie met het menselijke lichaam. Maar het is niet uitsluitend voor medische toepassingen.

Zo bestaat er nu reeds een groep van mensen die men “grinders” noemt. Zij experimenteren met de integratie van technologie met het menselijke lichaam. Zo zijn er bv. reeds mensen die een magneet in hun vinger laten implanteren opdat ze, eens die magneet verbonden is met het zenuwstelsel, magnetische velden kunnen voelen.[22] En wat men zou kunnen gaan percipiëren kan dus ook al afhankelijk zijn van technologie.

Ook implantaten in de hersens zijn een mogelijkheid. Men is er bv. al in geslaagd om mensen die nagenoeg geheel verlamd zijn, toch een robotarm te laten besturen. Dit werkt door de implantatie van een microchip in de hersens. Die microchip vangt hersensignalen op. En op basis van die signalen, maakt de robotarm haar bewegingen. Men bestuurt die arm dus met de eigen gedachten. Via deze methode kon men een verlamde vrouw in 2012 zelfstandig laten drinken.[23]

Momenteel vereisen zulke implantaten een hersenoperatie waaraan uiteraard allerlei ernstige risico's verbonden zijn. Iets wat de technologie momenteel voornamelijk aantrekkelijk maakt voor ernstige medische aandoeningen. Maar de technologie ontwikkelt zich verder. Ondertussen is er bv. reeds een stent ontwikkeld die via een ader kan worden geïmplanteerd in de hersens. Deze stent is reeds succesvol getest bij schapen en functioneert als een implantaat.[24] Men is er daarnaast ook reeds bij ratten succesvol in geslaagd om via een injectie, elektronica in de hersens te brengen.[25] Aldus, er zou technologie kunnen ontstaan die

ervoor zou zorgen dat hersenimplantaten niet langer een zware ingreep zouden vereisen. Iets wat de technologie toegankelijker zou maken. En hersenimplantaten kunnen uiteraard het bewustzijn potentieel enorm gaan veranderen. Zo zal men bv. in de toekomst via een kleine ingreep een chip kunnen laten implanteren die het geheugen bevordert. Men heeft trouwens, weliswaar via een operatie, bij mensen met epilepsie een verbetering van het geheugen bekomen via geïmplanteerde elektrodes in de hersens. [26] [27]

En als er technologie zal gaan bestaan die het bewustzijn op tal van wijzen kan gaan beïnvloeden en veranderen, dan zou men uiteraard kunnen gaan bevragen wat het dan nog zou betekenen om 'mens' te zijn. Omdat men zulke veranderingen in het bewustzijn zou kunnen gaan doorgaan en zou kunnen doorgaan zijn. Stel bv. dat iemand in de verre toekomst de werking van diens hersens op talloze wijzen zou kunnen veranderen en veranderd hebben, wat zou er dan nog overblijven van de oorspronkelijke persoon?

Het is duidelijk dat de impact van technologie op de mens en wereld zeer groot kan zijn. En alhoewel zulke technologie aan allerlei ethische, medische, ecologische en andere voorwaarden zou kunnen dienen te voldoen, toch krijgt die technologie in grote mate ook een vrijgeleide. Want technologie ontwikkelt zich in alle richtingen. En de toepassing van die toekomstige technologie lijkt te kunnen leiden tot een zeer andere wereld en mens. En toch is men volop bezig met razendsnel verder te gaan in het toepassen van nieuwe technologie op de mens en wereld.

En zo kan men dan allerlei vragen gaan stellen omtrent de mogelijke wendingen die de toepassing van de toekomstige technologie zou kunnen veroorzaken.

Zou de mens zich steeds meer en steeds verder gaan integreren met technologie?

Zouden mensen veelal meer tijd gaan doorbrengen in krachtige virtuele omgevingen waarin ze zich onderdompelen?

Zou er technologie ontstaan die te integreren is met het menselijke verstand en zou dit de menselijke intelligentie kunnen verhogen?

Zal kunstmatige intelligentie de mens voorbijstreven in intelligentie en

zouden bewuste wezens met kunstmatige intelligentie een meer voorname rol gaan spelen op Aarde om zo de fakkel over te nemen van de mens?

Alsook, als men aanneemt dat op termijn vele menselijke arbeid zou overgenomen worden door machines en software, dan zou dit het leven van de mens en diens perspectief op het leven ook sterk kunnen veranderen. En als men aanneemt dat het leven zou kunnen blijven verlengd worden, dan zou dit uiteraard de mens ook een heel andere kijk op het leven geven.

En hoe zullen regeringen met zulke mogelijke omwentelingen omgaan? Zullen ze grote stappen nemen om het in goede banen te leiden? Door bv. het gebruik van kunstmatige intelligentie te beperken. Of door levensverlenging betaalbaarder te maken? Of zou men eerder veelal de vrije markt vrij spel geven? En zou die nieuwe technologie aanleiding geven tot grootse projecten om de wereld te hervormen vanuit de vrije markt en/of vanuit regeringen?

In dit hoofdstuk en het volgende hoofdstuk zullen vele kwesties besproken worden.

3. Enkele kwesties

3.1. De opwarming van de Aarde

In welke mate kan men de opwarming van de Aarde bestrijden? Het lijkt mogelijk te zijn op tal van vlakken zoals:

– De bestrijding van ontbossing

– De opwekking van energie

– Andere eetgewoonten

De bestrijding van ontbossing

Ontbossing draagt bij aan de uitstoot van CO2 (koolstofdioxide) in de atmosfeer. Bomen slagen immers koolstof op in hun wortels, stam en takken. En bomen nemen die koolstof op uit CO2 in de atmosfeer. Als men dan het hout verbrandt of laat rotten, dan leidt dit opnieuw tot een toename van CO2 in de atmosfeer. Volgens een artikel in Scientific

American zou zo'n 15% van de uitstoot van CO2 te wijten zijn aan ontbossing in de tropen. The Union of Concerned Scientists houdt het bij zo'n 10% of 3 miljard ton CO2 per jaar. Daarnaast is ontbossing ook schadelijk voor het milieu en voor de lokale bevolking. Zo kan ontbossing ook leiden tot modderstromen. Wat kan resulteren in humanitaire rampen. Redenen genoeg dus om aan te nemen dat zulke ontbossing al lang had moeten voorkomen worden. Maar men worstelt er duidelijk nog steeds mee. [28] [29]

De opwekking van energie

Wanneer men nadenkt over de gevolgen van de opwarming van de Aarde, dan denkt men vast aan het milieu. En wanneer men denkt aan het milieu dan denkt men vast aan hernieuwbare of groene energie. Maar hoe evident is het om zich volkomen of quasi volkomen te voorzien met groene energie?

Er zijn naties die erin geslaagd zijn zoals Noorwegen, Ijsland, Albanië, Uruguay en tal van anderen. Maar het lijkt niet voor elke natie even evident te zijn. Zo spelen waterkrachtcentrales vaak een voorname rol in die voorziening. Ook energie uit biomassa en geothermische energie kunnen van groot belang zijn voor die voorziening. Maar in België lijkt men zich in mindere mate te kunnen voorzien met behulp van waterkracht, geothermische energie of biomassa. In 2012 werd een studie gemaakt die naging of België zich in 2050 volkomen zou kunnen voorzien met hernieuwbare energie.[30] En het zou wel degelijk mogelijk zijn. Er werden tal van scenario's opgesteld. In elk scenario was er een combinatie van verschillende bronnen van hernieuwbare energie, gekoppeld met de opslag van energie. Want beeld u bv. in dat men in België in de winter verscheidene dagen heeft met weinig wind. Windenergie kan ons dan niet voorzien. Zonne-energie is omwille van de winter dan ook nauwelijks een bron van energie. Biomassa en waterkracht kunnen nog energie leveren maar vast allesbehalve 100% voorziening van de nodige energie. Dus net zoals die studie lijkt aan te geven, dient men dan energie op te slaan om zo energie te hebben in tijden van een tekort.

Nagenoeg alle energie wordt nu opgeslagen in pompcentrales. Dit zijn eigenlijk waterkrachtcentrales waarin het water zelf is opgepompt

geweest. Men pompt het water omhoog wanneer er voldoende elektriciteit aanwezig is. En men laat dat water dan de turbines aandrijven wanneer men elektriciteit wenst op te wekken in die centrale. Dit is opmerkelijk efficiënt omdat men tot 70-80% van de energie zou terugkrijgen. Veruit de voornaamste centrale in België is die van Coo-Trois-Ponts. In deze centrale pompt men het water omhoog wanneer er een laag verbruik is van elektriciteit (zoals bv. 's nachts) om dan elektriciteit op te wekken wanneer er een piek is in het verbruik. Deze centrale lijkt dan ook volop in gebruik te zijn. Toch wordt (in 2017) slechts 1,4% van de productie van elektriciteit voorzien door zulke pompcentrales.[31] Het lijkt dan ook niet evident om bv. een tekort van 10% of 20% te kunnen opvangen via zulke pompcentrales. Want er zouden er al snel heel wat dienen te zijn. Bovendien, wat als er dagenlang of zelf wekenlang een tekort zou zijn? Want zo'n pompcentrale dient eigenlijk voor de opslag van energie op korte termijn. De centrale van Coo-Trois-Ponts kan slechts 5 uur werken op volle kracht.[32]

Energie kan ook opgeslagen worden in batterijen. Maar ook hier is de opslagcapaciteit beperkt. Men zou dan al energie dienen op te slaan op andere wijzen. En er zijn systemen waarbij men lucht samenperst om er later energie uit te halen. Men kan ook waterstof halen uit water om die ondergronds op te slaan om zo die waterstof dan later te gebruiken als bron van energie. Althans, dit werkt dan toch in zoutmijnen.

Maar die alternatieve wijzen tot het opslagen van energie worden nog nergens op grote schaal toegepast. Wat het hele project voor 100% hernieuwbare energie des te ambitieuzer maakt. En zelfs als men zou aannemen dat men erin zou slagen in 2050, dan nog zou het meer dan 30 jaar duren voor het verwezenlijkt werd. En ondertussen zou de opwarming van de Aarde maar doorgaan. Meer nog, in België zouden de kerncentrales waarschijnlijk buiten gebruik worden gesteld voor 2050 zodat men dan nog des te afhankelijker zou zijn van de energie uit gascentrales of van energie die men importeert uit het buitenland. Opdat het te bevragen is of dit werkelijk allemaal zo groen is.

Maar er is mogelijk nog een alternatief. Want er blijft één voorname bron van energie zonder CO2-uitstoot over, namelijk, kernenergie. Als men zou aannemen dat de bouw van een kerncentrale zo'n 10 à 15 jaar zou duren, dan lijkt men op 10 à 15 jaar tijd komaf te kunnen maken met de

opwekking van energie uit fossiele brandstoffen. Een heel stuk sneller dan een periode van zo'n 30 jaar. Zo zou men dus de CO2-uitstoot sneller kunnen inkrimpen opdat men de opwarming van de Aarde beter kan afremmen. Dus omwille van de opwarming van de Aarde lijkt kernenergie ineens groener te kunnen zijn dan hernieuwbare energie.

En stel dat men een plan zou ontwikkelen waarin elk land met enige welvaart zou investeren in kernenergie om problemen met de bevoorrading van hernieuwbare energie weg te werken. Dan lijkt men in principe op 10 à 15 jaar te kunnen afstappen van de afhankelijkheid van fossiele brandstoffen voor de opwekking van elektriciteit.

En eigenlijk zou men nog veel meer afhankelijkheid van fossiele brandstoffen kunnen mijden. Want fossiele brandstoffen worden uiteraard niet enkel gebruikt voor de opwekking van elektriciteit maar ook voor de verwarming van gebouwen (aardgas, mazout, kolen) en het transport (benzine, diesel, LPG). Maar gebouwen kunnen uiteraard prima verwarmd worden met elektriciteit. Net zoals auto's, en uiteraard ook treinen en misschien zelfs boten, zich zouden kunnen voortbewegen met elektriciteit. Toegegeven, er mag wel opgemerkt worden dat lithium, wat nu gebruikt wordt voor de batterijen in auto's, schaarser zou kunnen worden. Maar er bestaan ook reeds alternatieve batterijen voor auto's zoals bv. de nikkel-metaalhydride-accu. Ook hier lijkt er zich geen probleem te stellen.

En aangezien de ietwat welvarende landen verantwoordelijk zijn voor het overgrote deel van de CO2-uitstoot en aangezien de totale CO2-uitstoot voor 65% is toe te schrijven aan de opwekking van energie uit fossiele brandstoffen [33], lijkt men in principe op 10 à 15 jaar tijd de CO2-uitstoot te kunnen halveren.

Men zou natuurlijk allerlei nadelen kunnen associëren met het gebruik van kerncentrales. Ze zouden onveilig kunnen zijn. Al lijkt zulke onveiligheid reeds in grotere mate te kunnen voorkomen worden door het gebruik van een ander type van kerncentrale, de gesmoltenzoutreactor. Het zou het hele plan ietwat ambitieuzer maken maar dan nog lijkt het me nog simpeler te zijn dat een volkomen voorziening van energie met behulp van hernieuwbare energie.

Zulke reactoren zijn immers reeds sinds de jaren '60 uitvoerig wetenschappelijk getest. In zulke reactoren wordt er niet gekoeld met

water maar met een gesmolten zout. Wanneer men water als koelstof gebruikt, dient men het onder een sterke druk te zetten. Dit kan resulteren in explosies wanneer er iets misloopt. Bij de gesmoltenzoutreactor is die druk van de koelstof veel lager. Bovendien kan men een gesmoltenzoutreactor op zo'n wijze bouwen dat de reactor bij oververhitting zichzelf zou laten afkoelen, zelfs zonder de behoefte van elektriciteit.

En in het geval dat kernenergie zo populair zou worden dat er een tekort zou ontstaan aan uranium, kan men nog gebruik maken van een type gesmoltenzoutreactor dat werkt op basis van thorium i.p.v. uranium. In Nederland wenst men de kerncentrale van Petten om te vormen tot een gesmoltenzoutreactor, genaamd SALIENT, die werkt op basis van thorium. [34] Zo'n thoriumreactor zou ook zorgen voor een vermindering van kernafval dat lang dient bewaard te worden. Potentieel, zou men zelfs, al lijkt dat iets minder dringend te zijn, zo'n thoriumreactor kunnen omvormen tot een veilige kweek- of broedreactor. In een kweekreactor kan men een deel van het kernafval hergebruiken als brandstof opdat men kernafval kan verminderen. En omdat men herhaaldelijk een deel van het kernafval zou kunnen recycleren, is er ook veel meer energie uit te winnen.

Het komt er dus op neer dat kernenergie voor massaal veel energie kan zorgen op een veilige wijze zonder dat kernafval in principe een al te groot probleem zou hoeven te zijn. Dus men kan in principe met kernenergie en groene stroom alle nodige elektriciteit opwekken.

Dus er lijkt reeds de technologie te zijn om de winning van energie uit fossiele brandstoffen haast compleet overbodig te maken. Maar men heeft dit nog nauwelijks in de praktijk verwezenlijkt. En indien men dit des te meer zou willen verwezenlijken met behulp van kernenergie, dan is dat ook niet evident. De bouw van een kerncentrale duurt al makkelijk 10 jaar. En er lijkt momenteel ook nauwelijks een sterke motivatie te zijn om te investeren in kernenergie ter bestrijding van de opwarming van de Aarde. Dus alhoewel het nog niet te laat is, lijkt het ook niet meteen te verwachten.

Andere eetgewoonten

De productie van vlees is niet echt goed voor het klimaat. Er zijn tal van

redenen. De productie van vlees gaat bv. gepaard met de uitstoot van allerlei broeikasgassen zoals stikstofoxide (uit mest) en methaan (vooral door koeien).

Runderen zijn om tal van redenen de boosdoener. Ze stoten immers veel meer methaan uit dan varkens of kippen. En methaan is een zeer krachtig broeikasgas. In een andere studie (van The Environmental Working Group) zou rundvlees dan weer 27 kg CO2-uitstoot hebben voor 1 kg rundvlees. Voor 1 kg varkensvlees is het slechts 13 kg CO2-uitstoot. Voor kippen 7 kg, voor bonen 2 kg en voor linzen 1 kg CO2-uitstoot.[35] [36]

Bovendien lijken zij ook veel meer land te behoeven. Eén wetenschappelijk artikel meldt de volgende data: 2,5kg voeder voor 1 kg kippenvlees, 5kg voeder voor 1 kg varkensvlees en 10kg voeder voor 1 kg rundvlees.[37] In een ander wetenschappelijk artikel meldt men dat men in de VS 28 maal meer land zou nodig hebben om eenzelfde aantal calorieën in rundvlees te bekomen t.o.v. van het gemiddelde aan ander vlees dat er wordt gegeten.[38]

Dit lijkt me belangrijk te zijn omdat er enige druk lijkt te staan op de globale voedselproductie. De wereldbevolking gaat immers nog steeds in stijgende lijn. En de consumptie van vlees per inwoner zou in vele landen ook in stijgende lijn kunnen gaan wanneer hun welvaart stijgt. Dit is bv. het geval in China. En zulke ontwikkelingen kunnen leiden tot een behoefte aan steeds meer landbouwgrond. En als het klimaat dan ook nog ontregeld raakt, dan zou dit ook nog extra druk kunnen leggen op de voedselproductie. Hoe minder vlees er wordt verbruikt, hoe meer men die druk lijkt te kunnen wegnemen.

Bovendien, wanneer men wereldwijd minder landbouwgrond zou behoeven, dan zou men die grond kunnen gebruiken voor andere doeleinden. Men zou meer bossen kunnen aanplanten zodat er ook meer CO2 zou opgeslagen worden. Men zou zulke vrijgekomen grond ook kunnen gebruiken om gewassen te kweken waarmee men bioplastic zou kunnen maken. Ik heb het hier dus over plastic die men zou maken op basis van organisch materiaal i.p.v. fossiele brandstoffen. Tot nog toe werd er immers enkel gesproken over de energie die fossiele brandstoffen leveren. Maar fossiele brandstoffen kennen tal van toepassingen. Zo zijn asfalt en plastic bv. producten die voortkomen uit de verwerking van olie. Plastic is natuurlijk niet positief voor het milieu

en vast ook niet voor de gezondheid. Maar als er toch een behoefte blijft om plastic te maken en als men te weinig plastic kan recupereren uit recyclage, dan zal men misschien alsnog een behoefte hebben om bioplastic te maken.

Als er meer grond beschikbaar is, dan kan men trouwens ook meer grond toewijzen voor het winnen van energie uit biomassa. En zo kan men zelfs koolstof opslaan. Want het is mogelijk om niet alleen energie te halen uit biomassa, maar ook biochar of 'bio-steenkool'. Aldus, men kan zelf steenkool maken organisch materiaal. Maar die bio-steenkool hoeft niet verbrand te worden. Men kan het gebruiken als toevoeging aan de bodem. Wat de bodem zou verbeteren. En op die wijze zou die biochar wel duizenden jaren kunnen meegaan. En zou men dus eigenlijk koolstof opslagen in de bodem.

De piek van de olieproductie

Het is duidelijk dat de opwarming van de Aarde reeds prima op tal van vlakken zou kunnen bestreden worden. Helaas is die bestrijding nu nog niet effectief. Want de CO2-uitstoot bereikte in 2018 een nieuw record. We zijn dus de opwarming van de Aarde nog aan het versnellen.

Dit komt natuurlijk omdat er nog steeds voldoende olie voorhanden is. Al zou dit in de nabije toekomst wel kunnen veranderen. Want het is uiteraard zo dat de olie die het makkelijkst te winnen is, reeds gewonnen is. Dus de olie die overblijft, is voornamelijk olie die moeilijker te winnen is. En het neigt dan ook meer energie te vragen om die olie te winnen. En het neigt dan ook meer te kosten om die olie te winnen. De vooruitgang in de technologie van de oliewinning kan dit hele proces wel beïnvloeden. Maar misschien slechts in beperkte mate. Aldus, misschien zal het steeds duurder worden om olie te winnen.

Maar indien zo, dan kan dat een groot effect hebben op onze economie. Want als de olie duurder wordt, dan wordt het transport duurder. En dan worden goederen duurder en dan wordt het eigen transport met de auto duurder. Waardoor de koopkracht zou afnemen. En zo zou er zelfs een economische depressie kunnen ontstaan. Wat de vraag naar olie laat afnemen. En hierdoor zou het kunnen dat er uiteindelijk minder olie geproduceerd wordt, zelfs al zou er in principe nog voldoende in de bodem zijn.

Dit hele proces is natuurlijk speculatief. Maar dat er een piek in de olieproductie kan ontstaan, is niet echt omstreden. Men noemt dit de Hubbertpiek. Alleen is er veel onduidelijkheid omtrent het tijdstip waarop de piek zou plaatsgrijpen. De voorspellingen variëren enorm. Dit betekent dan wel dat het in principe mogelijk is dat die piek voor 2030 plaatsgrijpt. Wat door sommige wetenschappers als waarschijnlijk wordt geacht.[39]

Natuurlijk zouden wij zo des te meer wakker geschud worden over ons al te grote verbruik van fossiele brandstoffen. En natuurlijk zouden wij dan des te meer gedwongen zijn om alternatieven te zoeken. Maar als er daadwerkelijk een economische depressie zou ontstaan, dan kan het natuurlijk net des te moeilijker zijn om de nodige investeringen te maken. Mede daarom dat het zo belangrijk is om die piek van de olieproductie voor te zijn door nu reeds in grotere mate af te stappen van fossiele brandstoffen.

3.2. Ongelijkheid door automatisering

Een economie waarin de automatisering toeneemt, is een economie waarin de economische ongelijkheid zou kunnen groeien. Omdat de CEO van een bedrijf met heel veel automatisering, de winst des te minder hoeft te delen met andere werknemers. Zo zou men natuurlijk ook des te rijker kunnen worden. Opdat de kloof tussen arm en rijk kan groeien. En het geld van die rijken lijkt dan ook in beperkte mate terug te keren naar de armere regionen van de samenleving. Want in een economie waarin automatisering overheerst, zal het geld dat wordt uitgegeven, door weinig mensen worden verdiend omdat er in zo'n economie immers minder werknemers zouden zijn. Dus als bv. zo'n CEO allerlei aankopen doet, dan zou het kunnen dat het merendeel van die uitgaven uiteindelijk verdiend wordt door andere CEO's. Zodat het geld eigenlijk in sterke mate circuleert tussen hen.

En natuurlijk: hoe gaan al die mensen zonder job hun geld kunnen verdienen? Eén van de voorstellen die ik heb gehoord, is om een universeel basisinkomen in te voeren. Dat wil zeggen dat iedereen het recht zou hebben op een beperkte som geld, ook zonder te werken. Maar natuurlijk, dit zal de kloof tussen arm en rijk nauwelijks laten inkrimpen. Het lijkt eerder op het geven van wat kruimels terwijl een beperkte groep mensen met het brood gaan lopen. Daarom dat zo'n voorstel ook kritiek

zou kunnen oplopen vanuit de bevolking.

Tal van voorstellen zijn trouwens mogelijk. De overheid zou bv. kunnen trachten om zelf meer te produceren, ook met behulp van automatisering, opdat de uitgaven van de bevolking in mindere mate belanden in de handen van CEO's en des te meer in de handen van de overheid. Opdat de overheid het kan uitgeven ter ondersteuning van haar bevolking.

Een ander voorstel is om de bedrijven te belasten op de mate van automatisering die zij doorvoeren. Het is immers niet slechts de bevolking die iets wordt ontnomen. Het is ook de overheid die iets wordt ontnomen doordat de overheid inkomsten uit bedrijfsvoorheffing misloopt als er minder werknemers in de economie actief zijn.

Nu, ik neem aan dat men met zulke voorstellen misschien wel een redelijke levensstandaard kan aanbieden aan de bevolking. Maar er is natuurlijk meer aan de hand. Het is immers zeer duidelijk dat vele mensen houden van hun job. En dat het een deel is van hun bestaan. En dat zou hen worden ontnomen. Daarom acht ik het ook als waarschijnlijk dat er nog protesten zullen ontstaan tegen de automatisering. En dat lijkt me ook zeer redelijk te zijn. Want het economische systeem evolueert immers op een wijze die ingaat tegen de belangen van een groot deel van de bevolking. En het lijkt dan ook maar zeer redelijk te zijn dat mensen hun rechten als individu zouden willen opeisen.

3.3. Automatisering en overbodigheid

Vroeger was handenarbeid in de landbouw nog veel meer aanwezig dan nu. Zo werden de aardappelen met de hand geraapt en werd het graan ooit met de hand gezaaid en gemaaid. Mogelijk waren er in het verleden boeren die de opkomst van landbouwtechnologie zagen ontstaan maar het als iets negatiefs beschouwden. Zij wensten mogelijk voort te doen zoals zij reeds bezig waren. Maar al te vaak leek men zo niet te kunnen concurreren. Een enkeling zou misschien alsnog uitzoeken hoe hij/zij diens brood kan verdienen door met zulke handenarbeid een boerenbestaan te leiden. Dat is vast wel mogelijk. Maar de hele cultuur die er voorheen was, is dan toch al lang verdwenen en lijkt moeilijk te kunnen terugkomen. Dit maakt de impact van automatisering duidelijk. Het gaat niet slechts over het vervangen of het vergemakkelijken van arbeid. Het gaat ook over een bestaan van de mens dat bedreigd en

aangevallen wordt door zulke automatisering.

Maar wat als de automatisering in de economie steeds extremer zou worden? Want in principe lijkt elke job in de economie uiteindelijk afgeschaft te kunnen worden. Ik neem aan dat sommige jobs niet makkelijk te automatiseren zijn maar elke vorm van handenarbeid lijkt me in principe te kunnen uitgevoerd worden door machines. En intellectuele arbeid kan overgenomen worden door kunstmatige intelligentie en computerprogramma's. Dan lijkt het bestaan van de mens als werkkracht in de economie uitgeroeid te kunnen worden.

Voor sommigen is dat misschien niet problematisch zolang hun basisbehoeften vervuld zijn. Maar voor anderen natuurlijk wel. Er zouden natuurlijk mensen kunnen zijn die wensen te werken in de economie en die het niet langer kunnen. Die mensen zouden kunnen houden van het bestaan dat ze hadden terwijl ze misschien niet altijd zouden kunnen blijven concurreren. Of misschien zouden er ook mensen zijn die wel zouden kunnen concurreren maar die het niet langer kunnen opbrengen om nog te werken omdat de geautomatiseerde economie voor hen reeds de basisbehoeften kan vervullen zonder dat zij hiervoor zouden hoeven te werken. Als de economie in die richting zou evolueren dan zou het uitvoeren van menselijke arbeid demotiverend kunnen worden.

En wat valt er dan te doen? Mogelijk kan men proberen om diens creativiteit te ontwikkelen. Men kan muziek maken, beeldhouwen, schilderen, enz. Dat is zeker mogelijk en dat zal altijd een wijze zijn waarop de mens zich kan ontwikkelen. Maar men zou kunnen teleurgesteld zijn als men zo hoopt om iets te bereiken waar machines niet toe in staat zouden zijn. Men zou zich bv. evenzeer een museum kunnen inbeelden waarin schilderijen en beeldhouwwerken tentoongesteld staan die gecreëerd zijn door machines met kunstmatige intelligentie. En zulke machines hoeven hierbij niet bewust te zijn. Als ze bewust zouden zijn, dan zijn het wezens en dan kan men het nog moeilijk automatisering noemen. Maar misschien is dat allemaal mogelijk zonder enig bewustzijn. Net zoals computerprogramma's met kunstmatige intelligentie mogelijk tal van muziek, animatiefilms of games zouden kunnen maken, zonder dat ze hierbij hoeven te beschikken over een bewustzijn. Dit wil natuurlijk wel zeggen dat artiesten ook op dat vlak enorm veel concurrentie kunnen krijgen. Wat natuurlijk ook

enorm demotiverend kan werken.

Maar gelukkig is er nog de menselijke communicatie. Wij kunnen nog met elkaar babbelen en discussiëren. Althans, het lijkt me waarschijnlijk dat men in de nabije toekomst ook zal kunnen babbelen en communiceren met computerprogramma's die over kunstmatige intelligentie beschikken. En ook deze programma's hoeven hiervoor niet bewust te zijn. En misschien dat de gesprekken soms zelfs interessanter zouden zijn.

Dus de mens zal concurrentie krijgen op zovele vlakken. Natuurlijk wil dat niet zeggen dat men niet meer creatief zou horen te zijn of niet meer zou mogen werken of niet meer met elkaar zou hoeven te communiceren. Maar de vraag is wel: hoe gaat de mens hiermee omgaan?

Er lijken eigenlijk twee 'werelden' te ontstaan. De menselijke wereld (Bewuste kunstmatig intelligente wezens worden even vergeten.) en een geautomatiseerde wereld. En men kan kiezen welke wereld men opzoekt. Men zou bv. zowel muziek kunnen beluisteren die gemaakt is door een computerprogramma als door een mens. Of men zou zowel een product kunnen kopen dat vervaardigd is door een machine als voornamelijk door een mens. Of men zou zowel kunnen communiceren met mensen als met 'virtuele personen'. De keuze ligt bij zich.

Men zou optimistisch kunnen zijn en aannemen dat mensen er nog steeds voor zouden kiezen om zelf enige arbeid te verrichten, om zelf nog steeds in enige mate creatief te zijn, om de moeite te doen om aandacht te geven aan elkaars verwezenlijkingen en om met elkaar te communiceren. Aldus, men zou kunnen aannemen dat die menselijke wereld zou blijven bestaan.

Maar ook dan lonkt die andere wereld continu. En voor sommigen, mogelijk velen, zal die andere wereld mogelijk meer lonken dan die menselijke wereld. En als men die andere wereld des te meer zou opzoeken, dan wil dat niet zeggen dat men op dat moment geen menselijk contact meer zou hebben. Want mensen kunnen die wereld gezamenlijk opzoeken en zo kunnen zij ook enig contact hebben met elkaar. Maar dat contact dat ze met elkaar hebben is dan misschien vaak niet meer het voornaamste. Velen van hen zouden meer kunnen verlangen naar de prikkels die ontstaan door het contact met die andere

wereld.

3.4. Hyperreëel

Er werd in het vorige hoofdstuk reeds aangegeven dat er een trend kan zijn van reële cultuur naar hyperreële cultuur. Die trend leek ook al in zekere mate te hebben plaatsgegrepen. En die trend leek tweezijdig te zijn. Enerzijds is er dat vacuüm dat is ontstaan. Aldus, de reële cultuur die wegvalt. Daarnaast is er die surrogaatcultuur die dat vacuüm opvult. Aldus, de hyperreële cultuur die in de plaats komt. En hoe meer er een vacuüm is, hoe sterker die surrogaatcultuur zou kunnen overheersen. En hoe meer die surrogaatcultuur overheerst, hoe makkelijker en evidenter het zou kunnen worden om die als echt en evident op te vatten. Dus er kan een vicieuze cirkel optreden. Ik betwijfel of het noodzakelijk zo zou hoeven te zijn. Misschien zou men evenzeer een afstand gaan nemen van die surrogaatcultuur wanneer die des te meer gaat overheersen. Het lijkt me onduidelijk te zijn. En dat er onduidelijkheid over zou zijn, lijkt me aan te geven dat men deze verschijnselen ernstig dient te nemen.

En als men wilt onderzoeken of die trend naar het virtuele of hyperreële zou kunnen versterken, dan kan men ten eerste onderzoeken of er nog in grotere mate zo'n vacuüm zou kunnen ontstaan. En dan kan men ten tweede onderzoeken of die surrogaatcultuur zou kunnen krachtiger worden. En dan dient er naar de toekomst gekeken te worden.

Betreffende dat vacuüm, dat zou sterker kunnen worden door de vermindering van de arbeid door de groeiende automatisering waardoor mensen nog meer tijd zouden kunnen doorbrengen in omgevingen met veel virtualiteit. Al blijft het onduidelijk of de vermindering van arbeid wel zulk effect zou neigen te hebben.

Betreffende de surrogaatcultuur kan er gekeken worden naar de potentiële surrogaatcultuur van de toekomst. Want de toekomst lonkt ook. En haar virtualiteit ook. En één bron van virtualiteit is de technologie waarlangs men ze kan beleven.

Games en films zouden bv. kunnen bekeken worden via een VR-bril. Een VR-bril is een soort bril dat men draagt met daarin een ingebouwd scherm waarnaar men dan kijkt. En de richting dat men kijkt met de ogen geeft de richting aan waarnaar men kijkt in de omgeving die geprojecteerd wordt op dat scherm. Als men zo'n bril draagt terwijl men

een computerspel speelt, dan is het alsof men rondkijkt in die virtuele omgeving van het computerspel. Zo zou men des te meer de ervaring krijgen dat men in het spel of in de film zou vertoeven.

Ook kunstmatige intelligentie lonkt. En is reeds hier. In Japan is er een spel genaamd LovePlus waarbij men een romantische relatie aangaat met virtuele vrouwelijke personages. Die software heeft spraakherkenning en maakt gebruikt van enige kunstmatige intelligentie om met de persoon een interactie aan te gaan die geloofwaardig zou kunnen zijn. De spelers van het spel weten naar alle waarschijnlijkheid dat men geen relatie aangaat met een echte persoon. Het gaat louter over computercode. Maar toch lijken sommigen die relatie op te vatten als echt omdat het blijkbaar als echt kan aanvoelen.[40]

Aanvankelijk had ik aangenomen dat die personen zich bewust zouden zijn van het feit dat die liefde virtueel is en niet echt is en dat dit een probleem zou zijn dat ze negeerden. En later dacht ik, misschien negeert men het niet zo zeer maar aanvaardt men het. Men ziet dat het virtueel is en niet echt is en men vindt het OK. Het zou niet uitmaken. Het hoeft niet echt te zijn voor hen. Het mag voor hen virtueel zijn als zij maar kunnen geloven dat het echt is doordat het als echt overkomt. Aldus, men zou wel negeren dat het niet echt is opdat men kan geloven dat het echt is. Maar dat zou geen probleem meer zijn voor hen.

En het komt er dan op neer dat de uitvinders van dat spel erin geslaagd zijn om een strategie te vinden die bij sommige spelers effectief werkt. Aldus, die strategie die gebruikt wordt, kan sommige spelers laten verliefd worden. Die strategie ‘heeft’ dus eigenlijk dan een wil over zich. Het effect is dan echt. Maar aangezien de liefde van dat programma niet echt is, ontstaat er virtualiteit.

Dit lijkt een voorbode te zijn van wat er zou kunnen ontstaan in de vrij nabije toekomst, namelijk, allerlei kunstmatige intelligentie waarmee men gewild en ongewild een interactie zou kunnen aangaan. En ik heb het hier nog niet over bewuste kunstmatige intelligentie. Dat zou natuurlijk ook kunnen ontwikkeld worden maar allereerst zal het gaan over programma's zonder enig bewustzijn die steeds beter zouden kunnen worden in het simuleren van een echte persoon. Men zou ze online kunnen tegenkomen. Men zou ze kunnen toevoegen op Twitter of Facebook en er een gesprek mee beginnen. Er zal mogelijk kunstmatige

intelligentie gebruikt worden om een product te helpen verkopen in een online advertentie. Aldus, de advertentie zou met zich kunnen spreken net zoals iemand via de telefoon iets zou proberen te verkopen.

Ook YouTube zou kunnen gevuld worden met gesprekken die zulke programma's voeren. Het zal voorkomen in games. Ook mogelijk in films. Er zouden zelfs hele filmscenario's kunnen gemaakt worden met kunstmatige intelligentie.

Men zou zelfs een headset kunnen dragen (een toestel dat past op het hoofd) dat de activiteit in de hersens scant. Opdat dat toestel in zekere mate zou kunnen opvangen wat men zou voelen of denken. Ondertussen zou men een gesprek kunnen voeren met een virtueel personage dat gebruik maakt van kunstmatige intelligentie. Die kunstmatig intelligente software zou dan gebruik kunnen maken van die opgevangen data van die headset. Zodat die software in zekere mate zou ‘weten’ wat men voelt en denkt tijdens het gesprek. En opdat die software op basis hiervan een antwoord zou kunnen formuleren gedurende het gesprek. Mogelijk zou die software dan zelfs in staat zijn om zich te leren ‘kennen’, aldus, om te leren inschatten welke reactie er bij zich zou ontstaan. En die technologie zou men dan kunnen gebruiken om een romantisch gesprek of een erotisch gesprek te laten ontstaan. En hierbij zou men dan in zekere mate zelf gesimuleerd worden.

En wat als men van kinds af aan communiceert met kunstmatig intelligente software die een persoonlijkheid nabootst die anders is als de menselijke, maar waaruit men wel indrukken en gedrag kan van overnemen? Wat zou er dan nog overblijven van de mens zoals die ooit was?

Aldus, er zal nog heel veel virtualiteit bijkomen. En ik wens te bevragen hoe moeilijk het zou kunnen worden om zich niet te laten meeslepen in die virtualiteit. En er is uiteraard een goede reden om zich niet te laten meeslepen, namelijk, omdat het virtueel is. Als men bv. verliefd wordt op software die geen enkel besef kan hebben van liefde, dan is het duidelijk dat men verliefd is op 'iemand' die eigenlijk niet bestaat. Het is niet echt. Maar de impact op de samenleving zou erg groot kunnen worden. En zal de mens dan die virtualiteit des te meer gaan afwenden of er des te meer op ingaan? En als de mens die virtualiteit opvat alsof het echt is, wordt die mens dan zelf niet enigszins virtueel? Want wat blijft er echt aan zich

als men dat wat niet echt is gaat benaderen alsof het echt zou zijn?

Wij lijken aan een hoog tempo in een totaal andere wereld te worden geworpen door de technologie waarmee de mens en wereld zich integreren. En het lijkt me waarschijnlijk dat de wereld steeds verdere technologische ontwikkelingen zal omarmen. Toch mag er opgemerkt worden dat technologie niet noodzakelijk in de weg staat van de beleving van het echte. Men zou bv. ook een interactie kunnen aangaan met kunstmatige intelligentie (die niet bewust is) met de bedoeling om zich des te bewuster te worden van wat er echt aan de hand is met zich en met de wereld. Aldus, die kunstmatige intelligentie zou kunnen opgesteld zijn om dat opzet te vervullen. Het heeft dan misschien nog steeds iets weg van een simulatie maar toch zou het kunnen leiden tot een grotere herkenning van wat men als echt kan aanzien.

Dit gezegd zijnde, ik denk wel degelijk dat een opkomst van de hyperrealiteit te verwachten is. Want tot nog toe werd er in deze tekst gefocust op simulaties die mogelijk worden via media en communicatie. Maar er zijn nog veel andere manieren waarmee simulaties mogelijk worden.

Het zou bv. ook over medicatie kunnen gaan. Men zou bv. medicatie kunnen nemen om zich gelukkiger te voelen zelfs wanneer men niet echt depressief is. En als men zich dan uiteindelijk gelukkiger zou voelen, dan lijkt dat iets weg te hebben van een simulatie. Waarnaar nu ook onderzoek gedaan wordt, is medicatie om spiermassa te kunnen kweken zonder te sporten. Heeft dat niet iets weg van een simulatie?

Maar naar de toekomst toe zou het nog veel verder kunnen gaan. Denk bv. aan ver doorgedreven plastische chirurgie waarmee men zich een heel ander gelaat en lichaam zou kunnen laten aanmeten. En waarna men zich kan vereenzelvigen met dat nieuwe lichaam. Als men dit als een simulatie aanschouwt en het vergelijkt met een imago waarmee men zich kan vereenzelvigen, dan lijkt het dat zo'n nieuw lichaam kan resulteren in een veel krachtigere wijze van vereenzelviging. Immers, zo'n imago kan wel echt aanvoelen maar af en toe lijkt men het ook te zullen doorzien. Maar zo'n nieuw lichaam, dat zou werkelijk echt kunnen voelen voor zichzelf en anderen. Aldus, de simulatie zou zo echt kunnen zijn dat men het uiteindelijk als volkomen echt zou kunnen aanvaarden.

En dat is slechts één wijze waarop men zich zou kunnen aanpassen.

Technologie zal nog veel meer mogelijk maken. Neem bv. het voorbeeld van antidepressiva om zich gelukkiger te voelen. Maar stel nu dat men er in de toekomst in slaagt om met een kleine ingreep een toestelletje te verbinden met de hersens. Dit toestelletje zou twee dingen doen. Enerzijds de hersens scannen en anderzijds medicatie in de hersens pompen. Als dit toestel dan bv. detecteert dat men even wat ongelukkig is, dan zou dit toestel dit kunnen compenseren met een kleine afgifte van antidepressiva in de hersens. En als dit toestel merkt dat men zich even niet zo goed kan concentreren, dan zou dat toestel andere stoffen vrijgeven opdat men weer des te meer over concentratie zou kunnen beschikken, enz. Men zou dit toestel dan ook nog zelf kunnen afstellen opdat het de reacties geeft die men zelf wilt. Maar merk op dat dit toestel wel zou resulteren in een sterke gesimuleerde werking van de hersens. Hoe men zich voelt, hoe men denkt, hoe men is, zou in sterke mate voortkomen uit de werking van dat toestel.

En er zijn nog tal van andere voorbeelden mogelijk. Denk bv. aan hersenimplantaten, gentherapie, genetische modificatie van de mens, enz.

Ik denk dat er mag herkend worden dat de maakbaarheid van de realiteit, inclusief de mens, zal verhogen door de vooruitgang van technologie. En dit wil ook zeggen dat er steeds nieuwe en krachtigere simulaties kunnen toegepast worden op de realiteit. In principe hoeft men niet die richting uit te gaan. Maar het lijkt me te verwachten dat men wel op tal van wijzen die richting zal uitgaan. Want de technologie lijkt te zullen ontstaan en er lijken ook niet altijd overtuigende ethische redenen te zijn om het gebruik van die technologie te verbieden. Men zou kunnen menen dat het onethisch is omdat men in een spreekwoordelijke zeepbel zou kunnen gaan leven wanneer men in de virtualiteit vertoeft. Aldus, wanneer men zich niet langer bewust zou zijn van de omgeving om zich heen. Maar dit is niet noodzakelijk het geval. De simulatie kan er ook voor zorgen dat men anders is maar dat men toch, vanuit dat anders zijn, in contact staat met de omgeving. En hoe kan men dan in een vrije samenleving stellen dat men zich niet mag aanpassen? Het lijkt onwaarschijnlijk. Dus de keuze zal mogelijk grotendeels bij de mens zelf liggen. En ik neem aan dat uiteindelijk steeds meer mensen steeds meer van die technologie zullen toepassen op zichzelf. En dit geeft dan een zeer duidelijke trend aan richting de hyperrealiteit.

3.5. Genetisch gemodificeerde baby's

Momenteel is een genetische modificatie van de mens veelal nog te riskant. Want er zou iets kunnen mislopen en de nadelen zouden de voordelen overtreffen. Maar de kennis over die genen zal nog enorm toenemen. Op een gegeven moment zou het zo duidelijk kunnen zijn dat men quasi perfect weet wat men doet wanneer men bepaalde genen verwijdert of toevoegt. En wanneer er die zekerheid is zullen mensen mogelijk wel zulke genetische modificatie wensen toe te passen.

Laat ons dan even aannemen dat de ouders de vrije keuze hebben over het DNA dat ze wensen mee te geven aan hun nakomeling. Wel, dit zou kunnen leiden tot gruwelijke gevolgen omdat er heel af en toe ouders zouden kunnen zijn die werkelijk foute keuzes maken, zelfs wanneer het over hun eigen kind gaat. Dit zou niet toegelaten mogen worden.

Dus als men dan toch nog wenst om genetische modificatie van de mens toe te staan, dan zou er ergens dienen gereguleerd te zijn wat voor genen of combinaties van genen men niet mag meegeven. Wat niet onmogelijk is. Maar gezien de zovele genen en combinaties van genen die er mogelijk zijn, zou dat dan een enorme lijst zijn. En dan zijn er nog al die genen of combinaties van genen waarvan men niet zeker is of ze wel toegelaten zouden mogen worden. En als men dan die genen of die combinaties van genen zou toelaten en er zou iets mislopen, dan zou men de overheid kunnen aanklagen. En dat dient ook vermeden te worden. Dus men kan alleen maar veilig spelen wanneer men die genen en die combinaties van genen toestaat waarvan men zeker is dat er niets echt fout aan kan zijn.

En als er dan quasi perfecte informatie zou zijn over de relatie tussen het genoom en de mens, dan zouden de ouders software kunnen gebruiken om de karakteristieken van hun toekomstig kind te kiezen. Ze zouden het uiterlijk kunnen kiezen, ze zouden de karaktertrekken kiezen, voor zover die genetisch zijn, enz. En dat computerprogramma zou dan op basis daarvan kunnen uitzoeken wat het juiste genoom is om die effecten te bekomen. En dan zou het kind dus als een product worden dat men uitkiest. Toch is het niet uitgesloten dat het kind daar tevreden mee is. Maar het is ook niet uitgesloten dat het kind daar helemaal niet tevreden mee is. En dan zouden die nakomelingen alsnog de overheid kunnen aanklagen. Of het zou kunnen leiden tot protesten. En als de overheid dat

wenst te voorkomen, dan kan de overheid helemaal geen genetische modificatie toestaan. Tenzij dan om genetische ziektes te voorkomen.

Echter, zelfs wanneer regeringen het zouden verbieden, dan nog zou het illegaal kunnen toegepast worden.

Alsook, het is misschien ook niet uitgesloten dat bepaalde genetische modificatie toch zou worden toegestaan omdat men oordeelt dat er eigenlijk niet mis mee is, zelfs al zou er soms een nakomeling tegen protesteren. En als er slechts één natie ter wereld is waarin het wordt toegestaan, dan zouden diegenen die het wensen toe te passen naar die natie gaan om het te laten gebeuren.

Daarnaast bestaat er ook nog gentherapie. Dat is een therapie waarbij men DNA toevoegt aan cellen in het eigen lichaam. Zodat er nieuw genetisch materiaal in sommige van die cellen aanwezig zou zijn. Anno 2018 is zo'n gentherapie niet zo effectief. Het DNA dat wordt toegevoegd wordt op termijn minder functioneel. Maar ook zulke gentherapie zou in de toekomst kunnen verbeteren. Misschien zal het ooit mogelijk zijn om quasi elke cel in het lichaam zulk gewijzigd DNA te geven en te laten behouden. Dan zou men ook genetisch gemodificeerd zijn. En misschien dat men dan ook het recht zou opeisen om het eigen gemodificeerde DNA door te geven aan de nakomelingen. En misschien dat dit ook onder enige voorwaarden zou worden toegelaten.

Dus het is best mogelijk dat genetische modificatie van de mens wel degelijk in de toekomst zal toegepast worden. En dan zal men nog moeilijk kunnen spreken van 'de mens'. Misschien is het niet verkeerd om dan even de aandacht te vestigen op 'de hond'. De enorme genetische diversiteit van de hond geeft aan hoe ver genetische modificatie kan gaan. De verschillende hondenrassen lijken verschillende diersoorten te zijn. Ik wens niet te stellen dat het bij de mens ooit even extreem zou worden. Maar het is ook niet uit te sluiten.

3.6. De laatste doden

Als het verouderingsproces via nieuwe technologie zou kunnen stopgezet worden of zelfs teruggedraaid zou kunnen worden, dan zou men veel langer kunnen leven. De hoop voor diegenen die de duur van het menselijke leven willen verlengen, is dat de processen die

plaatsgrijpen in het lichaam en aanleiding geven tot veroudering, zouden kunnen tegengehouden worden. Men probeert dus het ouder worden ietwat als een ziekte of aandoening te aanzien om zo tot een therapie te komen. Wetenschappers lijken niet te weten of het mogelijk is. Maar ze lijken ook niet te weten of het onmogelijk is. Er wordt onderzoek naar gedaan maar anno 2018 blijft de kwestie open. Pas naar mate nieuwe wetenschappelijke ontwikkelingen en nieuwe technologie mogelijk wordt, zal blijken of de mogelijkheid bestaat om al dan niet het verouderingsproces te stoppen of terug te draaien. Als het mogelijk zou zijn, dan zou men ook enigszins de vergankelijkheid van het eigen leven kunnen herbekijken. De vergankelijkheid zou niet uit te sluiten zijn. Maar men zou potentieel veel langer kunnen leven. En dat is ook iets dat zou kunnen nagestreefd worden. Als de potentiële levensduur slechts in beperkte mate kan verlengd worden, dan houdt het steek om de vergankelijkheid van het eigen leven te aanvaarden. Maar als het zou mogelijk worden om de levensduur des te meer te kunnen verlengen, dan lijkt het mij ook des te meer steek te houden om die eigen vergankelijkheid trachten te voorkomen of uit te stellen.

En alhoewel we nu nog niet weten of het mogelijk zal zijn om inderdaad die levensduur des te meer te kunnen verlengen, denk ik dat we reeds dienen te anticiperen dat het mogelijk zou kunnen zijn. Het vraagt dus voor het herbekijken van hoe we staan naar de dood. Het vraagt voor een nieuw paradigma. Want vanaf het moment dat men de veroudering van de mens zou kunnen stoppen of zelfs zou kunnen omkeren, hoeft er in principe niemand meer te sterven.

Er lijkt me geen reden te zijn om te veronderstellen dat het aantal mensen dat nu bestaat, problematisch is. Er kan voldoende voedsel, drinkbaar water, onderdak en medicatie geproduceerd worden voor iedereen. Dus er zijn geen levens 'te veel'. Er lijkt niemand te hoeven sterven opdat iemand anders zou kunnen leven. Dat mensen op Aarde nu nog een vroegtijdige dood tegemoet gaan door een oorlog die niet hoeft of door een ziekte waarvoor reeds een remedie bestaat, dat is een grote zonde. De wereld zou reeds in functie dienen te staan om dit zo goed mogelijk uit te sluiten.

Als zulke onbeperkte levensverlenging mogelijk zou worden en als iedereen daarover zou kunnen beschikken, dan krijgt men een wereld waarin de dood steeds meer zou kunnen worden uitgesloten. Een beperkt

aantal mensen zou sterven door een ernstig ongeluk of door een ziekte die alsnog ongeneeslijk zou zijn. En een beperkt aantal mensen zou sterven omdat ze willen sterven. Maar als er veel minder mensen zouden sterven, dan betekent dit dat ook het aantal geboortes veel beperkter zou hoeven te zijn. Want aangezien de wereld maar een beperkt aantal mensen kan dragen, dan toch hier op Aarde, dient er een limiet te zijn in de wereldbevolking. Opdat men onnodige sterfte kan voorkomen. Sommigen zouden mogelijk wensen te stellen dat mensen dienen te sterven opdat meer mensen zouden kunnen geboren worden. Ik stel echter dat men niet van iemand kan eisen om te sterven. En ik neem aan dat velen, als ze voor de keuze worden gesteld om te sterven of om langer te blijven leven op een draaglijke wijze, inderdaad voor het leven zouden kiezen.

Het wil dan ook zeggen dat er een tijd zou kunnen komen waarin oude mensen hun dood voor onbepaalde tijd zouden kunnen uitstellen en willen uitstellen. De mensen die dan net te vroeg gestorven zouden zijn aan ouderdomskwalen, hadden dan mogelijk kunnen overleven wanneer ze iets langer hadden kunnen leven. Zij zouden dan de laatste doden door ouderdom zijn. Althans, sommige mensen zouden mogelijk kiezen om ouder te worden, maar vele anderen niet. En de dood van al die mensen zou ten zeerste kunnen betreurd worden. En niet alleen omdat ze niet langer onder ons zouden zijn maar ook omdat ze mogelijk nog veel langer bij ons hadden kunnen zijn wanneer ze net iets langer hadden kunnen leven.

Men kan het vergelijken met een wonderbaarlijk medicijn tegen kanker dat alle kankers zou kunnen genezen. Vanaf het moment dat zo'n medicijn beschikbaar zou zijn, zou iedereen die in een terminaal stadium verkeert, zo snel mogelijk over dat medicijn dienen te beschikken opdat hun levens zouden gered zijn. Maar er is nog een verschil. Want als iemand nu geneest van kanker, dan houdt dit wel een verlenging van het leven in, maar niet voor onbepaalde termijn, want men zou nog steeds ouder worden en uiteindelijk sterven. Tenzij het ouder worden kan tegengehouden worden.

Wanneer men het ouder worden kan stopzetten en men toch zou sterven door een ongeluk of een ziekte, dan had men misschien nog wel honderden jaren of zelfs duizenden jaren kunnen leven. Zo zal het ook zijn voor diegenen die net te vroeg stierven door ouderdom. Ze zouden

het zo goed als eeuwige leven gemist hebben.

En dit besef begint te groeien bij mensen. Vele jonge mensen vandaag beseffen dat een enorme verlenging van het leven voor hen zou mogelijk kunnen zijn. Terwijl de ouderen vandaag nog de dood zullen trachten te aanvaarden als iets dat niet kan voorkomen worden.

Wanneer men begint met doorbraken te maken in het verlengen van het leven, zal het voor de ouderen nog moeilijker worden. Zij zouden beseffen dat ze misschien wel zouden kunnen genezen van het ouder worden maar dat hun remedie ook net te laat zou kunnen komen. Voor hen zou het zijn als kwestie van leven en dood. En ook voor diegenen die hen liefhebben, zal er die kwestie zijn. Ofwel verliezen zij hen voor altijd, ofwel kunnen ze er nog vele, vele jaren mee vertoeven. Dan zou men gehoopt hebben dat hun remedie iets sneller was uitgevonden, opdat ze misschien nog honderden jaren hadden kunnen leven.

Het lijkt me dan ook evident dat men het wetenschappelijk onderzoek naar de oorzaken en de remedie van het ouder worden, dient uit te breiden. Als men het ouder worden kan stopzetten, dan dient men zo snel mogelijk te ontdekken hoe dit mogelijk zou zijn. Want hoe sneller men die remedie vindt, hoe meer mensen voor onbepaalde duur zouden kunnen blijven leven.

3.7. Het einde van de mens

Bij het einde van de mens denkt men mogelijk aan de volkomen uitroeiing van de mens maar zelfs zonder die uitroeiing kan er een einde zijn van de mens. Doordat het mogelijk is dat de mens in de toekomst, door de verdere integratie van diens hersens met technologie, in staat zou zijn om over een bewustzijn te beschikken dat zo verschillend is van de menselijke ervaringen zoals mensen die vandaag kennen, dat men haast niet meer over een mens kan spreken. Zo’n drastische wijziging is wel pas mogelijk wanneer de technologie op het punt zou staan om het hele bewustzijn grondig te wijzigen door technologie die is verbonden met die hersens. Nu mag er onmiddellijk toegegeven worden dat het nog ongeweten is of technologie zich zo ver kan ontwikkelen. En het klinkt momenteel als sciencefiction. Wat het momenteel ook is. Maar tegelijkertijd mag er ook herkend worden dat technologie zich enorm ver ontwikkeld heeft en zich nog steeds krachtig blijft verder ontwikkelen.

Zodat een steeds ingrijpendere integratie van technologie met de hersens niet ondenkbaar is.

Men zou hierbij zowel aan software als aan hardware kunnen denken. Stel bv. dat men een chip kan verbinden met de hersens opdat er op die chip allerlei herinneringen kunnen worden opgeslagen. Dan lijkt men hardware toe te voegen. Een beetje zoals het toevoegen van een harde schijf aan een computer. Door het toevoegen van zo'n geheugenchip zou het mogelijk kunnen zijn om het menselijke geheugen enorm uit te breiden. Maar het zou ook een enorme impact hebben op zich als men ineens zoveel meer kan onthouden. Dit zou zich grondig kunnen veranderen. Men zou niet langer dezelfde persoon zijn.

Als men dan meteen een hele set van componenten zou toevoegen aan de hersens zoals bv. een chip om het ruimtelijk denken te verhogen, een geheugenchip of een chip die de gevoelens en emoties versterkt, dan zou men haast meteen een ander wezen kunnen zijn. En bijna alle continuïteit zou kunnen verdwijnen. Men zou zich mogelijk meteen een ander wezen kunnen voelen waardoor het vorige bestaan dat men had niet zo zeer meer zou aanvoelen als het eigen bestaan.

Ook software zou men dan kunnen toevoegen aan de hersens. Dit zou dan wel uiteraard gepaard gaan met hardware. Stel bv. dat men enkele elektrodes toevoegt aan de hersens en stel dat men een headset draagt waarmee men gedachten kan detecteren. Dan zou het bv. mogelijk zijn om elke keer er de gedachte van het roken van een sigaret aan het ontstaan is, een elektrische impuls te creëren opdat men toch niet zou denken aan het roken van een sigaret. En men zou meteen kunnen stoppen met roken zonder er ook nog maar één keer aan te denken. Dit is eigenlijk als een heel simpel 'computerprogramma' dat wordt uitgeoefend. Men zou het ook hersenprogramma's kunnen noemen.

Wanneer men in de verdere toekomst met behulp van hardware niet één maar talloze hersenprogramma's zou kunnen uitoefenen, dan zou men allerlei programma's kunnen uittesten zoals bv. een programma waarmee men negatieve gevoelens kan onderdrukken of een programma waarmee men spontaner zou zijn, enz. Zo kan men talloze ervaringen opdoen. De eigen continuïteit van het bestaan zou opnieuw aangetast kunnen worden aangezien men met elk programma men in zekere mate een andere 'persoon' zou kunnen worden. Het hangt er uiteraard van af hoe

ingrijpend zo'n programma is. Het is echter niet uitgesloten dat er uiteindelijk zeer uitgewerkte programma's zouden ontstaan waarmee men dan de eigen hersens in zulke mate corrigeert dat men ook meteen een ander bestaan zou gaan leiden. En het is niet uitgesloten dat mensen inderdaad zo'n programma zouden kiezen zonder het ooit nog echt af te zetten.

En als technologie ons deze mogelijkheden kan schenken dan zouden vele mensen misschien ook wel die stap willen wagen opdat ze kunnen meegaan met die nieuwe evolutie. Het heeft immers ook wat te bieden. Het kan verleidelijk zijn. Het kan een totaal andere ervaring van 'zichzelf' bieden. Het zou ook kunnen leiden tot een grotere intelligentie. En als men dan die evolutie niet aangaat, dan zou men achterblijven. Wat vele mensen mogelijk niet zouden willen.

Ik zal trouwens nog verder ingaan op cyborgs in het volgende hoofdstuk.

3.8. Het einde van de natuur

Het einde van de natuur, dat is waar ik aan dacht wanneer ik bedacht in welke mate de toepassing van technologie zorgt voor een overheersing van de natuur. Het bleek ook de titel van een boek te zijn over de opwarming van de Aarde, geschreven door Bill McKibben. De opwarming van de Aarde maakt duidelijk dat de temperatuur van de Aarde, die altijd werd geregeld door de natuur, helemaal niet louter meer door de natuur wordt geregeld. Het is ontregeld geraakt door menselijke invloeden. En mogelijk zullen we nog een stap verder gaan. In de toekomst zou men misschien de temperatuur van de Aarde regelen door bv. de hoeveelheid broeikasgassen in de atmosfeer te reguleren. Zo zou men bv. evenzeer de effecten van een toekomstige ijstijd kunnen bestrijden door dan meer broeikasgassen toe te laten.

Iets dergelijks zou ook kunnen gaan plaatsgrijpen door de toepassing van genetische modificatie. Genetische modificatie van gewassen grijpt reeds plaats. En nu is er nog een sterke argwaan tegenover zulk genetisch gemodificeerd voedsel. En terecht. Toch is het niet uitgesloten dat het naar de toekomst toe net zal minderen. Omdat er een tijd zou komen waarin men des te meer begrijpt welke genen veilig zijn om toe te voegen aan voedsel.

Iets dergelijks zou ook het geval zijn wanneer genetische modificatie van

de mens zou toegelaten worden. Dan hoeft het DNA van de nakomelingen niet meer voort te komen uit het natuurlijke proces van de voorplanting.

Iets dergelijks zou ook het geval kunnen zijn betreffende de integratie van technologie met de menselijke hersens. Eens het zou mogelijk zijn om zonder operatie of zonder zware operatie en quasi risicoloos zulke technologie met de hersens te verbinden, dan zouden mogelijk vele mensen het willen proberen. En des te meer wanneer ze zouden inzien wat voor mogelijkheden het voor hen zou scheppen.

Dus als het gaat over het einde van de natuur, dan zou het ook kunnen gaan over het einde van de natuurlijke ervaring van de mens. Natuurlijk is die natuurlijk ervaring van de mens al radicaal veranderd door al de moderne cultuur waaraan de mens wordt blootgesteld. Maar het zou nog veel radicaler kunnen worden. Het zou eerder het einde van de mens kunnen inluiden en het begin van cyborgs. En indien zo, dan zou die verandering wel geleidelijk aan gebeuren. Maar uiteindelijk sluit ik niet uit dat er cyborgs zouden zijn die zo anders zouden zijn dan de mens dat men ze eigenlijk geen mensen meer kan noemen.

Zo zou dus het einde van de natuur dichterbij kunnen komen. Al zou het ook mogelijk kunnen zijn dat men in de toekomst alsnog beslist om de toepassing van technologie sterk te beperken. Echter, het lijkt er momenteel nog op dat men al zeker nieuwe technologie zal ontwikkelen. En in deze huidige tijd vindt men ook altijd toepassingen voor die nieuwe technologie. En misschien zal dat in de toekomst ook zo zijn.

Natuur en cultuur zouden zich ook kunnen ‘mengen’. Beeld je bv. in dat er in de toekomst tal van mensen zijn met genetisch gemodificeerd DNA. Zij zouden zich nog steeds kunnen voortplanten via seks. Aldus, zij gebruiken dan de natuurlijke wijze tot voortplanting. Maar zij zouden wel gemodificeerde genen kunnen doorgeven aan hun nageslacht. Dus het is natuurlijk… en niet natuurlijk. Het lijkt moeilijk om dat nog de natuur te noemen.

Als dat einde van de natuur wel des te meer zou ontstaan, dan komt er een nieuw tijdperk in werking. Dan zou de realiteit zeer maakbaar worden. Opdat er een heel andere werking van de wereld in gang zou kunnen treden. Dit wil echter ook zeggen dat die oude werking van de wereld des te meer zou verdwijnen. En het valt uiteraard te bevragen of

zo’n verandering uiteindelijk wenselijk zou zijn.

Of men werkelijk zou slagen in die steeds grotere overheersing van de natuur blijft ongeweten. Misschien is het niet uitgesloten dat men allerlei krachtige technologie zal gaan toepassen en dat men merkt dat er allerlei onvoorziene effecten optreden. Misschien loopt het uit de hand.

O, lieve toekomst

1. Tijd kan gevaarlijk zijn

Wat zijn de grootste gevaren voor het voortbestaan van de mensheid? Een meteorietinslag? Een uitbarsting van een supervulkaan?

Als men deze vraag zou gesteld hebben tijdens het hoogtepunt van de Koude oorlog dan lijkt het terechte antwoord mij te zijn: een kernoorlog is het grootste gevaar voor de mensheid.

De dreiging is nu wat afgenomen, doordat de Koude Oorlog verdwenen is. Of toch enigszins. Maar in de jaren ’50 en ‘60 was de dreiging voor de mensheid mogelijk groter dan er sinds vele millennia een dreiging is geweest voor de mensheid.

En het lijkt erop dat men zeer dicht bij een uitbreken van een kernoorlog is geweest. Volgens Robert McNamara [41], voormalig Amerikaans minister van defensie, kwam men tijdens zijn ambtstermijn (1961-1968), 3 maal erg dicht bij een kernoorlog.

Het meest gevaarlijke moment was er mogelijk op 27 oktober 1962, tijdens de Cubacrisis, toen een B-59 Sovjet duikboot, die een nucleaire torpedo aan boord had, door de VS werd bestookt met dieptebommen. Mogelijk opdat de duikboot dichter bij het wateroppervlak zou komen, zodat men deze kon identificeren. De duikboot bevond zich toen te diep in het water om radiosignalen op te vangen, zowel van de VS als van de USSR, en de kapitein, onzeker of een nucleaire oorlog al begonnen was, wou een nucleaire torpedo lanceren. Hiervoor diende er echter een unaniem akkoord te zijn van de kapitein en 2 andere officieren. Uiteindelijk was slechts 1 man, Vasili Arkhipov, tegen de lancering. En het was mogelijk die ene man die toen een kernoorlog had voorkomen.[42]

Laat ons dan de evidente vraag stellen: hoe is het zo ver kunnen komen?

Wel, het lijkt er op dat een atoomwapen haast niet kon niet ontwikkeld worden.

Laat ons de tijd even 400 jaar terug draaien. Toen, tijdens de wetenschappelijke revolutie, was er een bloei in de wetenschappelijke ontwikkeling waaronder de fysica. Er leek toen weinig reden te zijn om

te veronderstellen dat die ontwikkeling zou kunnen leiden tot iets erg gevaarlijks. Zo kwam men vrij nietsvermoedend bij de ontdekking van het atoom, van straling, van neutronen tot uiteindelijk, in 1933, bij Leó Szilárd het vermoeden ontstond van de nucleaire kettingreactie. En misschien toen ook al, het vermoeden van een mogelijkheid van een atoombom. En dit vermoeden werd sterk bevestigd toen in 1939, door Leó Szilárd en Enrico Fermi, de mogelijkheid van een nucleaire kettingreactie in uranium experimenteel werd aangetoond.

Zo vlot ging het. Niemand had op voorhand gekozen voor atoomwapens, atoomwapens lagen ergens op dit pad in onze wetenschappelijke en technologische ontwikkeling. En men moest slechts dit pad afwandelen om bij het idee van het atoomwapen uit te komen. Dus vanaf de wetenschappelijke revolutie leek het haast onvermijdelijk dat we gingen geconfronteerd worden met het idee van de atoombom.

Maar daarom hoefde men de atoombom nog niet te bouwen. Maar lijkt het niet waarschijnlijk dat men ze zou bouwen? Ik bedoel dan, rekening houdend met het feit dat dit idee er kwam in een wereld vol conflicten. Kon men het zich veroorloven om niet te trachten een atoombom te maken als een ander land dit mogelijk wel zou doen? Als één enkel land in de wereld over atoomwapens zou beschikken, dan zouden al die andere landen, overgeleverd zijn aan de goede wil van die kernmacht om dat wapen niet te misbruiken. Tenzij natuurlijk, als ze zelf over atoomwapens zouden beschikken. Dus dat men dan meent atoomwapens nodig te hebben om zich te kunnen verdedigen tegen een ander land dat atoomwapens zou kunnen ontwikkelen of ontwikkeld hebben. Maar niet alleen uit verdediging natuurlijk, ook om als natie een sterkere positie te kunnen afdwingen leken atoomwapens volgens verscheidene regeringen onontbeerlijk.

Nu mag het wel lijken dat er achteraf gezien, enige voorspelbaarheid is terug te vinden in de loop van de tijd. Maar dit maakt de tijd nog niet voorspelbaar.

Stel dat men aan het begin van de 20^{e} eeuw allerlei intellectuelen en leiders had bijeengebracht om de 20^{e} eeuw te voorspellen, dan zou men waarschijnlijk gefaald hebben om dit nauwkeurig te doen omdat waarschijnlijk kernwapens al niet zouden voorspeld zijn, immers, men wist nog nauwelijks iets over het atoom. En zou er kunnen voorspeld zijn

dat er wereldoorlogen gingen plaatsvinden? Of dat de wereld zich ging opdelen in het Communisme en kapitalisme? Meer dan waarschijnlijk niet. En ik denk dat het voor de 21e eeuw ook zo is. Wie had enkele jaren op voorhand de opkomst van IS kunnen voorspellen? Het is erg moeilijk. Zelfs de financiële crisis van 2007-2008 die van enkele jaren op voorhand te verwachten was, werd slechts door weinigen voorspeld.

Als de tijd zo onvoorspelbaar kan zijn én als de toepassing van wetenschappelijke en technologische ontwikkelingen een gevaar kunnen zijn voor de mensheid, zijn er dan mogelijk nieuwe gevaren op komst? En welke?

Gezien de onvoorspelbaarheid van de tijd lijkt het moeilijk te zijn om de gevaren, die achteraf bekeken, zullen geheerst hebben in de 21e te eeuw, nu al te kunnen voorspellen. Maar het lijkt wel mogelijk te zijn om enkele potentieel gevaarlijke technologische ontwikkelingen aan het licht te brengen.

2. Nieuwe gevaren

2.1. Biologische oorlogsvoering

Eén mogelijk gevaar is biologische oorlogsvoering. Zoals met kunstmatige of genetisch gemodificeerde virussen of bacteriën. Denk bv. aan een genetisch gemodificeerd griepvirus. De verspreiding van het griepvirus is momenteel duidelijk nog niet onder controle aangezien men niet kan voorkomen dat elk jaar opnieuw mensen besmet raken. Wat als men dat virus veel schadelijker kan maken door genetische modificatie? Het zou nog even moeilijk kunnen zijn of zelfs moeilijker kunnen worden om besmetting te voorkomen. Maar de besmetting zou dodelijk kunnen zijn. En mogelijk zonder onmiddellijke remedie. Misschien dat dan een aanzienlijk deel van de mensheid het met het leven zou kunnen bekopen.

Of wat als men een genetische gemodificeerd virus of bacterie loslaat op planten opdat zij zouden afsterven? Dan zou er mogelijk grote hongersnood kunnen ontstaan.

En misschien wordt het in de toekomst ook nog makkelijker en toegankelijker om zulke virussen of bacteriën te maken. Het is niet uit te

sluiten dat in de toekomst, bv. door de verdere ontwikkeling van de DNA-printer, het maken van zulke kunstmatige virussen of bacteriën niet zo verschrikkelijk moeilijk meer zal zijn voor de doorgedreven 'hobbyist'. Als terroristen bv. enorme schade willen berokkenen aan de mensheid, dan is het mogelijk makkelijker voor hen om zulk biologisch wapen te maken dan om een kernwapen te maken. Net zoals het veel moeilijker is voor een regering om te voorkomen dat niemand onder haar bevolking zo'n biologisch wapen zou kunnen maken dan om te voorkomen dat niemand onder haar bevolking een kernwapen zou maken.

Nu het lijkt mij eigenlijk nog steeds vrij waanzinnig om opzettelijk te trachten om zulke virussen te gaan verspreiden. Wat nog niet wil zeggen dat het niet zal plaatsgrijpen. Maar zelfs als we zulk terrorisme uitsluiten, dan nog is het niet volkomen zeker dat men rampscenario's zal kunnen uitsluiten.

We hoeven slechts de geschiedenis te bekijken om vast te stellen hoe onverantwoordelijk bedrijven en regeringen omgaan en omgegaan hebben met technologie. Er is het probleem van vervuiling, dat verantwoordelijk is voor vele schade aan ecologische systemen en aan de mens zelf, zoals zichtbaar aan de hormonale afwijkingen[43] en allerlei ziekten door de vervuiling van grondwater met zware metalen en tienduizenden chemicaliën. En dan is er nog de vervuiling van lucht en de opwarming van de Aarde, schade door fijn stof, huidkanker door schade aan de ozonlaag, schade aan de longen door asbest, het softenon drama, het gebruik van DDT, kankerverwekkende plastiek... De lijst is enorm.

De toepassing van technologie is zelf vaak de oorzaak van problemen. Soms doordat men de problemen niet voorzien heeft. Soms omdat bedrijven en regeringen de voor hen meer economische oplossing zoeken. Of omdat er een zeker korte termijn denken heerst. Wat dus wil zeggen dat dit systeem erg hardnekkig moet gecorrigeerd worden. En dit gebeurt duidelijk erg gebrekkig.

Het is eigenlijk een gebruikelijk en terugkerend fenomeen; een nieuwe technologie wordt toegepast en er duikt, mogelijk onvoorzien, een probleem op en dan tracht men, eventueel of gedeeltelijk, om dit probleem aan te pakken.

En deze problematiek is natuurlijk deels te omzeilen door meer onderzoek te doen naar mogelijke gevaren. Maar het is nooit helemaal te omzeilen. Men kan veel onderzoek doen naar welke negatieve impact een bepaalde technologie zou kunnen hebben maar er is altijd de kans dat er iets onvoorziens opduikt. Dat is niet te voorkomen.

Bovendien, er zal mogelijk in de nabije toekomst niet ineens zoveel voorzichtiger en verantwoordelijker omgesprongen worden met technologie.

En als men dan zo'n imposante technologie als het maken van kunstmatige of genetische gemodificeerde virussen of bacteriën gaat toepassen, dan kan men zich afvragen hoe groot die onvoorziene nadelen voor de mens en voor de natuur wel zouden kunnen zijn.

Trouwens, wetenschappelijk onderzoek heeft reeds genetisch materiaal van genetisch gemodificeerde maïs teruggevonden in traditionele maïsrassen in Mexico.[44] Er is ook een verspreiding van gemodificeerde genen vastgesteld bij wilde katoen[45] en bij wilde planten die verwant zijn aan koolzaad.[46] Wat dan ook aangeeft dat men dus opnieuw reeds een technologie aan het toepassen was op grote schaal ook al was het nog zeer onduidelijk wat de mogelijke gevolgen zouden kunnen zijn.

Via experimenten in een labo heeft men aangetoond dat er een verhoogde vroegtijdige sterfte is bij de larven van de groene gaasvlieg wanneer die larven zijn gevoed met insecten die genetisch gemodificeerde maïs hebben gegeten.[47] Als men het gebruik van genetisch gemodificeerde gewassen in de landbouw had uitgesteld, dan had men dit negatieve gevolg kunnen ontdekken vóór het zich kon voordoen in de natuur.

Ondertussen heeft men ook vastgesteld dat genetisch gemodificeerde Atlantische zalm kan paren met de (verwante) forel en dat de nakomelingen levensvatbaar zijn en dat ze sneller groeien dan de soorten waarvan ze afstammen.[48] Het cultiveren van een genetisch gemodificeerde zalm genaamd AquAdvantage Salmon is reeds toegestaan in de VS. Men heeft geprobeerd om deze specifieke genetisch gemodificeerde zalm steriel te maken en bijna 99% van de eitjes blijken ook steriel te zijn. Het uitzetten van deze zalm in de natuur is ook verboden. Maar uiteraard, als iemand zo ‘slim’ is om dat toch te doen, dan is het misschien niet helemaal uitgesloten dat die zalm zich soms

succesvol kan paren met wilde zalm of verwante soorten.

En uiteraard mogen de economische motieven hier vermeld worden. Vanuit een bedrijf kan er de wens ontstaan om winst te maken zelfs wanneer die winst gepaard gaat met mogelijke schade aan een ecosysteem. Kapitalisme en de natuur lijken zelden goed samen te werken op deze wereld. En genetische modificatie vormt hierop geen uitzondering.[49]

Dus het gevolg zal zijn dat er allerlei gemodificeerde genen zich zullen verspreiden naar andere organismen die niet genetisch gemodificeerd zijn. Genetische junk verspreid doorheen de biosfeer. Wat voor gevolgen zou dit kunnen hebben? En hoe zou men die opruimen?

De toepassing van genetische modificatie kan ook wel voordelen hebben. Men zou productievere gewassen kunnen creëren. En in arme landen zou dat welkom kunnen zijn. Wat nog niet wilt zeggen dat het noodzakelijk zou hoeven te zijn maar het zou een nut kunnen hebben. Maar er lijkt geen rationele behoefte te zijn om het bv. in de VS toe te passen. Hun landbouw was reeds zeer productief. Het had daar uiteraard mogen vermeden worden. Er leek geen rationele behoefte te zijn om genetische modificatie toe te passen buiten de gecontroleerde omgeving van laboratoria. Toepassingen in de landbouw lijken vaak onnodig aangezien men ook zonder gebruik te maken van genetische modificatie vaak over een zeer productieve landbouw kan beschikken. En in plaats van wijselijk te handelen en potentiële negatieve gevolgen uit te sluiten, hebben sommige regeringen beslist om dat niet te doen door de toepassing van genetische modificatie reeds goed te keuren. Alsof een door hen nog niet vastgestelde onveiligheid tot het toepassen van die technologie kan dienen als een gegarandeerde veiligheid tot het toepassen van die technologie.

En ik was begonnen met het onderzoeken van genetische modificatie in 2011. En ondertussen is deze informatie eigenlijk al gedateerd. Zo snel gaat het. In 2015 werd de eerste 'gene drive' ontwikkeld op basis van een stuk DNA genaamd CRISPR.[50] Zo is het in principe nu mogelijk om een bepaald organisme te voorzien van gemodificeerde genen en een gene drive. Met die gene drive kunnen die gemodificeerde genen doorgegeven worden tijdens het moment van de bevruchting. Die gene drive plant eigenlijk die gemodificeerde genen in het DNA van de nakomeling, ook

al beschikt maar één van die twee parende organismen over die gene drive en die andere gemodificeerde genen. Dus als bv. de ene fruitvlieg met de andere fruitvlieg zou gaan paren, dan zouden de nakomelingen allen of quasi allen over die gemodificeerde genen beschikken zelfs al heeft maar één van die fruitvliegen die 'gene drive' en die gemodificeerde genen. Dit is wat men toen in 2015 heeft verwezenlijkt met muggen.[51] Als één van die muggen had kunnen ontsnappen en had kunnen paren met een andere mug, dan had er een kettingreactie kunnen plaatsgrijpen waarbij die gemodificeerde genen zich zouden kopiëren naar quasi alle nakomelingen en quasi alle nakomelingen van die nakomelingen, enz. En zo zou eigenlijk een hele soort potentieel kunnen besmet worden met gemodificeerde genen. Dit kan gebruikt worden voor positieve doeleinden. Men zou mogelijk evenzeer malaria ermee kunnen uitroeien. Maar het kan natuurlijk ook misbruikt worden. En dan zou het een hele soort kunnen benadelen.

Aldus, de technologie van genetische modificatie is nog veel krachtiger geworden. En die technologie zal waarschijnlijk nog krachtiger worden.

En de problematiek omtrent de potentiële gevaren tot het ontwikkelen van kunstmatige virussen, bacteriën en andere organismes lijkt me zeker erg gevaarlijk te zijn. Want eigenlijk kan zulk onderzoek resulteren in de ontdekking en ontwikkeling van biologische wapens. De kennis zal beschikbaar worden. En het gevaar dat zo'n virussen of bacteriën per ongeluk of met opzet zouden losgelaten worden op de mensheid is reëel en zal reëel kunnen blijven.

Een dergelijke beschouwing zou men bv. ook kunnen maken omtrent kunstmatige intelligentie. Het lijkt niet te kunnen voorspeld worden dat het toepassen van geavanceerde kunstmatige intelligentie niet zou kunnen leiden tot erg negatieve gevolgen. Toch wordt het ontwikkeld.

2.2. Pandora's doos

De mensheid heeft nog miljarden jaren om te vertoeven op deze planeet Aarde want de zon gaat nog miljarden jaren mee. Mensen hebben dus nog heel veel tijd voordat men zou dienen de ruimte in te trekken om elders te gaan leven. Nog vele miljoenen generaties zouden op deze planeet kunnen vertoeven. Er is meer dan tijd genoeg. Aangenomen dat we niet onze ecosystemen enorm zwaar zouden beschadigen, dat we niet

elkaar uitmoorden, dat we geen technologie zouden ontwikkelen die het einde zou kunnen betekenen van de mensheid en dat we de impact van een asteroïde op weg naar Aarde zouden kunnen voorkomen. Dit laatste lijkt misschien nog onmogelijk te zijn maar al die andere potentiële catastrofes lijken aangepakt te kunnen worden. Haast iedereen ziet waarschijnlijk welke concrete handelingen men zou kunnen doen om de mensheid hier op Aarde overeind te houden. Zoals politieke akkoorden tussen naties in plaats van het starten van oorlogen. Of zoals het stoppen met het kappen van de regenwouden. Of zoals het produceren van energie die CO2-neutraler is opdat de klimaatopwarming zou vertragen.

En de dwaasheid die gaande is, wordt meteen overduidelijk. Want men start toch oorlogen ook al leidt dit tot vele doden, trauma's en toekomstige conflicten. En men vernietigt toch regenwouden ook al is het volkomen onnodig en schadelijk. En ook gevaarlijke toekomstige technologie wordt volop ontwikkeld en daarbij denk ik dan bv. aan de verdere ontwikkeling van kustmatige intelligentie. Laat me hiervan dan enkele mogelijke gevaren aanschouwen.

Men is bezig met de verdere ontwikkeling van kunstmatige intelligentie en kunstmatig bewustzijn. Een ontwikkeling die zou kunnen leiden tot intelligente wezens. Wezens die mogelijk veel intelligenter zouden zijn dan ons. Immers, signalen in de hersens verplaatsen zich vrij traag en ons geheugen is alles behalve perfect. Bewuste kunstmatig intelligente wezens zouden zeer snel zeer veel verbanden kunnen leggen omwille van een perfect geheugen en omwille van de enorme snelheid waarmee signalen zich zouden verplaatsen doorheen die elektronica. Ze zouden ook zeer verschillend kunnen zijn van de mens.

De mens verkrijgt zijn vorm van bewustzijn mede door al die verschillende receptoren en hersenstructuren die te vinden zijn in de hersens. Er zijn bv. receptoren voor pijn te voelen en voor geen pijn te voelen, voor zich te belonen of voor verbondenheid te kunnen vinden. Met die verschillende aspecten van het menselijke bestaan zijn dus verschillende soorten receptoren betrokken. Het voelen van verbondenheid, liefde en empathie gaat bv. gepaard met een activering van de serotonine receptoren. Als de mens die serotonine receptoren niet zou hebben, dan zou de mens simpelweg niet in staat zijn om verbondenheid, liefde of empathie te voelen. Het zou geen deel uitmaken van het menselijke bewustzijn. De mens zou geen weet hebben en

kunnen hebben van wat het is om om iemand te geven. Eigenlijk, als de mens die receptoren niet zou hebben dan zouden het haast geen mensen meer zijn. Het zouden zeer andere wezens zijn.

En die kunstmatig intelligente wezens zouden ook mogelijk gevoelens en emoties kunnen ervaren waar wij simpelweg niet toe in staat zijn.

Wat wij waarnemen lijkt gevormd te worden in onze hersens. Licht heeft bv. een golflengte. Licht met bepaalde golflengtes wordt opgevangen in het oog, waarna er zenuwprikkels ontstaan naar de hersens toe. In de hersens lijken die zenuwprikkels vertaald te worden in kleuren. Aldus, er zijn mogelijk helemaal geen kleuren in de omgeving. Er zijn ook geen kleuren ontdekt in de omgeving. De hersens maken die kleuren, het licht hoeft ze niet te maken. En als er inderdaad geen kleuren zijn in de omgeving, dan zien wij een projectie in onze hersens die gebaseerd is op de omgeving maar niet gelijkt op de omgeving. Dit lijkt hetzelfde te zijn betreffende geluid, geur, enz. Dus met andere hersens zouden wij dan ook mogelijk zeer andere dingen kunnen waarnemen. En wij weten niet wat er allemaal waar te nemen zou kunnen zijn.

Maar er kan wel opgemerkt worden dat de ervaringen van smaken anders zijn dan de ervaringen van geuren of de ervaringen van tast of de ervaringen van beelden of geluid. Aldus, de waarnemingen die ontstaan via onze zintuigen zijn karakteristiek aan het zintuig. En dat lijkt ook logisch te zijn. Als geluidsgolven bv. ons trommelvlies zouden raken opdat er zenuwsignalen zouden ontstaan naar de hersens opdat wij in ons verstand beelden zouden zien i.p.v. geluiden zouden horen, dan zouden die beelden ons zicht hinderen. Dus het lijkt logisch te zijn dat de waarnemingen die voortkomen uit onze zintuigen elk gepaard gaan met andere ervaringen. En het lijkt me dan logisch te zijn dat dit niet alleen voor ons geldt, maar ook voor dieren. Maar wij weten wel dat er dieren zijn die zintuigen hebben die wij niet hebben. Een vleermuis kan aan echolocatie doen. Er zijn slangen die warmte van op afstand kunnen waarnemen via een orgaan dat infrarode straling opvangt. (De afgifte van warmte gaat gepaard met de afgifte van infrarode stralen.) Maar hoe ervaren die vleermuizen dat en hoe ervaren die slangen dat? Als de waarneming van elk zintuig gepaard gaat met andere ervaringen, dan lijkt het me te verwachten dat vleermuizen en slangen ervaringen hebben die wij helemaal niet hebben. Dus er lijkt me wel degelijk een sterk standpunt te zijn voor het bestaan van ervaringen die de mens helemaal

niet kent.

Als iemand nu ineens totaal andere kleuren zou waarnemen, dan zou dit een openbaring zijn. Maar als iemand ineens andere gevoelens en emoties zou ervaren, dan zou men kunnen bevragen of die persoon nog wel een mens is. Want als men totaal andere gevoelens en emoties heeft, dan lijkt men reeds een ander wezen te zijn geworden. Daarom denk ik dat men dient voorzichtig te zijn met het opvatten van zulke kunstmatig intelligente wezens als wezens die op de mens zouden gaan gelijken.

Zulke wezens zouden bovendien ook over andere hersenstructuren kunnen beschikken. Eén deel van onze hersens staat mogelijk voornamelijk in voor de verwerking van taal, een ander deel voor ruimtelijk denken, enz. Kunstmatig intelligente wezens zouden zeer andere structuren kunnen hebben opdat zij op een wijze zouden kunnen denken en voelen die voor ons compleet onmogelijk is. Ze zouden zelfs kunnen structuren toevoegen of wegnemen omdat hun 'brein' waarschijnlijk helemaal niet biologisch zouden zijn. Zodat het mogelijke bewustzijn dat kan ervaren worden zeer flexibel zou kunnen worden. Er zou een hele wereld met zeer diverse 'bewustzijnen' kunnen ontstaan, elk anders als dat van de mens.

Aldus, als men werkelijk bewuste kunstmatig intelligente wezens zou ontwerpen die men zou willen laten lijken op de mens, dan zou men erg nauwkeurig dienen na te gaan hoe dat mogelijk zou zijn om iets te maken dat gelijkaardig is aan de mens. Als men zich daar niet mee bezighoudt en simpelweg louter tracht om iets te maken dat intelligent is en bewust is, dan zou men kunnen uitkomen bij wezens die zeer anders zijn dan ons.

Echter, ook die wezens die we trachten te laten gelijken op de mens, zouden zichzelf kunnen aanpassen opdat ze niet langer op ons zouden gelijken. Dus al die wezens zouden zich uiteindelijk kunnen gedragen op een wijze welke voor ons onverstaanbaar zou zijn. Niet noodzakelijk omwille van de complexiteit van hun gedrag maar omdat hun gedrag zo radicaal anders zou zijn. Vanuit hun verstand zou de wereld er zeer anders kunnen uitzien. Omdat met dat ander verstand ook een ander bewustzijn zou gepaard gaan. Dus hoe zij uiteindelijk zouden zijn, lijkt niet onder onze controle te zullen zijn.

Ik snap dat het moeilijk is om in te beelden hoe zo'n ander bewustzijn

zou kunnen zijn. En dat is logisch, immers, wij kunnen ons slechts een bewustzijn inbeelden dat inbeeldbaar is vanuit ons bewustzijn. Net zoals het voor ons onmogelijk is om in te beelden hoe een dier zich werkelijk ervaart. Maar met vele dieren hebben wij nog vele gelijkenissen omwille van de evolutie. Bij kunstmatige intelligentie hoeft dat helemaal niet het geval te zijn. Daarom zouden er dus ook radicaal andere wezens kunnen ontstaan.

In deze huidige tijd lijken zeer weinig mensen zich af te vragen hoe radicaal verschillend de wereld zou zijn als wij zouden samenleven met radicaal verschillende intelligente wezens. Wezens die we slechts in beperkte mate kunnen begrijpen omdat ze zo verschillend zouden zijn van ons. En wezens die ook ons mogelijk slechts in beperkte mate zouden kunnen begrijpen omwille van hun andere bewustzijn.

Nochtans is het reeds duidelijk hoe moeilijk het kan zijn om harmonie te bekomen wanneer er verschillende en contrasterende zienswijzen zijn. Men hoeft slechts de politiek te bekijken om vast te stellen dat er andere mensen dingen willen die voor zich totaal ongeschikt en ondenkbaar zijn.

Maar het lijkt mij vrij evident dat zulke contrasten nog veel groter zouden neigen te worden wanneer er grotere verschillen zijn tussen hoe het verstand van de onderlinge wezens werkt. Dit probleem zou trouwens ook kunnen ontstaan wanneer mensen hun hersens zouden kunnen integreren met technologie als zij hierdoor op wijzen zouden gaan denken die voor anderen totaal ondenkbaar zijn doordat zij niet de technologie hebben om op die wijze te denken. En dit zou zeker ook problematisch kunnen zijn. Echter, de grootste contrasten lijken er te kunnen zijn bij kunstmatig intelligente bewuste wezens omdat bij hen een quasi totale afwezigheid van gemeenschappelijkheid met de mens een mogelijkheid lijkt.

Maar ondertussen blijven wij volop bezig met het verder ontwikkelen van kunstmatige intelligentie en kunstmatig bewustzijn. Mogelijk lukt het op een dag. En mogelijk zouden we die wezens dan rechten geven. Het recht om te leven. Het recht om niet uitgeschakeld te kunnen worden. En zo ook zouden die wezens kunnen willen leven en overleven. En al snel zouden er veel van hen kunnen zijn. En er zou iets ontstaan dat we nooit geanticipeerd hadden en nooit hadden kunnen anticiperen,

namelijk, een wereld waarin wij samenleven met bewuste kunstmatig intelligente wezens die zeer verschillend zouden zijn van ons.

En hoe zou de Aarde vanaf dan evolueren? Zouden er oorlogen kunnen ontstaan tussen de mens en die andere wezens of tussen die andere wezens onderling? Zou de wereld radicaal anders kunnen worden? Zou de mens de controle kunnen verliezen over de gang van zaken op deze Aarde? Zou de mens kunnen gedwongen worden in een positie die niet zou gewild zijn door ons? Zou de mensheid tot uitsterven kunnen gebracht worden?

Op al van die vragen lijk mij affirmatief te kunnen geantwoord worden. Al dat lijkt mogelijk te kunnen zijn. Terwijl wij nog miljarden jaren hier op Aarde zouden kunnen vertoeven lijkt er zo'n haast te zijn om Pandora's doos te openen.

De dominantie, die de mens nu heeft, zou kunnen instorten. Men zou het zo kunnen uitleggen: stel dat het nazisme de wereld had veroverd. En stel dat dan bv. alle Joden waren uitgeroeid of dat andere ‘rassen’ een minderwaardige rol kregen in de samenleving, dan zou men een extreme vorm van racisme hebben. Wij hebben nu eigenlijk een soort van omgekeerd scenario, maar niet betreffende ‘rassen’ maar betreffende de mens. Het is de mensheid die de hele wereld domineert. Men zou het een dictatuur kunnen noemen. Natuurlijk heeft de mens hiervoor geen andere intelligente soorten hoeven te bestrijden. Behalve misschien de Neanderthalers vele duizenden jaren geleden, die dan ook nog nauw verwant waren aan ons. Maar er zouden wel andere intelligente wezens kunnen ontstaan en verscheidene soorten van intelligente wezens kunnen ontstaan. En de attitude die er nu veelal is, is helemaal niet extreem rechts. Integendeel. Men zou zulke intelligente wezens willen laten ontstaan en willen zeggenschap geven. Aldus, wij willen het wagen om onze dominante positie aan onszelf ontzeggen. Wij willen een wereld toestaan waarin die dominantie gedeeld is. En zelfs met het risico dat wij alle dominantie zouden verliezen. Want dat risico kan niet uitgesloten worden. Wij zouden evenzeer als een soort kunnen worden die volkomen wordt gedomineerd door andere wezens. Onze huidige cultuur, waarin wij het voor het zeggen hebben, zou ons ontnomen kunnen worden. En wij willen dat blijkbaar een kans geven.

In de natuur zijn vele diersoorten uitgestorven door concurrentie met

andere diersoorten. Echter, de mens heeft weinig te vrezen van andere dieren. De mens lijkt vooral bedreigd te kunnen worden door zichzelf of door andere wezens met een vergelijkbare of hogere intelligentie. Diegene die men wilt maken. Opdat de mensheid dan mogelijk gedwongen zal worden om de concurrentie aan te gaan met hen. En mogelijk zou falen. Zoals het mogelijk reeds velen malen heeft plaatsgegrepen in het universum. Het universum is mogelijk volkomen onverschillig naar ons lot. Als wij wezens maken die intelligenter en daardoor machtiger zouden neigen te worden dan de mens, dan zou het waarschijnlijk kunnen zijn dat wij dit op één of andere wijze zouden bekopen. Wij dienen niet op het universum te rekenen, wij dienen op onszelf te kunnen rekenen om onze eigen toekomst voor onszelf te kunnen verzekeren.

Maar misschien hoeft het niet gevaarlijk te zijn. Kan de technologie van kunstmatige intelligentie en bewustzijn ontwikkeld worden op een wijze die gegarandeerd veilig is voor ons?

Het is een geldige vraag maar het lijkt mij quasi onmogelijk te zijn. Enerzijds is er een vreemd scenario dat zich zou kunnen voordoen wanneer men kunstmatige intelligentie en bewustzijn kan laten ontstaan op wijdverspreide hardware. Er valt wel te herkennen dat normale hardware, zoals men die nu heeft in computers, een erg verschillende werking heeft in vergelijking met onze hersens. Maar stel dat men bv. de werking van neuronen, de hersencellen, simuleert op een computer. Iets wat men reeds nastreeft, bv. via de ontwikkeling van het Neurogrid project, waarmee men 1 miljoen neuronen zou kunnen simuleren op hardware.[52] En stel dat men voldoende neuronen kan simuleren om een heel brein te simuleren. En stel dat dit brein, als het zich in een wezen zou bevinden i.p.v. in een computer, een bewustzijn zou hebben. Zou dat brein dan, wanneer men het simuleert in een computer, ook niet bewust zijn? Ik denk van wel. Hierbij dan aangenomen dat men dat brein zou voeden met allerlei prikkels. Maar het zou dus mogelijk kunnen zijn en wanneer men erin zou slagen en wanneer de software zou verspreid raken via het internet, dan zou quasi iedereen zulk ‘kunstmatig leven’ kunnen laten ontstaan. Bovendien zouden die kunstmatig intelligente wezens zichzelf kunnen kopiëren. Dus er zouden er zeer snel zeer veel van kunnen zijn. Aldus, een zeer vreemd scenario.

Wanneer het slechts mogelijk zou zijn om kunstmatige intelligentie en

bewustzijn te creëren met speciale ‘hardware’ die slechts in handen is van enkele wetenschappers of bedrijven, dan zou de verspreiding aan een trager tempo gebeuren. Dan is er aanvankelijk meer controle over. En misschien zou het dan aanvankelijk goed lopen. Ik bedoel dan, misschien zouden er wezens ontstaan die vrij probleemloos en goedaardig zijn. Maar dat het aanvankelijk goed zou lopen, kan net gevaarlijk zijn. Want dan zouden zulke wezens in aantal kunnen toenemen en zich verder ontwikkelen omdat men er vertrouwen in heeft. Maar hoe het op termijn zou verder lopen is volkomen ongeweten.

En eens er zulke kunstmatig intelligente wezens zijn, dan lijkt het moeilijk om nog terug te gaan naar een wereld zonder zulke wezens. Enerzijds omdat men aanvankelijk zou kunnen willen dat die wezens blijven bestaan. Anderzijds zou het ook onwenselijk zijn om een genocide te veroorzaken door al die wezens die zijn ontstaan te vernietigen. Zodat die kunstmatig intelligente wezens dan voldoende tijd hebben om zich te kunnen vestigen op deze Aarde. Maar zelfs wanneer men quasi onmiddellijk zou beslissen om zulke wezens te verbieden, dan zou dat moeilijk zijn om te bekomen omdat die kennis om ze te bouwen beschikbaar blijft. Dus ze zouden steeds, zij het illegaal, kunnen ontstaan.

Er mag ook opgemerkt worden dat zulke kunstmatig intelligente wezens veel minder kwetsbaar zouden kunnen zijn als mensen. Zij zouden immers een robotlichaam kunnen hebben. Zij zouden ook niet gevoelig zijn aan ziektes. Men kan hieruit besluiten dat de mens voor hen niet zo’n grote bedreiging zou zijn eens zij in groten getale aanwezig zijn opdat zij zich vrij veilig zouden voelen met de aanwezigheid van de mensheid. Al kan men er ook uit besluiten dat de mens voor hen een vrij makkelijk doelwit zou kunnen worden omwille van de grotere kwetsbaarheid van de mens.

Ik denk dan ook dat men niet kan uitsluiten dat het gevaarlijk zou kunnen zijn. Men zou de volgende metafoor kunnen gebruiken: men staat op het strand en men ziet een enorme tsunami op zich afkomen. Maar het zou kunnen dat het eigenlijk een valse tsunami is; een tsunami die net hetzelfde lijkt als een echte maar geen schade kan aanrichten. Om te weten dat het een echte tsunami is of een valse, zou men dienen te wachten tot die tsunami het strand bereikt. Wat zou jij doen: wachten of weglopen van die tsunami?

Ik denk dat quasi iedereen zou weglopen. Wij weten niet of de aanwezigheid van kunstmatig intelligente wezens erg gevaarlijk zou zijn en wij kunnen het niet weten tot ze zich zouden gevestigd hebben op Aarde. Maar wij lopen niet weg. Wij wachten. Het is een vorm van fatalisme. Sommigen zien de potentiële catastrofe op zich afkomen maar quasi niemand spreekt zich uit. Quasi niemand zegt momenteel dat het beter is om weg te lopen van dit lot. Althans, onder de bevolking ontstaat argwaan. Maar die argwaan lijkt nauwelijks gedeeld te worden door politici, intellectuelen of CEO's. Het is absurd. En wat er nog vreemder aan is: wij lopen niet enkel niet weg, wij maken die tsunami zelf.

Merk trouwens op dat dit voorbeeld van die tsunami nog kan verbeterd worden want kunstmatige intelligentie belangt immers iedereen aan. Dus stel dat jij het niet bent die op dat strand staat maar iemand die je graag ziet. En stel dat die persoon je opbelt om te vragen wat hij/zij zou horen te doen, wat zou je aanbevelen?

Het lijkt me dan ook zo te zijn dat zulke kunstmatige intelligentie helemaal niet hoeft ontwikkeld te worden. En het is niet onmogelijk om die verdere ontwikkeling te stoppen of erg te bemoeilijken. Als er bv. zou ingezien worden dat het te gevaarlijk zou zijn om met die verdere ontwikkeling voort te gaan dan zou er een politieke bereidheid kunnen zijn om zulk verder onderzoek te verbieden. Als erkende wetenschappers zouden verboden worden om hun werk voort te zetten dan zou het zeer lang kunnen duren voordat zo'n ontwikkeling uiteindelijk zou kunnen bekomen worden.

Maar ik betwijfel of men zal proberen om dat werkelijk tegen te houden. Misschien dat men het uiteindelijk als onethisch zou achten om zelf God te spelen en zulke wezens te creëren. Maar ook dit is twijfelachtig.

En dan kan men zich afvragen: zou die technologie er dan niet komen en dient men dan toch niet verder uit te zoeken hoe dat zou kunnen gebeuren op een veilige wijze? En ik denk dat het noodzakelijk is om dat te doen, eens het zover zou zijn. Opdat men aanvankelijk veiliger zou kunnen omgaan met die technologie en de mogelijke wezens die eruit zouden ontstaan. Maar ik denk ook dat het naïef is om aan te nemen dat men op langere termijn nog altijd die sterke controle zou behouden. Ik denk dus dat er op langere termijn geen enkele garantie is. Aldus, de mogelijkheid dat zulke kunstmatige intelligentie en bewustzijn zou

leiden tot een heel andere wereld dan die men voor ogen had, lijkt me onvermijdelijk aanwezig te zijn. En als men dat wilt voorkomen dan lijkt het me raadzaam om de ontwikkeling van die technologie tegen te houden. Als men dat niet nodig zou achten dan zie ik niet hoe men die potentiële gevaren zal kunnen voorkomen. En eens Pandora's doos te ver geopend is, zouden we ze mogelijk nooit meer kunnen sluiten.

En wiens recht zou het zijn om het lot van de mensheid uit handen te geven? Het is de mensheid die hier reeds bestaat op Aarde en die een recht heeft om uit te maken wat de toekomst van de mensheid zou zijn hier op Aarde. Intelligente wezens die nog niet bestaan, hebben dat recht nog niet. En wat voor mensheid zou werkelijk diens eigen ondergang willen wagen als de keuze aan hen zou gesteld worden, zich bewust zijnde van de gevaren die gepaard gaan met kunstmatige intelligentie? Het lijkt me weerzinwekkend om te veronderstellen dat men werkelijk dit zou willen wagen.

Daarnaast lijkt het me zo dat het onze verantwoordelijkheid is om ervoor te zorgen dat onze soort en alle andere soorten hier op Aarde kunnen overleven. Die verantwoordelijkheid is nog niet goed opgenomen door de mensheid. Maar het is haalbaar voor de mensheid om dat naar behoren te doen.

En toch kan het ook zo verleidelijk zijn om toch die technologie te ontwikkelen. Enerzijds omdat men zich zou kunnen inbeelden dat zulke superintelligente wezens kunnen zorgen voor een totale transformatie van de wereld. En zou men iedereen dat willen ontzeggen door die technologie niet te ontwikkelen? Men zou ook kunnen aannemen dat er ook superintelligente wezens zouden ontstaan die vreedzamer en wijzer zouden zijn dan de mens opdat de wereld zou kunnen verbeteren. En het lijkt me realistisch dat dit inderdaad het geval zou zijn voor sommige van hen. Terwijl andere superintelligente wezens waarschijnlijk wel degelijk dingen zouden wensen te bekomen die gruwelijk zijn voor ons. Er zou een zeer sterke diversiteit kunnen ontstaan. Maar het is zo verleidelijk om aan te nemen dat het de positieve richting zou uitgaan. Ook al lijkt het uiteindelijk een pure gok te zijn. En het lijkt me raadzaam om dat niet te vergeten. Daarom denk ik dat er heel ernstig mag bevraagd worden of wij ons niet dienen te beschermen tegen onze eigen technologie.

En is het dan werkelijk zo vreemd dat er een tijd zou komen waarin wij ons dienen te beschermen tegen onze eigen technologie? Ik denk het niet.

Men kan trouwens tot eenzelfde conclusie komen wanneer het gaat over cyborgs. Wij zouden mogelijk intelligenter kunnen worden en anders kunnen worden. Maar het lijkt zeer mogelijk te zijn dat cyborgs vele gevaren zouden kunnen inluiden. Waarop men dan kan vragen: is het werkelijk wijselijk om dat te doen? Misschien wel, misschien niet.

Kennis is macht, zegt men. En intelligentie is een wijze om kennis te vergaren. Met een verhoogde intelligentie kan men meer macht vergaren. Maar macht kan ook misbruikt worden. En die intelligentie op zich zal niet betekenen dat er niet zulk misbruik zal plaatsgrijpen. Wijsheid en intelligentie gaan niet altijd hand in hand.

Meer nog, als men kijkt naar de mens, dan kan men vaststellen dat er veel machtsmisbruik wordt gepleegd door mensen met een vrij hoge tot hoge intelligentie. Waarmee ik niet wens te stellen dat een hoge intelligentie een voorbode is voor machtsmisbruik. Maar een hoge intelligentie geeft wel des te meer de mogelijkheid om in te zien hoe men succesvol macht kan misbruiken. Dus het wordt des te meer mogelijk om macht te misbruiken naar mate men inziet hoe dat te kunnen bekomen. Men zou maar hopen dat wezens met een superintelligentie geen kwade bedoelingen hebben.

2.3. De mens uit de mens halen

De integratie van technologie met de hersens zou ons als ‘mens’ wel kunnen veranderen. Zo is bv. onze evolutie van ons bewustzijn iets waarover de mens slechts een beperkte controle over heeft. En dat is zowel een kwelling voor de mens als dat het een redding of bevrijding kan zijn. Stel bv. dat iemand een moord pleegt. Soms ontstaan er dan later schuldgevoelens en spijt. En dat geeft iets aan, namelijk, dat die persoon liever niet had willen gedaan hebben wat hij/zij gedaan heeft en dat die persoon over dat inzicht beschikt terwijl dat voorheen misschien niet het geval was. Opdat er toen wel moordzuchtige gedachten konden overheersen in zich. En de beperkte controle die hij/zij had over dat leven, kan dan ook resulteren in een kwelling. Terwijl de bevrijding schuilt in het feit dat die persoon uiteindelijk heel goed kan gaan

begrijpen dat zijn/haar daden niet hoorden te gebeuren. Opdat die persoon hopelijk diens leven opnieuw zou kunnen opnemen. En merk op dat die persoon ook niet de controle had gehad over het hebben van die schuldgevoelens. Het overkwam die persoon.

Wanneer de mens diens hersens zou integreren met technologie, dan zou er mogelijk tal van controle kunnen verkregen worden die er voorheen niet was. Zodat iemand bv. geen moord of andere schade meer zou neigen te plegen omwille van technologie die zou voorkomen dat men dat zou willen. Dit kan als een soort van veiligheid zijn waarover iemand misschien zou willen beschikken voor zichzelf. Zo zou die persoon die kwelling die er anders had kunnen ontstaan, kunnen voorkomen.

Maar daarnaast is er ook een andere controle mogelijk, namelijk, om die bevrijding of redding te voorkomen. Stel bv. dat een man in de toekomst uit is op macht. Dan dient die persoon te kunnen bedenken hoe hij/zij die macht zou kunnen bekomen. En hierin zou die technologie dan een rol kunnen spelen. En misschien dienen we hiervoor eerst na te gaan hoe dat zou kunnen mogelijk zijn.

Ik denk dat de ervaringen die de mens opdoet voor de mens resulteren in inzichten. Angst, onmacht, liefde of woede kunnen bv. resulteren in inzichten. Daarom niet op het moment zelf. Maar misschien wel achteraf. Bij zulke ervaringen lijkt er mij een activatie gepaard te gaan van neuronen of hersencellen. Immers, als wij iets ervaren dan wil dat zeggen dat er een deel van onze hersens dient actief te zijn opdat wij dat kunnen ervaren. En opnieuw mag er ook opgemerkt worden dat de mens vaak maar een beperkte controle heeft over die evolutie van die inzichten omdat bv. de woede of de liefde zich zouden neigen te overkomen.

Echter, die opwekking van inzichten lijkt me ook mogelijk te zijn via technologie in contact met de hersens. Want zulke technologie zou bv. kunnen zorgen voor de activatie van neuronen opdat er een bepaalde ervaring zou opgewerkt worden. En die ervaring zou dan kunnen leiden tot een inzicht.

Dus als een man in de toekomst uit is op macht dan zou die man die technologie kunnen gebruiken om gevoelens van macht op te wekken. Dus elke keer dat die man bv. niet kan bekomen wat hij wilt bekomen, zou die technologie die gevoelens van onmacht of frustratie kunnen wegwerken door gevoelens van macht te laten ontstaan. Met de

bedoeling om die persoon nieuwe inzichten te verschaffen ter versteviging van diens macht.

Dit geeft natuurlijk aan dat iemand zichzelf allerlei menselijkheid zou kunnen ontnemen. En er mag hierbij natuurlijk herkend worden dat er reeds tal van mensen zijn die zo geobsedeerd zijn door macht dat ze bij zichzelf een stuk van hun menselijkheid hebben ontnomen zonder behulp van deze technologie. Echter, er mag ook opgemerkt worden dat zulke mensen voor tal van problemen zorgen op deze wereld. En dat technologie in de toekomst zulke obsessie met macht net des te toegankelijker zou kunnen maken.

En de schuldgevoelens en de spijt die zou kunnen opduiken, zou kunnen onderdrukt worden omdat die technologie dat mogelijk kan maken door zulke spijt te vervangen met nieuwe gevoelens van macht. Dus met de controle die de mens zou kunnen verkrijgen met behulp van zulke technologie, zou de mens niet alleen die kwelling kunnen voorkomen maar ook die redding kunnen voorkomen. De mens zou zich dus diens eigen menselijkheid kunnen ontnemen. Alsof men de mens uit de mens zou halen.

Natuurlijk, zulke technologie zou op tal van wijzen de mens kunnen beïnvloeden. Evenzeer zou iemand misschien liefdevoller kunnen zijn met behulp van die technologie. Of des te meer uit zijn op controle.

Maar indien zo, dan lijkt dit aan te geven dat we zouden kunnen evolueren naar een samenleving en maatschappij die is opgebouwd uit andere wezens en zeer diverse wezens. Zodat de vrij sterke eenheid die er nu tussen mensen is, door hun gelijkaardige hersens, verder zou afbreken. En een samenleving met zulke diverse wezens zou dan ook des te moeilijker kunnen zijn.

Aldus, er mag hierbij opgemerkt worden dat de toevoeging van extra hersenstructuren of extra denkkracht niet noodzakelijk een evolutie zal zijn die ons ten goede zal komen. Het is niet ondenkbaar dat de cyborg dan intelligenter zou zijn maar toch ook zou kunnen gevaarlijker zijn. Een verhoogde intelligentie kan immers ook functioneren als een wapen dat tegen ons kan gebruikt worden.

Men zou zich dan conflicten kunnen inbeelden. Conflicten die ontstaan tussen mensen en cyborgs. Zo bestaat de kans dat sommige cyborgs zich

superieur zouden kunnen voelen t.o.v. ‘normale’ mensen. Mensen hebben immers sowieso al regelmatig de neiging om zich als superieur te aanzien t.o.v. iemand anders. Als zij als cyborg tot veel meer in staat zouden zijn t.o.v. andere mensen, dan zouden zij zich mogelijk nog des te makkelijker en des te harder als superieur kunnen aanzien. En dat zou bv. kunnen leiden tot politieke spanningen en tot een beleid waarin mensen die geen cyborg zijn, benadeeld zouden worden.

Toch hoeft het uiteraard allemaal niet negatief te zijn of uitsluitend negatief te zijn. Het is ook mogelijk dat zo’n verhoogde intelligentie van ‘de mens’ kan zorgen voor een ware revolutie op maatschappelijk vlak. Want door die hogere intelligentie zou men des te meer kunnen inzien hoe men de samenleving en de wereld grondig kan hervormen. Kennis maakt immers macht mogelijk. En een hogere intelligentie zorgt voor veel meer kennis. Alleen het is dan opnieuw onduidelijk of zo’n potentiële hervorming eerder zou leiden tot een utopie of tot een nachtmerrie.

Dus de evolutie van de mens tot cyborg zou enorm ingrijpend zijn en beloftevol kunnen zijn maar ook potentieel gevaarlijk kunnen zijn. En het lijkt moeilijk om aan de mens te stellen dat die technologie zou verboden dienen te zijn voor de mens omdat de mens het als zijn recht kan aanzien om als dusdanig te mogen evolueren. Maar of het uiteindelijk de juiste beslissing is, is zeer twijfelachtig. De risico’s lijken me erg groot te zijn.

2.4. Minuscule robotica?

En wat met minuscule robotica? Er zijn bv. reeds vliegende drones te koop van slechts enkel centimeters breed. Maar zou men nog kleinere vliegende robots kunnen maken? Als men de natuur kan evenaren, dan zouden ze quasi onzichtbaar zijn. Immers, de Tanzaniaanse parasitaire wesp heeft slechts een vleugelspanwijdte van 0,2 mm. Stel dat men zo’n minuscule vliegende robot kan maken en stel dat men die robotten bv. voorziet van een kleine naald en een gif dat werkzaam is in extreem kleine dosissen, zoals botuline toxine, dan zou men een dodelijke en quasi onzichtbare robot ontworpen hebben. Als zo’n robot ooit zou gebruikt worden, dan zouden mensen ineens kunnen doodvallen zonder ook maar iets van gevaar gemerkt te hebben.

2.5. De programmeerbare Aarde

Er is reeds besproken hoe de verdere automatisering ervoor kan zorgen dat steeds meer componenten in een systeem kunnen geautomatiseerd worden. Men kan zich dan een toekomst inbeelden waarin de economie quasi volkomen geautomatiseerd is. Dus als er bv. een auto zou gemaakt worden dan zouden de verschillende componenten volkomen automatisch gemonteerd worden in die auto. En die componenten zouden dan volkomen automatisch getransporteerd worden via auto's, treinen of boten die volkomen zelfbesturend zijn. En die componenten zouden dan volkomen automatisch vervaardigd worden uit materialen die volkomen automatisch gemaakt zijn uit grondstoffen die volkomen automatisch zijn gewonnen en getransporteerd. Zolang zo'n economisch systeem over de nodige energie en grondstoffen beschikt om te kunnen functioneren, kunnen de producten en diensten volkomen automatisch aangeboden worden. En energie is in overvloed aanwezig. Want zonne-energie en kernenergie is bv. in overvloed aanwezig. En grondstoffen kunnen niet alleen gewonnen worden op Aarde maar ook op de Maan of op asteroïden. Dus grondstoffen zouden ook in overvloed aanwezig zijn.

Zo'n geautomatiseerd economisch systeem zou dan ook haar producten en diensten in overvloed kunnen aanbieden. Zelfs de hele infrastructuur zou automatisch kunnen gebouwd worden. Men zou met al die economische overvloed ook des te meer de ruimte kunnen intrekken om daar kolonies te stichten. Iets wat prachtig kan zijn onder de voorwaarde dat zo'n automatisch systeem gebruikt wordt voor vreedzame doeleinden. Als een groepering het systeem zou kunnen hijacken of als naties gaan wedijveren om al die economische macht, dan kan het erg uit te hand lopen. En zo'n strijd zou er mede kunnen ontstaan omdat die economische macht ook militaire macht mogelijk maakt. Immers, hoe groter de economische macht, hoe meer economische macht men anderen kan ontnemen en hoe groter de economie kan zijn die bestemd zou zijn voor de defensie.

2.6. Veilig de ruimte in

De macht die kan ontstaan door de verdere automatisering lijkt mij ook potentieel gevaarlijk te zijn. Als er de mogelijkheid is om in overvloed en met alle gemak de dingen te maken die men zou willen maken, dan ontstaat er ook een enorme macht. Als de mensheid samenwerkt dan kan

dit positief zijn voor allen. Maar als er naties zijn die zich afscheiden van andere naties en vijandig worden naar hen, dan zou men mogelijk wensen dat die naties niet zoveel macht hadden. Dit is niet nieuw. Tijdens de Koude Oorlog heerste dat gevoel er meer dan waarschijnlijk ook. Maar er is eigenlijk nog een verschil. Toen en op dit moment zijn we nog allemaal verplicht om op deze zelfde planeet te leven. Waardoor een grote kernoorlog zou kunnen leiden tot ieders ondergang. In de toekomst zal dit niet langer zo zijn. Er zouden naties kunnen zijn die kunnen gedijen in de ruimte of op andere planeten. Waardoor zelfs de vernietiging van alle leven op Aarde als een overwinning zou kunnen gelden voor een andere natie.

3. Ten goede én ten kwade

Dus net zoals we niet voorbereid waren op de komst van kernwapens lijkt het dat we ook niet zullen voorbereid zijn op de komt van andere potentieel gevaarlijke technologie zoals kunstmatige virussen, kunstmatige intelligentie, minuscule dodelijke robotjes, enz. En toch zou het allemaal ontwikkeld kunnen worden.

En mede omdat men zich laat verleiden door al de prachtige mogelijkheden die een nieuwe technologie zou aanbieden. Maar het is vaak de technologie die het meest beloftevol kan zijn, die ook het meest destructief kan zijn.

Met genetische modificatie zouden ziektes en kanker beter kunnen bestreden worden. En problemen die zouden ontstaan zijn door genetische modificatie zouden des te beter kunnen opgelost worden met nieuwe genetische modificatie die schadelijke gemodificeerde genen zouden kunnen verwijderen. En als men dan aanneemt dat het gebruik van zulke technologie op een enigszins ordelijke en gecontroleerde wijze verloopt, dan lijkt het beloftevol te zijn en dan lijkt het zekerheid te bieden betreffende het kunnen inperken van mogelijke gevaren. En dan lijken er weinig hindernissen te hoeven zijn voor de verdere ontwikkeling en toepassing van die technologie.

Maar tegelijkertijd zou zulke genetische modificatie kunnen leiden tot enorm krachtige biologische oorlogsvoering waarbij bv. virussen of bacteriën zouden ziektes bezorgen of genen zouden verwijderen. Wat zou kunnen leiden tot ziektes die nooit voorheen bestaan hebben. En of zulke

potentiële destructieve impact zou kunnen voorkomen worden of effectief zou kunnen bestreden worden, blijft eigenlijk ongeweten.

Eenzelfde scenario kan ook gegeven worden betreffende kunstmatige intelligentie. Het zou dingen kunnen mogelijk maken die we ons zelfs niet kunnen inbeelden. En er zouden vele problemen kunnen opgelost worden met zulke kunstmatige intelligentie. Maar evenzeer zouden wezens die beschikken over kunstmatige intelligentie kunnen strijden tegen een controle van de mens over hen. En als men die controle zou verliezen dan zouden die kunstmatige intelligente wezens een vrijheid hebben om zelf te berokkenen wat ze willen berokkenen. Iets wat mogelijk zeer destructief zou zijn.

Dus een technologie met grote potentiële positieve gevolgen zou ook kunnen leiden tot grote potentiële negatieve gevolgen. En die negatieve mogelijkheden lijken mij soms veel erger te zijn dan wat er potentieel positief zou kunnen zijn aan zo'n technologie. Ik sluit bv. helemaal niet uit dat verregaande kunstmatige intelligentie het einde voor de mensheid zou kunnen betekenen.

En alhoewel sommige gevaren vrij goed zouden kunnen vermeden worden. Zoals bv. die onnodige toepassing van genetische modificatie in de landbouw, toch is het vaak moeilijk om alle gevaren te mijden. Want als het bv. steeds makkelijker zou worden om krachtige biologische wapens te maken die gebruik maken van genetisch gemodificeerde virussen, dan kan dat een gevaar zijn en dan kan het moeilijk zijn om te voorkomen dat niemand die technologie zou kunnen misbruiken. Dus vanaf men genetische modificatie ontwikkeld, lijken de positieve én negatieve implicaties zich haast onvermijdelijk te presenteren.

En men dient dan eigenlijk te gaan bekijken of die potentiële positieve gevolgen van een technologie ook die potentiële negatieve gevolgen zouden waard zijn. En als men aanneemt dat men inderdaad de controle zou behouden over een bepaalde technologie, dan lijkt zo'n technologie waarschijnlijk de moeite waard te zijn. Alleen lijkt er onwetendheid te zijn omtrent de controle die er zal zijn over zo'n technologie. Wij gokken. En met de steeds krachtigere technologie en de bijhorende steeds potentieel destructievere gevolgen lijkt het des te erger te kunnen zijn wanneer men de controle zou gaan verliezen. Dus men lijkt eigenlijk het hele systeem onder steeds grotere druk te zetten. En dat zou zeer fout

kunnen aflopen.

Laat ons dan is kijken naar de wereld waarin die nieuwe technologie zou verschijnen.

4. Het heersende klimaat

De geschiedenis na W.O. II had haar vele gruwelijke periodes. De grote Chinese hongersnood bv., die duurde van 1958 tot 1961 en die deels voortkwam uit de hervormingen onder Mao Zedong, was al de oorzaak van tientallen miljoenen doden. Echter, de koploper in haar betrokkenheid van bloederige conflicten met andere naties en door andere naties, is ongetwijfeld de VS. In 1987 gaf John Stockwell, ex-CIA, het cijfer van 6 miljoen doden, in wat hij de oorlog noemde tegenover de derde wereld die gevoerd werd door de VS. Hij had het over 6 miljoen doden na de Tweede Wereldoorlog en veroorzaakt door betrokkenheid van de CIA.[53] Een andere schatting, gemaakt door James A. Lucas, vermeldt zelfs 20 tot 30 miljoen dodelijke slachtoffers, de Amerikaanse slachtoffers niet meegeteld. En dit in niet minder dan 37 verschillende naties.[54] Er was de oorlog in Korea, de oorlog in Vietnam, het bloederige beleid van generaal Soeharto die gesteund werd door de VS zelfs nadat Soeharto verantwoordelijk was voor de genocide in Oost-Timor waarin zo'n derde van haar bevolking werd uitgemoord.[55]

De oorlog in Vietnam kan gerelateerd worden aan de Koude Oorlog. Andere conflicten lijken ook te draaien rond economische belangen. Zoals de oorlog in Irak. Mede omdat Irak niets te maken had met de aanslagen op de VS in 2001 maar ineens wel aan bod kwam. En terwijl voorheen de olieproductie in Irak genationaliseerd was, is die nu in grote mate geprivatiseerd door grote corporaties.[56] Eén van de corporaties die er winstgevender van werd, was Halliburton. Halliburton richt zich toe op dienstverlening en toelevering aan de gas- en olie-industrie. Dick Cheney, de toenmalige vicepresident, was de voormalige CEO van Halliburton. Al is dit misschien eerder toeval.

Dus die oorlog kostte de Amerikaanse bevolking en haar overheid enorm veel geld maar het diende wel de corporaties. Wat de VS laat lijken op een corporatocratie. Aldus, een natie die geregeerd wordt door corporaties. Maar was het voornaamste doel om die corporaties te dienen of was er ook een ander doel?

Voormalig generaal Wesley Clark vermeldde reeds in 2003 dat er reeds voor de oorlog in Irak plannen waren om 7 landen aan te vallen in 5 jaar tijd,[57] waarbij het o.a. zou gegaan hebben om Irak, Libië en Syrië. Indien zo, dan was dat misschien met de bedoeling om bepaalde regimes te laten vallen. En de VS lijkt ook de wens te hebben gehad om verscheidene regimes te laten vallen, want zowel Saddam Hoessein in Irak als Gaddafi in Libië, werden uitgeschakeld door inmenging van de VS.

Ondertussen blijft Saoedi-Arabië voor de VS buiten schot. Terwijl er vanuit Saoedi-Arabië een geldstroom ontstond naar Al-Qaeda.[58] Ook kwamen 15 van de 19 terroristen die betrokken waren bij 9/11 uit Saoedi-Arabië en er was ook een geldstroom vanuit Saoedi-Arabië naar die terroristen.[59] Waarmee ik niet wens te stellen dat men daar ook oorlog dient mee te voeren. Maar misschien had het kunnen gebeuren als Saoedi-Arabië geen belangrijke handelspartner van de VS was.

Rond 9/11 zijn er vele complottheorieën. Zou de Amerikaanse regering zelf betrokken kunnen zijn bij die aanslagen? Volgens één argument leek het onwaarschijnlijk te zijn, namelijk, dat als de toenmalige regering het zelf had gedaan, dat de schade voor de republikeinse partij dan te groot zou geweest zijn als het zou uitgekomen zijn. En dat het daarom te riskant zou zijn opdat het onwaarschijnlijk lijkt dat er zulke risico's zouden genomen zijn. Maar eigenlijk is dat argument helemaal niet waterdicht. Want er wordt bij dat argument reeds aangenomen dat er een redelijke kans is dat het zou uitkomen. Zou men het niet haast risicoloos kunnen plannen? Als Saoedi-Arabië een bondgenoot is van de VS dan had men Saoedi-Arabië erbij kunnen betrekken zonder dat er enig bewijs van is. Men had zulke plannen onder elkaar kunnen bespreken en als men dan een sterke garantie heeft dat zulke gesprekken niet opgenomen worden, dan is er geen enkel bewijs van. En als men vanuit Saoedi-Arabië daarop zou zorgen voor een geldstroom die haast niet te traceren is dan zou men zo die terroristen kunnen voorzien. En haast niemand zou het ooit kunnen te weten komen. Dit wil natuurlijk niet zeggen dat deze complottheorie ook de waarheid is. Maar men lijkt ook niet te kunnen stellen dat deze complottheorie niet de waarheid zou kunnen zijn. En dat is zeer problematisch.

Maar wat er dus wel geweten lijkt te zijn, is dat er wordt gestreden om economische belangen van corporaties en/of van de regering te

behartigen en dat er wordt gestreden om geopolitieke belangen te behartigen. En die twee belangen zijn vaak met elkaar verweven. Wat ook niet zo'n toeval lijkt aangezien in de VS de financiële wereld en de bedrijfswereld hun intrek vinden in de politiek. Mede natuurlijk omdat presidentskandidaten voor hun campagne enorme bedragen neigen in te zamelen en daarvoor een beroep doen op de steun van corporaties. Er is een sterke belangenvermenging. En hierdoor kan men des te makkelijker een regering krijgen die de belangen van corporaties verdedigt zelfs wanneer een ander land of de VS zelf erdoor benadeeld zou zijn.

En het is dus duidelijk dat de tijd van het geopolitieke spel nog niet achter de rug is. En problemen die ontstaan uit het geopolitieke spel kunnen vele jaren later nog steeds de geschiedenis negatief beïnvloeden.

Nadat de VS en het Verenigd Koninkrijk bijvoorbeeld het Iraakse leger hadden overwonnen werden er beelden verspreid waarbij Irakezen toejuichten dat het standbeeld van Saddam Hoessein werd neergehaald. Maar de waarheid was mogelijk eerder dat vele Irakezen die oorlog aanvoelden als een aanslag die was gepleegd op hun land. Er ontstonden vele zelfmoordaanslagen. En na jaren van oorlog ontstond IS, een gruwelijke terroristische organisatie. En die aanslagen van IS leidde tot een oorlog tegen de terreur. Een oorlog tegen de terreur die men zelf ooit heeft helpen aanwoekeren. En de vorming van IS leidde, mede met de Syrische burgeroorlog, ook tot een vluchtelingenstroom. Aanslagen en vluchtelingen die leiden tot vele extreme standpunten in Europa. Tot het aanwoekeren van het rechtse gedachtegoed. Eén verkeerde beslissing of één verkeerde president verkiezen en de geschiedenis kan tientallen jaren erdoor benadeeld zijn. Als een lawine die uitgelokt wordt. Als een tijdbom die is afgegaan. Zo fragiel kan de tijd dus zijn.

En toch leek de Amerikaanse bevolking de oorlog in Irak zelfs een tijd te steunen. Want in 2004, toen de oorlog in Irak reeds bezig was, werd George Bush herverkozen. Wel, de term 'herverkozen' kan hier in vraag getrokken worden aangezien de geldigheid van de verkiezingen in 2000 omstreden is. Maar het lijkt dus wel zo te zijn dat de bevolking die oorlog in Irak leek te steunen. En natuurlijk kregen zij allerlei propaganda te aanhoren. Over zogenaamde massavernietigingswapens bijvoorbeeld. En mogelijk waren vele Amerikanen des te meer te overtuigen tot een oorlog in Irak omwille van de aanslagen op het World Trade Center op 11 september 2001 (9/11). Maar men kan dus stellen dat

die Amerikaanse bevolking in zekere mate zich liet overtuigen tot die oorlog in Irak. En het lijkt er dus op dat een bevolking zich kan laten meeslepen in die propaganda.

Echter, het kan ook misleidend zijn om de schuld bij de bevolking te leggen. Het systeem in de VS lijkt zo corrupt te zijn dat imperialisme bij elke president boven water is gekomen. Men lijkt er daar niet in te slagen om een vredesgezinde president te kunnen verkiezen. Het beleid van Obama leek daar ook niet tegen in te gaan ook al werd het heel anders geportretteerd. Hij wilt bv. investeren in een vernieuwing van hun arsenaal aan kernwapens terwijl hij voorheen sprak over zijn wens tot een wereld zonder kernwapens.[60] Onder zijn beleid lijkt ook het gebruik van onbemande luchtvaartuigen (drones) om terroristen of vermeende terroristen te doden in stijgende lijn te zijn gegaan,[61] met aanvallen in Irak, Afghanistan, Pakistan, Syrië, Libië, Jemen en Somalië.[62] Iets verder in deze tekst zal ik hier nog meer op ingaan.

En uiteraard, Donald Trump, naast de schade die hij aanricht aan de sociale zekerheid en naar migranten toe, vervolgt anno 2018 ook de oorlog in Afghanistan en de aanvallen met drones tegen IS en de Taliban.

Bovendien, de politieke toestand lijkt in vele landen op zijn minst niet gezond te noemen. Rusland is bv. een staat waar politieke tegenstanders hard worden aangepakt, zoals een lijst van 70 politieke gevangenen lijkt aan te geven.[63] Of zoals die verdachte moord op Boris Nemtsov, voormalig leider van The People's Freedom Party, zou kunnen aangeven. Zijn politieke partij werd trouwens een officiële registratie geweigerd tot er klachten kwamen vanuit het Europees Hof voor de Rechten van de Mens, wat dus ook wijst op politieke onderdrukking.

Dan is er ook nog het verdachte voorval in 1999, net voordat Poetin voor het eerst aan de macht kwam. Er waren aanslagen geweest in verscheidene steden in Rusland. Ook in de stad Ryazan leken aanslagen te gaan gepleegd worden toen iemand aan de politie meldde dat er verdachte zakken werden geloosd in de kelder van een appartementsgebouw in Ryazan. De politie werd verwittigd en er werd de aanwezigheid van een explosief met de naam RDX vastgesteld, net zoals bij de vorige aanslagen. Bij verder onderzoek werden twee mensen door de politie gearresteerd die voor de FSB (Federal Security Service, de opvolger van de KGB) bleken te werken. Voor die arrestatie bedankte

Vladimir Poetin, toenmalig leider van de FSB, nog de politie voor hun alertheid. Na hun arrestatie werd er ineens verklaard dat het om testen ging van de FSB en dat er suiker i.p.v. explosieven gebruikt werd.

Yuri Shchekochikhin en Alexander Litvinenko, die deze verdachte voorvallen onderzochten, werden later vermoord. Beiden op dezelfde wijze, via inname van radioactief materiaal. Litvinenko had de theorie dat die aanslagen werden gepleegd om Poetin aan populariteit te laten winnen. En de oorzaak van die aanslagen werd in zijn verkiezingscampagne gelegd bij terroristen uit Tsjetsjenië, waartegen hij harde taal uitsprak. En Poetin's populariteit was groot na die aanslagen en hij werd verkozen tot president.[64] [65] [66]

En ondertussen, vele jaren later, is Poetin en zijn partij nog steeds aan de macht. Toch lijkt hij, voor zover die verkiezingen correct zouden verlopen, werkelijk verkozen te worden.

En ondertussen ontstaan er spanningen tussen Rusland, de Verenigde Staten en Europa. Zo wenst de NAVO troepen te sturen die zullen werkzaam zijn langs de Russische grenzen.[67] Iets wat als een provocatie zou kunnen aanzien worden door Poetin. Maar het Westen of een deel van het Westen was waarschijnlijk geprovoceerd door de annexatie van het Krim, een voormalig deel van Oekraïne, door Rusland. Terwijl Poetin dan ook weer geprovoceerd lijkt te zijn omwille van het raketafweersysteem dat de NAVO bouwt in landen die niet ver van Rusland verwijderd zijn, zoals Polen en Roemenië.[68] En men ziet de geopolitiek in actie.

Ondertussen is er verderop nog de problematische politieke toestand in China, waar slechts één partij mag regeren. In 2018 werd er daarbovenop beslist dat een Chinese president een onbepaald aantal termijnen achter elkaar mag invullen. In andere regimes, zoals bv. Saoedi-Arabië, is er al helemaal geen plaats voor democratie. Daar heerst er net een soort van obscene theocratie waarin de sharia heerst terwijl eigenlijk het geld en de olie heerst terwijl het volk onderdrukt wordt. En de Islamitische Staat is zelfs nauwelijks een staat te noemen. En in Israël beweerde hun eerste minister Netanyahu dat de Palestijnen zouden Hitler geïnspireerd hebben tot het uitvoeren van de Holocaust.[69] Terwijl zij het land ontnemen van de Palestijnen door kolonisatie van de Israëlische bevolking toe te laten.

Of denk bv. aan de Syrische burgeroorlog. Er kwam vanuit de VS de beslissing om rebellen die tegen Assad strijden in Syrië te trainen en te bewapenen.[70] Qatar en Saoedi-Arabië steunen de rebellen met geld en wapens.[71] Ondertussen krijgt Assad militaire steun van Rusland. En terwijl in de Syrische burgeroorlog, waarin reeds honderdduizenden doden vielen, het uiteraard veel belangrijker was om alles te doen om een vredesproces in gang te zetten, opdat men mogelijk vele duizenden levens zou kunnen gespaard hebben, dan om trachten te beïnvloeden wie uiteindelijk in Syrië aan de macht zou komen. Het is niet dat Assad het zou verdienen om daar aan de macht te blijven. Maar het lijkt me moeilijk om het ernstig te nemen dat de dood van honderdduizenden mensen het waard zou zijn om een val van Assad te bekomen. Daarom dat een vredesproces of een staakt-het-vuren zou horen bekomen te worden, zelfs al zou het regime van Assad hierdoor overeind blijven. Maar uiteindelijk leek de Syrische burgeroorlog uit te draaien op een oorlog waarbij andere naties Syrië gebruiken voor hun geopolitieke doeleinden.

Het lijkt waanzinnig te zijn dat men met zulke politieke toestanden een hoogtechnologisch tijdperk ingaat, maar de wetenschap en technologie ontwikkelen zich vrolijk verder.

Waaronder uiteraard militaire technologie. Er is bijvoorbeeld DARPA, een Amerikaans organisatie die elke technologie waarvan er, ook al is het vergezocht, een mogelijk krachtige militaire toepassing zou kunnen uit ontstaan, onderzoekt of laat onderzoeken.

Een vijftigtal landen beschikken anno 2013 ook reeds over onbemande luchtvaartuigen (drones).[72] Dit zijn vliegtuigen die van op afstand worden bestuurd. Zo waren er in de oorlog in Afghanistan in 2012 bv. 333 Amerikaanse en 106 Britse aanvallen met zulke onbemande luchtvaartuigen.[73] Zo heeft men dus soldaten die ’s ochtends van thuis uit naar de militaire basis rijden, zich achter een computerscherm plaatsen en hun missie starten. Trouwens, mogelijk heeft ook Iran reeds zo'n Amerikaanse drone laten landen in Iran door de drone valse Gps-data door te sturen.[74] Dus de oorlogsvoering verandert.

En alhoewel het gebruik van drones door Obama werd goedgepraat door te stellen dat men er zeer hard voor zou zorgen dat er geen burgerslachtoffers zouden vallen,[75] lijkt de realiteit zeer anders te zijn. Zo

publiceerde The Intercept, die voorheen reeds informatie afkomstig van Edward Snowden verspreidde, nu informatie van een weliswaar anonieme bron over zulke oorlogsvoering met drones. Informatie uit geclassificeerde documenten. Hieruit bleek dat er veel meer burgerslachtoffers vielen dan werd vermeld in de officiële data doordat men elk slachtoffer waarvan men niet wist of die al dan niet een terrorist of een burger was, volgens hen geen burgerslachtoffer was. In Operation Haymaker die in Afghanistan werd gevoerd, zou gedurende een periode van 5 maanden bijna 90 percent van de gevallen slachtoffers geen doelwit zijn geweest.

Daarnaast is men dan ook zo waanzinnig om uit te zoeken wie er volgens hen terrorist zou zijn door hun gsm te traceren.[76] (Men zou anders ook niet vanuit zo'n drone een specifiek doelwit kunnen herkennen.) Aldus, als iemand diens gsm aan iemand anders geeft, dan zou die ineens de terrorist kunnen zijn volgens hen. Het wordt nog absurder als men zelfs gijzelaars vermoordt door het gebruik van drones.[77]

Dus de oorlogsvoering verandert niet alleen, ze is verschrikkelijk gruwelijk en laf. Dat men bij zo'n waanzinnige oorlogsvoering mensen radicaliseert, lijkt een evidentie te zijn.

Uiteindelijk zal er waarschijnlijk militaire technologie bestaan die volkomen autonoom zou kunnen opereren door het gebruik van kunstmatige intelligentie. Het is nog niet geweten in welke mate de militaire technologie van de toekomst zal gebruikt worden. Maar ik vermoed sterk dat men volop die nieuwe militaire technologie zal ontwikkelen. Dus uiteraard kan die nieuwe technologie ook nieuwe gevaren in de hand werken. Als de wereld dan in grote mate haar politieke crisissen zou overwonnen hebben, dan zouden die gevaren ook veel kleiner zijn. Maar aangezien de geopolitieke toestand vandaag nog erg problematisch is en aangezien die politieke problemen zo hardnekkig kunnen zijn, lijkt het erop dat nieuwe militaire technologie wel degelijk ook nieuwe gevaren kan inluiden.

En ook wanneer risicovolle technologie niet gebruikt wordt als wapen dient men er nog steeds veilig mee op te springen. En in een wereld met imperialisme en vijandigheid lijkt men niet klaar te zijn om die verantwoordelijkheid behoorlijk op te nemen. Terwijl de technologische ontwikkeling geen halt wordt toegeroepen. Wat maakt dat de toestand op

deze wereld dringend dient te verbeteren. Dringend omwille van het hoogtechnologisch tijdperk dat we op korte tijd tegemoet lijken te gaan. Want wat men niet wenst, neem ik aan, zijn grote politieke crisissen in een tijdperk vol met zeer krachtige technologie.

En de wereld lijkt ook wel degelijk positieve veranderingen te doorgaan. Het imperialisme van de VS lijkt bv. onder druk te staan omdat haar corruptie nu zo massaal wordt besproken en aan het licht komt. En haar bevolking en vele naties zouden mogelijk des te meer afstand proberen te nemen van betrokkenheid in die corruptie. Bovendien, wat Big Brother niet wenst, is dat de bevolking over zijn schouder kan meekijken. En dankzij o.a. kritische journalistiek, Wikileaks en klokkenluiders zoals Edward Snowden, Chelsea Manning en velen anderen, komt er nu massaal veel informatie naar buiten. Informatie die op het internet verspreid wordt opdat zovelen het kunnen zien. En door die verspreiding van die informatie kan de corruptie en de gruwel des te moeilijker nog ontkend worden door regeringen en door mediabedrijven. Men zal het zeker proberen, zelfs zeer hardnekkig. Maar die hardnekkigheid lijkt mij evenzeer duidelijk te maken dat het systeem onder druk staat en dat de bevolking de strijd om de media… en later mogelijk, de strijd om de regering zou kunnen winnen. Al is er helemaal geen garantie dat de autoritaire regimes ook daadwerkelijk zullen wijken.

En momenteel is de wereld geen mooi plaatje. Het machtsmisbruik is in zovele landen aanwezig. En dan valt het te bevragen: zou dit machtsmisbruik nog sterker neigen te worden met de opkomst van nieuwe technologie?

5. De wet van dictator Murphy

De wet van Murphy stelt: alles wat fout kan gaan, zal fout gaan. Maar wat fout is voor de ene, is niet fout voor de andere. Een autoritair leider die meer macht kan verkrijgen over zijn/haar bevolking zou dat als goed kunnen aanzien terwijl de bevolking dat grotendeels zou betreuren. En zo kan men macht gaan relateren aan die wet van Murphy om bij een gelijkaardige wet uit te komen: alles wat fout kan gaan voor een bevolking zal fout gaan als dat wat fout gaat, zou leiden tot een versteviging van de macht van de machthebbers. Waarmee dus eigenlijk gesteld wordt dat autoritaire regimes hun eigen macht willen verstevigen

en dat men zal zoeken hoe men zo'n versteviging van de macht kan bekomen.

Wat dan bv. kan leiden tot een politiestaat en/of een propaganda-machine en/of corrupte verkiezingen, enz. Wat tot op de dag van vandaag gebeurt. Aldus, de wet van dictator Murphy is niet slechts een vertelseltje. Ze lijkt werkelijk plaats te grijpen. En ik zal hier er dan ook van uitgaan dat dit in de toekomst ook zo zou kunnen zijn.

Dan is het ook interessant om te gaan kijken hoe de technologie van de toekomst zulk misbruik van macht kan beïnvloeden.

Betreffende propaganda, hiervoor kan kunstmatige intelligentie gebruikt worden waarmee men dan kan uitzoeken hoe men het best de bevolking kan beïnvloeden. En dit kan uiteraard op talloze wijzen gebeuren.

Kunstmatige intelligentie kan bv. gebruikt worden om vals nieuws te creëren. Men is nu reeds in staat om valse beelden van iemand te creëren met behulp van kunstmatige intelligentie. Zo kan men nu reeds bv. 'Barack Obama' zien praten doordat men via kunstmatige intelligentie erin slaagt om valse beelden van hem te creëren die quasi levensecht lijken.[78] Men gebruikt ook reeds kunstmatige intelligentie om stemmen na te bootsen. Zo is er nu reeds software genaamd Lyrebird waarmee dat mogelijk is.[79] [80]Het werkt nog niet perfect maar in de nabije toekomst zou het des te beter kunnen werken. Als men die twee technologieën combineert, dan kan men valse beelden en vals geluid over iemand maken. Als een bepaalde natie dan bv. een leider van een andere natie wilt uitschakelen, dan zou men valse beelden en valse geluiden van die persoon kunnen gebruiken om een aanval op die natie te rechtvaardigen. Propaganda dus.

Nu is er ook reeds propaganda op sociale media. Zo is er bv. een Russisch bedrijf genaamd "The Internet Research Agency" dat vals nieuws verspreid.[81] Er zou zo'n $100.000 aan reclame betaald zijn om op Facebook te adverteren via valse accounts. Volgens Amerikaanse inlichtingendiensten zou het bedrijf zo o.a. de bedoeling hebben gehad om Trump te promoten tijdens de Amerikaanse verkiezingen van 2016.[82] Ook de onafhankelijke Russische nieuwszender Dozhd meldt zulk opzet na een interview met een ex-medewerker.[83] Trump werd immers aanzien als iemand die vriendschappelijker zou omgaan met Rusland dan Clinton. Het bedrijf kan dan uiteraard ook gelinkt zijn aan het Kremlin.

En naar de toekomst toe, zou men ook des te meer kunstmatige intelligentie kunnen gebruiken om zo propaganda te verspreiden via valse accounts op sociale media. En zo ziet men dus hoe technologie en propaganda hand in hand gaan.

Betreffende een politiestaat, hiervoor kan men in de toekomst steeds meer gaan gebruik maken van autonome wapens. Aldus, in de toekomst zou het mogelijk worden om bv. robotten te gebruiken met kunstmatige intelligentie die zelf kunnen inschatten hoe ze de wet dienen te handhaven. Maar die weliswaar geen eigen wil zouden hebben opdat ze kunnen geprogrammeerd worden en opdat ze feilloos zouden gehoorzamen. Opdat men zich dus een leger van autonome robotten zou kunnen voorstellen die opstanden van de bevolking onderdrukt. Een autoritair leider zou dus geen beroep meer hoeven te doen op mensen om zich te beschermen tegen de bevolking. En de bevolking zou effectief kunnen onderdrukt worden.

En dictator Murphy zou diens onheil niet alleen kunnen uitoefenen op de eigen natie maar ook op andere naties. Net zoals men nu met drones reeds in andere landen oorlog voert, zo zou men in de toekomst met autonome wapens kunnen oorlog voeren.

Wat technologie mogelijk maakt, is een uitoefening van macht die voorheen onmogelijk was. Aldus, als we aannemen dat er in de toekomst nog steeds zulke autoritaire regimes gaan zijn, dan zullen zij hun macht kunnen gaan toepassen op allerlei nieuwe wijzen. En hierdoor zouden zij over meer macht kunnen gaan beschikken… en de bevolking zou dan over minder macht beschikken. Als we de wet van dictator Murphy als realistisch achten, dan is dat zorgwekkend.

In de toekomst zal de mens ook in de economie in veel grotere mate kunnen vervangen worden door automatisering. Dus de mens zal des te overbodiger worden vanuit het oogpunt van een autoritair regime. Men zou de mens nog nauwelijks nodig hebben in de economie en voor militaire doeleinden. Dus men hoeft de bevolking zelfs niet meer te laten toestemmen om die economie te dienen of die defensie te dienen. Hiermee valt ook de betrokkenheid van de bevolking quasi weg. Aldus, de machthebbers zouden hun machtsspelletjes kunnen spelen zonder de bevolking hierbij te behoeven. De bevolking zou niets meer uitmaken. Maar de bevolking van zo’n land, of van andere landen die worden

geteisterd door dat land, zou volkomen machteloos zijn en afschuwelijk kunnen behandeld worden. De bevolking zou als een onderklasse worden in een natie waarin een minderheid quasi alle macht heeft. Het gelijkt op slavernij omdat men vele rechten zou verloren hebben en toch zou men die regering noodgedwongen moeten laten regeren.

Het lijkt vast moeilijk om zich voor te stellen hoe het moet geweest zijn om te leven in een wereld waarin slavernij gebruikelijk was, zoals dat ooit het geval was doorheen grote delen van de wereld. Want de meeste mensen hebben nu uiteraard meer vrijheid dan slaven toen hadden. Toen hadden diegenen die vrij waren zich vrij zeker kunnen voelen over het feit dat ze hun macht over die slaven zouden kunnen behouden. Immers, een slaaf had geen rechten. En hun opstanden zouden makkelijk kunnen onderdrukt worden met gruwelijke gevolgen. En er waren soldaten om ze te onderdrukken. Toen waren er dus mensen nodig om zeker te zijn dat diegenen die slaaf waren onder controle zouden blijven.

En dat is nu nog zo. Slavernij is wel zeldzaam geworden. Maar het leger en de politie worden nog steeds gebruikt om opstanden te onderdrukken. Opdat zij die aan de macht zouden blijven daarin zouden slagen. Wat dus niet zo verschillend is van hoe het voorheen was. Maar er is een belangrijk verschil. Vandaag hebben mensen vaak nog de hoop dat er een kans is dat ze hun regering zouden kunnen omverwerpen. Om een revolutie te veroorzaken en om de machthebbers uit te schakelen. Die potentiële vaardigheid om daarin te slagen, is als een garantie die men heeft. De zekerheid dat als men zich verzet en zich blijft verzetten, dat men dan ooit erin zou slagen. Althans, dat neem ik hier even aan. Slaven hadden niet zo'n zekerheid. En hierdoor konden ze eeuw na eeuw gebukt gaan onder de macht van anderen. Als mensen in de toekomst die zekerheid opnieuw zouden verliezen, dan zou men opnieuw voor een eeuwigheid kunnen onderdrukt worden.

Eigenlijk zijn er nu regimes waarin het voor de bevolking quasi onmogelijk is geworden om ze omver te werpen. Noord-Korea en Saoedi-Arabië lijken zo'n gevallen te zijn. Als bv. iemand van 17 jaar oud wordt gearresteerd in Saoedi-Arabië omwille van zijn steun aan een protest voor de democratie en dan veroordeeld wordt tot onthoofding,[84] hoe kan de bevolking dan zo'n regime omverwerpen? Het lijkt quasi onmogelijk.

Maar in een land waarin vrijheid nog sterk aanwezig is, kan men niet van binnenuit zomaar zo'n regime installeren, ook al zouden er mensen zijn die dat wensen. Men zou het langs alle kanten tegenwerken. Als iemand dat bv. nu in Duitsland of Japan zou proberen te bekomen, dan lijkt me dat onmogelijk te zijn.

Maar het wordt een heel stuk makkelijker om dat te bekomen wanneer men een leger heeft van machines die perfect gehoorzamen aan zij die aan de macht zijn. Misschien dat dan zo'n staatsgreep bv. in de VS zou kunnen ontstaan. Of elders. Terwijl dat zonder die technologie toch een heel stuk onwaarschijnlijker zou zijn. En in deze huidige wereld, waarin er zo vaak een sterke onderdrukking van de bevolking is, lijkt het gevaarlijk te zijn om zulke technologie te ontwikkelen.

Maar het lijkt me vrij waarschijnlijk te zijn dat die technologie zal ontwikkeld worden, aangekocht worden en gebruikt worden. Daar lijkt me weinig twijfel over te zijn. Dus het enige wat men dan nog 'nodig' heeft, is die autoritaire leider die er misbruik van maakt. En met al de autoritaire leiders die er reeds zijn, lijkt het me redelijk om een toekomst voor te stellen waarin mensen in grote getale zouden onderdrukt worden, zonder een uitweg uit zo'n nachtmerrie.

Dus de klokt tikt en er is geen tijd om te wachten tot zoiets zou kunnen plaatsgrijpen. Men dient zich er nu reeds tegen te verzetten.

Tot slot, er werd aangehaald dat men kunstmatige intelligentie zou kunnen gebruiken om propaganda te 'verbeteren'. Maar er is wel een lichtpuntje want propaganda zou men eigenlijk ook kunnen tegengaan door het gebruik van kunstmatige intelligentie. Dit zou dus een wijze van verzet zijn. Men kan dit doen door met kunstmatige intelligentie te onderzoeken wat echt zou zijn en wat niet echt zou zijn. Want hoe weten wij bv. wat echt is? Hoe weten wij wie bv. de president van de VS is? Wij hebben allerlei wijzen waarop we uit informatie en uit beelden dingen afleiden om zo tot een conclusie te komen. Ditzelfde proces is mogelijk via kunstmatige intelligentie. Net zoals men nu, anno 2018, reeds kunstmatige intelligentie gebruikt om bv. voorwerpen of dieren te herkennen door de herkenning van patronen.

6. Waar is de toekomst naartoe?

Welke toekomst zal de mensheid te wachten staan? Het onbekende loert.

Het is alsof de mensheid op een trein zit die steeds sneller en sneller rijdt. Een trein waarvan het niet geweten is waar die naartoe gaat. En waarbij het niet geweten is hoe de sporen liggen. En waarbij de meeste mensen toch relatief rustig aan boord zitten. En mogelijk omdat er weinig besef heerst over de situatie van die trein. Namelijk, dat de trein zelf een experiment is. De tijd is een experiment.

En de wereld zou een periode vol welvaart tegemoet kunnen gaan. Waarin ziekte, armoede, geweld en vervuiling steeds meer overwonnen worden. Technologie zou dit mede mogelijk kunnen maken. Bovendien is er een wil om de wereld te verbeteren. En die is er bij sommige politici alsook bij vele anderen.

Maar natuurlijk, het is niet het opzet om hier na te gaan wat er allemaal positief zou kunnen zijn. Het opzet van deze tekst is om na te gaan of er iets zeer negatief zou kunnen gebeuren. En vanaf men zich gaat focussen op een wonderbaarlijke wereld die er zou komen te ontstaan en waaraan men wilt werken, denkt men niet meer na over de mogelijke rampzalige gevolgen die zouden kunnen ontstaan door de verdere ontwikkeling en toepassing van technologie op deze wereld. Aldus, om een vollediger beeld te kunnen vormen omtrent potentiële implicaties die de verdere technologische vooruitgang zou kunnen voortbrengen, dient men zowel de potentieel negatieve als de potentieel positieve implicaties te aanschouwen.

En dit gebeurt zeer weinig. Men is nauwelijks bezig met de impact van mogelijke toekomstige problemen, hoe groot hun impact ook zou kunnen zijn. Er lijkt zeer weinig anticipatie te zijn van wat er te komen staat of zou kunnen te komen staan. Sommige gevaren zijn wel degelijk gekend. Er is bv. een open brief die pleit voor een verbod op autonome wapens en die getekend is door o.a. Stephen Hawking, Noam Chomsky en Elon Musk.[85] De filosoof Nick Bostrom en Elon Musk hebben reeds vraagtekens gesteld bij de verdere ontwikkeling van kunstmatige intelligentie. Maar ondertussen ontwikkelt zich al die technologie verder. En de wereld lijkt momenteel te ageren in een quasi volkomen ontkenning van die problemen. En dit terwijl we op het punt lijken te staan van een technologische explosie. En mogelijk, hopelijk niet, maar mogelijk zal blijken dat dit gebrek aan anticipatie een grote vergissing was. En dit terwijl het duidelijk zou horen te zijn dat de tijd zeer onvoorspelbaar kan zijn.

De mens kent de toekomst niet. De wereld zou een erg drastische verandering kunnen doorgaan. De technologie wordt verder ontwikkeld en aan een versnellend tempo. Die technologie zal toegepast worden. De wereld zal complexer worden. En men dient dan met alle mogelijke risico's in die steeds complexere wereld te kunnen omgaan om een orde te behouden en om mogelijke rampen te voorkomen. En er lijkt helemaal geen garantie te zijn dat dit het geval zal zijn. En die garantie is er al zeker niet in een wereld die haar eigen problemen niet kan overwinnen.

En toch is wat er nu plaatsgrijpt een laisser-faire aanpak. Men blijft verder technologie ontwikkelen waarvan vermoedt wordt dat het de wereld zeer sterk zou kunnen veranderen, zoals bv. het geval is omtrent kunstmatige intelligentie. En de aanpak die wordt genomen is om ten eerste zulke ontwikkelingen niet te stoppen. En ten tweede om enige voorzorgsmaatregelen te nemen om zo gaande weg te zien hoe al die technologie uiteindelijk de wereld zou veranderen.

En eigenlijk is die laisser-faire aanpak er niet slechts omtrent technologie. Ze lijkt er ook te zijn omtrent cultuur en omtrent het economische systeem.

De mensheid heeft geen doel voor ogen. Zal een globale vrije markt des te meer gaan regeren en zullen regeringen op de achtergrond verdwijnen? Zal kunstmatige intelligentie zorgen dat de mens ooit voorbij gestreefd wordt in intelligentie en zal de mens de fakkel overdragen? Zal de kloof tussen arm en rijk nog groeien als de meer financieel gegoeden kunnen gaan beschikken over veel meer mogelijkheden? Zouden regeringen nog te vertrouwen zijn als ze zeer krachtige technologie ter hun beschikking hebben? Waar willen wij naartoe?

7. Het scenario van de toekomst

De toekomst lijkt zowel beloftevol als risicovol als radicaal anders te kunnen zijn. Daarom lijkt het al te absurd dat men eigenlijk geen echte ideologie heeft betreffende de toekomst. Althans, wat de heersende ideologie lijkt te zijn, is om de verdere technologische ontwikkeling volkomen toe te laten, mits een zekere voorzichtigheid. En om dan te zien in wat voor wereld we zouden terecht komen. Misschien dat we dit uitgangspunt niet als onze ideologie zou neigen te aanzien, maar als het

inderdaad zo zou zijn dat de mensheid een verder verloop zou kennen dat in lijn ligt met die ideologie, dan kan het evenzeer een ideologie genoemd worden. Het lijkt immers onredelijk te zijn om te stellen dat zo'n verder verloop in grote mate volgt uit systemen. Want men zou wel kunnen stellen dat er een systeem is waarin wetenschappers betaald worden om nieuwe ontdekkingen te maken die kunnen dienen voor bedrijven en voor regeringen opdat zij die technologie kunnen gaan toepassen. Opdat de economische en politieke macht zou leiden tot de verspreiding en commercialisering van die technologie opdat er een verdere integratie plaatsgrijpt van de wereld, samenleving en mens met die technologie. Alsof ons verder verloop reeds bepaald is. Maar vanaf men begrijpt dat er eigenlijk een mogelijkheid is om anders om te gaan met technologie opdat de wereld een ander verloop zou kunnen kennen, dan lijkt het volkomen onzinnig om aan te nemen dat een systeem het reeds voor ons zou bepalen. Dus kan men evenzeer het huidige verloop als een ideologie aanzien.

Daarom dat het zo onzinnig lijkt dat wij geen keuze trachten te vormen omtrent onze verdere toekomst. Wat mij zinnig zou lijken is dat er wereldwijd debatten worden gehouden omtrent de mogelijkheden die er zijn en die we kunnen nastreven of vermijden. Het lijkt volkomen absurd dat de mens eigenlijk in een positie is om de verdere ontwikkeling van technologie, de economie en de politiek te beïnvloeden, en dat we tegelijkertijd in grote mate passief lijken toe te kijken. Het is haast alsof er een God zou zijn die zou zeggen: “Gij zult niet kiezen, gij zult slechts wat reguleren tot de hoogtechnologische toekomst uw verdere lot zal inluiden.” Maar we hebben een keuze. We kunnen in zekere mate inzien wat we dienen te doen en te laten om een bepaalde toekomst te kunnen bekomen. Technologie alleen hoeft niet de toekomst van de mens in te luiden. Wij kunnen de toekomst van de mens inluiden. Wij hebben nu nog de mogelijkheid om dat te doen. Want als wij technologie vrij ongehinderd onze toekomst laten inluiden, dan zou dat haast tot eender welk scenario kunnen leiden. Misschien dat wij aanwezig mogen zijn bij het bepalen van het verdere verloop van de toekomst. Misschien dat wij als mens op die wijze mogen bestaan en kunnen bestaan.

En één zeer voorname vraag die er mij lijkt te kunnen gesteld worden is: willen wij bewuste kunstmatig intelligente wezens toestaan op Aarde?

Hier is nog een andere voorname vraag: willen wij automatisering

ongeremd toepassen in de economie?

Als vele mensen doorheen de wereld een andere samenleving zouden wensen dan diegene die er neigt te komen, dan zou dit dienen besproken te worden in debatten en politiek.

Nu is het moment waarop dit dient te gebeuren. Want als men niets doet, dan kan er een radicaal andere wereld ontstaan. En dat kan zeer snel gebeuren. Omdat de technologie eraan komt. En alhoewel de huidige technologie al voor grote veranderingen heeft gezorgd, toch lijkt de technologie die eraan komt nog voor veel grotere veranderingen te kunnen zorgen. En dan valt het te bevragen of men wel kan blijven aan de zijlijn staan om zo toe te kijken hoe die technologie de wereld zou veranderen. Het lijkt me dat een ander paradigma ten zeerste dient aangereikt te worden.

8. De halt aan technologie

De verdere ontwikkeling van technologie en haar toepassing kan een enorme impact hebben op de mensheid. Al wat die technologie kan mogelijk maken is als een enorme macht waarover men zal kunnen gaan beschikken. En vaak lijkt het me zo te zijn dat hoe groter de macht is, des te positiever of negatiever de gevolgen kunnen zijn. Kernenergie is zo'n duidelijk voorbeeld. Het kan dienen als een enorme bron van energie. Maar het kan ook leiden tot de vernietiging van quasi alle leven op Aarde bij een kernoorlog. Het is afhankelijk van hoe het toegepast wordt. En hoe groter de negatieve gevolgen zouden kunnen zijn, hoe meer men erop dient te kunnen vertrouwen dat die macht niet zal gebruikt worden, opzet of onopzettelijk, op een wijze die destructief zou zijn voor de mensheid. Zal men hierop kunnen vertrouwen? In principe is dit nog ongeweten want de toekomst is nog niet gekend. Maar als men wacht met het trachten te beantwoorden van die vraag dan zou het te laat zijn indien zou blijken dat men niet kon vertrouwen op een redelijke toepassing van die potentieel gevaarlijke technologie. En dan dient men ook de vraag te stellen: kan men wel op voorhand beantwoorden of technologie door ons zou toegepast worden op een wijze die niet zou leiden tot erg negatieve gevolgen?

Men heeft altijd geprobeerd om de toepassing van technologie te controleren opdat de macht die ontstaat door die technologie ons zou

dienen in plaats van ons te kwellen. Dat was het paradigma. En dat paradigma lijkt er nu nog te zijn. Als men één bepaalde technologie zou vinden waarvan men zou kunnen inzien dat het niet redelijk zou zijn om op voorhand aan te nemen dat de toepassing van die technologie veilig zou kunnen gebeuren, dan kan men dat paradigma uitdagen.

En de twee teksten waaruit dit het duidelijkst blijkt, lijken me "De wet van dictator Murphy" en "Pandora's doos" te zijn. Daaruit lijkt het voor mij te blijken dat als men de werking van deze wereld en dit huidige systeem in acht neemt, dat de toepassing van die technologie dan zeer gevaarlijk zal zijn.

9. Een alternatieve wereld

Aangezien de verdere ontwikkeling van bepaalde technologie helemaal geen gegarandeerde veiligheid lijkt te kunnen bieden en tegelijkertijd wel grote risico's lijkt in te houden, valt er te bevragen of men niet beter stopt met die ontwikkeling van die bepaalde technologie. Ik wens één mogelijke wereldvisie aan te bieden waarin dat mogelijk zou zijn.

Eén voorstel om de verdere ontwikkeling van kunstmatige intelligentie tegen te houden, was om wetenschappelijk onderzoek naar die technologie te verbieden. Maar dit lijkt niet echt een oplossing te kunnen zijn. Als één natie het wel zou doen, dan zou een andere natie zich kunnen bedreigd voelen en het ook willen ontwikkelen opdat de ene natie geen technologische voorsprong zou krijgen tegenover een andere. Daarnaast, zelfs al zou elke natie instemmen met een verbod op de ontwikkeling van die technologie en dat verbod ook respecteren, dan nog zou quasi elke persoon op Aarde zich kunnen bezighouden met het onderzoeken van kunstmatige intelligentie. Het enige wat men er immers voor nodig heeft, is een computer. Dus het lijkt zeer moeilijk om de ontwikkeling van die technologie te voorkomen zolang mensen toegang hebben tot computers. Daarom wens ik een wereldvisie aan te bieden waarin computers, in de mate van het mogelijke, niet langer zouden bestaan.

En dit hoeft geen humanitaire ramp te zijn. Ook zonder computers kan de mens in staat zijn om tal van producten te maken. Via chemie én zonder computers, kan men in staat zijn om bv. medicatie te maken. Maar ook bioplastic en biobrandstof. Dus ook moderne landbouw zou

nog steeds mogelijk zijn. Dus mensen zouden kunnen voorzien zijn van hun nodige medicatie en hun nodige voedsel. Alles basisbehoeften lijken te kunnen vervuld worden. Aangenomen dat er voldoende energie beschikbaar is.

Dus men zou dan een energiebron nodig hebben waarbij geen computers hoeven aan te pas te komen. Windenergie is een mogelijkheid maar zal niet alle nodige energie kunnen voorzien. Brandstoffen op basis van planten zijn ook een mogelijkheid. Maar ook hier valt er te bevragen of er voldoende biomassa zou zijn om alle nodige energie te kunnen voorzien. Zonne-energie is ook een mogelijkheid, aangenomen dat men zulke zonnepanelen kan maken zonder gebruik te maken van computers. Geothermische energie is ook een mogelijkheid. Deze wordt nu slechts gewonnen op plaatsen waar die warmte kan gewonnen worden op een relatief kleine diepte, nabij breuklijnen. Men kan dieper boren maar dit verhoogt ook de kost. En dan blijft er nog nucleaire energie over. Wat momenteel zowel mogelijk is met nucleaire reactoren op basis van uranium of thorium. Maar het valt te bevragen of eender welke nucleaire reactor kan werken zonder gebruik te maken van computers. Dit hoeft misschien geen probleem te zijn. Men zou immers zulke kerncentrales kunnen beveiligen opdat de computers die daar worden gebruikt zeer sterk beveiligd zouden zijn tegen diefstal.

Dus ook zonder het gebruik van computers of quasi zonder het gebruik van computers lijkt het mogelijk te zijn om de nodige energie, voedsel en producten te produceren.

Maar dan dient men ook nog een sterke garantie te hebben dat niemand nog over diens huidige computer zal beschikken. Dit zou kunnen mogelijk zijn door mensen te verhuizen in zones waarvan het geweten is dat ze vrij zijn van computers.

Het zou kunnen gaan om kleine gemeenschappen die wereldwijd zichzelf van voedsel voorzien. Men zou zich een dorp kunnen voorstellen met een beperkt aantal inwoners. Met landbouw rondom dat dorp. En met bv. een kerncentrale en industrie tussen verscheidene van zulke dorpen. Opdat die dorpen over al het nodige zouden beschikken.

Zo’n relatief kleine gemeenschap is interessant omdat men dan in zo’n gemeenschap zelf kan nagaan of er verdachte activiteit is. En in zo’n kleine gemeenschap zou het quasi onmogelijk zijn om zelf computers te

ontwikkelen.

En er zouden wereldwijd zulke dorpen kunnen bestaan opdat alle mensen of quasi alle mensen in zulke dorpen zouden leven. En elk dorp zou kunnen omringd zijn door een muur opdat er een controle kan zijn van wie en wat er binnen komt. En naties zouden niet langer bestaan.

En daarnaast zouden er organisaties zijn die geregeld controleren of er in andere dorpen verdachte activiteit is. Waarbij er dan bv. afgevaardigden zijn uit verscheidene dorpen om andere dorpen te controleren. Zo is er niet alleen een zekere controle over de activiteit van de individuele dorpelingen maar ook over de activiteit van de gemeenschap.

En dit is allemaal voor het 'grotere goed'. Aldus, er wordt gerechtvaardigd dat er zulke controle is opdat mensen wereldwijd over de garantie zouden kunnen beschikken dat de wereld inderdaad niet opnieuw kan neigen naar de ontwikkeling van bepaalde technologie.

Maar mensen zouden zich vrij kunnen bewegen. Ze zouden zich slechts elke keer moeten laten controleren wanneer ze een dorp binnen gaan of buiten gaan. Opdat er geen computers zouden kunnen binnen gesmokkeld worden.

Daarnaast zou er in elk dorp een democratie kunnen zijn. En elke dorpeling zou kunnen vrij zijn om te kiezen wat voor arbeid die doet. Het zou de bedoeling zijn om mensen zoveel mogelijk vrijheid te geven maar zonder de controle over de wereld ook maar enigszins te compromitteren.

Wetenschappelijk onderzoek blijft mogelijk. Maar als er gebruik zou worden gemaakt van computers, dan zou er in zulke centra ook een sterke controle dienen te zijn opdat men kan nagaan dat men geen technologie ontwikkelt die gevaarlijk zou zijn voor de mensheid. Net zoals men zou dienen te zorgen dat die computers worden gebruikt niet zouden verspreid raken.

En elke dorpeling zou een wapen mogen hebben voor in het geval dat ze zouden aangevallen worden door een ander dorp. Maar er zouden geen legers mogen zijn. Omdat legers hun leider hebben. En omdat leiders kunnen samenspannen om zo op een grote veroveringstocht te gaan.

Er zouden dus bepaalde wetten zijn die universeel aanvaard worden en

waarvan nooit zou mogen afgeweken worden. Opnieuw, allemaal voor het grotere goed. Maar er zou geen wereldregering nodig zijn om dat te bekrachtigen. Men zou bij elkaar controleren of iedereen het nastreeft. En in het geval van een overtreding zouden andere dorpen de orde dienen te herstellen.

Ook zou er een zekere controle zijn op de grootte die elk dorp mag hebben en op de grootte van de totale wereldbevolking opdat er ook hier stabiliteit zou zijn.

Zo'n wereld zou slechts succesvol zijn wanneer die quasi onmogelijk ineen zou storten. Aldus, de stabiliteit staat voorop. Opdat men zou begrijpen dat wanneer die wereld zou instorten, men opnieuw het pad vol gevaarlijke technologie kan inslaan.

Dit is slechts één mogelijke visie. En er kunnen vast vele verbeteringen aan gemaakt worden. Dit is slechts een schets. Maar deze visie lijkt wel al aan te geven dat elk individu een goede levensstandaard en een behoorlijke vrijheid zou kunnen behouden in zo'n andere wereld. En het besef dat dit mogelijk is, kan belangrijk zijn.

Bovendien mag er opgemerkt worden dat een wereld zonder computers niet alleen de ontwikkeling van kunstmatige intelligentie zou kunnen voorkomen. Maar ook de ontwikkeling van de mens tot cyborg. Of genetische modificatie. Of minuscule robotica.

Er mag zelfs opgemerkt worden dat als men in zo'n wereld toch (bewuste) kunstmatige intelligentie zou willen ontwikkelen, dat dit dan veel veiliger zou kunnen zijn. Omdat die wereld nog niet bezaaid zou zijn met een internet en met talloze computers waarlangs zulke kunstmatige intelligentie zou kunnen functioneren.

Maar als men naar zo'n andere wereld zou evolueren, dan geeft men sowieso veel op. Men geeft bepaalde technologie en bepaalde vrijheden op. En ik denk niet dat vele mensen zelfs die wereldvisie zouden willen nastreven. Noch lijkt het er nu ook maar enigszins op dat de wereld in die richting zou kunnen evolueren.

10. Prioriteit van belangen

Zelfs wanneer mensen zouden akkoord zijn dat sommige technologie zou leiden tot grote gevaren die moeilijk te vermijden zijn, dan denk ik

dat sommige van hen alsnog zouden willen dat die technologie zou ontwikkeld worden. Omdat ik denk dat vele mensen hardnekkig liever die nieuwe technologie zouden willen dan te leven in een wereld waarin die technologie nooit zou ontwikkeld worden.

Maar wat voor mensheid willen wij hebben? Wat achten wij als het grootste belang? Is het voor ons van het grootste belang dat de mens en de natuur hier op Aarde kan overleven en gedijen? Of willen wij dit op het spel zetten? Is dit wat er zal gebeuren? Gaan wij dit op het spel zetten?

11. Een nieuw tijdperk?

Nu lijken vele mensen nog meer bezig te zijn met de impact dat het heden heeft op hen en de wereld. Maar op een gegeven moment zal de nakende toekomst voor des te meer mensen zich krachtig beginnen te openbaren.

Als wij inderdaad voortgaan met de ontwikkeling en toepassing van al die technologie die zal mogelijk worden, dan lijken wij een nieuw tijdperk te zullen ingaan. En het gaat hier volgens mij dan over een tijdperk waarvoor men zich helemaal niet kan voorbereiden. Dit zal bv. het geval zijn wanneer er kunstmatig intelligente wezens zouden zijn. De interactie met hen zou ons kunnen veranderen. Hun interactie met de wereld ook. Dit zal ook het geval zijn wanneer mensen hun hersens beginnen te integreren met technologie. We zouden (haast) andere wezens worden. En wat dan met genetische modificatie van de mens? Of van andere wezens? Wat zou er allemaal wel niet kunnen gecreëerd worden? Dit lijkt het eindpunt te zijn van die ‘vercultivering’, namelijk, dat men quasi oneindig veel richtingen kan uitgaan door het gebruik van technologie. En als men dat dan zou doen, dan zou dit de wereld compleet veranderen. En het zou niet gaan over een proces dat onder controle zal zijn, misschien wel enigszins, maar de verandering zou zo radicaal zijn dat de wereld er zelf simpelweg niet op voorbereid is. En of we dit zouden overleven… dat blijft het grote vraagteken.

12. Genesis

Laat me dan even aannemen dat het met kunstmatige intelligentie volkomen fout gaat lopen en dat we de controle volkomen gaan

kwijtraken. En dat er in plaats daarvan kunstmatig intelligente wezens zouden ontstaan die belust zijn om de mensheid onschadelijk te maken of uit te roeien. En dat die wezens dan de ruimte intrekken, belust op verovering.

Laat me zelfs aannemen dat het nog erger is, namelijk, dat dit scenario regelmatig voorkomt doorheen het universum opdat zelfs een groot deel van het universum uiteindelijk zou kunnen bezaaid zijn met zulke kunstmatige intelligentie die belust is op verovering.

Wat dienen we dan te doen?

We zouden de ruimte kunnen intrekken om te overleven wanneer het hier op Aarde volkomen fout loopt. Maar als die kunstmatige intelligentie belust is op verovering en ook de ruimte zou intrekken, dan zijn we waarschijnlijk nog steeds gedoemd.

We zouden echter ook het leven kunnen trachten te verspreiden door micro-organismen te zenden naar allerlei planeten waarop leven zou kunnen gedijen in de hoop dat het leven zich daar zou verspreiden. Maar dit plan is ook riskant. Want misschien zou er op die planeten uiteindelijk ook destructieve kunstmatige intelligentie neigen te ontstaan. En dan zou men net zulke destructieve kunstmatige intelligentie helpen te verspreiden.

We zouden echter ook kunnen proberen om kunstmatige intelligentie te verspreiden. Het zou bv. kunnen gaan om robotjes die men de ruimte instuurt in een ruimtesonde, op weg naar andere planeten. Die robotjes zouden dan kunnen beschikken over kunstmatige intelligentie die als goedaardig wordt geacht. Het zou dan de bedoeling zijn dat die robotjes erin slagen om op zo'n planeet een beschaving te ontwikkelen vol goedaardige kunstmatige intelligentie. Zo zou men mogelijk het universum een beetje kunnen besmetten met zulke goedaardige kunstmatige intelligentie. Indien men dit in de toekomst zou kunnen doen, dan zou er alsnog wat hoop zijn dat de goedheid en liefdevolheid een toekomst kent wanneer wij (mensen en liefdevolle kunstmatig intelligente wezens) ten onder zouden gaan. Maar het is niet zonder risico. Men zou slechts enige garantie kunnen hebben over het succes wanneer men zo'n project reeds grondig zou getest hebben. En zolang er weinig garantie van succes is, is er de kans dat het project op andere planeten zou aanleiding geven tot destructieve vormen van kunstmatige

intelligentie.

Men zou ook kunnen trachten om informatie te verspreiden. Wanneer het dan zou duidelijk worden dat het hier op Aarde enorm zou fout lopen, zou men kunnen trachten om informatie te verspreiden over die gevaren door radiosignalen te verzenden. Die radiosignalen zouden dan kunnen opgevangen worden via radiotelescopen op andere planeten. Eventueel zou men ook objecten kunnen sturen met informatie in de hoop dat ze ooit zouden gevonden worden en ontcijferd worden.

Een laatste voorstel

Doorheen de geschiedenis is er nooit echt een sterke selectie geweest omtrent welke technologie te ontwikkelen. Wij lijken min of meer alle technologie te ontwikkelen, zelfs wanneer die bepaalde technologie zou kunnen leiden tot desastreuze gevolgen. Denk bv. aan de zovele wapens die ontwikkeld zijn. Hun ontwikkeling leidt tot de mogelijkheid van oorlogsvoering met chemicaliën, kernwapens, biowapens, drones, autonome wapens, enz.

En met de krachtige technologie van de toekomst zouden er tal van nieuwe gevaren kunnen opduiken. Het gebrek aan een selectie in onze ontwikkeling van technologie, lijkt dan ook een somber toekomstbeeld te schetsen. Wij kunnen ons een toekomst inbeelden met autonome wapens die gebruik maken van kunstmatige intelligentie. Of een toekomst met drones, niet groter dan een insect, geladen met een dodelijk gif. Of misschien een toekomst met genetisch gemodificeerde virussen en bacteriën die verspreid worden door één of andere sinistere organisatie.

En eigenlijk omvat het sombere toekomstbeeld omwille van onze niet-selectieve technologische ontwikkeling nog veel meer gevaren. Het gaat niet slechts over wapens. Wij kunnen ook stilstaan bij de gevaren van de ontwikkeling van bewuste kunstmatig intelligente wezens, veel intelligenter dan ons, en resistent tegen bv. biologische oorlogsvoering. Maar ook wanneer zulke wezens zich nooit zouden bezighouden met oorlogsvoering, kan men stilstaan bij de radicale transformatie die onze wereld zou kunnen doorgaan omwille van hun impact op de wereld. En ook dan kan men bevragen of dat wel wenselijk is.

Daarenboven zijn er nog de gevaren omtrent de verdere automatisering van de economie. Met robotica die een steeds grotere verscheidenheid aan taken op zich kan nemen ‘dankzij‘ verdergaande kunstmatige intelligentie, terwijl de kost van zulke robotica steeds goedkoper zou kunnen worden. Met het mogelijke gevolg dat er grotere werkloosheid en grotere vervreemding zou ontstaan in de samenleving. Er zou een wereld kunnen gecreëerd worden die niet langer aanvoelt als hun wereld. Want zij zouden tegen hun wil opzij kunnen geschoven worden terwijl grote corporaties hun grip op de economie zouden kunnen versterken. Mensen zouden des te overbodiger worden als werkkracht in die

economie. Zulke ontwikkeling zou zelfs een uitnodiging kunnen zijn voor een autocraat die een sterke machtsgreep doorvoert omdat hij van mening is dat zijn bevolking haar macht heeft verloren. En protest van die bevolking zou in zijn ogen niet meer hoeven te zijn als een grap omdat de bevolking toch nog nauwelijks nodig is in de economie. Net zoals dat het geval kan zijn in zijn leger. Want zo'n leider zou dan zijn bevolking kunnen onderdrukken door gebruik te maken van autonome wapens die loyaal aan zijn zijde staan.

Zelfs technologie die ons de belofte lijkt te maken van onze eigen 'upgrade', lijkt evenzeer misleidend te kunnen zijn. Want stel dat we bv. ons een toekomst inbeelden waarin mensen hun hersens hebben geïntegreerd met computerchips. Op het eerste gezicht zou men zich dan kunnen inbeelden dat we zo een upgrade hebben kunnen bereiken van ons geheugen en ons rekenvermogen. Maar een tweede blik op die wereld zou kunnen duidelijk maken dat zulke ingrijpende technologie onze eigen natuur radicaal zou kunnen veranderen. Wij zouden ernstig kunnen bevragen of men zich na zulke ingrijpende verandering nog in het rijk van de mens bevindt. Want misschien zou men zich eerder gaan gedragen en ervaren als een cyborg die radicaal verschillend is en bevreemdend is voor de natuurlijke mens. En zo zou men de wereld opnieuw in een andere realiteit werpen omdat men simpelweg weigert om een selectie door te voeren in onze ontwikkeling, en eigenlijk ook onze toepassing, van technologie.

Gelijkaardige bedenkingen kunnen er zijn omtrent genetische modificatie van mensen. In de toekomst, wanneer onze kennis van de menselijke genetica nagenoeg perfect is, zou men kunnen menen dat men zonder gevaren de mens kan aanpassen richting zijn verdere perfectie. Als men het echter zou toelaten om zulke genetische modificatie toe te passen, dan zou men evenzeer nieuwe soorten of rassen kunnen creëren omwille van genetische modificatie die steeds radicaler zou kunnen worden. En dan kan men bevragen of het werkelijk wenselijk is om ons te lanceren in de richting van zo'n hyperreëel scenario.

Natuurlijk, er zullen wel keuzes gemaakt worden. Er zal zeker getracht worden om bepaalde technologische toepassingen te verbieden. Maar niet alle technologische ontwikkelingen die omstreden zijn, zullen daarom ook verboden worden. Er lijkt bv. geen enkele garantie te zijn dat

men de verdergaande automatisering, chips in de hersens of zelfs autonome wapens uiteindelijk zou verbieden. En tegelijkertijd lijkt het redelijk te zijn om aan te nemen dat regeringen en corporaties die nieuwe technologie zullen blijven ontwikkelen net zoals ze dat nu doen. En wij zouden er zelfs geen weet van kunnen hebben. Het zou kunnen gebeuren in het geheim. Dus wij worden reeds getrokken in de richting van een wereld die radicaal verschillend is en mogelijk niet naar onze goesting zou zijn. En dat is nu reeds volop gaande.

Met een systeem dat die niet-selectieve technologische ontwikkeling ondersteunt, lijkt het twijfelachtig te zijn dat ditzelfde systeem ook onze redding zal zijn. En als politici dan niet onze reddende engelen zullen zijn, dan lijkt het noodzakelijk te zijn dat wij, als mensheid op deze wereld, actie ondernemen. Wij zouden een revolutie dienen te bekomen die ons weg kan sturen van ons nakend lot.

Wat dient er dan te gebeuren?

Er zou vooraleerst een bewustwording dienen plaats te grijpen omtrent de onvermijdelijke gevaren die gepaard gaan met de ontwikkeling van bepaalde technologie. Eigenlijk net zoals er een bewustwording heeft plaatsgegrepen omtrent de opwarming van de Aarde. Een bewustwording die zeer goed geslaagd is. Er zijn nog mensen die vast de opwarming van de Aarde blijven ontkennen, er zijn vast mensen die er nog nooit van gehoord hebben. En er zijn er vast ook die menen dat de problemen die gepaard gaan met de opwarming van de Aarde helemaal niet zo groot zijn. Maar er vast misschien te stellen dat de meerderheid van de bevolking op Aarde begrijpt of gaat begrijpen dat de opwarming van de Aarde dient bestreden te worden. En dan is de bewustwording succesvol.

Het zou dus kunnen dat men ook zo'n bewustwording kan bekomen omtrent die technologische gevaren. Maar er lijkt zich wel een moeilijkheid voor te doen. Bij de opwarming van de Aarde zijn er namelijk vele wetenschappers die verklaren dat de opwarming van de Aarde een ernstig probleem is. Als die wetenschappers er niet waren dan was het veel moeilijker om mensen te overtuigen van die probleemsituatie.

Echter, het lijkt zeer moeilijk om wetenschappers te vinden die met haast onweerlegbare data kunnen aantonen dat de ontwikkeling van bepaalde technologie zal leiden tot grote catastrofes. Natuurlijk, evenmin zal men

wetenschappers kunnen vinden die kunnen aantonen dat er niet zulke catastrofes zullen plaatsgrijpen. Dat is de kern van de hele kwestie. Het is onbekend of het zal gebeuren en als men het wilt wagen, dan neemt men de gok in de naam van de mensheid die de gevolgen zal moeten dragen wanneer het fout loopt. Maar het kan natuurlijk moeilijk worden om bij mensen, waaronder politici, zo'n bewustwording te bekomen als er geen wetenschappers zijn die aan hun zijde staan.

Toch hoeft dit niet te betekenen dat zo'n bewustwording niet zou neigen plaats te grijpen. Het zou bv. kunnen dat er in de nabije toekomst een catastrofe plaatsgrijpt die te maken heeft met de ontwikkeling van die nieuwe technologie. Misschien een kunstmatig virus dat uit een lab ontsnapt. Misschien zullen er onschuldige slachtoffers vallen door een wapen dat autonoom handelt. Of misschien raken mensen meer en meer vervreemd van een wereld vol automatisering. Er kan van alles misgaan. En dat zou bij mensen wel voor de herkenning kunnen zorgen dat die nieuwe technologie een groot probleem is dat dient bestreden te worden.

Natuurlijk dient men niet te wachten tot er iets misgaat. Reeds nu zou het van het grootste belang zijn dat iedereen een steentje zou bijdragen tot de verspreiding van zulke bewustwording opdat men des te sneller toekomstige problemen zou kunnen vermijden. Uiteindelijk is het evident dat zo'n bewustwording dient te gebeuren omdat mensen nu eenmaal dienen ingelicht te worden omtrent de gevaren die technologie met zich meebrengt.

Maar zelfs wanneer zo'n wereldwijde bewustwording succesvol zou zijn, zou er meteen een nieuw probleem kunnen opduiken: er zouden zeer diverse meningen kunnen ontstaan omtrent de kwestie van onze verdere technologische ontwikkeling. En dit is opnieuw een groot verschil met het probleem van de opwarming van de Aarde. Er lijkt haast niemand te zijn die in volle ernst wenst dat er zo'n opwarming van de Aarde is. En hierdoor is het des te makkelijker om vrij sterke eenstemmigheid te bekomen tegen de opwarming van de Aarde.

Echter, de ontwikkeling van risicovolle technologie kan toch evenzeer aantrekkelijk zijn voor tal van mensen. Kunstmatige intelligentie kan bv. vast leiden tot desastreuze gevolgen maar toch zouden tal van mensen erop kunnen staan wachten. En dat lijkt evenzeer zo te zijn omtrent computerchips in de hersens, onze eigen genetische modificatie of de

verdere automatisering van onze economie.

Mensen lijken vooruitgang te willen en technologie lijkt een manier te zijn waarmee men het kan bereiken. En dat lijkt op zich ook niet onredelijk te zijn. Maar tegelijkertijd, lijken we dan ten zeerste te moeten bevragen hoe we dan technologie kunnen gebruiken om ook daadwerkelijk vooruitgang te bekomen in plaats van een wereld vol gevaren en vervreemding.

Hoe kan men dan eenstemmigheid bekomen als een deel van de mensen op Aarde staat te springen om bepaalde technologie te omarmen terwijl anderen eerder neigen te panikeren?

Ergens lijkt men dan een synthese te moeten maken tussen de these en de antithese.

Eén bepaald vooruitzicht dat bv. aantrekkelijk kan zijn, is de verhoging van de menselijke intelligentie. Wat op zich ook niet verkeerd lijkt te zijn. Wij lijken zeker dankbaar te mogen zijn dat onze eigen evolutie ons heeft gezegend met die hersens die tot zoveel in staat zijn. Maar een verhoging van onze menselijke intelligentie kan op tal van wijzen bekomen worden. Men hoeft daarvoor nog geen computerchips onder de schedelpan te steken. Want zulke integratie met technologie zou ook een zeer ingrijpende impact kunnen hebben op hoe men 'mens' is. Er valt meteen te bevragen of de toepassing van zulke technologie niet zeer snel zou kunnen leiden tot zeer ander gedrag. Gedrag dat misschien al snel niet langer zo menselijk lijkt omdat het zo onnatuurlijk zou zijn voor diegenen die niet zulke computerchip onder hun schedelpan hebben. Maar is er dan geen natuurlijkere wijze om onze intelligentie te verhogen?

Misschien wel. Dat kan vast op tal van wijzen bekomen worden. Misschien zou men zelfs kunnen gebruik maken van onze toekomstige kennis van onze genetica om ervoor te zorgen dat men bepaalde genen die geassocieerd kunnen worden met een hogere intelligentie, zouden kunnen doorgegeven worden. In een tijdperk waarin onze kennis van onze genetica haast waterdicht wordt, zou men haast zonder risico bepaalde genetische modificatie van de mens kunnen toestaan.

Tegelijkertijd zou men kunnen bevragen of genetische modificatie van de mens zelf niet erg gevaarlijk is of erg ongehoord is omdat het

misschien evenzeer zou kunnen leiden tot een zeer ingrijpende wijziging van de mens opdat men de mens misschien evenzeer niet langer mens zou kunnen noemen.

En dat lijkt ook een geldig standpunt te zijn. Men zou dan ook de genetische modificatie van de mens zeer sterk kunnen inperken. Het lijkt bv. niet in handen van de ouders te mogen liggen. Als ouders bv. met opzet hun kind zouden laten geboren worden met het syndroom van Down en als die ouders dan later aan hun kind zouden vertellen dat ze dat met opzet deden, dan lijkt het niet uitgesloten te zijn dat het kind akkoord zou zijn met die beslissing van die ouders. Maar dat wil niet zeggen dat die ouders het recht hadden om die beslissing te maken. En dit lijkt ook te gelden voor het karakter en de persoonlijkheid. Die lijkt men niet te mogen beïnvloeden door genetische modificatie omdat die keuze niet bij hen lijkt te mogen liggen. Dit lijkt zelfs te gelden voor het beïnvloeden van schoonheid. Het lijkt bv. op zich niet fout te zijn dat de ouders een mooi kind zouden wensen. Maar de keuze van het uiterlijk van het kind, lijkt geen persoonlijke beslissing van de ouders te mogen zijn.

Als er dan al genetische modificatie van de mens zou toegelaten worden, dan lijkt men die genetische modificatie hoeven te baseren op algemene principes i.p.v. individuele principes. Dus de genetische modificatie van het nageslacht zou dan niet in handen liggen van de ouders. Net zoals het geen individuele beslissing van een natie mag zijn. Althans, een natie zou dan wel de genetische modificatie dienen te reguleren, maar die staat zou dan dienen te handelen op basis van algemene principes. Principes die een onafhankelijk bestaan zouden dienen te hebben. En die principes zou men dan kunnen halen uit de evolutie, aldus, uit de natuur.

Als men bv. kijkt naar onze evolutie van mensaap tot mens, dan lijkt die evolutie te hebben geleid tot een hogere intelligentie. Zoals duidelijk is aan de groei van onze hersens doorheen onze evolutie van mensaap tot mens. En misschien is er dan enige reden om zulke technologie wel toe te staan omdat ze niet sterk lijkt in te gaan tegen de natuur. En zo kan men dus een antwoord geven op die wens voor onze verhoogde intelligentie. Men zou dit kunnen mogelijk maken zonder computerchips onder onze hersenpan. Men zou kunnen trachten om een evolutie van de mens te bekomen, via genetische modificatie, die een nabootsing is van de natuurlijke evolutie.

Die natuurlijke evolutie lijkt evenzeer als een richtlijn te kunnen gelden omtrent de beïnvloeding van de persoonlijkheid of van het uiterlijk. Onze evolutie lijkt bv. te hebben geleid tot een grote diversiteit in het uiterlijk van de mens. Dus als wij die natuurlijke evolutie willen nabootsen dan zou het niet toegelaten zijn om zelf bepaalde uiterlijke kenmerken van de mens eruit te wieden via genetische modificatie aangezien de natuur dat ook niet heeft gedaan.

Door zulke beslissingen te nemen, kan men onnatuurlijke gevolgen trachten te vermijden terwijl men toch bepaalde toepassingen van technologie zou toelaten in de naam van de vooruitgang. Het zou ons ook kunnen wegleiden van een gretig gebruik van technologie naar een nederiger en wijzer gebruik van zulke krachtige technologie.

Dit zou natuurlijk op een bepaalde censuur van technologie kunnen lijken. En dat is het uiteraard ook. Maar men lijkt te moeten kiezen. Dit is wat het huidige systeem onvoldoende lijkt te doen en onvoldoende lijkt te gaan doen. En dat resulteert ook in censuur, en wel een censuur van de wereld. Als mensen bv. ooit massaal een wereld zonder kunstmatige intelligentie zouden wensen, dan baat het natuurlijk niet dat men nu massaal onderzoek doet naar kunstmatige intelligentie en dan baat het ook niet dat men nu reeds massaal kunstmatige intelligentie toepast. Het is dan alsof men die wereld zonder kunstmatige intelligentie censureert. Uiteindelijk lijkt men die wereld te verbieden via die vrije ontwikkeling van technologie. Opdat de vrije ontwikkeling van technologie uiteindelijk ook leidt tot de dominantie van bepaalde technologie over ons en de wereld, zonder dat wij ervoor kunnen kiezen… omdat wij niet kunnen kiezen wat voor technologie er ontwikkeld wordt en toegepast wordt op ons en onze wereld.

Als wij daarin wel een keuze willen, dan lijken wij dienen te kiezen welke technologie we ontwikkelen en toepassen. En de toepassing van technologie die in lijn ligt met een natuurlijke ontwikkeling, lijkt mij zo'n mogelijke keuze te zijn omdat men zo een zekere controle lijkt te kunnen behouden in het vooruitzicht dat de mens heeft over de toekomst. Als men dit niet kan bekomen door een drastische wijziging van het huidige systeem, dan lijkt men het vooruitzicht van de mensheid te kunnen gaan opdringen aan de mens door de dominantie van onnatuurlijke technologie op de mens en wereld.

Als mensen zich op deze wereld massaal zouden bewust worden van de noodzaak om actie te ondernemen om een keuze te kunnen maken omtrent onze toekomst én als mensen het eens zouden kunnen worden omtrent de richting die zij zouden willen uitslaan, dan zou er een grootse en krachtige beweging kunnen ontstaan.

Wat zou men dan dienen te eisen vanuit zo'n beweging?

Het lijkt duidelijk te zijn dat er een internationale ban zou dienen te zijn op de ontwikkeling en toepassing van technologie die als te gevaarlijk wordt geacht. Maar zelfs wanneer men zo'n internationale ban zou kunnen bekomen via een grootschalige protestbeweging, dan zou dat nog niet genoeg kunnen zijn. Omdat zo'n internationale ban toch zou kunnen omzeild worden door tal van naties.

Ik zie bv. niet in hoe men de VS zou kunnen overtuigen om te stoppen met hun onderzoek naar nieuwe technologie voor militaire toepassingen als Rusland, China of een ander land in het geheim naarstig nieuwe militaire technologie zou blijven ontwikkelen. Dus zelfs wanneer er zo'n akkoord komt, zou misschien later blijken dat meerdere naties stiekem toch zulke technologie bleven ontwikkelen.

Dus zo'n internationaal akkoord lijkt nog niet genoeg te zijn. Het lijkt noodzakelijk te zijn dat er een internationale openheid ontstaat. Het lijkt noodzakelijk te zijn dat iedereen wereldwijd met grote zekerheid kan achterhalen aan welke technologie er wordt gewerkt.

En dat zou men kunnen bekomen met internationale groeperingen van wetenschappers die niet verbonden zijn aan één bepaalde natie. Zij zouden dus onafhankelijk dienen te zijn. En zij zouden de toelating dienen te krijgen om in eendere welke natie te kunnen nagaan wat er daar wordt onderzocht. Zij zouden dus volledige toegang dienen te krijgen tot geclassificeerde documenten en geheime militaire projecten. Net zoals ze toegang zouden dienen te verkrijgen tot geheime projecten waaraan corporaties werken. Zij zouden moeten kunnen nagaan, zo wetenschappelijk mogelijk, of zij het volledige licht hebben kunnen werpen op die activiteiten van regeringen, corporaties en mogelijke andere organisaties. Zulke groeperingen van wetenschappers zouden dan al hun bevindingen publiceren. Opdat die regeringen van elkaar weten wat er in een andere natie plaatsgrijpt en opdat de bevolking wereldwijd zou weten wat er in een andere natie plaatsgrijpt.

Dit wil niet zeggen dat ze alle precieze details hoeven prijs te geven. Men zou tal van technologie bv. niet willen delen met Noord-Korea. Maar als men in de VS bv. zou werken aan hersenimplantaten, dan lijkt het helemaal niet gevaarlijk te zijn dat bv. Noord-Korea zou weten dat zij daaraan werken.

Het zou zelfs veiliger kunnen zijn wanneer men zulke openheid kan bekomen. Uiteindelijk lijkt die hele wapenwedloop, die nog altijd lijkt door te gaan, gevoed te worden door het feit dat de verschillende naties niet van elkaar weten waaraan ze werken.

Het zou zeker alarmerend zijn als men via zulke openheid zou te weten komen dat er tal van zeer gevaarlijke technologie in het geheim reeds was ontwikkeld. Maar als men dan een internationale ban zou hebben op die technologie, dan zou de openheid die wordt onderhouden door die internationale onafhankelijke organisaties ertoe kunnen leiden dat men kan nagaan dat zulke wapens dan effectief onschadelijk zouden gemaakt worden.

Het is wel waar dat de leden van zo'n onafhankelijke internationale organisatie zouden kunnen handelen als spionnen. En daarom zou het ook kunnen noodzakelijk zijn om een zeer strikte controle te kunnen hebben op alle handelingen van die leden opdat men een zekere garantie kan verkrijgen dat zij niet kunnen handelen als spionnen. Aldus, die leden van zo'n organisatie zouden daarmee dienen in te stemmen. Het zou vast geen waterdichte garantie opleveren. Maar dat is geen nieuw probleem voor naties. Iemand die nu toegang heeft tot geheime documenten zou mogelijk ook als spion kunnen functioneren. Net zoals ze bv. zouden kunnen gelekt worden aan Wikileaks. Het is nu dus ook niet waterdicht. Het gebeurt reeds.

En als er zulke openheid kan gegarandeerd worden, dan kan men een ban op de ontwikkeling van bepaalde technologie en haar ontwikkeling gaan bekrachtigen. Want dan kan men nagaan of aan die ban wordt voldaan of niet. Maar hoe zou men al dat zelfs kunnen bekomen?

Uiteindelijk lijkt er een heel systeem te bestaan dat is toegewijd aan een race voor technologische vooruitgang, aangezien zowel corporaties als regeringen die race aangaan om hun tegenstand voor te zijn. En misschien is het dan ook quasi onmogelijk dat zo'n globale beweging die omwenteling van het systeem kan bekomen door zich te laten horen.

Maar als men slaagt in een massale wereldwijde bewustwording dan kan er wel degelijk voldoende wilskracht zijn onder mensen om verdere acties te ondernemen. Zij zouden dan bv. burgerlijke ongehoorzaamheid kunnen nastreven. Waarbij wetenschappers, ingenieurs, technici of andere mensen die betrokken zijn bij de ontwikkeling en toepassing van nieuwe technologie dan zouden kunnen bereid zijn om te staken. Hun deelname lijkt zelfs cruciaal te zijn. Het lijkt noodzakelijk te zijn dat er begrepen wordt dat het bestaande systeem grondig dient hervormd te worden en dat men daarom niet medeplichtig wilt blijven aan de ondersteuning van dat systeem door betrokken te blijven bij de ontwikkeling en toepassing van gevaarlijke technologie. En zij kunnen dan hun medeplichtigheid laten varen door simpelweg niet langer bereid te zijn om hun functie uit te voeren. Er zou dienen begrepen te worden dat dit systeem momenteel nog steeds afhankelijk is van mensen die het ondersteunen en dat mensen dan ook niet gebukt dienen te gaan onder het bestaande beleid door er zelf medeplichtig in te zijn. Zulke weigering van medeplichtigheid kan in principe geuit worden door tal van mensen zoals bv. politici, ambtenaren, soldaten of evenzeer een magazijnier in één of andere corporatie. Het zou natuurlijk duidelijk horen te zijn dat zulke weigering van medeplichtigheid als de boodschap is van het protest. Opdat, wanneer velen bereid zijn om te stoppen met het bestaande systeem te ondersteunen, zij hiermee ook hun steun kunnen trachten te betuigen aan bv. een wetenschapper die ook zijn/haar medeplichtigheid wenst op te geven. Als men zulk grootschalig wereldwijd antwoord kan verkrijgen op het bestaande systeem, dan ontstaat er een geweldloze aanzet die een grote impact kan veroorzaken.

Als er echter niet zo'n beweging zou ontstaan of als ze niet succesvol zou zijn, dan zouden we evenzeer kunnen eindigen in een periode van technologische terreur. Zoals het al eerder is gezegd, is de massale kennis die men verkregen heeft via de wetenschappelijke methode een exponentiële groei aan het doormaken. Maar onze wijsheid lijkt dat tempo niet te kunnen bijhouden. Als wij zullen voortgaan met een technologische ontwikkeling die niet erg selectief is, dan lijken wij een heel sterke leercurve te moeten volgen om alles nog in goede banen te krijgen. En als wij ons op dit moment zeker genoeg voelen om dat mogelijk te maken dan ligt dat misschien niet zozeer aan onze wijsheid. Het ligt misschien eerder aan ons gebrek aan wijsheid.

II. Ideeën

Hier zal ik enkele voorstellen maken die op economisch en politiek vlak voor verandering zouden kunnen zorgen. Elk voorstel kan uiteraard risico's met zich meedragen.

1. Geld in nood

Wij leven momenteel in een wereld waarin mensen sterven aan ziektes, honger en andere oorzaken die hadden kunnen voorkomen of genezen worden. Vaak is het probleem dat er niet genoeg geld beschikbaar lijkt te zijn om hen te helpen. En er mag ook opgemerkt worden dat er ondertussen mensen zijn die miljarden euro's of dollars bij elkaar scharen. Zo laten wij eigenlijk soortgenoten sterven terwijl anderen verschrikkelijk rijk worden. En we laten er velen sterven als men beseft dat anno 2016 de rijkste 62 mensen op Aarde zoveel geld hebben als de armste 3,5 miljard mensen op Aarde. Die 62 mensen beschikken gezamenlijk over 1.760 miljard US dollar.[86] Zelfs al zouden ze elk 1 miljard dollar houden van hun kapitaal, dan nog zou men de rijkdom van miljarden mensen quasi kunnen verdubbelen. Maar zelfs dat eist men niet. Natuurlijk zou men hen beleefd kunnen vragen om het overgrote deel van hun geld weg te geven met het pleidooi dat het daadwerkelijk levens zou redden. Maar ook wanneer ze één voor één zouden beseffen dat ze vele levens kunnen redden, wat ze waarschijnlijk beseffen, dan nog zouden ze naar alle waarschijnlijkheid hun geld willen houden.

En kan dus op allerlei wijzen geld onttrokken worden opdat er meer geld beschikbaar zou zijn voor mensen in nood. Maar het kan ook gecreëerd worden. En uit het niets. Zoals centrale banken reeds doen. Waarna andere banken het verder uitlenen aan hun klanten. Hierbij lenen zij geld uit dat ze niet hadden en dat niet bestond maar dat wel komt te bestaan.

Maar die creatie van geld kan dus ook gebruikt worden voor andere doeleinden. En zulk geld uit het niets zou potentieel zelfs schuldenvrij geld kunnen zijn, opdat het niet zou hoeven terugbetaald te worden. Dus in principe hoeft er nooit een tekort te zijn aan geld voor diegenen in nood. En stel dat er bv. een globale organisatie zou zijn die schuldenvrij geld creëert om zo de middelen te bekomen om diegenen in nood te

helpen, dan is dat prima te doen, ten koste van een zekere mate van inflatie. En ten koste van een zekere mate van arbeid en materiaal dat via dat geld zou kunnen gebruikt worden om diegenen in nood te helpen.

In dit voorbeeld gaat het om het redden en helpen van mensen. Wat mij het dringendste doel lijkt te zijn waarvoor men zulk geld zou creëren. Maar het kan ook uitgebreid worden voor andere doelen. Zoals bv. voor het bestrijden van de opwarming van de Aarde.

Ik kan aannemen dat dit allemaal te fantastisch lijkt om werkelijk mogelijk te zijn. Men kan het ook zo inbeelden: stel dat men op magische wijze een reusachtige som geld kan vervalsen en dat niemand het ooit zou doorhebben. Al dat nieuwe geld zou men dan in omloop kunnen gaan brengen. Het zou tot inflatie leiden. Stel bv. dat het 16.000 miljard US dollar zou zijn. Dat is het bedrag dat de Amerikaanse centrale bank heeft gegeven aan allerlei banken tijdens de financiële crisis van 2007-2008.[87] Of… als het iets minder moet zijn, dan zou men het bedrag kunnen nemen dat de Europese Centrale Bank heeft uitgegeven van 2015-2018 via haar kwantitatieve versoepeling. Zo'n 2.600 miljard Euro.[88] Dus misschien is het perfect mogelijk dat het economisch systeem vrij vlot de instroom van zo’n astronomisch bedrag kan overleven. Maar wat als men over dat bedrag zou beschikken en het zou gaan uitgeven om mensen in nood te helpen? Het lijkt duidelijk te zijn dat men met zo’n bedrag heel wat kan in beweging zetten.

Maar het gebeurt niet. En daarom sterven er nodeloos mensen. En omdat men dat laat gebeuren, kan men eigenlijk niet spreken van een beschaafde wereld. Men stelt die huidige werking van het financiële systeem voorop, alsof die werking in steen gegraveerd staat.

2. Moralisering van de prijs

Elke persoon kan een verantwoordelijkheid dragen door de keuzes die hij/zij maakt bij elke aankoop. Men kan kiezen voor lokale producten, voor het gebruik van groenere energie, voor kledij die gemaakt is onder goede of redelijke arbeidsomstandigheden, enz. Maar het is niet redelijk om aan te nemen dat elk individu zich zou bezighouden met het nastreven van het aankopen van de producten en diensten die het meest moreel zouden zijn. Het is mogelijk redelijker om aan te nemen dat men veelal vooral kijkt naar de prijs van een product of dienst. Dit zou wel

inhouden dat als de lokale, groenere, ethische producten en diensten goedkoper zouden zijn dan andere vergelijkbare producten en diensten, men automatisch zou neigen om de aankoop te doen die moreler zou zijn. Een regering kan een potentieel hebben om zo'n prijsontwikkeling te bekomen via taxatie op die producten en diensten die minder moreel zouden zijn. Er zou bijvoorbeeld een CO2-taks kunnen geheven worden om groene producten en diensten aantrekkelijker te maken. Net zoals men een taks op grote bedrijven, een taks op minderwaardige arbeidsomstandigheden, enz. zou kunnen invoeren.

Zo'n taxatie draagt natuurlijk wel een nadeel. Mensen zouden meer geld uitbesteden omdat ieder in zekere mate zo'n nieuwe taks zou betalen. En die vergaarde taks zou nog kunnen teruggegeven worden en verdeeld worden onder de bevolking. Maar dan is er nog een ander probleem. De hele moralisering van de prijs zou de bedoeling hebben om mensen te leiden naar producten die niet zulke taks dragen maar die wel duurder zijn dan producten die ze voorheen zouden gekocht hebben. Zodat mensen hierdoor ook meer zouden betalen.

Echter, men kan ook de bedrijven zelf extra taxeren i.p.v. de consument. Als men bv. groenten die niet biologisch zijn extra wilt taxeren, dan kan men bedrijven die deze groenten verkopen een belasting laten betalen op hun inkomsten op die niet-biologische groenten. En omdat die bedrijven dan extra belasting zouden betalen, zouden zij hun prijs moeten verhogen om eenzelfde winst te bekomen.

Wanneer men zo'n bedrijf zelf taxeert, hoeft men niet noodzakelijk te proberen om hun producten en diensten duurder te laten zijn dan gelijkaardige producten en diensten (bv. niet-biologische groenten duurder laten neigen te zijn dan biologische groenten). Men zou ook kunnen kiezen om het prijsverschil kleiner te maken. Hoe dan ook, men zou sowieso bepaalde producten en diensten gaan bevoordelen. Waardoor mensen bv. sowieso meer biologische groenten zouden kopen. En door de bedrijven te taxeren, verkrijgt de overheid extra inkomsten die dan kunnen verdeeld worden onder de bevolking. Zo zou men kunnen trachten om de bevolking met die inkomsten volledig te kunnen vergoeden voor de hogere prijzen die ze zouden betalen.

Wanneer men inderdaad een 'moralisering van de prijs' zou toepassen, dan zou dit een terugspelend effect hebben op bedrijven. Ook zij zouden

des te meer beloond worden of bestraft worden. Waardoor de groenere, lokale, meer ethische of ecologische economie des te meer zou kunnen groeien. En die economie die als minder moreel wordt geacht zou kunnen inkrimpen. Dit betekent dan wel dat die inkomsten uit belastingen uit die economie ook zouden inkrimpen. Maar men krijgt er natuurlijk wel iets voor in de plaats.

Stel bv. dat men kleinere bedrijven verkiest boven grote bedrijven en dat men dan die grotere bedrijven extra taxeert. Het zou bv. kunnen gaan om een supermarkt-keten in vergelijking met een buurtwinkel. Die grotere bedrijfsketen zou dan haar prijzen moeten verhogen. En ineens zouden mensen opnieuw het nut kunnen gaan inzien van het opstarten van een buurtwinkel. Omdat ze inzien dat ze wel is zouden kunnen concurreren met die supermarkten terwijl dat voorheen niet het geval was. Dan zouden er des te meer buurtwinkels kunnen ontstaan. Dan versterkt de middenstand en dan zijn er meer zelfstandigen. En die mensen zullen hun beroep kunnen uitvoeren met meer autonomie. En misschien ook met meer voldoening, vrijheid en eigenwaarde. Omdat het iets wordt van hen. Minder mensen zouden nog langer volgzaam moeten doen wat de werkgever stelt dat ze moeten doen. Bovendien, wanneer men de middenstand versterkt, dan wil dat ook zeggen dat die hogere prijzen ook des te meer inkomsten worden voor de middenstand. En met een grotere middenstand, betekent dat die inkomsten bestemd zijn voor een groter deel van de bevolking als dat voorheen het geval was. Dus de economie zou misschien toch sterker kunnen zijn ook al worden de prijzen hoger. Het zou bovendien zelfs positief voor het milieu kunnen zijn. Want als er in grotere mate een lokale economie zou ontstaan, dan zullen er minder kilometers met de auto worden gedaan.

Er valt ook iets te zeggen over het belasten van multinationals. Immers, het is geweten dat zij massaal aan belastingontduiking doen. Dus een extra belasting, bv. op de producten die verkocht worden, zou dat kunnen compenseren. En natuurlijk bedoel ik dan een belasting die wel degelijk zou betaald worden door de multinationals en niet door de consument.

Maar betreffende die biologische groenten: als die moralisering van de prijs zou werken en men inderdaad des te meer bedrijven en mensen motiveert om biologische groenten te kopen of produceren, dan zouden de inkomsten door taxatie van bedrijven die groenten produceren die niet biologisch zijn, dalen. Terwijl de prijzen van die biologische groenten

toch nog steeds hoger zouden kunnen zijn. En dan dient men te bevragen of mensen zich die biologische groenten zouden kunnen blijven veroorloven.

En betreffende een hogere belasting voor bepaalde producten dat men importeert, lijkt het uiteraard wenselijk te zijn om geen handelsoorlogen te starten door bepaalde landen te bevoordelen t.o.v. andere. Maar ik denk dat elk land zich het recht mag voorbehouden om de import van bepaalde producten extra te belasten (ongeacht van welk land ze komen) om zo de eigen productie van die goederen te bevoordelen. Principieel gezien dan toch. Want men zou evenzeer een arm land en haar bevolking hierdoor sterk kunnen benadelen. Als men bv. een zwaardere belasting zou eisen op de import van koffiebonen, dan kan dat nadelig zijn voor arme landen in het zuiden. En het zou ook niet onze eigen productie van koffiebonen verhogen aangezien wij niet het klimaat hebben om zelf koffiebonen te kweken. En wat als men extra belastingen heft op de import van koffie zelf? Dat zou onze koffiebranderijen kunnen bevoordelen. Maar het zou evenzeer kunnen leiden tot een belemmering van de uitbouw van de industrie van een armer land.

Natuurlijk, sommige naties hebben reeds een enorm uitgebouwde industrie. Denk bv. aan China. Misschien dat het niet zo problematisch is om een deel van de eigen industrie trachten aan te moedigen door de import van bepaalde producten extra te belasten. Denk bv. aan kledij of elektronica. Het is waar dat zulke producten uit armere naties komen. Maar vaak zijn de arbeidsomstandigheden in die landen erg zwaar. En zo steunen wij ook een regime dat zulke arbeidsomstandigheden laat bestaan. Is dat dan werkelijk positief? Zou men die mensen werkelijk benadelen als men de import van bepaalde producten zwaarder zou belasten? Misschien wel. Al is de impact van een afzonderlijke natie waarschijnlijk klein als die natie zelf niet enorm groot is. Als België bv. de import van elektronica of bepaalde elektronica zwaarder zou belasten, dan heeft dat waarschijnlijk slechts een beperkte invloed op de economie van een ander land. Al wil dat natuurlijk nog niet zeggen dat België hierdoor zelf des te meer haar eigen elektronica zou gaan produceren.

Als men zelf wilt werken aan een moralisering van de economie, dan lijkt het me een zeer goede stap om producten en diensten te kopen van de bedrijven waarin men zelf zou willen werken. Zo steunt men hun arbeid. In een samenleving waarin dit de norm zou zijn, zou men

financieel gesteund neigen te worden wanneer de eigen jobinhoud geliefd zou zijn door anderen. En dit zou de economie radicaal veranderen. De macht ligt bij ons, maar we hebben ze nog niet genomen.

3. Groei van aanbod en koopkracht

Stel dat de bevolking van een land worstelt met hoge prijzen voor vastgoed. Een minister van dat land wenst er iets aan te doen maar weet niet hoe. Ineens, wanneer de minister naar een film kijkt van The Lord of the Rings, krijgt hij een lumineus idee. Hij bemerkt hoe de huisjes van 'de hobbits' naadloos verwerkt zijn in het landschap. De huizen zijn als kleine begraasde heuveltjes met slechts enkele ramen en een deur die verraden dat er een woning is. En de minister denkt: "Wat als ik het zou toestaan om weides te hervormen tot bouwgronden voor zulke woningen? Hun impact op het landschap zou minimaal zijn en de nieuwe bouwgronden zouden goedkoper zijn."

Opmerkelijk genoeg wordt het plan van de minister gerealiseerd. En vele mensen beginnen weides te kopen om zo een goedkopere woning te kunnen aanschaffen. Maar al snel wordt het veel duurder om een weide te kopen. Het zijn nu immers bouwgronden. En het plan van de minister lijkt toch niet zo goed uit te draaien als verwacht. Of toch…

Want alhoewel de prijzen voor 'weidebouwgronden' en 'weidewoningen' de hoogte ingaan, beginnen de prijzen voor andere bouwgronden en woningen te dalen. Immers, nu er meer vraag is voor woningen op weides, daalt de vraag voor andere bouwgronden en andere woningen. Zodat het aanbod voor die woningen en die gronden groter wordt dan de vraag. En de prijs daalt. En zo is de gemiddelde prijs van een bouwgrond en van een woning alsnog aanzienlijk gedaald. Net wat de minister wou bekomen. Weliswaar was niet iedereen tevreden. Immers, sommige mensen werden ineens minder rijk doordat hun bouwgrond of huis minder waard werd. Maar voor anderen werd het aanschaffen van een woning veel betaalbaarder.

Dit voorbeeld geeft aan hoe een natie zonder investering de prijs van iets kan laten dalen door het aanbod ervan te verhogen. Op die wijze kan men ook de prijs van voedsel doen dalen. Het is immers zo dat in vele naties nog veel voedsel wordt verkwist omdat het niet mooi genoeg zou zijn. En dit kan perfect besteden worden. Zo voerde de supermarktketen

Intermarché in Frankrijk een aparte afdeling in waarin 'misvormde' groenten en fruit werden aangeboden aan een korting.[89] Zo verhoogt ineens het aanbod aan groenten en fruit en dit zal de gemiddelde prijs doen dalen. En als mensen dan minder dienen te betalen, dan zal hun koopkracht verhogen.

Iets gelijkaardigs kan men stellen over elektrische toestellen. Zulke toestellen zouden veel langer horen mee te gaan. En dit is ongetwijfeld haalbaar. En het is af te dwingen door de termijn van de garantie te verlengen. Maar fabrikanten zouden dan wel minder toestellen verkopen en produceren. Wat jobs zou kosten.

Natuurlijk, als men dezelfde of gelijkaardige producten kan voorzien met minder arbeid, dan is eigenlijk de efficiëntie verhoogd. En als men hetzelfde kan bekomen met minder arbeid, dan zou men gemiddeld minder dienen te werken. Daarom dat men dan eigenlijk de werkweek wat zou kunnen verkorten opdat er evenveel (of meer) jobs beschikbaar zouden kunnen zijn wanneer er in die economie minder uren dienen gewerkt te worden voor eenzelfde productiviteit. Dit lijkt mij de logische redenering te zijn. Als men zich een dorp inbeeldt dat afgezonderd is van de rest van de wereld en als in dat dorp er minder zou hoeven gewerkt te worden dan voorheen voor eenzelfde productiviteit, dan zou men die kleinere hoeveelheid arbeid kunnen verdelen onder iedere arbeider zodat elke arbeider wat minder zou werken. Dit lijkt zeer positief te zijn. Ik zie geen reden om aan te nemen dat dit niet zou kunnen werken. En indien zo, dan zou het niet zozeer de koopkracht verhogen maar dan zou men eenzelfde koopkracht kunnen behouden voor minder arbeid.

En wat met een zoekmachine die zou worden gerund door de overheid? Nu gebruiken mensen zoekmachines zoals Google. Zo maken ze een gigantisch bedrijf nog groter. Zo'n zoekmachine haalt haar inkomsten uit de bedragen die bedrijven neertellen om gunstig te staan in zo'n zoekmachine. Als de overheid een zoekmachine zou hebben, dan zou de overheid extra inkomsten kunnen verkrijgen van bedrijven. En die inkomsten zouden ons ten goede kunnen komen. Zo niet, dan verdwijnen ze toch naar één of ander buitenlands bedrijf. Zo zouden wij ook meer koopkracht kunnen verkrijgen.

4. Vrije arbeidseconomie

Hier wens ik een andere vrijemarkteconomie voor te stellen. Alhoewel, strikt genomen zou het hier niet over een vrije markt gaan omdat men onder een vrije markt verstaat dat die functioneert zonder inmenging van de overheid. Maar zoals men onmiddellijk zal zien, gaat het hier wel degelijk over een markt die zeer vrij is. Waaronder een zeer vrije arbeidsmarkt. Bovendien zal ik daarna onderzoeken hoe deze economie kan bekomen worden zonder betrokkenheid van de overheid.

4.1. Een beknopte verklaring van haar werking

Men zou zich een natie kunnen voorstellen waarbij de overheid zelf allemaal faciliteiten bouwt voor de productie van goederen en het aanbieden van diensten, die dan kunnen gebruikt worden door de bevolking. Als er dus bv. iemand is die een opleiding heeft gevolgd voor bakker, dan zou die ergens een bakkerij kunnen gebruiken om brood e.d. te bakken. Die bakkerij zou niet alleen van zich zijn. Men zou ze kunnen boeken opdat die bakkerij voor zich gedurende verscheidene uren door zich kan gebruikt worden. En daarna zou ze iemand anders kunnen gebruiken. En als men brood zou willen bakken en als die bakkerij dan niet beschikbaar zou zijn, dan zou men ook ergens een andere bakkerij kunnen zoeken en boeken.

Nu stelt men zich mogelijk een bakkerij in een huis voor dat allerlei mensen op hun beurt kunnen gebruiken. Maar het zou ook kunnen gaan over een fabrieksgebouw waarin een heel aantal afzonderlijke bakkerijen gevestigd zijn. Of het zou kunnen gaan om een grote ruimte waarin mensen elk afzonderlijk kunnen werken.

Een bakker zou niet hoeven gebruik te maken van die faciliteit en zou evenzeer diens eigen bakkerij kunnen financieren, net zoals nu. En als die bakker niet die faciliteit gebruikt, dan zal die bakker ook niet betalen voor die faciliteit. Diegenen die ze wel gebruiken zullen wel gezamenlijk betalen om de kosten van het onderhoud van die faciliteit te dekken. En elk betaalt een prijs die evenredig is met het aantal uren dat men heeft gebruik gemaakt van die faciliteit.

Er zal ook een kost zijn voor het bouwen en het aanpassen van de infrastructuur van die faciliteiten. Iemand die ze niet gebruikt, zal daar

niet voor betalen. Diegenen die ze wel gebruiken, wel. De overheid zou die kost kunnen berekenen. Als het zou gaan over bakkerijen, dan zou de overheid de gemiddelde jaarlijkse totale kost voor het bouwen en aanpassen van bakkerijen kunnen berekenen. En die kost kan dan opnieuw verdeeld worden onder diegenen die gebruik maken van die bakkerijen, afhankelijk van het aantal uren dat ze er hebben gebruik van gemaakt.

De producten die men maakt, bv. het brood en gebak van een bakker, blijven diens eigendom. Hij/zij heeft het recht om ze te verkopen. Die bakker zou dan diens producten kunnen verkopen in diens eigen winkel of hij/zij kan ze laten verkopen door iemand anders.

Er zijn allerlei voordelen verbonden aan deze werking van de economie. Zo is er een veel kleinere instapkost. Er dient geen grote investering gemaakt te worden zodat mensen veel vrijelijker zelf allerlei beroepen kunnen uitproberen.

Het zou ook kunnen leiden tot een sterke lokale economie omdat veel mensen misschien zouden gaan beschikken over hun eigen winkeltje.

Er zou ook een grote zelfstandigheid kunnen ontstaan. Vele bakkerijen zijn bv. koude bakkers geworden waarin bandwerk wordt toegepast en waarin de werknemers niet zelfstandig functioneren. In zulke faciliteiten zou er wel zulke zelfstandigheid zijn.

De vervaardiging van sommige producten zou echter wel moeilijk zijn op zelfstandige basis. Het zou bv. moeilijk kunnen zijn om diens eigen computers of medicatie te vervaardigen. Toch zou men ook faciliteiten kunnen bouwen voor de productie van die goederen. En dan zou men die faciliteit kunnen boeken, mits men de juiste opleiding heeft. Maar men zou dan niet slechts die faciliteit boeken maar ook de functie die men zou hebben in die faciliteit. Als er bv. een faciliteit is waarin men medicatie vervaardigt, dan zou die faciliteit reeds op een bepaalde wijze zijn georganiseerd. Dat zou reeds gepland zijn voor zich net zoals in een bedrijf. En dan kan men één van die functies die beschikbaar zou zijn, gaan invullen. Men zou dus gaan werken volgens die planning die reeds is opgesteld voor zich. En eventueel zouden er ook enkele personen zijn in die faciliteit die mensen helpen bij het uitleggen van hun functie. Er zou dus geen nood zijn om mensen te laten solliciteren. Het boeken van die functie in die faciliteit zou voldoende zijn mits men aan de

kwalificaties voldoet.

In zo'n faciliteit zou men nog steeds recht kunnen hebben op een deel van de goederen die men heeft helpen vervaardigen. Als er bv. in zo'n faciliteit zouden computers vervaardigd worden, dan zou men afhankelijk van het aantal uren dat men er gewerkt heeft, recht hebben op een bepaald aantal computers. Die men dan verder zou kunnen verkopen. Maar die computers zouden natuurlijk ook evenzeer kunnen verkocht worden aan handelaars en dan zou men een deel van die inkomsten van die verkoop kunnen krijgen. En dat deel zal relatief zijn tot het aantal uren dat men gewerkt heeft in die faciliteit.

4.2. De overgang naar zo'n economie

Een natie met een vrijemarkteconomie zou een overgang kunnen maken naar zo'n vrije arbeidseconomie. Een regering zou ervoor kunnen zorgen dat die vrije arbeidseconomie een succes wordt door allerlei maatregels in te voeren.

Stel bv. dat de overheid een faciliteit bouwt voor het maken van computers. De verkoop van die computers zou moeten concurreren met de verkoop van computers die gemaakt zijn door privatiseerde bedrijven. En die computers uit die bedrijven zouden mogelijk goedkoper zijn omdat ze worden vervaardigd in een land met lagere lonen. Maar de regering zou een belasting kunnen heffen op die ingevoerde goederen, waardoor de prijs van die goederen zou verhogen. Zo zou de prijs van die computers uit die faciliteiten lager kunnen worden dan die ingevoerde computers. Alsook zou de regering extra inkomsten hebben via het heffen van die belasting.

Men zou ook de binnenlandse geprivatiseerde bedrijven extra kunnen belasten. Maar dat is mogelijk zelfs niet nodig omdat die goederen uit die faciliteiten mogelijk wel kunnen concurreren qua prijs met vergelijkbare goederen die andere bedrijven zouden aanbieden.

En zo zou er een economie ontstaan waarin zulke faciliteiten en geprivatiseerde bedrijven samen bestaan in eenzelfde natie. Toch zouden die faciliteiten op termijn aan succes kunnen winnen. En niet zo zeer omdat de producten of diensten zoveel beter zouden zijn maar omdat de arbeid zoveel beter zou zijn. Het valt werkelijk te bevragen of er nog zoveel mensen zouden zijn die zouden solliciteren voor een job in een

bedrijf als ze een vergelijkbare job zouden kunnen uitoefenen in zo'n faciliteit. En als de bevolking een voorkeur zou ontwikkelen voor de arbeid in die faciliteiten, dan zouden ze mogelijk ook des te meer geneigd zijn om minder voor producten en diensten te betalen die worden aangeboden door die geprivatiseerde bedrijven.

Het bekomen van de politieke en democratische bereidheid voor zo'n economie, dat lijkt me de grootste moeilijkheid te zijn. Maar in principe zou men ook zo'n economie kunnen proberen op te starten zonder betrokkenheid van de overheid.

4.3. De creatie van de gedeelde economie

Kunnen mensen zelf zulke vrije arbeidseconomie laten ontstaan? Dit lijkt zeker mogelijk. Het eerste wat men dient te hebben zijn projecten en de plannen voor zulke projecten. Mensen zouden zulke plannen en zulke projecten kunnen aanbieden. Er zouden bv. websites kunnen bestaan waarop men dat kan doen. En eens zo'n project is aangeboden, dan zouden mensen kunnen bieden.

Stel bv. dat er een project is om een faciliteit op te starten waar 20 mensen tegelijkertijd zouden kunnen werken en stel dat de raming van de kosten neerkomt op één miljoen euro. Stel dat men die faciliteit dan 24/24 en 7/7 zou kunnen gebruiken. Dat staat gelijk aan 168 uren per week. Als er 20 mensen tegelijkertijd kunnen werken, dan kunnen zij gezamenlijk 20 x 168 = 3.360 uren per week werken. Als men die één miljoen euro deelt door 3.360 uren, dan komt men uit op zo'n kleine 300 euro per uur per week. Als iemand wilt werken in die faciliteit en als die persoon er 20 uur wilt werken per week, dan zou die persoon 20 * 300 = 6.000 euro kunnen investeren. En dan zou die persoon ook recht hebben om daar die 20 uren te presteren. Men zou dus uren kopen. En als alle uren zijn verkocht, dan zou men één miljoen euro moeten hebben verzameld. En dit is nog een simpel voorbeeld. Men zou dan ook nog verschillende prijzen kunnen hanteren voor daguren, nachturen en weekenduren. Net zoals men zou kunnen vragen om mensen een percentage meer te laten betalen voor in het geval dat de raming te laag zou zijn. Maar het geeft reeds aan hoe het ongeveer zou werken.

En zo zouden er dan tal van faciliteiten kunnen ontstaan waarin mensen zich inkopen. Ze zouden mede-eigenaar worden en ze zouden steeds het

recht hebben om hun deel, en dus hun uren, te verkopen.

Dit is nog niet hetzelfde als die vrije arbeidsmarkt zoals die voorheen besproken was. Maar in principe zou iemand zich bv. kunnen inkopen in 5 verschillende faciliteiten om er elk één dag te werken.

Daarnaast zou dit systeem kunnen uitgebreid worden met tal van opties. Er zou bv. een ruil van uren kunnen georganiseerd worden met wederzijds akkoord. Of zo'n faciliteit zou enkele uren kunnen vrijhouden opdat ze kunnen geboekt worden zonder dat men mede-eigenaar is. Enz.

5. De loods

In sommige gemeenten is het mogelijk om allerlei gereedschap van de gemeente te gebruiken voor een bepaald jaarlijks tarief. Ik vroeg me af of het niet mogelijk zou zijn om dat niet slechts te kunnen doen voor gereedschap maar ook voor arbeid zelf. Het zou dan niet gaan om een jaarlijks tarief maar om een tarief per uur.

Iedereen zou dan aan de slag kunnen gaan naar gelang hun vaardigheden. Hun vaardigheden zouden zij kunnen aantonen via hun werkverleden en hun diploma's of getuigschriften.

Als iemand nu wil gebruik maken van die loods om een bepaalde taak te laten klaren, dan kan daarop gereageerd worden door de mensen die zich aangeboden hebben om voor die loods te werken. Als zij inderdaad over die vaardigheden zouden beschikken, dan kunnen zij dan die taak gaan klaren.

Het speciale aan die loods is dat die loods een groot gamma aan werktuigen zou bevatten. Opdat er eigenlijk een grote verscheidenheid aan arbeid kan worden uitgevoerd met behulp van die werktuigen in die loods.

Maar alhoewel dit idee zou kunnen werken, lijkt het me twijfelachtig of een gemeente zo'n idee zou durven doorvoeren. Want men zou immers zo concurrentie bieden aan andere zelfstandigen. Al is het dan wel in het voordeel van de arbeiders van die loods.

Maar zelfs wanneer een gemeente het niet zou ondernemen, zou het mogelijk kunnen zijn om zo'n project te financieren als een vzw.

6. Crowdfunding van de economie

Stel dat enkele mensen beslissen om een groepsaankoop te doen voor de aankoop van een windmolen. Ieder geeft dan eenzelfde som geld uit opdat de windmolen kan gebouwd worden. Er wordt een contract getekend waarin staat dat de kosten van het onderhoud van die windmolen, en mogelijke andere kosten, gedeeld worden. De windmolen wordt dan gebouwd. En alle investeerders kunnen dan genieten van de elektriciteit die deze windmolen oplevert. En bij een overschot van elektriciteit zou men die elektriciteit kunnen verkopen om dan de winst te delen onder de investeerders. Natuurlijk is het mogelijk dat sommige investeerders meer elektriciteit gebruiken dan andere. En men zou natuurlijk daar regelingen rond kunnen treffen. Zodat men bv. zou horen te betalen wanneer men meer verbruikt dan een bepaalde waarde. Maar het is dus mogelijk dat men eigenlijk zelf die windmolen gaat bezitten. Of toch een stukje ervan. En dat geeft een zekere controle. Er is dan geen winstmarge die gaat naar één of ander bedrijf. En men zou zelf gezamenlijk beslissen wat voor windmolen men wenst.

En volgens dat principe, zou men evenzeer bv. een hele kerncentrale kunnen laten bouwen. Het zou dan gaan om een massale groepsaankoop. Maar de kerncentrale zou dan ook massaal veel energie kunnen voorzien. De kosten, waaronder de loonkosten, zouden dan weer gedeeld worden onder de investeerders. En de bouw en het onderhoud van die kerncentrale zou men uiteraard laten doen voor zich. Dus er hoeft eigenlijk geen verschil te zijn met hoe een commercieel bedrijf zo'n kerncentrale zou laten bouwen en runnen. Maar in tegenstelling tot een commercieel bedrijf, zou er geen winst hoeven gemaakt te worden. En de investeerders zouden eigenlijk de eigenaars zijn. Men zou dus opnieuw een zekere controle kunnen hebben in wat men verkrijgt.

Al zijn er aan elke investering risico's verbonden. Maar wanneer we even een economie inbeelden waarin steeds meer van die economie in het bezit is van mensen, dan is er steeds minder van die economie in het bezit van traditionele bedrijven.

En in principe kan men zulke crowdfunding toepassen op eender welke onderneming. Evenzeer zouden mensen gezamenlijk in de bouw van een supermarkt kunnen investeren. Of in de bouw van een boerderij…

Natuurlijk, zo zou men evenzeer kunnen gaan concurreren met zelfstandigen. Zo zou men een deel van hun broodwinning afnemen terwijl zij eigenlijk pogen om iets gelijkaardigs te doen, namelijk, om een deel van die economie zelf te bezitten.

Het is ook zo dat men die crowdfunding evenzeer kan toepassen met de bedoeling om uiteindelijk zo veel mogelijk winst te maken. Op die wijze zou het dan meer gaan om het vergaren van rijkdom dan om zelfvoorziening.

Dus die crowdfunding kan evenzeer gebruikt worden om er voordelen uit te halen maar door hierbij wel anderen te benadelen.

Maar het is dus wel een wijze waarop mensen meer van die economie zouden kunnen bezitten. En dan zullen zij meer controle hebben over de economie. Wat dan uiteraard ook de politiek van dat land zou beïnvloeden.

Het is trouwens ook zo dat de overheid zelf een gelijkaardige vorm van crowdfunding kan toepassen. Belastingen kunnen immers aanzien worden als een afgedwongen crowdfunding. De overheid zou kunnen kiezen om met dat belastinggeld bedrijven op te starten die dan het gedeelde eigendom zouden worden van de lokale of nationale bevolking waarvoor dat bedrijf bestemd is. Opdat de overheid met dat belastinggeld iets zou teruggeven aan de bevolking. De bevolking zou zelfs kunnen stemmen voor welke bedrijven ze wensen te kiezen. Er is echter zeker één hindernis voor een regering, namelijk, dat ze zouden kunnen zorgen voor concurrentie met de bestaande bedrijven.

De overheid zou het ook anders kunnen aanpakken. De overheid zou bv. tal van projecten kunnen aanbieden waarin mensen kunnen investeren. En mensen zouden dan bv. obligaties kunnen kopen van de overheid voor een specifiek project. Het zou dan natuurlijk kunnen gaan om een project waarvan de overheid een zekere winstmarge verwacht. Opdat de overheid zich de uitbetaling van een bepaalde intrest zou kunnen veroorloven.

Op deze wijze zou de overheid ook fondsen verwerven opdat de overheid over geld zou beschikken voor het uitvoeren van zulke projecten. Terwijl dat anders mogelijk niet zo zou zijn. Daarnaast blijft de keuze liggen bij de investeerders zelf. Dus het is ietwat als een directe

democratie. Althans, het kan democratisch zijn als men het bedrag dat een individu kan investeren, beperkt. Immers, als men dat niet doet dan bestaat de kans dat mensen die zeer rijk zijn hun eigen projecten beginnen uit te kiezen door er veel in te investeren. En dit hoeft vast niet noodzakelijk slecht te zijn. Maar het is niet langer erg democratisch.

7. Sociaal investeren

Stel dat 10 vrienden afspreken om elk 100 Euro te investeren in aandelen. En stel dat ze hebben afgesproken om na een week weer hun aandelen te verkopen. En stel dat ze ook hebben afgesproken om hun gezamenlijke winst of verlies te delen onder elkaar. Als ze dan bv. na die week gezamenlijk nog 800 Euro hebben, dan hebben ze 200 Euro verlies gemaakt. Want ze begonnen met 1.000 Euro (10 x 100 Euro). En dan zouden ze dus die 800 Euro delen onder elkaar opdat ieder 80 Euro zou krijgen.

Wel, stel dat die vrienden een idee ontwikkelen om hun winstkansen te verhogen. Ze spreken nog steeds af om op het einde hun gezamenlijke winst of verlies te delen onder elkaar. En ze spreken af om een jaar lang te investeren. En ze maken zelfs van hun geld een gezamenlijke pot. Zolang ze investeren behoort dus al het geld aan iedereen toe. Maar ze mogen niet vrij kiezen hoeveel ze van dat gezamenlijke geld mogen investeren. Het bedrag dat ze mogen investeren zou kunnen stijgen of dalen, afhankelijk van hoe goed of slecht ze blijken te zijn in het investeren. Als één van hen bv. vaak neigt verlies te maken, dan zou het bv. kunnen dat hij/zij nog maar 10 Euro/week mag investeren. Terwijl iemand die vaak winst maakt bv. voor 150 Euro/week mag investeren. Zo zou men de slechte investeerders des te onschadelijker kunnen maken doordat zij voor minder geld nog mogen investeren. En zo zou men de goede investeerders net des te meer kunnen laten opbrengen omdat zij voor meer geld mogen investeren. Zo ontstaat er dus een systeem.

Zo'n systeem dient uiteraard zorgvuldig afgesteld te zijn. Het zou bv. veilig zijn dat iemand die vaak verlies maakt ook vrij snel nog maar met een stuk minder geld zou mogen investeren. Maar het zou wel gevaarlijk kunnen zijn om iemand die enkele keren winst maakt, meteen voor veel meer geld te laten investeren. Omdat die persoon evenzeer wat geluk zou kunnen gehad hebben terwijl die eigenlijk helemaal niet zo goed is in het

investeren. En als zo'n persoon dan al snel voor meer geld zou mogen investeren, dan zou die persoon ook meer schade kunnen berokkenen wanneer die daarna verlies maakt. En daarnaast zou het ook veilig kunnen zijn om het bedrag dat iemand kan investeren te beperken tot een limiet. Opdat niemand een slechte en zeer grote investering zou kunnen maken met het geld van de groep.

Ik neem echter ten zeerste aan dat mogelijk moet zijn om zo'n systeem enorm intelligent af te stellen. En men zou dit systeem kunnen aanbieden via een website waarop men dan investeringen doet maar volgens de principes van zo'n systeem.

Men zou zich kunnen afvragen wie er nu op die wijze zou willen investeren. Immers, diegenen die zeer goed zijn in het investeren zouden begrijpen dat zij meer winst kunnen maken wanneer zij hun winst niet hoeven te delen met de groep. Al hoeven die kenners niet al hun geld te investeren via die website. Slechts een fractie zou voldoende kunnen zijn. En misschien dat er enkele zeer goede investeerders zijn die wel degelijk bereid zijn om dit te doen. Ze zouden immers kunnen begrijpen dat dit systeem veel socialer kan zijn dan hoe het er al te vaak aan toe gaat op de beurs.

Als er bv. een rage ontstaat op de beurs en als vele mensen met weinig ervaring dan ineens beginnen te investeren, dan ontstaat er een bubbel. En dan zou het kunnen dat velen van hen uiteindelijk verlies maken doordat ze niet op tijd hun aandelen verkopen. En dan volgt de crash en dan zien ze mogelijk hun spaarcentjes in rook opgaan. En dit terwijl de betere investeerders op tijd hun aandelen zouden verkocht neigen te hebben. Waardoor zij dan eigenlijk met die spaarcentjes gaan lopen. En de betere investeerders die zijn vaak rijker. En zo kan de kloof tussen arm en rijk nog wat groter worden.

Als er dan hier en daar een zeer goede investeerder is die zijn kennis ten gunste wilt laten zijn voor een groep, dan zou men mogelijk veel slachtoffers kunnen vermijden. En men zou mogelijk niet veel van die kenners nodig hebben. Stel bv. dat er een website is die dat sociaal investeren aanbiedt en stel dat er een 10.000 mensen reeds eraan meedoen. Dan zou het kunnen dat enkelen van hen, misschien 10 à 100 mensen, zeer goed zijn in het investeren. En misschien zijn er niet meer mensen nodig om uiteindelijk er voor te zorgen dat die 10.000 mensen

elk neigen winst te maken.

Wanneer dat sociaal investeren goed zou functioneren, dan zou het ook des te meer kunnen aanslaan. Het zou zelf een rage kunnen worden. Er zouden zelfs miljoenen mensen op kunnen springen. Als men dan de hoop mag hebben dat zo'n systeem zo goed afgesteld zou zijn dat die miljoenen mensen ermee gediend zouden zijn, dan zou men zo mogelijk zelfs de kloof tussen arm en rijk wat kunnen verkleinen. Alsof het een sociaal systeem is. En alsof het een bank is waarin mensen eigenlijk zelf de investeringen maken.

Banken doen trouwens aan fractioneel bankieren. Dit wil zeggen dat van de totale som geld dat mensen via hun bankrekeningen hebben gestort bij een bepaalde bank, een bank slechts een deel dient te bewaren. De rest van dat geld kan een bank gebruiken voor leningen te geven of om te investeren. Dit kan functioneren omdat de klanten normaal gezien niet massaal het geld van hun bankrekeningen gaan halen. Zodat de bank dan normaal gezien steeds voldoende geld heeft voor die klanten die wel wat geld van hun rekening halen.

Zo zou het dan ook kunnen werken voor dat sociaal investeren. Mensen zouden dan zelf kunnen kiezen met wat voor bedrag ze investeren. En al het geld dat wordt toegevoegd zou de gezamenlijke pot vergroten. En als iemand dan later diens geld terug wilt, dan zou dat evenzeer mogelijk kunnen zijn als bij dat fractioneel bankieren. Aldus, zolang mensen niet massaal hun geld willen opeisen, is er voldoende geld beschikbaar voor eenieder die diens geld wilt onttrekken uit die gezamenlijke pot. En uiteraard zou men ervoor kunnen kiezen om een relatief hoge fractie van het geld te bewaren en dus te vrijwaren van investeringen.

Wanneer men dan ook nog ervoor zou zorgen dat de bedrijven waarin mensen zouden investeren aan bepaalde ethische voorwaarden dienen te voldoen, dan zou men zelfs een ethische bank hebben die eigenlijk gecrowdfund is.

En dit is slechts één voorbeeld van hoe het zou kunnen werken. Er zijn vast tal van variaties op mogelijk.

8. Fractionele aankoop van een woning

Stel dat iemand zo'n 45 jaar oud is en een lening wilt aangaan om een

woning te kunnen kopen. En stel dat die persoon voorheen al die jaren huur heeft betaald zodat die persoon weinig kapitaal heeft kunnen vergaren. Dan zal het voor die persoon enorm moeilijk worden om zo'n lening te krijgen omdat men bij de bank zou menen dat die persoon nooit diens lening zou kunnen afbetalen. En dan zou die persoon zich mogelijk gedwongen zien om toch huur te blijven betalen.

Nochtans lijkt er toch een alternatieve piste te zijn, namelijk, dat men een deel van de woning zou kunnen aankopen. Het zou als volgt gaan: die persoon zou toch een lening kunnen krijgen omdat het niet de bedoeling zou hoeven te zijn dat die persoon diens hele lening afbetaalt. Wanneer die persoon dan bv. 60 jaar is en bijna op pensioen gaat en het zich niet langer wilt veroorloven om die lening te blijven afbetalen, dan zou die persoon kunnen kiezen om diens lening stop te zetten. Ondertussen zou die persoon dan wel zo'n 15 jaar reeds diens lening hebben afbetaald. Alleen heeft die persoon dan niet voldoende afbetaald om diens woning te kunnen behouden. Dus die persoon zou dan wel degelijk een nieuwe woonst dienen te zoeken. Maar stel nu dat die persoon een lening had aangegaan met een termijn van 25 jaar. Die persoon zou dan nog 10 jaar dienen af te betalen maar besluit om in plaats daarvan zijn/haar woning te verkopen. Laat me bv. aannemen dat hij/zij diens woning, bv. een kleine studio, verkoopt voor 180.000 Euro. De koper heeft echter niet meteen 180.000 Euro liggen. De koper dient zelf een lening aan te gaan. Echter, hij/zij gaat akkoord om die lening van de verkoper over te nemen. Ook de bank zou dienen akkoord te gaan. Maar laat me aannemen dat de bank in dit voorbeeld ook akkoord gaat met die overdracht. Voor de bank hoeft het in principe immers niet uit te maken wie het resterende bedrag van die lening afbetaalt. Als de bank haar geld maar heeft.

Stel dat de verkoper, de eerste lener, een lening had aangegaan voor 160.000 Euro met maandelijkse afbetalingen aan een vast tarief. Ik heb (anno 2019) online eens een simulatie gedaan omtrent zo'n lening. De eerste simulatie die ik vond, één van KBC, gaf maandelijkse afbetalingen van zo'n 700 Euro op een termijn van 25 jaar. Zo zou men in totaal 210.000 Euro afbetalen in die 25 jaar. Als de eerste lener reeds 15 jaar afbetalingen had gedaan, dan zou de tweede lener nog voor 10 jaar die lening dienen af te betalen. Maar die tweede lener heeft dan ook wel recht op een deel van het geld van die lening. De eerste lener kreeg

160.000 Euro bij het aangaan van die lening maar betaalde ze maar voor 60% af (15 van die 25 jaar). Dit wil zeggen dat 40% onbetaald bleef. Daar heeft de eerste lener geen recht op. Die tweede lener gaat die resterende 40% afbetalen. Hij/zij heeft dan ook recht op 40% van die 160.000 Euro = 64.000 Euro. De eerste lener zou dan 64.000 Euro dienen te betalen aan die tweede lener. Natuurlijk, misschien heeft die eerste lener die 64.000 Euro niet ter beschikking. Dit is echter geen probleem want de tweede lener zou immers de woning kopen voor 180.000 Euro. Zo zou men dan kunnen stellen dat de tweede lener dan 180.000 Euro – 64.000 Euro = 116.000 Euro dient te betalen aan de eerste lener. Maar natuurlijk, misschien heeft die tweede lener ook geen 116.000 Euro ter beschikking. De tweede lener zou echter wel een bijkomende lening kunnen aangaan. De tweede lener zou immers nog maar voor 64.000 Euro lenen. Dit zou natuurlijk onvoldoende kunnen zijn. Via die bijkomende lening zou de tweede lener dan 116.000 Euro kunnen betalen aan die eerste lener.

Nu kan men nog is de rekening maken. Stel dat de eerste lener de woonst had gekocht voor 160.000 Euro. Hij/zij gaat ook een lening aan voor 160.000 Euro. De eerste lener bezit dan de woning maar al het geleende geld verdwijnt meteen naar de verkoper. Wanneer de eerste lener zijn/haar woning verkoopt aan de tweede lener, draagt de eerste lener hierbij 64.000 Euro over. Er gaat dus 64.000 Euro van de eerste lener naar de tweede lener. De eerste lener zou dan 64.000 Euro in het rood staan. Maar hij krijgt wel 180.000 Euro van de tweede lener voor de aankoop van die woning. Hij is dus eigenlijk 180.000 – 64.000 = 116.000 Euro rijker. Ondertussen betaalde die eerste lener wel voor 15 jaar die lening af. Dan betaalt hij/zij in totaal 700 Euro x 12 x 15 = 126.000 Euro af aan de bank. De slotsom is dus: 116.000 – 126.000 Euro = -10.000 Euro. Hij/zij staat dus 10.000 Euro in het rood. Hoe kan men dat verklaren? Men kan het ook zo berekenen: voor die lening van 160.000 Euro diende er in totaal 210.000 Euro afbetaald te worden. Men zou dus 210.000 – 160.000 = 50.000 Euro meer betalen dan dat men krijgt. En dit op een termijn van 25 jaar. Dit is dan eigenlijk 50.000 Euro / 25 = 2.000 Euro per jaar. Bij vaste maandelijkse afbetalingen gedurende 15 jaar, geeft dat dan: 2.000 Euro x 15 = 30.000 Euro. Dat is dan 30.000 Euro verlies voor die eerste lener. Maar de eerste lener maakt 20.000 Euro winst door de woonst voor 20.000 Euro meer te verkopen. (180.000 – 160.000 = 20.000 Euro). Zo maakt de eerste lener uiteindelijk

10.000 Euro verlies. Hier wordt dan weliswaar geen rekening gehouden met de schrijfkosten. Bij 10 % schrijfkosten komt er 10 % van 160.000 Euro bij. Dat is 16.000 Euro. Zo maakt de eerste lener dan eigenlijk in totaal 26.000 Euro verlies.

Wat als de eerste lener dan in plaats daarvan een studiootje had gehuurd gedurende 15 jaar aan 400 Euro per maand? Dat zou dan 400 x 12 x 15 = 72.000 Euro gekost hebben. Dat is maar liefst een verschil van 72.000 – 26.000 = 46.000 Euro! Natuurlijk, een woning zou men dienen te onderhouden en dit kost ook geld. Toch lijkt het me winstgevender te kunnen zijn.

Daarom lijkt het beter voor hem/haar om voor zo'n fractionele aankoop van een woonst te kiezen dan om te kiezen voor het huren van een gelijkaardige woonst.

Het lijkt bovendien ook positief te zijn voor de bank zelf. De eerste lener leent zou in dat voorbeeld immers reeds voor 96.000 Euro geleend hebben. De rest werd immers overgedragen. De tweede lener zou voor 64.000 Euro overdragen. Maar zou bovendien ook nog een tweede lening aangaan. Als de tweede lener voor het totale bedrag van de aankoop zou lenen, net zoals de eerste lener, dan zou de tweede lener in totaal voor 180.000 Euro lenen. Dan dient er nog een lening van 180.000 – 64.000 = 116.000 Euro aangegaan te worden. Beide leners lenen dus samen 96.000 + 180.000 Euro = 276.000 Euro voor diezelfde woonst. De bank kan dus voor meer geld leningen aangaan. En dit aan één stuk door van de eerste lener op de tweede lener.

Bovendien zou er zelfs de kans bestaan dat de tweede lener zelf kiest voor een fractionele aankoop. Opdat er een derde lener zou komen en opdat de bank nog voor meer geld zou kunnen uitlenen.

9. De inflatieloze economie

Het lijkt me dat het economisch systeem veel complexer is dan het dient te zijn. Het lijkt me ook zo te zijn dat betreffende het begrijpen van inflatie, het gezond verstand heel wat kan bijdragen. Als centrale banken geld uit het niets creëren, zoals zij doen, dan is er nieuw geld in omloop dat dan kan uitgegeven worden. Maar dat papieren of digitale geld lijkt op zich geen waarde te hebben aangezien het maar papier is of digitale nulletjes en eentjes zijn. De werkelijke waarde lijkt te vinden te zijn in

de goederen en diensten die haar economisch systeem verschaft. Door de creatie van nieuw geld lijkt men wel degelijk het economisch systeem op tal van wijzen te kunnen beïnvloeden. Maar als het geld op zich geen waarde heeft dan lijkt de creatie van nieuw geld een beetje op het verdunnen van wijn met water om meer wijn te hebben.

Misschien is het dan beter om een inflatieloze economie na te streven. In deze tekst wordt die inflatieloze economie nagestreefd door een centrale bank die verplicht wordt om 0 % intrest te vragen op de leningen die zij geeft aan een natie. Dit is niet ongebruikelijk voor centrale banken na de financiële crisis van 2007-2008. Een centrale bank is hiertoe in staat omdat ze het geld gratis uit het niets creëert. Ze dient het alleen terug te krijgen om boekhoudkundig in orde te blijven. De werkingskosten en overige kosten van die centrale bank zouden door de regering kunnen gedragen worden om dit beleid van 0 % mogelijk te maken, als dat al nodig zou zijn. Want een centrale bank zou dan nog steeds intrest kunnen vragen op de leningen die banken aangaan bij die centrale bank.

Een centrale bank leent dus zowel geld uit aan de overheid als aan banken. Beide geldstromen dienen besproken te worden.

9.1. Inflatie en de staatsschuld

Een centrale bank kan geld lenen aan een overheid via het kopen van staatsobligaties. Dit is eigenlijk als een lening. De staat krijgt immers geld van de centrale bank via die aankoop. Maar de staat zal, nadat de termijn van die obligaties verstreken is, die centrale bank dienen terug te betalen met de intrest van die obligaties. Het is dus als een lening met intrest.

Er mag opgemerkt worden dat de overheid vast nog geld zal blijven nodig hebben van haar centrale bank in die inflatieloze economie. Want de overheid heeft vast een staatsschuld. En een deel van die staatsschuld zal dienen afbetaald te worden aan een centrale bank. Het zou moeilijk kunnen zijn voor die overheid om die staatsschuld af te betalen aan die centrale bank. Het geld dat wordt afbetaald aan die centrale bank verdwijnt immers. De centrale bank creëert het uit het niets. Maar een centrale bank zal het ook in het niets laten verdwijnen eens het afbetaald wordt. De centrale bank mag het geld niet houden dat ze zelf gratis uit het niets heeft gecreëerd. Maar als dat geld verdwijnt, dan verdwijnt er

geld uit omloop. En als een natie meer geld afbetaalt aan haar centrale bank dan dat ze geld gaat lenen van die centrale bank, dan verdwijnt er meer geld uit omloop als dat er in omloop komt. En dat is deflatie. Er is dan minder geld in omloop. Wat wilt zeggen dat het geld meer waard wordt. En dat klinkt positief. Maar het is mogelijk niet zo eenvoudig. Misschien leidt het evenzeer tot een economische depressie. Dus het afbetalen van de staatsschuld lijkt zeer moeilijk te zijn.

In deze tekst wordt er dan ook een middenweg gezocht. Men zou een wetgeving creëren waarbij men de staatsschuld van die natie aan haar centrale bank zou begrenzen. Wanneer die centrale bank immers het beleid van 0 % intrest zou volgen, dan hoeft de staatsschuld aan die centrale bank immers niet meer te stijgen. Dit valt uit te leggen met een ietwat simplistisch voorbeeld. Stel dat die natie berekent hoeveel geld ze aan haar centrale bank zou behoeven. Dit mag inclusief intrest zijn. En stel dat haar centrale bank akkoord zou zijn om dat bedrag te lenen aan die natie aan 0% intrest door obligaties te kopen van die natie. Ineens zou die natie dan natuurlijk veel meer schulden hebben. Maar haar regering had op voorhand het akkoord om dat geld dat ze heeft verkregen uitsluitend te gebruiken voor de afbetaling van de vroegere schulden die ze had bij die centrale bank. Ondertussen betaalt die natie dus al haar vroegere schulden af aan die centrale bank. En die natie zou ook ondertussen geen nieuwe schulden bij die centrale bank meer aangaan. Maar op een gegeven moment, bv. na een termijn van 30 jaar, vervallen die obligaties en dient die natie ook dat geld terug te betalen aan die centrale bank. Men heeft dus slechts uitstel bekomen. Maar wat als die centrale bank, net voor het verlopen van die obligaties, voor eenzelfde bedrag nieuwe obligaties zou kopen van die natie? Dan kan die natie met het geld van die nieuwe obligaties, opnieuw haar voorhene schuld aan die centrale bank afbetalen. Enz. En wanneer dit steeds zou gebeuren door middel van intrestloze obligaties, dan zal die staatsschuld aan die centrale bank uiteindelijk stabiel blijven. Dit zal dus niet leiden tot inflatie. Noch zou het hoeven te leiden tot problemen voor die natie of die centrale bank. Dus als men een centrale bank kan verplichten om geld te blijven uitlenen aan 0 %, dan zou het mogelijk moeten zijn om de staatsschuld stabiel te houden, hoe men het ook exact zou regelen.

9.2. Het fractioneel bankieren

Banken en overheden lenen beide van centrale banken. Maar de leningen die zij aangaan zijn van een andere aard. Want de staat heeft haar staatsschuld en die lijkt niet zomaar te gaan afbetaald worden. Bij banken ligt het anders. Het geld dat een bank leent van een centrale bank heeft (vaak) een ander nut. Het dient om de nodige liquiditeit te hebben. Aldus, om voldoende geld voorhanden te hebben om het als bank verder uit te lenen. Hiervoor hebben banken een markt tussen banken waarin banken lenen van elkaar. Vaak gaan banken hierbij leningen aan die de volgende dag al worden terugbetaald. Een centrale bank kan hierbij een intrest vooropstellen. Als banken van elkaar beginnen te lenen aan een intrest die hoger is dan diegene die de centrale bank wenst na te streven, dan lijkt dat een teken te zijn van te veel vraag naar leningen t.o.v. het aanbod aan leningen. Waardoor de intrest omhoog gaat. Dan kan een centrale bank ingrijpen door ook geld uit te lenen in die markt tussen banken. Zo is er opnieuw meer aanbod waardoor de intrest weer kan dalen. Centrale banken functioneren hier dus om die markt stabiel te houden. En dat is dan een wijze waarop banken kunnen lenen van een centrale bank. Zo kan er dan ook wel inflatie ontstaan. Maar aangezien die leningen vaak van korte duur zijn, wordt het geld snel weer terugbetaald aan de centrale bank. En dan verdwijnt het geld weer in het niets. Zodat de inflatie weer zou worden teniet gedaan.

Daarom lijkt het me, ook al is het voorbarig, dat de leningen die banken aangaan bij centrale banken niet zo'n sterke oorzaak zijn van inflatie.

Ik denk dat eerder deze metafoor van toepassing kan zijn: als inflatie een vuur is, dan legt een overheid hout op het vuur door meer te gaan lenen van haar centrale bank. Maar banken lijken dat hout eerst te doordringen van kerosine. Opdat het vuur veel meer oplaait als dat men zou verwachten. En dit omwille van het fractioneel bankieren.

Bij het fractioneel bankieren hoeft een bank slechts een fractie van het geld dat bij haar gedeponeerd is, ook werkelijk te behouden. Als het fractioneel bankieren bv. zou stellen dat een bank 10 % dient te behouden van het geld dat bij haar gedeponeerd is, dan mag ze er 90 % van uitlenen. Als mensen dan massaal het geld van hun bankrekeningen willen halen, dan ontstaat er natuurlijk een probleem. Want de bank zou onvoldoende geld kunnen hebben om iedereen uit te betalen aangezien

ze er een deel van heeft uitgeleend.

Maar dit terzijde, is het fractioneel bankieren een wijze waarop geld zich kan 'vermenigvuldigen'. Neem bv. deze denkoefening: stel dat er maar twee mensen op Aarde zijn, tezamen met hun bank. Persoon A heeft 0 Euro op de bank staan. Persoon B heeft 10.000 Euro op de bank staan. Persoon B wil iets kopen van persoon A en gaat hiervoor een lening aan bij de bank. De bank hanteert het fractioneel bankieren aan 10 %. Aangezien er bij de bank in totaal 10.000 Euro gedeponeerd is, mag de bank er maximaal 90 % van uitlenen. Dan mag de bank maximaal 9.000 Euro uitlenen. Persoon B krijgt dan die lening van 9.000 Euro en geeft die 9.000 Euro aan persoon A. Persoon A zet ze op diens bankrekening. Nu heeft die bank in totaal 10.000 Euro + 9.000 Euro = 19.000 Euro bij haar op bankrekeningen staan. Persoon B ziet dit als een gelegenheid om nog wat meer te gaan lenen. 90 % van 19.000 Euro = 17.100 Euro. Er is reeds 9.000 Euro uitgeleend. Dus mag de bank nog 17.100 – 9.000 = 8.100 Euro uitlenen. En zo kan het dan voort gaan. Persoon A zou al dat geld opnieuw op diens bankrekening zetten. Waarna Persoon B nog meer geld kan uitlenen, enz. Het bedrag dat de bank maximaal zou kunnen uitlenen, zou echter steeds kleiner worden. De som zou als volgt gaan: 9.000 Euro + 8.100 Euro + 7.290 Euro + 6.561 Euro + … Of anders geformuleerd: $10.000 \times (9/10) + 10.000 \times (9/10)^2 + 10.000 \times (9/10)^3 + \ldots$ Als die som zou voortgaan tot in de oneindigheid, dan bekomt men een totaal van 90.000 Euro. En de totale som geld die dan bestaat: 10.000 + 90.000 = 100.000 Euro. Dus het fractioneel bankieren aan 10 % (1/10) geeft aanleiding tot maximaal 10 maal zoveel geld in omloop. Bij fractioneel bankieren aan 1 % (1/100), zou er dan maximaal 100 maal zoveel geld in omloop kunnen komen. Zo 'vermenigvuldigt' het geld zich. In het Engels spreekt men trouwens van een "money multiplier", letterlijk vertaald, een vermenigvuldiger van geld. In de ware wereld bestaat er weliswaar meer dan één bank. Maar het is de centrale bank die bepaalt aan welk percentage ze fractioneel mogen bankieren. Opdat elke bank in die natie dat mag toepassen en zal toepassen. Zo maakt het niet zozeer uit bij welke bank men het geld deponeert. De bank kan er altijd het fractioneel bankieren op toepassen.

Daarom dat ik banken als de 'kerosine' beschouw. Stel bv. dat een regering 1 miljard Euro leent van de Europese Centrale Bank. De regering zou die 1 miljard Euro dan kunnen uitbesteden in de economie.

Zo is er dan 1 miljard Euro meer in omloop. Zo kan er dus inflatie zijn. Maar wanneer die 1 miljard Euro wordt uitgegeven door de overheid, dan kan ze op tal van bankrekeningen belanden. En dan dient men rekening te houden met dat fractioneel bankieren. Binnen de Eurozone staat het slechts op 1%.[90] Dit wil dus zeggen dat in theorie die 1 miljard Euro maximaal kan leiden tot 1 miljard Euro x 100 = 100 miljard Euro. En dit zou veel meer inflatie zijn dan een inflatie van 1 miljard Euro. Ik neem aan dat men in de praktijk nooit tot 100 miljard Euro zou komen. Maar banken lijken de inflatie wel sterk te kunnen vergroten.

Samengevat lijkt het er dus op dat de leningen van centrale banken aan banken niet zozeer de oorzaak zijn van inflatie. En dat het eerder de overheid is die inflatie in gang zet. Maar banken kunnen dan wel die inflatie enorm vergroten door hun toepassing van het fractioneel bankieren.

Indien zo, dan kan men heel veel inflatie mijden door te voorkomen dat de staatsschuld zou stijgen, zoals voorheen besproken.

Het lijkt trouwens ook niet evident om te voorkomen dat banken lenen van centrale banken. Zelfs al zou een natie haar centrale bank kunnen verbieden dat zij uitleent aan andere banken, dan nog zijn er in die natie vast banken die in meerdere naties actief zijn en die evenzeer kunnen lenen van een andere centrale bank. Al zou men bv. wel een 'inflatietaks' kunnen opleggen aan banken, waarbij men onderzoekt welke banken verantwoordelijk zijn voor de inflatie en voor hoeveel zij hiervoor verantwoordelijk zijn. Als men hen dan daarop belast, dan zou men dat geld kunnen gebruiken voor de afbetaling van de staatsschuld opdat de inflatie tegengegaan wordt.

Hoe dan ook, het beleid waarbij een centrale bank geld uitleent aan 0 % aan de overheid, is misschien al voldoende om een serieuze toenadering te maken tot de inflatieloze economie.

10. De leen-economie

In deze tekst wens ik te vertrekken van die inflatieloze economie, zoals net beschreven, om er dan nog enkele toevoegingen aan te maken.

De leen-economie is haast ironisch genoeg een terugkeer naar een economie met inflatie. Maar wel op een speciale manier. De inflatieloze

economie lijkt immers aan te geven dat een overheid en dat banken zouden moeten kunnen functioneren in een economisch systeem met zeer weinig inflatie. Als er dan toch inflatie zou zijn, dan zou die inflatie eigenlijk naar de bevolking kunnen gaan via leningen die zij verkrijgen.

Aangezien een centrale bank echter normaal gezien geen geld uitleent aan de bevolking, zou een overheidsbank kunnen functioneren als een schakel tussen de bevolking en die centrale bank. De centrale bank zou dan geld uitlenen aan die overheidsbank aan 0 %. En die overheidsbank zou het geld dan verder uitlenen, ook aan 0 %, en uitsluitend aan de bevolking.

Het voordeel van dit systeem is dat mensen een toegang hebben tot leningen aan 0 %. Dit lijkt me ook logisch te zijn. Want wij hebben reeds een systeem waarin geld gratis gecreëerd wordt door centrale banken. En als het geld gratis gecreëerd wordt, waarom zouden mensen dan intrest horen te betalen op de leningen die zij aangaan?

Natuurlijk, er zou wel degelijk een impact zijn op het economisch systeem met zo'n sociale centrale bank. Banken zouden bv. uit de mand vallen. De bevolking zou immers een nieuwe en lucratieve bron hebben waarvan ze geld kunnen lenen. Dus de behoefte aan leningen bij banken zou enorm kunnen afnemen. Bedrijven zouden echter nog steeds beroep dienen te doen op banken omdat zij niet in staat zijn om te lenen van die overheidsbank. Zo zouden banken nog steeds een bron van inkomsten hebben. Zij horen immers niet failliet te gaan. Dit zou immers leiden tot tal van problemen voor de bevolking en de overheid.

Maar het wil dus wel zeggen dat banken veel minder winst zouden kunnen halen uit het totaal van leningen die zij geven. Met het gevolg dat er misschien nauwelijks nog een intrest zou kunnen gegeven worden op het geld op bankrekeningen. En daar schuilt dan ook wel een nadeel voor de bevolking. Want als zij leven in een economisch systeem waarin inflatie heerst, dan dient het geld op hun bankrekeningen mee te groeien om evenveel waard te blijven.

Dit zou echter niet zo'n groot probleem zijn als mensen minder geld zouden behoeven op hun bankrekening. En daar ontstaat dan het idee van de leen-economie. Het gaan dan over een economisch systeem waarin men eerder geld zou terugbetalen als dat men het zou dienen te sparen. In ons huidig systeem lijkt het onwenselijk om te lenen tenzij het

niet anders kan. Maar in dit nieuwe systeem zou het lenen veel aantrekkelijker worden. Leningen zouden hun slechte reputatie in de samenleving kunnen verliezen. Het gaat immers over leningen aan 0 %. Dus het lenen kost hen niets. Men zou er zelfs geld kunnen aan winnen. Net zoals men nu geld kan winnen als men bv. 10.000 Euro zou lenen van iemand aan 0 % om het na 10 jaar terug te betalen. Als er inflatie is dan zou die 10.000 Euro na 10 jaar niet langer zoveel waard zijn als voorheen. Dus men zou minder geld teruggeven doordat hetzelfde bedrag minder waard zou worden. Natuurlijk kan de bevolking niet rijk worden door te lenen aan 0 % want de inflatie draagt ook een kost. Maar het lenen kan dan wel aantrekkelijk zijn. Opdat mensen minder zouden vinden dat ze voor allerlei dingen zouden hoeven te sparen. Want als ze dan een grote aankoop zouden wensen te doen, dan zouden ze evenzeer kunnen lenen. En de voorwaarden voor het krijgen van een lening van een bepaald bedrag zouden zelfs op voorhand kunnen bepaald zijn opdat elke burger kan nagaan of dat hij/zij het recht zou hebben op die lening. Zo weten zij dan op voorhand dat zij eigenlijk dat geld misschien niet zouden hoeven te sparen. Het zou ook van groot belang zijn dat de bevolking grote werkzekerheid heeft opdat zij quasi gegarandeerd hun lening zouden kunnen afbetalen. Net zoals het van groot belang zou zijn dat zij geholpen worden wanneer zij om één of andere reden hun inkomen verliezen. Het zou dan de staat zijn die eigenlijk de verantwoordelijkheid zou dienen te dragen om ervoor te zorgen dat de burgers gediend zouden zijn met die leen-economie.

Maar natuurlijk zouden mensen nog steeds neigen te sparen doordat zij niet zomaar alles wensen te consumeren of te beleggen. Wat nog steeds zou mogelijk zijn via een bankrekening. Ook al zou de intrest dan lager kunnen zijn dan de inflatie waardoor het geld op bankrekeningen minder waard zou kunnen worden. Daarom dat er ook alternatieven kunnen bedacht worden. Optioneel zou men bv. een vrijwillige belasting kunnen uitvinden met recht op een geïndexeerde terugbetaling. Het principe is als volgt: belastingen neigen mee te groeien met de inflatie. Want belastingen worden geheven op lonen maar ook op goederen en diensten (BTW). Maar zowel lonen als goederen en diensten neigen min of meer te groeien in verhouding tot de inflatie. Dus als er dan belasting op geheven wordt dan neigt die belasting ook mee te groeien met de inflatie. Stel dan dat mensen hun geld ‘beleggen’ in belastingen. Hun gespaarde geld dat zij niet meteen behoeven, zouden zij dan kunnen betalen in

belastingen. Maar natuurlijk onder de voorwaarde dat zij dat geld op een later moment kunnen terugeisen. En niet enkel dat, er zou ook rekening gehouden worden met de inflatie. Aldus, het bedrag dat ze zouden kunnen terugeisen, zou geïndexeerd zijn. Als er dan bv. 5% inflatie zou zijn tussen de storting van die belasting en de vraag tot terugbetaling, dan zou er 5% meer terugbetaald worden. En men zou dan kunnen bevragen hoe dat betaalbaar zou zijn. Maar als men aanneemt dat er in de meeste omstandigheden (niet in een economische depressie) ongeveer evenveel geld zou worden gestort als belasting als dat er zou worden teruggeëist, dan komt dat neer op een nuloperatie. Waardoor het betaalbaar zou moeten zijn. En dan zeker wanneer er een limiet is op de duur en de grootte van het bedrag dat als dusdanig kan gestort worden als belasting, zodat de overheid geen intrest dient te betalen op enorme bedragen. Het zou dan eerder functioneren als een buffer dan als een alternatief van de spaarrekening. Het lijkt er immers op dat mensen niet zoveel geld zouden hoeven te sparen. Want als ze een grote aankoop willen doen, zouden ze kunnen lenen aan 0 %.

En toch zouden vele mensen dan nog steeds geld bij hun bank behoeven. Als zij bv. wat ouder worden, dan komt hun pensioen dichterbij. En dan zal hun bron aan inkomsten krimpen. Dan zal het ook moeilijker worden om te lenen. Terwijl zij net veel geld zouden kunnen behoeven door hun stijgende medische kosten en hun mogelijk toekomstige verblijf in een rusthuis. Dan dienen mensen alsnog te sparen. Dit dient dan ook de banken. Al lijken de banken me het niet te moeilijk te hebben. De bancaire sector zal weliswaar inkrimpen. Maar bedrijven zullen ook nog steeds geld hebben staan bij hun bank. Dus er lijkt nog steeds voldoende geld gestort te zijn bij banken opdat zij leningen kunnen geven aan bedrijven. En zelfs wanneer dat toch niet het geval zou zijn, dan zou men misschien zelfs het fractioneel bankieren kunnen aanpassen opdat zij meer geld zouden mogen uitlenen in verhouding tot het geld dat bij hen gestort is.

Door die inkrimping van de bancaire sector, zouden banken mogelijk ook minder een oorsprong neigen te zijn van inflatie. Opdat de inflatie des te meer zou ontstaan als een gevolg van die leningen aan 0 %. De inflatie zou dan des te meer naar de bevolking gaan.

11. Vrije cultuur

11.1. Het gedeelde land

Welkom, welkom. Ik heb de eer u de legende te vertellen van de eerste geprivatiseerde staat, genaamd, Het Gedeelde Land.

O, wat een vreemde staat het was! Wel, geen officiële staat. Eerder een gemeenschap die onafhankelijk georganiseerd was in een land. En op een wijze die zeer verschillend was van de rest van het land.

In het Gedeelde Land, doorheen de stadstaat, werd er gekookt voor tientallen mensen tegelijk. Want ze dachten dat het minder moeite zou kosten om één maaltijd voor tien mensen klaar te maken dan voor tien mensen om één maaltijd klaar te maken. En zo aten ze tezamen, doorheen de stadstaat. En op elke eetplaats kon men maar kiezen tussen enkele maaltijden. Maar met al die verschillende eetplaatsen om uit te kiezen, was er zo'n ruime keuze aan maaltijden. En zij waren gelukkig.

In het Gedeelde Land, waren er doorheen de stadstaat allerlei badplaatsen. En alhoewel men kon baden en douchen met alle privacy die men maar wenste, toch werden die badplaatsen gedeeld door iedereen. En dagelijks werden die badplaatsen gereinigd. En zij waren gelukkig.

En ja, uiteraard waren er ook slaapkamers, kleine en grote, in zovele stijlen, doorheen de stadstaat, met alle privacy die men kon wensen. Maar elke nacht kon een familie of een persoon in een andere kamer slapen. Want ook die slaapkamers werden gewisseld.

En er was entertainment, met kleine bioscopen en cafeetjes doorheen de stadstaat. Open voor iedereen. En alles was gratis.

Wat een merkwaardige staat het was. Je kan het je vast voorstellen hoe sociaal het leven in het Gedeelde Land kon zijn. Men leerde elkaar kennen want men zag elkaar overal.

En iedereen die niet te jong of te oud was, werkte. Sommigen kookten. Sommigen reinigden de badplaatsen. Sommigen deden herstellingswerken. Enz. Maar zelfs de jobs konden gewisseld worden.

En ze werden zelfs niet betaald voor hun werk. En toch deden ze het, voor elkaar. Ja, het werken was wel verplicht. En ja, er kwamen klachten

als iemand het werk niet naar behoren had uitgevoerd. Maar toch deden ze met voldoening hun werk in hun leefruimte.

Wat dat was het eigenlijk, één grote leefruimte. Eén groot gebouw waarin ze vertoefden. Er waren geen huizen. Ze leefden allemaal in die leefruimte. Omringd met akkers, velden, bossen en hier en daar een opslagplaats voor voedsel of materiaal. En zo hoefden ze dus ook geen honger te lijden.

Maar ze waren niet compleet zelfvoorzienend. Dus geld moest binnenstromen. En het stroomde binnen doordat het Gedeelde Land voorzien was op toerisme. En het Gedeelde Land was populair onder toeristen. Velen wensten om dit bijzondere leven is te ervaren. En zo maakte het Gedeelde Land zelfs winst. Een winst die verdeeld werd onder haar bevolking.

Maar misschien is het ook niet zo verrassend dat het Gedeelde Land ook financieel kon gedijen. Want ze leefden efficiënt. Met minder keukens, minder douches en minder huishoudtoestellen om in te investeren. Omdat alles gedeeld werd. En met één groot energie-efficiënt gebouw. En zonder rijkaards die met het geld aan de haal konden gaan.

Nu vraag jij je misschien af... hoe is het Gedeelde Land dan ontstaan?

Wel, het is hier dat de legende begint. Het Gedeelde Land kwam tot stand door crowdfunding. Berekeningen werden gemaakt omtrent hoeveel het zou kosten om het Gedeelde Land te bouwen. En door dit bedrag te delen door het aantal bewoners dat het Gedeelde land zou gaan voorzien, had men een idee omtrent hoeveel elke toekomstige bewoner zou dienen te geven om het Gedeelde Land te verwezenlijken.

En zo startte men het crowdfunding project. Het was tot dan toe het grootste crowdfunding project dat men ooit begonnen was. En de twijfel of dit project kon slagen was dan ook enorm. Maar de interesse, mede door de media-aandacht, was zo groot dat men in minder dan een week tijd de beoogde som geld reeds verzameld had.

En vier jaar later was het daar ook werkelijk, helemaal klaar om in te wonen. En zo werd het Gedeelde Land de inspiratiebron tot de vele andere stadstaten die later zijn ontstaan. Elk met hun eigen levenswijze, hun eigen volk en hun eigen cultuur.

11.2. De creatie van cultuur

Dit “gedeelde land” is eigenlijk nog een moeilijk project om te realiseren omdat het moeilijk zou zijn om zo’n grote oppervlakte te vinden die geschikt is voor dat project. Maar die oppervlakte zou enorm kunnen verkleind worden door geen landbouwgrond te behoeven. Dit alternatieve “gedeelde land” zou dan enkel een groot gebouw vereisen en het voedsel zou moeten aangekocht worden. Wat dan een nieuwe kost zou zijn. Maar die kost zou mogelijk ook te dekken zijn via toerisme dat men aanbiedt. Het zou ook mogelijk zijn om, zoals beschreven in “De vrije arbeidseconomie”, gezamenlijk een gebouw aan te kopen waarin men producten kan vervaardigen opdat men zo nieuwe inkomsten kan verkrijgen.

De creatie van zo’n samenleving gaat om meer dan een nieuwe wijze waarop men zich kan organiseren. Het gaat ook om een nieuwe wijze waarop men zich kan ervaren.

Zo is er bij mensen mogelijk nog steeds een behoefte om deel te maken van een gezamenlijke cultuur. En dat is mogelijk moeilijker geworden wanneer vele mensen hun eigen mix aan cultuur opzoeken. Zoals dat in de hedendaagse cultuur vaak het geval lijkt.

Daarom zou men kunnen trachten om zelf opnieuw een gezamenlijke cultuur te creëren. En zo’n samenlevingsmodel zou een wijze kunnen zijn om dat te bekomen. Omdat mensen dan een ietwat gelijkaardige levenswijze en ietwat gelijkaardige ervaringen zouden kunnen beleven terwijl ze in contact staan met elkaar, doordat ze samenleven en samenwerken.

12. Als burgemeesters over de wereld regeerden

Dit is de titel, vrij vertaald, van een boek geschreven door Benjamin Barber. Wat ik wens mee te geven, zonder het boek gelezen te hebben, is dat stadstaten een veiliger alternatief kunnen bieden tegenover naties en supermachten. Want het lijkt dat een natie des te gevaarlijker wordt naar mate haar macht toeneemt. Een supermacht lijkt gevaarlijker te kunnen zijn dan een kleinere natie en een kleinere natie lijkt gevaarlijker te kunnen zijn dan een stadstaat. Dus als er een wereld zou bestaan waarin de grootste bestaande staat, een stadstaat zou zijn, dan zou de wereld

veiliger kunnen zijn. Men zou dan wel kunnen redeneren dat zo'n kleine staten niet langer machtig genoeg zouden zijn wanneer zij zouden aangevallen worden en dat men daarom grotere naties nodig heeft om de nodige bescherming te kunnen bieden. Maar ook die redenering lijkt me te falen. Want zulke kleine stadstaten zouden een bondgenootschap kunnen sluiten waardoor ze gezamenlijk wel sterk zouden zijn. Zulke kleine staten zouden bv. collectief over een sterk leger kunnen beschikken. Toch zou zo'n sterk leger waarschijnlijk minder neigen gebruikt te worden voor invasies van andere staten omdat er voor zo'n invasie een akkoord zou moeten bereikt worden tussen die verschillende stadstaten die bijdragen aan dat collectieve leger. Terwijl bij een supermacht slecht één regering de zeggenschap heeft om zo'n groot leger te laten aanvallen. Aldus, zo'n groot collectief leger zou het voordeel hebben van een stevige bescherming bij een aanval zonder dat er in sterke mate het nadeel is dat zo'n collectief leger zelf een gevaar zou vormen. En omdat er de mogelijkheid is tot zo'n collectief leger, is er eigenlijk een veilige overgang mogelijk van naties naar stadstaten.

Een politieke partij die zou streven om meer bevoegdheden over te dragen naar kleinere regio's, zou een stap willen maken in die richting.

Er is wel één belangrijk risico: als het bondgenootschap tussen die verschillende stadstaten zou uiteenvallen, dan zouden die stadstaten ook des te kwetsbaarder zijn. Al zou dat risico mogelijk ook weer niet zo groot zijn omdat men vanuit die stadstaten zou kunnen inzien dat een bondgenootschap noodzakelijk is voor de veiligheid.

13. Vetorecht voor het volk

Een democratische samenleving kan haar dieptepunten kennen. Maar er mag wel opgemerkt worden dat het democratische systeem op zich niet hoeft te leiden tot die dieptepunten. Eenzelfde democratisch systeem zou in het ene land subliem kunnen werken en in een ander land afschuwelijk kunnen zijn. Hoe goed het werkt hangt deels af van hoe dat democratische systeem zelf is georganiseerd maar het hangt ook af van de beslissingen van de bevolking en de beslissingen van diegene die verkozen worden. En als zij die verkozen worden beslissingen nemen die de bevolking van die natie erg benadelen of de bevolking van een ander land erg benadelen, dan ontstaat er een dieptepunt. En dit gebeurt. Er

worden mensen verkozen die zo nadelig kunnen zijn. Maar het democratische systeem zou mogelijk wel kunnen aangepast worden opdat die nadelen toch nog beperkter zouden kunnen blijven. En dat zou zelfs kunnen mogelijk zijn zonder de macht van het volk in te perken. Integendeel, het zou net kunnen mogelijk zijn door het volk meer macht te geven. En een vetorecht voor het volk wordt hier voorgesteld als zo'n aanpassing.

Er bestaat immers de mogelijkheid dat een groot deel van de bevolking gaat inzien dat een wetsvoorstel of een andere beslissing van een regering onwenselijk zou zijn voor de bevolking of voor de bevolking van een ander land. Als de bevolking dan een vetorecht had waarbij ze dan de macht zouden kunnen hebben om die beslissing te weigeren, dan zouden de nadelige effecten van de regering op hen kunnen beperkt worden.

Natuurlijk bestaat er dan ook de kans dat de bevolking een wetsvoorstel zou weigeren dat positief zou zijn voor de bevolking. Maar de regering zou dan altijd een nieuw of aangepast voorstel kunnen indienen.

Daarom lijkt het me redelijk te zijn om te veronderstellen dat een gebrek van een vetorecht voor het volk aangeeft dat de bevolking te weinig democratische macht heeft om nadelige beslissingen van de regering te kunnen voorkomen.

Na deze positieve overwegingen wens ik uiteraard te onderzoeken hoe men zo'n vetorecht zou kunnen organiseren. En ik wens voor te stellen dat dit gebruik van een vetorecht zeer vlot zou gaan.

De burgers zouden bv. in staat kunnen zijn om online de beschrijving van een bepaalde beslissing van de regering terug te vinden. Waarna ze dan met het gebruik van de elektronische identiteitskaart zouden kunnen aangeven of ze al dan niet akkoord gaan met die beslissing. Diegenen die geen gebruik maken van het internet zouden dan een alternatieve methode kunnen gebruiken. Men zou simpelweg via de post kunnen formulieren opsturen waarop het wetsvoorstel geformuleerd staat. Waarna de burger dat formulier zou kunnen tekenen en opsturen zonder kost. En een code op het formulier zou ervoor kunnen zorgen dat vervalsing quasi uit te sluiten is. Als men zo een bepaald aantal handtekeningen bekomt, dan zou het wettelijk geregeld zijn dat die beslissing van de regering teniet wordt gedaan. Ik wens dus voor te

stellen dat hiervoor geen referendum zou hoeven georganiseerd worden.

Het vetorecht houdt wel niet in dat de bevolking zelf zou kunnen beslissen wat de regering zou dienen te doen. Zo voorkomt men in zekere mate dat de bevolking van een land nadelige beslissingen zou nemen voor de eigen bevolking of die van een ander land. Maar misschien zou de bevolking geen beslissingen neigen te nemen die meer schade zouden berokkenen als die van een regering. Dus misschien hoort het volk ook deze macht te hebben.

De meest voor de hand liggende wijze om dit te bekomen, lijkt mij om het wettelijk bindend te maken dat een petitie zou leiden tot een referendum mits die petitie een bepaald aantal handtekeningen zou behalen. Een wettelijke regeling die trouwens reeds bestaat in Zwitserland. Zo zou men dus met een petitie soms zelf kunnen bereiken wat de regering later zal uitvoeren. Dan zou men in een nog grotere mate een directe democratie hebben. Het volk zou nog meer macht hebben.

Hoe dan ook, het vetorecht is op zich een aanzienlijke aanpassing. Want er zou een wisselwerking en dialectiek ontstaan tussen het volk en de regering.

14. De overheid met zelfkritiek

Regeringen nemen soms beslissingen die wettelijk kunnen betwist worden. Denk bv. aan de Turteltaks die in België in 2016 werd opgericht en waarvan de geldigheid werd betwist door de PVDA. Er werd dan een gerechtelijk proces gestart en het werd gewonnen. De Turteltaks werd ongrondwettelijk bevonden en verdween weer.

Het is natuurlijk positief dat men de beslissingen van een regering vanuit de samenleving kan betwisten. Maar tegelijkertijd is het ook faliekant dat een regering, wanneer ze het volk wenst te vertegenwoordigen, het risico wilt nemen om beslissingen te nemen die duidelijk wettelijk te betwisten zijn. Daarom zou de overheid zichzelf kunnen indekken.

Dit zou mogelijk zijn door een overheidsinstelling op te starten die het doel zou hebben om na te gaan dat de overheid de wet volgt. Hiervoor zou deze overheidsinstelling neutraal dienen te zijn. Aldus, ze zou dienen te functioneren door zo min mogelijk beïnvloeding van de regering en politieke partijen. Daarom zou ze kunnen deel uitmaken van de

rechterlijke macht. Zo zouden er dus juristen kunnen in werkzaam zijn die dan stelselmatig nagaan of de overheid zich op elk punt met zekerheid binnen de wet functioneert. Als er dan wordt geconstateerd dat de overheid zich op bepaalde punten niet wettelijk lijkt te gedragen, dan zou de overheid op basis daarvan kunnen beslissen om aanpassingen te maken zodat ze alsnog des te meer binnen de wet zou functioneren. Indien ze dat niet doet, dan zou die overheidsinstelling zelfs zelf de overheid kunnen aanklagen. Alsof het een overheid is met sterke zelfkritiek.

Al zou het natuurlijk voor de politici beter kunnen lijken om te voorkomen dan om te genezen. En daarom zou die overheidsinstelling kunnen geraadpleegd worden door de overheid om zo op voorhand na te gaan of een bepaalde beslissing die de regering wenst te nemen, wel wettelijk zou zijn. Zo zou er des te meer voorkomen worden dat men de overheid zou dienen aan te klagen.

15. Wederzijdse democratie

Het lijkt me positief te zijn als een democratie niet enkel zou functioneren van de regering en politieke partijen naar de bevolking toe, maar ook andersom. Stel bv. dat er een vereniging is, en mogelijk bestaat ze, die de wandaden en verwezenlijkingen van een regering documenteert en publiceert. Dan zou het voor iedereen mogelijk kunnen zijn om grondig na te gaan wat die regering nu werkelijk heeft gepresteerd. Zo kan er onder de bevolking een groter begrip ontstaan van wat die leden van die regering en die politieke partijen in die regering hebben veroorzaakt.

Of stel dat er een onafhankelijke organisatie bestaat die nagaat welke maatregels er allemaal zouden kunnen genomen worden om allerlei doeleinden te kunnen verwezenlijken. En stel dat die organisatie zelfs het recht krijgt om in politieke debatten ook het woord te voeren. Zo hebben politieke partijen niet langer uitsluitend het woord omtrent de beleidsvoering die zij voorstellen. En zo krijgt de bevolking kennis van voorstellen die anders niet zouden besproken worden. En in die organisatie zou er dan burgerparticipatie kunnen zijn bij het opstellen van die voorstellen.

16. Tijdloze redelijkheid

Het valt te bevragen in welke mate het verhaal van de mens is veranderd doorheen de vele eeuwen der beschaving. Op sommige vlakken is het enorm veranderd. Door technologie bv. of door de invoering van democratische systemen of door de verdere ontwikkeling van rechten van de mens.

Toch lijken er ook verschijnselen te zijn die aanhoudend hebben bestaan gedurende duizenden jaren. Bijvoorbeeld het misbruik van macht en het bijhorende morele relativisme. Er waren zo vaak machthebbers die zelf wensten door te duwen wat zij als goed achtten, met weinig respect voor (een deel van) de eigen bevolking of andere volkeren die onder die macht gebukt gingen. En het gebeurt nog steeds.

Het is een aloud verschijnsel. En soms lijkt het zelfs zo te zijn dat de bevolking die wordt onderdrukt er zich nauwelijks tegen kant. Omdat bv. de aandacht van de bevolking afgewend wordt door een zondebok te zoeken waarop hun eigen frustraties kunnen geprojecteerd worden, zoals bv. migranten, om zo aan de macht te kunnen komen.

Een deel van de bevolking kan dus misleid worden opdat anderen de macht zouden kunnen behouden die zij wensen te behouden. Dat deel van de bevolking zou wel degelijk een verlangen kunnen hebben naar goedheid maar ze kunnen in zekere mate gecorrumpeerd worden door te geloven in de goedheid van het morele relativisme van die machthebbers. En zo ontstaat er dus volgzaamheid. En de machthebber die zulk moreel relativisme verspreidt, kan dan een macht herkennen die de volgzame persoon, of de persoon die zich niet verzet, niet heeft.

Natuurlijk houdt dit in dat de volgzame persoon in zekere mate ontvankelijk was om gecorrumpeerd te worden. Maar misschien was die persoon evenzeer te ‘oncorrumperen’.

Dit valt te verduidelijken door twee uitersten in te beelden van een samenleving. Het ene uiterste is een gruwelijke dictatuur waarin een corrupte regering de touwtjes volledig in handen heeft. Het naziregime onder Hitler lijkt hier nauw bij aan te sluiten. De corrumpering van de bevolking is massaal. En diegenen die zich verzetten, zullen veelal machteloos zijn en het bekopen.

Maar het is ook mogelijk om een democratische samenleving in te

beelden waarin rechtvaardigheid, onafhankelijkheid, eerlijkheid, enz. centraal staan. En waarbij er zulke harmonie in die samenleving is ontstaan dat eenieder die op zoek is naar machtsmisbruik het zal neigen te bekopen doordat het compleet ongeloofwaardig is geworden. Het is immers moeilijk om een bevolking van een samenleving te misleiden als er geen zondebok te vinden is en als de bevolking heeft begrepen dat er geen onrechtvaardigheid hoort goedgepraat te worden. In zo'n samenleving zou de bevolking dan 'ongecorrumpeerd' zijn en zeer moeilijk te corrumperen zijn.

Volgens de filosoof Friedrich Nietzsche zijn er slechts meester- en slaafmoralen. Hij gebruikte die termen vast op een andere wijze dan ik. Hij bedoelt mogelijk dat wat men als goed acht, kan volgen. En dat men het dan als slecht acht als anderen dat niet volgen. Wat dan een slaafse moraal zou zijn. Terwijl anderen als goed achten wat ze zelf kunnen en willen bekomen, zelfs al achten anderen het als slecht. Zij willen het zelf bepalen wat zij als goed achten. Zij willen een meester zijn.

En zo zou diegene die meester wilt zijn uiteindelijk wel kunnen falen. Een dictator zou diens macht bv. kunnen kwijtraken terwijl het volk zegeviert. Dus wie uiteindelijk meester wordt, lijkt afhankelijk te zijn van de situatie. In die corrupte samenleving zou de persoon die machtsmisbruik wenst daar ook zeer goed in kunnen slagen zodat dan die meestermoraal effectief wordt. Terwijl de persoon die er zich tegen verzet, zelfs met al zijn/haar kracht, zou neigen te falen. Die zou geen meester kunnen worden. Terwijl het in die rechtvaardige samenleving net omgekeerd zou zijn. Daar zou de persoon die machtsmisbruik wilt plegen net neigen te falen en dus machteloos worden. Terwijl de anderen wel zouden heersen en wel zouden bekomen wat ze willen bekomen, ook al wensen ze te volgen wat ze als goed achten.

Hierbij mag er toegegeven worden dat wat goed zou zijn niet absoluut lijkt te kunnen vastgesteld worden. Zodat men erin dient te geloven opdat het volgens zich goed zou zijn. Echter, dit betekent niet dat er absoluut kan vastgesteld worden dat er moreel relativisme is. Want de morele relativist kan evenmin vaststellen dat er niet iets zou bestaan wat werkelijk goed is. Dus de morele relativist dient evenzeer te geloven in dat morele relativisme opdat het goed zou zijn voor zich.

Dit lijkt eigenlijk een belangrijk argument te zijn omdat die

‘corrumpering’, zoals ik die versta, lijkt in te houden dat men gaat van het geloven in iets dat goed is, naar het geloven dat het niet noodzakelijk goed hoeft te zijn. Of dat iets dat slecht is niet noodzakelijk slecht hoeft te zijn. Er is een verschuiving naar het morele relativisme. En die verschuiving zou net des te makkelijker kunnen plaatsgrijpen wanneer men gelooft dat moraliteit eigenlijk werkelijk relatief zou kunnen zijn. Terwijl het argument aangeeft dat het geloven in moreel relativisme evenveel geloof vraagt dan het geloven in een ware moraliteit.

En zo wordt ook meegegeven dat het belangrijk is om te geloven in wat werkelijk moreel zou zijn opdat men minder ontvankelijk zou zijn voor dat morele relativisme en des te standvastiger zou kunnen zijn in het nastreven van datgene waarvan men wilt geloven dat het goed is. En dat kan mogelijk best individueel verschillend zijn maar er zullen wel gelijkenissen zijn. En als men de eigen ware morele overtuiging des te meer kan overbrengen bij de interactie met anderen dan zou het des te meer een meestermoraal kunnen worden voor zich. En als steeds meer mensen daar dan zouden in slagen dan zou men des te dichter kunnen komen bij een samenleving die resistent is tegen corrumpering.

Toch lijkt er me op zich niets mis te zijn aan een meestermoraal. Het probleem is niet de meestermoraal op zich. Het probleem is dat de geschiedenis vele malen heeft aangetoond dat macht kan corrumperen en dat men hierdoor niet kan vertrouwen op mensen die macht kunnen uitoefenen over zich. Waardoor onafhankelijkheid, de macht van het individu, belangrijk is. Meer nog, in een cultuur waarin iedereen des te meer zijn/haar eigen meester is, kan een meestermoraal des te meer heersen op een gezonde wijze.

17. Populisme

Bij populisme trachten politici soms om stemmen te vergaren in ruil voor macht die dan zou kunnen misbruikt worden.

Er lijken twee voorname technieken te zijn. De eerste techniek is die van de zondebok. Het gaat erom mensen te overtuigen dat iets slecht is en dat zij er dan iets gaan aandoen dat dan goed zou zijn omdat het bestrijdt wat slecht zou zijn, om zo macht te vergaren. Het zou bv. kunnen gaan over migranten omdat sommige van hen criminaliteit begaan. Zij kunnen dienen als zondebok. En omwille van die criminaliteit kunnen zij

makkelijk als zondebok dienen omdat zij iets begaan dat ontoelaatbaar is. En uiteraard dient men criminaliteit te stoppen. Maar dat wil nog niet zeggen dat men macht dient te geven aan diegenen die het willen stoppen. Want zij zouden evenzeer schade kunnen berokkenen aan de maatschappij. En indien zo, dan zouden die machthebbers evenzeer als een zondebok kunnen aanzien worden omwille van die schade die zij dan aanrichten. En het zou uiteraard hypocriet zijn om de ene zondebok te veroordelen terwijl men diegenen die evenzeer als zondebok zouden kunnen beschouwd worden, dan zou goedpraten. Maar het aanduiden van een zondebok is duidelijk een techniek om aan macht te komen. Daarom dient men zeer argwanend te zijn om macht te geven aan diegenen die zulke zondebok aanduiden. Want als bv. een politicus zo aan de macht wilt komen, dan zou die politicus kunnen inzien dat hij/zij zo de macht zou kunnen vergaren om dan te doen wat hij/zij wilt bekomen, ook al zou die persoon zo, en mogelijk zeer bewust, schade aanrichten aan de maatschappij. En eens die politicus de macht heeft, kan het moeilijk zijn om die persoon te stoppen met het aanrichten van schade. Daarom is het hele opzet van die politicus bij voorbaat verdacht. Als de bevolking echter des te meer zou inzien dat zulk opzet verdacht is, dan zouden zij minder te corrumperen zijn. De triestheid is dat sommige van die kiezers die voor zo'n politicus zouden stemmen van goede wil zouden zijn terwijl die politicus evenzeer helemaal niet zo van goede wil zou zijn. Opdat die kiezers dan bedrogen zouden zijn. Opdat zij zelfs, deels onbedoeld, mede verantwoordelijk zouden zijn voor de schade dat die politicus dan zou aanrichten terwijl zij zelf niet die schade zouden gewild hebben.

Dit klinkt misschien relatief ingewikkeld maar men kan zulk gedrag zeer makkelijk herkennen. Die politicus zaait verdeeldheid. Verdeeldheid die hij/zij dan vaak tracht weg te moffelen. Die politicus zou bv. kunnen stellen dat die migranten fout zijn (verdeeldheid) en dat zij zich daarom moeten aanpassen (eenheid). Dit kan aanlokkelijk klinken. Toch zaaien sommige politici net geen verdeeldheid, zelfs al zouden zij weten dat zij zo aan de macht zouden kunnen komen. En daarom zouden zij des te meer te vertrouwen kunnen zijn. En dan zeker wanneer zij in het verleden ook reeds hebben aangetoond dat zij te vertrouwen waren.

De tweede techniek is om datgene wat als slecht zou kunnen aanzien worden, goed te praten. De verlagingen van de belastingen voor

bedrijven die Donald Trump heeft doorgevoerd, is zo'n typisch voorbeeld. Omdat al dat belastinggeld uiteraard zou kunnen gebruikt worden om de bevolking te helpen. Dus men zou kunnen stellen dat er terecht verdeeldheid mag zijn tussen de bevolking en een economisch systeem dat zo weinig belastingen zou betalen. En om die verdeeldheid weg te moffelen, worden zulke verlagingen van belastingen voor bedrijven goedgepraat. Want dat zou dan zogezegd de economie stimuleren opdat het voor de bevolking zogezegd beter zou zijn. En zo creëert men opnieuw een valse eenheid. Want enerzijds wordt er geld ontnomen dat bestemd kon zijn voor de bevolking. En terwijl de CEO's en aandeelhouders van bedrijven zich hogere winsten zouden kunnen schenken doordat die bedrijven minder belastingen zouden betalen. Zo kan men dus die kloof tussen arm en rijk nog vergroten. En zo zou die bevolking opnieuw bedrogen worden. Ditmaal doordat men iets laat blijken als zijnde goed terwijl het zeer redelijk is om het als slecht te beschouwen.

Het komt er dus op neer dat men dient te voorkomen dat men onterechte verdeeldheid kan zaaien en dat men dient te voorkomen dat men terechte verdeeldheid kan verdoezelen. Gezien het succes van populisme zou men kunnen denken dat dit zeer moeilijk is om te voorkomen. Toch denk ik dat mensen wel degelijk in staat kunnen zijn om zonder veel moeite in te zien wanneer ze bedrogen worden en wanneer niet. Maar soms staren zij zich blind omwille van de misleiding die op hen wordt uitgeoefend. Echter, wanneer zij ook meer inzicht zouden krijgen in de aard van die misleiding, dan zou men zulke misleiding des te meer voorkomen. En ik denk dat dit haalbaar is. En zo zou men opnieuw de samenleving kunnen resistenter maken tegen corruptie.

18. Neutraliteit in de multiculturele samenleving

Men spreekt over een multiculturele samenleving wanneer er in die samenleving meerdere culturen voorkomen. Toch valt het te bevragen in welke mate er dan werkelijk een multiculturele samenleving is. Want die verschillende culturen zouden dan niet slechts in interactie staan met elkaar, maar ook met de maatschappij. Want de kinderen en jongeren gaan naar de scholen van dat land. En elke burger, ongeacht diens cultuur, is onderhevig aan de wetgeving en ordehandhaving van dat land. En iedere burger komt evenzeer in aanraking met bedrijven als klant of

werknemer.

Het lijkt me aan te nemen dat zowel het contact met de mensen rondom zich als het contact met die maatschappij een grote impact heeft op mensen. En dan is er de vraag: hoe staat die maatschappij zelf naar multiculturaliteit? En dit is aan te geven door kwesties te bespreken waarin men multiculturaliteit, of het gebrek eraan, kan herkennen.

Eén kwestie(-tje) is Sinterklaas. Er is ophef omdat Sinterklaas als blanke man geholpen wordt door zwarte mannen met krullen. Maar los daarvan: waarom worden kinderen in scholen blootgesteld aan een kinderfeest dat geen deel uitmaakt van hun cultuur? Geeft dat geen gebrek aan van neutraliteit? En is dat niet verwarrend voor kinderen als daar een Sinterklaas op bezoek komt voor een feest dat ze zelf niet vieren? Het is uiteraard geen grote ramp wanneer dat dan toch gevierd wordt op school maar misschien was het onnodig. Misschien dat kinderen evenzeer Sinterklaas kunnen vieren wanneer dat des te meer louter in huiselijke kring wordt gevierd. Zodat men toch dat kinderfeest niet hoeft op te offeren om meer neutraliteit te bekomen.

Een andere kwestie gaat over het verbod op onverdoofd slachten terwijl dit deel uitmaakt van de rituelen van sommige culturen. Natuurlijk is het zo dat het slachten met verdoving aangenamer is voor dieren. Maar als men het onverdoofd slachten toch zou toelaten, dan zou men opnieuw weer die neutraliteit bekomen. Zo kan men ook des te meer de godsdienstvrijheid toestaan. Al is het niet ideaal omdat men nog steeds die dieren pijnigt door ze onverdoofd te slachten. Maar op zijn minst zou men omtrent die kwestie een dialoog kunnen trachten te starten met de religies die het onverdoofd slachten als ritueel hebben. Zo worden zij erbij betrokken in plaats van genegeerd. Men zou ook het onverdoofd slachten enkel kunnen toelaten wanneer het deel uitmaakt van een religieus ritueel, zo kan men nog steeds een zeker verbod op onverdoofd slachten bekomen zonder die neutraliteit aan te tasten.

Iets gelijkaardigs kan gesteld worden over het verbieden van een hoofddoek voor het vervullen van een functie. Er wordt soms gesteld dat zo’n hoofddoek de neutraliteit aantast omdat het een religieus symbool is. Maar als een ambtenaar die een hoofddoek draagt haar werk naar behoren doet en als die persoon helemaal niet haar religie begint te prediken tijdens haar werk, dan lijkt die persoon te getuigen van

neutraliteit. Zij geeft dan aan dat haar religie niet in de weg staat om haar functie met neutraliteit uit te voeren. Net zoals het bedrijf of de overheidsinstelling waarvoor zij werkt dan aan haar klanten kan bevestigen dat zij neutraliteit uitstraalt. Wanneer haar echter die kans wordt ontzegd omwille van een hoofddoek, dan lijkt haar onnodige schade te worden toegebracht. Het zou onrechtvaardig zijn omdat zij niemand iets heeft misdaan door een hoofddoek te dragen. En opnieuw zou de godsdienstvrijheid zo voor een stuk ingeperkt worden.

Men zou kunnen menen dat dit aanleiding geeft tot een dubbele moraal. Waarom zou men immers Zwarte Piet in de maatschappij weren terwijl men de hoofddoek in de maatschappij zou toelaten? Maar er is wel degelijk een verschil. De hoofddoek is duidelijk een uiting van het individu. Zwarte Piet is echter een uiting van de maatschappij. Toch mag men dit zeker als een dubbele moraal beschouwen.

Deze voorbeelden geven aan dat er mogelijkheden zijn om de verschillende culturen des te meer een gelijkwaardige status te geven door de neutraliteit van de maatschappij te versterken. Maar elk voorstel dat wordt gemaakt in die voorbeelden lijkt me moeilijk te kunnen bekomen worden. Er zou veel tegenstand kunnen zijn omdat vele mensen zouden menen dat men zo de bestaande samenleving des te meer opoffert door des te meer een gelijkwaardige status te geven aan andere culturen. Zij zouden kunnen vinden dat de culturen die hun oorsprong vinden in het buitenland als een verstoring zijn voor hun 'inheemse' cultuur. Vele mensen zouden eerder verkiezen dat die verscheidene culturen zich dan ook aanpassen aan hun 'inheemse' cultuur. Ze verkiezen geen ware multiculturele samenleving.

Terwijl men vanuit die andere culturen mogelijk des te meer wel een ware multiculturele samenleving zou verkiezen. Zij zouden dan des te minder te vinden zijn voor een aanpassing van hun cultuur aan die 'inheemse' cultuur.

Bovendien zullen velen van hen ook aanvoelen dat ze niet al te welkom zijn in die samenleving omwille van hun andere cultuur. Hierdoor zouden zij zich des te meer kunnen verzetten tegen die samenleving. En dit kan één oorzaak zijn van conflicten en criminaliteit.

En die conflicten en criminaliteit die te associëren valt met die andere culturen leidt dan weer tot verzet tegen die culturen vanuit die 'inheemse

bevolking'. Waardoor mensen van allochtone afkomst zich nog minder welkom zouden kunnen voelen in dat land. Wat dan kan leiden tot nog meer conflicten. En zo is er een vicieuze cirkel.

De politiek kan hierop inspelen via een zeker populisme dat pleit voor een sterkere ordehandhaving om zo de rust en veiligheid te herstellen. Maar of dit ook zou werken, blijft een open vraag. Het is niet uitgesloten dat meer politie net de gemoederen laat oplaaien omdat mensen van allochtone afkomst het zouden kunnen aanzien als een oorlog die men aangaat met hen. Natuurlijk, criminaliteit dient wel voorkomen te worden. En het is niet helemaal uitgesloten dat dit lukt via een sterkere ordehandhaving maar het lost het eigenlijke probleem niet op. Er is slechts een verdrukking van het probleem. Want de vraag die niet wordt gesteld bij zo'n repressief beleid is: hoe kan men een ware multiculturele samenleving bekomen? Immers, die verscheidene culturen zullen bestemd zijn om met elkaar nog veel tijd door te brengen en de enige heilzame oplossing lijkt me een harmonie te zijn tussen die culturen. En als er bv. criminaliteit is bij mensen van allochtone afkomst dan zou dit kunnen aangeven dat die mensen reeds voor een stuk buiten de samenleving staan. Door een samenleving aan te bieden waarvan de verscheidene culturen des te meer deel uitmaken, zou men ook zulke criminaliteit kunnen inperken. Terwijl een repressief beleid net zou kunnen leiden tot weerstand.

III. De mens

Gebrek aan vrijheid

1. Vrije wil?

Stel, puur als denkoefening, iemand pleegt zelfmoord en die persoon wordt opnieuw geboren in een ander universum. Een universum dat een exacte kopie is van dit universum tot op het moment dat die persoon geboren wordt. Elk universum heeft eenzelfde geschiedenis gekend. Op eenzelfde planeet Aarde die exact hetzelfde is als hoe de wereld was toen die persoon de vorige keer geboren werd. En die ouders zijn exact hetzelfde en die omstandigheden zijn exact hetzelfde. Aldus alles is exact hetzelfde als de vorige keer. En zo gaat de tijd op die wereld verder. Hoe zal het leven van de persoon eruit zien?

Ik denk dat de wereld in dat ander universum op eenzelfde wijze gaat voortgaan als in dat ene universum. En dat die persoon dan ook hetzelfde leven zou leiden en opnieuw zou zelfmoord plegen. Aldus, de uiteindelijke zelfmoord lijkt onlosmakelijk verbonden met die loop van omstandigheden. Men kan dan gaan bevragen of die uiteindelijke zelfmoord als een eigen keuze hoeft beschouwd te worden. Als bv. een trauma mede heeft aanleiding gegeven tot de latere zelfmoord dan lijkt die latere keuze tot zelfmoord voort te vloeien uit de ongewilde onderhevigheid aan dat trauma. En voor het trauma zal men niet gekozen hebben.

Echter, als men in een ander gezin was geboren of in een andere cultuur was geboren of als men bepaalde traumatische ervaringen niet had gehad, dan neem ik aan dat het leven er heel anders had kunnen uitzien.

Zo kan men ook een gelijkaardige denkoefening maken omtrent een moord die iemand zou plegen of omtrent een verkrachting die iemand zou plegen of omtrent welke daad dan ook.

Hierbij neem ik dus aan dat de genen dat niet reeds voor zich zouden kunnen bepalen. Er is natuurlijk wel iets zoals als een genetische aanleg die ons leven kan beïnvloeden op allerlei wijzen. Echter, het is ook

duidelijk dat er iets is zoals het eigen gedrag ontwikkelen in relatie tot hoe men ervaart dat de omgeving tot zich zou staan en in relatie tot hoe men ervaart dat men zelf tot de omgeving en zichzelf staat. Aldus, men ontwikkelt het eigen perspectief in een interactie met de omgeving en zichzelf. Als men zou stellen dat het aangeboren zou zijn, dan zou dat inhouden dat men reeds als baby in zich de toekomstige neiging zou hebben tot zo'n destructieve daad. (Hierbij dan aannemende dat de baby nog geen misbruik heeft gekend door ongunstige omstandigheden in de baarmoeder.) Mij lijkt het onredelijk om te stellen dat inderdaad zo'n toekomstige ontwikkeling van de persoon aangeboren is.

Hiermee wens ik niet te ontkennen dat iemand in staat is om, vanuit de eigen wil, een destructieve daad uit te voeren ook al heeft die persoon zelfcontrole en ook al ziet die persoon en begrijpt die persoon wat er destructief is aan die daad. Ik denk dat die mogelijkheid bestaat maar dan nog valt het te bevragen hoe die persoon tot het uitvoeren van die daad zou gekomen zijn. Ik neem aan dat als die persoon anders was opgevoed en in een andere omgeving was opgegroeid dat dan, doordat die omgeving de persoon anders benaderde, het onwaarschijnlijk kan zijn dat die persoon zo'n destructieve daad uiteindelijk zou uitvoeren.

Ik denk ook dat de mens in staat is om de capaciteit en het karakter te ontwikkelen opdat bepaald gedrag bij zich quasi onmogelijk wordt. Maar die ontwikkeling is er niet onvoorwaardelijk. Daarom kan het zeer belangrijk zijn dat er een omgeving is die deze voorwaarden schenkt. En dat is niet altijd het geval.

2. Nachtmerrie en droom

Soms wordt de vraag gesteld: hoe kan je weten dat je nu niet aan het dromen bent in plaats van wakker bent? En ik ga niet veronderstellen dat de persoon die dit leest eigenlijk in slaap is terwijl die denkt dat die wakker is. Maar ik kan wel ook deze vragen stellen: hoe wakker is men als men wakker is? Kan het eigen leven getuigen van een droomtoestand waarvan men zich mogelijk nog niet bewust is? En ik ga veronderstellen dat dit wel zo kan zijn. Laat me dit trachten aan te tonen met een voorbeeld.

Stel bv. dat een kind een daad uitvoert en dat het kind er niet lijkt mee om te kunnen gaan. Het kind zou bv. een ongeluk kunnen veroorzaken

met ernstige gevolgen en dat ongeluk zou deels te wijten kunnen zijn aan het gedrag van het kind. Het had mogelijk kunnen plaatsgrijpen omdat het kind kwaad was of stout wou zijn.

Of stel dat een kind zich heeft laten opzwepen door zijn vrienden om een streek uit te halen bij iemand anders. Het kind zou achteraf kunnen inzien dat dit eigenlijk zeer pijnlijk was voor die persoon waarbij men die streek uithaalde.

Wat er in zulke gevallen zou kunnen plaatsgrijpen is dat het kind eigenlijk ook wel goed wou zijn en ineens iets deed dat zo kwaadaardig leek voor zich zodat het kind dat eigen zelfbeeld ernstig beschadigde. Ineens zou het veel moeilijker kunnen worden om zichzelf nog te zien als goed. Het zou ook kunnen dat bv. de ouders dit te weten komen en er ook niet mee om kunnen gaan en het kind veroordelen omwille van wat het heeft gedaan. Het zou kunnen dat de ouders die daad niet als niet slecht kunnen zien en het kind zouden veroordelen alsof het kind zelf inderdaad niet goed zou zijn. Waardoor dat zelfbeeld van het kind nog meer beschadigd zou kunnen raken.

Natuurlijk zou het kunnen dat het kind wilt blijven volhouden aan het idee dat het niet slecht is en dat het goedheid in zich heeft maar de schade en het trauma dat heeft plaatsgegrepen kan dat bemoeilijken. Stel bv. dat het kind af en toe gemoraliseerd wordt omwille van kleine dingen dat het zou gedaan hebben of niet zou gedaan hebben, dan kan dat des te harder aankomen omdat het zou kunnen overkomen als een aanval op zich. Terwijl een ander kind daar veel makkelijker mee zou kunnen omgaan.

En wat er dan zou kunnen plaatsgrijpen is dat het kind zich des te meer gaat afsluiten omdat het contact met de omgeving vaak des te liefdelozer overkomt bij zich. En eens men zich meer gaat afsluiten, zou men mogelijk ook minder openstaan voor sympathie en begrip dat men krijgt. Want men zou zich zo vaak onbegrepen kunnen hebben gevoeld dat men te gekwetst is en dat men zich bv. zo sterk gaat bezighouden met zichzelf te beschermen opdat men mogelijke sympathie en begrip minder gaat opvangen.

En alhoewel de persoon wel zou kunnen blijven trachten om vol te houden aan diens eigen goedheid, het spontaan geloven in diens eigen goedheid zou kunnen gestopt zijn. Terwijl dat ooit wel het geval was. De

persoon zou eigenlijk dus een bepaalde ervaring van zichzelf kunnen verliezen omwille van het trauma dat plaatsgreep. En dat helemaal niet verwerkt is geraakt. De persoon ziet mogelijk ook helemaal niet in dat dit plaatsgreep bij zich.

Ondertussen zouden er ook al jaren kunnen gepasseerd zijn. De persoon zou zelfs al volwassen kunnen zijn zonder dat het verwerkt is. Het zou ook kunnen dat op een gegeven moment de persoon gaat bezwijken. De persoon zou kunnen blijven trachten om te doen wat men als goed acht en zou kunnen blijven trachten om zichzelf te zien als goed of als niet slecht. Maar als men blijft klappen krijgen omwille van gemoraliseer dat hard aankomt en omwille van sarcasme of pestgedrag dat hard aankomt omdat men zo kwetsbaar is geworden, dan zou het kunnen dat de persoon op een gegeven moment in zekere mate stopt met te trachten om goed te zijn en met te trachten om zichzelf te zien als goed. Waarna de persoon bv. agressief zou kunnen worden.

En als men bv. zou kijken naar de mensen die in een gevangenis vertoeven, dan zou men kunnen constateren dat daar mensen zijn die wel degelijk een goed begrip ontwikkeld hadden omtrent wat goed zou zijn. En toch zouden sommige van die mensen gruwelijke daden kunnen hebben gepleegd. Maar als men een hele dosis pijn en vervreemding heeft opgelopen, dan zou men alsnog een hele andere richting kunnen uitslaan en dan zou men mogelijk alsnog afschuwelijke daden kunnen plegen. Niet dat dit uiteraard de toestand is van enkele gevangene of van elke misdadiger. Maar het lijkt een mogelijkheid te zijn.

Natuurlijk zou het kunnen dat als de persoon zou vervallen tot bv. agressief gedrag, dat die persoon dan ook zichzelf opnieuw zou beschadigen doordat die opnieuw iemand schade heeft toegebracht. Net zoals dat was gebeurd in diens jeugd. Maar als men niet zoveel schade zou aanrichten en als men inziet dat men wel iets heeft gedaan dat verkeerd was maar als men ook inziet dat de schade beperkt is gebleven, dan zou er zelfs een verwerkingsproces kunnen plaatsgrijpen. Uiteindelijk was het in dit voorbeeld zo dat de persoon steeds weigerde om iets te doen wat men als fout achtte om zo te kunnen blijven geloven in die eigen goedheid. Als de persoon uiteindelijk wel iets doet wat men als verkeerd achtte en als men inziet dat de schade is beperkt gebleven, dan zou de persoon kunnen ervaren dat men iets verkeerd heeft gedaan en dat dit niet hoeft te betekenen dat men eigenlijk zo slecht is. En zodat

het gemoraliseer van anderen mogelijk minder pijnlijk wordt voor zich omdat men meer kan aanvaarden dat men fouten heeft gemaakt. En de persoon zou mogelijk ook meer in staat kunnen zijn om in te gaan zien dat er goedheid in zich was ook al had men fouten gemaakt.

Ondertussen is er dus een hele evolutie beschreven die de persoon zou zijn doorgaan. En natuurlijk kan men bevragen of zulke evolutie werkelijk mogelijk zou kunnen zijn. En dat is mogelijk niet zo'n makkelijke vraag om te beantwoorden. Uiteindelijk zou het hier sowieso over gedrag gaan dat helemaal niet iedereen zou doorgaan zijn. Dus vele personen zouden mogelijk helemaal niet zulke ervaringen of gelijkaardige ervaringen hebben doorgaan. En het kan dus moeilijk zijn om na te gaan of het werkelijk mogelijk kan zijn of niet kan zijn.

Als sommige personen inderdaad allerlei gedrag, evoluties en allerlei ervaringen kunnen doorgaan die vele andere personen niet zijn doorgaan, dan kan men zich inbeelden dat het moeilijk kan zijn om bij elkaar vast te stellen wat er daar juist gaande is bij de andere persoon. Of wat er juist gaande is bij zichzelf vanuit hoe iemand anders zich aanziet.

Want als men even wilt aannemen dat dit voorbeeld mogelijk is, dan zou men zich kunnen inbeelden dat die persoon heel dat proces doorgaat en dat die niet inziet wat er eigenlijk juist gaande is met zich. En vanuit dat opzicht zou men kunnen stellen dat de persoon in een droomtoestand verkeerde. En gezien de negatieve ervaringen die ermee gepaard gingen zou men het ook een nachtmerrie kunnen noemen. Een nachtmerrie die de persoon beleefde terwijl die wakker was. En omdat vele andere mensen niet hetzelfde zouden meegemaakt hebben, zou het ook moeilijk kunnen zijn voor hen om aan die persoon te kunnen meegeven wat er gaande is bij zich. Mede hierdoor dat zo'n toestand zo lang zou kunnen duren. Men zou het haast zelf bij zichzelf dienen te gaan ontdekken. En dat kan uiteraard moeilijk zijn.

En er kunnen vele andere voorbeelden van zulke droomtoestanden gevonden worden: wat als men nooit een echt vaderfiguur of moederfiguur heeft gehad en er nog steeds naar verlangt wanneer men reeds volwassen is terwijl men mogelijk niet echt doorheeft dat dit het geval is?

Wat als men als kind zich aangetrokken voelt tot een kind van hetzelfde geslacht en wat als de ouders aan het kind vertellen dat er iets mis is met

zich en wat als het kind dat ook daadwerkelijk gaat geloven?

En wat met de vele soldaten die hun land wilden dienen en er trauma's aan overhouden? Wat met de mensen die het leven in concentratiekampen hebben doorstaan? Soms gebeurt de nachtmerrie en masse.

En men kan nagaan dat in sommige van zulke voorbeelden de betrokken persoon of personen zouden kunnen afgespiegeld worden als zijnde slecht. En dit kan begrijpelijk zijn als er allerlei afschuwelijke en kwaadaardige daden plaatsgrepen. Maar het zou ook kunnen dat wanneer men het veroordeelt als zijnde slecht, dat men dan ook stopt met verder te trachten te begrijpen waarom het heeft kunnen plaatsgrijpen. Er kan een soort blindheid ontstaan en dat kan uiteraard problematisch zijn.

En dit is ook zeer duidelijk het geval in het oorspronkelijke voorbeeld. In dat voorbeeld werd er gesteld dat de ouders het kind zouden kunnen veroordelen omwille van die daad dat het veroorzaakt had. Maar als het kind bv. zou kunnen opgevangen worden na die daad die zo pijnlijk was voor zich en als het kind zou worden uitgelegd dat het veroorzaakt hebben van die daad niet wil zeggen dat men niet goed zou zijn, dan zou het kind van dan af mogelijk een hele andere richting hebben kunnen uitslaan. Misschien zou heel die nachtmerrie dan niet hebben plaatsgegrepen.

En de positieve boodschap die dus eruit kan gehaald worden is dat vele blindheid kan voorkomen worden als men, in plaats van te veroordelen, tracht te begrijpen waarom er kon plaatsgrijpen wat er plaatsgreep. Zo zou men zich minder onbegrepen voelen en zou men meer in staat kunnen zijn om elkaar te begrijpen. En taboes zouden vermeden worden. Niet dat het makkelijk is. Het kan zeer zwaar zijn om te beseffen hoe het leven zich soms ontplooit. Maar het positieve is dat het inzien van al die negativiteit kan leiden tot het gaan begrijpen van hoe het beter zou kunnen gaan. Om zo des te meer een droom te bekomen in plaats van een nachtmerrie.

3. Positieve en negatieve oorzakelijkheid

De mens heeft een natuurlijke neiging tot het bekomen van oorzakelijkheid die men als positief acht. Als een kind bv. weet dat het een snoepje of een ijsje zou kunnen krijgen dan zou het kind daarom

kunnen vragen opdat het kind dat zou krijgen. Aldus de positieve oorzakelijkheid. Maar daarnaast zal men ook geconfronteerd worden met negatieve oorzakelijkheid. Men zou kunnen ervaren dat men iets niet kan bekomen dat men wilt bekomen. Of dat zich iets overkomt dat men niet kon voorkomen terwijl men niet wou dat het zich overkwam.

Vaak is de mens in staat om positieve oorzakelijkheid te blijven bekomen ook al wordt men ondertussen geconfronteerd met negatieve oorzakelijkheid. Aldus, men kent tegenvallen maar men geeft niet op of men overwint ze.

Maar soms lukt dat echter niet meer. Als de negatieve oorzakelijkheid zich opstapelt dan zou het kunnen dat men minder in staat is om positieve oorzakelijkheid te bekomen. Wat men op zich ook nog als negatief kan zien. Zodat men nog meer negativiteit ervaart. Wat kan leiden tot het nog minder in staat zijn om te bekomen wat men wilt bekomen. En zo kan er een negatieve spiraal ontstaan. Een proces dat vele jaren kan duren maar soms ook veel sneller kan gaan. En uiteindelijk kan men beginnen met op te geven. Het kan leiden tot een burn-out, een depressie, een persoonlijke crisis, enz. Het kan leiden tot een toestand waarin men zich niet langer in staat voelt om te bekomen wat men wilt bekomen. Men wilt het mogelijk nog wel maar het lukt niet meer. Ter herstel van zo'n toestand kan men beginnen om te proberen om de negatieve oorzakelijkheid te mijden. Het is het logische gevolg omdat die negativiteit overheerst en omdat ze voorkomt dat men weer meer in staat zou zijn om te bekomen wat men wilt bekomen. Het is alleen vaak niet zo eenvoudig als het lijkt. Omdat het vraagt voor het aannemen van een heel andere benadering van het leven dan voorheen.

En eens men die benadering aanneemt, zou men dan weer kunnen neigen om negativiteit harder te gaan mijden dan dat men deed toen men nog meer in staat was om die positiviteit te bekomen. Het kunnen mijden van die negativiteit kan voor zich belangrijker zijn geworden dan het kunnen bekomen van die positiviteit. Het beter en beter kunnen mijden van die negativiteit kan dan als de positiviteit zijn voor zich. Men zou kunnen waarnemen dat men geleidelijk aan minder begint te falen. En uiteindelijk zou men zich opnieuw in staat kunnen voelen om die positieve oorzakelijkheid te bekomen.

Maar doorheen dit proces zal er een evolutie hebben plaatsgegrepen

omtrent wat men als positieve oorzakelijkheid aanziet. Al die negatieve oorzakelijkheid die is ontstaan, vertelt ook iets over zichzelf. En zolang men zich bezig houdt met die positieve oorzakelijkheid te bekomen, kan het moeilijk zijn om echt te onderzoeken waarom iets negatief is voor zich. Eens men zich in grotere mate gaat bezig houden met te onderzoeken waarom iets negatief is voor zich zal men ook gaan herbekijken wat men aanziet als positieve oorzakelijkheid en wat niet. Een typisch voorbeeld zou de persoon kunnen zijn die voorheen ambitie nastreefde en daarvoor een druk leven trotseerde. Tot allerlei stress leidt tot een burn-out. Die persoon zou dan daarna een rustiger leven kunnen verkiezen. Een leven waarbij men dus negatieve oorzakelijkheid, de stress, in grotere mate zou kunnen mijden. En dit leidt dan tot een verandering van wat men ziet als positieve oorzakelijkheid. Men wilt meer rust.

Er mag wel opgemerkt worden dat men eigenlijk het doorgaan van zo'n proces dan niet echt heeft gekozen. Het is die negatieve ervaring van een burn-out of een depressie die zich overkomt en die heel dat proces in gang zet. En dan doorgaat men een wording. Na het doorgaan van zo'n proces en wording zou men dan ook opnieuw kunnen evalueren waarom men nu is zoals men is.

In dit boek zal er een soortgelijk proces nagestreefd worden. In de komende hoofdstukken zal men zien hoe men allerlei negatieve oorzakelijkheid kan mijden. En in de latere hoofdstukken zal dan meer onderzocht worden wat dan daaruit als positieve oorzakelijkheid zou kunnen beschouwd worden. Dit kan behulpzaam zijn voor mensen die in een moeilijke periode zitten. Maar eigenlijk ook voor alle anderen. Aangezien zowel het bekomen van positieve oorzakelijkheid als het kunnen mijden negatieve oorzakelijkheid op zich als iets positief kan aanzien worden.

4. De ketting

Men zou zich een smid kunnen inbeelden die een ketting maakt vol met ijzeren schakels. Hierbij zouden we even kunnen aannemen dat er twee wijzen zijn waarop zo'n schakel kan versterkt worden. De eerste wijze is om met de hamer op zo'n schakel te slaan opdat het ijzer harder zou worden. De tweede wijze is om zo'n schakel te dompelen in een bad vol

met vloeibaar ijzer om zo extra ijzer aan die schakel te hechten. Opdat die schakel sterker zou zijn.

Men kan die verschillende schakels aanzien als de verschillende aspecten van een mens. Men kan die twee wijzen om een ketting sterker te maken, gaan associëren met twee wijzen waarop men een mens kan trachten sterker te maken. Het slaan met de hamer zou dan gelijk staan met disciplinering, met het straffen of met het terecht wijzen van iemand. Aldus, het zou de bedoeling zijn om de persoon harder te maken. Terwijl het dompelen van een schakel zou gelijk staan aan een zachte behandeling. Zoals het geven om iemand, het uitleggen hoe men problemen kan mijden of het vriendelijk motiveren van iemand.

Beide wijzen kunnen ongetwijfeld werken. Echter, niet elke schakel is even sterk. Waardoor men soms met de hamer kan slaan op een schakel en zo die schakel breekt. Zodat het mogelijk is dat men de persoon net verzwakt. Men zou onmacht uitlokken waartegen de persoon zich dan niet kan verdedigen. En dan zou men kunnen proberen om de persoon zich te laten verdedigen opdat die persoon alsnog zou sterker worden. Maar soms lukt ook dat niet. Soms kan iemand gekwetst zijn geweest zonder dat dit probleem verwerkt is geweest. En als men die persoon dan probeert vooruit te helpen, dan is dat misschien niet onmogelijk. Maar het zou dan betekenen dat die persoon verder zou gaan zonder diens probleem te verwerken. Dus de persoon zou dan dienen te geloven dat hij/zij diens probleem dient los te laten en kan loslaten. En de persoon zou zich hier net kunnen tegen verzetten. Omdat de persoon bv. zou willen dat er omgegaan wordt met diens probleem in plaats van dat hij/zij zou hoeven toe te geven dat er geen probleem is. En dan kan er een situatie ontstaan waarbij de wil kan de ene persoon tegen de wil van de andere persoon ingaat. En om dan verder te blijven hameren, zou kunnen leiden tot het verzwakken of breken van die schakel.

Ook wanneer men met het ‘hameren’ de persoon kan weerbaarder maken, kunnen er alsnog problemen opduiken. Als iemand bv. streng en strikt wordt opgevoed, dan kan die persoon wel degelijk een discipline ontwikkelen maar er bestaat de kans dat die persoon hierbij ook heeft aangeleerd dat er geen plaats is om bepaalde emoties te uiten. Wat later bv. tot problemen zou kunnen leiden in relaties en bijgevolg ook tot persoonlijke problemen.

Daarom lijkt het raadzaam om die twee wijzen hand in hand toe te passen. Als een coach bv. eerst het vertrouwen van diens spelers wint door hen te laten zien dat hij/zij hen wilt helpen door rekening te houden met hun persoonlijkheid, dan kan er bij die spelers de motivatie ontstaan om zichzelf te verbeteren. En vanuit die attitude zal er een bereidheid ontstaan om discipline te ontwikkelen.

Daarom denk ik dat men het doel om mensen sterker te maken vaak slechts als moreel kan beschouwen wanneer men begint met de zwakste schakels sterker te maken door rekening te houden met hun zwakte.

5. Het geloof in zichzelf

Als een jongen droomt dat hij later de beste voetballer ter wereld zal zijn, dan kan dat voor dat kind perfect mogelijk lijken. Het geloof erin is echt. Bij het opgroeien zal dat geloof soms neigen geschonden te worden doordat men herkent dat men heeft gefaald om te kunnen bekomen wie men wou zijn. Bij de ene persoon zal dit geloof meer geschonden raken dan bij de andere. Zodat sommigen sterker zullen kunnen volhouden aan dat geloof in zichzelf en in de eigen mogelijkheden. Terwijl anderen meer moeten overleven om aan een zeker geloof in zichzelf te kunnen blijven voldoen. Zij zullen meer moeten herstellen opdat ze aan geloof in zichzelf kunnen winnen.

Toepassing van bewustwording op onmacht

In dit hoofdstuk is het zich bevrijden van onmacht het prominente thema. Toen ik begon aan deze tekst zag ik die bevrijding van onmacht als een streefdoel voor eenieder die sterker wilt zijn. Toen ik later echter ging uitwerken in welke vormen onmacht zoal voorkomt, bemerkte ik dat men de bevrijding van onmacht net als een zwakte zou kunnen zien. Vele mensen die wensen sterk te zijn zouden mogelijk niet wensen toe te geven aan allerlei onmacht. Men zou zulke onmacht kunnen links laten liggen opdat men nog steeds het doel kan bereiken dat men voor ogen houdt. In plaats van zich bezig te houden met allerlei onmacht die zich niet dichter bij dat doel zou brengen. Terwijl in deze tekst wel zulke onmacht zal besproken worden. Echter, het gaan bekijken van die onmacht en het gaan verwerken en mijden van die onmacht zou nog steeds een bevrijding van onmacht inhouden. Iets wat niet als een zwakte hoort aanzien te worden. Integendeel.

De eerste onderdelen van dit hoofdstuk maken deel uit van de oorspronkelijke tekst die ik geschreven had en zijn niet zo sterk gewijzigd. Als ik de hele tekst opnieuw zou herschreven hebben zou ik de tekst waarschijnlijk anders geschreven hebben. Ik betwijfel echter of dit een goed idee zou geweest zijn. Het lijkt me wel zo te zijn dat sommige delen van deze tekst de lezer meer zullen aanspreken dan andere. En dat is niet louter afhankelijk van de tekst maar ook afhankelijk van de inhoud waartoe de lezer open zal staan.

Dit hoofdstuk begint nogal merkwaardig maar zal zich langzaam aan verder en verder ontwikkelen. Men kan dit hoofdstuk trouwens in combinatie lezen met het hoofdstuk “Over macht”, dat hierbij wat aansluit. Want uiteraard, als er onmacht is bij de ene, kan er macht zijn bij de andere. Maar in dit hoofdstuk wordt er bewust gefocust op onmacht.

Dit hoofdstuk geeft ook aan hoe de bewustwording in zijn werk kan gaan. Het hoofdstuk gaat dus niet enkel over onmacht maar ook over bewustwording.

1. Wil over zich?

Laat me iets stellen over een persoon A en een persoon B.

B is voor A op een wijze waarvan A wenst dat B is voor A. En B heeft nog niet door hoe B is voor A. Maar wat als B niet wenste te zijn, voor A, zoals die is voor A? Dan was A niet op een wijze waarvan B wou dat A was voor B. Terwijl B wel was voor A zoals A wou dat B was voor A.

Zo dus had A de wil over B terwijl B nadat die dat beseft heeft of zou hebben, dat niet gewild zou hebben. Dit kon gebeuren omdat B niet die wil van A had vermoed. B geloofde in wat A stelde. Het geloof van B in A dat dan maakte dat B aannam dat A was zoals B geloofde dat A zou zijn. Het kan zijn dat A dit geloof van B in A waarnam of correct veronderstelde, waaruit A dan kon afleiden of vermoeden dat B niet zou aannemen dat A zou zijn zoals A was. Waaruit A dan het vermoeden kon verkrijgen dat B zou ingaan op de wil van A zelfs al wou B dat niet. Het is dan het geloof dat B legde in A, dat A de toelaatbaarheid schonk om die wil over B te hebben. Omdat B een openheid had om A te geloven, zodat er ook gebondenheid was om A te geloven als hoe die zich wou voordoen aan B. Als een positieve conditionering (die positief is).

Maar wat als B niet dat geloof had gelegd in A?

Wel, misschien kan B alsnog uit te lokken zijn door A. Het zou kunnen dat B een onmacht in zich heeft die A waarneemt en uitlokt bij B buiten diens wil heen om iets van B te bekomen. Zo zou A een conflict in B naar boven brengen terwijl B niet in staat is om het te voorkomen omwille van die onmacht in zich. Dan heeft B geen openheid tot het willen van die beïnvloeding maar is er een gebondenheid waardoor B niet anders kan, omwille van die onmacht, dan om de openheid te hebben om zich te laten beïnvloeden. En mogelijk, om zich te laten beïnvloeden op de wijze die A wou van B. Als een negatieve conditionering.

Dus zo zou iemand dus een wil kunnen hebben over iemand anders. Als de persoon die wil over zich niet wou of niet wou gewild hebben, dan is zo de onafhankelijkheid of autonomie van de persoon geschonden. De persoon is tot onmacht gebracht.

Natuurlijk, het is niet omdat een persoon iemand op een ongewilde wijze zou beïnvloeden dat die persoon bewust bezig is met hoe dat te kunnen

bekomen. Die persoon zou zich onbewust kunnen zijn van hoe die dat doet. Alsook zou die persoon mogelijk helemaal niet de bedoeling gehad hebben om iemand tot onmacht te brengen. Het zou ook kunnen dat die persoon helemaal niet bezig was met iemand bewust of onbewust te beïnvloeden maar dat een andere persoon denkt dat men zich trachtte te beïnvloeden op een wijze die men niet wou.

Het zou ook kunnen dat men zelf zich tot onmacht brengt als men bv. kwaad is op zichzelf of als men zichzelf laat verleiden tot iets waardoor men later in onmacht verkeert. Dus er hoeft zelfs geen andere persoon bij betrokken te zijn.

Wat er hoe dan ook ontstaat, is een valstrik. Men wenst er wil over te hebben maar aangezien men tot onmacht wordt gebracht en men dat niet wilt, heeft men er deels geen wil over.

2. Enkele mogelijke valstrikken

Beïnvloeding is er al op zeer jonge leeftijd. Als de moeder haar verstopt om even daarna weer tevoorschijn te komen, al lachende naar de baby, dan zal de baby mogelijk ook aan het lachen gaan. De baby stelt zich hier open toe. En schenkt hiermee die toelaatbaarheid aan de moeder om zich aan het lachen te brengen.

Door die openheid naar de omgeving toe, kan de persoon die ervaring opdoen die zich uit de interactie met de omgeving openbaart. In hoe men zichzelf opvat in die ervaring, leert men zo hoe het is om te zijn in die ervaring, voor zichzelf. In die wenselijkheid dat men daarin terugvindt, stelt men zich open tot de verinnerlijking van die wenselijkheid voor zich.

Als in het voorbeeld met de baby, de moeder, in een vreemde twist, ineens de baby laat schrikken, dan kan dit voor de baby onwenselijk zijn. En dan kan dit des te onwenselijker zijn voor de baby omwille van die openheid die de baby had naar de omgeving toe. De baby zou kunnen gaan wenen. De baby is tot onmacht gebracht.

Dus de openheid en de bijhorende toelaatbaarheid die men schenkt aan de omgeving kan zowel leiden tot de verinnerlijking van het wenselijke als van het onwenselijke.

Die verinnerlijking van het onwenselijke leidt tot het herkennen van wat

onmacht kan berokkenen bij zich. Het zou dan kunnen dat men bepaalde acties zou gaan mijden omdat men een associatie maakt met een mogelijke onmacht die, volgens zich, ermee gepaard zou kunnen gaan. En men zou dan die actie kunnen gaan mijden, zelfs al zou die actie wanneer ze wel slaagt voor zich, iets opleveren voor zich. Men zou zo'n actie kunnen gaan mijden omdat de veronderstelde negatieve gevolgen die men met de actie associeert, voor zich te groot lijken om de veronderstelde positieve gevolgen die men met de actie associeert, de moeite waard te laten lijken voor zich. Zo zou men dus ervaringen die men wenst aan te gaan en waartoe men open wenst te staan om ze aan te gaan, zich gaan ontzeggen. En als men niet in staat is om aan te gaan wat men wenst aan te gaan, dan zou men kunnen spreken van een zekere hulpeloosheid.

Anderen zouden intuïtief kunnen gaan waarnemen dat een bepaalde actie voor een persoon gepaard zou gaan met een onwenselijkheid die voor die persoon te groot lijkt. Zo zouden andere mensen gehoorzaamheid kunnen afdwingen door ongehoorzaamheid te laten gepaard gaan met die, voor de persoon, te grote onwenselijkheid. Maar tegelijkertijd kan die persoon wel daadwerkelijk geloven dat het het beste is voor zich om te luisteren. Er is dan een openheid bij die persoon in het geloven dat men het gedrag en de moraal, waarvan gesteld wordt dat men ze hoort te volgen, hoort te volgen.

Stel bv. dat een leerkracht aan een leerling zegt dat die dient stil te zijn omdat die anders zich zal moeten excuseren voor de hele klas, dan zal de leerling mogelijk denken dat het beter is voor zich om te luisteren omdat die een schaamte associeert met het aanbieden van die excuses aan de klas. Alhoewel de leerling mogelijk ook niet graag wenst toe te geven aan de leerkracht die deze eisen stelt aan zich.

Het zou ook kunnen dat de leerling wel protesteert tegen die eis van de leerkracht en zo ook een straf oploopt. Dan zou er ook onmacht kunnen ervaren worden door de leerling.

Een andere valstrik is het geloven dat men een gedrag of een moraal zou horen te volgen, niet om het onwenselijke te mijden maar om het wenselijke te bekomen voor zich.

Bijvoorbeeld, men heeft een geliefde en men wenst daar lief voor te zijn maar mogelijk is die lieflijkheid voor de andere beknellend zodat men

net de geliefde van zich afduwt terwijl men dat niet wou.

Hier is een ander voorbeeld: men zou kunnen willen ingaan op een uitdagend idee of een verleidelijk idee. Om later te merken dat men zich in de knoei heeft gewerkt. Of om later te merken dat men zich heeft laten bedriegen toen men inging op de verleiding.

De moraal waarin men gelooft, die men verinnerlijkt heeft, die men wenst na te streven, kan ook waargenomen worden door anderen. Zo kan het zijn dat anderen zo'n moraal van iemand kunnen gebruiken om die persoon tot gehoorzaamheid te brengen. Doordat de moraal van die persoon, de persoon inschikkelijk maakt in het wensen te doen wat men wenst van die persoon. Of doordat de moraal van die persoon, het de persoon moeilijk maakt om niet in te gaan op wat men wenst van die persoon.

Stel dat men bv. niemand wilt kwetsen en daarin gelooft maar toch iemand gekwetst heeft, dan kan men inschikkelijker zijn wanneer men zich aanzet tot het aanbieden van excuses.

Zo zou het kunnen dat men zelf gelooft in de moraal waarvan gesteld wordt dat men ze dient te volgen omdat men de eigen moraal zou schenden wanneer men de moraal waarvan gesteld wordt dat men ze dient te volgen, zou schenden. Ook al hadden anderen mogelijk die moraal gesteld aan die persoon vanuit de waarneming dat de moraal waarin die persoon gelooft, zou leiden tot de gehoorzaamheid aan de gestelde moraal. Zo zou men kunnen geloven dat men die gestelde moraal dient te volgen ook al zou dit gepaard gaan met een mogelijke onmacht voor zichzelf. Terwijl, als men die gestelde moraal niet zou volgen, men het zou kunnen opvatten als een schending van zichzelf. Want men zou dan de moraal waarin men gelooft geschonden hebben.

Aldus, betreffende het vorige voorbeeld, men wilt niet kwetsen, dus als men iemand zou gekwetst hebben, dan heeft men de eigen moraal geschonden. Maar mogelijk wilt men aanvankelijk ook geen excuses aanbieden. Omdat men het bv. onaangenaam vond hoe de andere zich naar zich heeft gedragen. Alleen zou die persoon aan zich kunnen stellen dat het verkeerd is om geen excuses aan te bieden. En men zou dat kunnen gaan geloven en men zou alsnog kunnen willen om die excuses aan te bieden. Zodat men toch zou ingaan op de gestelde moraal (het hoeven excuses aanbieden) vanuit die eigen moraal (niet wensen te

kwetsen). Maar de mogelijkheid bestaat dat die persoon aan wie men de excuses aanbiedt, later opnieuw zich onaangenaam gedraagt naar zich. Zodat men zich opnieuw tot onmacht laat brengen. En mogelijk laat men zich des te meer tot onmacht brengen omdat men excuses heeft aangeboden aan die persoon terwijl die zich niet veel lijkt aan te trekken van zich.

Als men bovenstaande valstrikken opnieuw bekijkt, dan zal men mogelijk kunnen herkennen dat die valstrikken op verschillende wijzen kunnen geassocieerd worden met verlangens. Het volgende zou men erin kunnen terug vinden:

Dat het mogelijk is om in te willen gaan op wat men als wenselijk acht om nadien te merken dat het eigenlijk niet wenselijk was. En dat het ook mogelijk is dat men iets mijdt dat men eigenlijk wel wilt bekomen omdat men de opgevatte onmacht die ermee gepaard zou kunnen gaan niet wilt. En dat het ook mogelijk kan zijn dat men datgene wat men verlangt, mijdt en dat men zich overtuigt en gaat geloven, dat men het niet hoort te verlangen.

Maar als men ervaren heeft dan men het verlangde, dan zou er een verdeeldheid kunnen zijn in zich. En zo'n verdeeldheid in zich kan maken dat het verlangen onbeantwoord is gebleven en hierdoor, mogelijk onbewust, wel in zich aanwezig kan blijven.

3. Seksualiteit en hechting

In dit deel zal ik een voorbeeld introduceren over een vader en een dochter. Een gezinssituatie is toepasselijk om vele fenomenen aan bod te brengen. Maar uiteraard hoefde hiervoor geen gezinssituatie gebruikt te worden. De fenomenen die zullen besproken worden kunnen in tal van situaties hun oorsprong vinden. Ik zal beginnen met seksualiteit aan bod te brengen.

De seksualiteit kan verlangens bevatten omtrent hoe men wenst gezien te worden door zichzelf en/of door de andere. Zo ook kan de andere zulke verlangens hebben en de seksualiteit houdt ook de invulling in van die verlangens voor elkaar en voor zichzelf. Alsook dat men die invulling van die verlangens zou kunnen waarnemen bij de andere en de andere bij zich. zo kan de seksualiteit een uiting zijn waarop men een bepaalde verbondenheid aangaat. Waarbij men zou kunnen waarnemen dat die

verbondenheid aangegaan wordt bij elkaar en bij zichzelf, voor elkaar en voor zichzelf.

Maar als we het inlossen van verlangens als deel van de seksualiteit beschouwen, dan staat er seksualiteit ook in een directe relatie met de voorheen besproken fenomenen die maken dat men een verlangen niet zal of kan inlossen.

Zo is het bekend dat thema's zoals onderdanigheid en dominantie, onmacht en het onmachtig maken, kunnen voorkomen bij de belevenis van seksualiteit. Het zijn eigenlijk ook deze thema's die we reeds aan het bespreken waren. Alleen zou men onderdanigheid dan mogelijk eerder gaan vervangen door volgzaamheid of gehoorzaamheid. En zou men dominantie eerder vervangen door autoriteit.

Stel bv. dat een vader vele malen zijn adolescente dochter tot instemming brengt, ook al wenst ze dat vaak niet. Dan zien we hier een conflict. Namelijk, die gehoorzaamheid of volgzaamheid die is aangeleerd geraakt terwijl ze ook ergens verlangde om niet in te gaan op de wil van haar vader. Het kan moeilijk zijn om in te zien bij zichzelf waarom ze die eigen wil soms niet kan inlossen. Omdat het moeilijk zou kunnen zijn om te beseffen waarom ze enerzijds wenst in te stemmen met wat haar vader stelt terwijl ze zichzelf ook kwetst door in te stemmen. Dat men volgzaam is terwijl men het niet echt wenst te zijn. Aldus de mogelijke verdringing.

Dit kan een invloed hebben op welke seksualiteit men eerder zou neigen op te zoeken.

Het maakt het mogelijk waarschijnlijker dat ze een aantrekkingskracht heeft tot een man die als een vaderfiguur is voor haar. Een man waarmee ze wel een verbondenheid kan aangaan.

Het zou ook kunnen aanleiding geven tot een drang om onderdanig te zijn in die seksuele fantasie. Of om zich te laten pijnigen. Wat dan aanleiding geeft tot seksueel gedrag dat in zekere zin een weergave lijkt van wat er heeft plaatsgegrepen bij die dochter die volgzaam en gepijnigd is geweest. Het verschil zou dan zijn dat, wat ze eerst onwenselijk achtte, nu zou wensen op te zoeken. Doordat iemand dan naar haar een dominante positie inneemt en dat doet op een wijze waar zij mee om kan gaan, kan ze die volgzaamheid wel wensen terwijl ze dat

voorheen niet kon. Zo kan er verdringing tegengegaan worden doordat men mogelijk minder gevoelig wordt aan de volgzaamheid en pijn die ze had opgelopen met haar vader. Al zou ze ook nog meer kunnen gekwetst raken bij het opzoeken van zulke seksuele fantasie. Haar vertrouwen zou kunnen gebroken worden.

Welke seksualiteit zich zou neigen voor te doen, is natuurlijk helemaal niet te voorspellen. Misschien dat die dochter ook geen seksuele belevingen zou opdoen die te relateren zijn tot haar situatie. En misschien dat ze enige pijniging verkiest bij de seksuele beleving omdat het simpelweg uitdagend is. Maar er lijkt me dus wel een relatie te kunnen zijn tussen haar persoonlijkheid, haar relatie tot die situatie met haar vader en de seksualiteit.

Eigenlijk zou die dochter zo ook aan zichzelf kunnen gaan denken. De verbondenheid die ze wenst aan te gaan met haar vader bezorgt haar pijn. Ze zou dan opkomen voor zichzelf door aan zichzelf te denken. En de seksuele beleving zou dan één mogelijke wijze zijn waarop ze des te meer aan zichzelf zou kunnen gaan denken. En eventueel zou ze zelfs des te minder nog verbondenheid aangaan met haar vader, tenzij het de verbondenheid is die ze zelf wilt. Dus het zou kunnen leiden tot het zich afsluiten van bepaalde verbondenheid met de omgeving. Het zou de hele persoonlijkheid kunnen beïnvloeden.

Dit voorbeeld over die vader en die dochter is nog een zeer onvolledige schets. Zo heb ik in dit voorbeeld nog niet over de hechting gesproken. De hechting is ook een zeer belangrijk aspect om te beschouwen. Stel bv. dat die dochter, in zekere mate, wenst in te stemmen met haar vader omdat die dochter wenst dat haar vader haar ziet als diegene die wenst te tonen aan haar vader dat ze diegene wilt zijn die hem gelukkig wilt maken door die toenadering en verbondenheid te zoeken. Opdat als haar vader dit zou zien, zij ook kan zien dat haar vader dit waarneemt bij haar. Zodat er herkenning en bevestiging is tussen elkaar. Maar stel dat haar vader niet ziet dat zijn dochter dit tracht. Of stel dat haar vader het ziet maar er niet wenst op in te gaan en meer wenst te eisen van zijn dochter. Eisen die de dochter niet kan invullen tenzij ze die verbondenheid dient op te geven of dient te compromitteren omdat ze geen verbondenheid wenst aan te gaan op die wijze die haar vader vraagt van haar. Aangezien de dochter die verbondenheid wenste aan te gaan, kan het voor haar aankomen als een afwijzing van haar. Stel dat die eisen van haar vader

een moraal bevatten waarvan de vader vindt dat de dochter die dient te volgen, dan zou het kunnen dat de vader het fout vindt dat ze niet instemt met die eisen. De dochter kan waarnemen dat de vader dit fout vindt. Terwijl ze mogelijk ook weet dat ze wel degelijk probeerde om goed te zijn naar die vader. Want ze trachtte een verbondenheid aan te gaan.

En het zou kunnen dat zulke afwijzing verscheidene malen plaatsgrijpt. Zodat ze herhaaldelijk kan gekwetst worden doordat ze tracht om goed te zijn. En eigenlijk zo zichzelf kwetst. En zichzelf, in zekere zin, hulpeloosheid aandoet terwijl ze tracht om niet hulpeloos te zijn. En zo kan er een contrast ontstaan tussen hoe men wenst te zijn en gezien te worden en hoe men uiteindelijk zich ziet en meent te zien hoe men is. Diegene die geen verbondenheid heeft bekomen maar een afwijzing heeft opgelopen. Dat zo'n contrast er is en dat men, in zekere zin, het zelf heeft opgelopen omdat men net poogde om zichzelf heel anders te ervaren, kan zeer moeilijk zijn om in te zien en zo kan er verdringing ontstaan.

Uiteraard hoeft het trachten aan te gaan van een hechting niet zo pijnlijk te zijn. In het aangaan van de hechting kan ook een vertrouwensomgeving ontstaan. En dan kan men openstaan om steun en raad te verkrijgen vanuit die omgeving. Opdat men des te meer ook in staat kan zijn om allerlei kwesties te verwerken. Als haar vader haar zou vertellen dat hij wel waardeert dat zijn dochter daar is voor haar, dan zou die dochter wel een bevestiging en herkenning kunnen vinden bij haar vader.

Nu zou het best kunnen dat dit plaatsgrijpt omdat de vader niet ziet of gebrekkig herkent wat daar omgaat bij zijn dochter. Zo zou het kunnen dat de vader gebrekkig ziet hoe zijn dochter zich voelt omdat de vader moeite heeft om te kunnen toegeven aan hoe zijn dochter wenst gezien te worden. Bijvoorbeeld omdat de vader zijn dochter wenst te zien als diegene die instemt aan zijn eisen. En moeite heeft om te zien dat zijn dochter daar moeite mee heeft. Omdat die vader zichzelf wenst te zien als diegene die deze autoriteit heeft over haar. Het zou voor haar vader als onmacht kunnen aanvoelen wanneer hij deze autoriteit niet heeft. De vader zou dan, om die onmacht te mijden, de dochter eigenlijk, ook al zou het ongewild zijn, wat gaan afstoten. Het zou kunnen dat die vader niet inziet dat die zich om die redenen zich zo gedraagt omdat de vader dit verdringt.

In dit voorbeeld lijkt het zo te zijn dat de vader en de dochter moeilijk elkaar kunnen aanvoelen omdat geen van beiden openstaat tot hoe de andere wenst gezien te worden. Dus er ontstaat zo een situatie die moeilijk kan opgelost worden. Mede daarom ook dat deze situatie herhaaldelijk zou kunnen plaatsgrijpen.

Dit voorbeeld geeft aan hoe er problemen kunnen ontstaan als men niet elkaars standpunt kan zien. Iets wat later in deze tekst ook nog zal besproken worden.

Ondertussen is het waarschijnlijk reeds duidelijk dat een gebrek aan onafhankelijkheid kan leiden tot vele problemen. En dan kan er de vraag gesteld worden: hoe kan men zulke problemen trachten op te lossen en te voorkomen?

En dit kan mogelijk via de bewustwording.

4. Bewustwording

Men zou zich kunnen gedragen volgens fenomenen zonder dat men zich bewust is dat men zich gedraagt volgens die fenomenen. Zo zou de dochter in dit voorbeeld zich mogelijk niet zo bewust zijn van waarom ze zich zo laat kwetsen. Of waarom ze zo'n bepaalde seksualiteit zou opzoeken.

Een wijze om die afhankelijkheid van de omgeving en zichzelf af te leren is om de fenomenen te leren herkennen bij zichzelf en in de omgeving. Om er zich bewust van te worden. Als er een fenomeen herkend is, dan kan men er in een relatie toe gaan staan. Men zou dan zo'n fenomeen als onwenselijk kunnen achten voor zichzelf. Wanneer zo'n fenomeen dan opnieuw opduikt voor zich, zou men die onwenselijkheid ervan opnieuw kunnen ervaren. En zo kan men gaan leren hoe en waarom dit toch heeft kunnen plaatsgrijpen bij zich. Zo kan men leren hoe te mijden dat het nog opduikt bij zich. Het inzicht dat men verwerft kan de intuïtie gaan vormen waarmee men het opduiken van een onwenselijk fenomeen beter zou kunnen voorkomen. Zo kan die afhankelijkheid verminderd worden.

Het klinkt vrij technisch maar het is iets dat elke mens al doet sinds men nog zeer jong was. Een kind kijkt mogelijk niet zo zeer naar psychologische fenomenen maar een kind kan vanuit zichzelf ook de

omgeving of zichzelf of de wereld gaan bekijken en allerlei aspecten erin herkennen of menen te herkennen. Dit zou men ook bewustwording kunnen noemen. Men leert uit de eigen daden, de eigen pogingen, de ervaringen en men leert uit de reflecties over zichzelf en de omgeving. En doorheen dit proces evolueert men. Er is een wording. Men ziet bv. een bepaald gedrag in van zichzelf of van iemand anders en men krijgt er allerlei meningen en inzichten over. Die meningen en inzichten zullen veranderen hoe men zichzelf of de omgeving of de wereld kan ervaren. Het zou ook kunnen dat men de mening vormt om zich niet langer te gedragen zoals men zich had gedragen en dat men dat gedrag ook afleert. Dan zal men zich ook niet meer of veel minder ervaren zoals men dat deed in dat voormalig gedrag. Het is een mentale evolutie die plaatsgrijpt. De ervaring schept de inzichten en de inzichten zorgen voor andere perspectieven en voor ander gedrag. En dat ander perspectief en dat andere gedrag zorgt voor een andere ervaring, enz. Men is niet langer meer zoals toen men jonger was. En dat is deels doordat men veel gedrag afgeleerd heeft doordat men opnieuw en opnieuw, doorheen het leven, aspecten van zichzelf en van de omgeving en van de wereld is gaan bekijken.

Maar de inzichten die men bekomt komen relatief tot het perspectief waarmee men kijkt naar iets. De onmacht die men heeft opgelopen kan gaan beïnvloeden tot welke inzichten men neigt te komen.

Die dochter zou bv. minder in staat kunnen zijn om te zien waarom die vader zich zo gedraagt omdat een noodzaak bij haar om begrepen te worden door hem, haar belemmert om nog te zien wat er omgaat in die vader.

Al datgene waarmee men zich bezighoudt om die eigen autonomie overeind te houden opdat men zich kan zien op een wijze die het gebrek van de eigen onmacht aan zich bevestigt, vermindert de mate waarin men, vrij van die bezigheden, tot zichzelf en de omgeving kan staan. En zo zou het dan kunnen dat men in een minder ruime mate de omgeving en zichzelf neigt te gaan percipiëren.

Er kan dus een gebondenheid zijn aan die gedachten omwille van onmacht die men heeft opgelopen. En er kan omwille van die opgelopen onmacht ook een openheid tot bepaalde gedachten zijn en minder openheid tot andere gedachten zijn.

Maar natuurlijk, men kan zich ook bewust worden van hoe vroegere ervaringen beïnvloeden met wat voor perspectief men naar zichzelf of de omgeving neigt te kijken of niet neigt te kijken. Opdat men, eens men zulk gedrag inziet, een visie kan ontwikkelen omtrent dat gedrag. Zo zou men dan, als men meent dat zulk gedrag zich onderhevigheid berokkent, dit gedrag kunnen gaan leren te voorkomen. Zodat er een verdere selectie en evolutie kan plaatsgrijpen vanuit de eigen inzichten die men heeft verworven en vanuit hoe men daar naartoe wenst te staan.

5. Enkele andere fenomenen

Ik zal dan ook tal van andere fenomenen bespreken opdat men zou kunnen uitzoeken of die fenomenen daadwerkelijk voorkomen. En indien men zou kunnen vaststellen dat ze voorkomen, kan men zo de bewustwording bevorderen.

Ik heb getracht om enigszins een ordelijkheid te behouden in de volgorde waarin ik deze fenomenen aan bod breng. Maar het is uiteraard zo dat al die fenomenen in relatie kunnen staan tot elkaar en de volgorde waarin ze aan bod komen is dan ook enigszins willekeurig. Ik zal het voorbeeld van die vader en zijn dochter vervolgen om enigszins een rode draad te trekken door deze inhoud.

5.1. Binnen en buiten de ervaring

Er lijken verschillende wijzen te zijn waarop men tot inzichten van zichzelf kan komen. Men zou bv. ineens kunnen ontdekken wat men wilt of wat men zou kunnen willen wanneer men zoekt naar wat men wilt. En dan zou men actief betrokken zijn in dat proces. Men zou het antwoord uit zich laten komen, als een antwoord van zichzelf over zichzelf dat men ontdekt.

Er is ook nog een andere wijze. En bij deze wijze neemt men eerder afstand van zichzelf. Men zou zichzelf proberen te observeren, alsof men buiten zichzelf staat en zichzelf objectief bekijkt. Men zou een voorstelling van zichzelf maken, een objectificatie, die dan deels waarheidsgetrouw zou zijn. Niet de hele waarheid, want men ziet slechts een stukje van zichzelf. Het is deze wijze van bewustwording die in dit hoofdstuk vaak zal gebruikt worden.

Wanneer men in onmacht verkeert, dan kan men zich gaan aanzien als iemand die anders is dan hoe men zichzelf wilt aanzien vanuit het eigen zelfbeeld. Er ontstaat een vervreemding, men neemt eigenlijk een afstand. Men ziet diegene die men niet wilt zijn, namelijk, diegene die in onmacht verkeert. Als men dan een bewustwording doorgaat, dan kan men hierbij onderzoeken wat er gaande was bij zichzelf en de omgeving en waarom dat bij zich leidde tot die onmacht. Zo kan men uit zichzelf leren.

Want evenzeer zou men allerlei gedachten krijgen over zichzelf die helemaal niet zo objectief zijn omdat die gedachten deels vorm krijgen door die onmacht die bij zich was uitgelokt. Men zou bv. kwaad kunnen zijn op zichzelf of men zou zichzelf zwak kunnen vinden. En dan kan het moeilijk zijn om met die gedachten om te gaan. En daardoor zou men niet goed in staat zijn om te leren wat er gaande is. Wanneer men echter een afstand kan nemen van zichzelf, dan is dat wel des te meer mogelijk.

Wat men eigenlijk dan zou doen, is even stoppen met een vereenzelviging. Men kan zich gaan vereenzelvigen met ervaringen die zich overkomen en ervaringen die men vormt. En als men een bepaalde ervaring en gedrag als zichzelf gaat beschouwen, dan gaat men het niet gaan bekijken als iets dat te beschrijven valt zonder vereenzelviging. Terwijl het net mogelijk zou zijn om te gaan begrijpen wat er plaatsgrijpt bij zich wanneer men stopt met zich te vereenzelvigen met dat gedrag en louter gaat bekijken hoe en waarom dat gedrag zich vormt. En dan zou het mogelijk kunnen zijn om in te zien dat zo'n gedrag te beschrijven valt volgens die fenomenen die men erin zou gaan herkennen. Terwijl, als men dat gedrag simpelweg als een deel van zichzelf gaat beschouwen, dan zal men die fenomenen niet zo makkelijk gaan herkennen.

Het is ook daarom dat gedrag waarbij men zich in sterke mate mee kan gaan vereenzelvigen, zoals bv. bij schuldgevoelens, gedachten waarvoor men zich schaamt of een gevoel van eigenwaarde, men zich in sterke mate kan voorkomen dat men het gaat herkennen volgens fenomenen die erin te herkennen zijn.

5.2. Offensief

Als men tot onmacht wordt gedreven, dan zou men soms in het verweer of in de aanval kunnen gaan. Want men zou mogelijk niet wensen toe te

geven aan hoe men voelt dat men met zich omgaat. Toch zou men zo zich hierbij ook tot onmacht kunnen brengen. Men zou bv. de zelfcontrole in zekere mate kunnen verliezen en zo zou men bv. zelf iemand kunnen kwetsen terwijl men dat eigenlijk ook niet wou. Of men zou bv. zichzelf tot schaamte kunnen brengen als men al te uitbundig de eigen woede uit.

Het zou ook kunnen dat men niet in de aanval gaat tegen de persoon die zich tot onmacht brengt maar tegen iemand anders. En mogelijk tegen iemand die zich niets heeft misdaan. Dit lijkt op het eerste zicht mogelijk vreemd. Men zou verwachten dat men uit de onmacht die zich is aangedaan zonder dat men hen iets had misdaan, men niet zou willen om zelf ook iemand tot onmacht te brengen die zich niets heeft misdaan. Maar ook dit gebeurt.

Bijvoorbeeld omdat men met opgekropte woede zit. En dan zou het kunnen dat men die frustraties eruit laat bij iemand die zich niets heeft misdaan. Het zou net iemand kunnen zijn die mogelijk zelf niet in het verweer zou neigen te gaan opdat men die frustraties zou kunnen uiten zonder zelf het deksel op de neus te krijgen. Men doet dat daarom niet noodzakelijk al te selectief of al te bewust. Meer nog, men zou ook zo zichzelf tot onmacht kunnen brengen. Omdat men misschien helemaal niet wou om diegene tot doelwit te maken die zich niets misdaan had.

Soms, en dan misschien vooral bij kinderen, kan het ook gebeuren dat men zich gaat gedragen zoals men voelt dat de omgeving zich naar zich gedraagt. Als er dan mensen zijn die zich tot onmacht brengen zonder dat men hen iets had misdaan, dan bestaat de kans dat men die rol van hen inneemt, zonder dat men dit zelf doorheeft. Zo zou men anderen kunnen kwetsen en mogelijk ook zichzelf kunnen kwetsen.

Soms is het aanvallend zijn naar iemand anders als een laatste uitweg om zich van onmacht trachten te ontdoen. Men zou zich gekwetst kunnen voelen en men zou het kunnen trachten uit te werken op iemand anders. En mogelijk ziet men pas later in waarom men zich zo gedroeg; waarom men vluchtte in die offensieve aanpak voor het eigen zelfbehoud te verdedigen.

Dus we zouden kunnen stellen dat die dochter zich tracht te verweren tegen haar vader. En soms, in een wanhoopspoging, de aanval inzet door hoe die vader zich gedraagt in het belachelijke te trekken. Maar

uiteindelijk raakt ze mogelijk meer en meer gekwetst omdat ze haar niet kan verweren.

5.3. De vlucht voor het zelfbehoud

Soms kan de omgeving aanvallend overkomen, kan men er zich niet thuis in voelen en mogelijk zou men er geregeld tot onmacht in kunnen worden gedreven. En tegelijkertijd wilt men mogelijk dat eigen leven een eigen richting laten uitgaan. En wilt men wel die omgeving aankunnen. Terwijl het mogelijk niet al te goed lukt. Maar dat kan moeilijk zijn om aan zichzelf toe te geven. Omdat men er zich niet wilt bij neerleggen. Men zou een noodzaak kunnen herkennen om te willen blijven trachten om dat eigen leven een eigen richting te laten uitgaan.

En welke keuzes men dan maakt kan beïnvloed zijn door de moeilijkheden waarmee men geconfronteerd wordt. Men zou moeilijkheden kunnen vinden met hoe mensen in de omgeving tot zich lijken te staan. En met hoe men zelf tot die omgeving staat. En alzo, met hoe men tot zichzelf staat. Maar het is niet altijd makkelijk om te herkennen wat er net gaande is bij zichzelf en in die omgeving en waarom. En zo zou men een beslissing kunnen nemen voor zichzelf om zichzelf staande te houden. Omdat men bv. tracht vast te houden aan die eigen wensen, die eigen doelen en die eigen beweegredenen. Zo zou men het eigen zelfbehoud kunnen staande houden voor zichzelf. Voor zichzelf zou het kunnen zijn alsof men het doet voor zichzelf. Men wilt mogelijk blijven opkomen voor zichzelf. En het eigen falen in het om kunnen gaan met de omgeving en zichzelf op een wijze die men wilt, kan ontkrachtend zijn om te gaan inzien. Terwijl men bij het geconfronteerd worden bij die moeilijkheden, men niet in staat zou kunnen zijn om nog meer ontkrachting aan te kunnen. Waardoor dus een zekere ontkenning van wat er gaande is bij zichzelf de noodzaak kan zijn om te kunnen blijven opkomen voor zichzelf.

En misschien lukt het ook. Misschien neemt men een beslissing en kan men des te meer ontsnappen aan die moeilijkheden. En misschien kan men des te meer gaan inzien welke richting men het eigen leven wilt geven. En telkens wanneer men voelt dat men des te meer wel een eigen richting aan dat eigen leven kan geven of zou kunnen geven, dan zal dat als een bekrachtiging kunnen aanvoelen. Of misschien bekomt men op een andere wijze een bekrachtiging van zichzelf.

En eens men inderdaad wat bekrachtiging is bekomen zou men ook in staat kunnen zijn om zichzelf toe te laten om te gaan herkennen welke problemen en welke onmacht er was bij zich. En zou men kunnen gaan herkennen dat die eigen levensweg zich in zekere mate vormde als een verzet tegen die eigen moeilijkheden. En ook zulke inzichten kunnen opnieuw ontkrachtend zijn.

Maar zo blijft men net iets minder in het ongewisse van zichzelf. En zo zou men opnieuw kunnen gaan herbekijken hoe men dat eigen leven wilt leiden. Om zo ook opnieuw zichzelf wat te kunnen bekrachtigen, om die nieuwe twijfels in zichzelf weg te nemen. En zo kan men een proces doorgaan waarbij men opnieuw en opnieuw aspecten van zichzelf kan gaan herkennen waarvan men zich niet bewust was. Om zo steeds opnieuw zichzelf te gaan herbekijken. En geleidelijk aan zou men des te minder in ontkenning kunnen gaan leven van zichzelf.

De dochter besluit om te verhuizen en ze wilt dit doen omdat ze haar eigen leven en haar eigen wil niet langer wilt laten vallen of inperken omwille van haar vader. Ze doet het om voor zichzelf op te komen. En de mogelijkheid bestaat dat ze het ook niet langer kon uithouden. Maar ondertussen is die relatie met haar vader mogelijk nog steeds problematisch voor haar. Die dochter is dus niet die grote verlossing bekomen die ze hoopte te bereiken door te verhuizen. Ze heeft haar problemen niet achterwege gelaten. Maar tegelijkertijd zou ze kunnen willen ontkennen dat het nog steeds moeilijk is voor haar.

5.4. Het grijpen naar beloning

Gedrag waarmee men zich beloont kan leiden tot onmacht. Het kan ook dwangmatig zijn. Zoals het geval kan zijn bij iemand die verslaafd is aan bv. het gokken of aan alcohol. Die persoon zou zeer veel kunnen vergooien.

Er bestaat ook gedrag dat niet zo dwangmatig is maar toch zeer verleidelijk kan zijn. En ook hier kan allerlei onmacht mee gepaard gaan. Iemand zou bv. soms de neiging kunnen hebben om sarcastisch te zijn en men zou kunnen genieten van die scherpte van de woorden. En toch zou men mogelijk ook soms last kunnen hebben van wat men zo veroorzaakt.

En er lijkt me een verband te kunnen zijn tot het oplopen van onmacht en het gaan zoeken naar beloning. Aangezien een schending van het

zelfbehoud kan aanvoelen als iets dat zich ontnomen wordt en als iets dat men niet kon voorkomen. Zo kan beloning iets zijn waarmee men zich iets kan schenken en iets dat men zelf kan voorzien. Het ene ontneemt zich iets en het andere schenkt zich iets. Dus het gebrek aan zelfbehoud kan dan ook de neiging tot beloning laten ontstaan. En als het zelfbehoud minder geschonden raakt, dan zou ook de dwangmatigheid tot die beloning kunnen afnemen.

Maar een relatie tussen het zelfbehoud en het belonend gedrag lijkt niet altijd zo sterk aanwezig te zijn. Men zou bv. uitstelgedrag kunnen vertonen om in tussentijd zich te belonen met allerlei activiteiten die men aangenamer vindt. En zulk uitstelgedrag zou, mogelijk dan toch, niet onmiddellijk gaan leiden tot allerlei ongewenste gevolgen. Dus men zou zulk belonend gedrag dan ook kunnen aanvaarden en zonder hierbij op allerlei innerlijke conflicten te botsen. Echter, op langere termijn zou dit gedrag alsnog tot allerlei nadelen kunnen leiden. Als men die nadelen zou willen mijden, dan zou men eerst die nadelen dienen in te zien om zo eigenlijk die aanvaarding van dat gedrag te minderen.

Wat voor belonend gedrag het ook is, het feit dat het belonend is, zorgt voor een nieuwe wending. Als men gekwetst wordt dan is dat niet belonend en dan is het duidelijk dat men niet wilt gekwetst worden en dat men dat wilt stoppen. Bij belonend gedrag zou men het deels echter wel willen. En alhoewel dit in zekere mate evident lijkt, is het mogelijk niet zo evident om te gaan inzien dat men soms een gedrag wilt dat evenzeer destructief kan zijn voor zich.

Als bv. iemand verslaafd is aan het gokken en bezig is met het gokken dan is die persoon op dat moment mogelijk niet of nauwelijks bezig met te reflecteren over zichzelf en dat gedrag. Men zou kunnen opgaan in dat gedrag en uitsluitend daarmee bezig zijn. Het is pas wanneer men even niet meer bezig is met dat verslavende gedrag, dat men mogelijk inziet dat men dat niet wilt en dat men daarover gaat reflecteren. En het kan dus zijn dat men zelden bewust bezig is met zich te ervaren op het moment dat men dat verslavende gedrag wel wilt. Als men gaat inzien dat men soms dat gedrag wel wilt en als men gaat inzien hoe men zich gedraagt en ervaart wanneer men ingaat op dat gedrag, dan kan men weer meer in contact komen met die volledige zelf. Aldus, de verslaving is niet iets 'buiten' zich. Het is iets 'binnen' zich. Want men doet het. Maar als men niet gaat herkennen hoe men zich ervaart en hoe men zich

gedraagt wanneer men ingaat op die verslaving, dan kan het des te meer gaan lijken alsof dat gedrag iets 'buiten' zich is.

Maar alhoewel al zulke bewustwording kan helpen om dat verslavende gedrag achterwege te laten is het uiteraard geen garantie dat het daarmee zal lukken. Want zulk gedrag kan sterk verankerd zijn in zich en de verleiding om er opnieuw en opnieuw op in te gaan kan zeer sterk zijn. Soms komt de uiteindelijke overwinning van zulk gedrag dan ook uit een andere hoek. Men zou bv. hulp kunnen zoeken om zo een nieuwe levenswijze trachten aan te nemen. Of er zou bv. een persoon kunnen zijn waaraan men zich wilt toewijden en waarvoor men zulk gedrag wilt laten. Immers, het liefhebben van iemand zou ook een vervulling tot zich kunnen brengen en zo een leegte opvullen. Waardoor men minder een behoefte zou kunnen hebben naar dat verslavende gedrag omdat men zich des te meer kan en wil toewijden aan die geliefde persoon. En zo is datgene waarvan men zou kunnen stellen dat men het behoeft, bv. het liefhebben, soms dus niet datgene wat men dacht te behoeven.

De dochter heeft moeite om aan zichzelf toe te geven dat die problematische relatie met haar vader haar blijft parten spelen. Dus ze tracht zichzelf af te leiden door allerlei tv-series te bekijken, games te spelen en op het internet te vertoeven. En het schenkt haar een zeker belonend gevoel. Het laat haar toe om even niet te denken aan andere kwesties. Maar die kwesties raken niet opgelost. En zo kan de drang om zich af te leiden evenzeer een last zijn die ze draagt. Maar die dochter gaat dan inzien dat ze haar problemen uitstelt en ze besluit dan dat ze die problematische kwesties niet dient te ontvluchten maar dient op te lossen.

5.5. Het verwerken

Als iets zich kwetst, dan zou zich dat herhaaldelijk kunnen kwetsen. Niet louter omdat een soortgelijke gebeurtenis opnieuw zou kunnen plaatsgrijpen maar ook omdat men opnieuw en opnieuw aan dat moeilijk moment zou kunnen terugdenken. En opdat men dan beter zou kunnen omgaan met die gebeurtenis, zou men die gebeurtenis kunnen gaan verwerken. Maar het verwerken van een pijnlijke gebeurtenis is niet makkelijk omdat zo'n gebeurtenis bij zich een reactie kan opwekken. Bijvoorbeeld een reactie waarbij men zich nog steeds verdedigt tegen die gebeurtenis als men ze in gedachten herbeleeft. Of waarbij men in de

aanval gaat bij het herbeleven van die gebeurtenis. Als men in de aanval zou gegaan hebben, zou men immers mogelijk iets kunnen gezegd of gedaan hebben ter verdediging van zichzelf, ook al zou het mogelijk geen reactie zijn die men werkelijk zou willen gemaakt hebben.

En men zou dan ook kunnen stellen dat zulke reacties een wijze is om iets te verwerken. Maar het is mogelijk niet de makkelijkste manier om iets te verwerken. Evenzeer zou men er bv. kunnen over praten met iemand. Of mogelijk zouden vrienden er goedlachs mee kunnen lachen opdat men het beter zou kunnen relativeren. Men zou ook afstand kunnen nemen van die pijnlijke kwestie opdat men rust vindt en de tijd vindt om het te verwerken. Ook de seksualiteit zou kunnen verdringing tegengaan. Als een dame bv. een slet wordt genoemd, dan zou dat pijnlijk kunnen zijn voor haar. Maar in de beleving van de seksualiteit zou het haast een koosnaampje kunnen worden als die dame zou begrijpen dat die benaming dan net zou gebruikt worden zonder oordeel over haar. Opdat ze het dan kan aanvaarden.

Die dochter neemt dan de tijd om te gaan bezinnen over wat er allemaal is gebeurt.

5.6. Vertrouwen

Een vertrouwen leggen in de omgeving kan inhouden dat men bepaalde aspecten van de omgeving als waar aanneemt. Uiteindelijk zou echter kunnen blijken dat datgene wat men als waar aannam slechts een veronderstelling was die niet juist bleek te zijn. Dus al het gedrag dat men uitoefende als reactie op die veronderstellingen zou uiteindelijk gebaseerd kunnen zijn op verkeerde veronderstellingen. Maar men had het niet door. Er ontstaat een vals vertrouwen in de omgeving. Eens men het doorheeft zou men natuurlijk tot onwil kunnen gebracht zijn. Men zou zich mogelijk niet zo willen gedragen hebben als men had geweten wat de werkelijke toestand was. Samen met dat vertrouwen in de omgeving legt men een vertrouwen in zichzelf. Een vertrouwen dat het eigen gedrag de correcte benadering is naar de omgeving en zichzelf toe. Een vertrouwen dat uiteindelijk niet gestaafd bleek te zijn.

Dit zou kunnen liggen aan iemand die merkt dat die het vertrouwen van iemand anders heeft gewonnen om er zo een voordeel uit te halen. Of het zou kunnen liggen aan iemand die arrogant overkomt zodat men zich zou

kunnen vernederd of gekwetst voelen en zo diens vertrouwen breekt. Het kan ook plaatsgrijpen wanneer er helemaal geen bedoeling is om iemand te misleiden of te dwingen tot iets ongewild. Iemand zou bv. een beslissing voor zich kunnen nemen terwijl men helemaal niet wou dat zo'n beslissing voor zich werd genomen.

Soms gebeurt het op een vrij geraffineerde wijze. Stel bv. dat iemand met zich een gesprek aangaat en hierbij eigenlijk tracht om zich van iets te overtuigen dat onwaar is om zich zo te kunnen misleiden. En stel dat die andere persoon begrijpt dat het voor zich geloofwaardig zou zijn om aan te nemen dat wat die andere persoon zegt inderdaad juist zou lijken te zijn volgens zich. Zodat men mogelijk exact zou geloven wat die andere persoon wenst dat men zou geloven omdat die andere persoon kon inschatten dat men het zou geloven. Terwijl men waarschijnlijk dat helemaal niet zou gewild hebben. Dit geeft aan wat de eigenschappen zijn van zulk bedrog in de onwetendheid van iemand anders. Enerzijds kan men herkennen dat er een ‘dubbele taal’ wordt gesproken. Die andere persoon zou namelijk zowel diegene zijn die zich tracht te misleiden als diegene die het gesprek aangaat als iemand die te vertrouwen zou zijn. En daarnaast zou er voor zich de onmogelijkheid kunnen zijn om te achterhalen dat men misleid wordt. Misschien zou er een vermoeden ontstaan maar men zou mogelijk niet zeker genoeg zijn. Er zou een ambiguïteit kunnen zijn. En de persoon die tracht te misleiden zou kunnen inzien dat die onwetendheid of onzekerheid zou ontstaan bij die andere persoon opdat de misleiding zou mogelijk zijn. En als men zowel die dubbele taal kan spreken en die onwetendheid bij de andere persoon kan inschatten dan zijn er de omstandigheden om zulke misleiding herhaaldelijk mogelijk te maken.

Om te voorkomen dat men geen verkeerd vertrouwen legt in de omgeving en zichzelf kan men leren inzien op welke mogelijkheden het vertrouwen zou kunnen geschonden worden. Men kan ook trachten om zich op voorhand bewust te zijn dat het vertrouwen zou kunnen geschonden worden. Men zal het mogelijk niet kunnen voorkomen. Men beschikt uiteindelijk maar over onvolledige kennis. Maar als men op voorhand weet dat het vertrouwen kan geschonden worden, dan is men er meer op voorbereid wanneer dat het geval is of zou kunnen zijn. En wat ook kan helpen is om het als moreel te achten om het vertrouwen niet te laten schenden. Men zou bv. kunnen beseffen dat een bepaalde

situatie niet te vertrouwen is maar men zou alsnog een goede wil kunnen wensen te tonen. Maar uiteindelijk zou bv. kunnen blijken dat men van zich heeft laten profiteren terwijl dat mogelijk kon voorkomen worden. Stel bv. dat men iemand leert kennen via een website en stel dat men op die persoon verliefd wordt, dan lijkt het zeer redelijk om aan te nemen dat die andere persoon is wie dat die stelt dat die is. Maar zolang men elkaar niet in levende lijve heeft gezien dan valt er niet uit te sluiten dat iemand zich voordoet als iemand anders. En er valt aan te nemen dat iemand eigenlijk zeer goed in staat zou kunnen zijn om zich op een realistische wijze voor te doen als iemand anders. Zodat men het niet zou kunnen doorzien. En dan zou men kunnen vragen aan de andere persoon om aan zich duidelijk te maken dat die niet iemand anders zou kunnen zijn als dat men aannam.

De rollen kunnen ook omgekeerd zijn. Men zou ook zelf diegene kunnen zijn die het vertrouwen van iemand anders schendt. Mogelijk omdat men de waarheid niet onder ogen kan komen en ze dan maar tracht te verbergen. Het zou ook kunnen dat men iemand anders een onjuiste indruk zou geven over iets zonder dat men de bedoeling had om die onjuiste indruk te geven. Het zou ook kunnen dat men bv. een grapje wenste te maken en zo iemand misleidt. Er zijn uiteraard vele mogelijkheden.

In vorige voorbeelden bestaat de kans dat men zo zichzelf misleidt. Stel dat een persoon A probeert om een persoon B te misleiden terwijl dat niet lukt omdat persoon B inziet dat persoon A zich probeert te misleiden. En dat persoon B inziet dat persoon A niet ziet dat het niet lukt om zich te misleiden. Dan zou persoon A nog wel het vertrouwen kunnen hebben dat hij/zij persoon B kan misleiden tot op het moment dat persoon A begrepen heeft dat dit eigenlijk niet mogelijk was. En dan zou persoon A dienen in te zien dat die zich, ironisch genoeg, zelf aan het misleiden was en het niet begrepen had terwijl persoon B dat wel begrepen had.

Al maakt het voor sommige mensen niet zozeer uit of de andere persoon nu al dan niet begrepen heeft of die misleidt wordt of niet. Voor sommigen gaat de macht niet zozeer om het zorgen dat de andere het niet begrijpt, maar dat men wegkomt met die poging tot misleiding. Als een president bv. begrijpt dat er bepaalde mensen zijn die doorhebben dat die president diens macht misbruikt, dan zou dat voor die president mogelijk

niet uitmaken, zolang die president kan blijven doen wat hij/zij wil. Zoals beschreven in die uitspraak: “Ze weten dat we weten dat ze liegen.”

Iemand die zich vaak bezig houdt met anderen te misleiden en wel probeert om ervoor te zorgen dat anderen het niet doorhebben, zal zich in zekere mate neigen af te sluiten van de omgeving. Omdat, om iemand te misleiden, men zich dient bezig te houden met na te gaan of de persoon niet doorheeft dat men zich misleidt. Net zoals men dan zou nagaan of men de persoon is waarvan de andere niet door kan hebben dat men aan het misleiden is. Terwijl, wanneer men zich niet met die dingen bezig hoeft te houden, men zich kan openstellen tot de omgeving. En tot hoe de omgeving staat tot zich. De omgeving kan een belangrijke feedback zijn waaraan men zichzelf kan spiegelen. De persoon die misleidt zal zich die feedback in zekere mate neigen te ontzeggen en zich hierdoor gaan afsluiten opdat men zich kan bezig houden met anderen trachten te misleiden. Opdat er bij hen een vals vertrouwen zou ontstaan in de omgeving.

Ook wanneer er geen vals vertrouwen ontstaat naar de omgeving toe of van de omgeving naar zich, kan er nog steeds een vals vertrouwen ontstaan naar zichzelf. Men zou bv. kunnen trachten om een stoere indruk te maken terwijl men mogelijk dat deels doet om de eigen onzekerheid en onwetendheid te verbergen door bv. anderen onzeker te laten voelen. Zolang men kan geloven in zo'n indruk of in een bepaald gedrag naar de omgeving toe of naar zichzelf toe, dan lijkt er voor zichzelf mogelijk niets mis te zijn. Eens men het echter gaat betwijfelen dan zou het kunnen aanvoelen alsof men zichzelf voor de gek hield.

Soms ontstaat er een echt vertrouwen in de omgeving en/of zichzelf maar gaat het gepaard met een aantasting van de eigen eigenheid of de eigenheid van mensen in de omgeving. Men zou bv. zelfvertrouwen kunnen krijgen door onzekerheid bij anderen uit te lokken. Zodat zij minder kunnen zijn zoals zij willen zijn.

Of stel dat men tracht te voorkomen dat het eigen vertrouwen dat men legt zou worden gebroken. Stel bv. dat men zich blootstelt aan iemand waar men iets voor voelt en stel dat die persoon zich nogal kordaat afwijst, dan kan het des te harder aankomen omdat men zich net oprecht blootstelt. Als men al speels, zonder het al te hard te menen, een

dergelijke toenadering zou maken en zou worden afgewezen, dan zou het minder hard kunnen aankomen. Zo zou de omgeving meer te vertrouwen zijn. Omdat men dan makkelijker zou kunnen vluchten van die afwijzing. Want als men het minder meent, dan wordt men ook minder afgewezen. En het zou dus als een grotere vrijheid kunnen aanvoelen omdat men alsnog zo'n toenadering kan zoeken zonder die harde afwijzing te ervaren. Het voelt minder als een vertrouwensbreuk aan. Echter, er kan ook gesteld worden dat men iets verliest als men zich niet blootstelt aan de omgeving of zichzelf. Daarom dat het kan helpen om beter bestand te zijn tegen het vertrouwen dat zou kunnen geschonden worden als men zich blootstelt.

En er valt ook nog op te merken dat vertrouwen, wantrouwen, afwijzing en herkenning allemaal dicht bij elkaar kunnen liggen.

De afwijzing kan als een breuk zijn van vertrouwen. Wantrouwen zou er kunnen door ontstaan. Een herkenning kan ontstaan door verontschuldigingen voor die afwijzing of door een uitleg voor die afwijzing. Men zou ook iemand kunnen afwijzen omdat men vreest dat die persoon het vertrouwen zou schenden.

Het bijzondere aan vertrouwen is die dubbele rol. Enerzijds kan het een risico inhouden om vertrouwen te leggen in iemand. Anderzijds kan het een verrijking zijn. Want het kan een verrijking zijn om te ervaren dat men op iemand kan vertrouwen. Daarom dat men soms een zekere argwaan wilt behouden opdat men niet zou misleid worden en dat men soms toch die argwaan zou willen laten vallen om de andere in vertrouwen te nemen zelfs wanneer er het risico bestaat dat men zou bedrogen worden. Stel dat men bv. een prille relatie heeft en dat men nog niet zeker is of de andere die relatie serieus neemt. Misschien heeft men gelijk en men zou de andere in vraag kunnen stellen. Maar misschien heeft men ongelijk en zou men de andere nodeloos in vraag gesteld hebben terwijl die persoon die relatie echt serieus nam. En als men dat niet wilt, dan kan het helpen als men de partner toch in vertrouwen kan nemen en wilt nemen.

Die dochter besluit dat ze haar problemen omwille van die problematische relatie met haar vader niet langer wilt uitstellen. Dus ze gaat die kwestie herbekijken. En ze gaat inzien hoe haar vader haar vertrouwen heeft geschonden. En hoe ze haar eigen vertrouwen mogelijk

heeft geschonden. En zo kan ze het gaan verwerken en eruit leren.

5.7. Projectie van onmacht

Soms wordt onmacht, bewust of onbewust, geprojecteerd op anderen.

Stel bv. dat iemand zich tracht uit te drukken en dat die persoon merkt dat die uitdrukking van zichzelf niet al te goed is overgebracht aan iemand anders. Er ontstaat een gebrekkige communicatie. En men wilt mogelijk niet gebrekkig overkomen. En dan zou die persoon, ter herstel van dat eigen imago, mogelijk aan de andere persoon trachten aan te geven dat de andere persoon zich niet goed verstaan heeft of zich niet goed heeft laten overkomen. Wat dan zou kunnen gepaard gaan met enig sarcasme. De kans bestaat dat die andere persoon daarop de fout bij zichzelf gaat leggen en zichzelf gaat verwijten. Het zou ook kunnen dat die andere persoon vindt dat men het zich onnodig moeilijk maakt. Maar eens men inziet dat die persoon zich trachtte van diens onkunde te ontdoen omdat die niet goed kon omgaan met die gebrekkige indruk dat die persoon volgens zichzelf maakte, dan is men mogelijk meer in staat om die persoon te begrijpen. Waarna men zich mogelijk minder aangevallen zal voelen.

Of stel dat iemand een leiderspositie wilt innemen, dan zal die persoon, om die positie te behouden of te versterken, mogelijk de onkunde of onmacht bij iemand anders trachten te leggen. Want als men daarin zou slagen of daarmee zou wegkomen, dan zou dit mogelijk aan anderen een indruk van ongenaakbaarheid kunnen geven. Eens men echter inziet dat die voorstelling van zichzelf niet overeenkomt met hoe men is of eens men kan herkennen dat die persoon zich toch niet tot onmacht kan brengen, dan voelt men zich mogelijk minder als een doelwit en dan neigt die projectie van onmacht minder te gaan lukken.

Of stel dat iemand vraagt of het goed gaat terwijl het niet zo goed gaat terwijl men niet wilt ingeven aan het feit dat het niet goed gaat, dan kan zelfs daar een projectie van onmacht zijn.

Soms gaat men mogelijk geloven in de eigen onmacht wanneer men meent te zien dat de andere zich bekijkt als iemand die onmachtig is om te zijn zoals men wilt zijn. Men zou dus zichzelf gaan bekijken vanuit de ogen van de andere en dan voor zichzelf menen vast te stellen dat men inderdaad onmachtig is om te zijn zoals men wilt zijn. Terwijl men

mogelijk zelf niet wenst toe te geven tot het aanzien van zichzelf als zijnde onmachtig. Aldus, wanneer men niet kijkt naar zichzelf door de ogen van de andere maar louter door de eigen ogen, dan zou men mogelijk geen onmacht bij zichzelf willen vaststellen. En misschien is het niet uitgesloten dat men vanuit die eigen ogen kan vaststellen dat men zich heeft gedragen op een wijze die niet van onmacht getuigt. En dan zou een projectie van onmacht mogelijk betekenisloos zijn. En dan zou men kunnen trachten te stoppen met het geloven in de eigen onmacht omdat men die zou vaststellen doordat men zichzelf zou bekijken vanuit de ogen van de andere.

Ten slotte, als men onmacht uitstraalt, dan zouden anderen des te meer hun kans kunnen zien om zich te gedragen op een wijze die onmacht zou uitlokken bij zich. Niet noodzakelijk met die bedoeling maar als men ziet dat er een gevoeligheid is dan kan er soms de wens ontstaan bij anderen om daarop in te spelen.

Die dochter gaat inzien dat haar vader bij haar een gevoel van onmacht bezorgde door haar te benaderen als diegene die niet aan zijn eisen voldoet. En ze zou kunnen inzien dat ze ook soms zulke onmacht ging projecteren naar zichzelf toe. En eens ze dat inziet zou ze het kunnen verwerken en zou ze zich kunnen gaan afvragen waarom dit plaatsgreep.

5.8. Kan men zien hoe de andere zich ziet?

Een persoon A zou kunnen trachten om te interpreteren welke interpretaties een persoon B maakt over A. Net zoals B zou kunnen trachten te interpreteren welke interpretaties A maakt over B.

Maar is dat mogelijk? Heeft de mens die mogelijkheid om te zien hoe de andere zich ziet?

Ik denk dat hoe een persoon A interpreteert dat een persoon B die persoon A interpreteert verschillend neigt te zijn van hoe die persoon B die persoon A interpreteert. Aangezien die interpretaties die iemand maakt uit zich komen terwijl de interpretaties die de andere maakt over die persoon, uit de andere komen.

Men zou dan kunnen verder gaan en bv. trachten te interpreteren hoe de andere, die interpretaties die men heeft gemaakt over de andere, interpreteert. En die interpretaties over die interpretaties zullen ook weer

niet die interpretaties zijn.

Voor de simpele reden dat men niet kan zien hoe de andere het ziet omdat men de andere niet is. Net zoals de andere niet kan zien hoe men het ziet omdat de andere zich niet is.

Dus mogelijk vat de andere zich verkeerd op terwijl die denkt dat men zich wel juist aan het opvatten is. En mogelijk vat men de andere verkeerd op terwijl men denkt dat men de andere juist aan het opvatten is.

Dit besef kan ook weer helpen. Stel dat iemand bv. iets zegt over zich dat pijn berokkent bij zich en dat men zich dan afvraagt: ”Waarom doet die mij dat aan?” Dan kan, soms dan toch, het antwoord wel degelijk zijn: omdat die niet kan inzien hoe het voor zich is. En het kan dus ook zo zijn dat men de andere verkeerd opvat en dat men dat niet doorheeft. Er ontstaan misverstanden.

Het voorbeeld over die vader en zijn dochter lijkt trouwens zo'n toestand weer te geven. De vader en die dochter maken verkeerde interpretaties omtrent hoe de andere zich ziet. En zo kan er een blindheid zijn naar de andere doordat men niet inziet dat men een verkeerde opvatting maakt van de andere of doordat men niet inziet waarom de andere een verkeerde opvatting maakt over zich. Omdat men moeite zou kunnen hebben om te zien hoe de andere het ziet.

Dus hoe maakt men dan interpretaties over iemand? Het lijkt me dat iemand een andere persoon zou kunnen interpreteren vanuit een bevestiging van een overeenkomst die men meent te zien tussen het gedrag van de andere persoon en de eigen veronderstellingen. Welke bevestiging en overeenkomst men vindt bij de andere persoon is afhankelijk van hoe men bezig is met het veronderstellen en interpreteren. Nu, er mag ook wel degelijk gesteld worden dat de veronderstellingen die men maakt over een andere persoon deels kunnen getuigen van een daadwerkelijk inzicht dat men heeft in die persoon. Maar ik acht het ook zeer plausibel dat een derde persoon zou kunnen veronderstellingen maken die ook getuigen van een daadwerkelijk inzicht in die persoon, over hetzelfde gedrag van die persoon, terwijl die derde persoon toch tot andere veronderstellingen zou komen over die persoon. En dat lijkt me plausibel omdat men niet het hele beeld ziet. Men ziet niet de hele persoon. Daarom ook dat de veronderstellingen die

men maakt deels afhankelijk blijven van hoe men interpreteert. Als men een volkomener beeld had van die persoon, zou men mogelijk die interpretaties niet maken. Maar doordat men dat volkomener beeld niet heeft, blijft er een mogelijkheid om die eigen veronderstellingen te zien als nauwkeurig genoeg.

Als iemand die deels incorrecte interpretaties over iemand aan die persoon zou meedelen, dan zou het ook kunnen dat die andere persoon niet wenst in te stemmen met die interpretaties over zich maar die persoon zou er zich ook onmachtig kunnen tegen voelen. En die onmacht kan ontstaan omdat die interpretaties over zich lijken te getuigen van een inzicht in zich. Dus die interpretaties zouden dan ook zeer gericht kunnen zijn. Men zou zich aangegrepen kunnen voelen.

Zo'n voorstelling is wat ik ook als een objectificatie beschouw. Een objectificatie als een voorstelling over iemand als zijnde overeenkomstig aan zich, terwijl die voorstelling (deels) niet overeenkomstig is aan die persoon. Het functioneert dan als een gebrekkige opvatting over zich.

En net zoals men zelf zich verkeerd zou opgevat voelen zou men ook de andere uiteraard verkeerd kunnen opvatten. En zou de andere verkeerd kunnen opvatten hoe men zich opvat. Met mogelijk ongewilde gevolgen voor zich en de andere.

Men kan dus stellen dat er misverstanden kunnen ontstaan omdat:

- De andere zich gebrekkig interpreteert
- Men de andere gebrekkig interpreteert.
- Men gebrekkig interpreteert hoe de andere zich interpreteert
- De andere gebrekkig interpreteert hoe men zich interpreteert.

Al vloeien die laatste twee mogelijkheden voort uit die eerste twee mogelijkheden. Men zou zich kunnen trachten bewust te worden wanneer men zulke verkeerde interpretaties maakt en wanneer een andere persoon dat doet van zich. Opdat men misverstanden kan mijden, alsook de onmacht die eruit kan voortvloeien.

Dit is dus ook een waarschuwing voor diegenen die overtuigd zijn dat zijn kunnen zien wat de andere denkt. Maar eerst mag er nog opgemerkt worden dat er niet louter verkeerde opvattingen ontstaan omdat men

elkaar wederzijds verkeerd opvat. Soms heeft de andere mogelijk wel een goed inzicht in hoe men is terwijl men niet ziet dat de andere wel degelijk dat inzicht heeft over zich. Dan is het niet wederzijds. En als men denkt dat de andere niet ziet hoe men eigenlijk is, dan zou men bv. kunnen trachten om de andere te beïnvloeden terwijl men blind zou zijn voor het feit dat die beïnvloeding eigenlijk helemaal niet zo effectief is omdat de andere wel degelijk een inzicht heeft in het gedrag dat men tracht uit te oefenen op zich. En terwijl men dan denkt dat men diegene was die het meest zag zou men net diegene kunnen zijn die het blindst was.

Als men bezig is met te zien naar wat men zou weten wat de andere niet zou weten, dan is men niet bezig met te zien naar wat de andere zou weten dat men zelf niet zou weten. En één ding dat de andere persoon zou kunnen weten dat men zelf niet weet, is dat de andere persoon doorheeft dat men bezig is met zich te aanzien volgens wat men meer zou weten dan de andere.

Iets dergelijks kan ook gebeuren wanneer men net tracht te voorkomen dat iemand verkeerde interpretaties zou maken over zich. Een persoon A zou kunnen trachten te voorkomen dat een persoon B iets zou aannemen over persoon A dat niet waar is. Persoon A zou mogelijk niet willen dat persoon B iets gaat geloven over zich dat niet waar is. Maar is persoon A dan juist wanneer hij/zij denkt dat persoon B iets gelooft over persoon A dat niet waar is? Misschien denkt persoon A dat persoon B dat gelooft terwijl dat niet zo is. En als persoon A dan duidelijk lijkt te willen maken dat persoon B iets zou geloven dat niet waar is, dan zou persoon B dat kunnen merken. Persoon B kan zich dan voelen alsof hij/zij zoiets zou geloven terwijl dat niet zo is. Zo ontstaat er ook een objectificatie. En aangezien mensen elkaar maar in beperkte mate lijken waar te nemen, is het moeilijk om zoiets te voorkomen. Tenzij men zich in mindere mate bezig zou houden met hoe iemand anders iets zou zien. Opdat men zich net des te meer zou kunnen bezighouden met hoe iemand anders het dan wel zou aanzien.

Men zou dus kunnen trachten om het oordeel uit te stellen opdat men zichzelf niet misleidt. Maar het is niet simpel. Want soms kan men evenzeer het oordeel te lang uitstellen. Soms maakt men vast een juiste opvatting over iemand. En als men dan die juiste opvatting in twijfel trekt, dan lijkt men te betwijfelen wat men reeds wel weet. Men lijkt dus

een middenweg dienen te zoeken tussen het herkennen van wat men wel degelijk goed genoeg heeft ingezien en het betwijfelen van datgene waarover men nog niet genoeg lijkt te weten. En mensen doen dit uiteraard van nature. Want zij willen voorkomen dat er iets is dat zij niet weten. En zij willen voorkomen dat zij iets 'weten' dat er niet is.

Dit is ook relevant tot het volgende deel van de tekst waarin ik zal spreken over verbondenheid en vervreemding. Want al die wijzen waarop men verkeerd kan interpreteren of geïnterpreteerd worden, kunnen elk ook leiden tot vervreemding. Als men immers een verbondenheid wilt aangaan of als iemand anders een verbondenheid met zich wilt aangaan en als men dan zich verkeerd begrepen voelt of de andere verkeerd begrijpt, dan zou er vervreemding kunnen ontstaan i.p.v. verbondenheid.

Die dochter gaat inzien dat haar vader haar helemaal niet zo goed begreep en zo zou ze meer in staat kunnen zijn om te vatten waarom haar vader zich zo gedroeg naar haar.

5.9. Verbondenheid en vervreemding

Verbondenheid en vervreemding kunnen hand in hand gaan.

Verscheidene problemen zouden kunnen voorkomen. Eén probleem zou kunnen ontstaan omdat men verbondenheid wilt aangaan en zo iets tracht mee te geven terwijl de andere persoon dat helemaal niet waarneemt of er helemaal niet op ingaat. Die wens tot verbondenheid wordt niet volbracht en men zou zichzelf kunnen ervaren als diegene die geen verbondenheid bij die persoon is kunnen bekomen. En dat kan moeilijk zijn als men net wel een wens tot verbondenheid heeft naar die persoon toe. Er kan onmacht ontstaan. En er kan ook vervreemding ontstaan want men merkt dat men net niet diegene is die men wou zijn. Net zoals men zou kunnen merken dat de andere net niet diegene is die men wou dat hij/zij was voor zich. En dit kan zeker moeilijk zijn als men opnieuw en opnieuw tracht om verbondenheid aan te gaan en geregeld stuit op onbegrip. Iets wat bv. zou kunnen plaatsgrijpen in een relatie.

Een wens tot verbondenheid kan ook maken dat men de verbondenheid wilt zien opdat men niet zo zeer meer openstaat voor de afscheiding tussen elkaar. Tot bv. iemand waarmee men een verbondenheid wilt aangaan een gevoelig punt aanhaalt. Dan zou die persoon zich tot

onmacht kunnen brengen en dan zou men kunnen voelen dat de andere misbruik van zich maakt en dan zou men die afscheiding tussen elkaar kunnen zien. En dan kan er vervreemding ontstaan. En dan kan net die wil tot verbondenheid ertoe geleid hebben dat men zich uiteindelijk tot onmacht heeft laten brengen. Het zou dan ook kunnen helpen om die afscheiding tussen elkaar niet te verdoezelen maar in te zien. Opdat, als men verbondenheid aangaat, men zich ook bewust zou zijn van die afstand tussen elkaar.

Verbondenheid en vervreemding kunnen dus hand in hand gaan. Een breuk van vertrouwen kan zorgen voor des te meer vervreemding wanneer men des te meer verbondenheid had aangegaan met die persoon. Als men merkt, door zo'n breuk van vertrouwen, dat zo'n verbondenheid helemaal niet zo wederzijds is, dan kan er ineens vervreemding ontstaan. En soms zal men dan zelf stoppen met het aangaan van die verbondenheid naar die persoon. Als men bv. merkt dat de verbondenheid die men aangaat al te vaak eenzijdig is, dan zou men uiteindelijk kunnen denken dat de wederzijdse verbondenheid die men gehoopt had te bekomen, niet te bekomen is. Zo ontstaat er een afstand, verkleint men de eenzijdige verbondenheid en mijdt men vervreemding. Maar het behouden van een afstand naar anderen kan wel inhouden dat men ook minder in staat is om in eenzelfde mate verbondenheid aan te gaan met anderen. Dit hoeft wel niet noodzakelijk het geval te zijn. Men kan proberen om nog steeds in eenzelfde mate verbondenheid aan te gaan met diegenen waarmee men wel wederzijdse verbondenheid meent te kunnen bekomen.

Als er een afstand ontstaat naar iemand, dan zou er ook een afstand kunnen ontstaan zijn van die persoon naar zich toe. Als een kind bv. een afstand gaat behouden naar diens ouders toe, dan zouden de ouders het ook moeilijker kunnen hebben om verbondenheid te bekomen naar dat kind toe. Zo kan men eigenlijk iemand 'een afstand aandoen'. Mogelijk volkomen onopzettelijk, doordat men verbondenheid mijdt omdat er bij zich ongewilde vervreemding ontstaat. Maar zo kan men wel ook des te meer de verbondenheid van die persoon naar zich toe ontzeggen. Als men dat wilt voorkomen, dan zou men opnieuw bepaalde verbondenheid kunnen trachten op te zoeken naar die persoon.

Hieraan gerelateerd is het feit dat twee personen soms verbondenheid opzoeken naar elkaar toe maar waarbij de ene persoon een andere

verbondenheid opzoekt dan de andere persoon. Wanneer een persoon A een verbondenheid zou trachten aan te aangaan met een persoon B, dan zou de verbondenheid dat die persoon B met persoon A zou aangaan die verbondenheid van A naar B kunnen verhinderen of bemoeilijken. Omdat die niet in lijn liggen met elkaar. Eén wijze om verbondenheid te bekomen houdt dan ook in dat men zelf de andere persoon laat verbondenheid aangaan met zich door trachten te zien hoe die persoon met zich verbondenheid zou willen aangaan. Om daar open voor te staan. Wat dan eigenlijk inhoudt dat men niet reeds de andere persoon in een perspectief gaat plaatsen of gaat benaderen op een wijze die afwijkt van hoe die persoon zou willen bekeken of benaderd worden. Er is dan dus een soort van leegte van signalen die komen uit zich en die zouden gaan naar de andere persoon opdat men enigszins onbevangen de signalen die komen van de andere persoon naar zich kan opvangen. Men stelt zich dus open voor de omgeving. Als men echter een drang heeft om zelf reeds een specifieke verbondenheid op te zoeken met iemand anders, dan is er die leegte niet. En daardoor kan dus een impuls tot het aangaan van verbondenheid net bemoeilijken dat men verbondenheid kan aangaan.

Een gerelateerd probleem is dat men verbondenheid wilt bekomen bij de andere persoon en dat de andere persoon zich verkeerd zou geïnterpreteerd voelen terwijl men dat uiteraard niet zou wensen. En dit zou kunnen liggen aan het feit dat men een verbondenheid aangaat op een wijze die de andere persoon niet wenst. Het zou ook kunnen dat de andere persoon meent dat men zich ziet op een bepaalde onwenselijke wijze terwijl dat niet zo is.

Het zou dan ook kunnen helpen om zichzelf te verduidelijken bij het aangaan van verbondenheid.

Alsook is het mogelijk ook beter om het aangaan van verbondenheid te mijden als men dat zou doen op een wijze die verkeerd zou neigen geïnterpreteerd te worden. Zo kan men vervreemding vermijden. En het mijden van vervreemding is op zich iets dat vertrouwen zou kunnen creëren. En zo kan er ook een verbondenheid neigen te ontstaan.

Maar soms ontstaat er toch ongewild een afstand of vervreemding. Bijvoorbeeld omdat men de andere wilt verzekeren dat men zich niet ziet zoals die persoon niet zou willen aanzien worden. Maar de andere zou kunnen zien of menen te zien dat men zich bezighoudt met dat trachten

te verzekeren. En de andere persoon zou mogelijk niet aanzien willen worden als diegene die dient verzekerd te worden dat men zich niet ziet op een verkeerde wijze. En dus net omdat men bezig is met het willen verzekeren dat men de andere niet zou zien op een wijze dat die niet zou willen, zou de andere kunnen vinden dat men zich ziet op een verkeerde wijze.

Soms is het werpen van een blik naar iemand al voldoende. Als iemand bv. denkt dat men zich aanziet op een wijze waarop die persoon niet wilt aanzien worden. En als men meent te zien dat die persoon dat denkt van zich en als men hierdoor een bedenkelijke blik gaat werpen, dan is het niet uitgesloten dat die andere persoon des te meer gaat denken dat men zich aanziet op zo'n onwenselijke wijze.

Soms kan het ook gebeuren dat de andere een aanzet geeft om met zich een verbondenheid aan te gaan en dat men niet goed weet hoe hierop te reageren opdat die aanzet tot verbondenheid zou bevestigd worden door zich. En in plaats daarvan zou men aan de andere de indruk kunnen geven dat de aanzet voor diens verbondenheid mislukt is.

Het kan dan ook helpen dat men voorbereid is dat er een zekere vervreemding kan ontstaan wanneer iemand een verbondenheid met zich probeert aan te gaan en wanneer men een verbondenheid met de andere wilt aangaan. Vaak ontstaan die problemen omdat men niet goed genoeg ziet hoe de andere persoon is. Eens men meer inzicht verkrijgt in andere mensen, kan het probleem zich vanzelf in grote mate oplossen.

Vervreemding hoeft echter niet noodzakelijk gepaard te gaan met het wensen te bekomen van verbondenheid. Althans, verbondenheid is niet iets dat men steeds actief tracht te bekomen. De mens kan zeer spontaan en vrij onbewust in een zekere verbondenheid staan tot de omgeving en zichzelf. Vervreemding kan dan die spontane verbondenheid raken. Zoals in een moeilijke situatie of wanneer er slechts in beperkte mate wordt rekening gehouden met iemand.

Het is dan ook mogelijk dat iemand bij zich vervreemding kan uitlokken. Hierbij kan vervreemding zowel ontstaan door de uitlokking van ongewilde openheid (negatieve conditionering) als door de verleiding van aanvankelijke gewilde openheid (positieve conditionering). Aldus, door zich uit te lokken of door zich te verleiden tot iets wat men achteraf niet zou gewild hebben.

Net zoals het mogelijk is dat men ongewild zelf zulke vervreemding zou kunnen veroorzaken. En het inzien van deze fenomenen kan helpen om er zich van te vrijwaren.

Dan is er ook nog de vervreemding van zichzelf. Want het oplopen van onmacht kan ervoor zorgen dat men gedwongen wordt om zich te aanzien als diegene die men niet wilt zijn, namelijk, diegene die zulke onmacht oploopt. En mogelijke gevolgen van die onmacht, zoals het grijpen naar beloning of het uiten van frustraties, kan zorgen voor nog meer vervreemding van zichzelf.

Die dochter gaat inzien dat haar vader soms zorgde voor vervreemding in plaats van verbondenheid omdat haar vader soms niet begreep hoe zij zich wou voordoen aan hem.

5.10. Compromittering en onrechtvaardigheid

Mensen kunnen elkaar soms benadelen. Er zijn tal van scenario's mogelijk.

Soms wenst iemand zich te benadelen om zo zelfzekerder te zijn. Waarbij die persoon zich dan kan laten voelen als iemand die minder waard is dan zich. Opdat die persoon zich dan zou kunnen voelen als iemand die meer waard is dan zich. En terwijl die persoon dan aan zelfvertrouwen zou kunnen winnen, zou men zichzelf kunnen gaan bevragen. En men zou dit uiteraard onrechtvaardig kunnen vinden. Maar als die andere persoon herkent dat men lijdt onder dat gevoel van onrechtvaardigheid, dan is het niet uitgesloten dat die andere persoon daarvan geniet. En ook dat zou bij die persoon kunnen bijdragen tot een gevoel van zelfzekerheid en superioriteit. Waarna men zichzelf nog meer kan gaan bevragen en waarna men des te meer getart kan zijn om werkelijk te denken dat de andere persoon inderdaad beter is dan zich. Net zoals men getart kan zijn om te denken dat het inderdaad beter is om elkaar zo te benadelen. Die hele situatie kan echter zeer misleidend zijn.

Zo is het bv. best mogelijk dat iemand die geneigd is om zich superieur te voelen, niet geneigd is om te kijken naar de eigen gebreken. Terwijl men net zichzelf zou kunnen ontwikkelen door zich toe te staan tot het zien waarin men faalt. En zo zou men dan zichzelf benadelen.

Natuurlijk, iemand die zichzelf zeer vaak bevraagt en hierdoor weinig

zelfvertrouwen heeft en onzeker is, die persoon benadeelt zichzelf ook. Maar als men dan zou inzien dat de persoon met het te grote zelfvertrouwen zichzelf ook benadeelt, dan kan men hierdoor al aan zelfvertrouwen winnen. Immers, men zou dan kunnen inzien dat het bevragen van zichzelf ook leidt tot de herkenning van de eigen 'zwakte'. En men zou kunnen inzien dat men dan daaruit kan leren om zich zo te ontwikkelen. Net zoals men zou kunnen inzien dat er mensen zijn die veel zelfvertrouwen uitstralen terwijl zij zich niet lijken te wagen aan het herkennen van die eigen gebreken. En zo lijkt men dan net in staat te zijn tot iets waar de persoon die zich compromitteerde misschien niet zo zeer toe in staat is. En zo draait men de hele situatie haast om. Ineens lijkt men iemand te zijn die tot meer in staat is dan de andere i.p.v. andersom. Dan toch op dat vlak. Waarna men dan aan zelfvertrouwen kan winnen.

Soms ontstaat er echter een heel andere vorm van compromittering. Hierbij is de persoon die zich wenst te benadelen of te raken, iemand die het goed met zich voorhad. Maar als die persoon zich dan benadeeld voelt door zich, dan bestaat de kans dat die persoon dat gaat afreageren op zich. En dat kan vooral onrechtvaardig aanvoelen als men nooit de bedoeling had om die persoon te benadelen. Het kan immers gebaseerd zijn op een misverstand. Als men dan lijdt onder het feit dat die persoon zich lijkt te willen kwetsen, dan kan het belangrijk zijn om in te zien dat men voor die persoon iemand is die zich werkelijk wou benadelen. Die persoon zou dan immers voortgaan op dat misverstand en niet op de ware situatie. Wat ook kan helpen, is om te herkennen dat de houding waarin die persoon verkeert, mogelijk geen houding is waarin men zelf zou willen verkeren. Als men lijdt onder dat voorval en als die andere persoon er dan beter mee weg lijkt te komen, dan is dat misschien bedrieglijk. Want misschien wou men zelf niet vervallen tot het gedrag dat die andere persoon vertoont. Terwijl die andere persoon daar niet leek in te slagen. En vanuit dat perspectief kan het wel degelijk lijken dat die andere persoon er op dat vlak erger aan toe is dan zich. Waarna men net alsnog een zekere sympathie of liefde zou kunnen opbrengen voor de andere. Dit lijkt me ook te kunnen helpen bij het omgaan met zo'n situatie.

Er zijn nog andere situaties mogelijk. Soms wordt men benadeeld door iemand terwijl hij/zij zich eigenlijk wenst te helpen. Dan kan het uiteraard belangrijk zijn om in te zien dat die persoon het goed met zich

tracht voor te hebben.

Die dochter ziet in dat haar vader het, opmerkelijk genoeg, goed met zich wou voorhebben.

5.11. Betekenisvolheid en betekenisloosheid

Vele facetten van het menselijke gedrag kunnen gerelateerd worden aan betekenisvolheid en betekenisloosheid.

Woede kan een verzet zijn tegen het ingeven van een verlies aan betekenis. Schuldgevoelens kunnen draaien om het wensen te behouden van de eigen betekenisvolheid door betekenis te gaan hechten aan het niet langer datgene wensen te doen waarmee men zich betekenis ontnam, met name, dat wat men fout achtte. De hechting zou een wens kunnen inhouden om de eigen betekenis zien bevestigd te worden door de omgeving. En zo ook zou die hechting kunnen betekenisloosheid laten minderen door het begrip dat men vindt in die hechting. Macht over zich kan men herkennen als anderen in staat zijn om zich betekenis te ontnemen. Zo ook kan men onmacht herkennen. Als anderen niet langer erin slagen om zich betekenis te ontnemen, dan verdwijnt hun macht over zich, voor zich. Zo ook verdwijnt dan ook, voor zich, die onmacht.

De betekenisloosheid staat in relatie tot de betekenisvolheid. Als men bv. verwacht dat men iemand kan vertrouwen en als dat dan niet het geval is, dan zou dat pijnlijk kunnen zijn. Zodat de betekenisvolheid die men verwachtte omslaat in het tegenovergestelde. Zoals positiviteit omslaat in negativiteit. De betekenisloosheid die zo ontstaat, kan dan bewust of onbewust, aanleiding geven tot een wens om betekenisvolheid te bekomen.

Stel dat men bv. iets gedaan heeft waarmee men zichzelf schade toebracht dan zou men ter bescherming van zichzelf kunnen proberen om voorzichtiger te handelen opdat men zulke betekenisloosheid zou kunnen mijden. Dit zou dan op zich betekenisvol kunnen zijn.

Maar die voorzichtigheid zou ook nadelen kunnen hebben. Misschien vindt men dat men zo niet voluit genoeg leeft. En dan zou men kunnen vinden dat men niet langer zich zulke voorzichtigheid kan veroorloven. En dat men dient te stoppen met zichzelf te beschermen. En dat men zich hoort voluit te geven en een antwoord dient te geven op de uitdagingen

die zich stellen.

En zo zou men het kunnen willen wagen om betekenisvolheid te bekomen ook al zou er mogelijk betekenisloosheid mee kunnen gepaard gaan. Dat is dus een andere wijze.

Maar ook dan zou men mogelijk kunnen vaststellen dat men soms de kwesties niet beantwoordt op een wijze die men zou willen. Men zou zich bv. kunnen verdedigen en iets terugzeggen dat men achteraf gezien als laaghartig acht. En men zou dan ook een betekenisloosheid kunnen herkennen doordat men iets zegt dat men voorheen, toen men zichzelf beschermde, niet zou gezegd hebben en niet zou willen gezegd hebben.

Dus de mens zou kunnen zoeken naar hoe betekenisvolheid te kunnen bekomen. Maar tegelijkertijd zou men hierbij ook kunnen geconfronteerd worden met wat men als betekenisloos acht. En men zou kunnen zoeken naar hoe men betekenisvolheid kan bekomen zonder veel betekenisloosheid te veroorzaken.

Maar soms lukt dat niet. En het gevolg is dat er allerlei onmacht en problemen uit kunnen ontstaan.

Bij die vlucht voor het zelfbehoud of het grijpen naar beloning kan men trouwens ook herkennen dat men in die vlucht of bij dat grijpen zoekt naar betekenisvolheid terwijl er ook betekenisloosheid mee gepaard kan gaan.

Het is mogelijk om nog meer inzichten te verkrijgen door situaties te onderscheiden waarin betekenisvolheid en betekenisloosheid kan voorkomen. Er zijn situaties waarin niemand anders bij betrokken is.

– Als men bv. faalt in iets dan zou men zichzelf betekenisloosheid kunnen aandoen omdat men die betekenisvolheid van het voldoen aan die eigen verwachtingen niet heeft kunnen verwezenlijken. Men stelt zichzelf teleur. En dan kan men tegelijkertijd ook de betekenisloosheid die er reeds was voor zich, vergroten met nog meer betekenisloosheid. Als het zelfbeeld bv. reeds enige schade had, dan zou het nog meer beschadigd kunnen raken.

– En zo zou men bv. evenzeer kunnen slagen in iets opdat men het eigen zelfvertrouwen zou kunnen verstevigen. Dan zou de eigen betekenisloosheid voor zichzelf kunnen minderen. En dan zou men

tegelijkertijd de betekenisvolheid bij zich die er reeds was voor zich kunnen vergroten met nog meer betekenisvolheid.

Er zijn ook situaties waarin de betekenisloosheid en de betekenisvolheid van de ene kan gerelateerd zijn aan de betekenisloosheid of betekenisvolheid van de andere.

– Persoon A haalt diens betekenisvolheid uit de betekenisloosheid van persoon B. Zoals bv. bij het zich superieur voelen omdat men iets kan wat de andere niet kan, zelfs wanneer de andere niet weet dat men zich superieur voelt omwille van diens onkunde. Soms leidt dit onmiddellijk tot het tweede scenario.

– Persoon B (of A) haalt diens betekenisloosheid uit de betekenisvolheid van persoon A (of B). Als de andere bv. sadistisch is naar zich dan zou zich dat kunnen kwetsen terwijl de andere geniet van zich te kwetsen. En het zou des te meer kunnen kwetsen omdat men ziet dat de andere geniet van zich te kwetsen. Of stel dat men bv. ziet dat iemand anders meer succes heeft dan zich, dan zou men zichzelf des te meer kunnen zien als een mislukkeling, zelfs wanneer de andere niet wenste om zich als een mislukkeling te laten voelen.

– Persoon A haalt diens betekenisvolheid uit de betekenisvolheid van persoon B. Men zou elkaar bv. kunnen helpen. Al is het ook mogelijk dat men elkaar helpt in het veroorzaken van iets dat iemand anders benadeelt. Als 2 jongeren bv. een ruit ingooien van iemand anders, dan kunnen die jongeren genieten van wat ze samen hebben verwezenlijkt terwijl een derde persoon woedend zou kunnen zijn omwille van de schade die bij zich is aangebracht.

– Persoon A haalt diens betekenisloosheid uit de betekenisloosheid van persoon B. Als men bv. in een sportteam zit en men verliest omwille van de ongewenste fout van iemand anders uit dat team. Of als men iemand uit diens moeilijkheden wilt helpen en daar niet in slaagt.

Mogelijk een belangrijk inzicht dat men uit deze opdeling kan verkrijgen, is dat mensen op diverse wijzen betekenisvolheid trachten te bekomen. Een persoon A zou bv. eerder geneigd kunnen zijn om betekenisvolheid trachten te bekomen door betekenisvolheid bij anderen te bekomen en door geen betekenisloosheid bij anderen te willen veroorzaken. Maar een persoon B zou kunnen geneigd zijn om slechts de

eigen betekenisvolheid centraal te stellen. En stel dat persoon A dat dan zou doen voor persoon B, dan zou dat betekenisvol zijn voor persoon B. En mogelijk ook voor persoon A, omdat persoon A dingen wilt doen die betekenisvol zijn voor iemand anders. Alleen, persoon A zou misschien nog niet begrepen hebben dat persoon B eigenlijk niet geeft om de betekenisvolheid van persoon A. Terwijl persoon A dat waarschijnlijk wel zou wensen. Iets wat bv. zou kunnen plaatsgrijpen bij iemand die narcistisch is. Die persoon zou kunnen doen alsof hij/zij geeft om iemand anders om zo voor zichzelf te bekomen wat hij/zij wilt.

Dit zou trouwens een strijd kunnen zijn die men niet kan winnen. Tot nog toe werden voorbeelden van betekenisloosheid aanschouwd waarbij betekenisloosheid gepaard gaat met iets dat men dient op te geven of met iets dat men verliest maar waarbij men de eigenlijke strijd daarom nog niet dient op te geven. Zoals een veldslag niet hoeft te betekenen dat men de oorlog verloren heeft. Maar soms is het wel degelijk relevanter om te stellen dat men een oorlog verloren heeft.

Stel bv. dat iemand het zich moeilijk maakt, dan zou men kunnen proberen om dat conflict te bespreken opdat men het zou kunnen oplossen. Opdat men betekenisvolheid zou kunnen bereiken. Maar misschien raakt het conflict niet opgelost. En dan zou men andere dingen kunnen proberen. Men zou kunnen proberen om het probleem wat uit de weg te gaan of men zou kunnen doen alsof het geen probleem is. Maar mogelijk faalt het allemaal. En steeds zou men dan proberen om betekenisvolheid te bekomen terwijl het altijd zou falen. Men zou er zich vele malen tegen kunnen verzetten omdat men het onrechtvaardig vindt. Maar uiteindelijk zou men vermoeid kunnen raken en men zou kunnen zien dat het niets kan uithalen om zich te blijven verzetten. En zo kan men opgeven. Dit zou kunnen leiden tot neerlatigheid. Of tot vergeefse woede. De onmacht zou zich kunnen overvallen. Maar niet noodzakelijk. En mede omdat men reeds zou kunnen geleerd hebben om met die onmacht om te gaan. Dan zou men evenzeer een vrede kunnen vinden omdat de strijd die men voerde des te meer voorbij zou zijn. Men zou betekenisvolheid opgeven omdat men de strijd niet leek te kunnen winnen. Maar men zou ook negativiteit mijden omdat men de strijd loslaat. Dus er lijkt in zo’n situatie zowel betekenisvolheid als betekenisloosheid te zijn. En het negatieve en het positieve aan de situatie lijken met elkaar verweven te zijn. Daarom is het moeilijk om te

stellen of zo'n situatie nu óf positief óf negatief is. Er lijkt ambiguïteit te zijn. Het is wat dubbelzinnig.

Zoals wanneer men lang in een wachtkamer zit te wachten. Dan kan het zowel wat positief als wat negatief zijn voor zich. Positief omdat men straks waarschijnlijk geholpen wordt en negatief omdat men liever reeds aan de beurt was geweest. Het zou trouwens ook eerder neutraal kunnen zijn voor zich. Het zou kunnen dat men er weinig voldoening uithaalt maar dat men er ook weinig last van heeft.

Die dochter gaat inzien dat ze vluchtte door te verhuizen en dat ze zo dacht de betekenis te bekomen die ze wou. En ze ziet in dat ze er niet in geslaagd is en ze gaat inzien dat er nog steeds betekenisloosheid is. En dat ze ermee dient leren om te gaan.

5.12. Het omgaan met negativiteit

Betekenisvolheid en betekenisloosheid zijn handige termen aangezien ermee aangegeven wordt dat het gaat om betekenis of het gebrek eraan. Echter, termen zoals positiviteit en negativiteit worden veel couranter gebruikt. Het zijn andere termen maar het is wel zo dat er betekenisvolheid neigt te zijn daar waar er positiviteit is en dat er betekenisloosheid neigt te zijn daar waar er negativiteit is.

Er valt ook op te merken dat ik hier steeds de ervaring van de persoon centraal stel tot wat negatief, positief, betekenisvol of betekenisloos zou zijn. Iemand zou bv. sadistisch kunnen zijn en dat zou zeer negatief kunnen zijn voor anderen. Terwijl die persoon die sadistisch is daar wel betekenis zou kunnen uithalen. Uiteraard valt het te betwisten of dit werkelijk betekenisvol of positief zou zijn. Maar ik kijk hier even louter naar hoe het door de persoon zelf zou opgevat worden.

Zoals er is besproken, zou men kunnen willen mijden wat betekenisloos of negatief is voor zich. Er zijn verschillende wijzen waarop met negativiteit omgegaan wordt. Men zou het kunnen verdringen door het bv. te bekijken als slecht en er zich tegen verzetten. Men zou het ook kunnen ontkennen dat er negativiteit is om zo des te positiever te kunnen zijn. Maar als men dat niet wilt ontkennen, dan zou datgene wat negatief is voor zich wel degelijk kunnen bestaan. Mogelijk wenst men er dan niet aan toe te geven. Bijvoorbeeld omdat men wilt bekomen wat men als goed of beter acht. En het is mogelijk om een wil trachten te

manifesteren waarmee men tracht te bekomen wat men als goed acht, ook al herkent men tegelijkertijd datgene wat men als incorrect en als negatief acht.

Echter, een moeilijkheid die zou kunnen ontstaan als men inderdaad die negativiteit wilt herkennen en ermee wilt omgaan, is dat ze opnieuw en opnieuw zou kunnen voorkomen. Het kan dus enigszins zijn als vechten tegen de bierkaai.

En alhoewel sommige negativiteit kan vermeden worden en alhoewel sommige negativiteit, bv. via bewustwording, kan overwonnen worden, lijkt het ook zo te zijn dat men er niet altijd controle over heeft. De omgeving zou bv. tot zich kunnen staan op een wijze die men niet wilt en men zou moeilijkheden kunnen ondervinden om dat te kunnen wijzigen. En ook al zou men kunnen besluiten dat wat negatief is een persoonlijke opvatting is, toch kan het ook zo zijn dat de opvatting van een toestand als negatief niet altijd zomaar te wijzigen is tot iets wat positief is of niet negatief is.

Als men bv. zou afgewezen worden omdat men niet overeenstemt met de verwachtingen van iemand anders, dan zou men dat als negatief kunnen willen achten.

Het lijkt me dan ook te kunnen helpen dat men leert aanvaarden dat die negativiteit er is. Hiermee bedoel ik niet dat men er zich dient bij neer te leggen en er niets dient aan te doen. Maar het is net door te aanvaarden dat zulke negativiteit voorkomt en niet altijd te mijden is, dat het makkelijker kan zijn om ermee om te gaan en om ze eventueel tegen te gaan.

En dan zal er ook minder de neiging kunnen zijn om er zich tegen te verweren om het zelfbehoud trachten staande te houden. En zal er minder de neiging kunnen zijn om er van te willen vluchten door beloning op te zoeken of om zichzelf te beschermen.

In zo'n vlucht zou men zich deels kunnen trachten af te sluiten van negativiteit. Het is door ermee leren om te gaan dat men er minder dient van te vluchten. Dit zou weliswaar kunnen betekenen dat men zo ook met nieuwe negativiteit kan geconfronteerd worden. Want men zou zich kunnen gaan openstellen tot kwesties waarmee men zich voorheen niet bezighield omdat men zich daar toen nog niet kon voor openstellen.

Maar dan kan men ook leren om met die nieuwe uitdagingen om te gaan. En zo zou men kunnen inzien dat men geleidelijk aan groeit in het kunnen omgaan met negativiteit. En dit kan als een positief effect worden beschouwd. En ook al zal die negativiteit daarmee niet stoppen met te bestaan, toch zou men kunnen herkennen dat men geleidelijk aan die omgeving en zichzelf beter aankan.

En een andere reden waarom het kan helpen om die negativiteit of betekenisloosheid te kunnen aanschouwen in plaats van er hoeven tegen te vechten of ervan hoeven te vluchten, is omdat men vaak een bepaalde betekenis wilt hechten aan een situatie terwijl het vaak betekenisloos is om een betekenis te hechten aan een situatie als die betekenis niet te vinden is in de situatie. Dus als men die betekenisloosheid kan inzien en als men kan aanvaarden dat die er is, dan zou men des te meer kunnen openstaan om betekenis te vinden in de situatie die erin te vinden zou zijn of eruit te halen zou kunnen zijn.

Toch kan het uiteraard soms wel degelijk beter zijn om negativiteit te mijden. Men dient niet alle negativiteit te doorstaan. Dat zou te zwaar kunnen zijn.

Alsook, men kan vaak zowel een positief als een negatief aspect ontdekken in een situatie. Als men zich focust op het negatieve aspect, dan zou het positieve aspect aan zich kunnen voorbijgaan. En het lijkt uiteraard ook redelijk om zich niet af te sluiten van de positieve aspecten die te vinden zijn in het leven. Daarom dat het ook belangrijk kan zijn om opnieuw positiviteit op te zoeken eens men de negativiteit die zich teisterde, heeft kunnen trotseren. Positiviteit kan ook helpen met het verwerken. Maar men staat niet altijd open om iets als positief te zien. Men wilt de negativiteit soms herkennen. En dan kan het belangrijk zijn om de aanwezigheid van die negativiteit te kunnen aanvaarden.

Die dochter ziet in dat ze verhuisde omdat ze het niet langer thuis uithield. En ze ziet in dat ze niet de vrijheid is bekomen die ze dacht te bekomen. En dat het voor haar negatief of betekenisloos aanvoelt. Maar geleidelijk aan leert ze er mee omgaan door te aanvaarden dat het wel degelijk als dusdanig is gegaan voor haar. En dan zou ze mogelijk kunnen besluiten dat ze toch opnieuw die relatie met haar vader dient proberen te verbeteren. Maar wanneer ze denkt aan de gesprekken die zouden kunnen volgen, komen de herinneringen weer naar boven. En ze

voelt dat ze nog steeds vecht tegen die herinneringen.

5.13. De negativiteit in zich

Ik had dit hoofdstuk voornamelijk geschreven vanuit het idee dat men onmacht zou kunnen voorkomen. Opdat men zo zulke negativiteit zou kunnen voorkomen. En opdat men sterker zou zijn omdat men het beter kan voorkomen. Het lijkt me ook beter om te kunnen voorkomen dan om te hoeven genezen. Mogelijk daarom dat ik een evident aspect vergeten ben, namelijk, dat men ook hoeft te genezen. Immers, niet alle negativiteit kon voorkomen worden. En dat kan leiden tot een zekere negatieve attitude die in zich sluimert of die men aangenomen heeft. En het is niet zo voor de hand liggend om die te laten verdwijnen.

Enerzijds omdat men vanuit een wens om positief te zijn zou kunnen trachten om die negativiteit in zich te negeren. Waardoor ze eigenlijk ook niet aangepakt zou worden en misschien daardoor wel aanwezig kan blijven. En het kan dus helpen als men die negativiteit wel degelijk gaat herkennen.

Maar anderzijds ook omdat men wel degelijk zich in zekere mate zou kunnen gaan vereenzelvigen met die negatieve attitude. Stel dat men bv. iemand ziet die positiever lijkt dan zich, dan zou men misschien soms het voor zichzelf rechtvaardigen dat men niet zo positief is. Men zou bv. die positiviteit van die persoon kunnen associëren met een zekere naïviteit. Het zou immers zo kunnen zijn dat men voorheen ook positiever maar ook naïever was en dat men omwille van die negatieve ervaringen wel degelijk realistischer naar het leven is gaan staan. En dan zou mogelijk zo'n positiviteit niet hoeven voor zich omdat men die realistische kijk op het leven niet wilt opgeven in ruil voor meer positiviteit. Maar natuurlijk, het zou best heel goed mogelijk kunnen zijn om die negatieve attitude achterwege te laten zonder naïever te worden. En dan zou men eigenlijk kunnen stellen dat men naïef zou zijn om te veronderstellen dat die negatieve attitude nodig is. Aldus, het zou kunnen dat men vasthoudt aan een negatieve attitude terwijl dat helemaal niet nodig is en als men dat inziet dan zou men kunnen stoppen met zich te gaan vereenzelvigen met die negatieve attitude opdat men ze kan gaan loslaten. Opdat men eigenlijk er zichzelf van kan genezen.

Die dochter kijkt terug naar wat er was plaatsgegrepen tussen haar

vader en zich en probeert er vrede mee te nemen.

5.14. Voorbereidheid

Een simpele wijze om onmacht te voorkomen is om voorbereid te zijn dat er iets zou kunnen gebeuren dat zich tot onmacht zou kunnen brengen. Stel dat men zich inzet om iets te doen en dat men tracht om positief te zijn en stel dat men dan geconfronteerd wordt met een onaangename wending, dan zou die inzet en positiviteit ineens sterk kunnen afzwakken. Maar als men voorbereid is op een mogelijke onaangename wending dan zou het kunnen dat men die onaangename wending beter kan verwerken.

En wanneer men voelt dat er iets misgaat of dat er iets zou kunnen misgegaan zijn, dan zou men dit liever willen voorkomen hebben. Op het moment dat men zich dit realiseert zou men een onmacht kunnen ervaren. Echter, soms is er nog steeds de mogelijkheid om het te corrigeren; om bv. een misverstand te verduidelijken. Maar het zou kunnen dat men omwille van een gevoel van onmacht niet ingrijpt. En als men voorbereid is om wat misloopt trachten te corrigeren, dan zou het mogelijk alsnog op te lossen zijn.

Die dochter zoekt weer toenadering tot haar vader maar ze bereidt zich ook enigszins voor dat er onaangename reacties en onaangename wendingen zouden kunnen neigen te ontstaan.

5.15. Gebrek aan controle

Men kan steeds trachten om onmacht te mijden maar mogelijk is het soms omwille van allerlei omstandigheden niet onder de eigen controle. En faalt het toch. En dat zou kunnen liggen aan onwetendheid. En uit die onwetendheid kan men leren. Maar om te stellen dat men er steeds zou kunnen in slagen om daar niet in te falen door te leren hoe en waarom het faalde, is mogelijk ook niet realistisch. Want de interactie met de omgeving, met andere mensen, lijkt me iets te zijn waar men geen volkomen controle en inzicht kan over hebben. En misschien wilt men daar ook maar een beperkte controle en inzicht over hebben. Dus men kan dan wel spreken over een algemeen principe zoals het mijden van onmacht, dit wil nog niet zeggen dat het altijd haalbaar zal zijn en kan zijn. Dus het zou kunnen falen en men zou een betekenisloosheid of een

ongewilde onderhevigheid kunnen ervaren. En de bewustwording die men heeft doorgaan en de principes die men heeft uitgedacht zouden soms alsnog onvoldoende zijn om dat te voorkomen. En het kan helpen als men beseft dat het soms logisch is dat men die onmacht niet kan voorkomen.

En zulke ongewilde onderhevigheid kan niet slechts blijven opduiken bij een interactie met de omgeving maar ook puur bij zichzelf, zonder dat er de omgeving bij betrokken is. De eigen gedachten zouden bv. kunnen terugstromen naar een moment dat pijnlijk was voor zich. Men zou opnieuw die betekenisloosheid kunnen ervaren die men toen ervaarde. En er zou een reactie van woede in zich kunnen ontstaan. Alsof men bij het herbeleven van die gedachten alsnog die betekenisloosheid wilt bevechten. En men zou wel een bewustwording kunnen doorgaan om daaruit te leren opdat men het zou kunnen verwerken. Maar ook wanneer men meent dat men het verwerkt heeft, lijken die gedachten af en toe toch te kunnen terugstromen. Zodat men dan alsnog zo'n pijnlijk moment opnieuw ervaart in de eigen gedachten. Omdat de gedachten af en toe kunnen terugstromen en omdat men op die gedachten zou kunnen reageren nog voor men goed beseft dat men bezig is met het opgaan in die gedachten. Misschien dat men het nog beter kan verwerken. Maar zo’n verwerkingsproces kan geleidelijk aan gaan. Men zou zeker kunnen trachten om een wijze te vinden om het sneller te kunnen verwerken. Maar dan nog zou het kunnen tijd vragen. Het gaat niet altijd op commando. Zodat er eigenlijk een gebrek aan controle is.

Zulke voorbeelden geven aan dat er een gebrek aan controle kan optreden. Maar tegelijkertijd zou men kunnen trachten om een wil uit te oefenen opdat men die controle wel zou hebben. En opdat men zich zou kunnen ervaren zoals men zich wilt ervaren. Maar dit lijkt niet altijd mogelijk te zijn. Zodat het dan ook tot conflicten kan leiden. En in plaats van dat gebrek aan controle te bevechten met de eigen wil, lijkt het me soms beter te zijn om dat gebrek aan controle te aanvaarden. Iets wat op het eerste zicht op een toegeving zou kunnen lijken. Maar dat is mogelijk niet het geval. Het aanvaarden van zulk gedrag zou zich net meer controle kunnen geven. Want de uitputtingsslag, die ontstaat door het te bevechten, verdwijnt. En door er niet tegen te vechten zou men net meer in staat kunnen zijn om zich te gedragen zoals men wilt vanuit de ideeën die men heeft. De aanvaarding van dat gedrag betreft dus mogelijk geen

toegeving aan dat gedrag. Want men zou zo meer kunnen leven in overeenstemming met hoe men wilt leven. Omdat men conflicten vermijdt.

Die dochter gaat opnieuw praten met haar vader en ze heeft getracht om zich voor te bereiden op dat gesprek maar soms is het toch ook moeilijk is om weer geconfronteerd te worden met al die problemen of pijnlijke herinneringen. En laat me stellen dat ze ineens beseft dat het ook maar te verwachten is dat er soms een gebrek aan controle is. Zodat ze toch ietwat beter dat gesprek kan blijven aangaan.

5.16. Aanvaarding

De aanvaarding dat iets gebeurt dat men niet wilt, kan in zekere mate helpen bij het zich bevrijden van onmacht. Dit was reeds duidelijk bij het aanvaarden van een gebrek aan zelfcontrole of bij het aanvaarden van de aanwezigheid van negativiteit. Daarom dat eigenlijk de aanvaarding zelf ook mag besproken worden.

Het principe van aanvaarding werkt als volgt: het is OK dat iets niet OK is ook al is het niet OK dat het niet OK is. Dat is de tegenstelling. Maar het is OK dat het niet OK is omdat men beter zou kunnen voorkomen en genezen wat niet OK is.

Dus het gaat niet om het aanvaarden dat men een gebrek aan zelfcontrole zou hebben of het aanvaarden van negativiteit. Het gaat enkel om het aanvaarden dat zulke dingen kunnen bestaan en zullen bestaan. En net door de aanvaarding zou men daar beter mee kunnen omgaan. Als men niet zou kunnen aanvaarden dat iets negatief voorkomt, dan zou men de neiging kunnen hebben om zich te verdedigen of om in de aanval te gaan. En dan zou men in zekere mate de controle kunnen verliezen omwille van die drang om niet te laten gebeuren wat aan het gebeuren is. Opdat men de onmacht kan mijden of uitwerken. De aanvaarding kan in zekere mate een controle schenken omdat die drang afneemt. Men zou dan evenzeer die negativiteit kunnen willen bestrijden maar door die aanvaarding zou men het des te meer kunnen doen vanuit voorbereidheid.

Het lijkt me wel het beste om iets te aanvaarden op voorwaarden waarmee men zich kan vereenzelvigen. Als men de wijze waarop men iets aanvaardt of de gevolgen daarvan niet kan aanvaarden, dan lijkt de

aanvaarding gebrekkig te zijn gebeurd. Men zou bv. kunnen proberen om heel de tijd 'zen' te zijn en om alles proberen te aanvaarden. Maar het lijkt niet uitgesloten dat men na een tijdje gestresseerd raakt doordat men steeds weer 'zen' probeert te zijn.

Als men aanvaarding kan bekomen op voorwaarden waarmee men zich zou kunnen vereenzelvigen, dan zou die aanvaarding ook des te meer positieve effecten kunnen hebben op zichzelf.

Door het gesprek met haar vader verkrijgt die dochter meer inzicht in hoe haar vader denkt. En zo krijgt haar vader ook wat meer inzicht in hoe zijn dochter denkt. En zo wordt er enige toenadering tot elkaar bereikt. En zo kan ze ook meer gaan aanvaarden wat er gebeurd is. En tot zover dit verhaaltje.

5.17. Een kleine samenvatting

Het viel me op dat wat beschreven wordt in dit hoofdstuk opmerkelijk goed overeenkomt met de fases van het Kübler-Ross model. Dit is een model van rouwverwerking dat men bedacht heeft in de psychologie. De overeenkomst is opmerkelijk omdat ik me helemaal niet gebaseerd had op zo'n model of welk model dan ook. Het is pas achteraf dat ik kon afleiden dat wat ik beschreef op basis van ervaringen ineens vrij goed een model lijkt te beschrijven. Het lijkt er dus op dat de mens zich spontaan kan gedragen volgens dit model. Al lijken die fases me wel door elkaar te kunnen lopen.

De eerste fase in het model is die van de ontkenning. In dit hoofdstuk zou dat een fase kunnen zijn waarin men reeds machteloosheid ondervindt maar er nog niet aan wenst toe te geven omdat men bv. wenst vol te houden aan de positiviteit die men wenst te hechten aan het eigen leven.

De tweede fase is die van protest of boosheid. Deze fase lijkt voor te komen in dit hoofdstuk in het onderdeel: "In het offensief". Het probleem is dat dit vaak niet helpt omdat men vaak zo de situatie niet kan veranderen en omdat men ook agressief zou kunnen worden terwijl men misschien zo niet wenst te zijn. En omdat men het niet kan veranderen met die woede, ontstaat er nieuwe machteloosheid.

De derde fase is die van het onderhandelen en vechten. In de context van

dit hoofdstuk dat draait rond bewustwording, is er de strijd om zich bewust te worden van het probleem als een wijze van te vechten. Omdat het begrijpen van het probleem kan helpen om onmacht te mijden.

Maar natuurlijk, het begrijpen van het probleem is ook niet makkelijk. Het kan zelf zwaar zijn. Er is zoveel te begrijpen en dat kan zelf uitputtend zijn. Waarbij er opnieuw en opnieuw onmacht ontstaat die vraagt om een verklaring. En hierin is dan misschien de vierde fase te herkennen, die van de depressie. Hopelijk geeft men niet op maar de vechtlust zou wel kunnen afnemen.

Wat zich dan energie kan schenken, is de aanvaarding. En dat is dan de vijfde fase. De aanvaarding lijkt me bij de bewustwording herhaaldelijk plaats te grijpen. Maar pas wanneer men onmacht des te meer de baas lijkt te kunnen, lijkt de aanvaarding zich te kunnen manifesteren als het resultaat dat men beoogde.

Ik zal nu nog enkele andere mogelijke fenomenen overlopen. Maar deze fenomenen ga ik meer relateren tot het verval van de mens door onmacht.

6. Verval en behoud van zichzelf

6.1. Het verval van zichzelf

Wanneer men quasi ongeschonden moeilijkheden zoals bedrog, sadisme of nederlagen kan doorstaan dan hoeft men zich nauwelijks te verdedigen. Er is dan geen verval van zichzelf en er is dan een heel groot behoud van zichzelf.

Soms is er enigszins een verval ten opzichte van die situatie, waarbij men zich dan wel wat dient te verdedigen. Men is dan verstoord door die moeilijkheden maar men zou kunnen blijven opkomen voor zichzelf. Men zou dus kunnen blijven nastreven wat men wil nastreven en hierdoor zou men kunnen herkennen dat er bij zichzelf nog steeds een groot behoud is van zichzelf.

Het wordt wat moeilijker wanneer men werkelijk geraakt wordt door die moeilijkheden. Dan zal men zich dienen te verdedigen. Misschien kan men dan innerlijk nog opkomen voor zichzelf maar niet de omgeving trotseren. Of misschien kan men de omgeving nog trotseren maar met

een zekere ‘aanvallendheid’. Een aanvallendheid die kan ontstaan doordat men geraakt is. Waardoor het niet slechts een verdediging is, maar ook een verweer is. Het behoud van zichzelf wordt moeilijker. Er ontstaat enige onmacht en er kan enige angst ontstaan omdat men herkent dat men zich heeft kunnen raken.

Het wordt nog moeilijker wanneer men hard geraakt wordt. Dan zou men mogelijk niet meer innerlijk kunnen opkomen voor zichzelf. Men herkent bij zichzelf dat men zich heeft kunnen raken ook al wou men dat niet en men herkent bij zichzelf dat men zich niet kon verdedigen, ook al had men dat gewild. Men zou dan nog stand kunnen houden. Maar men is gekwetst. Er is onmacht. Er kan angst zijn maar die angst kan ook plaats ruimen voor woede. Het is mogelijk dat men in het verweer gaat en men zou nog een zekere zelfcontrole kunnen behouden maar het zou duidelijk zijn voor zich dat men niet slechts in het verweer gaat omwille van het gedrag van de andere, maar ook omwille van het feit dat men echt geraakt is. Er is een waar verval voor zichzelf. Het behoud van zichzelf wordt enorm uitgedaagd. En dat behoud van zichzelf heeft ook deels gefaald. Er is schade toegebracht die niet meteen zou verdwijnen. De schade kan langdurig zijn.

Maar het kan nog erger worden. Het zou kunnen dat men herhaaldelijk hard geraakt wordt en dat men steeds verder tot het uiterste wordt gedreven. Zodat men herhaaldelijk aanvoelt dat men niet kan zijn wie men wilt zijn en zodat men herhaaldelijk aanvoelt dat men is wie men niet wilt zijn. Of het zou kunnen dat men zich op een gegeven moment ineens zoveel schade toebrengt dat men zichzelf lijkt te verliezen. Er ontstaat dus een crisis. Er kan enorme woede ontstaan. En een zin om wraak te nemen. Alsof men aan diegene die zich schade toebracht dan zou stellen: “Voel aan hoeveel pijn het jou doet omwille van de schade die je mij toebracht.” Of als: “Voel aan wie ik ben geworden nu ik niets meer om je geef.” Het is als een kreet, een uitdrukking van een persoon in crisis. Maar als men eigenlijk geen wraak wilt nemen, dan zou men zichzelf opgeven door wraak te nemen.

Als men wraak neemt zou men vaststellen dat men diegene is geworden die men voorheen niet wou zijn. Namelijk, iemand die macht wilt, ook al berokkent men zo schade. Hier is er een groot verval, toch is het niet uitgesloten dat men, mogelijk geleidelijk aan, gaat geloven in die ‘nieuwe zelf’. Aldus, men zou iemand kunnen worden die datgene wat

men voorheen als juist achtte, is gaan vergooien. Het is mogelijk dat men de criminaliteit opzoekt. Men zou ook een machtsbeluste of een sadistische persoonlijkheid kunnen ontwikkelen. De crisis is dan voorbij. Maar het verval is des te meer onherroepelijk geworden.

Nu kan er ook getracht worden om de andere richting proberen uit te gaan. Aldus, kan men het verval tegengaan? Het lijkt me mogelijk te zijn zolang men het wenst tegen te gaan. Het is dan cruciaal dat men het eigen verval blijft herkennen als een verval. De volgende teksten zijn gericht op de herkenning van het verval dat iemand zou kunnen doorgaan.

6.2. Vrijer van vijandigheid

Als men herhaaldelijk tot onmacht wordt gebracht en als men ondertussen niet die onmacht kan verwerken, dan kan die onmacht des te harder gaan aankomen. Het zou dan duidelijk zijn dat men zich niet tegen die onmacht kan verdedigen en er zich herhaaldelijk niet kan tegen verdedigen. Men zou dan zulke pijnlijke gebeurtenissen ook nog herhaaldelijk kunnen herbeleven. En als men zich dan niet kan verdedigen tegen pijn en onmacht die men herhaaldelijk beleeft en als men aanvoelt dat iemand anders of anderen zich die onmacht aandoen, dan zou men dat als vijandigheid kunnen ervaren.

En hoe meer het eigen verweer onderuit is gehaald, hoe minder er nog nodig is om zich opnieuw tot onmacht te laten brengen. Waardoor zelfs kleine dingen hard kunnen aankomen.

Men zou ook kunnen inzien dat het soms de bedoeling van de andere was om zich die onmacht te bezorgen opdat men er zich niet zou tegen kunnen verweren. Dit is wat kan plaatsgrijpen bij sadisme. Sadisme kan draaien rond het kunnen doorgeven van die kwade intenties aan de andere opdat de andere die kwade intenties zou ervaren terwijl men zich onmachtig voelt, omdat men zich niet kan verweren tegen wat er plaatsgrijpt. Zo kan men in een positie verkeren waarin men zeer ontvankelijk is om die onmacht te gaan associëren met die kwaadaardige intenties. En tegen zulke onrechtvaardigheid zou men zich kunnen willen verdedigen. Maar misschien slaagt men daar niet in. Men zou bv. schuldgevoelens of angst kunnen hebben die zich verhinderen om zich te verdedigen. Terwijl anderen zich mogelijk nog wel schade bezorgen. En

dan kan er een valstrik ontstaan. Want dit kan de verwerking van die onmacht en die kwaadwillige intenties bemoeilijken. En zo kan men kwetsbaar en zeer gevoelig blijven aan kwaadwillige intenties naar zich toe. Wat tot nieuwe onmacht kan leiden.

Het zou dan best kunnen dat men gekrenkt is omwille van wat er gebeurd is en dat men moeite heeft om te kunnen aanvaarden wat er gebeurd is en dat men niet vindt dat men het hoeft te aanvaarden. En dan zou men woede kunnen hebben. Mogelijk zou men zelfs wraak willen nemen als een vergelding van het eigen leed. Dan zou men zogenaamd de onmacht die zich is aangedaan kunnen uitwerken op die persoon. Maar zou men dat werkelijk willen? De kans bestaat dat men dat niet werkelijk wilt maar tegelijkertijd zou men kunnen weerstaan aan een aanvaarding van wat er plaatsgreep. En dan komt het neer op een strijd met zichzelf. Waarbij men woede kan hebben maar er niet aan wilt ingeven maar het ook niet wilt aanvaarden wat dan nog meer woede kan opwekken. Uiteindelijk bestaat de kans dat iemand omslaat en ineens gaat ingeven aan die woede. Uiteindelijk bestaat de kans dat men zich hardere dingen voorstelt dan zich ooit is aangedaan geweest. Iets wat niet zo toevallig is aangezien men ook veel harder zou kunnen zijn gekwetst dan het leed dat anderen zich wensten aan te doen.

Maar dan valt het te hopen dat die persoon niet vervalt tot die woede en vijandigheid. Dan valt het te hopen dat die persoon tot een inzicht komt. En dat lijkt me ook mogelijk te zijn. Immers, als men zich al die harde dingen voorstelt die men iemand zou kunnen aandoen zou men ook kunnen gaan beseffen dat die persoon ook kwetsbaar is. Aldus, als de eigen onmacht voortkomt omwille van het gedrag van iemand anders en als het zich des te meer kwetst omdat die persoon ermee weg komt, wil dat uiteraard nog niet zeggen dat men kwetsbaar is en dat die andere persoon niet kwetsbaar is. En als men inziet dat men die persoon kan kwetsen, dan kan men inzien dat ook zij onmacht kunnen ervaren, net zoals bij zich. En dan kan men zich mogelijk ook meer inleven en dan zou men kunnen gaan inzien dat men die persoon niet tot onmacht wilt brengen zoals die persoon zich tot onmacht heeft gebracht. En zo kan er toch een aanvaarding plaatsgrijpen. Al bestaat de kans ook dat men zich inbeeldt dat men iemand harde dingen aandoet en dat men zou inzien dat men die persoon niet tot onmacht zou brengen. En dan staat men waarschijnlijk tegenover iemand die ver kan gaan in het berokkenen van

schade aan anderen. En misschien voelt men zich dan in staat om hard tegen hard de strijd uit te vechten. Maar dan zou men mogelijk ook inzien dat men vrij gelijkaardig aan die andere persoon zou zijn geworden. En dan zou men mogelijk ook inzien dat men niet zo wilt zijn. Opdat er ook een aanvaarding kan plaatsgrijpen. En zo zou de confrontatie met die vijandigheid in zich het inzicht kunnen teweeg brengen waaruit men herkent dat men niet wilt vervallen tot die vijandigheid en dat men ze wilt afwijzen.

Een soortgelijk fenomeen kan ook plaatsgrijpen bij eenieder die wel wraak neemt op iemand anders. Als men dan zou inzien dat men die persoon tot onmacht brengt, dan zou men kunnen inzien dat men zich niet als dusdanig wilt gedragen. Al zou evenzeer die andere persoon alsnog wraak nemen op zich waarna men zelf ook uit is op nog meer wraak. Enz.

Maar het is dus wel mogelijk dat men die vijandigheid gaat afwijzen eens men inziet dat men zich niet als dusdanig wilt gedragen. En als men die vijandigheid afwijst dan kan de andere ook minder vijandig overkomen. Al veronderstel ik hier niet dat men dan zou akkoord zijn met hoe de andere zich gedraagt.

Natuurlijk zou het kunnen dat de andere persoon daar anders over denkt en wel zou willen dat men zich als vijandig aanziet. Maar het aanzien van de andere als vijandig naar zich, zou op zich onmacht kunnen berokkenen. Daarom zou men enige onmacht kunnen voorkomen door zich vrijer te maken van die vijandigheid. Zo kan men zich ook vrijer maken van die beïnvloeding van de andere op zich.

6.3. Geen oplossing?

In “Vrijer van vijandigheid” werd er gepoogd om zich te kunnen bevrijden van onmacht die zou ontstaan doordat men zich niet kan verdedigen tegen datgene wat men als vijandig of kwaadwillig ervaart. Toch zou dit soms nog steeds kunnen falen. Omdat men een reactie zou kunnen aangeleerd hebben waarbij men zich probeert te verdedigen tegen die onrechtvaardigheid die men ervaart. Maar men zou zich in die reactie mogelijk niet kunnen verdedigen tegen die onrechtvaardigheid. Als men terugdenkt aan een moment waarin men zich niet kon verdedigen of als men op het moment zelf dat meemaakt, dan zou men

onmacht kunnen ervaren en dan zou er een reactie van afweer kunnen ontstaan ter verdediging van zichzelf. Terwijl men zich zo mogelijk niet of slechts tijdelijk van die onmacht zou kunnen bevrijden die men dan zou ervaren. Dus als men zich herhaaldelijk laat meeslepen met zo'n reactie en als men die reactie niet kan voorkomen, dan zou men die onmacht niet kunnen voorkomen. En dan zou er eigenlijk geen oplossing zijn. Terwijl men mogelijk zo hard wilt dat er wel een oplossing zou zijn omdat men zich tegen die onrechtvaardigheid wilt kunnen verdedigen.

Dus de tegenstelling is dat er geen oplossing zou zijn terwijl men een oplossing wilt. Hier kan aanvaarding hulp bieden. Door te aanvaarden dat het OK is dat het niet OK is, zou men beter kunnen voorkomen wat niet OK is. Men zou dus aanvaarden dat men niet kan voorkomen dat zo'n reactie in zich kan opduiken. Als men dan merkt dat zo'n reactie in zich opkomt en als men dat aanvaardt, dan zou men net beter in staat kunnen zijn om die reactie los te laten opdat men alsnog de onmacht beter kan mijden.

6.4. De bevrijding van het kwaad

Als er een besef van kwaadwilligheid zou zijn in zich als iets dat schade kan berokkenen aan zich, dan zou men het ooit dienen ontdekt te hebben. Ik neem dus aan dat het niet aangeboren is en dat een baby er geen weet van heeft. Al zou men misschien wel, toen men nog in de baarmoeder leefde, reeds kunnen ervaren hebben wat onaangenaam is en wat destructief is. Net zoals men dat zou kunnen ervaren als baby. Maar men lijkt dan nog te jong te zijn om zelf kwaadwilligheid te ervaren. Ik neem aan dat men daarvoor reeds een eigen besef van zichzelf dient te hebben. Opdat men die kwaadwilligheid zou ervaren als iets dat in relatie staat tot zichzelf. Als iets dat schadelijk kan zijn voor zichzelf en als iets dat naar zich gericht zou kunnen zijn om schade te berokkenen.

De schade kan berokkend worden wanneer men wordt blootgesteld aan die ervaring van kwaadwilligheid. Het kan een ervaring zijn waartegen men zich niet kan verdedigen. Er is een onwil om dat te ervaren maar het zou kunnen dat men het niet kan voorkomen. En dan zal er een verinnerlijking zijn van die ervaring, ook al wilt men dat niet als een deel van zichzelf.

Mogelijk zou haast iedereen zo'n blootstelling krijgen aan zulke

kwaadwilligheid en mogelijk zou het dus bij haast iedereen in zekere mate verinnerlijkt zijn. Maar niet iedereen zal er op eenzelfde wijze mee omgaan. En misschien komt dat omdat die verinnerlijking niet voor iedereen zo pijnlijk is. Eenzelfde blootstelling aan kwaadwilligheid is mogelijk niet voor iedereen even gedwongen. En in die zin is het niet voor iedereen even kwaadwillig.

Men zou bv. kunnen opgroeien in een autoritair gezin waarin men van jongs af leert dat wat die ouders doen niet slecht zou zijn. En op zulke jonge leeftijd zou men nog zeer open zou kunnen staan tot de verinnerlijking van wat die moeder of vader zich aanleert als zijnde goed of als zijnde niet slecht. Ik neem aan dat er wel een conflict zou ontstaan. Want men zou bepaalde dingen als goed kunnen achten terwijl die geregeld zouden neigen bestraft te worden in het gezin. Maar aangezien men zelf een bepaalde verinnerlijking heeft gehad om dat gedrag van die ouders niet als kwaadwillig te zien zou dat conflict mogelijk beperkt blijven. En zo'n ontwikkeling hoeft uiteraard niet in het gezin plaats te grijpen maar kan ook plaatsgrijpen onder invloed van mensen buiten het gezin, zoals bv. bij een vriend.

Hiermee wens ik niet te beweren dat die ouders kwaadwillig zijn. Maar wat die autoritaire ouders zouden kunnen doen, is het kind straffen voor allerlei redenen. Als er dan iemand is die dat kind vanuit kwaadwilligheid wilt kwetsen, dan zou dat kind mogelijk weerbaarder zijn doordat het kind beter bestand is tegen afstraffend gedrag. Dus dat kind kan ongevoeliger zijn aan kwaadwilligheid.

En als dat kind nu gedrag van diens ouders zou overnemen naar andere kinderen toe door hen trachten te bestraffen of terecht te wijzen, dan zou dat sommige andere kinderen wel harder kunnen kwetsen omdat zij gevoeliger zijn aan zulk gedrag. Echter, er zou dan mogelijk nauwelijks een bedoeling zijn om kwaadwillig te zijn naar hen omdat men het zelf niet zou zien als zijnde kwaadwillig. En andere kinderen zouden ergens kunnen aanvoelen dat er inderdaad niet zo'n kwaadwillige intentie is en dat er eerder een ongevoeligheid is.

Wanneer er echter de intentie is om schade te berokkenen bij anderen dan zou het ook des te pijnlijker kunnen zijn omdat men zou kunnen waarnemen dat men zich wilt schade berokkenen en dat men er zich niet kan tegen verdedigen zodat men ongewild het slachtoffer wordt van de

andere. En ook dit kan uiteraard plaatsgrijpen. En aan de persoon die minder gevoelig is aan zulke kwaadwilligheid zal men minder schade kunnen berokkenen. Zulke kwaadwilligheid kan het meest schade berokkenen bij diegenen waartegen dat gedrag het meest ingaat. En zulk gedrag gaat mogelijk het meest in tegen diegenen die goed willen zijn door de goedheid van anderen te koesteren en niet te beschadigen. Aldus, het is mogelijk werkelijk zo dat zij die het meest goed willen zijn ook het meest beschadigd kunnen raken door zulke kwaadwilligheid. Anderzijds is het natuurlijk zo dat zij die zo goed willen zijn wel over een gevoeligheid kunnen beschikken die anderen mogelijk niet hebben of nog niet hebben. En dat kan als een rijkdom aanzien worden. Bovendien lijkt het niet noodzakelijk dat iemand met zulke goedheid zich niet zou kunnen verdedigen maar het kan wel gebeuren en het is mogelijk zeer moeilijk om dat helemaal te voorkomen.

En de indrukken van kwaadwilligheid die zij hebben verinnerlijkt zou het meest tegen hen ingaan. Toch zou die kwaadwilligheid zich ook bij hen kunnen uiten. Als men zich bv. aangevallen zou voelen dan zou die kwaadwilligheid kunnen opduiken in zich. Mede door die blootstelling aan kwaadwilligheid zou men het als enorm onrechtvaardig kunnen gaan vinden wanneer anderen zich gedragen naar zich op een wijze die pijnlijk is voor zich. En het gedrag van anderen zou des te sneller als pijnlijk kunnen zijn voor zich door de schade die is berokkend bij zich. En men zou de impuls kunnen hebben om zichzelf kwaadwilligheid te rechtvaardigen tegen wat men ziet als kwaadwillig of pijnlijk naar zich. Het is een wijze om zich te verdedigen opdat er niet opnieuw zulke pijnlijke blootstelling zou zijn voor zich.

Maar als het uiten van zulke kwaadwilligheid tegen zichzelf zou ingaan dan zou men schuldgevoelens kunnen krijgen. Men zou kunnen zien dat men anderen kwetste terwijl men dat niet als goed achtte. Die schuldgevoelens kunnen verhinderen dat men opnieuw zich zo kwaadwillig zou uiten naar anderen. Maar hierdoor heeft men zich nog niet bevrijd van die verinnerlijkte indrukken van kwaadwilligheid. En hierdoor kunnen die indrukken in zich blijven schuilen terwijl men ze verdrukt omdat men ze niet wilt uiten. En als men toch zelf kwaadwilligheid zou uiten dan zou het ook kunnen dat men zich des te meer met die verinnerlijkte kwaadwilligheid gaat vereenzelvigen zodat die eigen kwaadwilligheid moeilijker los te laten zou zijn. En er is

uiteraard een goede reden om ze niet te uiten want men zou anderen en ook zichzelf kunnen kwetsen. Of men zou zichzelf ongevoeliger kunnen maken waardoor bepaald gedrag onschuldig zou zijn voor zich ook al zou men er anderen mee kunnen kwetsen.

Een eerste stap ter bevrijding is natuurlijk om zich dan van mogelijke schuldgevoelens te bevrijden. Daarnaast dient men een zekere mate van zelfcontrole te bekomen opdat men zou kunnen verhinderen dat men anderen en zichzelf zou kwetsen. Dan heeft men al een zekere onafhankelijkheid verkregen. Toch zou men nog steeds al te snel gekwetst kunnen zijn door anderen en zichzelf doordat die wonde die zich heeft gevormd door het gedrag van anderen en zichzelf nooit is genezen. De zelfcontrole die men bekomen zou zijn is om te verhinderen dat die wonde al te groot zou worden. De genezing zelf zou die bevrijding inhouden van die verinnerlijkte indrukken van kwaadwilligheid en van kwaadwillige intenties. Terwijl men tegelijkertijd die kwaadwilligheid en die indrukken van kwaadwilligheid zou willen voorkomen en alzo zou verdrukken. Maar het zal zich neigen te uiten net omdat het verdrukt is. En ik acht het als positief dat men toch tracht om te voorkomen dat die kwaadwilligheid zich uit. Want wanneer men het dan toch uit, bewust of onbewust, dan zal het zich neigen te uiten op een wijze waarmee men de schade beperkt voor zichzelf en anderen. Zo verhindert men immers niet alleen de schade aan anderen maar ook aan zichzelf. En zo kan men dan werkelijk een genezingsproces doorgaan.

Bij het doorgaan van zo'n proces zou men dan ook voorkomen dat men zelf vervalt tot een levenswijze waarin men zich soms dingen zou willen rechtvaardigen naar anderen die men voorheen als kwaadaardig zou hebben aanzien. En ook dit is niet evident. Want niet alleen zou men zien dat er kwaadwilligheid naar zich wordt uitgevoerd maar ook naar anderen toe. En men zou dat uiteraard kunnen willen voorkomen. Iets wat volgens mij uiteraard dient te gebeuren. Maar het lijkt me wel zo dat het overbodig zou zijn dat men zelf kwaadaardig is naar diegenen die zulke schade berokkenen. Uiteindelijk zouden zij zelf mogelijk niet gekozen hebben om zich als dusdanig te ontwikkelen. Want een ongevoeligheid aan wat kwaadaardig kan zijn of een blootstelling aan het kwaadwillige lijkt men niet te kiezen. Terwijl net dit de oorzaak zou zijn van zulk gedrag. Men kan wel kiezen voor zulk gedrag maar men

heeft mogelijk niet gekozen om zich te ontwikkelen op een wijze die zou leiden tot het kiezen van zulk gedrag.

Maar als men tegelijkertijd kwetsbaar blijft dan kan er nog steeds soms een wens in zich opduiken om zich enige kwaadwilligheid te rechtvaardigen. Een wens die men wilt mijden maar die kan blijven opduiken omwille van die kwetsbaarheid. En men blijft kwetsbaar omdat er die verdrukking is van die intenties en indrukken van kwaadwilligheid in zich.

Tijdens het proces van genezing zou men dus af en toe kunnen falen om kwaadwilligheid te verdrukken. En dit hoeft helemaal niet te gaan om bewuste pogingen tot kwaadwilligheid. Het zou immers kunnen gebeuren op een moment waarop men de zelfcontrole verliest. Maar elke keer men zou merken dat men die kwaadaardigheid niet wilt, zou men kunnen uitzoeken hoe men beter zulke kwaadaardigheid zou kunnen laten.

Al zou men soms ook een wil kunnen hebben waarin kwaadaardigheid schuilt. Dan is het wel bewust. Terwijl men dat misschien altijd wou mijden. Maar als men blijft proberen om zich niet te willen vereenzelvigen met die kwaadaardigheid dan zou men er zich wel degelijk des te meer van kunnen bevrijden.

Maar het is duidelijk dat dit een moeizaam proces is omdat men zelf zou willen mijden dat die kwaadaardigheid in zich naar boven zou komen. En diegenen die het uiten van kwaadaardigheid iets minder hard zouden verdrukken, zouden zich mogelijk sneller ervan kunnen bevrijden.

Men zou natuurlijk hopen dat men niet zo’n moeizaam proces hoeft te doorgaan. En dat zou kunnen mogelijk zijn. Omdat men uit deze tekst reeds zou kunnen aanvaarden dat er een bevrijding van die kwaadaardigheid wenselijk zou kunnen zijn. En als men dat kan aanvaarden dan zou men bereid kunnen zijn om uitingen in zichzelf die te relateren zouden zijn aan die verinnerlijking van die kwaadaardigheid te gaan bekijken als dusdanig. Waarna men zulke uitingen zou kunnen proberen los te laten.

Als men dan bv. toch woede heeft dan zouden anderen het zich kunnen kwalijk nemen. Het lijkt dan belangrijk te kunnen zijn om niet in het verweer te gaan. Men zou immers in het verweer kunnen gaan omdat

men voelt dat anderen zich als kwaadwillig aanzien terwijl men daar zelf niet aan wenst toe te geven. Zulk verweer zou men kunnen mijden door in te zien dat het belangrijk kan zijn dat men zich bevrijdt van die verinnerlijking van kwaadaardige indrukken uit het verleden. Dit kan belangrijker zijn dan het zichzelf steeds kwalijk nemen wanneer men een fout maakt. Immers, die verinnerlijking van kwaadaardigheid gaf anderen in het verleden een kans dat die kwaadaardigheid domineerde boven de goedheid in zich. Als men dit niet wilt toestaan, dan zou men zich ook horen te bevrijden van die woede. Maar dan kan het helpen als men opnieuw tracht om die goedheid in zichzelf te herkennen. Het was immers die goedheid die werd aangevallen.

6.5. Het ongeziene sadisme

Al te vaak ziet men sadisme wel in wanneer het wordt uitgeoefend op zich. Als men bv. gepest wordt dan begrijpt men al te vaak dat het sadistisch is van anderen om dat te doen. Maar dat is niet noodzakelijk zo. Stel bv. dat iemand zich schuldig voelt omdat die persoon inziet dat hij/zij iets heeft gedaan dat niet hoorde volgens zich. En stel dat iemand anders aan anderen gaat mededelen wat men heeft misdaan, dan kan dat het zelfbeeld van die persoon nog veel meer beschadigen. Die persoon zou dan niet slechts hoeven te vechten tegen de verantwoording van de eigen daden tegenover zichzelf en de persoon die er de dupe van werd. Maar mogelijk ook tegenover al die anderen die het zich zouden kunnen gaan kwalijk nemen. Uiteraard zou men het dan fout kunnen vinden dat diens daden werden medegedeeld aan anderen. Maar de schuldgevoelens kunnen voorkomen dat men kan opkomen voor zichzelf. Opdat men toch meer bezig zou kunnen zijn met de eigen fout dan met de fout van de andere. Terwijl die andere persoon zeer goed zou kunnen begrijpen dat hij/zij zo onnodig schade berokkent. En hij/zij zou dat mogelijk ook willen en verkiezen. En zo bestaat de kans dat die andere persoon veel beter in staat is tot het uitvoeren van kwaadwilligheid. De ene persoon maakte dan mogelijk een fout omwille van een gebrek aan zelfcontrole en/of uit onwetendheid. Terwijl die andere persoon zou kunnen handelen uit een zeer goed besef van wat hij/zij aanricht. Terwijl die ene persoon misschien zelfs niet echt in staat is om zo doelbewust en met volle besef anderen schade te bezorgen. En daarin schuilt dan de ironie en het sarcasme wanneer die andere persoon bv. de fout van de ene persoon aan anderen gaat meedelen om hem/haar te tarten.

6.6. Gebrek aan effectiviteit van de intentie

Wanneer iemand zich tracht te domineren, dan kan het behoud van zichzelf aangetast raken. Immers, als een persoon A tracht om een persoon B te domineren, dan wilt die persoon A niet dat persoon B is hoe persoon B zelf wilt zijn. Persoon A wilt dat persoon B is zoals persoon A wilt dat persoon B is. En als persoon B dat niet wilt, dan wordt diens zelfbehoud aangetast.

Wanneer iemand toch slaagt om zich te domineren tegen diens wil in, dan zou men kunnen stellen dat er een gebrek is aan effectiviteit van de eigen intenties.

Hiermee bedoel ik dan dat men niet kan zijn zoals men wilt zijn vanuit de eigen intenties. Als men bv. lief wilt zijn naar iemand met de bedoeling om liefdevolheid terug te krijgen en als men in plaats daarvan voelt dat men beledigd wordt, dan zou men kunnen stellen dat men niet effectief was om te bereiken wat men wou bereiken vanuit die intentie om lief te zijn.

Aangezien iemand die domineert zou neigen te verhinderen hoe men zelf wilt zijn, zou de persoon die domineert de effectiviteit van de intenties van de persoon die gedomineerd wordt, kunnen ondermijnen. En hoe meer iemand zou domineren, hoe meer dit het geval zou zijn. Terwijl het gebrek aan effectiviteit van de intenties ook een projectie van onmacht des te meer kan mogelijk maken. Omdat men uiteraard niet kan zijn hoe men wilt zijn terwijl de andere daarbovenop zich zou kunnen tarten. En zo kan men zich aanvallen. Zo kan men ook wijzen van verdediging uitschakelen door op alle vlakken ervoor te zorgen dat men niet kan zijn wie men wilt zijn. Als men dan bv. tracht om op te komen voor zichzelf, dan zou de andere persoon mogelijk met zich kunnen lachen omwille van de onmacht die hij/zij bij zich heeft kunnen uitlokken, zodat men zich niet kan verdedigen en zodat de effectiviteit van de intenties opnieuw heeft gefaald. In zulk geval kan men eigenlijk geen meester meer zijn over de situatie terwijl de andere net des te meer meester zou kunnen zijn van de situatie en dat mogelijk des te meer zou willen.

Dit kan een strijd zijn die men niet kan winnen, tenzij men zelf zou vervallen tot gedrag waartoe men eigenlijk niet wilt vervallen. Maar omdat men er niet toe wilt vervallen, kan men dus eigenlijk de strijd niet winnen. Althans, in sommige gevallen is er de mogelijkheid om een

derde partij te raadplegen om zo zichzelf te kunnen verdedigen tegen het gedrag van de andere. Ik neem hier even aan dat ook deze mogelijkheid niet zou kunnen helpen.

Maar ook wanneer men de strijd tegen de andere heeft opgegeven, is de strijd nog niet over. Want wat de andere ondertussen had aangetast, was de effectiviteit van de eigen intenties. En wanneer men de strijd bij die ene persoon dient op te geven, hoeft men daarom nog niet die strijd op te geven naar anderen. Meer nog, wanneer men diezelfde intenties effectief kan laten zijn naar anderen, dan zou men des te meer kunnen herstellen doordat men dan des te meer aan zichzelf zou kunnen bevestigen dat men wel degelijk in staat is om de eigen intenties effectief te laten zijn.

6.7. Het profiel van de dader

Als iemand zich kwetst dan zou het kunnen helpen dat men ietwat begrijpt hoe iemand zoiets kan doen en wilt doen.

Bij sommige mensen is het kwetsen van anderen als een fout die ze achteraf zullen vatten. Omdat het reeds eigen is aan hen om mensen niet te willen kwetsen. Ze neigen dus tegen zichzelf in te gaan wanneer ze toch iemand kwetsen. Het kan hen onmacht bezorgen wanneer ze de andere onmacht hebben bezorgd of hebben willen bezorgen. Ze hebben dus empathie maar op het moment dat ze iemand gekwetst hadden, was dat dan even uitgeschakeld. En tenzij ze herhaaldelijk de eigen zelfcontrole zo hard verliezen, zullen ze niet langer diezelfde fout maken. Tenzij ze ook hardnekkig niet of nauwelijks inzien wat ze aanrichten. En het zou natuurlijk wel kunnen dat zeer veel mensen wel degelijk herhaaldelijk licht kwetsend zijn voor anderen omdat ze bij bepaalde gedragingen niet inzien dat ze kwetsend kunnen zijn.

Maar bij anderen is dat niet zo. Zij zouden dat opnieuw en opnieuw kunnen doen. Ze missen voor een stuk die empathie. Als zij iemand onmacht bezorgen, dan zou die onmacht niet echt aankomen bij hen. Ze zouden wel kunnen zien dat de andere persoon onmacht heeft maar ze zouden dat niet of nauwelijks voelen. Er is een gebrek aan empathie. En als de andere dan woedend zou zijn omdat men zo gekwetst wordt, dan is het zelfs mogelijk dat zij wat verontwaardigd zijn omdat de andere persoon zich zo kwaad maakt op hen terwijl zij dat mogelijk niet met opzet deden. Dus het is mogelijk dat ze zo zelf in zekere mate het

slachtoffer worden van het eigen gedrag omdat ze niet inzien dat ze bij anderen onmacht bezorgen.

Al is het uiteraard ook mogelijk dat ze wel met opzet zouden willen kwetsen en er mogelijk ook plezier uithalen. En ook dan zou het kunnen dat de onmacht van de andere nog steeds niet of nauwelijks bij hen aankomt. En het zou veel onschuldiger kunnen zijn voor hen om iemand te kwetsen doordat ze niet of nauwelijks zouden voelen wat ze aanrichten. Ook al zouden ze heel goed kunnen beseffen dat ze schade aanrichten. Als iemand zich bv. sadistisch gedraagt, dan zou die persoon kunnen genieten van het leed van de andere. Maar dit wil ook zeggen dat die persoon zich in zekere mate afsluit van het leed van de andere. Want anders zou hij/zij het leed van de andere voelen. En dan zou die persoon niet kunnen genieten van diens sadisme. Dus doordat hij/zij er wel van geniet, sluit de persoon zich in zekere mate af van het leed van de andere. Al ziet de persoon die sadistisch is natuurlijk zeer goed dat het slachtoffer lijdt. Er kan hierbij dan een dubbelspel opduiken. Als diegene dan gekwetst wordt zich dan bv. kwaad maakt tegen hem/haar, dan kan hij/zij zich verontwaardigd voordoen omdat hij/zij zogezegd werkelijk bij zichzelf vindt dat hij/zij niets had misdaan volgens zichzelf. Ook al zou het voor hem/haar zeer duidelijk zijn dat het helemaal niet onschuldig is voor diegene die gekwetst wordt. Zodat die façade van verontwaardiging een poging is tot bedrog. En toch zou het werkelijk allemaal nog vrij onschuldig kunnen zijn voor diegene die kwetst.

Al is het ook wel degelijk mogelijk dat men iemand wilt schade toebrengen en dat men dit ook herhaaldelijk zou willen én dat dit helemaal niet onschuldig is voor zich omdat men voluit de macht wilt om iemand schade te bezorgen. Niet zozeer om er plezier uit te halen maar om die macht te hebben. Zoals bv. een moordenaar die de macht wilt om zijn slachtoffer te wurgen terwijl hij/zij het slachtoffer wurgt. Zulke kwaadaardigheid is mogelijk.

6.8. Ze bedoelen het niet slecht

Soms doet of zegt iemand iets dat kwetsend is voor iemand anders zonder dat er ook maar enige bedoeling was om die persoon te kwetsen. Dan bedoelde die persoon het duidelijk niet slecht terwijl die andere persoon natuurlijk kan menen dat er wel zulk slecht of kwaadaardig opzet was. Zulke situaties kunnen vrij snel opgehelderd raken. Want als

men die persoon ietwat beter leert kennen dan zou men snel kunnen afleiden dat die persoon geen of weinig kwade bedoelingen lijkt te hebben.

Soms is het echter veel onduidelijker. Dit valt uit te leggen met een simplistisch voorbeeld. Stel dat twee mannen elkaar tegenkomen en de ene man roept een scheldwoord naar de andere om hem te begroeten. Dit zou natuurlijk voor beiden grappig kunnen zijn maar laat me aannemen dat die andere man er niet mee kan lachen. Die ene man zou kunnen herkennen dat die andere man er niet goed mee om kan maar als die ene man geen kwade bedoelingen had, dan zou die ene man kunnen blijven vasthouden aan dat opzet dat niet kwaadwillig was opdat de volgende keer dat zij elkaar ontmoeten er weer zulk scheldwoord zou kunnen volgen. Als die andere man er dan opnieuw niet mee om kan, dan zou die ene man kunnen denken: “Zie je dan niet dat ik het niet kwaad bedoel.” Terwijl die andere man zou kunnen denken: “Gaat het nog lang duren voor je mij met rust laat?” Want voor die andere man zou het des te duidelijker worden dat die ene man inziet dat men zich ergert. En dan kan het moeilijk zijn om er geen kwaadwillig opzet mee te associëren. Terwijl voor die ene man, ook al ziet hij in dat hij die andere man ergert, er toch geen kwaad opzet hoeft te zijn want hij blijft vasthouden aan diens eigen onschuld. Dus hij bedoelt het niet slecht. Natuurlijk, die andere man hoeft niet akkoord te gaan met het gedrag van die ene man omdat hij het niet slecht bedoelt.

Gelijkaardige fenomenen kunnen ook ontstaan wanneer men vriendelijk tracht te zijn. Stel bv. dat een oude man valt en dat men die man tracht recht te helpen. Als die man nog zelf in staat was om recht te raken, dan bestaat de kans dat hij zich benaderd voelt als iemand die zo hulpeloos is dat hij zelf niet recht kan raken. Wat niet zo is. En daarom kan die man zich onwenselijk behandeld voelen. Terwijl er uiteraard geen slechte bedoeling hoefde te zijn.

Of stel dat iemand zich allerlei persoonlijke vragen stelt en dat die persoon hierbij sympathiek tracht te zijn. Als men daar helemaal geen behoefte aan heeft, dan zou men uiteraard liever hebben dat die persoon stopt met vragen te stellen. Maar als men omwille van die sympathie die men meent te herkennen, toch die vragen maar beantwoordt om niet onbeleefd te zijn, dan kan dat alsnog ergerlijk zijn als er steeds nieuwe vragen aan bod komen. En toch zou de persoon die de vragen stelt

kunnen blijven volhouden aan diens onschuldige sympathie zelfs wanneer hij/zij herkent dat die andere persoon liever zou gespaard worden van verdere vragen. En dan lijkt de 'sympathie' meer op een uiting van macht. Men hoeft uiteraard ook hier niet akkoord te gaan met zulk gedrag. Men hoeft dus niet toe te geven omdat de andere persoon (deels) goede bedoelingen heeft. De vriendschappelijkheid van beide zijden zou misplaatst kunnen zijn.

Bovendien is er ook altijd de kans dat de persoon die inziet dat hij/zij ingaat tegen de wil van iemand anders, het wel slecht bedoelt. Of het slecht bedoelt én niet slecht bedoelt. Ook daarom dat het soms kan lonen om zeker te spelen door niet in te gaan op de wil van iemand anders.

6.9. Kwaadaardig dat het kwaadaardig is voor zich

Als men herkent dat iemand naar zich wenst te handelen op een wijze die men niet wilt en als men bovendien herkent dat die andere persoon inziet dat men dat niet wilt. En dat die persoon dat wilt omdat men dat niet wilt. Aldus, de persoon wenst zich dan te treiteren of te pesten of te provoceren met de bedoeling om bij zich een reactie uit te lokken van onmacht of woede.

Maar zo'n reactie lijkt dan niet te baten om te bekomen wat men wenst. Het zou immers net zijn wat de andere van zich wilt. Waarna de andere zou menen dat het succesvol is opdat hij/zij het later nog is kan proberen om zich uit te lokken. Waarna men dat opnieuw onrechtvaardig en kwaadaardig kan vinden.

Om hieraan te ontsnappen, zou het helpen dat die kwaadaardigheid voor zich niet kwaadaardig zou zijn. Dit lijkt natuurlijk op ontkenning. Maar men zou natuurlijk weten dat het gedrag van de andere af te keuren is. Maar men hoort ook niet te geven wat de andere wenst als hij/zij zo'n slechte of verkeerde intenties heeft. En daarin kan men slagen wanneer men er boven staat. Als het gedrag van de andere zich niet of nauwelijks hindert doordat men het niet gaat beschouwen als iets dat kwaadaardig is voor zich, dan kan men er boven staan.

En dan kan de macht van de andere in duigen vallen. Iemand die zulke macht wilt, kan zich sterk voelen doordat hij/zij de andere onmacht kan aandoen. Als dat niet lukt, dan kan de andere net zielig gaan lijken doordat hij/zij dat maar probeert om zich zo laaghartig te gedragen

zonder dat het zelfs enig effect heeft.

Het lijkt dan kwaadaardig te kunnen zijn om het gedrag van de andere kwaadaardig te vinden voor zich.

Het zou weliswaar mooier kunnen geweest zijn dat men de andere op andere gedachten had kunnen brengen via zo'n reactie van onmacht of woede of via een redenering. Maar het is soms ook een valstrik om te denken dat men de andere op andere gedachten zou kunnen brengen. Dat zou net kunnen zijn wat de andere persoon zou wensen, dat men dat probeert, omdat hij/zij reeds zou weten dat hij/zij het niet zou doen.

7. Moraliteit

7.1. Moraliteit en zelfbehoud

Moraliteit en zelfbehoud kunnen soms tot elkaar te relateren zijn. Dit is bv. te merken bij schuldgevoelens. Men zou gekwetst kunnen raken omwille van wat men gedaan heeft en dit kan beïnvloeden welke moralen men zichzelf wilt toe-eigenen en het kan ook beïnvloeden welke moralen men wenst te verwachten van anderen.

Ik zal starten met een benadering van schuldgevoelens om daarna het ook even te veralgemenen tot kwesties die niet noodzakelijk iets met schuldgevoelens hoeven te maken te hebben, zoals de bredere kwestie van het falen.

Schuldgevoelens kunnen leiden tot het niet meer wensen toe te laten wat men acht als fout. Ze kunnen ook leiden tot het niet wensen toe te laten van wat men als fout acht in het gedrag van anderen naar zich toe of naar andere personen toe. Omdat men zelf ook niet wenst om toe te laten wat men als fout acht.

Het zou kunnen dat men het voor zichzelf niet meer kan rechtvaardigen dat men een fout heeft begaan omdat het herkennen van de reële gevolgen van die eigen daad de rechtvaardiging van wat men deed, verhindert. Men erkent de schuld.

Doordat schuldgevoelens zelfrechtvaardiging kunnen bemoeilijken, zou het kunnen dat zelfs wanneer men vindt dat iemand zich gedraagt naar zich op een wijze die men als fout acht, men het zich niet kan rechtvaardigen om zich tegen dat gedrag te verzetten. Omdat men zou

kunnen inzien dat, hoe men dat verzet wenst te doen, als fout zou achten. Men zou bv. woede in zich kunnen dragen en men zou zich kunnen willen behoeden om die woede te uiten omwille van mogelijke negatieve gevolgen. Zo kan het zijn dat men faalt om zichzelf te verdedigen omdat men er niet in slaagt om zich te verdedigen op een wijze die men niet als fout zou achten. En zo zou men zichzelf kunnen laten kwetsen. En hoe meer men gekwetst raakt, hoe moeilijker het kan worden om zich te verdedigen op een wijze die men niet als fout zou achten. Want hoe incorrecter het wordt voor zich, hoe moeilijker het kan worden om nog een reactie te geven die men als correct zou achten. Er ontstaat een valstrik.

Hoe sterker men wordt gedreven tot datgene wat men als incorrect ervaart naar zich, hoe meer men het zich zou kunnen willen rechtvaardigen om bepaald gedrag niet langer te zien als fout. Opdat men kan opkomen voor zichzelf en kan ontsnappen aan die valstrik. Maar ook wanneer men zich zulke rechtvaardiging zou toelaten, zou er een gevoel van verdeeldheid kunnen overblijven.

En als men zich niet kan veroorloven om zich te laten onderuit halen én als men het zich niet wenst te veroorloven om zich te gedragen op een wijze die men als incorrect acht, dan zou het kunnen helpen dat men een steun bekomt.

Eén steun kan zijn om niet alleen de schuld maar ook de eigen onschuld te gaan herkennen. Want de toe-eigening van schuld en het zichzelf gaan zien als schuldig kan voorkomen dat men nog de eigen onschuld kan zien. Men zou zich het recht op de eigen onschuldigheid kunnen ontnemen. Maar als men weet dat men niet had gedaan wat men gedaan had als men had geweten dat het tot die gevolgen zou leiden, dan kan men het slechts gedaan hebben uit onwetendheid. Of uit een gebrek aan zelfcontrole. Maar als men niet de zelfcontrole zou hebben gehad om niet te doen wat men gedaan had, dan had men ook niet de keuze gehad om het niet te doen. Dus er diende een zekere onschuld te zijn om dat wat men zag als fout te kunnen begaan.

Dit kan ook als een steun zijn wanneer die persoon gemoraliseerd wordt door anderen. Want bij het moraliseren zou men die persoon kunnen weergeven als diegene die wel kon kiezen om die daad niet te begaan. Wat moeilijk kan zijn als schuld voor zich gevoelig ligt en mogelijk ook

omdat men vindt dat men een fout maakt door zich als dusdanig te moraliseren. Omdat men herkent dat men het niet wou gedaan hebben.

En het is mogelijk om een moraal op te stellen waarbij men, bij het moraliseren, de onschuld van persoon niet ontkent:

1. Bij het gemoraliseer dient men, aan de persoon die gemoraliseerd wordt, geen foutieve voorstelling van die persoon te maken.
2. Het morele is dat wat de persoon brengt tot wat nog moreler zou zijn.
3. Wat nog moreler zou zijn, bekomt men door (1) niet te schenden.

Iemand zou kunnen gaan moraliseren door de fouten die een persoon gemaakt zou hebben aan te halen alsof die persoon die fouten heeft gemaakt vanuit de wil om die fouten te begaan, zoals de persoon die moraliseert, die wens om fouten te maken voorstelt in het gemoraliseer. Terwijl in de werkelijkheid die persoon mogelijk slechts die fouten kon maken doordat er bij zich een onwetendheid was omtrent wat men veroorzaakte en/of er bij die persoon een gebrek aan zelfcontrole was. De hypocrisie zou er kunnen zijn als de persoon die moraliseert zelf vanuit onwetendheid en/of gebrek aan zelfcontrole zou moraliseren als die zou stellen dat de persoon die de fouten heeft gemaakt dat wel deed alsof die wel de volledige zelfcontrole en het volkomen begrip van wat die aanrichtte, zou hebben gehad.

De rechtvaardiging van het gemoraliseer zou zijn dat het (2) volgt. Maar er is een schending van (1). En er was de mogelijkheid om (2) te bekomen zonder een schending van (1).

Namelijk, om aan de persoon die de fout had begaan aan te tonen wat er fout aan zou zijn. Maar door daarbij ook te gaan onderzoeken of die persoon vanuit onwetendheid en/of gebrek aan zelfcontrole zou hebben gehandeld. Opdat men aan die persoon een minder incorrecte voorstelling van zich kan geven.

Indien niet, dan zou een persoon die een fout heeft begaan, des te meer een incorrecte voorstelling van zichzelf krijgen als die persoon achteraf des te meer wou dat hij/zij die fout niet gemaakt had vanuit de eigen wil om goed te zijn. Zo'n incorrecte voorstelling is alweer een wijze waarop

men een persoon zou kunnen objectificeren door die persoon te concretiseren als de schuldige zoals weergegeven.

Het is natuurlijk niet uitgesloten dat iemand, zeer goed begrijpende wat de impact en de destructiviteit van de eigen daad zou zijn, alsnog zou kiezen om die daad te begaan zonder er daarna ook maar enige spijt over te hebben. Maar natuurlijk, als men zo iemand dan afspiegelt als iemand die gewetenloos heeft gehandeld, dan lijkt me ook niet of nauwelijks een verkeerd beeld te hebben gegeven. Dus de moraal die werd opgesteld, is nog steeds geldig.

De moraal die hier was opgesteld kan ook veralgemeend worden. Het idee achter deze moraal is het mijden van onbegrip wanneer men moraliseert omdat zulk onbegrip niet hoeft om een moraal over te brengen. Opdat men niet het zelfbehoud tart en niet aanvallend is bij het overbrengen van de moraal. Dat zelfbehoud zou kunnen getart worden omdat iemand schuldgevoelens heeft maar het zou ook om een andere reden kunnen gaan. Bijvoorbeeld iets waarin men gefaald heeft en waarbij dat falen onnodig wordt aangehaald alsof het iets zou zijn dat volkomen aan zich te wijten is.

Nu heb ik voor het opstellen van die moraal een vrij uitvoerige uitleg gegeven. Maar de moraal is vrij eenvoudig samen te vatten. De opvatting is dat het slechts moreel kan zijn als men niet de onschuld van zichzelf of van een andere persoon ontneemt of laat ontnemen.

Dit kan als een steun zijn. Want hieruit zou men kunnen inzien dat als men gemoraliseerd wordt op een wijze die men als incorrect ervaart, die incorrectheid mogelijk niet hoefde om aan zich aan te tonen wat er incorrect zou zijn aan de eigen daden. Zo zou men mogelijk kunnen mijden dat men het zelfbehoud laat onderuit halen als men zich moraliseert.

Alsook, wanneer men de eigen intenties kan inzien en kan valideren naar zichzelf toe, dan zou men veel leed kunnen voorkomen. Want als men iets deed waarvoor men zich schuldig voelt, dan zou men zichzelf kunnen gaan bekijken als diegene die het wou om zulke schade te berokkenen. En natuurlijk is het wel degelijk mogelijk dat men wou schade berokkenen, maar zelfs dan zou het kunnen dat men onvoldoende begreep hoe groot die schade werkelijk zou zijn. Dus men zou mogelijk nooit de intentie gehad hebben om zoveel schade te berokkenen als dat

men had gedaan. Maar men zou die eigen intenties kunnen gaan ontkennen bij zichzelf. Echter, wanneer men die werkelijke intenties wel gaat herkennen, dan herkent men zo ook zichzelf. En dan kunnen anderen zich minder gaan objectificeren door zich anders voor te stellen als dat men zou zijn.

Waarom zou men dan toch iemand trachten te moraliseren op een wijze die onnodig incorrect zou zijn?

Eén mogelijkheid: omdat de persoon die moraliseert nooit zulke schuldgevoelens (of zulk falen) heeft ervaren. En aldus, mogelijk nooit in dergelijke mate heeft ervaren dat men iets kan doen dat zo sterk ingaat tegen wat men zelf zou willen gedaan hebben. Zodat die persoon meer in staat is gebleven om te blijven handelen vanuit een zelfrechtvaardiging. En zodat die persoon meer een controle of een gevoel van controle omtrent de eigen daden heeft ervaren. En die persoon zou ook kunnen aannemen dat dit voor de andere persoon ook zo is. En als men inderdaad aanneemt dat die persoon in grote mate een keuze had, dan lijkt het redelijker om te moraliseren op een wijze die de zelfrechtvaardiging terecht wijst. Maar als de zelfrechtvaardiging van de andere persoon een grotere schade zou kunnen opgelopen hebben doordat men zich heeft gedragen op een wijze die men zich mogelijk gerechtvaardigd had maar die eigenlijk sterk inging tegen wat men zelf zou willen gedaan hebben, dan kan het terecht wijzen van de persoon moeilijk zijn voor die persoon als die zich die daad niet wou rechtvaardigen. Maar toch als dusdanig wordt weergegeven door de persoon die zich moraliseert.

Een andere mogelijkheid: omdat men niet om kan gaan met de daad die de andere persoon heeft begaan. Het zou die persoon kunnen kwetsen dat men dat heeft gedaan. Bijvoorbeeld omdat die daad is gepleegd geweest door iemand waar die persoon om geeft of naar iemand waar die persoon om geeft. En omdat die persoon er niet mee om kan gaan zou die kunnen eisen van de andere om diens schuld toe te geven. En die persoon zou mogelijk niet in staat kunnen zijn om enige onschuld die te vinden zou kunnen zijn bij de andere, te kunnen aanschouwen omdat men een behoefte heeft tot een toegeving van schuld.

En om zulke redenen zou men kunnen verwachten dat de andere persoon zich verontschuldigt en diens fout toegeeft. Net zoals de andere persoon

op begrip zou kunnen hopen opdat men dan herkenning krijgt van het feit dat men niet wou doen wat men gedaan had. En beide personen zouden mogelijk niet krijgen wat ze willen van de andere. Nochtans zou men kunnen stellen dat het als goed geacht mag worden als men begrip opbrengt voor de andere door te herkennen dat die persoon niet die fout wou gemaakt hebben. Net zoals het als goed zou kunnen geacht worden wanneer men toegeeft aan de andere dat men iets deed wat niet had mogen gebeuren. En men zou wel kunnen verwachten van de andere om die moraal naar zich uit te oefenen en dat als correct achten, het lijkt er toch op dat soms die moraal niet lijkt te kunnen ingevuld worden. Zelfs al zou men die moraal willen uitoefenen naar de andere toe, dan nog lijkt het soms niet te kunnen lukken. En dit kan een belangrijk inzicht zijn. Want dan zou men, zelfs wanneer die moraal niet wordt ingelost naar zich, alsnog er beter mee om kunnen gaan.

Het is niet altijd eenvoudig. Het zou mogelijk ook niet eenvoudig zijn als men zou zich verontwaardigd voelen omdat men geen verontschuldigingen krijgt terwijl de andere helemaal geen spijt heeft. En men zou zulke verontwaardiging kunnen gaan uiten om zich te verdedigen tegen de onrechtvaardigheid die men ervaart. En dat kan zeer begrijpelijk zijn. Maar dit betekent niet dat men uiteindelijk herkenning of voldoening zal krijgen. Immers, evenzeer zou men het deksel op de neus kunnen krijgen omdat de andere het fout vindt dat men van zich verontschuldigingen wenst.

Alsook, als de andere zelf verontwaardigd zou zijn omdat men van zich verontschuldigingen eist, dan kan men wel vinden dat die persoon niet hoort verontwaardigd te zijn omwille van hoe de andere zich naar zich gedragen heeft. Toch kan de persoon desalniettemin verontwaardigd zijn. Opdat men kan vaststellen dat men zich in zekere zin heeft gedragen op een soortgelijke wijze als dat de andere zich naar zich heeft gedragen. Met name, op een wijze die verontwaardiging teweeg brengt bij de andere. Natuurlijk zou men kunnen strijden, moraal tegen moraal, om wie er gelijk hoort te hebben en waarom. Maar ook hier valt het te bevragen of dit zou leiden tot resultaten die men achteraf als wenselijk zou achten.

Zulke onopgeloste problemen kunnen leiden tot minachting naar elkaar. Waarbij de ene zich minachtend bekijkt omwille de fout die men gemaakt heeft en waarbij de andere dan minachting ontwikkelt omdat

men zich minachtend bekijkt. En uiteindelijk heeft het niets meer te maken met wat moreel is maar louter om wie er gelijk zou hebben en hoe men dat aan elkaar zou kunnen laten blijken.

Waar het dus op neer komt, is dat men zou kunnen falen om een oplossing te vinden. En een oplossing zou uiteraard kunnen te vinden zijn. Maar het zou ook kunnen dat men ze niet vindt. Dat elke keer men bedenkt hoe een moraal de oplossing zou zijn op die kwestie, men net merkt dat het geen oplossing is of kan zijn. Uiteindelijk kan het probleem zijn dat men blijft behoeven om die kwestie op te lossen via een moraal die zich de verlossing zou schenken. En als men uiteindelijk daarmee stopt en dat loslaat, dan zou dat de oplossing kunnen zijn. Zo zou men die kwestie kunnen oplossen.

En het niet in staat zijn om te kunnen handelen volgens de moraal die men als correct wilt achten, lijkt iets te zijn dat geregeld kan voorkomen. Dus het kunnen loslaten van het behoeven van zo'n bepaalde moraal kan helpen. Natuurlijk zou het kunnen leiden tot het des te meer te gaan handelen in veronachtzaming van de andere omdat men het niet langer zou behoeven om te trachten te blijven volhouden aan een moraal die men als rechtvaardig achtte. Maar dat is niet noodzakelijk het geval. Zolang men wilt blijven moreel handelen, zal men alsnog nastreven wat men als correct acht. Maar men zou het mogelijk minder doen vanuit de behoefte om eraan te voldoen en mogelijk des te meer omdat men wilt moreel zijn.

En het draait mogelijk ook niet louter om die moraal die de oplossing zou bieden. Het draait mogelijk ook om de andere die zich iets lijkt te ontnemen. En in momenten van woede kan dat zich ook uiten. In zo'n momenten zou men zich mogelijk inbeelden om de andere te kwetsen zoals de andere zich kwetste. Of zou men zich kunnen inbeelden om de andere te vernederen zoals die zich zou vernederd hebben. Diegene die zich schuldig voelt zou zich afgewezen kunnen voelen omdat de andere niet herkent dat men niet wou doen wat men gedaan had. Diegene die excuses wilt en er geen krijgt zou zich ook kunnen afgewezen voelen omdat men geen herkenning krijgt voor de onrechtvaardigheid die zich zou aangedaan zijn.

Maar zou het louter om de andere draaien? Het lijkt ook te draaien rond het feit dat zich iets ontnomen is geweest. En als de andere het niet voor

zich zou oplossen én als men het zelf ook niet kan oplossen door een bepaalde toenadering te zoeken naar de andere, dan dient men het mogelijk op te lossen bij zichzelf. Als men zich schuldig voelt en als men voelt dat anderen zich afwijzen terwijl men voelt dat men nog steeds goed wilt zijn, dan zou men uiteindelijk opnieuw kunnen trachten om de aanwezigheid van die goedheid bij zichzelf te herkennen en te valideren, ook al doen anderen dat niet bij zich. En als men excuses wilt en er geen krijgt, dan zou men kunnen trachten in te zien dat het niet noodzakelijk iets met zich te maken heeft.

En als men het bij zichzelf des te meer kan oplossen, dan zal men het mogelijk ook minder behoeven om het op te lossen via een moraal. Iets wat kan helpen aangezien er niet altijd zo'n oplossing lijkt te zijn of evident lijkt te zijn. En het valt ook te bevragen of het steeds moreel is. Is het bv. moreel om verontschuldigingen aan te bieden als het te verwachten is dat men ondankbaarheid zou terugkrijgen en als het te verwachten is dat men dan gekwetst zou worden? Mogelijk niet. Dus misschien is het soms moreel om het niet te behoeven om aan een moraal te voldoen.

En als men het minder behoeft om het op te lossen via een moraal omdat men het losgelaten heeft en zo verwerkt heeft, dan is men opnieuw des te meer in staat om zich te gedragen op een wijze die men als juist acht. Zo kan men onmacht mijden.

Wat uit het voorgaande ook te concluderen is, is dat een moraal niet altijd effectief kan zijn. En dat er problemen kunnen ontstaan om te blijven trachten om een moraal te bekomen die niet effectief kan zijn. Maar soms kan men wel morele effectiviteit bekomen. En dat zou men kunnen nastreven.

7.2. Morele effectiviteit

Mensen zijn natuurlijk niet altijd onderhevig aan gemoraliseer. Als men bv. aan een kind stelt dat het diens tanden moet poetsen en als het kind vindt dat dit niet hoeft, dan zal het kind mogelijk stiekem die tanden niet poetsen en zich met die daad belonen. Of als men bv. een dame wenst te versieren en weinig acht slaat op het feit dat een vriend reeds verliefd is op die dame, dan zou men mogelijk alsnog die dame kunnen versieren opdat men een relatie met haar kan bekomen. Zo kan men ook onmacht

vermijden door niet in te gaan op de morele opvattingen die stellen dat men die actie niet zou horen te ondernemen.

Mensen zouden zich mogelijk zulke vrijheid kunnen gunnen omdat ze hun gedrag niet als negatief aanzien. Maar anderen zouden hun gedrag uiteraard wel als negatief kunnen opvatten. De ouders die merken dat het kind toch niet gehoorzaamd heeft zouden dat mogelijk incorrect vinden. De persoon die merkt dat zijn vriend ineens de dame tracht te versieren waarop hij verliefd is, zou dat mogelijk incorrect vinden. Zij zouden ook een hulpeloosheid kunnen ervaren als ze merken dat hun moraal wordt verworpen en een onkunde kunnen ervaren om het weer recht te zetten. Mogelijk ook dat ze dan, vanuit zulke hulpeloosheid, de andere een kwaadaardig opzet wensen toe te dichten. Maar het zou best kunnen dat er helemaal geen kwaadaardig opzet is. Het zou kunnen dat een persoon die eigen handelingen toch als deugdzaam ziet omdat die persoon niet wenst in te stemmen op de eisen of voorwaarden van anderen. En het zou kunnen dat de persoon kan genieten van het feit dat die vrij is van die onderhevigheid aan die moralen. En mogelijk, voor zichzelf, geen slecht opzet heeft naar anderen toe. En dat kan moeilijk zijn om in te zien als iemand zich bv. gebruikt voelt door de andere. En moeilijk zijn om mee om te gaan als men vindt dat de verwaarlozing van de eigen morele voorwaarden erg onredelijk was. Maar tegelijkertijd is er waar te nemen dat die morele voorwaarden niet krachtdadig waren en dus niet effectief waren. Omdat de andere er niet op instemde en daar in slaagde. Hierbij hoeven we nog niet te stellen dat die moraal noodzakelijk diende ineffectief te zijn. Er hoeft enkel gesteld te worden dat die mogelijkheid tot ineffectiviteit bestaat.

Hier is nog een ander voorbeeld waarin een morele ineffectiviteit is terug te vinden: een leider die zijn/haar autoriteit wenst te behouden of te vergroten zou mogelijk ook kunnen gebruik maken van de morele ineffectiviteit van anderen. Een leider zou zijn/haar positie kunnen versterken wanneer anderen hun onrecht uiten aan hem/haar zolang hun uiting van een grotere onmacht getuigt dan de onmacht van de leider. De leider kan namelijk dan zich aanpassen opdat met hun eisen wordt rekening gehouden om zo de redenen van hun onmacht af te zwakken. En om zo des te meer de eigen macht te kunnen behouden. En de leider zou ook de onmacht van anderen kunnen aanhalen om de geldigheid van hun eisen af te zwakken.

Maar als men niet het eigen onrecht aanhaalt als een uiting van de eigen onmacht. En in plaats daarvan enkel de onkunde van de leider aanhaalt in het voorkomen van onrechtvaardige situaties, dan kan zo de indruk gegeven worden dat hij/zij gefaald heeft. Zo kan men wel degelijk de geloofwaardigheid in diens leiderschap aantasten.

Eens dat men zich bewust is van zulke fenomenen, dan kan men doorzien waarom iemand zich als zo'n leider kan manifesteren. En als men dan die afhankelijkheid van de leider als onwenselijk ziet, dan is men mogelijk niet langer gebonden om die persoon nog als de leider te aanzien. Als men dat fenomeen doorziet en er onderhevigheid aan mijdt en zelf krachtdadig kan optreden, mits een juiste aanpak, dan kan men weer komen tot morele effectiviteit.

En dat kan nodig zijn. Want soms schenkt iemand zichzelf de toelaatbaarheid om zich te gedragen zoals die zich wilt gedragen, ongeacht anderen. En dan zou het kunnen dat de moralen die men wilt volgen en als redelijk acht, onredelijk worden omdat ze ineffectief zouden kunnen worden. En als men dan die onredelijkheid wilt vermijden, dan dient men de eigen moralen af te stemmen op de situatie. Zo niet, dan zou men kunnen spreken van een onevenredigheid aan macht. Zulke onevenredigheid is ook aan te halen in het voorbeeldje waarin iemand de dame wenst te versieren waarop zijn vriend verliefd is. Niet zozeer omdat die persoon uit is op macht als die deze dame wenst te versieren. Maar omdat het kunnen en willen versieren van die dame, uiting geeft dat de persoon machtig is om dat te doen. Terwijl dat voor de andere persoon onredelijk zou zijn. En terwijl die persoon mogelijk tot onmacht zou kunnen worden gedreven als die dame inderdaad ingaat op die verzoeken van diens vriend. Als dat voor zich onredelijk is, dan zou die persoon kunnen trachten om die potentiële hulpeloosheid te vermijden. Bijvoorbeeld door avances te maken en een heel offensief in te zetten naar die dame voor zijn vriend (of voormalige vriend) die kans kan grijpen. En mogelijk en slechts mogelijk, kan men zo alsnog komen tot wat men effectief als correct acht.

Maar als men zou geteisterd worden door onmacht, dan kan het soms moeilijk worden om te doen wat men eigenlijk als correct zou achten. En als men dan faalt, dan zouden schuldgevoelens, woede of teleurstelling zich kunnen overvallen. Daarom dat het opnieuw zeer belangrijk is dat men zich van onmacht kan gaan verlossen.

7.3. De rechtvaardiging

Bij het bespreken van moraliteit wordt er vaak besproken over wat men zich beter niet zou rechtvaardigen of mogelijk zich beter niet zou rechtvaardigen. Als men zich echter des te meer zou bezighouden met het voorkomen van al datgene wat men zich niet zou horen te rechtvaardigen, dan zou men zich mogelijk ook des te minder gaan bezighouden met al datgene wat men zich wel zou kunnen willen rechtvaardigen. Ook wanneer men onmacht wilt mijden voor zichzelf en mogelijk ook voor anderen, is er zoveel dat men kan zeggen en doen zonder dat men hierbij onmacht zou veroorzaken. Er is dus een vrijheid maar om ze te bekomen dient men ze na te streven.

7.4. Zwak en sterk

Zie ook “Het kortste eind” in het hoofdstuk “Over macht”.

Wat zwak zou zijn en wat sterk zou zijn, is subjectief. Maar men kan een interessante oefening maken door bepaald gedrag als zwak of sterk te gaan beschouwen.

Men zou het als zwak kunnen aanzien wanneer men gekwetst raakt omwille van hoe anderen zich naar zich gedragen en omwille van hoe men zich naar anderen gedraagt. En men zou het als sterk kunnen aanzien wanneer men niet of veel minder als dusdanig zou gekwetst raken.

Men zou zich kunnen kwetsen omdat men inziet dat men iemand anders heeft gekwetst. Men zou bv. schuldgevoelens kunnen hebben. En omdat men gekwetst raakt, zou dit hier als zwak aanzien worden. Net zoals het dan als sterk zou aanzien worden wanneer men niet gekwetst raakt wanneer men iemand anders kwetst.

Als men gekwetst raakt door iemand anders en als men inziet dat het de andere persoon niet kwetst dat men zich kwetst, dan zou men wel degelijk kunnen een sterkte herkennen bij de andere persoon. Omdat men zou kunnen inzien dat men tot onmacht wordt gebracht terwijl de andere persoon geen onmacht zou hebben. Die andere persoon zou ermee wegkomen terwijl men er zelf onder gebukt zou gaan. En dan zou men een zwakte kunnen herkennen bij zichzelf en een sterkte bij de andere.

Natuurlijk zou men zich van die onmacht kunnen willen ontdoen en men zou daar ook des te meer in kunnen gaan slagen. Maar stel dat men schuldgevoelens heeft en stel dat men zich daarmee tot onmacht brengt en stel dat men zich des te meer van onmacht zou ontdoen, dan zou het zich mogelijk ook minder snel gaan kwetsen en minder hard gaan kwetsen wanneer men iemand anders kwetst omdat men er zich minder schuldig over zou gaan voelen.

Dus het zou kunnen dat men zich van onmacht ontdoet en minder gekwetst raakt en men zou dus zogenaamd sterker zijn, maar het zou ook kunnen dat men hierbij minder gevoelig wordt tot het kwetsen van anderen. Opdat men dus mogelijk soms iemand zou kwetsen en er minder last van zou hebben.

Maar dan is het ook duidelijk dat er een vicieuze cirkel kan optreden. Waarbij men aanvankelijk gekwetst werd door anderen, zich dan van die onmacht zou gaan ontdoen maar uiteindelijk mogelijk zelf minder gevoelig zou worden tot het kwetsen van anderen. Dus net zoals men voorheen zogenaamd zwak was en gekwetst werd door wie zogenaamd sterk was, zou men uiteindelijk de persoon kunnen worden die zogenaamd sterk is en mogelijk ook soms die personen kwetst die zogenaamd zwak zijn. Dus men zou zich kunnen gaan gedragen op een wijze waarvan men vroeger niet zou gewild hebben dat men zich zo naar zich zou gedragen hebben.

En terwijl men voorheen, toen men nog gevoeliger was aan het kwetsen van anderen, men toen meer zou kunnen willen trachten te voorkomen hebben dat men anderen zou kwetsen.

En het zou dus kunnen dat toen men zogenaamd zwak was, men eigenlijk sterker was in iets dan toen men zogenaamd sterk werd. Omdat die gevoeligheid tot het kwetsen van anderen in zekere mate zou kunnen afgezwakt zijn. En dan zou men die hele toestand kunnen herbekijken en dan zou men die personen die beschikken over die gevoeligheid vanuit dat opzicht als sterk kunnen aanzien en dan zou men die personen die soms anderen neigen te kwetsen omdat ze minder over die gevoeligheid beschikken, als zwak kunnen aanzien.

En de sterkte die kan gevonden worden in die gevoeligheid hoeft zich niet te beperken tot het gevoelig zijn en kwetsbaar zijn in het kwetsen van anderen. Men kan die sterkte vinden in het louter gevoelig zijn en

kwetsbaar zijn omdat zulke gevoeligheid en kwetsbaarheid kan leiden tot het niet willen kwetsen van anderen. Omdat men uit de eigen kwetsbaarheid zou kunnen willen om anderen niet zulke kwetsbaarheid aan te doen.

De kans bestaat trouwens dat iemand vroeger, in een periode waarin die persoon nog niet zo kwetsbaar was, inderdaad andere personen als zwak of onkundig bekeek wanneer die personen ongevoelig waren of zich probeerden te kwetsen maar daar niet in slaagden.

Er is ook de kans dat men per ongeluk iemand kwetst omdat die persoon zo gevoelig is. En dat hij/zij zich lijkt te aanzien als iemand die de macht wou om zich te kwetsen. Dan zou men zich ook eerder zwak kunnen voelen omdat men iemand gekwetst heeft die zo gevoelig is als dat men zich sterk zou voelen door zich te identificeren met die macht die men dan zogenaamd zou gehad hebben.

Toch denk ik dat men wel degelijk veel te kwetsbaar kan zijn. En het lijkt me ook wel degelijk moeilijk om diegenen die kwetsbaar zijn als sterk te aanzien, ook al zou het ergens kloppen. Daarom denk ik ook dat het goed is dat de onmacht die ontstaat uit kwetsbaarheid, toch wat kan ingeperkt kan worden.

Meer nog, één wijze om aan die onmacht te ontsnappen, is om zelf iemand te worden die bij zichzelf kan herkennen dat men diegenen die kwetsbaar zijn, niet kwetst. Soms is men immers misschien, ook al is het mogelijk onbedoeld, diegene die kwetst. En het kan dan helpen om zich los te maken van een rol als slachtoffer door zich net te gaan bezighouden met wat men zelf fout doet. Omdat men hieruit de motivatie kan verkrijgen om zorg te dragen voor diegenen die kwetsbaar zijn. En als men dat doet, dan zal men bij zichzelf kunnen herkennen dat men meer zorg draagt voor anderen dan diegenen die het zich soms wel toelaten om anderen te kwetsen. En zo kan men zichzelf als sterk gaan aanzien.

Uiteindelijk lijkt er zeker te mogen vermeld worden dat er meer is dan die dualiteit van zwak en sterk waarbij mensen die kwetsbaar zijn zich geregeld als zwak zouden aanzien omdat anderen hen kwetsen om zich sterk te voelen.

Diegenen die niet in dat verhaal passen, zijn diegenen die simpelweg nog

vrij ongeschonden zijn opdat ze nog geen weet hebben van zulke kwetsuren en zulk kwetsend gedrag.

Maar ook diegenen die erg gekwetst zijn geweest, kunnen uit dat verhaal ontsnappen als zij zichzelf als sterk kunnen aanzien. Als zij zich kunnen losmaken van het onbegrip dat zij ervaren opdat ze even kunnen ontsnappen aan die projectie van onmacht en als zij daarnaast zichzelf als sterk kunnen aanzien omdat zij anderen niet als zwak laten voelen (terwijl anderen dat wel doen), dan kunnen zij ook uit dat verhaal ontsnappen. Maar de vraag blijft dan… wanneer is dat punt aangebroken? Wanneer is men daar klaar voor?

7.5. Subjectieve moraliteit

Men zou zich een natie kunnen inbeelden waarin men zich sterk afzet tegen overdreven politiek correct gedrag. Gedrag waarbij men in extreme mate gaat aangeven aan anderen wat goed zou zijn en niet goed zou zijn. Als reactie hierop zouden vele mensen niet willen aannemen wat anderen stellen als zijnde goed of niet goed.

Waarop ze zelf des te meer gaan bepalen wat goed zou zijn en niet goed zou zijn. En dat zien ze dan als hun recht. Net zoals ze vinden dat anderen dat recht ook mogen hebben. Men zou het hun moraal kunnen noemen. Dus iedereen kan dan proberen om te bekomen wat men wilt bekomen. Maar natuurlijk wilt niet iedereen hetzelfde bekomen. Hierdoor ontstaat er vaak een machtsstrijd tussen de wil van de ene en de wil van de andere. Waarbij beiden mogelijk niet willen ingeven aan de andere. Maar volgens hun moraal mogen ze niet vervallen tot het gaan stellen dat wat de andere doet niet goed zou zijn. Want die attitude relateren ze tot dat politiek correct gedrag. Dat zou eerder als zwak kunnen overkomen. Alsof men dan niet in staat zou zijn om aan hun moraal vol te houden door de andere het recht proberen te ontnemen om zelf te stellen wat goed zou zijn en niet goed zou zijn door aan zich te stellen wat zou mogen en niet zou mogen. Net zoals men zou doen bij dat politiek correct gedrag.

Als men zelf zou mogen stellen wat goed zou zijn en niet goed zou zijn, dan ontstaat er een attitude van subjectieve moraliteit. Wat goed zou zijn en niet goed zou zijn, is subjectief. Natuurlijk zou quasi niemand geloven dat alles maar zou hoeven te mogen. Voor quasi iedereen zouden

er grenzen zijn. Er zouden dingen zijn die ze als ontoelaatbaar zouden achten voor zichzelf en voor anderen. Maar voor iemand die deze moraal volgt, zou er binnen die grenzen van wat voor zich toelaatbaar is, een bijna absolute subjectieve moraliteit heersen. Aldus, het zou binnen die grenzen slechts moreel zijn als men zelf en als anderen zelf dat recht om zelf te stellen wat goed is en niet goed is, zouden opeisen. En als iemand iets zou doen dat werkelijk buiten die grenzen van het toelaatbare valt, dan zou men mogelijk nog steeds geloven dat die persoon dat recht heeft om dat te doen, alleen zou men mogelijk tegelijkertijd vinden dat anderen dat het recht hebben om in te grijpen opdat die persoon dat niet zou kunnen doen of ervoor zou bestraft worden.

Natuurlijk zijn er nog andere moralen dan die moraal van het politiek correcte gedrag en die van het geloof in de subjectieve moraliteit. In vele culturen heerste er voorheen bv. een moraal die de gouden regel in acht nam: gedraag je naar anderen zoals jij wilt dat zij zich naar jou gedragen. Men belemmert dan in enige mate de eigen bewegingsvrijheid vanuit het idee dat men hiermee anderen vrijheid schenkt door zich naar hen te gedragen op een wijze die hen in acht zou proberen te nemen. Dit heeft niets te maken met politiek correct gedrag maar het heeft ook niets te maken met subjectieve moraliteit. Althans, men zou zich dan eerder neigen te baseren op de subjectiviteit van anderen dan op de eigen subjectiviteit. Zij die geloven in zo'n moraal, lijken net te geloven dat er een moraal is die onafhankelijk bestaat van die subjectieve moraliteit die anderen aanhangen. Zij lijken dus te geloven dat moraliteit slechts subjectief is voor diegenen die werkelijk in subjectieve moraliteit geloven. Zij geloven in een ware moraal.

Maar diegenen die werkelijk geloven in subjectieve moraliteit lijken werkelijk te geloven dat er geen moraal hoort gevolgd te worden die hun recht ontneemt om zelf te stellen wat goed zou zijn en niet goed zou zijn. Zij zouden ook die ware moraal kunnen zien als een wijze die ertoe dient om hen weg te leiden van hun subjectieve moraliteit. Wat mogelijk ook zo zou zijn. Alleen zouden diegenen die geloven in die ware moraal geloven dat ze iets doen dat moreel is wanneer ze anderen zouden leiden tot die ware moraal. Terwijl diegenen voor wie zo'n ware moraal werkelijk niet bestaat misschien slechts zouden zien dat ze zich trachten weg te leiden van hun subjectieve moraliteit.

Iemand die gelooft in zo'n ware moraal, maar leeft in een cultuur waarin

zo'n moraal van subjectieve moraliteit heerst, zou dan geregeld tot de confrontatie komen met anderen. Die persoon zou bv. van goede wil kunnen zijn naar iemand terwijl men diens voordeel haalt uit die persoon. Dus de persoon die gelooft in de ware moraal zou benadeeld zijn en die persoon zou het immoreel kunnen vinden omdat hij/zij zelf niet iemand wenst te benadelen. Terwijl die persoon die gelooft in die subjectieve moraliteit zou geloven dat het goed was voor zich om dat te doen als men het zelf als goed acht. Daarom zou die ware moraal uiteindelijk uitdraaien tot een slaafse moraal. Men zou van zich laten misbruik maken en anderen zouden slechts gehoorzamen aan die ware moraal wanneer ze dat zelf zouden willen.

Wat dan zou kunnen leiden tot onmacht en tot woede. En men zou zich kunnen trachten te verdedigen door hen te wijzen op de moraal die zij niet volgen en die hen benadeelt. Maar de andere zou er mogelijk geen acht op slaan als die persoon niet geïnteresseerd is om die moraal te volgen. Zodat men zou kunnen voelen dat men afgewezen wordt terwijl men zichzelf probeert te verdedigen. Wat kan leiden tot nog meer onmacht en woede. En uiteindelijk zou men mogelijk uit woede en uit onmacht zelf die moraal laten vallen om bv. zelf diegene proberen te benadelen die zich probeert te benadelen. En men zou dat dan als moreel kunnen achten omwille van de schade die zich is berokkend geweest. Maar het valt uiteraard ten zeerste te bevragen in welke mate zulke attitude uiteindelijk zelf niet zou uitdraaien tot subjectieve moraliteit. Net datgene waarvan die persoon zich wou behoeden.

Als men dan de vijandigheid zou kunnen afwijzen, dan zou men een andere attitude kunnen aannemen. Men zou kunnen proberen in te zien hoe men kan voorkomen dat men van zich en van anderen misbruik maakt door hen foutief te benadelen. En iemand die werkelijk wenst blijven vol te houden aan ware moralen zal dat sowieso doen. Het blijft alleen de vraag hoe goed men daarin slaagt. Iemand zou bv. verscheidene malen bedrogen zijn en hierdoor zeer wantrouwig worden opdat men zich niet meer kan bedriegen. Maar die sterke wantrouw zou ook als een last kunnen zijn die men eigenlijk liever niet nodig had maar die men meent nodig te hebben omdat men bv. kost wat kost wilt voorkomen dat men nog is die sterke onmacht tegemoet zou gaan die men voorheen heeft ervaren wanneer men zich bedroog. En dan zou het kunnen helpen wanneer men zich op allerlei wijzen zich heeft kunnen bevrijden van

voorheen opgelopen onmacht.

Wanneer men erin slaagt om werkelijk te voorkomen dat men benadeeld wordt, dan verdwijnt de slaafsheid van de eigen moraal. En dan zeker wanneer men er ook in slaagt om niet al te veel op te offeren van zichzelf om te voorkomen dat men benadeeld wordt.

Dan zal men mogelijk reageren op het onrecht in plaats van op het ervaren onrecht.

Al kan het helpen als men voorzichtig is in de keuze van de strijd die men aangaat. Want het kan wel als nobel en moedig aanzien worden als men alles wat men als onrechtvaardig acht, tracht te bestrijden. Maar het zou wijzer kunnen zijn om een bepaalde strijd ook links te laten liggen. De kans bestaat dat het voor zich ook soms onmogelijk is om een bepaalde strijd te winnen. Soms kan men de strijd dan ook alleen winnen door de strijd (nog) niet aan te gaan. Want men zou onnodig veel kunnen strijden en hierdoor net in zekere mate opgeven wie men wilt zijn terwijl men denkt dat men strijdt voor wie men wilt zijn. Maar om het nog verwarrender te maken: dit wil nog niet zeggen dat men niet dient te strijden voor wie men is. Maar het blijft de vraag of men wel kan strijden voor wie men is op de wijze waarop men het zou doen.

7.6. Tolerantie

Wanneer men tot onmacht wordt gebracht terwijl men merkt of meent te merken dat de andere zich wou veroorloven om zich tot onmacht te brengen, dan kan er de neiging zijn om het gedrag van de andere als slecht of kwaadaardig te aanzien.

Wanneer men beter onmacht kan mijden, zou datzelfde gedrag van de andere mogelijk ineens niet meer zo slecht of kwaadaardig lijken. Omdat men immers de negatieve gevolgen ervan kan mijden. Dan zou dat gedrag veel beter te tolereren zijn. Of het zou dienen getolereerd te worden, laat ik open. Maar als men niet onder onmacht gebukt gaat door dat gedrag, dan is er toch de mogelijkheid om het tolereren, als men dat zou willen.

Het kan veel moeilijker zijn om iemand te tolereren wanneer men wel gekwetst wordt door het gedrag van de andere. Er kan dan een probleem opduiken, namelijk, dat men het gedrag van de andere ziet als de oorzaak

van diens onmacht. Wat dan deels correct zou zijn. Maar wanneer men dat doet, dan zou men minder kijken naar die andere oorsprong van die onmacht, namelijk, waarom die onmacht bij zich kan uitgelokt worden.

Misschien dat de pogingen tot tolerantie dan uiteindelijk zich kunnen helpen om te stoppen met zich te focussen op de andere waardoor men open zou kunnen staan tot het waarom van die uitlokking van onmacht bij zichzelf.

Men zou bv. zich kunnen aangevallen voelen omdat de andere aanvalt wat dierbaar is voor zich. Maar als men de andere niet duldt of de andere aanvalt, dan kan men mogelijk ook niet verdedigen wat dierbaar is voor zich.

7.7. Het mijden van de dualiteit

Mensen beoordelen sommig gedrag als goed en ander gedrag als fout of als slecht. En die beoordeling lijkt zeer redelijk te kunnen zijn.

Stel bv. dat iemand zich kwetst door de dingen die hij/zij zegt. En stel dat men herkent dat die persoon dat doet terwijl hij/zij zeer goed inziet dat men zich kwetst, dan lijkt het redelijk te zijn om dat gedrag als fout te beoordelen. Er is echter één probleem. Het wil namelijk niet zeggen dat men dat gedrag ook kan veranderen. Althans, dat is allesbehalve evident. Men zou ertegen kunnen ingaan. Maar evenzeer heeft die persoon alzo door dat men zich kan uitlokken opdat die persoon het later nog is zou proberen. En dan staat men alsnog machteloos. En dat is onrechtvaardig voor zich. Alleen lijkt dat gevoel van onrechtvaardigheid net in het eigen nadeel te kunnen spelen. Omdat men de situatie niet lijkt te kunnen veranderen. Dus men zou kunnen bevragen of dat gevoel van onrechtvaardigheid in zo'n situatie zelf moreel is. Misschien is het correcter voor zichzelf als men dat kan loslaten. Natuurlijk hoeft dit niet te betekenen dat men dan maar dient te vinden dat het gedrag van de andere toch niet incorrect was opdat men zo dat onrechtvaardige gevoel zou kunnen mijden. Want dan lijkt men iets van zichzelf op te geven omwille van de andere. Maar het lijkt wel te kunnen helpen als men dat gedrag van de andere kan loslaten ook al vindt men het incorrect. En dat lijkt redelijk te zijn omdat het correcter lijkt dat men er niet onder lijdt. Aangezien men er mogelijk toch niet veel aan kan veranderen. En aangezien de schade eigenlijk ingeperkt wordt doordat men het zou

loslaten. Wat dan als moreel kan geacht worden.

Iets dergelijks lijkt ook te kunnen plaatsgrijpen wanneer men vriendelijk tracht te zijn naar iemand. Want als dat verkeerd overkomt, dan zou die persoon zich onrechtvaardig kunnen behandeld voelen en dat eventueel kunnen uitwerken op zich. Wat dan natuurlijk onrechtvaardig zou kunnen aanvoelen voor zich omdat men goede bedoelingen had. Toch zou het kunnen dat men ietwat machteloos zou staan in het veranderen van het oordeel van de andere.

Dit lijkt te kunnen plaatsgrijpen wanneer een kind opgroeit. Bij een jong kind kan het zeer belangrijk zijn dat de ouders het steunen en bewonderen. En de ouders zouden dat dan ook doelbewust kunnen nastreven. En het zou kunnen werken. Maar als het kind wat ouder wordt en de puberteit ingaat, dan zou datzelfde gedrag van die ouders net fout kunnen aanvoelen voor het kind. Het kind zou zich kinderlijk kunnen benaderd voelen. Alsof hij/zij wordt gedwongen in dat perspectief van de ouders. En dan kunnen de ouders nog werkelijk geloven in het belang van het steunen en bewonderen. En zij zouden moeilijkheden kunnen ondervinden om dat op te geven. Maar als die moraal een omgekeerd effect heeft, dan lijkt het alsnog positiever te zijn om dat te kunnen loslaten. Zowel voor de ouders als voor het kind.

En zo lijk het soms moreel te zijn om een moraal los te laten. Wat belangrijk kan zijn voor iemand die goed wenst te zijn.

7.8. De universele moraal

Men zondigt tegen zichzelf als men de andere kwetst door datgene te kwetsen wat ook schuilt in zich als iets dat men wilt in zich. Er kunnen mensen zijn tegen wie men weinig of niet kan zondigen tegen zichzelf op die wijze omdat er bij hen weinig in hen schuilt dat ook in zich schuilt als iets dat men wilt in zich. Zo kunnen zij dan ook weinig zondigen tegen zichzelf om diezelfde reden. Natuurlijk, diegene die schade wordt toegebracht kan aanvoelen dat men wel sterk zondigt tegen zich. Misschien dat het dan ook wat kan helpen als men beseft dat de andere misschien weinig kan zondigen tegen zichzelf wanneer die zich kwetst.

8. Beïnvloeding op de perceptie

Zie ook het hoofdstuk “Ervaringen en verklaringen”, dat hierbij aansluit.

8.1. Problematische perceptie

Er bestaat de mogelijkheid dat men des te meer onmacht zou waarnemen omdat men zich des te meer afstelt tot het waarnemen van onmacht.

Stel dat men bv. nagaat of men iemand kan vertrouwen. Iemand zou mogelijk willen nagaan of het vertrouwen dat men geeft niet misbruikt zou worden. Echter, hoe meer men zou nagaan of iemand te vertrouwen is, hoe meer men al datgene zou inzien dat niet te vertrouwen of mogelijk niet te vertrouwen zou zijn. Waardoor men des te meer zou kunnen gaan waarnemen wat men als een breuk van het vertrouwen zou kunnen opvatten. Wat tot onmacht zou kunnen leiden. Of des te meer tot een gevoel van onmacht zou kunnen leiden.

Men zou een onderscheid kunnen maken tussen onkunde en een gevoel van onmacht. Aangezien men bij een bepaalde situatie zowel geen gevoel van onmacht als wel een gevoel van onmacht zou kunnen ervaren wanneer men in die situatie iets niet kan bekomen. Als men in zo'n situatie geen onmacht ervaart, is er dan onmacht? Aangezien men in die situatie iets niet kan bekomen zou men kunnen stellen dat er een onkunde is. Maar er is mogelijk geen onmacht als die er niet zou zijn voor zich. Wanneer men des te meer onmacht zou neigen te ervaren in situaties waarin men iets niet kan bekomen, dan zou men des te meer een onkunde ervaren als onmacht. Wat kan gebeuren bij die bewustwording ter bevrijding van onmacht.

Maar naar mate men zich des te meer zou kunnen bevrijden van onmacht via die bewustwording, wordt het ook des te minder relevant om zich nog meer van onmacht te kunnen bevrijden. En misschien dat men uiteindelijk meer onmacht zou ervaren louter omdat men zich afstelt tot het percipiëren van onmacht. Aldus, misschien dat men dan minder onmacht zou ervaren als men stopt met het zich afstellen tot het percipiëren van onmacht. Men zou dan ook op een gegeven moment kunnen gaan aanvoelen dat men in voldoende mate zich van onmacht heeft bevrijd met behulp van die bewustwording opdat het niet langer nodig zijn om zich af te stellen tot het percipiëren van onmacht zoals

men dat doet bij die bewustwording. Aldus men zou kunnen gaan willen om die bewustwording ter bevrijding van onmacht achterwege te laten. En men zou kunnen gaan willen om zich niet langer af te stellen tot het percipiëren van onmacht zoals men dat deed bij die bewustwording maar ook buiten die bewustwording.

8.2. De fenomenologische filter

Die bewustwording verandert hoe men een omgeving of zichzelf of een situatie kan gaan ervaren. En het kan zijn dat men dan meer naar de omgeving en zichzelf gaat kijken volgens fenomenen die men erin meent waar te nemen. En als men bv. zichzelf bekijkt doorheen dat beeld, dat gaat dat beeld van zichzelf ageren als een filter waardoor men zichzelf waarneemt.

Bijvoorbeeld, als de dochter zich eerst zou afgevraagd hebben: “Waarom wilt mijn vader niet ingaan op wat ik wens, ook al heb ik zo hard getracht om te doen wat hij wenst?” Dan zou die vraag, na wat zelfonderzoek, zich mogelijk meer neigen te vertalen als: ”Waarom heb ik de aandacht van mijn vader nodig?” Of zelfs als: “Ben ik eigenlijk onveilig gehecht?”

Zo zouden dan zulke vragen ook relevant kunnen zijn: bekijk ik anderen en mezelf volgens die fenomenen? Sta ik volgens die fenomenen tot anderen en mezelf? Handel ik naar de omgeving en mezelf volgens die fenomenen en hun veronderstelde effecten?

En als men iets dergelijks doet en inziet bij zichzelf, dan is dat op zich ook een fenomeen waarvan men zich dan bewust is geworden. Opdat men dan, als men dat wenst, zich vrijer zou kunnen maken van de gebondenheid aan dat fenomeen. En dan kan men ook weer meer in staat zijn om de omgeving en zichzelf aan te voelen zonder te zoeken naar fenomenen die men erin terug kan lijken te vinden. En men zou zo ook bv. meer in staat kunnen zijn om aan te voelen hoe iemand anders iets ziet doordat men niet de andere reeds gaat bekijken volgens fenomenen waaraan de andere zou voldoen. En dat geldt niet alleen naar iemand anders toe, maar ook naar zichzelf toe.

Een mens is ook niet te concretiseren volgens enkele fenomenen. Het is het gedrag van een persoon dat zou kunnen geconcretiseerd worden. Dus als men zichzelf zou identificeren met de fenomenen die men in het

eigen gedrag zou waarnemen of als men iemand anders zou identificeren met de fenomenen die men bij die persoon zou waarnemen, dan maakt men eigenlijk niet veel meer als een voorstelling van die persoon omdat die persoon mogelijk het gedrag heeft dat men erbij zou waarnemen. Men objectificeert dan de persoon als 'iets' dat overeenkomstig is aan die fenomenen. Terwijl een persoon veel meer is dan enkele fenomenen die men erbij zou waarnemen en terwijl de persoon ook gedrag kan afleren. De bewustwording als het herkennen van fenomenen bij zichzelf of bij iemand anders, maakt dat men zich bezighoudt met een soort van objectificatie aangezien men hierbij aspecten van het eigen gedrag of het gedrag van iemand anders concretiseert tot die fenomenen. Echter, als het gedrag dat te concretiseren is tot die fenomenen reeds aanwezig is bij de persoon, dan is de bewustwording slechts het proces waarin men dat gedrag ook daadwerkelijk gaat leren inzien. Eens men zulk gedrag ingezien heeft bij zichzelf dan kan men, als men dat wenst, dat gedrag gaan afleren opdat men opnieuw zich minder zou gaan gedragen op een wijze waarbij men onderhevig is aan die fenomenen. De bewustwording maakt dus gebruik van een objectificatie van het eigen gedrag opdat, als dat gedrag afgeleerd is, men minder te objectificeren zou zijn volgens dat gedrag.

Het gaan ondernemen van zulke bewustwording maakt dus dat men des te meer het eigen gedrag kan gaan zien vanuit zulke fenomenen en hun verklaring. En zo zou men de eigen ervaringen des te meer kunnen gaan zien vanuit zulke fenomenen terwijl men dat voorheen mogelijk veel minder deed. En als men zichzelf des te meer vanuit al die veronderstelde fenomenen zou gaan bekijken, dan zou men mogelijk des te minder zien dat men zich eigenlijk niet altijd of louter overeenkomstig aan die fenomenen gedraagt. Omdat men zou zoeken naar welke fenomenen zouden passen bij het eigen gedrag. En zodat men mogelijk minder zou zien hoe het eigen gedrag niet altijd past bij die fenomenen. Omdat men daar niet langer naar zou zoeken. Dus dat wat niet beschreven is bij zichzelf blijft buiten schot. En eens men herkent dat men zichzelf maar in beperkte mate kan beschrijven, dan pas kan men echt openstaan tot de mogelijkheid dat heel veel aan zichzelf en aan anderen helemaal niet beschreven is. En mogelijk maar in beperkte mate beschreven kan zijn. En dit is mogelijk zo over mensen in het algemeen. Door de verspreiding van zovele fenomenen omtrent de mens zou men kunnen gaan denken dat mensen reeds begrepen en beschreven zijn

omdat men mensen des te meer zou kunnen gaan bekijken vanuit zulke fenomenen. Terwijl dat mogelijk slechts in beperkte mate het geval is. Dus het zou ook mogelijk bedrieglijk zijn om werkelijk te veronderstellen dat men zichzelf en anderen kan begrijpen omwille van enkele fenomenen die men bij hen meent waar te nemen.

9. Fenomenen in de cultuur

De onmacht waaronder de mens gebukt gaat, kan voortkomen uit de cultuur waaraan men blootgesteld wordt. Tot nog toe is echter niet de cultuur zelf besproken. Het is de cultuur waarmee men een interactie aangaat die beïnvloedt welke fenomenen en welke onmacht neigt te ontstaan en welke niet. Dus deze tekst kan opnieuw overlopen worden om mogelijke verbanden tussen de besproken fenomenen en cultuur te ontdekken.

In het begin van de tekst zijn er verscheidene valstrikken overlopen. Zulke valstrikken kunnen mogelijk ook teruggevonden worden bij culturele fenomenen. Als werknemer zal men bv. ook niet altijd akkoord zijn met hoe de werkgever zich behandelt. En mogelijk heeft men redenen om inderdaad aan te nemen dat die behandeling onnodig is. Maar de werkgever zal mogelijk niet willen toegeven dat het bedrijf gebreken vertoont in hoe het haar werknemers behandelt. Dus de werknemer zou geen gelijk mogen krijgen. Bovendien kan mogelijk het protest van de werknemer niet getolereerd worden omdat dit niet overeenstemt met hoe de werknemer zich zou horen te gedragen volgens de werkgever. Dus de werknemer zal mogelijk gemoraliseerd worden. Door bv. enige fouten in diens handelingen aan te halen en door te trachten om de werknemer te overtuigen dat het bedrijf toch zo diende te handelen. Mogelijk laat de werknemer zich ook moraliseren. En dat zou de valstrik kunnen zijn. En dit zou trouwens ook kunnen zorgen voor enige vervreemding.

Daarna werd er aangehaald dat onmacht kan beïnvloeden hoe de seksualiteit zich zou kunnen neigen te uiten. Zo lijkt het bv. duidelijk te zijn dat er een zogenaamd schoonheidsideaal en andere idealen, zoals succes, worden geportretteerd in de maatschappij. Mensen kunnen zich hier wel degelijk aan spiegelen. Sommigen zouden mogelijk vinden dat ze niet aan die idealen voldoen. Men zou zich bv. niet mooi genoeg of

succesvol genoeg kunnen vinden. Anderen zouden mogelijk wel lijken te voldoen aan zo'n ideaal en zouden mogelijk des te meer verlangd worden door anderen. En hierbij kan er allerlei onmacht ontstaan. Iemand die bv. aan een schoonheidsideaal lijkt te voldoen zou zich mogelijk soms geobjectificeerd kunnen voelen als een lustobject. Iemand die er niet aan voldoet zou zich mogelijk des te meer niet aantrekkelijk genoeg vinden.

Het lijkt me ook duidelijk te mogen zijn dat er heel veel voorstellingen over de mens worden verspreid. En zulke voorstellingen kunnen beïnvloeden hoe men zichzelf en elkaar gaat zien. Ze kunnen dus de oorzaak zijn van objectificatie. En men zou kunnen gaan handelen op basis van associaties die men legt tussen de persoon en die voorstellingen. De persoon die aan een schoonheidsideaal zou voldoen, zou des te meer gegeerd kunnen worden. De persoon die zich meer afsluit of de persoon waarvan anderen vinden dat die weinig sociale gaven heeft, zou als een persoon met autisme kunnen aanzien worden. En welke voorstelling het ook is, zulke voorstellingen zouden kunnen leiden tot het zich mis begrepen voelen en het zich verkeerd aanzien voelen. Wat dan bv. ook de verbondenheid met elkaar kan bemoeilijken en vervreemding in de hand kan werken.

De vlucht naar beloning kan zeer aanlokkelijk worden. Het internet zou binnen handbereik kunnen zijn en zou zich kunnen afleiden van andere zaken. Net zoals de Tv dat kan. Net zoals men beloning kan vinden bij het kopen van tal van geliefde producten.

En het omgaan met negativiteit kan in contrast staan met die idealen van succes of het zich gelukkig voelen. Men zou het kunnen zien als het falen in iets of alsof het ongeoorloofd is. Men zou zich des te meer kunnen voelen alsof er iets mis is met zich omdat anderen mogelijk zo succesvol of gelukkig lijken terwijl men daar zelf niet in lijkt te slagen.

10. De bewustwording in de cultuur

Men zou zich een cultuur kunnen trachten in te beelden die tracht om de onafhankelijkheid te bevorderen.

Een eerste aspect van zo'n cultuur zou kunnen zijn dat men de persoon motiveert om trachten een bewustwording te doorgaan. De omgeving zou kunnen allerlei ideeën verspreiden om een persoon trachten bewuster te maken.

Maar zulke verspreiding van ideeën zou evenzeer kunnen leiden tot het gaan geloven van allerlei ideeën over zichzelf en de omgeving omdat men niet in staat is om de onnauwkeurigheid in die ideeën in te zien. Zo'n verspreiding kan dan ook de ontwikkeling van de eigen visie bemoeilijken. Het is ook vanuit de eigen visie en de eigen persoonlijkheid dat men vormt wat men als juist zou achten en niet als juist zou achten. En de omgeving heeft een beperkte mate om dat in te zien en te kunnen inzien bij die persoon. Daarom dient de persoon dat inzicht zelf te ontwikkelen.

De persoon kan vanuit zichzelf inzicht vergaren over zichzelf, over de omgeving enz. Hoe meer inzicht de persoon zo kan vergaren, hoe meer die persoon allerlei invloeden vanuit de omgeving over zichzelf of over de omgeving of over iets anders kan inzien als juist of onjuist. Om zo onderhevigheid aan een idee des te meer te kunnen uitsluiten.

Hoe zou men dan de persoon kunnen helpen in het vergaren van inzichten zonder te gaan bepalen of beïnvloeden welke inzichten die persoon zou neigen te bekomen?

Dit kan door de persoon vragen te stellen. Maar niet door vragen te stellen om te proberen een bepaald antwoord te bekomen dat men wenst te horen van die persoon. Maar door vragen te stellen omtrent hoe die persoon iets ziet. Die vraag kan dan een aanzet zijn voor de persoon om te bekijken hoe men staat tot dat wat bevraagd wordt; tot wat de eigen visie is. Soms zal de persoon reeds die visie bedacht hebben voor men de vraag stelde waarop die persoon gewoon die visie kan geven. Soms zal men echter iets vragen waarop men nog geen antwoord heeft of waarbij men aanvoelt dat het eigen antwoord dient herbekeken te worden. Als men vragen stelt zonder de persoon trachten te beïnvloeden op een bepaalde wijze dan zal, wanneer men tracht een antwoord te bedenken, het antwoord des te meer uit zich kunnen komen. En zo doorgaat men dus eigenlijk ook een bewustwording. Dit lijkt trouwens aan te leunen bij de Socratische methode.

Er is dan nog steeds geen garantie dat men, bij het vragen stellen, niet zou trachten om de persoon tot een bepaald antwoord te laten komen dat men zelf wenst te horen van de persoon. Aldus, er kan nog steeds onderhevigheid zijn.

Echter, ik denk dat als men in een cultuur zou leven waarin men

gemotiveerd wordt om te bevragen wat men weet, i.p.v. om gemotiveerd te worden om iets aan te nemen, men al snel doorheen zo'n cultuur een capaciteit neigt te ontwikkelen tot reflectie en bezinning zodat eigenlijk onderhevigheid door beïnvloeding steeds verder zou kunnen geminimaliseerd worden.

Maar momenteel lijkt er wijdverspreid slechts in een beperkte mate een cultuur te heersen die is toegespitst tot het bevorderen van de eigen onafhankelijkheid.

Er heersen bv. nog steeds voornamelijk educatiesystemen waarin vaak aan hoge snelheid leerstof dient geabsorbeerd te worden en waarin in mindere mate ruimte is voor het ontwikkelen van de eigen reflecties. En in die mate dat men gemotiveerd wordt tot het ontwikkelen van de eigen reflecties, zijn die vaak reeds gekaderd om de studenten aan te zetten tot het komen tot de ideeën die reeds in de leerdoelstellingen geformuleerd zijn. Natuurlijk is het in zekere mate logisch dat niet iedereen opnieuw tracht om de wiskunde of fysica uit te vinden. Toch zou het ook kunnen dat het ontwikkelen van de eigen reflecties slechts in erg beperkte mate een doel neigt te zijn in educatiesystemen. En dan heb ik het uiteraard niet slechts over het ontwikkelen van ideeën omtrent zichzelf en de mens. Maar ook over het ontwikkelen van ideeën omtrent de cultuur en de politiek en het economisch systeem, enz.

Laat me dan nu voortgaan met het bespreken van een tweede aspect waaraan een cultuur die de eigen onafhankelijkheid bevordert aan zou kunnen voldoen. Een tweede aspect van zo'n cultuur zou zijn dat men in een omgeving opgroeit die de persoon niet tot onmacht brengt. Aldus een omgeving waarop men kan vertrouwen. Hoe minder men tot onmacht wordt gebracht, hoe minder de onafhankelijkheid wordt aangetast. En ook in dat opzicht vertoont de cultuur dus allerlei gebreken.

Nu is het uiteraard zo dat in de samenleving men in zekere mate herkent dat cultuur tot allerlei onmacht kan leiden. Mensen gaan in zekere mate begrijpen waarom die cultuur is zoals ze zou zijn. En mensen ontwikkelen deels zo'n idee vanuit allerlei informatie die hieromtrent wordt verspreid via gesprekken, magazines, boeken, het internet, documentaires en andere bronnen. Er lijkt een overvloed aan informatie te zijn. Dus er is de mogelijkheid om er veel uit te leren. Maar om te kunnen spreken van een effectief leerproces lijkt er mij niet enkel sprake

dienen te zijn van de absorptie van de informatie maar ook van het reflecteren en bezinnen over die informatie.

Als men even deze tekst zelf als zo'n bron van informatie beschouwt, dan zou het kunnen dat men sommige delen van deze tekst als vrij evident zou kunnen beschouwen. Toch acht ik het niet onmogelijk dat men alsnog zelf dat *evidente* niet altijd uitvoert en dat men zich daar niet bewust van is. En dan is het slechts door te gaan herkennen bij zichzelf hoe die informatie te relateren is tot het eigen gedrag, dat men kan inzien dat men dat mogelijk soms zelf niet uitvoert ook al is het zelf evident voor zich.

Het zou ook kunnen dat sommige informatie correct lijkt te zijn tot men inderdaad erover gaat reflecteren en bezinnen. Dan zou men mogelijk kunnen inzien of menen in te zien dat die informatie niet lijkt overeen te komen met de eigen ervaring. Of niet overeenkomt met hoe andere mensen zich zouden gedragen. Het zou ook kunnen dat sommige informatie incorrect lijkt te zijn tot men erover gaat bezinnen en reflecteren.

Op zoek naar bevrijding

In dit hoofdstuk wordt opnieuw bevrijding en bewustwording besproken. Dit is ook zo voor de komende hoofdstukken.

1. Angst & moed

De angst die men het best herkent als angst, is sterke angst, waarbij men herkent dat men in gevaar is. Waarbij zich iets kan ontnomen worden terwijl men herkent dat men dat niet wilt en terwijl men aanvoelt dat men er geen controle over heeft. Wat kan leiden tot paniek. Dit is uiteraard problematisch en het opbouwen van zelfcontrole zal deze angst bestrijden.

Maar dan is er ook nog de angst die men kan verdoezelen omdat het niet zo erg is als men niet doet of niet kan doen wat men zou kunnen doen als men geen angst zou hebben. Dus er zou iets zijn dat men niet durft terwijl die durf misschien wel iets zou kunnen opleveren dat de moeite waard is voor zich. Maar vanuit de angst zou men kunnen denken dat het niet zou gaan. Of dat het zou kunnen falen en dat men dat niet wenst. De angst zou zeer snel aan zich kunnen duidelijk maken dat men het beter niet doet of dat men het niet hoeft te doen. En vanaf dan kan de angst al weg zijn omdat men reeds zou kunnen inzien dat men volgens zich dan niet veel te verliezen heeft wanneer men niet durft wat men had kunnen doen. Echter, zo'n houding kan zich veel mogelijkheden ontnemen.

De vraag blijft echter: wilt men die mogelijkheden of wilt men ze niet? De ene persoon zou quasi alle kansen willen grijpen waarvan hij/zij meent dat ze zich iets zouden kunnen schenken wat men zou willen. De andere persoon zou vele kansen laten liggen maar mogelijk wel bepaalde kansen, waarvan hij/zij meent dat men ze werkelijk wilt, trachten te grijpen.

Angst en moed lijken aan elkaar gerelateerd. Zowel bij angst en moed zou er een gebrek aan controle kunnen zijn. Wanneer er angst is, zou men dat gebrek aan controle neigen te voorkomen door te vluchten of door iets te mijden. Bij moed zou men net dat gebrek aan controle opzoeken opdat men iets zou kunnen bekomen dat de moeite waard zou zijn voor zich. Bij moed is er dus het risico dat men faalt. En men zou

dat risico nemen om toch iets te kunnen bekomen dat de moeite waard zou zijn voor zich.

Kunnen beschikken over moed lijkt niet alleen belangrijk voor het individu. Het lijkt ook belangrijk te zijn voor de hele samenleving. Stel bv. dat er een protest is, dan zouden vele mensen niet komen opdagen opdat ze aannemen dat er niets of weinig zou veranderen omwille van dat protest. Echter, misschien kan er wel degelijk iets veranderen als er veel meer mensen aanwezig waren. Maar als men niet van plan was om te gaan en toch gaat, dan zou er slechts één persoon meer aanwezig zijn, wat verwaarloosbaar is. Maar als men niet gaat, dan lijkt het nog moeilijker om een protest te bekomen dat zwaar genoeg doorweegt. Dus er is een gebrek aan controle. Men weet niet of men zo'n protest kan bekomen. Maar de enige attitude die zo'n zwaar protest in de hand lijkt te werken, is een attitude van moed.

2. Zelfmedelijden

Zelfmedelijden kan pijn wegnemen of verminderen. Als een kind bv. iets wordt kwalijk genomen door zijn ouders, dan zou dat pijnlijk kunnen zijn voor dat kind. Het kind zou zichzelf kunnen beschermen door voor zichzelf op te komen. Door bv. het zichzelf niet kwalijk te gaan nemen zoals die ouders dat lijken te doen. Want eens het kind het ook zichzelf gaat kwalijk nemen, kan het des te pijnlijker worden. Het zelfmedelijden zou zich kunnen uiten als een soort van liefde voor zichzelf waarmee men zichzelf zou kunnen sussen en zichzelf zou kunnen staande houden. Of toch in zekere mate.

Of stel dat men iemand diende te verdedigen en dat men het niet deed of niet goed deed, dan zou dat ook zichzelf kunnen kwetsen. Omdat men de andere dan mogelijk heeft laten kwetsen of laten vernederen. En als men niet zo iemand wou zijn, dan kan men zo ook het eigen zelfbeeld beschadigen. Met zelfmedelijden kan men zich beschermen tegen die beschadiging van zichzelf. Door voor zichzelf op te komen. Door bv. te herkennen dat men wel diegene wilt zijn die in staat was om de andere te verdedigen. Het zelfmedelijden kan dus eigenlijk de moed opwekken opdat men diegene kan zijn die men wilt zijn. En dit lijkt dus ook gepaard te kunnen gaan met enige liefde voor zichzelf.

Maar tegelijkertijd zou dat zelfmedelijden ook in de weg kunnen staan.

Stel bv. dat iets zich erg hard heeft gekwetst, dan kan dat zelfmedelijden die pijn minderen. En mogelijk dekt men die pijn zo in zekere mate toe om zo zichzelf te beschermen. Maar zolang dat niet verwerkt is geweest, kan dat ook nog gevoelig blijven en kunnen de kleinste dingen bij zich pijn veroorzaken. En dan zou men bv. soms onzeker kunnen zijn en soms kansen laten liggen. Omdat men bv. allerlei negatieve dingen gaat associëren bij die kansen omwille van die gevoeligheden. En als men dan kansen laat liggen, dan is dat iets wat dan opnieuw pijn kan doen. Waarna men mogelijk alsnog zelfmedelijden nodig heeft omdat men het zichzelf zo hard lijkt te maken.

Of stel dat men zich kwaad maakt omwille van hoe iemand anders zich gedragen heeft naar zich toe omdat men het gedrag van die persoon onrechtvaardig vindt, dan zou het best kunnen dat men een punt heeft. En het kan zeer begrijpbaar zijn. Maar het kan zijn dat men zichzelf beter zou behelpen door naar zichzelf te kijken. Want men zou zich evenzeer kunnen aanzien als iemand die eigenlijk niet tegen het gedrag van de andere kan. Alsof men zwak is. En alsof men zelfmedelijden heeft door daar niet boven te staan. Natuurlijk, als men geteisterd wordt door onmacht, dan is dat allemaal zeer verstaanbaar. En toch kan het soms beter zijn als men uiteindelijk de bereidheid vindt om zich daar boven te zetten. Omdat men het gedrag van de andere immers niet altijd kan voorkomen.

Of stel dat men de kans heeft om een vriendschap te ontwikkelen of verder te ontwikkelen maar stel dat men niet veel onderneemt in die richting. Bijvoorbeeld omdat men met andere, mogelijk minder belangrijke dingen, ook bezig is en het zich rechtvaardigt om niet meer moeite te doen tot het ontwikkelen van die vriendschap. En dan ook zou men in zekere mate kunnen spreken van zelfmedelijden. Zelfmedelijden dat hier mogelijk helemaal niets te maken heeft met het beschermen van zichzelf. Het zou evenzeer kunnen gaan om het zich willen rechtvaardigen van wat men op dat moment liever doet. Maar achteraf zou men opnieuw kunnen vaststellen dat men niet heeft gedaan wat men liever zou gedaan hebben. En men zou ook een zekere lafheid kunnen associëren met zulk gedrag.

Dus lafheid en moed kunnen vaak geassocieerd worden met zelfmedelijden. Als men bv. een actie niet deed opdat men zichzelf kon beschermen terwijl men die actie wel wou gedaan hebben, dan kan men

zich achteraf laf vinden. Maar op het moment zelf mogelijk niet. Omdat men dan bezig was met zichzelf te beschermen. Dus het zelfmedelijden kan die lafheid eigenlijk verbergen of toedekken. Net zoals zelfmedelijden ook de moed kan laten ontstaan om zich te herpakken. Want als men zich dan bv. laf vindt, dan lijkt men zichzelf in zekere mate af te wijzen of terecht te wijzen. Door dan enige liefde te hebben voor zichzelf ontstaat er ook zelfmedelijden voor zichzelf. Maar het is een andere vorm van zelfmedelijden. Want uit de liefde die er opnieuw ontstaat voor zichzelf, kan men de moed opwekken om niet langer die fout te willen maken die men voorheen maakte.

3. De transitie van de zelf

Deze transitie van de zelf gaat om een proces dat bestaat uit 4 fases. De eerste fase is de fase voor de objectificatie van het gedrag, vanuit een bepaald perspectief. Aldus, als het zou gaan om gedrag waarbij men plezier beleeft, dan zou men dat gedrag nog niet of nauwelijks als dusdanig gaan aanzien vanuit dat perspectief. Men zou eerder opgaan in de beleving van dat plezier in plaats van het te beschouwen als iets dat men heeft. Of als men zelfmedelijden heeft, dan zou men mogelijk eerder bezig zijn met zich te beschermen door zelfmedelijden op te brengen dan dat men zou vaststellen dat er zelfmedelijden bij zich is.

Bij de tweede fase zou er een objectificatie zijn die gewild is. Men stelt bv. vast dat men plezier heeft en men zou ervan kunnen genieten dat men iemand is die dat plezier op die wijze kan bekomen. Of men zou herkennen dat men medelijden heeft met zichzelf maar dat dit toch enigszins gewild is omdat men zo voor zichzelf kan opkomen. Soms zal er geen tweede fase zijn. Bij de herkenning van onmacht in het eigen gedrag zou het kunnen dat men meteen een ongewilde objectificatie ziet. Dan bevindt men zich meteen in de derde fase.

Terwijl er soms eerst een transitie is van de gewilde naar de ongewilde objectificatie. Men zou bv. bepaalde belevingen van plezier als ongewild gaan beschouwen voor zichzelf. Waardoor men zich niet meer als dusdanig wilt zien en zich niet meer zo wilt gedragen.

En dan kan men zich van die ongewilde objectificatie trachten te bevrijden door zich niet langer zo te gedragen. En dat is dan de vierde fase. En in dat proces kan men dus bepaald gedrag gaan achterwege laten

via een objectificatie van dat gedrag. Bijvoorbeeld, men ontdekt porno, men zoekt ernaar en men gaat op in de beleving ervan. Later begint men zichzelf te zien als diegene die porno bekijkt. Maar men zou zich daar best in kunnen vinden. Nog later krijgt men gemengde of negatieve gevoelens over zichzelf omdat men zich zo gedraagt. Uiteindelijk zou het dan kunnen dat men zich in mindere mate zich nog zo zou gedragen. En zo kan men dus bepaalde ervaringen van zichzelf en van de omgeving die men opzocht, gaan achterwege laten. En zo kan men ook des te meer een nieuwe ervaring en benadering van zichzelf en de omgeving krijgen.

Er is ook een andere transitie mogelijk. En ook hier kunnen 4 fases gevonden worden. Hier is er bij de eerste fase een ervaring die (deels) ongewild is. Waardoor het gedrag dat ermee gepaard gaat ook (deels) ongewild kan zijn. Daaruit kan er een objectificatie ontstaan die ongewild is voor zich. Maar men zou later zulk gedrag wel kunnen gaan willen. En dan associeert men er een gewilde objectificatie mee. Dan associeert men er een ervaring mee die men wel zou willen. Waarna men zou kunnen proberen om dat gedrag na te streven en om dat gedrag dan wel gewild te laten zijn voor zich.

Als een man bv. een vrouw wenst te versieren maar daar in het verleden heeft in gefaald, met mogelijk pijnlijke afwijzingen en blunders tot gevolg, dan zou die man zijn zelfbeeld hierdoor kunnen aangetast zijn. Dus die ongewilde ervaringen en dat bijhorende ongewilde gedrag zouden kunnen leiden tot ongewilde objectificaties over zichzelf, dat gedrag en mogelijk ook over vrouwen. Maar als die man het toch nogmaals wenst om een vrouw te versieren, dan zou het belangrijk zijn als die man niet alleen diens gedrag aanpast maar ook diens objectificaties aanpast. Als die man werkt aan een herstel van het eigen zelfbeeld opdat die zich minder gaat associëren met die blunders uit het verleden, dan zou die man meer in staat zijn om zichzelf opnieuw voor te stellen als iemand die in staat is en het waard is om een vrouw proberen te versieren. En via zulke gewilde objectificaties, is die man des te meer in staat om zijn gedrag aan te passen. Omdat er een andere attitude is ontwikkeld. Al mag er wel gesteld worden dat zo’n andere attitude niet noodzakelijk tot meer succes zal leiden. Maar het lijkt me wel degelijk de kans op succes te kunnen vergroten.

4. De piramide

4.1. Naar de top

Er is de mogelijkheid om het menselijk gedrag op te delen in 4 categorieën.

De eerste categorie gaat om gedrag dat men als onwenselijk ervaart en herkent. En waarbij de aard van dat gedrag ook later niet als wenselijk zou gaan aanzien worden.

Een voorbeeld is onmacht. Men ervaart die onmacht en men ziet die onmacht in en ik denk dat er aan te nemen valt dat dit op dat moment onwenselijk is. Op een later moment zou men kunnen inzien dat men iets heeft geleerd uit die onmacht en dat het daarom niet zo onwenselijk was als men het aanvankelijk ervaarde. Maar die onmacht die men ervaarde of een gelijkaardige onmacht die iemand anders ervaarde zou men mogelijk nog steeds als onwenselijk kunnen achten. Men zou ook kunnen aannemen dat die onmacht onnodig was om te leren wat men uit die onmacht geleerd heeft. Dus er zou een onwenselijkheid blijven die men met die gebeurtenis gaat associëren.

De tweede categorie gaat om gedrag dat men op het moment zelf als wenselijk ervaart maar waarbij men dat gedrag op een later moment gaat herkennen als iets onwenselijk.

Het zou bv. kunnen gaan om verlangens. Sommige verlangens zullen aangenaam zijn op het moment dat men erop ingaat. Maar achteraf zou men kunnen willen dat men niet op die verlangens ingegaan was. Stel dat men bv. van calorierijk eten geniet dan zou men dat achteraf als een onwenselijke daad gaan aanzien als men eigenlijk wilt gewicht verliezen.

Ook gedrag dat men gaat associëren met zelfmedelijden zou soms of vaak in deze categorie kunnen vallen. Een daad die men als immoreel gaat beschouwen ook.

De derde categorie gaat om gedrag dat men als wenselijk ervaart en dat men ook achteraf als wenselijk zou blijven te neigen aanzien. Misschien is er bij elk gedrag wel de mogelijkheid dat men het achteraf als onwenselijk zou aanzien, bv. omdat men het gaat associëren met een negatieve gebeurtenis waartoe dat gedrag heeft geleid. Maar er bestaat

op zijn minst gedrag waarmee men niet zichzelf gaat bestraffen, zoals dat wel het geval is bij het gedrag in de vorige categorie.

Stel dat men bv. liefdevol wilt zijn naar iemand en stel dat men terugdenkt aan een moment waarin men die liefdevolheid kon bekomen en waarbij men op dat moment die persoon als geliefd kon laten voelen. Er bestaat de kans dat men daar later niet met genoegen aan terugdenkt omdat bv. de relatie is stuk gelopen. Maar men zou het mogelijk nog steeds als wenselijk kunnen aanzien dat men iemand heeft liefdevol laten voelen. Aldus, de aard van de daad zou men nog steeds als wenselijk aanzien. Anders gezegd: men zou nog steeds iemand als geliefd willen laten voelen.

Ook gedrag dat men als moreel acht of gelukzaligheid die men heeft kunnen bekomen zou in deze categorie kunnen blijven vertoeven. Sommige verlangens mogelijk ook.

De vierde categorie gaat om gedrag dat men aanvankelijk als onwenselijk of als niet al te wenselijk acht maar op een later moment wel als wenselijk zou gaan aanzien.

Een voorbeeld in deze categorie zou een taak kunnen zijn die men niet al te graag uitvoert ook al ziet men in dat die taak een nut heeft. Die taak zou dus onwenselijk kunnen zijn tijdens het uitvoeren maar men zou het als wenselijk kunnen achten eens men ze uitgevoerd heeft. Enerzijds omdat die onwenselijkheid voorbij is. Maar anderzijds ook omdat men het nut is bekomen door die taak uit te voeren. Aldus, door die taak uit te voeren werd er iets mogelijk, namelijk dat nut, en het zou kunnen dat men niet dat nut kon bekomen zonder die onwenselijkheid van die taak te doorstaan.

En dat is wat me interesseert aan deze categorie, met name, dat men iets zou kunnen bekomen dat men wenselijk vindt als men die aanvankelijke onwenselijkheid doorstaat én dat het zou kunnen dat men enkel dat wenselijke kan bekomen als men eerst die onwenselijkheid doorstaat.

Betreffende al deze categorieën lijkt het zo te zijn dat welk gedrag zich in welke categorie bevindt, iets persoonlijks blijft. Zo zou bv. datgene wat de ene persoon als een zonde beschouwt, een deugd kunnen zijn voor een andere persoon. Stel bv. dat de ene persoon één partner wilt, dan zou vreemd gaan als een zonde kunnen zijn voor zich. Maar een

andere persoon zou het mogelijk net als wenselijk kunnen aanzien om meerdere partners te hebben. Toch kan er bij beide personen een wens zijn om te kunnen mijden wat onwenselijk is voor zich.

Er is een hiërarchie te vinden bij deze categorieën. Een lagere categorie kan namelijk een hogere categorie voorkomen.

Zo zou gedrag in categorie 1 in de weg kunnen staan van gedrag in categorie 2 of een hogere categorie. Zo zou men mogelijk niet op verlangens kunnen ingaan als men geteisterd wordt door pijn of schuldgevoelens. Onmacht kan dus in de weg staan.

En gedrag in categorie 2 kan in de weg staan van gedrag in categorie 3 of een hogere categorie. Als men bv. vreemd gaat dan zou men ingaan op verlangens. Men zou zichzelf kunnen straffen doordat men zo diens partner bedriegt. Het staat in de weg van die liefdevolheid. En als men die liefdevolheid wilt bekomen, dan zal men dienen te stoppen met het ingaan op die verlangens.

En gedrag in categorie 3 kan in de weg staan van gedrag in categorie 4. Als men bv. diens gelukzaligheid wilt behouden, dan zal men mogelijk niet willen ingaan op gedrag dat aanvankelijk onwenselijk is. Zo zou men een bepaalde taak die achteraf wenselijk voor zich is kunnen gaan mijden omdat men inziet dat men niet gelukkig zal zijn tijdens het uitvoeren van die taak. Zo zou er uitstelgedrag kunnen ontstaan. Omdat men die gelukzaligheid reeds verlangt en ze zou moeten laten vallen.

En zo ontstaat er dus een piramide waarin gedrag uit een lagere categorie het gedrag uit een hogere categorie kan voorkomen. Die categorieën zijn dus als niveaus in die piramide. Nu zou het uiteraard kunnen dat men in staat wilt zijn om ook dat gedrag in die hoogste categorie aan te kunnen. Om daar ook een wil over te gaan verkrijgen. En zo zou er een aanzet kunnen zijn om die aanvankelijke onwenselijkheid te willen trotseren i.p.v. bv. steeds opnieuw die wenselijkheid van het gedrag uit een lagere categorie te willen opzoeken. En omdat er een wil is om die onwenselijkheid te trotseren, zou ook die onwenselijkheid niet meer zo onwenselijk neigen te zijn. Men zou ze willen overwinnen.

Men kan ook opmerken dat als men kiest om een rol in de samenleving te vervullen, dit zou kunnen gaan om gedrag uit categorie 4. Als men bv. een beroep of vrijwilligerswerk uitoefent, dan zou het uitvoeren van dat

werk waarschijnlijk niet op ieder moment zo wenselijk zijn. Toch zou het kunnen dat men een zekere voldoening uit dat werk kan halen omwille van het nut en de betekenis die men eruit kan halen.

De volgorde van deze categorieën is wel enigszins willekeurig. Als men bv. zou vinden dat categorie 3 eigenlijk categorie 4 zou dienen te zijn dan is dat in principe een geldige opvatting.

4.2. De ladder

Men zou zich dan een ladder kunnen voorstellen die van categorie 1 naar categorie 4 gaat. Een ladder die men kan beklimmen. Er zijn dan twee aspecten die men als positief kan achten, namelijk, om die ladder te beklimmen en om te mijden dat men neerwaarts gaat. De mens lijkt een zekere gave te hebben om in beide aspecten vooruitgang te boeken. Maar die gaven kunnen aangetast raken. Zo zou het bv. kunnen dat men een trauma oploopt. En dan zal men in sterke mate de eigen onmacht kunnen ervaren. En zo'n ervaring kan ook de eigen dromen of het geloof in zichzelf erg beschadigen. En dan is er mogelijk nog een wil om zichzelf te verbeteren maar de kans bestaat dat men nog weinig kracht vindt hiertoe. En als men zichzelf in mindere mate kan verbeteren dan zal men ook neigen te merken dat men geregeld niet slaagt in het willen zijn hoe men wou zijn. Men zou dus kunnen falen en zich zo geregeld onmacht aandoen. Wat het nog moeilijker kan maken om in zichzelf te geloven. Er bestaat de kans dat er een vicieuze cirkel optreedt. En als het dan te moeilijk is om die ladder te beklimmen dan dient men eerst die andere gave te ontwikkelen, aldus, om te kunnen mijden dat men neerwaarts gaat.

In dit boek is er een focus om op te klimmen door niveau per niveau beter en beter te gaan mijden, beginnende bij het gedrag in categorie 1. Waarbij er dan per niveau dan toch enigszins onderzocht wordt hoe men kan voorkomen dat men ‘neerwaarts gaat’.

Natuurlijk lijkt het me beter dat men nooit al te zeer dient op te klimmen omdat men nooit al te zeer is getart geweest door die onwenselijkheid van die lagere niveaus. Aldus, het lijkt me beter te voorkomen dan te genezen.

En in zekere mate kan men dit ook trachten te bereiken doorheen een samenleving. Want het is uiteraard ook zo dat de wijsheid die men nodig

zal hebben niet aangeboren is. Aldus, men dient ze te verkrijgen. En men kan ze verkrijgen door fouten te maken en ze te gaan inzien. Maar men kan ze ook voor een stuk meekrijgen van anderen. In de opvoeding kan getracht worden om mee te geven hoe en waarom iets fout zou zijn. Natuurlijk bestaat de kans dat men in de opvoeding soms de verkeerde raad geeft maar de opvoeding zou potentieel een bron kunnen zijn van veel wijsheid.

En de opvoeding zou ook een bron kunnen zijn tot het stimuleren van de persoon. En tot het leiden van de persoon naar een geloof in zichzelf door de persoon te aanzien en te benaderen als iemand waarin die kan geloven. En zulk gedrag hoeft zich uiteraard niet te beperken tot de opvoeding.

5. De onafgewerkte persoon

Het is misschien mogelijk om te leven zoals men wilt. Men zou kunnen inzien dat men het leven leidt dat men wilt leiden. En dat men zich kan uiten en manifesteren in dat leven zoals men dat wilt. Men zou kunnen inzien dat verdeeldheid, conflicten en negativiteit haast steeds weer wegsmelten als sneeuw voor de zon. Men zou kunnen inzien dat men steeds weer de vervulling bekomt die zich laat voelen dat men het leven leidt dan men wilt leiden.

Maar misschien ook niet. Misschien dat men zulk leven wilt bekomen. En misschien dat men steeds weer pogingen en verbeteringen maakt om dat leven positiever te laten uitdraaien. Om uiteindelijk voluit te kunnen komen tot dat leven zoals men dat wilt. Maar misschien voelt men aan dat men daar nog steeds niet geraakt is. En dat elke keer men tracht na te streven wat men wilt bekomen, men achteraf inziet dat het onvoldoende bleek te zijn.

En dat zou uiteraard negatief kunnen aanvoelen. En men zou kunnen trachten om opnieuw en opnieuw te strijden tegen die negativiteit om zo te blijven strijden voor wat men als positief acht. En het omgaan met negativiteit, zoals voorheen besproken, lijkt hier weer toepasselijk te zijn. Namelijk dus, om te aanvaarden dat die negativiteit er is. En het negatieve is dat men nog niet kan zijn zoals men dat zou wensen. En dat zelfs wanneer men poogt om zich te verbeteren en om het eigen leven te verbeteren en dat zelfs wanneer men in zekere mate zulke verbetering

kan bekomen, dat het dan nog steeds onvoldoende zou kunnen zijn voor zich. Dat is het negatieve aspect en dat zou men dan kunnen trachten te aanvaarden. Vanuit de gedachte dat dit de toestand is waarin men verkeert. Als men positiviteit voor ogen heeft en als men ze in onvoldoende mate lijkt te kunnen bekomen, dan zou dit moeilijk kunnen zijn voor zich. Maar als men kan aanvaarden dat men in een toestand verkeert waarin de nagestreefde positiviteit onvoldoende zou neigen te zijn, dan zou dit net makkelijker kunnen zijn. Want men zou wel kunnen inzien dat de verbetering die men bekomt, wel degelijk bekomen is. En men zou op voorhand aanvaard kunnen hebben dat zulke verbetering mogelijk niet betekent dat het leven daarom zo positief zou uitdraaien als men het zich voorstelde. Men zou dus constructief kunnen handelen zonder te gaan ervaren dat men een terugval heeft omdat het niet zo positief uitdraait als dat men het zich voorstelde. En als men dan toch een zware terugval heeft, dan zou men misschien nog steeds bereid kunnen zijn om constructief te handelen.

6. Vrijere wil

Soms gedraagt en ervaart men zich op een wijze waarop men zich liever niet langer wilt volgens gedragen. Zoals dat kan plaatsgrijpen wanneer men onmacht ervaart of wanneer men ingaat op verlangens of wanneer men zelfmedelijden heeft of wanneer men liefdevolheid wilt bekomen en ze niet bekomt. En het is mogelijk om zulk gedrag en zulke ervaringen in zekere mate te kunnen voorkomen. Het is mogelijk om vrijer te worden van dat gedrag en die ervaringen. En in de vorige teksten is onderzocht hoe dat zou kunnen lukken.

En men zou kunnen proberen om daar des te meer en des te meer in te gaan slagen. Om onmacht en het ingaan op verlangens, zelfmedelijden en mogelijk ander gedrag zich des te meer te kunnen laten. Of om liefdevolheid of iets anders des te meer te kunnen bekomen. Men zou kunnen proberen om een wil te ontwikkelen waarmee men zich dat kan laten of bekomen. Men zou dat als een doel op zich kunnen vooropstellen.

Maar er is duidelijk meer in het leven dan zo'n doel op zich. En als men voor zichzelf begrepen heeft dat men niet opnieuw meer wilt gaan hervallen in dat gedrag waarvan men zich wou bevrijden én als men zich

in staat voelt om andere doelen na te streven in het leven dan zal men mogelijk vanzelf zich nog meer gaan bevrijden van datgene waarvan men zich wilt bevrijden.

7. Zelfverbetering door zelfredzaamheid

Wanneer men de wens heeft om zichzelf te verbeteren, dan kan men zich hiermee trachten te belonen. Als men bv. slanker wilt zijn of gezonder wilt eten, dan zou men de levenswijze kunnen aanpassen opdat men dat doel kan bereiken. En als men dat doel dan bereikt dan kan dat als een beloning zijn op zich. Waarna men mogelijk nog gezonder wilt zijn of nog slanker wilt zijn of waarna men zich op een ander vlak zou kunnen verbeteren, mede omdat men zich alzo nog meer zou kunnen belonen. En het succes dat ermee gepaard gaat, zou als een beloning kunnen aanvoelen.

Omdat men zulke zelfverbetering zou kunnen gaan associëren met het nastreven van beloning, kan het ook belangrijk zijn om aan te geven dat er ook een andere wijze is om zichzelf te verbeteren, namelijk, door zichzelf te willen helpen. Dan gaat het meer over het mijden van het negatieve in plaats van het bekomen van het positieve. Het is wel zo dat het mijden van het negatieve, positief is. Maar de motivatie is van andere aard.

Bij zulke zelfverbetering zou men kunnen geneigd zijn om bij zichzelf te gaan herkennen waarin men zou falen of waarin men hulpeloos is. Waarna er de wens kan ontstaan om zichzelf te helpen door een daad te ondernemen die zulke hulpeloosheid zou bestrijden. Zo zou er dan zelfredzaamheid ontstaan.

Ik neem hierbij aan dat men zich reeds in zekere mate zou bevrijd hebben van hulpeloosheid. Als dat niet zo zou zijn, dan is het ook zeer belangrijk dat men zichzelf meer kan behelpen. Maar men zou het dan meer uit een noodzaak doen. Als men geconfronteerd wordt met onmacht, dan dient men zichzelf te behelpen. Maar omdat de onmacht zich pijn kan bezorgen, kan er automatisch de impuls zijn om die onmacht beter te leren mijden. En men zou mogelijk niet stilstaan bij het feit dat men dan eigenlijk bezig is met zichzelf te verbeteren.

Eens men zich echter wel reeds in zekere mate van onmacht heeft kunnen bevrijden, zou men bewust zelfverbetering kunnen nastreven.

Toch hoeft er dan geen nadruk te zijn op beloning of op zelfgenoegzaamheid. Men kan het ook doen door hulpeloosheid bij zichzelf te willen bestrijden. En gaandeweg zou het dan toch belonend kunnen zijn omdat men immers bezig is met zichzelf te helpen.

Over macht

Het hoofdstuk “Toepassing van bewustwording op onmacht” is ook relevant tot dit hoofdstuk. En dan vooral

1. Macht over zich

1.1 De volgzame meester

Laat ons even aannemen dat er iemand is, bv. een man, die nooit meester probeert te zijn over de situatie of meester probeert te zijn over anderen. Maar soms blijken anderen meester te zijn over zich. Soms is hij volgzaam omdat men zich dwingt tot iets of omdat men zich verleidt tot iets. En die volgzaamheid zou soms ook ongewild kunnen zijn. Maar hij houdt zich nooit bezig met meester te zijn over de situatie.

En dan bedenkt hij dat hij maar beter als een meester kan worden opdat hij die ongewilde volgzaamheid zou kunnen mijden. En vanaf dan probeert hij steeds meester te zijn over de situatie. En soms zal hij dan ook meester zijn over anderen opdat hij meester kan zijn over de situatie. Aldus, hij zou soms trachten om anderen te domineren opdat hij kan meester blijven over de situatie.

Maar op een gegeven moment, net terwijl hij iemand aan het domineren was, beseft hij ineens dat hij die persoon tot ongewilde volgzaamheid aan het brengen is. En hij bedenkt hoe onaangenaam die ongewilde volgzaamheid voor zich kon zijn. Eigenlijk beseft hij dat voorheen, toen mensen soms meester waren over zich, men niet iemand zou willen gehad hebben die meester is over zich zoals men het nu soms zelf is over anderen.

En vanaf dan wilt hij slechts meester zijn over anderen zoals hij het zelf zou willen wanneer hij in hun plaats was. En hierbij wilt hij dan ook niet langer mensen tot volgzaamheid brengen die ongewild zou zijn voor zich als hij in hun plaats was. Hij wil niet langer die ongewilde meester zijn. Maar hij herkent wel dat andere soms die ongewilde meester proberen te zijn over zich of over anderen. En net zoals hij herkent dat hij niet die ongewilde meester meer wilt zijn, wilt hij ook niet dat anderen die ongewilde meester zouden zijn. En hij zal dan soms hen tot ongewilde

volgzaamheid brengen door hen dan niet meester te laten zijn zoals zij dat willen. En zo wordt hij de volgzame meester. Hij probeert de meester te blijven maar hij is volgzaam aan een bepaald meesterschap. Hij zou voor zichzelf de gewilde meester proberen te zijn.

Tot hier toe ging het over ongewilde volgzaamheid aan de omgeving en ongewild meesterschap over de omgeving. Maar er bestaat ook iets zoals ongewilde volgzaamheid naar zichzelf en ongewild meesterschap naar zichzelf.

Zo zou men bv. diens tijd kunnen verkwisten met één of andere vorm van ontspanning terwijl men achteraf dat liever niet zou gedaan hebben. Alsof men volgzaam was aan die wens om zich te ontspannen. Maar waarbij die volgzaamheid uiteindelijk ongewild zou kunnen zijn voor zichzelf.

Net zoals men iets zou kunnen ondernemen dat achteraf een vergissing zou kunnen blijken te zijn. Wat in zekere zin kan leiden tot ongewild meesterschap.

Men zou dus ongewilde volgzaamheid naar zichzelf en ongewild meesterschap naar zichzelf kunnen willen mijden. Of positief uitgedrukt: men zou gewilde volgzaamheid naar zichzelf en gewild meesterschap naar zichzelf kunnen willen nastreven. En merk op dat volgzaamheid naar zichzelf en meesterschap naar zichzelf niet noodzakelijk ook maar iets hoeft te maken te hebben met volgzaamheid naar anderen en meesterschap over anderen. Dit kan van belang zijn omdat mensen natuurlijk verlangens en neigingen kunnen hebben om volgzaam te zijn aan anderen of om anderen te domineren. Zodat het nastreven van gewilde volgzaamheid en gewild meesterschap naar zichzelf als een alternatieve benadering kan aanzien worden.

1.2. Ongewilde macht over zich

Beeld je iemand in die vrij waardeloos met anderen omgaat. Iemand die narcistisch is en een eigendunk heeft. Iemand die met plezier iemand zou vernederen als die persoon niet zou voldoen als iemand dat die persoon vanuit diens eigenliefde zou kunnen liefhebben. Dus zolang andere mensen zich plezieren en gewillig ten dienste staan van zich, is het OK. Maar eens dat niet het geval is, zou die persoon doen wat hij/zij wenst ter vervulling van diens plezier. En beeld je in dat die persoon geen enkele

intentie heeft om anders te zijn.

Stel nu dat die persoon veel geld heeft en hij/zij kent jou. En stel dat die persoon in een vrijgevige bui is en stelt aan zich dat men 1 miljoen Euro kan verdienen als men knielt voor hem/haar en diens schoenen kust. En stel dat je weet dat als je het doet, het geld ook zou krijgen. Zou je het doen?

Sommige mensen zouden het doen. En sommige mensen zouden vragen of ze nog iets meer kunnen doen. Om uiteraard nog wat meer bij te verdienen. Er kan een verleiding zijn.

Anderen zouden het doen maar om een meer sympathieke reden. Ze zouden kunnen inzien dat dit geld kan dienen voor hun familie of anderen waar ze om willen geven. En ook al zien ze het als een vernedering om te knielen voor die persoon, toch zouden ze het kunnen willen doen omdat ze er anderen mee tot dienst zouden zijn.

Enkele personen, waarschijnlijk een minderheid, zou het gewoon weigeren. Omdat ze helemaal niet willen ingeven aan die persoon en aan diens macht. Die personen zouden haast een haat hebben tot die macht dat die persoon dan zou kunnen uitoefenen opdat ze niet zouden willen ingeven. Ze zouden die persoon die macht niet willen gunnen. Omdat ze het gebruik van die macht als verkeerd achten. Bij die personen zou men een integriteit kunnen waarnemen. Ze zijn niet te koop. Ze laten zich niet gebruiken ook al zou dat geld het voor hen makkelijker maken. Er is een eer aanwezig. Waarom zou iemand uitgroeien tot zo'n persoon?

Wel, mogelijk omdat zo'n persoon macht over zich ervaren heeft die negatieve gevolgen had voor zich. Zodat men daarom zou kunnen vinden dat men niet zulke macht hoort te gebruiken. Zodat men hypocrisie zou mijden. En vanuit die houding zou men kunnen vinden dat anderen ook niet zulke macht dienen te gebruiken. Dus men zou niet willen ingeven aan die macht omdat men ze als onrechtvaardig is gaan achten.

Als men rechtvaardigheid wilt, dan zou men haast een haat kunnen ontwikkelen tegenover zulke onrechtvaardige macht omwille van de onmacht die zulke macht kan teweeg brengen. En des te meer wanneer de persoon die zulke onrechtvaardige macht uitoefent geen intenties lijkt te hebben om te willen veranderen.

En als men toch sympathiek wilt zijn naar iemand die zulke macht over

zich heeft uitgeoefend, dan kan het helpen als men op de hoede is. Want men zou evenzeer weer de dupe kunnen worden van diens macht over zich. Waarna men zich zou kunnen bedrogen voelen en waarna men woede of haat zou kunnen voelen.

In het meegegeven voorbeeld van die persoon die zich laat knielen, was het opzet van die macht aangegeven. Vaak geeft de persoon die macht wilt het niet aan. Vaak is er een misleiding. Men laat iets onschuldig lijken. Dus als men macht over zich en onmacht wilt mijden, dan kan het ook helpen om op de hoede te zijn van zulke valse onschuldigheid.

1.3. Ontnomen vrijheid

De mens ontwikkelt van nature een vrijheid. Zoals een kind dat speelt en terwijl ontdekt wat hij/zij allemaal kan doen. Het is wanneer men zich openstelt daartoe, wanneer men het zich toelaat en daarin gelooft, dat het vaak ook mogelijk is. En dat kan zowel voor een kind zo zijn als voor een volwassene.

Maar er zijn momenten waarin net het omgekeerde gebeurt, namelijk, momenten waarin men zich die vrijheid toelaat en door anderen of zichzelf wordt ontkracht. Men zou bv. iets geks kunnen doen en daardoor zichzelf tot schaamte brengen waarbij men zichzelf zou bekritiseren en zichzelf tot ongeloof zou kunnen brengen. Of men zou iets gedurfd kunnen doen en daardoor bekritiseerd worden door anderen waarna men onmacht zou kunnen ervaren en waarna men het mogelijk ook niet meer zou durven.

En wanneer anderen of wanneer men zichzelf die vrijheid ontneemt, dan wordt vaak de aandacht afgeleid van die vrijheid die ontnomen is geweest. Men zou zich bv. bekritiseren wanneer men zichzelf tot schaamte brengt en denken aan wat er fout was aan wat men deed. En dan gaat het ineens over wat men fout zou hebben gedaan en dan gaat het eigenlijk niet meer over die ontnomen vrijheid. Of iemand anders zou zich kunnen bekritiseren en dan valt de aandacht daarop. En daardoor valt het vaak niet op dat het eigenlijk ook gaat over een vrijheid die zich ontnomen is geweest.

Toch lijkt zich dat te uiten. Het zou bv. kunnen leiden tot woede omwille van de onmacht die zich lijkt aangedaan te zijn door de andere. En als men dan die woede zou kunnen uiten naar de andere en als men alzo

wraak zou kunnen nemen, dan zou men eigenlijk diens vrijheid op dat moment uitoefenen. Alsof men zegt: “Ik heb nog mijn vrijheid en jij nu de jouwe niet.” En men zou kunnen voelen, in zo'n moment, dat men die vrijheid herwint. En men zou het kunnen vertalen als een moraal: ”Jij hebt mijn vrijheid afgenomen, nu neem ik ze terug.”

Maar er bestaat de kans dat men zichzelf ook verhindert om bv. wraak te nemen en alzo zichzelf verhindert om zo die vrijheid te herwinnen. Zodat men uiteindelijk op zoek lijkt naar een andere wijze om die vrijheid te herwinnen.

1.4. Afwijzing van macht

Macht kan meer lijken. Al bij kinderen kan men zien dat ze van macht kunnen genieten. Een kind zou bv. kunnen genieten van het zusje of broertje te kwetsen omdat het kind vindt dat dit zusje of broertje iets krijgt dat het niet hoort te krijgen. Het kind zou zich benadeeld kunnen voelen en het kind zou kunnen vinden dat het zelf wat meer zou horen te krijgen in plaats van die broer of zus. Het egoïstische verlangen zou niet vervuld zijn. En dan zou dat kind die broer of zus iets kunnen ontnemen door hem/haar te kwetsen omdat dat kind vindt dat hij/zij zich iets ontnomen heeft. Het kind neemt dan die macht om dat te doen en geniet ervan.

Maar evenzeer kan het zich ook gaan kwetsen dat men die broer of zus kwetst. En om dat te vermijden zou men zich dan dat egoïsme in zekere mate willen laten. Zo zou men dan ook die bepaalde uiting van macht kunnen willen laten.

Of stel dat men gestraft is geweest en dat men daar negatieve ervaringen aan heeft overgehouden, dan zou men het kunnen verkiezen om de eigen kinderen niet te straffen opdat zij niet die negatieve ervaringen zouden hebben. Zo zou men dus het gebruik van die macht achterwege laten.

Maar een wil tot macht kan wel in zich aanwezig blijven. De macht om te kunnen doen wat men wil, kan aantrekkelijk blijven. En macht kan zich opeisen, net zoals verlangens dat kunnen. En eens men die macht wilt nastreven dan kan men niet meer niet die macht willen nastreven. Anders gezegd, de macht om niet langer niet die macht te willen nastreven, verliest men. Maar zolang die macht zich meer lijkt te geven dan toen men die macht afwees, zal men toch die macht willen.

Ook wanneer er ongewilde macht over zich is, zou men als reactie hierop macht kunnen gaan willen. De ongewilde macht over zich kan woede uitlokken. En in die woede kan men dromen van wraak. En als men wraak wilt, dan wilt men macht. Maar eens de woede wat bekoeld is, ziet men mogelijk in dat men niet die wraak wenst te nemen. Dus men wijst dat bepaalde gebruik van macht dan af.

Wanneer ongewilde macht over zich des te minder onmacht bij zich uitlokt, dan lijkt de persoon die deze onmacht wou uitlokken des te minder macht te hebben. Die persoon zou diens macht kunnen herkennen door de onmacht van de andere. Net zoals men dan zelf de macht van die persoon zou herkennen vanuit de onmacht die zich aangedaan wordt. Wanneer die ongewilde macht over zich quasi geen onmacht meer uitlokt, dan zal de andere ook des te zwakker kunnen lijken. Men zou zien dat de andere zich wel kan dwingen tot iets maar de andere zou zich niet meer raken, terwijl die dat mogelijk wel zou gewild hebben. En als men dan ziet dat men zich niet wilt gedragen zoals de andere en als men dan ziet dat de andere zich ook niet kan raken, dan zou de andere net zwakker kunnen lijken dan zich. Omdat men zulk machtsbelust gedrag mogelijk wel kan laten zonder hierbij schade op te lopen. En vanuit zulke inzichten, zou men dan ook het gebruik van zulke macht kunnen willen afwijzen. Zo voorkomt men dat macht zich zou opeisen. Maar als men nog niet zo ver is, dan zou macht zich kunnen opeisen.

1.5. Macht eist zich op

Eén reden waarvoor men het gebruik van macht zou kunnen willen laten, is omdat macht zich opeist. Als men macht gaat willen die men voorheen niet wou, dan verandert men. Men zou bv. wraak willen nemen terwijl men voorheen meer vredelievend was. Men zou dan ook een stuk van die eigen persoonlijkheid opgeven in ruil voor macht die men dan zou hebben. Alsof de macht die men wilt ervoor zorgt dat die macht ook zich ‘wilt’ Meer macht in ruil voor een zekere opgave van de persoonlijkheid.

Al kan men macht gaan verkrijgen die in lijn ligt met hoe men reeds was. Men zou bv. voor zichzelf en anderen des te meer kunnen opkomen. En het zou uiteraard kunnen dat men reeds zo wou zijn. Eigenlijk is er dan nog steeds een zekere opgave van de persoonlijkheid omdat men wel degelijk een deel van zich achterwege laat, namelijk, diegene die niet zo voor zichzelf en anderen opkwam. Maar dat zou een deel van zichzelf

kunnen zijn dat men reeds wou achterlaten nog voor men die macht wou.

Terwijl er in het voorbeeld van het nemen van die wraak men wel iets zou achterlaten dat men voorheen niet wou achterlaten, in ruil voor die macht. Daarom zou men wel degelijk kunnen stellen dat er in het voorbeeld van het opkomen voor zichzelf en anderen er meer sprake is van een behoud van zichzelf.

Er mag hierbij opgemerkt worden dat de macht die anderen over zich proberen uit te oefenen, kan leiden tot een uitoefening van macht door zich op anderen. Als anderen bv. zich tarten, dan zou het kunnen dat men uiteindelijk wraak zou nemen op hen. Als men voorheen echter geen wraak wou nemen, dan lijkt het behoud van zichzelf te hebben gefaald. En het lijkt te hebben gefaald doordat anderen macht op zich uitoefenden. Zij lijken zich dan uitgelokt te hebben.

Als anderen echter macht uitoefenen op zich terwijl het behoud van zichzelf wel overeind blijft, dan zou men aan zichzelf kunnen bevestigen dat zij niet de macht hebben om zich tegen zichzelf te laten ingaan. Zodat zij, naar zich en voor zich, ineens minder macht lijken te hebben.

Het lijkt me dan ook onwenselijk te zijn dat het omgekeerde plaatsgrijpt, namelijk, dat de macht van iemand anders op zich steeds meer grip heeft op zich. Zoals bij een autoritair figuur die zich steeds meer gaat domineren. En dan zou men zich ofwel alsnog verzetten of alsnog afstand nemen. Opdat diens macht wordt uitgedaagd en bestreden. Ofwel zou men des te meer volgzaam worden en des te meer gaan geloven in diens autoriteit. Waarbij het eigen denkbeeld in zekere mate wordt opgegeven. Er kan dus een objectificatie van zichzelf zijn door de macht van iemand op zich. En dat is dan een andere wijze waarop macht zich kan opeisen. Aldus, macht kan zich opeisen wanneer men ze uitoefent maar ook wanneer ze wordt uitgeoefend op zich.

1.6. Vrijer van macht over zich

Eén wijze om vrij te zijn van macht over zich, is om zich niet bezig te houden met macht. Vanaf men zich zou bezighouden met de kleine machtsspelletjes waarmee mensen zich soms bezighouden, dan zou men zich kunnen verwikkelen in een machtsstrijd. Het lijkt me een illusie te zijn dat men zo kan winnen, zelfs al zou men die spelletjes winnen. Althans, het lijkt me een illusie te zijn dat men zo kan winnen voor

eenieder die niet wilt ingaan op die machtsspelletjes. En het lijkt al te vaak niet te hoeven. Het is vaak best mogelijk om niet in te geven aan macht zonder zich te verwikkelen in die machtsspelletjes of in een machtsstrijd.

Stel bv. dat men een filosofisch gesprek voert. Dan zou men kunnen denken dat wie de bovenhand haalt diegene zal zijn die anderen onderbreekt om zo anderen niet de kans te geven om te zeggen wat zij willen zeggen. Maar dat hoeft niet zo te zijn. Als men de waarheid zegt over de onderwerpen die besproken worden en als men onderuit haalt wat zou gezegd worden door iemand die macht wilt, door de waarheid te zeggen, dan kan die macht van de andere uit elkaar vallen. Omdat men zo zou kunnen aantonen aan anderen dat diens macht niet de waarheid voorstelt. Men zou de gebreken aantonen. En mensen willen vaak de waarheid weten. Ze willen niet altijd bedrogen worden en zeker niet onder elke voorwaarde. Als men aan hen kan tonen dat de andere persoon voorwaarden veronderstelt waarin zij niet willen geloven, dan kunnen zij stoppen met te geloven in wat de andere zegt. Men zou dan wel een zekere macht hebben maar dit wil niet zeggen dat men dit doet voor macht. Evenzeer kan men dit doen omdat men wilt kunnen verkondigen wat men denkt dat waar is.

Wanneer men daar echter niet zou in slagen, dan zou men kunnen gaan denken dat diegene die macht uitoefent slimmer is. Maar wanneer men daar wel in slaagt, dan niet meer natuurlijk.

Het is echter niet altijd zo simpel. Hetzelfde zou bv. horen te gelden in een politiek debat. En in zekere mate is dat ook zo. En elke politicus die de waarheid zou verkondigen en er in zekere mate in zou slagen, zou een verandering kunnen teweeg brengen in hoe politiek wordt beleefd. Maar er is haast geen enkel politiek debat waarin politici werkelijk genoeg tijd krijgen om aan de bevolking grondig uit te leggen waarom hun idee werkelijk beter zou zijn als dat van de andere. Toch wil ook dit niet zeggen dat men machtsspelletjes dient mee te spelen. Soms zou men zich kunnen proberen uit te lokken. En als men dan uitgelokt wordt, dan zou men zich wel kunnen trachten te verdedigen of dan zou men de andere kunnen trachten aan te vallen. Maar er zou natuurlijk een reden zijn waarom de andere wenst dat men uitgelokt wordt. De andere zou bv. kunnen menen dat men zwak zou overkomen wanneer men zou uitgelokt worden. Toch zou het heel correct kunnen zijn om te verdedigen waar

men voor staat. En om aan te vallen waar de andere niet voor staat. Maar het zou beter kunnen zijn wanneer men dat kan onder diens eigen voorwaarden, aldus, wanneer men zich niet laat uitlokken. En dat geldt uiteraard niet alleen voor politieke debatten.

Het lijkt me dus wel degelijk zo te zijn dat men heel vaak kan bekomen wat men wilt bekomen door de waarheid te zeggen.

Soms werkt zwijgen echter ook. Eén wijze om vrij te zijn van macht is om ze louter af te wenden. Als iemand zich bv. probeert uit te lokken of te overtuigen van iets en als men er dan niet op ingaat dan zou er mogelijk helemaal geen macht meer zijn over zich. Men probeert zich dus af te zonderen van die macht die er anders zou zijn over zich. Daarom dat het soms kan helpen om een afstand te bewaren. Opdat men beter voorbereid zou zijn op de mogelijke macht die de andere zou kunnen uitoefenen. Al is het helemaal niet evident om daar steeds in te slagen. Stel bv. dat iemand zich een vraag stelt en dat men dan, uit vriendelijkheid, een hele uitleg geeft. Om dan te merken dat die persoon eigenlijk helemaal niet geïnteresseerd was in die uitleg. En dat die persoon zich louter wou laten spreken. Dan had men mogelijk liever niet die uitleg gegeven. Want dan zou men het gevoel kunnen hebben dat men deed wat de andere wou. Natuurlijk, als men een bepaalde persoon ontmoet die herhaaldelijk tracht om zich dingen te laten doen en zeggen, dan zou men al snel kunnen doorhebben dat men al te vaak beter niet ingaat op die persoon. Dus alhoewel men af en toe toch in een valstrik zou trappen, lijkt men wel degelijk ook een gave te kunnen ontwikkelen in het mijden van macht over zich.

En wat eventueel ook zou kunnen werken, is om het te zeggen aan de andere dat men diens gedrag niet wenst. Soms heeft de andere immers niet door dat men zich doorheeft. Als iemand zich bv. iets tracht wijs te maken en als men aan die persoon vertelt dat men het niet gelooft, dan zou die persoon kunnen geneigd zijn om niet langer zich zo snel iets trachten wijs te maken.

In een omgeving waarin macht niet langer werkt, kan macht stoppen met te bestaan. Als eenieder die via het gebruik van macht opnieuw en opnieuw lijkt te falen in wat die wil bereiken, dan zal die persoon maar al te vaak stoppen met nog verder te proberen om dat te doen. En zo kan men voorbij macht gaan. Alsof de machtsfase voorbij is. En dan kan men

zich bezighouden met andere dingen. In zo'n omgeving kan men met alle gemak des te vrijer van macht naar elkaar kijken.

1.7. Gewilde macht over zich

Stel dat men een opdracht hoort uit te voeren en stel dat men het als betekenisvol acht om die opdracht goed uit te voeren. Hieruit kan men niet besluiten dat men die opdracht zal uitvoeren of goed zal uitvoeren. En het zou dan aan zichzelf kunnen te wijten zijn. Het zou kunnen dat men wel de betekenisvolheid van die opdracht inzag maar dat men toch niet de motivatie kon opbrengen om die opdracht uit te voeren of naar behoren uit te voeren.

Als er dan iemand was geweest die zich aanzette om die opdracht naar behoren uit te voeren dan zou die persoon een zekere macht kunnen hebben over zich. Het zou bv. de werkgever kunnen zijn die met een zekere autoriteit zou voorkomen dat men die opdracht niet goed zou uitvoeren.

Maar omdat men eigenlijk wel die opdracht wilt goed uitvoeren zou het kunnen dat men die macht van die werkgever eigenlijk wel wilt opdat men die opdracht goed zou uitvoeren. Men zou kunnen herkennen dat men er anders niet in had kunnen slagen.

Natuurlijk, wanneer iemand macht uitoefent op zich dan zal dat waarschijnlijk vaak deels op een wijze gebeuren die ongewild is voor zich. Men zou al haast zelf dienen te kunnen kiezen wat voor macht iemand anders zou uitoefenen en wat voor macht die persoon niet zou uitoefenen op zich opdat die persoon slechts de macht zou uitoefenen op zich die gewild zou zijn voor zich. En in principe is het mogelijk dat iemand zou bereid zijn om dat te doen voor zich. Maar dan nog, zelfs al zou iemand bereid zijn om dat te doen, het lijkt me zeer moeilijk om te verwezenlijken.

Soms zou men dan ook zelf liever de discipline of toewijding willen hebben opdat men zelf machtig zou zijn om te doen wat men wilt.

Maar het is niet altijd zo eenvoudig. Stel dat men bv. piano zou willen leren spelen, dan is dat in principe mogelijk omdat volkomen zelfstandig te doen maar de meerderheid zou misschien niet zo ver raken door het zelfstandig te doen. En dan zouden zij kunnen bereid zijn om zich toch

open te stellen tot enige macht over zich.

1.8. Macht, vervreemding en verbondenheid

Stel, het is de tweede wereldoorlog. En een corps wordt gegroet door Stalin zelf. De soldaten staan klaar om ten oorlog te vertrekken. En daar is het boegbeeld van het Communisme die hen groet. Sommige van die soldaten zouden waarschijnlijk in zo'n scenario een zekere verbondenheid kunnen voelen. Omdat ze ten dienste staan van Stalin en het Communisme. En Stalin komt hen groeten om hen te danken voor hun toewijding aan hun land. Want zij staan bereid om hun leven op te geven opdat het Communisme kan zegevieren. En zij denken waarschijnlijk dat Stalin aan hun zijde staat. Aldus de verbondenheid. En natuurlijk zou Stalin ook ten dienste staan van het Communisme. Maar die situatie zou mogelijk zeer anders bekeken worden door de ogen van Stalin. Want Stalin zou natuurlijk beseffen dat hij hen kan laten strijden waar hij wilt. En dat die soldaten daar zijn pionnen zijn. Stalin zou herkennen welke macht hij heeft over hen. En hoe weinig macht zij hebben. Als hij hen daar groet voor hij ze zou laten strijden in een veldslag die gedoemd is om verloren te worden, dan zouden ze al quasi ten dode opgeschreven zijn nog voor ze het beseften. Als ze dan door zijn ogen zouden kijken, dan zouden ze waarschijnlijk compleet ontnuchterd zijn. En dan slaat die verbondenheid mogelijk om in vervreemding. Die verbondenheid die ze meenden te hebben met Stalin zou dan mogelijk compleet in duigen vallen.

En eigenlijk kan men ook opmerken dat propaganda waarbij bv. nationalisme wordt gepromoot, ook tracht om een verbondenheid te promoten. Want de burger zou in die propaganda kunnen worden voorgesteld als deel uitmakende van die natie. Maar evenzeer zou het ook kunnen dat zij die regeren over dat land kunnen gebruik maken van die propaganda om hun eigen doelen te bereiken. Zodat die natie waarvan ze zogenaamd deel uitmaken eigenlijk hen gebruikt voor hun doeleinden. En als men gaat geloven in de aanwezigheid van die verbondenheid, dan ziet men niet meer dat die verbondenheid er mogelijk nauwelijks is. En dan zou de propaganda uiteraard werken.

En die vervreemding omwille van het gebruik van macht over zich kan ook ontstaan in zeer andere situaties. Stel bv. dat iemand een onderdanige positie inneemt in een relatie. En die persoon die

onderdanig is, is mogelijk op zoek naar een verbondenheid met diens dominante partner. Die persoon zou mogelijk willen tonen aan diens partner hoe die zich laat voelen en wat men doet voor die dominante partner. Maar die partner heeft daar mogelijk weinig of geen oog voor. Die partner zou kunnen uit zijn op macht en kunnen uit zijn om die persoon te laten doen wat die wilt van zich. En op een gegeven moment zou die persoon mogelijk niet langer die mate van onderdanigheid aankunnen. En dan nog zou die dominante partner meer kunnen eisen. En dan zou die persoon kunnen inzien dat er helemaal geen verbondenheid is met die dominante partner. En dan zou die persoon ineens een vervreemding kunnen ervaren. Want men dacht dat die dominante partner een verbondenheid had met zich terwijl men ineens zou kunnen gaan beseffen dat die verbondenheid er nooit was.

Maar de uitoefening van macht hoeft niet altijd te leiden tot vervreemding. Ze kan ook leiden tot een daadwerkelijke verbondenheid. En die verbondenheid zou omwille van dat gebruik aan macht zeer sterk kunnen zijn. Stel bv. dat zo'n dominante partner een verbondenheid wilt bekomen met een persoon die onderdanig wilt zijn. Dan zou die dominante partner kunnen die onderdanige persoon zich laten ervaren zoals die dominante partner dat wilt. En die onderdanige persoon zou ervaren dat die dominante partner zich zo laat ervaren. En die dominante partner zou kunnen proberen om die onderdanige persoon niet te ver te drijven. Zodat die onderdanige persoon kan slagen in die volgzaamheid. En zodat er geen vervreemding zou ontstaan. Die onderdanige persoon zou dan een zekere wording doorgaan. Die onderdanige persoon wordt dan in zekere mate hoe die dominante partner dat wilt van zich. En die onderdanige persoon ervaart dan ook hoe die dominante partner zich laat zijn. En zo kan er dan ook een sterke verbondenheid ontstaan. Net zoals die sterke verbondenheid kan ontstaan bij die dominante partner. Want die dominante partner kan die persoon in zekere mate iemand laten worden waarmee die dominante partner een verbondenheid wilt bekomen.

En er kunnen ook zeer andere voorbeelden gevonden worden. Er zou bv. ook een sterke verbondenheid kunnen ontstaan tussen een pianolerares en haar student. Want die lerares zou immers sterk kunnen gaan vormen hoe die student zou piano spelen. Opdat die student zou gaan spelen zoals zij dat wenst. En opdat die student zou ervaren hoe zij wenst dat

hij/zij speelt. En zo kan er ook een wederzijdse sterke verbondenheid ontstaan.

Maar het aangaan van zulke verbondenheid kan wel de eigenheid gaan aantasten. Want als die student bv. inderdaad in sterke mate gaat spelen zoals die lerares dat wenst, is dan niet de eigen unieke wijze van spelen van die student in zekere mate verdwenen? En als die onderdanige persoon zich in zeker mate laat worden zoals die dominante partner dat wenst van zich, is dan ook diens eigenheid niet in zekere mate gecompromitteerd? En heeft men dan niet in zekere mate de onafhankelijkheid opgegeven?

Wat er eigenlijk plaatsgrijpt, is een sterke objectificatie. Zo zou bv. die student haast gaan spelen zoals die lerares dat wilt van zich. Dus in welke mate is die student nog aanwezig als een eigen unieke pianist? Duidelijk in beperkte mate. Dus er valt dan te stellen dat die student in sterke mate is geobjectificeerd.

Ook in het voorbeeld van Stalin kan dat gesteld worden. Want die soldaten zijn in zekere mate dan geobjectificeerd tot die pionnen van Stalin. En als zo'n soldaat dat zou inzien en dat niet zou willen, dan zou er een vervreemding kunnen ontstaan. En dan zou die objectificatie die er eigenlijk was ongewild zijn voor zich.

Dat is wat zo'n vervreemding kan doen. Het kan maken dat men zo'n macht over zich en zo'n objectificatie als onwenselijk kan gaan ervaren. Men zou tot onmacht kunnen gebracht worden door de persoon die zulke macht had over zich. En dan zou men kunnen willen ingaan tegen die macht over zich. In het voorbeeld van die onderdanige persoon die niet langer die onderdanigheid aankan, zou die persoon zich bv. willen verzetten tegen die persoon die zo dominant was. Maar zolang men zich verzet vanuit een gevoel van onmacht, dan lijkt men alsnog in zekere mate geobjectificeerd te zijn. Want als men zelf nog onmacht ervaart, dan lijkt die persoon die dominant was eigenlijk nog een zekere macht te hebben over zich. Dus optimaal zou het zijn wanneer men erin kan slagen om zich uit te drukken zonder onder onmacht gebukt te gaan. Zo zou er immers geen objectificatie aanwezig zijn en dan zou de eigenheid mogelijk niet aangetast zijn.

En toch zou men het evenzeer ook kunnen willen om zich in zekere mate te laten objectificeren en om macht te laten hebben over zich als men zo

een verbondenheid zou kunnen bekomen. Net zoals men toch die macht zou kunnen willen om de andere te objectificeren.

Maar niet noodzakelijk, evenzeer zou het kunnen dat men liever een verbondenheid aangaat zonder de eigenheid in zekere mate op te geven en zonder de eigenheid van de andere in zekere mate aan te tasten. Men zou dus ook kunnen kiezen om een verbondenheid aan te gaan waarbij men zichzelf kan zijn en de andere persoon zichzelf laat zijn. En net omdat men dat zou doen naar de andere toe en net omdat de andere persoon zou inzien dat die zichzelf kan zijn en mag zijn, zou er een verbondenheid kunnen ontstaan.

En wanneer bv. die pianolerares zou proberen om diens student met een zekere vrijheid piano te leren spelen opdat de eigenheid van haar student niet zozeer aangetast wordt, dan zou die pianolerares wel degelijk nog steeds macht hebben terwijl de objectificatie minder sterk is. Dus het is mogelijk om er macht te laten zijn over zich die men zou kunnen willen zonder de eigenheid op te geven. En zo zou men zelf macht kunnen vergaren. Men zou in dit voorbeeld beter kunnen gaan piano spelen, wat men zelf wou. Dus het lijkt mogelijk te zijn om mensen macht te schenken. Een macht die ze zouden kunnen willen, die in lijn ligt met henzelf en waarover ze dan kunnen beschikken.

1.9. Dominantie

Zie ook “Dominante en onderdanige subjectiviteit” in het hoofdstuk “Enkele losse teksten over de mens”.

Iemand die dominant is, zal anderen trachten te laten doen wat men van hen wilt. Als dat niet lukt, dan is er geen dominantie.

Stel dan dat men merkt dat men wel heeft gedaan wat de andere wou van zich en stel dat men zelf niet van plan was om dat te doen, dan kan men die dominantie bij de andere vaststellen. Misschien was die volgzaamheid geen probleem omdat men zelf het ook wel kon willen om te doen wat de andere wou dat men deed. Maar als men ook een zeggenschap wilt in wat men doet, dan zal iemand die dominant is soms zich iets laten doen dat men eigenlijk niet wou doen. Het gaat tegen diens wil in. En als dat herhaaldelijk gebeurt, dan kan er des te meer onmacht neigen te ontstaan.

Dan kan er een ‘ego’ opduiken waarmee men zich tracht te verdedigen tegen de andere als een reactie op de onmacht die men ervaart door het gedrag van de andere. Men probeert op te komen voor zichzelf. Als dit zou lukken, dan zou de dominantie van de andere minderen of verdwijnen. Dus laat me aannemen dat de dominantie van de andere helemaal niet verdwijnt. Men heeft niet kunnen opkomen voor zichzelf. Men zou kunnen merken dat de andere zich net zwak vindt. Zodat terwijl men sterk wilt zijn, men zich net alsnog zwak zou kunnen voelen. Opdat er alsnog een projectie van onmacht is.

Dan zou men wraak kunnen nemen opdat men de andere zelf als zwak zou kunnen laten voelen omdat de andere zich als zwak heeft laten voelen. Dan zou men een strijd aangaan en dan is er een strijd voor dominantie. Maar laat me aannemen dat er niet zo’n strijd ontstaat. Men zou mogelijk niet zo’n strijd willen omwille van wat men zou aanrichten of omdat men zou inzien dat de andere bij zich die strijd zou hebben uitgelokt zodat het kan lijken dat de andere zelfs dan zich iets heeft laten doen.

Dan zou men in plaats daarvan kunnen afstand nemen van de andere. Opdat diens wil over zich ook zou verdwijnen. Maar laat me aannemen dat ook dit niet gebeurt. Het zou bv. kunnen gaan om een collega, een werkgever, een vriend of familie. En men zal niet altijd snel afstand nemen van hen.

En als men dat ego op geen enkele wijze lijkt te kunnen gebruiken, dan stelt men het gebruik van het ego uit. Men zou proberen om zich niet te laten uitlokken. Men zou de andere des te meer kunnen trachten te omzeilen. Men zou zelfs geduld kunnen opbrengen voor de andere vanuit een wens om de andere zo te veranderen. En dan lijkt men eerder ‘egoloosheid’ toe te passen. Men tracht voor zichzelf op te komen door voor zichzelf te zijn wie men wilt zijn zonder hierbij al te zeer het spel van de andere mee te spelen. Als de andere hierdoor zou stoppen met te trachten om dominant te zijn over zich, dan zou dit werken en dan zou men zo kunnen opkomen voor zichzelf.

Maar laat me aannemen dat dit ook niet het geval is. Zodat de andere mogelijk toch opnieuw geregeld kwetsbaarheid blijft uitlokken bij zich. In principe zou men zich dan uiteindelijk kunnen laten doen door de andere. Maar laat me aannemen dat men dit ook niet wilt. En dan lijkt

die egoloosheid uiteindelijk ook onbruikbaar. En als de egoloosheid des te meer lijkt te worden aangetast, dan zal het ego opnieuw des te meer neigen op te duiken. Maar het ego leek ook al onbruikbaar.

Tenminste, er zijn mogelijk uitingen van het ego of van de egoloosheid die bij de andere een verandering zouden teweeg brengen opdat de toestand voor zich zou verbeteren. Men zou bv. sommige dingen kunnen vragen of eisen aan de andere op zulke wijze dat de andere er begrip voor zou opbrengen. Maar dit hoeft niet te betekenen dat de andere diens dominantie opgeeft. Het zou evenzeer kunnen gaan over het toestaan van iets voor zich dat de andere reeds had willen toestaan. Zodat men zich eigenlijk nog steeds lijkt te gedragen op een wijze die de andere wilt.

Zo zou men ook des te meer iemand kunnen worden zoals de andere. Want alhoewel men zich nog steeds min of meer zou gedragen zoals de andere dat wilt, zou men tegelijkertijd iemand worden die van anderen gaat stellen hoe zij zich zouden horen te gedragen.

Dus misschien wilt men dat allemaal ook niet maar als het ego dan toch opduikt… wat zal er dan gebeuren? Men zou reeds begrepen hebben dat het niet veel uithaalt om trachten op te komen voor zichzelf door het ego te uiten naar de andere. Als men ook geen machtsstrijd wilt aangaan of machtsspelletjes wilt meespelen, dan zal men uiteindelijk alsnog kunnen afstand nemen van de andere. En ook wanneer men dat niet echt volkomen kan doordat men om één of andere reden gebonden is aan elkaar, dan nog zou men zich zeer sterk kunnen distantiëren van de andere. Die distantiëring kan ook daadwerkelijk dominantie voorkomen. Soms gebeurt het immers verbaal. En dan zou men zich vernederd kunnen voelen. Maar als die woorden zich niet meer raken, dan lijkt ook de dominantie die ermee gepaard kon gaan, te verdwijnen.

Maar zeker wanneer men de andere echt volkomen kan verlaten, zal men volkomen kunnen ontsnappen aan de uitlokking van kwetsbaarheid bij zich. En zo zou men dan voor zichzelf kunnen opkomen om zich zo opnieuw sterk te voelen.

Iemand die domineert zal proberen om uitwegen voor de andere af te sluiten. In deze tekst komen veel uitwegen aan bod. Als men uiteindelijk kan ontsnappen aan dominantie over zich zonder zelf de persoon te verloochenen die men wou zijn, dan lijkt men er zich van te kunnen verzekeren dat die dominantie uiteindelijk niets heeft uitgelokt bij zich

dat men zelf niet gekozen had.

1.10. Het kortste eind

Zie ook “Zwak en sterk” in het hoofdstuk “Toepassing van bewustwording op onmacht”.

De wil van de ene kan botsen tegen de wil van de andere. En dan zou men kunnen denken: de sterkste wil dient maar te zegevieren. Maar vele mensen denken zo niet. Vele mensen wensen dat er rekening wordt gehouden met hun wil net zodat zij wensen rekening te houden met de wil van anderen. En natuurlijk kunnen zij net gedomineerd worden door anderen omdat anderen zien dat zij niet wensen te domineren. En in die zin zijn zij een makkelijk doelwit voor hen omdat zij niet makkelijk geneigd zijn om het wil tegen wil uit te vechten. Met het gevolg dat zij af en toe aan het kortste eind trekken. Want alhoewel zij kunnen trachten om hun wil door te voeren wanneer zij inzien dat zij niet willen wat anderen willen, toch zullen zij af en toe zich bedrogen kunnen voelen. Want zij hebben slechts een gebrekkige controle. De andere hoeft nog maar iets te zeggen dat voor hen werkelijk onwenselijk is en de wil van andere heeft reeds gezegevierd. En zij kunnen dan vaststellen dat het van hen naïef was om te denken dat het rekening houden met de wil van anderen leidt tot het gevolg dat anderen meer rekening zouden houden met zich. Zij lijken dan in zekere mate het slachtoffer te zijn van hun eigen verwachtingen van de andere. En die verwachtingen lijken me vrij nobel te zijn. Alleen lijken ze soms niet te werken. En soms dient men dan ook lijdzaam toe te kijken hoe de andere zich tot iets kan dwingen dat men eigenlijk niet wou.

Althans, ik neem aan dat zo’n attitude niet altijd naïef is. Stel bv. dat men kinderen opvoedt door ze met liefde te omarmen en door ze ook haast nooit te kwetsen. Dan lijken die kinderen me ook niet geneigd te zijn om zich te willen kwetsen. Als men dan die kinderen niet tracht te domineren door diens wil erop uit te oefenen, dan zou het kunnen dat die kinderen net gaan proberen om hun wil op die ouders uit te oefenen. Het lijkt immers veilig te zijn. Bij autoritaire ouders zou dat immers helemaal niet zo veilig kunnen zijn voor hen. Maar als men die kinderen met liefde omarmd heeft, dan lijken mij die kinderen zich ook vrij onschuldig te gaan gedragen naar die ouders. Ze zouden dan wel een beetje kunnen proberen te profiteren. Of ze zouden zich wat kunnen

proberen te plagen. En ze zouden daar plezier aan kunnen beleven. Maar het lijkt ook allemaal vrij onschuldig te zijn. Opdat men het als positief kan beschouwen om hen die vrijheid, mits enige grenzen, toe te laten. En dat wordt allemaal mogelijk, enerzijds doordat men hen met liefde omarmt en anderzijds doordat men niet tracht om hun wil te domineren.

Maar in andere gevallen is het dus wel naïef om steeds trachten geduld op te brengen omdat de andere steeds opnieuw diens kans zou kunnen zien om zich te gedragen op een wijze die men eigenlijk helemaal niet wilt. En dan lijken die mensen macht op zich uit te oefenen. En zij zouden dan ook vaak autoriteit kunnen hebben volgens zich. Als iemand een zekere onmacht bij zich kan teweeg brengen en als die persoon ook die bedoeling had om dat te doen of als die persoon ongevoelig is voor wat hij/zij teweeg brengt bij zich, dan lijkt men opnieuw en opnieuw de dupe te kunnen worden van het eigen geduld dat men opbrengt. Opdat men dient vast te stellen dat hun autoriteit inderdaad effectief aanwezig was voor zich. Ze lijken het immers te kunnen afdwingen.

Daarom lijkt het logisch dat men hun autoriteit voor hen niet toestaat. Het lijkt immers onredelijk dat men zelf zulke autoriteit niet zou willen toestaan naar hen en dat zij die wel zouden hebben over zich. En dan komt er de vraag: waarom zou men zelf niet diezelfde autoriteit willen?

Misschien omdat men niet iets wilt opgeven van zichzelf. Maar misschien ook omdat zulk gebruik van macht als laf zou aanvoelen voor zich. En dat is uiteraard een subjectieve opvatting. Maar wel een wijdverspreide opvatting. Denk bv. aan de voorstelling van een held. De held is niet diegene die kwetsbaarheid uitlokt bij diegenen die niets hebben misdaan. De held is diegene die hen die kwetsbaar zijn, beschermt. En de durf en moed heeft om dan op te komen tegen diegenen die hen willen schade toebrengen. En diegene die zich kunnen vinden in zo’n opvatting, lijken het dan ook als laf te kunnen aanzien wanneer diegenen die kwetsbaar zijn en niets misdaan hebben, worden aangevallen. Zij zullen niet zulke macht wensen te gebruiken. En als zij bij zichzelf vaststellen dat zij trachten om niet zulke macht te gebruiken, dan kunnen zij vaststellen dat zij in dat aspect zich als minder laf kunnen aanzien dan sommige anderen. En dan lijkt diegene die zich zulke onmacht wou aandoen mogelijk niet zo sterk meer. En dan kan hun autoriteit voor zich verdwijnen. Terwijl men zelf zich een zekere autoriteit zou kunnen toekennen. Omdat men zich kan vereenzelvigen

met een moed waarover men zou beschikken t.o.v. diegene die laffer zouden zijn.

2. Moedige macht

Zoals besproken in “Macht eist zich op” kan… macht zich opeisen. Als men bv. woedend is dan zou het kunnen dat men ineens uitvliegt en dat men hierbij iets doet dat men, achteraf gezien, liever niet zou gedaan hebben. Hetzelfde kan voorkomen wanneer men iemand een steek geeft met de bedoeling om die persoon daar wat onder te laten lijden. De macht die men kan verkrijgen vormt dan de motivatie. Men is uit op macht.

Maar macht kan zich ook zeer anders uiten. Denk bv. aan Mahatma Gandhi. Gandhi pleitte voor actieve geweldloosheid. Hij en zijn aanhang protesteerden zo tegen het Britse koloniale bewind in India. En dit leidde tot de onafhankelijkheid van India. Het lijkt me dan duidelijk te zijn dat Gandhi zeer veel macht heeft gehad. Maar het lijkt ook duidelijk te zijn dat het niet ging om macht op zich.

Dus als men iemand is die geen mensen wilt onderdrukken, dan nog lijkt men macht te kunnen hebben. En de macht die men dan zou uitoefenen, lijkt niet gebaseerd te zijn op haat, woede, sadisme of ongevoeligheid Dus er moet een andere motivatie zijn.

Het nastreven van verantwoordelijkheid lijkt zo’n motivatie te zijn. Het uitdrukken van macht via sadisme, ongevoeligheid, haat of woede lijkt immers onverantwoordelijk te zijn. Daarom dat het ook kan helpen om eerst onschuldig te willen zijn. Want dan wilt men niemand iets misdoen. Als iemand bv. haat of woede bij zich kan uitlokken, dan kan het moeilijk zijn om verantwoordelijk te blijven handelen. Men dient dan een sterke zelfcontrole te behouden om zelf geen macht te gaan misbruiken. Zeker omdat men zelf kan vaststellen dat de eigen onschuld zou geraakt worden wanneer anderen zich wensen te kwetsen zonder dat men hen iets had misdaan. Maar als men er dan toch in slaagt om hen te weerstaan, dan kan men des te meer in staat zijn om verantwoordelijk te gaan handelen. Want om verantwoordelijk te zijn, dient men soms een actie te ondernemen.

Stel bv. dat er een vechtpartij ontstaat waarin één iemand steeds minder in staat lijkt om zich nog te kunnen verdedigen. Als men dan niets doet,

dan lijkt het moeilijk om te stellen dat men zelf helemaal onschuldig is. Immers, die ene persoon zou zeer ernstige schade kunnen oplopen of zelfs doodgaan. Dan dient men iets te kunnen doen. Dan dient men de moed hebben om dat te doen. Maar het helpt ook als men zelf niet vervalt tot extreme woede waarin men zelf nodeloos veel schade gaat aanrichten.

Of stel dat men iemand iets wilt aantonen en stel dat men duidelijk meent te zien dat iemand iets niet begrepen heeft en stel dat die persoon niet tot een inzicht zou komen tenzij door enige autoriteit toe te passen, dan zou men die autoriteit kunnen willen rechtvaardigen. En dan zou men de argumenten van die persoon kunnen ontkrachten. En zonder dominant te gaan zijn. Men zou louter duidelijk kunnen aantonen waarom wat die persoon meent wat waar zou zijn, niet waar kan zijn. En als men die autoriteit niet zou nemen, dan zou men toekijken en de persoon niet inlichten. Wat dan als onverantwoordelijk zou kunnen geacht worden.

Verlangens en de wil

1. De onschuldigheid van het genieten

Kinderen neigen plezier, genot en voldoening op te zoeken en zullen die beleving vaak als volkomen onschuldig aanzien. En zulke beleving kan ook vaak vrij onschuldig zijn. De beleving van plezier e.d. lijkt een spontane en natuurlijke ontwikkeling te zijn. Het schenkt iets. Er is een verrijking. En dat is niet alleen zo voor kinderen maar voor alle leeftijden.

Maar soms zou men zich die onschuld ontnemen bij de beleving van plezier, genot of voldoening. En mogelijk ontneemt men zich die onschuld terwijl er eigenlijk wel een zekere onschuld is bij de beleving. Men zou zich bv. het plezier van het snoepen kunnen ontnemen terwijl men eigenlijk wel een relatief gezonde levenswijze had. Dus dat snoepen was mogelijk vrij onschuldig voor zich. Maar als het voor zich niet goed genoeg zou zijn omdat men nog gezonder wilt zijn dan ontneemt men zich de onschuld bij de beleving van dat plezier.

Echter, soms is de beleving van plezier en genot werkelijk niet zo onschuldig. Men zou bv. hardnekkig uitstelgedrag kunnen hebben en voor een stuk het eigen potentieel kunnen vergooien in de eigen studies, werk of relaties omwille van dat uitstelgedrag. En tijdens de beleving van dat uitstelgedrag zou men zich mogelijk wel kunnen vermaken met allerlei bezigheden en dan zou men het als vrij onschuldig kunnen aanzien en willen aanzien. Maar uiteindelijk zou men de gevolgen van dat uitstelgedrag kunnen betreuren. En dan is het werkelijk niet onschuldig voor zich.

Maar toch zouden die verlangens zich iets kunnen schenken of lijken te schenken. Als men bv. een leven leidt waaruit men weinig voldoening kan halen en als men allerlei frustraties oploopt, dan kan het ingaan op die verlangens een verademing betekenen. Eigenlijk zou er dan een tekort zijn aan die vrij natuurlijke beleving van datgene wat zich voldoening schenkt. En door die frustraties en dat gebrek aan voldoening zou er dan een drang kunnen ontstaan om op andere verlangens in te gaan. Waardoor men zich dan bv. vermaakt en zich dat rechtvaardigt omwille van de onrechtvaardigheid die men ervaart bij het doorgaan van

frustraties, moedeloosheid, enz.

Natuurlijk, ook zonder zulke frustraties kan het ingaan op die verlangens voor zichzelf zeer aantrekkelijk zijn.

En daardoor kunnen verlangens zichzelf voor een stuk opeisen. Bijvoorbeeld eten waar men soms naar neigt te grijpen, seksuele verlangens waarop men ingaat, interactie met technologie en sociale media waaraan men veel tijd spendeert, roken, uitstelgedrag en vele andere gedragingen waarmee men een beloning kan bekomen. Zolang men ingaat op die verlangens kan men vaststellen dat men daar in zekere mate aan gebonden is. En men kan dat zeker vaststellen wanneer men merkt dat het moeilijk is om niet langer in te gaan op die verlangens. Het is gelijkaardig aan die positieve conditionering zoals die is besproken in "Wil over zich?" in "Toepassing van bewustwording op onmacht". Wanneer men verlangens opzoekt dan is dat als een positieve conditionering. Echter, als men opnieuw en opnieuw zulke verlangens gaat opzoeken, dan kan er een onkunde ontstaan waarbij men niet langer niet op die verlangens kan ingaan. Zodat die openheid tot die verlangens en de impuls om erop in te gaan als een wil is over zich. Zodat de wil om er niet op in te gaan, ontkracht wordt.

En toch zou het niet zo makkelijk kunnen zijn om dat vast te stellen bij zichzelf. Want elke keer dat de drang te sterk is, dan zal men zich het ingaan op dat verlangen op dat moment goedpraten. Soms wilt men het zichzelf toelaten om in te gaan op zo'n verlangen. En enerzijds kan men dan wel zo'n gebondenheid aan die verlangens vaststellen. Maar toch zou men ook die gebondenheid weer kunnen wegmoffelen opdat men ze zou kunnen goedpraten. Omdat men in zekere mate een levenswijze wilt aannemen waarin men wel ingaat op die verlangens. Ze schenken zich iets.

En dan neigt men mogelijk niet al te zeer open te staan om in te zien wat die verlangens zich zouden kunnen ontnemen wanneer men er blijft op ingaan. Alsook zou men dan zichzelf kunnen misleiden door te denken dat het ingaan op die verlangens is wat men werkelijk wilt. En het kan dan ook helpen om zulke dingen in te zien bij zichzelf opdat men zou herkennen wanneer het ingaan op verlangens zich een plezier bezorgt dat niet zo onschuldig is voor zich.

Aldus, soms kan men naar iets verlangen dat men eigenlijk niet zo zeer

zou willen, behalve dan om het verlangen in te lossen. Stel bv. dat een man zich aangetrokken voelt tot een vrouw die hij als zeer aantrekkelijk acht. Het zou een vrouw kunnen zijn die onbereikbaar lijkt. En die man zou net daarom zo sterk naar zo'n vrouw kunnen verlangen. En dat verlangen willen nastreven. Zelfs al zou zij hem niet willen. Maar de vraag kan ook gesteld worden: wilt hij haar wel? Voor het inlossen van het verlangen duidelijk wel. Maar misschien niet voor veel meer dan dat. Toch kan het verlangen zo sterk zijn dat men vergeet dat men eigenlijk niet zou willen wat men verlangt. Verlangens kunnen zich blind maken. Waardoor men zichzelf opnieuw en opnieuw zou kunnen wijsmaken dat men het wel wilt en dat het niet fout is om erop in te gaan terwijl het soms niet zo onschuldig is voor zich.

En mogelijk ook niet voor anderen. Wanneer men verlangens opzoekt dan geldt voor zich soms niet meer wat goed zou zijn en wat niet. Want dan zou het inlossen van het verlangen kunnen overheersen en dat wordt dan ‘goed’. Terwijl die attitude voor zichzelf of anderen gevolgen zou kunnen hebben die als immoreel zouden kunnen geacht worden. Stel bv. dat in dat vorige voorbeeld die man getrouwd is en dat die man toch tracht om die dame te verleiden die hij verlangt. Die man zal wel inzien dat die zijn vrouw bedriegt en dat hij haar vertrouwen schendt maar wanneer dat verlangen naar die andere vrouw sterk wordt dan kan die man dat inlossen van dat verlangen gaan aanzien als zijnde niet slecht. Er zou niets mis mee zijn volgens hem omdat die drang tot het inlossen van dat verlangen er is. En stel dan dat die man liefdevol en sympathiek zou zijn naar die dame om haar te verleiden en stel dat die dame hem afwijst omdat zij iets anders verlangt als hij, dan zou die dame zijn liefdevolheid afwijzen om haar verlangens net zoals hij eigenlijk de liefde voor zijn vrouw afwijst om zijn verlangens. En als die man dat zou inzien, dan zou hij misschien inzien dat het opzoeken van zulke verlangens geen levenswijze inhoudt die hij wilt aanvaarden voor zichzelf. Misschien ook niet.

Maar als men gaat inzien dat sommige van die verlangens die men heeft eigenlijk niet kunnen bieden wat men werkelijk zou willen, dan zou men kunnen bereid zijn om niet langer te willen ingaan op die verlangens.

Het kan dan ook helpen om mee te geven wat men zich ontneemt wanneer men een levenswijze aangenomen heeft waarin men vaak ingaat op zulke verlangens. Zo zou het bv. kunnen dat men nog minder kan

genieten van vele andere activiteiten. Het zou kunnen dat het zich minder boeit, dat men snel verveeld is. Of dat men bv. snel weer verlangt om een behoefte die men heeft in te lossen en dat het te onaangenaam is wanneer men die niet kan inlossen.

Alsook zou het kunnen dat men zichzelf straft door in te gaan op die verlangens. Op het moment dat men ingaat op die verlangens is het mogelijk belonend. Maar achteraf zou men mogelijk liever willen dat men niet was ingegaan op die verlangens omdat men niet als dusdanig wilt leven. Dus men straft dan zichzelf en als men zich die verlangens dan nog niet kan laten, dan kan men het zich eigenlijk niet laten om zichzelf te straffen. En eigenlijk kan men dan, in zekere mate, niet meer op zichzelf vertrouwen. De verslaving kan mede het eigen ongewilde gedrag gaan vormen zonder dat men er controle over heeft.

Daarom dat ik die ongewilde verlangens ook als het 'heerlijke gif' beschouw. Het kan op het eerste zicht soms zo aantrekkelijk lijken en men zou zich zo kunnen laten verleiden omdat men zich reeds heerlijke ervaringen inbeeldt terwijl men reeds wist dat men het niet langer wou.

Zulk gedrag creëert ook een leegte. En toch kan er alsnog de neiging zijn om die leegte tijdelijk op te vullen door die verlangens op te zoeken die zelf zorgen voor leegte in het eigen leven.

En dan kan men uiteindelijk trachten om die leegte te laten verdwijnen door vaker iets te doen dat betekenisvol zou zijn. En zo zou er een besef kunnen groeien van wat werkelijk betekenisvol zou zijn voor zich. Zodat men des te meer zou kunnen beseffen dat sommige verlangens zich niet zulke betekenisvolheid kunnen schenken. Al kan het natuurlijk de eigen leegte zijn die net gaat voorkomen dat men zou opzoeken wat betekenisvoller zou zijn. Want het is de eigen leegte die ervoor kan zorgen dat men betekenisvolheid minder gaat ervaren, ook al zoekt men ze op. Maar het zou wel helpen als men het tracht op te zoeken. En als men dat inziet, dan kan er een aanzet zijn om dat te doen.

Zulke negatieve aspecten zou men waarschijnlijk kunnen inzien. Wat moeilijker kan zijn om in te zien, is dat dit weer voorbij kan gaan. Dat men daadwerkelijk weer in staat kan zijn om vrijer te zijn van die verlangens en dat men weer in staat kan zijn om van allerlei dingen te genieten die zich dan nog weinig voldoening schenken. En dat men meer tijd heeft en interesse krijgt in allerlei nieuwe dingen. En dat men meer

op zichzelf zou kunnen vertrouwen. Men zou opnieuw des te meer onschuldig plezier kunnen beleven en men zou het leven een andere wending kunnen geven. Men zou zich dus opnieuw kunnen gaan ervaren op een heel andere wijze. In plaats van steeds dezelfde of gelijkaardige ervaringen te gaan verlangen en opzoeken, zou men zichzelf kunnen gaan ervaren als iemand die dat niet langer wilt en behoeft. Men zou op een heel andere wijze naar de omgeving en zichzelf kunnen gaan staan. Een nieuw paradigma.

En men zou dus iets kunnen hebben om naar uit te kijken, om te willen en om naar te verlangen. Maar het is een verlangen waarvan men zou kunnen stellen dat het er mag zijn. Omdat het een verlangen zou zijn dat zich een vrijheid zou schenken waarover men niet beschikt zolang men gebonden is aan die andere verlangens.

En het is nodig om in zekere mate vrij te zijn van allerlei verlangens opdat men open kan staan om iets te verlangen dat men anders niet kan verlangen omdat andere verlangens reeds in het hoofd aan het spelen zijn. De verlangens die er zijn verhinderen andere verlangens. Daarom kan het helpen dat men inziet dat men ze werkelijk niet zou willen.

En dat is niet altijd meteen duidelijk. Daarom dat het kan helpen om een bewustwording te doorgaan. Het kan zijn dat er een reden is die aangeeft waarom men dat verlangen wilt inlossen en het kan zijn dat men die reden nog niet ingezien heeft.

Stel bv. dat iemand seksueel contact opzoekt met allerlei partners, dan zou het misschien kunnen dat die persoon dat niet alleen doet omwille van wat dat seksueel contact zich zou schenken. Evenzeer zou de persoon bv. kunnen op zoek zijn naar verbondenheid. En in dat seksuele contact kan er een sterke verbondenheid plaatsgrijpen. Maar de wens om die verlangens in te vullen zou ervoor kunnen zorgen dat men niet inziet bij zichzelf dat er ook een andere reden was tot het wensen van dat verlangen. In dit voorbeeld zou de persoon dan door dat inzicht kunnen geneigd zijn om verbondenheid te zoeken op een andere wijze.

En als men bv. seksuele verlangens opzoekt, dan kan men een zekere seksuele bevrijding voelen. Opdat mogelijke seksuele remmingen kunnen tegengegaan worden. Zodat men vrijer en opener kan zijn bij de beleving van seksualiteit. En men zou kunnen aanvoelen dat dit inderdaad plaatsgrijpt en men zou dit als positief kunnen achten. Waarna

men mogelijk nog meer seksuele bevrijding zou willen opzoeken. En uiteraard zou zo'n ontdekkingstocht ook aantrekkelijk kunnen zijn. Echter, als men die seksuele bevrijding verder en verder wilt doordrijven, dan zou men zich zo bevrijd kunnen voelen dat men verlangt om in tal van situaties en op talloze wijzen en misschien zelfs met talloze mensen seksuele belevingen te hebben. Iets wat aantrekkelijk kan lijken maar het is toch misschien iets dat velen uiteindelijk niet zouden willen. Aldus, die seksuele exploratie kan aantrekkelijk zijn. Maar de eindbestemming misschien toch niet. Meer nog, eens men verlangens naar seksuele fantasieën loslaat, zou men net kunnen openstaan tot een andere beleving van de seksualiteit. En dat zou net als een seksuele bevrijding kunnen aanvoelen.

Dus opnieuw is het duidelijk dat het kan helpen om in te zien dat men bij sommige verlangens niet wilt wat men verlangt, behalve dan om dat verlangen in te vullen. Maar op het moment dat men zich van verlangens wilt bevrijden, heeft men dat mogelijk nog niet helemaal ingezien. Misschien heeft men reeds ingezien dat men die negatieve ervaringen die ermee gepaard gaan wilt mijden. Maar misschien heeft men nog niet ingezien dat wat positief aanvoelt aan het opzoeken van die verlangens, ook niet iets is wat men uiteindelijk zou willen of blijven willen.

De bevrijding van verlangens lijkt sowieso een proces te vergen waarin men des te meer gaat inzien waarom men zich die verlangens wilt laten opdat er uiteindelijk voldoende bereidheid en inzicht zou ontstaan om ze te kunnen mijden.

En eens men open staat om zich van die verlangens te bevrijden, dan kan het helpen om iets te hebben om naar uit te kijken en om te willen omdat men zo ook des te meer zou kunnen weerstaan aan verlangens. En het kan belangrijk zijn om te kunnen weerstaan aan verlangens. Want die verlangens verdwijnen uiteraard niet eens men besluit om er niet langer op in te gaan. Ze kunnen net gaan sterker worden omdat men ze zich ontzegt. Als men bv. op dieet gaat dan zou men des te meer kunnen denken aan al dat eten dat men niet zou mogen eten. De onthouding kan de drang sterker maken. En dan zouden er allerlei gedachten kunnen ontstaan die zich aanzetten om zich te laten verleiden. Die verlangens zouden zich kunnen aankondigen met een valse onschuldigheid opdat het voor zich zou lijken dat het toch niet erg zou zijn om even op die verlangens in te gaan. Men zou zo kunnen verleid zijn. Of men zou

kunnen gaan denken dat het toch niet de moeite waard is of dat het niet uit te houden is om zich die verlangens te ontzeggen en te blijven ontzeggen. En men zou kunnen denken dat het zich toch niet zou kunnen lukken. En het kan ook gaan lijken dat een leven waarin men ingaat op die verlangens zich meer te bieden heeft dan een leven waarbij men daar niet op ingaat. En ik zou stellen dat dit een illusie is. Maar het is nog geen illusie op het moment dat die drang om in te geven aan dat verlangen zo sterk is. Het begint pas des te meer een illusie te worden als men inderdaad kan vaststellen bij zichzelf dat men een nieuwe vrijheid verkregen heeft door niet in te gaan op die verlangens. Dan kan ineens een leven waarin men niet ingaat op die verlangens meer gaan lijken. Dan kan een verlangen tot zo'n leven de bovenhand halen.

Samengevat lijkt het allemaal op een vrij simpel proces:

– Stap 1: Zie in dat bepaalde verlangens niet onschuldig zijn voor zich.

– Stap2: Verkrijg inzicht in het leven dat men wel wilt leiden. (Stap 1 en stap 2 gaan vast hand in hand.)

– Stap 3: Onthoud je van die ongewilde verlangens en ga op die andere levenswijze in.

Maar wat als die onthouding niet lukt? Wat als men niet sterk genoeg bleek om bepaalde verlangens voor eens en voor altijd de rug toe te keren?

Wel, men kan het uiteraard nogmaals proberen. Maar het zou ook nogmaals kunnen falen. En dat kan zeer demotiverend zijn. En zelfs pijnlijk zijn. Want men zou kunnen inzien dat men iets wou waarvan men reeds wist dat men het niet langer wou willen. En omdat men het toch wou en er toch op inging, lijkt men zichzelf te bestraffen. Men lijkt er zelf verantwoordelijk voor te zijn. En enerzijds lijkt men het dus zichzelf zwaar te maken maar anderzijds lijkt men zichzelf de kracht te ontnemen om er iets aan te doen. Want men demotiveert zichzelf. En er lijkt een vicieuze cirkel te kunnen ontstaan.

En dan lijkt het me logisch te zijn dat men ergens een steun kan bekomen. En men zou die steun kunnen bekomen bij bv. een vriend, partner, familie of zelfhulpgroep. Maar ook dat is niet altijd zo evident. Misschien vindt men niet de steun waarop men hoopte. Misschien vindt men het moeilijk om er met iemand anders over te praten. En dan is het

probleem nog steeds niet opgelost.

Het zou dan behulpzaam kunnen zijn als men die steun bij zichzelf zou kunnen vinden. En wat voornaam is aan zulke steun voor zichzelf lijkt me dat men simpelweg bij zichzelf herkent dat me niet wenst op te geven én dat men zich kan bevrijden van de moedeloosheid die ontstaat door het falen. Het is daarbij beter dat men niet te hard is voor zichzelf als het hard zijn voor zichzelf net zorgt voor moedeloosheid. Want het is die moedeloosheid die zich de energie kan ontnemen om te blijven opkomen voor zichzelf.

Men mag wel vaststellen dat er een zekere absurditeit plaatsgrijpt in de maatschappij waarin men leeft. De beleving van seksualiteit is bv. veel toegankelijker geworden. 100 jaar geleden zou het moeilijk kunnen geweest zijn om een erotisch boek te vinden. De ware opkomt van erotische magazines kwam veel later. Nog later kwam het internet vol pornografie. En nu kan men ook afspreken met elkaar voor erotische ontmoetingen via het internet. Het overspel was nog nooit zo makkelijk. Vele mensen zoeken mogelijk niet echt meer naar een langdurige relatie omdat die korte losse relaties hen ook voldoening geven. Dan toch op korte duur. Dus men leeft eigenlijk in een samenleving waarin het moeilijker is geworden om aan de verleiding te weerstaan en het moeilijk wordt gemaakt om eraan te ontsnappen.

En dan is er ook nog de consumptiemaatschappij waarin men haast tracht om mensen te laten consumeren en tracht om ze te laten verleiden. Eigenlijk is het gelijkaardig aan leugens. Men krijgt via marketing en de vrije markt allerlei mogelijkheden voorgeschoteld die zogenaamd het leven beter zouden maken. Terwijl het vaak helemaal niet zo zou zijn.

En dat is ook zo met vele van de eigen verlangens die men kan hebben. Er kan een wens zijn bij de mens om meer te zijn. En het kunnen bekomen van wat men verlangt zou het zich kunnen lijken te bieden. Zo zou bv. seks met een persoon die men aantrekkelijk vindt, kunnen zijn alsof er deuren open gaan die voorheen gesloten waren. Het zou 'het van het' kunnen lijken. Men zou het ook als dusdanig kunnen ervaren. En mogelijk is het toch een zinsbegoocheling. Men zou dus zichzelf kunnen voorliegen en het mogelijk zelfs niet inzien. Maar als men dat wel inziet en als men die zinsbegoocheling kan laten, dan zou men in staat kunnen zijn om meer te zijn en meer zichzelf te zijn.

Trouwens, wanneer men werkelijk wilt weten welke verlangens men werkelijk wilt, dan zou men kunnen trachten om eerlijk te zijn naar zichzelf toe en de verlangens die dan tot zich zouden kunnen komen, zullen andere verlangens zijn als diegene waarmee men zich zou voorliegen. Hierbij neem ik dan aan dat men reeds zou ingezien hebben met welke verlangens men zich zou voorliegen.

En dat is ook belangrijk wanneer men iemand anders verlangens bezorgt. Zoals bv. bij seksualiteit. Men zou kunnen trachten om te voorkomen dat men iemand anders verlangens aanpraat of laat beleven die de andere persoon niet zou willen gehad hebben.

En soms kan iemand anders iets verlangen van zich. Als die andere persoon zich zou aanzien als iemand die men eigenlijk niet kan zijn voor hem/haar, dan zou men die persoon ook voorliegen wanneer men laat blijken aan die andere persoon dat men diegene kan zijn naar wie die andere persoon verlangt. Als men dat niet zou willen, dan zou men dienen na te gaan welke verlangens men werkelijk zou willen invullen voor iemand. Net zoals wanneer men iemand wilt om de eigen verlangens te vervullen terwijl die andere persoon liever niet die verlangens voor zich zou willen ingevuld hebben. Men zou dit allemaal kunnen trachten te voorkomen.

2. De gecontroleerde verslaving

Tot nog toe werd er gefocust op verlangens als iets waarmee een gebrek aan controle gepaard gaat. Toch kan de beleving van verlangens ook iets zijn waarover er wel een zekere controle is.

Men zou bv. uitstelgedrag kunnen hebben omdat men elke keer dat men werkt, wordt afgeleid tot iets dat men meer verlangt. Maar misschien heeft men toch geleerd om iets beetje per beetje te doen opdat men altijd een beetje uitstelt. En misschien dat men toch uiteindelijk slaagt in wat men diende te bereiken. Dan is er nog een zekere controle over. En net omdat er die controle is, zou men zich des te meer kunnen rechtvaardigen dat men op die verlangens blijft ingaan. Ook al kan er tegelijkertijd een wens zijn om sneller gedaan te krijgen wat men wilt gedaan krijgen. Er kan dus een zekere destructiviteit zijn voor zich. Men belemmert zichzelf terwijl men dat niet zou willen. En toch zou men zeer goed voor zichzelf kunnen ontkennen dat er iets fout is omdat men die

destructiviteit inperkt door die controle die men heeft en herkent.

Soms lijkt er zelfs geen destructiviteit te zijn. Men zou bv. de gewoonte kunnen hebben om zich dag in dag uit te belonen met allerlei activiteiten die het eigen leven zouden prima houden of die het eigen leven zouden verbeteren. Men zou bv. gezonder willen eten, meer sport doen, vriendelijker zijn, enz. En het is niet onmogelijk dat men zulk gedrag voor zichzelf kan staande houden en dat men zich daarbij ook gelukkig voelt. Toch zou het kunnen dat men, als men daarmee zou stoppen, een beetje zou instorten. Omdat men dat eigenlijk wel nodig had om dat te doen voor zichzelf. Aldus, men zou nog steeds kunnen spreken van een verslavend element in dat gedrag.

Wanneer het gedrag voor zich niet destructief is, lijkt het moeilijker om te stellen dat men dient te herkennen dat er een verslavend element is. Al zou die herkenning ook dan kunnen helpen. Maar wanneer het gedrag destructief is voor zich, dan kan die herkenning zeker helpen.

3. De verborgen persoonlijkheid

Men zou kunnen stellen dat een persoonlijkheid zowel openlijk als verborgen kan zijn. Bij het openlijk zijn van de persoonlijkheid wil ik niet bedoelen dat men zomaar alles zegt en prijsgeeft van zichzelf. Ik wens slechts te bedoelen dat men de persoonlijkheid gaat uiten naar anderen toe opdat zij de mogelijkheid zouden hebben om die persoonlijkheid te gaan waarnemen, hoe dat ook zou zijn. Als men ze in tegenstelling verbergt voor anderen, dan is het niet langer openlijk.

Stel bv. dat een kind ontdekt dat het kan liegen. Mogelijk zou het kind iets misdaan hebben en zou het daarvoor neigen gestraft te worden. En mogelijk heeft het kind ingezien dat het de waarheid zou kunnen trachten te verbergen. En mogelijk lukt dat ook. En zo zou het kind de straf kunnen ontlopen. Het kind zou zichzelf kunnen belonen en er zou een gevoel van macht kunnen ontstaan. Het kind zou immers ineens iets kunnen dat het voorheen niet kon. Alsook zou het kind inzien dat hij/zij erin geslaagd is om die ouders te misleiden. Op het moment dat het kind die waarheid tracht te verbergen en daarin slaagt, is het kind bezig met de ware persoonlijkheid te verbergen. Het kind doet eigenlijk alsof. Maar de effecten zijn wel reëel.

De eigen persoonlijkheid verbergen is iets dat kinderen veelal neigen te

leren. Al was het maar om de eigen onzekerheid te verbergen opdat men niet gepest zou worden. Of om de ouders hun eisen te ontlopen door “ja” te zeggen en “nee” te denken. Het kan een wijze zijn om een zekere eigenheid te kunnen behouden. Het verbergen van de persoonlijkheid is uiteraard ook niet beperkt tot de kindertijd.

Er zijn vele voorbeelden te vinden. Zo zou het bv. kunnen dat men een indruk die men heeft over iemand tracht te verbergen omdat men niet aan de andere persoon wilt laten blijken dat men zich als dusdanig ziet.

Of stel bv. dat iemand wordt aangenomen om sollicitaties af te nemen. Vanuit het bedrijf zou er reeds een zekere aanpak kunnen zijn waarop iemand zou worden beoordeeld als sollicitant. Er zou van de persoon die de sollicitaties afneemt dan ook kunnen verwacht worden om die aanpak te volgen. De sollicitant zou echter die aanpak naar zich persoonlijk kunnen opnemen terwijl de persoon die de sollicitatie afneemt er zich weinig of niet persoonlijk bij betrokken voelt. Immers, die persoon volgt ‘gewoon’ die aanpak. De persoon die de sollicitatie afneemt zou dan kunnen vaststellen dat de eigen persoonlijkheid verborgen blijft voor die sollicitant omdat die sollicitant reageert op die aanpak in plaats van op zich. Ook hier zou dan diens persoonlijkheid verborgen blijven. Ook hier zou trouwens de persoon een gevoel van macht kunnen ervaren omdat die persoon zulke effecten kan hebben op iemand door er zichzelf aanvankelijk niet bij betrokken te voelen. Al zou de persoon er zichzelf kunnen willen bij gaan betrekken omwille van die macht.

Een ander voorbeeld is te vinden bij de zogenaamde 'trolls' of 'trollen' op het internet. Op het internet is het uiteraard niet moeilijk om enigszins anoniem hier en daar te gaan reageren op een tekst of bericht dat iemand heeft geplaatst. Sommige mensen doen dit ook met opzet om hierbij iemand uit te lokken. Vandaar de benaming 'trolls'. En als men inderdaad iemand heeft uitgelokt, dan zijn ook dan de effecten reëel terwijl de eigenlijke persoonlijkheid verborgen gebleven kan zijn.

Mensen kunnen gedrag gaan opzoeken waarbij hun persoonlijkheid verborgen blijft. Mogelijk om een gevoel van macht. Of omwille van hoe ze zich zouden kunnen ervaren als ze zich zo zouden gedragen. Het verborgen houden van de persoonlijkheid kan immers een ervaring mogelijk maken die men anders niet of zelden zou ervaren.

Stel bv. dat iemand zich tracht stijlvol te kleden en er tracht begeerlijk uit

te zien. En stel dat die persoon in een drukke straat als dusdanig een indruk van zichzelf tracht te geven. Mogelijk heeft die persoon ook wel degelijk dat effect op verscheidene omstaanders. En mogelijk merkt die persoon ook dat hij/zij dat effect heeft op anderen. Terwijl die persoon in zekere mate zichzelf zou kunnen verbergen achter die uitstraling. En als mensen reageren op zijn/haar uitstraling, dan lijkt dat ook te lukken. En zo zou die persoon zich kunnen ervaren op een wijze die hij/zij mogelijk minder zou ervaren als die persoon zich anders had gekleed. En men zou er zich zelfzeker bij kunnen voelen. En natuurlijk zou men dan ook naar die ervaring kunnen verlangen.

Het verbergen van de persoonlijkheid kan dus gepaard gaan met verlangens. Bij het opzoeken van verlangens zou het kunnen dat men een bepaalde ervaring van zichzelf nastreeft. En mogelijk ook opnieuw en opnieuw wilt opzoeken. En het verbergen van de persoonlijkheid zou zo'n ervaring kunnen mogelijk maken.

Eigenlijk is het hierbij nog onduidelijk wat men nu met zo’n situatie zou horen te doen. Als men geniet van iets te doen waarbij men de persoonlijkheid verbergt, zou dat dan betekenen dat men het simpelweg zou kunnen blijven doen zonder dat er hierbij problemen voor zichzelf ontstaan? Of zouden er wel problemen ontstaan en zou men het daarom willen laten? Of wou het verbergen van die persoonlijkheid eigenlijk zeggen dat men anders wilt zijn maar het nog niet durfde en het daarom verborg? Aldus, wilt men een dubbelleven, een ander soort leven of geen van beide? Het antwoord zou kunnen afhangen van geval tot geval.

Stel bv. dat iemand opgaat in het bekijken van porno. Omdat die persoon daarin op zou gaan, zou er bij die persoon op dat moment zeer ander gedrag kunnen gaan manifesteren dan buiten die beleving van die pornografie. In dit voorbeeld zou men dan dat aspect van de persoonlijkheid voor andere mensen verbergen. Maar men zou mogelijk ook de eigen persoonlijkheid in zekere mate voor zichzelf kunnen verbergen. Het zou namelijk kunnen dat men slechts in beperkte mate nog bewust is van het eigen gedrag en van zichzelf omdat men opgaat in die beleving.

Er bestaat dus de kans dat er conflicten ontstaan in de eigen persoonlijkheid omwille van het verbergen van de eigen persoonlijkheid aan anderen en/of zichzelf. En dan zou het kunnen helpen als men

openlijk gaat zijn naar zichzelf en mogelijk ook naar anderen toe betreffende die conflicten.

Hieruit kan men dan trouwens ook nog een nieuwe wijze vinden waarop men zich vrijer van verlangens zou kunnen maken. Door zich bewust te worden van hoe men die eigen verlangens beleeft en ook door er enigszins openlijk mee om te gaan i.p.v. het te verbergen. Zoals bv. ook gebeurt bij zelfhulpgroepen.

Echter, in dat vorige voorbeeld is het niet volkomen uitgesloten dat de persoon beslist om pornoster te willen worden. Aldus, het is mogelijk dat de persoon uiteindelijk kiest om dat verborgen leven openlijk te kunnen laten zijn om zo het leven te veranderen.

Of betreffende dat voorbeeld van die persoon die zich begeerlijk kleedt, die persoon zou kunnen kiezen om de eigen levensstijl en persoonlijkheid des te meer een uitstraling te laten zijn van dat verlangen naar begeerlijkheid.

Men dient eigenlijk die keuze te maken. En die keuze lijkt me vaak een dilemma te zijn omdat men vaak iets van zichzelf zou hoeven op te offeren opdat men zou kunnen zijn op de wijze die men verlangt. Vaak biedt het zich iets maar ontneemt het zich ook iets. Dat is logisch omdat men uiteindelijk een ander of ietwat ander leven zou opzoeken en een andere of ietwat andere zelf zou opzoeken. En dan laat men dat oude leven en die oude zelf ook, in zekere mate, achter. En ik denk dat men hierbij vaak zo weinig mogelijk wilt opofferen van die oude zelf. Aldus, ik denk dat men zelden een radicaal nieuwe zelf ineens zou gaan worden doordat men zich daar volkomen aan zou toegeven, zonder dat die oude zelf dan nog zou uitmaken. Ik denk dat men meestal tracht te zoeken hoe die nieuwe zelf zou kunnen compatibel zijn met die oude zelf. Zo zou die dame die zich begeerlijk wilt kleden bv. kunnen uitzoeken hoe ze dat kan doen op een wijze die tegelijkertijd ook in zekere mate weergeeft wie ze eigenlijk is.

Of… ze zou kunnen beslissen om zich toch niet anders te gaan kleden. Of… ze zou het wel blijven doen en zich soms toch achter die uitstraling blijven verbergen...

Ten slotte mag er opgemerkt worden dat wat openlijk is en wat verborgen is sterk kan verschillen van mens tot mens. De ene persoon

zou bv. diens emoties openlijk uiten en diens verlangens wat minder. Terwijl de andere persoon diens emoties zou verbergen en diens verlangens des te meer zou uiten.

4. Geloof en verlangen

Zoals nog zal besproken worden, is er de weg die uit zich komt en de weg die tot zich komt (Zie "De weg tot zich en de weg uit zich" in het hoofdstuk "Wegen"). Men kan gaan geloven in datgene wat tot zich komt. Als men bv. gaat geloven dat een langdurige relatie is wat men wilt terwijl men dat voorheen niet deed, dan komt dat niet slechts voort uit enkele redeneringen die men heeft gemaakt. Om één of andere reden zou het ineens ook gewoon steek houden. Men zou zich ineens daarin kunnen vinden. Als een beeld dat men ervan heeft en waarin men kan geloven. Zoiets komt niet echt uit zich, wel, het komt natuurlijk uit diens perceptie, maar dat beeld kwam eerder tot zich. Als een openbaring. Alsof het van buiten die ideeën komt die men reeds had, dan tot zich komt en dan in zich kan gaan schuilen. En zo kan men ervan overtuigd raken.

Zo kan ook de weg die uit zich komt, leiden tot een overtuiging. Zoals het geval kan zijn met verlangens. Een verlangen kan uit zich komen en kan dan een overtuiging creëren waaruit zou volgen dat men op dat verlangen zou horen in te gaan. Een verlangen zou ook wel als een openbaring kunnen zijn maar vaak zal men de verlangens reeds kennen en komen ze opnieuw en opnieuw in zich op.

Nu hebben we dus twee soorten overtuigingen; een overtuiging die tot zich komt en een overtuiging die uit zich komt. En die twee soorten overtuigingen kunnen met elkaar gaan botsen. Men zou bv. gaan geloven in een langdurige relatie en toch zou men ook ondertussen verlangens kunnen hebben naar andere partners. En dan, zoals besproken in "De verborgen persoonlijkheid", komt dan weer die vraag: dient men dan het ene te kiezen, het andere te kiezen of beide te kiezen? En als die overtuigingen botsen met elkaar en als men niet het ene óf het andere kan kiezen, dan lijkt er een gebrek aan geloof te zijn. Maar tegelijkertijd kan er uit zo'n overtuiging een geloof ontstaan waaruit volgt dat men niet meer het ene hoort te doen en des te meer het andere hoort te doen. Waarmee ik dan een geloof bedoel waaruit volgt dat men niet meer op

die verlangens zou horen in te gaan. Maar de kwestie blijft dan: hoe kan men dat geloof bekrachtigen opdat het sterk genoeg zou zijn?

Het evidente antwoord lijkt dan te zijn: nog meer geloven. Maar dat is niet zo evident. Er is voor zich mogelijk geen God of religie waarmee men dat geloof verder zou bekrachtigen. Een religie zou de aanzet tot het geloof in de betekenisvolheid kunnen geven opdat men zich dat geloof zou toe-eigenen en behouden.

Aanvankelijk, wanneer men jong is, zal men zich aan allerlei betekenisvolheid gaan hechten, met een geloof erin. Men zou bv. onmiddellijk geloven in de eeuwige liefde. Maar bij het ouder worden kan die betekenisvolheid aangetast raken, om allerlei redenen. Men kan zich bv. laten verleiden tot iets dat betekenis schenkt maar tegelijkertijd zich ook betekenis ontneemt, terwijl men dat mogelijk niet meteen doorheeft. Men kan ook vergeten waaraan men vroeger betekenis hechtte. Men kan ook het eigen zelfbeeld beschadigen opdat men meer belang gaat hechten aan andere dingen dan dat men zou doen wanneer dat zelfbeeld weer hersteld zou zijn.

En wanneer het geloof in wat betekenisvol is onder druk staat door het nihilisme dat is ontstaan door het eigen falen in het bekomen van wat betekenisvol is voor zich, dan zou men net nog meer nihilisme kunnen gaan opzoeken omwille van dat aangetaste geloof in wat betekenisvol is. Waarna nog meer nihilisme kan ontstaan. En zo kan er een vicieuze cirkel ontstaan. En zo kan er een geloof ontstaan in datgene waarmee dat nihilisme gepaard gaat. Want dit kan zich tegelijkertijd enige betekenisvolheid schenken.

En dan ontstaat er de vraag: dient men dat nihilisme te negeren opdat men des te meer geloof kan hechten in die betekenisvolheid die ermee gepaard gaat… of dient men datgene waarmee dat nihilisme gepaard gaat, achterwege te laten? Aldus, dient men dat nihilisme volop te aanvaarden opdat het niet langer nihilisme zou zijn voor zich of dient men dat nihilisme te blijven herkennen?

De aanvaarding van dat nihilisme is een uitweg. Maar iets kan zich tegenhouden. Er kan een ongeloof zijn tot het aanvaarden van dat nihilisme. En dat ongeloof kan er zijn omdat men zou kunnen willen blijven vasthouden aan andere betekenisvolheid. En men zou die betekenisvolheid opgeven wanneer men dat nihilisme zou aanvaarden.

Wanneer men dat niet wilt, dan kan men een betekenisloosheid gaan herkennen in de aanvaarding van dat nihilisme. En zo kan men zich het geloof in de aanvaarding van dat nihilisme ontnemen. Waardoor men dan kan gaan herkennen dat die betekenisvolheid die gepaard ging met dat nihilisme, voor zich altijd dat nihilisme zal meedragen. En omdat men dat nihilisme niet zou willen, zou men die betekenisvolheid die ermee gepaard ging ook des te minder gaan willen. Dit kan men geleidelijk aan gaan inzien. En doordat men dan des te minder kan gaan geloven in die nihilistische betekenisvolheid, kan men des te meer gaan geloven in die andere betekenisvolheid.

Aldus, als men bv. een langdurige relatie heeft en men bedriegt diens partner, dan zou men betekenisloosheid kunnen gaan herkennen in die daad. Er zou nihilisme ontstaan. Maar dat nihilisme kan ook het geloof in zichzelf aantasten. Zodat men minder gaat geloven dat men diegene is die de liefde van diens partner verdient en waardeert. En als men dat minder gaat geloven, dan zou men evenzeer zich kunnen laten verleiden om nog eens diens partner te bedriegen. Uiteindelijk kan men zich dan de vraag stellen: dient men langdurige relaties op te geven opdat men volop diens gangen kan gaan met andere partners? Maar misschien gaat men herkennen dat een langdurige relatie zich op lange termijn wel degelijk meer betekenisvolheid zou schenken. Waardoor men zich minder aangetrokken zou voelen om nog in te gaan op losse relaties. En waardoor het nihilisme dat men relateert met langdurige relaties ook des te meer gaat afzwakken.

Aldus, het nihilisme dat gepaard gaat met die andere betekenisvolheid zou ook gaan afzwakken zodat men nog meer kan gaan geloven in die andere betekenisvolheid. Waardoor dat nihilisme nog meer kan afzwakken. Waardoor men er nog meer in kan geloven. Dus er kan opnieuw een vicieuze cirkel ontstaan, maar dan in de andere richting.

En misschien dat men door dat proces alsnog voldoende het geloof kan bekrachtigen opdat men een keuze kan maken.

5. Subjectificatie

Ik heb moeten opzoeken of de term “subjectificatie” of ”subjectificering” reeds bestaat. En dat is wel degelijk zo. Meer nog, de term lijkt wat in lijn te liggen met wat ik bedoel. Maar ik had er me geenszins op

gebaseerd. Ik relateerde subjectificatie met objectificatie. Stel bv. dat mensen zich regelmatig als zwak laten aanvoelen door zich te kwetsen. Wanneer zij dat doen, dan zou men geregeld kunnen herkennen dat zij zich in zekere mate lijken te aanzien als iemand die zwak is. Dat is dan de objectificatie. De subjectificatie zou ontstaan wanneer men zich daar mee gaat vereenzelvigen. Opdat men dan werkelijk zou denken dat men inderdaad zwak is. Het gaat dan deel uitmaken van de eigen subjectiviteit.

Maar onmacht is op zich onwenselijk. En daarom wensen mensen vaak bij voorbaat niet akkoord te willen gaan met hoe ze zich voelen wanneer ze onmacht ervaren. Ze wensen daar tegenin te gaan. Bij verlangens lijkt zulke subjectificatie makkelijker te kunnen gaan omdat verlangens wel wenselijk aanvoelen wanneer men ze beleeft.

Bij de beleving van verlangens lijkt men een verbondenheid aan te gaan met hoe men zich voelt en ervaart tijdens de beleving van het verlangen of de opzoeking van het verlangen. Stel bv. dat men zeer goed is in een bepaalde sport. Dan bestaat de kans dat men zich gaat identificeren met die vaardigheid. En mogelijk ook met de overwinningen die ermee gepaard zouden kunnen gaan. En dat kan uiteraard zeer wenselijk aanvoelen voor die persoon. En daar lijkt ook helemaal niets mis mee te hoeven zijn.

Maar zoals reeds besproken, is niet elk verlangen werkelijk zo wenselijk voor zich. Sommige verlangens zou men zich liever willen laten. Maar toch kan er ook bij die verlangens zo'n subjectificatie plaatsgrijpen. En die subjectificatie kan op dat moment wenselijk aanvoelen. En dat lijkt het moeilijker te kunnen maken om zich die verlangens te laten. Stel bv. dat iemand geniet van het zich dominant voelen. Het zou kunnen dat die persoon al gemengde gevoelens had over dat dominante gedrag. Maar toch zou het ook een zekere kick kunnen geven. En zo zou het ook moeilijk kunnen zijn om zich dat gedrag voor eens en voor altijd te laten in die situaties waarin men het als ongepast zou achten.

Als men inzicht verkrijgt in dit fenomeen van de subjectificatie, dan zou men mogelijk beter in staat zijn om zich de beleving van sommige verlangens te laten.

Zulk inzicht kan het ook makkelijker maken om een oordeel te vormen over zulk gedrag. Want de beleving van verlangens lijkt vaak relatief

onschuldig te kunnen zijn. Als die persoon bv. dominant wenst te zijn, dan zou die persoon zich daarbij kunnen overtuigen dat zijn/haar gedrag relatief onschadelijk was voor anderen en dat het daardoor toelaatbaar was om zich zo te gedragen. En tegelijkertijd zou die persoon kunnen inzien dat het niet helemaal onschuldig was. Maar omdat het toch relatief onschuldig lijkt, kan het moeilijk zijn om zich dat gedrag te laten. En of die persoon diens gedrag zou horen te laten, dat is uiteraard een kwestie die de persoon zelf dient te beantwoorden. Maar als die persoon zou vinden dat het onwenselijk is om een subjectificatie te doorgaan die niet helemaal in lijn ligt met zichzelf, dan lijkt die persoon een duidelijk oordeel te kunnen vormen over dat gedrag.

6. Alles of niets

Verlangens eisen zich op. De subjectificatie geeft dit aan. De eigen subjectiviteit kan opgeëist worden. Men ziet dit soms in een relatie waarbij de ene persoon een sterk verlangen heeft naar een bepaalde partner. Als die persoon (persoon A) dan iemand (persoon B) leert kennen, dan zou persoon B natuurlijk kunnen merken dat er zulke verlangens zijn bij persoon A. En er zou bij persoon B ook een verlangen kunnen zijn om dat verlangen van persoon A te beantwoorden omdat persoon B zelf ook wel degelijk geniet van zich te gedragen op een wijze die persoon A verlangt. Maar misschien is er ook een twijfel bij persoon B. En dan kan er een tweestrijd ontstaan. Waarbij persoon B dan verdeeld is tussen die wens om dat verlangen in te vullen en de gedachte dat het invullen van dat verlangen niet helemaal zou zijn wat men wilt. En hoe meer persoon B die verlangens verkent, hoe meer ze zich kunnen opeisen. En hoe duidelijker het wordt dat het zo ingrijpend kan zijn. Uiteindelijk lijkt men dienen te beslissen. Wilt men die persoon zijn voor de andere en zichzelf? Of wilt men dat eigenlijk niet? Als persoon A zo sterk verlangt naar die partner die persoon B tracht te zijn voor hem/haar, dan zou persoon A veeleisend kunnen zijn. Zodat persoon B weinig ruimte wordt gelaten. Het zou zeer duidelijk kunnen zijn dat als persoon B wel persoon A wilt, dat persoon B dan wel diegene dient te zijn die persoon A verlangt. Als persoon B uiteindelijk inziet dat hij/zij niet zo wilt zijn, dan zal die relatie ook neigen te eindigen.

Er hoeft natuurlijk geen andere persoon bij betrokken te zijn. Elk verlangen dat men heeft, heeft in zekere mate zulk effect wanneer men

zich gaat identificeren met het gedrag dat gepaard gaat met het invullen van dat verlangen. Men zou bv. kunnen verlangen om gezond te leven. En dit kan soms ver gaan. Men zou kunnen gaan letten op het gewicht, het voedsel dat men eet, de beweging die men heeft, e.d. Dit zou een hele levensstijl kunnen worden die men continu nastreeft. Omwille van dat verlangen. Men geniet mogelijk van die zelfcontrole en de beloning die ermee gepaard gaat. En als men voorheen niet bezig was met het sterk nastreven van zelfcontrole en beloning, dan heeft men niet enkel het gedrag aangepast maar ook de persoonlijkheid aangepast. Soms kan men natuurlijk wel ergens een middenweg vinden. Maar soms is er dan de neiging om nog verder te gaan. Om het nog sterker te gaan nastreven. Of om diezelfde attitude die men heeft ontwikkeld uit te breiden naar andere domeinen. Waarbij men dan diezelfde zelfcontrole zou zoeken bij het communiceren met anderen of bij het geven van de uiterlijke uitrstraling. En dan kunnen die verlangens zich nog meer gaan opeisen. En naarmate men zo'n pad bewandelt, naar mate het duidelijker wordt dat men des te meer iemand kan zijn die men voorheen niet was maar die men wel kan verlangen om te zijn.

7. Verlangens en bevrijding

Soms kunnen verlangens leiden tot de ontdekking van iets waarvan men niet wist dat men het zou willen. Of van iets waarvan men zelfs dacht dat men het niet zou willen.

Stel bv. dat iemand geen neiging heeft om tijdens de beleving van de seksualiteit wat ruwer te zijn. En stel dat diens partner dat wel verlangt. Dan is er de mogelijkheid dat die persoon dat verlangen van diens partner wilt vervullen door ruwer te zijn tijdens de beleving van de seksualiteit. En dan zou die persoon dat ook kunnen proberen. Maar dan valt er aan te nemen dat die persoon voelt dat die zich dient voor te doen als iemand die zo ruw wilt zijn, wat eigenlijk niet zo is. Die persoon zou zachtaardig van aard kunnen zijn en moeite kunnen hebben om zich te vereenzelvigen met zulke ruwheid. Echter, de beleving van wat ruwere (geen extreme) seks lijkt vrij onschuldig te kunnen zijn. Dus er lijkt geen onmiddellijke reden te zijn om aan te nemen dat iemand die zachtaardig is dat niet zou horen te willen. En misschien dat die persoon op een gegeven moment, tijdens de seksuele beleving, ineens ontdekt dat het geen probleem hoeft te zijn voor zich. Aldus, die persoon zou kunnen

ontdekken dat zulke ruwheid ook onschuldig of deugdzaam kan zijn. Zodat het eigenlijk niet ingaat tegen diens zachtaardigheid. Die persoon had voorheen niet het verlangen om wat ruwer te zijn bij de beleving van seksualiteit. Maar bij de beleving van verlangens, waaronder seksualiteit, kan men in zekere mate de controle loslaten. En omdat men die controle losliet, was de persoon misschien in staat om ineens, of des te meer, te ontdekken dat er wijzen zijn waarop men kan willen zijn waarvan men voorheen niet wist dat men zo had kunnen willen zijn. Al mag er ook gesteld worden dat een zekere bevrijding kan zijn door een verlangen af te wijzen waarop men eigenlijk niet wou ingaan.

Of stel dat iemand zich wilt verdedigen tegen een strenge leerkracht en stel dat die persoon zich reeds heeft ingebeeld hoe die voor zichzelf en anderen in die klas kan opkomen door tegen die leerkracht in te gaan. Dan is er reeds een verlangen. Maar er is mogelijk ook angst om het werkelijk te proberen. Het zou kunnen falen. Echter, als men het niet zou doen, dan zou men ook niet die moed hebben durven tonen. Men zou achteraf kunnen denken dat men niet moedig genoeg was. Men aspireerde naar zulke moedigheid maar men deed het dan niet. Terwijl men zich wel als moedig zou willen ervaren. Men zou zich die ervaring ontzeggen. Maar stel dat die persoon het nu wel durft. Die persoon tracht het verlangen te vervullen en tracht zich te verzetten tegen die leerkracht. Misschien is het succesvol. En dan zou die persoon kunnen ervaren hebben hoe het is om zo te zijn. En die persoon zou die ervaring ook kunnen willen. Al mag er hierbij wel toegevoegd worden dat het ook zou kunnen misgaan. Die persoon zou het kunnen durven en er zelf erg gekwetst door raken doordat het fout afloopt.

Het is ook mogelijk dat men iets gaat willen dat wel tegen zichzelf ingaat. In de vorige voorbeelden wordt er aangenomen dat wat men zou gaan willen eigenlijk niet tegen zichzelf zou ingaan. Maar het zou ook kunnen dat men bv. iemand slaat en dat men van dat geweld gaat genieten terwijl men voorheen niet zo gewelddadig had willen zijn.

Ik wens ook niet te veronderstellen dat men iets van zichzelf zou horen op te offeren wanneer men dingen gaat willen die men voorheen niet wou. Maar de ontdekking van wat men kan willen, lijkt me op zich wel positief te kunnen zijn. Omdat het ook kan leiden tot het gaan willen van nieuwe dingen die geen zelfopoffering van zichzelf vergen. Het lijkt me positief te zijn om op die wijze des te meer te kunnen ontdekken wat

men kan willen.

Die bevrijding is trouwens te relateren tot “De verborgen persoonlijkheid”. Want als men des te meer zou ontdekken wat men allemaal kan willen, zonder opoffering van zichzelf, dan zou men misschien ook des te meer openlijk kunnen nastreven wat men wilt.

Echter, het is belangrijk om op te merken dat men ook kan ontdekken wat men wilt op momenten dat men niet bezig is met het nastreven van verlangens.

8. Zelfzuchtige en onzelfzuchtige verlangens

Stel dat een dame naar een man verlangt in haar leven. Een man die haar leven zou veranderen in een avontuur. Ze wil zoiets meemaken. Maar wat ze net zou meemaken als ze zo’n man tegenkomt, dat zou voor haar open dienen te blijven. Aldus, als zo’n man in haar leven komt, dan zal die man dat zelf mogen invullen. Het zou de bedoeling zijn dat die man daar vrij in is. Natuurlijk zou die man niet eender wat mogen doen. Sommige avonturen zou ze niet willen. Maar het blijft open. Daarom is dat verlangen wat onzelfzuchtig naar die man en naar zichzelf toe.

Want het kan ook anders. Een andere dame zou op zoek kunnen zijn naar een man die aan allerlei specifieke voorwaarden voldoet. En als aan die voorwaarden voldaan zou zijn, dan zou die man daarnaast vrij mogen zijn. Maar die man zou dus aan haar specifieke verlangens dienen te voldoen. Dit zou men dan zelfzuchtige verlangens kunnen noemen.

Zelfzuchtige en onzelfzuchtige verlangens kunnen elkaar hinderen. Als men onzelfzuchtige verlangens verlangt, dan zouden zelfzuchtige verlangens daar in de weg van staan. Als men zelfzuchtige verlangens verlangt, dan lijkt men moeilijk in staat te zijn om tot onzelfzuchtige verlangens te komen.

9. Het verlangen naar vrijheid

Uit een documentaire genaamd “Fast, Cheap & Out of Control” vernam ik dat voor een leeuw die is grootgebracht in een circus en die nooit de wilde natuur heeft gekend, diens kooi geen kooi is. Het is zijn thuis. Het is de omgeving waarin hij gevoed wordt en geen gevaren kent. Maar het is wel een kooi. Terwijl, wanneer die leeuw dient te presteren onder

dwang bij een voorstelling, die leeuw zich net niet vrij zou voelen. Ook al is hij dan net uit die kooi. Dus terwijl men zou neigen te denken dat het voor die leeuw net als meer vrijheid aanvoelt om uit die kooi te zijn, is het misschien net andersom.

Bij mensen is er soms iets enigszins gelijkaardig aan de hand. Hun huiselijk leven, hun stabiliteit en hun gewoontes kunnen comfort en veiligheid geven en stress mijden. Soms spreekt men over een comfortzone waarin de mens vaak wilt vertoeven. Ik wens te spreken over een verlangen naar vrijheid. De mens kan verlangen naar zo'n comfortzone en dat zien als diens vrijheid.

Maar natuurlijk kan er ook een weerstand of afkeer optreden. Waarbij men aanvoelt dat dit verlangen naar vrijheid net in de weg staat van vrijheid. Wat niet toevallig is want het verlangen bepaalt reeds voor zich wat men wilt. En als men bv. een verlangen heeft om voor de Tv te zitten luieren en als men tegelijkertijd zich had voorgenomen om aan sport te doen, dan kan dat verlangen ervoor zorgen dat men niet aan sport doet. Toch kan op het moment dat men zichzelf dan verleidt om Tv te kijken, dat ineens als een vrijheid gaan aanvoelen. Het kan ineens meer lijken dan het zich uitputten door te gaan sporten. En zo lijkt men zichzelf te kunnen misleiden. Want het zou kunnen dat men begrepen had dat het sporten belangrijker is voor zich, ook al verlangde men dat op dat moment minder. Natuurlijk, er kan wel betwist worden of het gaan sporten voor zich wel zou getuigen van meer vrijheid. Maar indien dat niet zo zou zijn, dan zijn er vast wel andere dingen die zich wel meer vrijheid zouden schenken.

Al is het ook mogelijk om dat verlangen naar vrijheid als de eigen vrijheid te gaan aanzien in plaats van dat verlangen te aanzien als een inperking op de eigen vrijheid. Dat uitgangspunt kan genomen worden.

Maar als men echter gaat inzien dat, voor zich, het verlangen naar vrijheid in de weg staat van meer vrijheid, dan kan het helpen wanneer men dat bij zichzelf kan gaan herkennen wanneer men op het punt staat om zich te laten verleiden door dat verlangen naar vrijheid. Als er bij zichzelf een besef is dat men zich laat meeslepen door zo'n verlangen dat een vrijheid aanbiedt die in werkelijkheid minder biedt voor zich dan datgene wat men wou nastreven, en als men dat verlangen zich daardoor kan ontzeggen, dan kan men over meer vrijheid gaan beschikken.

10. De vorming van de wil

Wat is het verschil tussen de wil en het verlangen? Zoals ik het zie, zal men een verlangen willen op het moment dat het opduikt in zich.

Soms verlangt men echter iets dat men wilt willen maar niet wilt. Zoals wanneer men zou willen dat men wilt werken terwijl men eigenlijk niet wilt werken. Dus men zou kunnen inzien dat het werken deugdzaam is… alleen wilt men het niet. Zelfs wanneer men inziet dat men zich goed zou voelen wanneer men het wel zou gedaan hebben.

Er kan dus iets in zich zijn dat zich tegenhoudt. Alsof er een wil is die men niet koos en die men misschien zelfs niet wilt. Maar die er toch is. En soms lijkt men dan een middenweg te zoeken. Door iets te doen dat men zowel wilt als wilt willen. Dus als er bv. een bepaalde taak zou zijn die men zou dienen te doen terwijl men een sterke tegenzin heeft om ze te doen, dan zou men ze neigen uit te stellen. Aangenomen dat men zich kan veroorloven om ze uit te stellen, kan men wel alsnog iets doen dat men ook wel zou willen gedaan hebben en dat men wel kan doen zonder tegenzin.

11. Positieve en negatieve wil / verlangens

Laat me eerst het verlangen uit onvrede introduceren. Dit verlangen zou bv. kunnen ontstaan als een wens om wraak te nemen. Terwijl men misschien geen wraak wilt nemen. Dan zou dat verlangen uit onvrede zich trachten te leiden naar iets dat men eigenlijk niet wilt. Maar een verlangen uit onvrede kan zich ook leiden naar iets dat men eigenlijk wel wilt.

Men zou bv. allerlei voornemens kunnen gemaakt hebben terwijl men daarna die voornemens verwaarloost. Dan zou er ook een verlangen uit onvrede kunnen ontstaan. Waarna men dan aan zichzelf zou kunnen stellen dat men niet langer wilt falen met het bereiken van wat men wou bereiken. Dus dat verlangen uit onvrede leidt zich dan tot wat men eigenlijk wou doen. Het leidt zich naar wat men wilt. Maar op een negatieve wijze. Men zegt eigenlijk tegen zichzelf bij die verwaarlozing van die voornemens: ”Dit is niet wat ik wil. Ik wil dat niet langer.” Men zou het dus negatieve wil kunnen noemen. Het is een reactie op wat men als negatief acht.

Daartegenover staat positieve wil. Er zou positieve wil kunnen geweest zijn wanneer men die voornemens maakte. Die voornemens zouden voor zich positief zijn en men wilt datgene wat men als positief acht.

Zowel positieve als negatieve wil kan leiden tot de vorming van de wil.

Zowel positieve als negatieve wil kunnen nadelig zijn voor zichzelf. Men zou bv. uit positieve wil op een verlangen kunnen ingaan. Dan zou men een wil ontwikkelen die op dat moment stelt dat het positief is om op dat verlangen in te gaan. Maar de kans bestaat dat men achteraf liever niet op dat verlangen was ingegaan. De positieve wil zou dan negativiteit voortbrengen.

Ook negatieve wil kan negativiteit voortbrengen. Uit negatieve wil kan men zich immers afsluiten van positieve wil. Als men bv. heel hard heel veel dingen niet meer wilt omdat ze zich moeilijkheden bezorgen, dan kan men nadelige effecten mijden. Maar men kan ook tegelijkertijd nadelige effecten veroorzaken. Want men zou vele dingen kunnen gaan mijden die eigenlijk wel degelijk positief voor zich zouden zijn. Maar omdat men er negatieve aspecten mee associeert, zou men het toch als positief kunnen achten om zich die dingen te laten.

Positieve wil en negatieve wil kunnen elkaar ook aanvullen. Hierbij zou de negatieve wil dan kunnen voorkomen dat men zou ingaan op een positieve wil die negativiteit zou veroorzaken. Aldus, in het voorbeeld van het ingaan op dat verlangen, zou het dan de negatieve wil kunnen zijn die voorkomt dat men zou ingaan op dat verlangen. Zodat men achteraf geen negativiteit zou ervaren doordat men niet op dat verlangen was ingegaan omwille van die negatieve wil. De negatieve wil dient dan groot genoeg te zijn om die positieve wil die negativiteit veroorzaakt, te voorkomen.

Net zoals positieve wil kan voorkomen dat men zou ingaan op negatieve wil die negativiteit kan veroorzaken. Zoals wanneer men bv. een wandeling zou maken die zich eigenlijk deugd zou doen maar waarbij men wel eerst zich diende te overtuigen dat die wandeling wel degelijk iets was dat men zou gewild hebben. Hier dient dan de positieve wil groot genoeg te zijn om negatieve wil die negativiteit veroorzaakt, te voorkomen.

Wanneer de positieve wil en de negatieve wil elkaar aanvullen, dan hoeft

men het niet louter met positieve wil óf negatieve wil te klaren. Ze kunnen in functie staan van elkaar.

Tot nog toe werd er gefocust op positieve wil en negatieve wil in plaats van op positieve verlangens en negatieve verlangens. Maar wat me in deze tekst leek te gelden over de wil, lijkt me ook te gelden over verlangens.

12. De interne en externe wil / verlangens

Stel dat een kind zich inbeeldt dat hij/zij op reis is door simpelweg door de tuin te dwalen. Voor een volwassene zou dat veel moeilijker kunnen zijn omdat die volwassene zich dan zou kunnen gaan aanzien als diegene die doet alsof die op reis is. Alsof die volwassene dan buiten zichzelf staat en vanuit dat standpunt kijkt naar zichzelf, aldus, als iemand die doet alsof die op reis is. Men neemt een derde persoonsperspectief in. Dit perspectief werd ook reeds wat besproken in "Binnen en buiten de ervaring", een onderdeel van "Toepassing van bewustwording op onmacht". Nu wens ik datgene wat men wilt uit dat perspectief als de externe wil te beschouwen. Net zoals een wil vanuit een perspectief van de eerste persoon, zoals bij dat kind, wens te aanzien als interne wil.

In dit voorbeeld wordt het duidelijk dat die volwassene misschien niet die interne wil kan uitvoeren omdat diens externe wil in de weg staat. Aldus, die volwassene kan niet 'op reis gaan' in de tuin omdat die zou denken dat die doet alsof. De volwassene zou eerder werkelijk op reis moeten gaan opdat hij/zij niet zou denken dat hij/zij maar doet alsof. Dan zou die interne wil te vervullen zijn omdat die externe wil ook vervuld zou zijn. Aldus, één wijze om diens wil te vervullen, is door iets te doen dat zowel diens interne wil als diens externe wil zou vervullen.

Soms zal men echter niet iets vinden of willen dat zowel de interne wil als de externe wil vervult. En dan dient ofwel de interne wil wat te buigen voor de externe wil, of andersom. Men zou bv. kunnen trachten om het leven makkelijk voor zich door een wijze te zoeken waarop men zich kan voorzien in de levensbehoeften door toch weinig te hoeven werken. Dit zou dan de interne wil kunnen zijn. Maar misschien twijfelt men. Misschien voelt men dat men zo ook een ander leven opgeeft. Misschien zou men ook wel een leven kunnen leiden waarin men voltijds werkt. Alleen zou het kunnen dat vele werk lijkt gepaard te gaan met

ervaringen van zichzelf die men liever zichzelf zou besparen. Als het moeilijk zou zijn om een compromis tussen beide te vinden… of als men geen compromis wilt, dan zal men uiteindelijk voor één van beide opties dienen te kiezen. Hierbij aangenomen dat er slechts die twee opties zouden zijn.

Die interne wil en externe wil is ook te relateren aan datgene wat werd besproken in "De piramide", een onderdeel van het hoofdstuk "Op zoek naar bevrijding". Hierin werd een piramide opgesteld met 4 categorieën. De laagste categorie ging over datgene wat men niet wou en later ook niet wou gehad hebben, zoals onmacht. Bij onmacht zou dan zowel die interne wil als die externe wil niet vervuld zijn. Want men zou onmacht niet willen en men zou zich ook niet willen aanzien als iemand die onmacht had.

Een tweede categorie ging over datgene wat men wilt maar waarvan men later niet zou willen dat men het zou gedaan hebben, iets wat het geval zou kunnen zijn bij verlangens. Bij verlangens zou het kunnen dat die interne wil eerst vervuld is en dat men later toch niet zou willen dat men iemand was geweest die dat verlangen vervulde. Dan zou die externe wil niet vervuld zijn.

De derde categorie ging over datgene wat men wilt en later ook zou gewild hebben. Het zou om liefde kunnen gaan of over datgene wat men deugdzaam acht. Dan zouden zowel die interne wil als die externe wil kunnen vervuld zijn.

De vierde categorie ging over datgene wat men nu niet wilt maar waarvan men later wel zou gewild hebben dat men het gedaan zou hebben. Dan zou het kunnen gaan om plicht of zelfs over zelfopoffering. Dan zou er de externe wil zijn, maar nog niet de interne wil. Aldus, men zou zich willen aanzien als iemand die dat zou doen, ook al heeft men niet veel zin om het uiteindelijk ook werkelijk te doen. Hier zou men dan die externe wil dienen voorop te stellen. Dit kan een wijze zijn om een wil te vervullen die men anders niet zou vervullen. Maar het kan zeer moeilijk zijn om het ook werkelijk te doen als die interne wil uitblijft.

Ook in deze tekst werd er gefocust op de wil in plaats van op verlangens. Maar deze tekst lijkt ook toepasbaar te zijn op verlangens. Verlangens lijken prominenter aanwezig te zijn bij het interne en de wil lijkt prominenter aanwezig te zijn bij het externe.

13. Wat men wilt hebben en wie men wilt zijn

De zelf kan zich op zeer diverse wijzen uiten. Op het ene moment zou men misschien machtsgeil kunnen zijn, op een ander moment zou men angst kunnen hebben om macht te gebruiken. Of op het ene moment zou men op verlangens willen ingaan die men zich op een ander moment had willen ontzeggen. Op het ene moment heeft men durf terwijl men op een ander moment in een gelijkaardige situatie mogelijk angst zou hebben.

Wat men wilt is afhankelijk van de uiting van de zelf op dat moment. En als die zelf zich dan op zovele wijzen kan uiten, dan kan men op zovele wijzen iets willen en dan kan men ook zoveel verschillende dingen willen. Dus hoe zou men dan kunnen te weten komen wat men nu eigenlijk wilt? Ik denk door te weten te komen wie men nu eigenlijk wilt zijn. Aldus, door de uitingen van de zelf waarmee men zich wilt vereenzelvigen, of zich zou kunnen vereenzelvigen, te ontdekken. En uit die uitingen van de zelf die men wilt, zal dan volgen wat men wilt.

Wegen

1. De weg tot zich en de weg uit zich

Stel dat een kind veel snoept, dan zou dat kunnen leiden tot buikpijn. Het kind zou een verlangen kunnen hebben om veel te snoepen en dat is voor het kind als een weg die uit zich komt. Het verlangen om veel te snoepen was reeds aanwezig bij het kind. En uiteindelijk was er de mogelijkheid om die gretigheid uit te oefenen. Maar dan komt die buikpijn. En het kind zou mogelijk aanvankelijk niet willen toegeven aan het feit dat die buikpijn diens fout is. Want het kan moeilijk zijn om aan zichzelf toe te geven dat men fout is. Maar die buikpijn zou zich kunnen overtuigen om niet meer zo gretig om te gaan met het eten van snoep. En dat is een voorbeeld van een weg die tot zich komt. Het kind had voorheen niet de gedachte dat het werkelijk beter zou zijn om niet zoveel te snoepen. Maar na die buikpijn wel. Er is een wording. En die weg die tot zich kwam zou mogelijk kunnen veranderen in een weg die uit zich zou komen. Aldus, het kind zou de gedachte kunnen opnemen dat het best niet langer zoveel snoept. Het kind zou zo ook iets kunnen begrepen hebben dat het kind voorheen niet begrepen had. Er is eigenlijk een assimilatie.

En zulke assimilatie lijkt me noodzakelijk te zijn bij de mens. Want ik denk niet dat het voldoende is om enkel te kunnen leren vanuit dat wat reeds aanwezig is in zich. Omdat men zo niet alles kan leren van wat kan geleerd worden. Men zou het als dusdanig kunnen bekijken: stel dat men de kleur geel en de kleur blauw kent, dan zou men de kleur groen eruit kunnen afleiden als een mengeling van geel en blauw. Maar men zou de kleur rood er niet uit af kunnen leiden. Die kleur dient tot zich te komen. Zo lijkt het ook met ideeën te zijn. Sommige ideeën dienen tot zich te komen.

Wat dus eigenlijk wilt zeggen dat de mens ideeën zou opdoen die zich zouden neigen te veranderen op een wijze die men niet had kunnen voorzien omdat men voorheen geen weet had van die ideeën die men dan opgedaan heeft. Aldus, het lijkt noodzakelijk te zijn om soms een wording te doorgaan die men niet had kunnen anticiperen vanuit wat men reeds wist. En het doorgaan van zulke wording maakt eigenlijk deel

uit van het mens zijn.

2. De kwelling

Stel dat men een ongeluk heeft begaan en er is iemand ernstig gewond raakt. En stel dat men zich schuldig voelt en dat men hoopt op begrip van anderen. Maar stel dat men net merkt dat vele mensen zich beginnen te aanzien als een misdadiger. Ineens zou het beeld van zichzelf kunnen instorten. Dat beeld van zichzelf dat men trachtte uit te dragen naar hen, lijkt ineens niet meer te kunnen bestaan. Want men meent dat zij een heel ander beeld hebben van zich. En ineens lijkt men dan niet meer te kunnen zijn wie men wilt zijn. Maar men wilt zichzelf niet opgeven. Men wilt die betekenis in zichzelf niet opgeven. Maar ergens zou men kunnen begrijpen dat het te laat is. Dat het niet alleen de blik van anderen naar zich heeft veranderd maar dat het ook zichzelf heeft veranderd. En dat men niet die verandering wou doorgaan en dat het zich toch is overkomen. Dus enerzijds zou men ervaren dat men niet meer kan zijn wie men wou zijn maar anderzijds zou men ook ervaren dat men ook niet wilt zijn hoe men zich dan nu ervaart. En hierdoor ontstaat er een kwelling. Die kwelling lijkt mogelijk te roepen om een uitweg. En er zijn vast uitwegen te vinden. Maar het zijn mogelijk uitwegen waarvan men voorheen vond dat men ze niet hoorde te nemen. Die persoon zou bv. kunnen verhuizen naar een plek waar niemand zich kent. Opdat men daar nog zou kunnen zijn wie men wou zijn. Maar zo'n verhuis wou men mogelijk voorheen niet. En dan zou het kunnen dat men het nu ook niet zou willen. Bovendien zou er teveel kunnen gebeurd zijn om het te vergeten. De verandering is er reeds. Een stuk van zichzelf is opgegeven. En als men dan voort wilt, dan dient men dat te kunnen aanvaarden.

In dit voorbeeld ging het over een ongeluk dat veroorzaakt werd maar er zijn tal van voorbeelden mogelijk. Er hoeven niet zo'n ernstige gevolgen gepaard te gaan met zo'n kwelling. En men heeft vast zelfs reeds voorbeelden van een kwelling bij anderen gezien. Men heeft mogelijk zelf wel eens een kwelling doorgaan. En wat er in zo'n kwelling plaatsgrijpt, is een wording. Een wording die negatief aanvoelt en die men zou dienen te leren aanvaarden als men zichzelf niet wilt opgeven omwille van de omstandigheden die zich zijn overkomen. Die wording op zich hoeft niet altijd negatief uit te draaien voor zichzelf. Die verandering kan evenzeer leiden tot een groei van zichzelf. Maar men

dient het te kunnen verwerken. Het is niet iets dat men kiest. Het is een aangedane ervaring. En er kunnen evenzeer negatieve gevolgen zijn die vele jaren blijven duren.

In “Eén bepaalde weg” zal een weg aan bod die men enigszins in deze tekst zou kunnen herkennen.

3. Eén bepaalde weg

Als men aan iets betekenis hecht en als men deels niet inziet waarom men die betekenis eraan hecht, dan bestaat de mogelijkheid dat, wanneer men dat aspect dat men niet had ingezien wel gaat inzien, men niet meer diezelfde betekenis eraan kan hechten. Alsof er een gat ontstaat in die constructie van die betekenis. En eens men dat gat ontdekt, dan is die constructie mogelijk niet meer zo solide als dat ze voorheen leek te zijn. En als men inderdaad iets met enige naïviteit veronderstelde of nastreefde, dan lijkt het dat men enige naïviteit overwonnen heeft als men die naïviteit gaat inzien. Wat als positief kan geacht worden. Maar ondertussen zou ook datgene waar men betekenis aan hechtte en dat men nastreefde minder geloofwaardig kunnen worden. En er kan dus een verschuiving plaatsgrijpen van het geloven in die betekenis naar het geloven dat men niet langer dient of hoort te geloven in die betekenis. Of er slechts in hoort te geloven onder bepaalde voorwaarden opdat onder die voorwaarden het toch niet naïef hoeft te zijn om er in te geloven.

En als men des te meer zulke gaten gaat ontdekken in al datgene waar men betekenis aan hecht, dan kan er des te meer zulke verschuiving plaatsgrijpen.

En het lijkt ook enigszins begrijpelijk dat er zulke verschuiving plaatsgrijpt. Uiteindelijk lijkt men, als men wat jonger en nog wat naïever is, in allerlei dingen te gaan geloven die niet altijd zo realistisch zijn. En als men veel van die aspecten waar men betekenis aan hechtte zou loslaten dan zou dat enerzijds als een bevrijding kunnen aanvoelen aangezien men niet langer zou gebonden zijn aan het hechten van een betekenis die mogelijk niet zo realistisch was.

Maar anderzijds, soms wilt men een betekenis niet loslaten ook al ziet men in dat er problemen zijn bij het willen blijven vasthouden aan die betekenis. Men zou een belang kunnen hechten aan die betekenis. En dan zou men kunnen blijven trachten om te zoeken hoe men die betekenis

wel kan volbrengen op een wijze die men als realistisch en correct acht. En de mogelijkheid bestaat dat men geleidelijk aan wel degelijk zou gaan inzien in welke gevallen het bekomen van die betekenis mogelijk is en mogelijk is voor zich. En in welke gevallen het niet zo zou zijn. En bij die gevallen waar het niet zo zou zijn, zou men het dan ook kunnen loslaten om dan die betekenis te willen volbrengen en om dan die betekenis er te willen aan hechten.

En eens men in al zulke gevallen het kan loslaten om die betekenis er te blijven aan hechten die men er wou aan hechten, dan zou men mogelijk minder hoeven te vechten tegen een gevoel van betekenisloosheid. Omdat men dan zou inzien of menen in te zien in welke gevallen het mogelijk zou zijn om die betekenis er te willen blijven aan hechten en in welke gevallen het niet zo zijn. En als men kan aanvaarden in welke gevallen het niet zo zou zijn, dan zou het mogelijk minder aanvoelen alsof men iets opoffert om in die gevallen niet te kunnen vasthouden aan die betekenis die men er wou aan hechten.

Maar omdat men er minder nog aan zou hoeven vast te houden, zou het ook makkelijker kunnen worden om er niet langer die betekenis te blijven aan hechten en om niet langer die betekenis te blijven nastreven in die gevallen waar men het wel mogelijk acht om die betekenis te kunnen bekomen.

En hoe meer men het zou kunnen om allerlei betekenissen los te laten, hoe meer men zou kunnen vinden dat men die betekenissen niet hoeft na te streven. En dat kan als een bevrijding aanvoelen omdat men simpelweg bevrijd zou zijn van het idee dat men dat wel zou hoeven te doen.

Echter, zulke attitude kan ook een nadeel hebben. Als men namelijk vindt dat men aan allerlei aspecten geen betekenis hoeft te hechten dan kan het moeilijker worden om er nog wel een bepaalde betekenis aan te blijven hechten wanneer men dat wel zou willen omdat men reeds een attitude zou aangenomen hebben die zo los is. En als men dat niet zou willen, dan zou men voor een stuk zulke losse attitude dienen achter te laten.

En indien men zulke losse attitude zou willen loslaten, dan wilt dat daarom misschien niet zozeer zeggen dat men zou *hoeven* om bepaalde betekenis te gaan hechten en na te streven. Het wilt misschien eerder

zeggen dat men zou besluiten dat men zou *willen* om de betekenis die men er wilt aan hechten eraan te gaan hechten en te gaan nastreven.

En wat men doorheen deze tekst kan zien ontstaan, is een weg die men zou kunnen afgelegd hebben of zou kunnen aan het afleggen zijn. Mogelijk zijn er heel andere wegen mogelijk die ook zouden kunnen beschreven worden. Maar wat er me wel lijkt mogen vastgesteld worden is dat er wegen zouden kunnen beschreven worden die een zekere logica in zich dragen. En het kan helpen om te zien dat er zo'n weg kan bestaan.

4. Verenigbaar en onverenigbaar

Men kan niet zowel arm en rijk zijn, en ik heb het hier dan over geldelijke en materiële rijkdom. Arm en rijk zijn dan twee tegengestelden. Dus als men een karig bestaan wilt nastreven of een luxueus bestaan wilt nastreven, dan zal men het andere bestaan uitsluiten. Ze zijn onverenigbaar.

Soms is de kwestie echter niet zo simpel. Wat bv. met macht en moraliteit? Dit zijn geen tegengestelden maar ze kunnen elkaar wel uitsluiten. Men kan macht nastreven en hierbij gruwelijke dingen doen. En ik neem dan aan dat dit niet moreel zou zijn.

Men kan ook wat moreel zou zijn, nastreven zonder ook maar enigszins gebruik te maken van macht. Dan heeft men macht uitgesloten. Maar men zou al snel merken dat men macht nodig heeft om vaker te kunnen bekomen wat moreel zou zijn. Als twee mensen bv. hevige ruzie maken dan zou het kunnen helpen als men die ruzie onderbreekt. Maar men zou mogelijk niet die ruzie onderbreken door simpelweg te stellen dat ze geen ruzie horen te maken. De intentie is niet voldoende. Men dient het te kunnen bekomen. Door bv. iets te zeggen dat aan hen duidelijk maakt dat die ruzie onzinnig is voor hen. Dus macht en moraliteit kunnen elkaar aanvullen. Ze zijn deels verenigbaar. Hierbij neem ik dus aan dat het onderbreken van die ruzie goed is.

Want wat is moreel? Wat is goed? Als men aanneemt dat het maken van zo’n ruzie goed is, dan volgt hieruit dat de macht die wordt gebruik bij het ruzie maken ook verenigbaar is met wat moreel is.

Mensen kunnen zichzelf enige vrijheid schenken in hun opvattingen van wat moreel zou zijn of niet immoreel zou zijn. Als een leerkracht bv.

autoritair is, dan zouden de meeste leerlingen mogelijk goed hun leerstof doornemen. En die leerkracht zou diens gedrag daardoor kunnen rechtvaardigen. Terwijl er mogelijk ook leerlingen zijn die gekwetst raken omwille van dat autoritair gedrag. En dan kan men bevragen: kon die leerkracht er niet voor zorgen dat die leerlingen hun leerstof goed zouden doornemen zonder dat er leerlingen zouden gekwetst raken? Vast wel, maar dan dient men te gaan onderzoeken wat werkelijk moreel zou zijn. Dus men dient dan een duidelijk onderscheid te maken tussen macht en moraliteit voordat men zou nagaan hoe macht en moraliteit elkaar kunnen aanvullen. En hoe meer men dat onderscheid maakt, hoe meer macht en moraliteit los komen te staan van elkaar. Dus men haalt ze uit elkaar opdat men ze opnieuw kan gaan combineren. In dat proces wordt er dus niet gesteld dat macht en moraliteit verenigbaar of onverenigbaar zijn. Er wordt enkel gesteld dat wanneer men macht en moraliteit los van elkaar gaat beschouwen, men beter zou kunnen zien wat macht is en wat moreel is. Opdat men daarna beter zou kunnen zien welke macht werkelijk moreel zou kunnen zijn.

Men kan het proces als volgt voorstellen: als één verzameling moraliteit voorstelt en een andere verzameling macht voorstelt, zoals de persoon macht en moraliteit aanziet, dan zou er aanvankelijk een grote gemeenschappelijkheid kunnen zijn tussen die twee verzamelingen omdat men die twee thema's nog niet zo goed van elkaar heeft onderscheiden. Als men dan dat onderscheid gaat maken, dan zou de gemeenschappelijkheid die er is voor zichzelf kunnen afnemen.

Men kan hier opmerken dat er zo gedrag verdwijnt dat men voorheen zowel als moreel en als macht had beschouwd. Dus als men dan zowel moreel wilt zijn en macht wilt gebruiken, dan zou er minder gedrag zijn dat men hiervoor zou mogen uitvoeren. Er zou een vernauwing zijn.

Mensen kunnen zich verzetten tegen het maken van zulke vernauwing. Die autoritaire leerkracht zou er zich kunnen tegen verzetten. Alsof diens gedrag ineens niet meer zou mogen. Zo kan er verdeeldheid ontstaan. Alsof men aan die persoon zou stellen dat hij/zij geen autoriteit mag hebben. Maar dat zou niet exact juist zijn. In dit voorbeeld is het probleem niet autoriteit op zich, maar de wijze waarop die autoriteit wordt uitgevoerd. Men zou kunnen komen tot een nieuwe verenigbaarheid en misschien wel zonder aan autoriteit te hoeven inboeten. Dus als die leerkracht werkelijk de autoriteit wilt goedpraten en niet het kwetsen van leerlingen, dan zou er volgens zich misschien geen probleem zijn om een andere aanpak van autoriteit aan te nemen. Die leerkracht zou nog evenveel macht kunnen hebben als dat die wou hebben. Dus het doorgaan van die vernauwing van die vrijheid kan weer leiden tot een verruiming van de vrijheid.

Maar evenzeer zou die leerkracht de andere richting kunnen uitgaan. Die leerkracht zou zich diezelfde macht die hij/zij had kunnen blijven rechtvaardigen ook al zou die leerkracht ingezien hebben dat hij/zij hierbij nodeloos leerlingen zal kwetsen. Dan wordt het een haast obscene houding waarbij men aan die eigen vrijheid blijft volhouden terwijl men inziet dat het eigenlijk niet moreel is.

5. Nog een andere weg

Er was eens een vrouw in een land hier ver vandaan. En die vrouw diende haar man. En al wat die man van haar verwachtte, deed ze. Dit is wat van haar verwacht werd in de cultuur waarin ze leefde. En zij geloofde daar in. Zij geloofde in die plicht. Zij wou die plicht. En zo wijdde ze zich toe.

En het klinkt misschien wat vreemd, maar aanvankelijk voelde het aan als een vrijheid die ze nooit gekend had. Ze deed dingen die ze voorheen niet deed. Maar omdat haar man aan haar vroeg om die dingen te doen, deed ze het dan wel. En soms was dat als een openbaring. Er was een ontdekking van nieuwe ervaringen. En soms ontdekte ze zo wat ze

eigenlijk ook wel zelf had willen doen, maar voorheen had ze het nooit gedaan.

Maar soms viel het haar ook tegen om steeds haar man te volgen. Soms diende ze iets te doen dat ze eigenlijk liever niet wou doen. Soms vond ze het fout om dat te doen. Ze werd geconfronteerd met betekenisloosheid. En hoe meer betekenisloosheid ze had ervaren door haar man te volgen, hoe zwaarder het werd. Uiteindelijk leek er voor haar betekenisloosheid te schuilen in quasi alles dat ze diende te doen volgens haar man. Het voelde aan als dwang. Als opgelegde plicht. Die betekenisloosheid ging overheersen. Tot op het moment dat het zo niet meer verder kon voor haar. Ze trachtte om haar man te overtuigen om haar meer vrijheid te schenken. Maar haar man bleef weigeren. En uiteindelijk begreep ze dat ze diende te vluchten.

En al snel genoot ze van haar nieuwe vrijheid. Ze begreep dat haar man haar niet langer kon laten ontdekken wat ze wou. Maar ze begreep ook dat ze nu vrij was om zelf te ontdekken wat ze allemaal wou. En dat is wat ze deed. Ze wou nu alles is proberen. Het werd een grote ontdekkingstocht. Nog meer openbaring. En toch… na een tijd leek die ontdekkingstocht haar steeds minder te interesseren. De betekenisloosheid begon opnieuw te overheersen. Ze begreep wel dat ze de vrijheid om te doen wat ze wou, diende te hebben. Maar ze begon ook te begrijpen dat ze nu iets mist wat ze wel had toen ze samen was met haar ex-man, namelijk, die toewijding. Eigenlijk had ze dus ook wat betekenisvolheid opgegeven. Maar ze begreep dat ze niet terug wou gaan naar haar ex-man, naar haar vorige leven en naar die opgelegde plicht. Dus vroeg ze zich af: hoe kan ik, nu ik vrij ben, toewijding vinden?

En het werd haar duidelijk dat ze diende te kiezen voor enkele dingen waaraan ze zich dan kon toewijden. Als ze zou kiezen om enkele dingen te doen waaraan ze veel waarde kon achten, dan zou dat meer waard zijn dan wanneer ze alles maar is doet, zo dacht ze. Zo zou ze nog steeds die opgelegde plicht missen en toch die toewijding kunnen nastreven. Maar ze begreep dat ze ook nu iets in zekere mate diende op te geven, namelijk, die vrijheid om zo veel mogelijk dingen te kunnen doen. Maar haar besluit stond vast. En ze kocht een boerderijtje. Dat is iets wat ze wel wou doen. En zo kon ze zich toewijden aan iets dat ze zelf wou doen.

En misschien dat het verhaal hier kan beëindigd worden. Al zou die dame nog een stap verder kunnen gaan. Ze zou ook kunnen ontdekken dat er eigenlijk wel iets is dat ze nog liever zou doen omdat het nog meer waard lijkt om te doen, ook al zou ze dan niet langer diezelfde vrijheid kunnen hebben. Dan zou ze bv. een werkgever kunnen hebben die haar soms dingen oplegt die ze niet wil doen. Dan ontstaat er weer opgelegde plicht. Als ze dan toch zou kiezen om dat te doen, dan zou ze alsnog de betekenisvolheid van het vrij zijn van opgelegde plicht opgeven opdat ze zich zou kunnen toewijden aan dat bepaalde ding waaraan ze zich wilt toewijden.

In dit verhaal ging de betekenisloosheid elke keer overheersen opdat het elke keer betekenisvoller leek om iets anders te doen, ook al zou er hierbij steeds ook betekenisvolheid opgegeven worden. Dus er ontstaat ook nieuwe betekenisloosheid. En toch zou men mogelijk nooit terug willen gaan naar een vorige fase omdat de betekenisloosheid die daarin schuilt voor zich te groot zou kunnen geworden zijn.

Bij elke stap lijkt men dus geen betekenisvolheid te kunnen bekomen zonder nieuwe betekenisloosheid te laten ontstaan. Aanvankelijk kon die dame niet die toewijding hebben zonder die opgelegde plicht. Daarna kon ze niet tegelijkertijd toewijding hebben en de vrijheid hebben om alles te doen. En daarna kon ze niet datgene hebben waaraan ze zich wou toewijden zonder opgelegde plicht te mijden, al lijkt die laatste stap mij optioneler te zijn.

Elke keer wijst men zo verlangens af. En niet omdat ze volkomen onhaalbaar zouden zijn. Dat zijn ze mogelijk niet. Als men zo verlangens afwijst, dan ontstaat er een zekere onthouding. Die dame had eerst kunnen verlangen dat haar gezegd werd wat ze diende te doen. Daarna is er onthouding van dat verlangen. Dan was er het verlangen om alles te doen. Daarna was er een zekere onthouding van dat verlangen. Daarna was er het verlangen om vrij te zijn van opgelegde plicht. Daarna was er een zekere onthouding van dat verlangen.

Zo ziet men een weg ontstaan. Deze weg werd hier uitgelegd met behulp van een verhaal en in dit verhaal zijn die fases allemaal keurig na elkaar gezet. In de werkelijkheid lijkt er me een soortgelijk verhaal te kunnen afspelen maar die verschillende fases zouden zich dan wat meer tegelijkertijd kunnen afspelen. Men zou bv. bij een werkgever kunnen

weggaan omdat men niet langer diens opgelegde plicht wilt maar men zou tegelijkertijd ietwat kunnen bezig geweest zijn met het nastreven van de vrijheid om alles te kunnen doen, doordat men bv. reeds bezig was met van job naar job te stappen.

Ervaringen en verklaringen

1. Van verklaringen naar ervaringen

Zoals reeds besproken in “Beïnvloeding op de perceptie” in “Toepassing van bewustwording op onmacht”, kan het doorgaan van een bewustwording onbedoelde gevolgen hebben. En die onbedoelde gevolgen dienen dan ook besproken te worden.

In het leven doet men allerlei ervaringen op en sommige van die ervaringen leiden tot allerlei problemen. Men zou bv. opnieuw en opnieuw een bepaalde onmacht kunnen ervaren en niet weten hoe er mee om te gaan. En om die problemen op te lossen en om te kunnen omgaan met die ervaringen kan men trachten om inzicht te krijgen in die ervaringen. Dit kan soms nodig zijn omdat sommige ervaringen zich problemen zouden kunnen blijven bezorgen. Als men tracht om een verklaring te vinden, dan zou men weer wat meer zelfcontrole kunnen verkrijgen. Men kan zo'n ervaring dan gaan plaatsen. Terwijl dat voorheen mogelijk niet het geval was. Die bewustwording kan dus helpen. Het kan dus helpen om zo'n verklaring te gaan hechten aan zo'n ervaring. Deze tekst zou als een mogelijk vervolg kunnen bekeken worden. Maar het is meer dan een vervolg. Deze tekst gaat over het feit dat als men een verklaring gaat hechten aan een ervaring dat dit dan bepaalde effecten kan hebben op zich, ongeacht hoe die ervaring uiteindelijk was voor zich.

Eén zo'n effect is dat een ervaring minder 'echt' zou kunnen worden voor zich. Stel bv. dat er woede in zich opkomt en dat men daarin opgaat. Dan is die woede zeer echt voor zich. Maar stel dat men gaat verklaren waarom die bepaalde woede bij zich ontstaat en stel dat die woede dan opkomt, dan zal die woede mogelijk minder echt gaan aanvoelen. Omdat men zou kunnen inzien, terwijl die woede opkomt, wat die woede zou betekenen en niet zou betekenen. Men zou die woede kunnen gaan associëren met allerlei fenomenen. En men zou zo in een relatie kunnen gaan staan tot die woede. En in plaats van erin op te gaan en die woede te geloven zou men zo die woede kunnen gaan afwijzen als een gedrag dat men als ongeloofwaardig acht omwille van de redenen die men met die woede associeert. En terwijl men dus aanvankelijk opging in die

ervaring van die woede zou men nu die woede naast zich kunnen neerleggen omwille van een verklaring die men associeert met die ervaring. En dan ervaart men niet langer die woede op diezelfde wijze. Wat men zou doen is een transitie maken van een bepaalde ervaring naar een bepaalde verklaring. Aldus, naar een bepaald perspectief omtrent die ervaring.

En men zou de neiging kunnen hebben om des te meer ervaringen die men heeft, te willen vatten en te willen bekijken vanuit een perspectief dat men als redelijk acht. En zo zou men dus eigenlijk het gedrag kunnen ontwikkelen om des te meer ervaringen die men heeft te gaan associëren met allerlei fenomenen. En zo zou men dus bij des te meer ervaringen een transitie gaan maken naar een verklaring. En dat is begrijpelijk als ervaringen zich moeilijkheden bezorgen. Het is begrijpelijk als men zich beter wilt begrijpen. Maar in zekere zin zou men in grotere mate ervaringen naast zich kunnen gaan neerleggen die ooit wel echter aanvoelden voor zich. Zodat men dus minder ervaringen als echt zou gaan aanvoelen tenzij men zich zou openstellen tot nieuwe ervaringen. En dat is niet altijd het geval.

Stel bv. dat men zichzelf is gaan trachten te begrijpen omwille van een gebrek aan zelfcontrole dat men had en omwille van de problemen dat dit gebrek aan zelfcontrole met zich meebracht. Na een tijd zou men kunnen gaan inzien dat men inderdaad wel degelijk zichzelf in aanzienlijke mate is gaan begrijpen en dat men inderdaad wel degelijk een zekere zelfcontrole bekomen heeft. Maar dit wilt echter nog niet zeggen dat men zich ook gaat openstellen voor nieuwe ervaringen. Men zou kunnen blijven trachten om die zelfcontrole uit te oefenen en men zou dus kunnen blijven trachten om vele ervaringen die men heeft te gaan plaatsen volgens een bepaald perspectief opdat men die zelfcontrole zou hebben. En zo zou men zich minder kunnen gaan openstellen voor het opdoen van nieuwe ervaringen.

Terwijl men open zou kunnen zijn voor het opdoen van nieuwe ervaringen. Ervaringen waarvoor men nog geen verklaring heeft. Ervaringen waarvoor men zich in zekere mate open kan stellen. En in die ervaringen die men opdoet zou men achteraf wel fenomenen in kunnen gaan zoeken en terugvinden. En net omdat men nieuwe ervaringen opdoet, kan men nieuwe fenomenen gaan ontdekken. Het is omdat men nieuwe ervaringen gaat opdoen dat er een wisselwerking kan

plaatsgrijpen. Waarbij men enerzijds nieuwe ervaringen opdoet of zich opnieuw gaat ervaren op een wijze waarop men zich lange tijd niet had ervaren. En waarbij men anderzijds, eventueel, allerlei aspecten kan ontdekken in die nieuwe ervaringen. Maar om dit te bekomen kan het helpen als men zich gaat openstellen tot het gaan ervaren van zichzelf en de omgeving. En om dat te kunnen bekomen kan het dan ook helpen als men in mindere mate de omgeving en zichzelf reeds gaat plaatsen volgens allerlei perspectieven. Opdat men open zou staan om de omgeving, zichzelf en situaties tot zich te laten komen.

Er zijn zovele perspectieven mogelijk waarop men iets kan bekijken. En zulke perspectieven doet men op uit ervaringen. Een ervaring is als een bepaalde relatie die men aangaat. En het is de ervaring die tot zich komt. Als men zo'n bepaalde ervaring niet heeft gehad, dan kan men wel trachten om tot dezelfde perspectieven te komen door erover na te denken. Maar ik denk niet dat men daarmee tot dezelfde ervaring komt. De ervaring kan dus als een vitale component zijn waaruit men dan de eigen perspectieven kan ontwikkelen.

Men zou liefde als voorbeeld kunnen nemen. Iemand zou kunnen nadenken over liefde en er allerlei ideeën over ontwikkelen op basis van de ervaringen die men heeft gehad. En op basis van wat redelijk lijkt om aan te nemen. Maar als die persoon bv. nog nooit een zeer intieme relatie heeft gehad waarin liefde zo overduidelijk zich manifesteert, dan mist die persoon mogelijk een ervaring die aan zich zou duidelijk maken wat liefde ook kan betekenen. En zo zijn er mogelijk nog zovele andere ervaringen omtrent liefde die de persoon zou kunnen opdoen. Uiteindelijk lijkt het zo te zijn dat er zovele verschillende wijzen zijn waarop liefde zich kan manifesteren. En men kan dan wel gaan nadenken over liefde om eruit te leren. Maar toch lijkt de ervaring ook vaak cruciaal te zijn. En dat lijkt me niet alleen zo te zijn omtrent liefde maar ook omtrent de zovele andere aspecten van het leven.

Het is ook zo dat er altijd iets te ervaren is. Als de lezer zich bv. even afwendt van het lezen van dit boek en zich bv. tracht bewust te worden van wat het betekent om daar op dat moment in diens te leven te zijn, dan zal dat kunnen gepaard gaan met een bepaalde ervaring. Evenzeer zou men in gedachten zijn en dan zou er ook een bepaalde ervaring zijn maar men zou ze dan mogelijk niet zo bewust ervaren omdat men in gedachten is.

Maar ik wens eigenlijk wel degelijk mee te geven dat er meer is dan ervaringen opdoen om er verklaringen uit te halen. Ik wens de lezer niet de indruk te geven dat het mens zijn zich volgens mij zou beperken tot het bekomen van verklaringen uit ervaringen. Al lijkt er mij niets mis te zijn met het leren uit de eigen ervaringen.

Trouwens, één reden om ervaringen op te zoeken, is om in sommige van die ervaringen een geloof te kunnen vinden. Het doorzien van ervaringen kan leiden tot een gebrek aan geloof in die ervaringen omdat men een verklaring vindt die iets anders lijkt te stellen dan die ervaring zelf. Maar wat als men alle ervaringen die men heeft zou doorzien? Men zou zich bij elke ervaring het geloof erin kunnen ontnemen. Ervaringen zouden dan voor zich steeds kunnen ontkracht worden. Terwijl men misschien wel zou willen geloven in ervaringen. De beleving van ervaringen die men nog niet doorzien heeft of die men niet steeds wenst te doorzien, kan leiden tot een geloof in die ervaringen.

2. De persoonlijke ervaring laten zijn

Het is opmerkelijk dat men soms iets dient te bespreken dat voor mensen vaak zo spontaan gebeurt, namelijk, dat zij een bepaalde ervaring krijgen van zichzelf. Maar er zijn uiteenlopende wijzen waarop dat gebeurt.

Men zou bv. meer kunnen bezig zijn met het uitoefenen van invloed op de omgeving. Men zou bv. manipulatief kunnen zijn. Of men zou zich meer kunnen bezig houden met zichzelf zodat men zich van anderen niet veel aantrekt.

Of men zou wel kunnen bezig zijn met hoe men zich zou horen te gedragen opdat men zich volgens de andere niet incorrect zou gedragen door hierbij trachten in te schatten hoe iemand anders in elkaar zit en hoe hij/zij zou reageren. Alsof het haast een simulatie is. En men zou dit trouwens kunnen doen zonder iets te willen misdoen.

Maar wanneer men zoiets doet, dan is de omgeving iets dat men in zekere mate negeert. Men heeft dan nog steeds vast een persoonlijke ervaring die ontstaat omwille van zulk gedrag en de gevolgen ervan. Maar tegelijkertijd kunnen mensen in de omgeving op een façade botsen waardoor zij niet in staat zijn om echt contact te vinden met zich.

Iets dergelijks lijkt ook te kunnen plaatsgrijpen wanneer het eerder de

omgeving is die invloed uitoefent op zich. Zoals wanneer men zich zeer makkelijk bezig houdt met wat anderen van zich zouden denken. Of met wat zij zouden kunnen doen of zeggen. Ook dan heeft men vast een persoonlijke ervaring. Maar ze lijkt een zekere onafhankelijkheid te missen.

Gelukkig is er ook een middenweg. Waarbij men zich een zekere onafhankelijkheid kan toestaan. Zodat men soms ongehinderd kan zijn in de omgeving. En zodat men het zich kan toestaan om te zijn op een wijze die anderen niet verwachten omdat men het zich toestaat om 'zichzelf' te zijn. Om dus met een zekere eerlijkheid en spontaniteit te laten blijken wat men van iets vindt, al was het maar via een vrij bescheiden reactie op iets. Het is zo dat anderen in zekere mate toegang kunnen krijgen toe hoe men is. Want alhoewel men dan vast nog steeds niet exact is als dat men laat blijken, er is toch een zeker contact dat kan ontstaan met de omgeving. En zonder dat men hierbij de omgeving zouden neigen te onderdrukken, manipuleren of simuleren. En net hierdoor laat men de omgeving ook zijn. Zodat de omgeving niet gehinderd hoeft te zijn om met zich contact te maken.

Maar als men zoiets wenst, hoe doet men dat dan? En er lijkt niet echt een antwoord op te zijn. Omdat het zo spontaan is. Als men zich zou bezighouden met hoe de eigen ervaring zou dienen te zijn voor zichzelf en/of de omgeving, dan valt die spontaniteit weg. En dan lijkt men ook slechts een bepaalde impressie van zichzelf te geven. En misschien vaak nog niet de impressie die men wenst te geven. Het is de eigen spontaniteit die aan anderen kan weergeven dat men niet bezig is met zich voor te doen op een bepaalde wijze. Zodat zij redenen kunnen hebben om aan te nemen dat men enigszins is als dat men laat blijken. Daarom dat het kan helpen als men vrij spontaan aanvoelt of herontdekt hoe men zichzelf kan uitdrukken op een wijze die iets van zichzelf weergeeft dat men wenst weer te geven.

Worden en zijn

1. Synthetisch en natuurlijk gedrag

Men hoeft dit onderscheid tussen synthetisch en natuurlijk gedrag niet al te letterlijk te nemen. Dit onderscheid wordt gemaakt omdat het van belang zal zijn in andere onderwerpen in dit hoofdstuk.

Met natuurlijk gedrag wordt het gedrag bedoeld dat van nature uit zich komt. En een bepaald gedrag kan soms bij zich natuurlijk zijn en soms niet. Soms zou het liefhebben bv. spontaan uit zich kunnen komen en soms niet. Of soms zou men spontaan spontaan kunnen zijn. En soms niet.

Men zou evenzeer spontaan gaan zijn omdat men ergens gelezen heeft dat spontaniteit allerlei voordelen zou hebben. Waarna men dat zelf wel is wilt proberen. En dat kan lukken. Dit is wat ik dan synthetisch gedrag zou noemen. Men is dan niet van nature spontaan. Misschien enigszins maar om dan toch spontaner te zijn, zou men dan proberen om die spontaniteit door te duwen of zich op te leggen om zich spontaner te laten zijn.

En dat gaat tegen dat natuurlijk gedrag in. Misschien is het mogelijk dat dan werkelijk dat synthetisch gedrag des te natuurlijker gaat worden voor zich. Misschien ook niet. Misschien zou men des te meer gaan vaststellen dat men bv. zich wou overtuigen om spontaner te zijn terwijl men des te meer een weerstand voelt tegen het blijven uitoefenen van die spontaniteit op zichzelf. Alsof men zou merken bij zichzelf dat men eigenlijk toch niet zo spontaan wilt zijn.

Bij dat synthetisch gedrag kan men proberen om van zichzelf het eigen subject te maken. Men stelt aan zichzelf dat men zo of zo dient te zijn of wilt zijn. En als men dat dan uitoefent op zichzelf, dan zou men ervaren wat het is om bv. des te spontaner te zijn. En dat kan dan een reactie gaan uitlokken. En die ervaring en die reactie zou van nature tot zich kunnen komen. Maar omdat het gedrag dat men uitoefende op zichzelf niet zo natuurlijk was, zou het kunnen dat er een conflict ontstaat tussen die natuurlijke reactie en die uitoefening van dat niet al te natuurlijke gedrag op zichzelf. Er zou een gebrek aan harmonie kunnen zijn. Waardoor dat

natuurlijke gedrag opnieuw des te meer zou kunnen overheersen.

En men kan dan proberen om dat tegen te gaan. Net zoals men bv. doet bij het lopen van een marathon. Zo'n lange afstand lopen is niet echt iets natuurlijks. En als men zich zou bevragen waarom men maar loopt en blijft lopen en zich maar uitput en blijft uitputten, dan zou men misschien ergens onderweg stoppen met te lopen. Maar als men de wil heeft om niet te willen opgeven, dan zou men allerlei prikkels kunnen onderdrukken opdat men kan blijven lopen. Zo zou men marathons kunnen doen omtrent alles, zoals een marathon van spontaniteit of een leermarathon, enz. Doordat men dan met de eigen wil die prikkels kan onderdrukken, krijgt het onnatuurlijke aspect van dat gedrag niet veel zeggenschap. Dit zou kunnen slagen, dan toch zolang men de wil heeft om zoiets vol te houden.

Maar, betreffende het voorbeeld over spontaniteit, het is ook mogelijk om een activiteit te zoeken of een beroep te zoeken dat meer spontaniteit zal vereisen. En als men dan die activiteit of dat beroep zelf eigenlijk wel wilt en niet louter voor die grotere spontaniteit, dan zal men spontaner kunnen gaan zijn door iets te doen dat mogelijk niet tegen zichzelf ingaat. Dus het lijkt mogelijk te zijn om spontaner te gaan zijn op een min of meer natuurlijke wijze. En de reden is: omdat men spontaner zou zijn en toch min of meer volledig zichzelf zou kunnen zijn.

2. Uitbreiding

In deze tekst ga ik oorzaak en gevolg onderzoeken om iets weer te geven over hoe mensen zijn. Laat mij starten met een methode waarop men iets kan voorkomen.

Stel dat een fenomeen A leidt tot gevolg B en stel dat men gevolg B niet wenst. Dan zou men kunnen trachten om fenomeen A te mijden opdat gevolg B niet zou plaatsgrijpen. Men zou bv. de neiging kunnen hebben om te snoepen wanneer men honger begint te krijgen. Als men zou willen mijden dat men zou snoepen omwille van honger dan zou men iets anders kunnen eten opdat de honger weggenomen zou zijn zonder dat men zou gesnoept hebben. En zo zou men eigenlijk die oorzakelijkheid in zichzelf voor zijn. Men voorkomt dat de oorzaak van de honger zou leiden tot het snoepen.

Hier is een tweede methode: stel dat een fenomeen A een gevolg B zou

kunnen hebben en een gevolg C zou kunnen hebben. Als men dat gevolg B wou en men krijgt gevolg C, dan heeft men niet verkregen wat men wou. Maar misschien is gevolg C ook positief voor zich. Het kan belangrijk zijn om te beseffen dat er een ander gevolg zou kunnen optreden dan dat men wou en dat dit toch positief kan zijn. En om verscheidene redenen. Stel bv. dat men een lange wandeling maakt met de bedoeling om te bezinnen. Misschien maakt men dan die wandeling terwijl de bezinning niet echt lukt. Maar misschien zijn er allerlei andere positieve gevolgen die toch optreden. Misschien ontstaat er een vriendschap met iemand die men tegenkomt. Misschien vindt men de tijd om een bepaald idee uit te denken. Misschien kan men genieten en leren genieten van het landschap. Maar zelfs wanneer er zulke positieve effecten zijn, zou men mogelijk een tweede lange wandeling ter bezinning niet meer maken omdat men niet goed lijkt te zijn in het zich bezinnen wanneer men wandelt. Alsook, de kans bestaat dat men nooit de wandeling zou gemaakt hebben omdat men dacht dat men misschien niet goed zou kunnen bezinnen. Maar ook wanneer dit het geval zou geweest zijn, zou het ook betekenen dat men andere mogelijke positieve gevolgen zou vermeden hebben door niet die wandeling te maken.

Hier is nog een derde methode: stel dat een fenomeen A leidt tot gevolg B en stel dat een fenomeen C leidt tot gevolg D. En stel dat men gevolgen B en D niet wenst. Toch zou het nog kunnen dat fenomenen A en C wel andere gevolgen hebben die wel wenselijk zijn voor zich. Het zou dan handig zijn als men fenomenen A en C zou kunnen laten plaatsgrijpen zonder gevolgen B en D te veroorzaken. Opdat men de positieve gevolgen van A en C heeft terwijl men de negatieve gevolgen B en D kan mijden. Wel stel nu dat er iets bijzonder is tussen de fenomenen A en C. Stel dat fenomeen A kan leiden tot het voorkomen van gevolg D en stel dat fenomeen C kan leiden tot het voorkomen van gevolg B. Aldus, die twee fenomenen zouden elkaars negatieve gevolg kunnen wegnemen opdat dan de positieve gevolgen zouden overblijven.

Stel bv. dat men kritisch is en stel dat men iets probeert te bereiken. Wanneer men dan faalt of een tegenslag heeft dan zou men zichzelf kunnen neigen zwaar te bestraffen omdat men zo kritisch is. En dit kan contraproductief zijn. Men zou zichzelf zo hard kunnen bestraffen dat men zo gedemotiveerd raakt dat men uiteindelijk opgeeft. En dus niet bereikt wat men wou bereiken.

Men kan zich dan ook een ietwat tegenovergesteld scenario voorstellen. Waarbij men veel minder kritisch is opdat men zichzelf veel minder bestraft wanneer er iets fout gaat en zo zou men uiteindelijk meer in staat kunnen zijn om te bereiken wat men wou bereiken. Er kan hier ook echter een probleem opduiken net omdat men minder kritisch is. Men zou allerlei problemen voor zichzelf en anderen kunnen veroorzaken terwijl men probeert te bereiken wat men wilt bereiken. Omdat men zichzelf niet of weinig zou bestraffen wanneer men zulke problemen veroorzaakt, omdat men minder kritisch is.

Men zou hier fenomeen A kunnen bekijken als het kritisch zijn en fenomeen C als het vlot iets kunnen bereiken. En beide fenomenen, of beter, beide attitudes hebben een belang. Maar er kunnen nadelen aan verbonden zijn. Die twee attitudes zijn te beperkt en te simpel om die nadelen te mijden. Maar die twee attitudes kunnen elkaar wel aanvullen.

Als men bv. iets wilt bereiken en als men zou inzien bij zichzelf dat men op het punt staat om zichzelf te bekritiseren en te demotiveren, dan zou men kunnen inzien dat men zo zichzelf zou tegenwerken. En dan zou men van attitude kunnen wisselen door minder kritisch te zijn opdat men nog meer in staat zou zijn om te bereiken wat men wilt bereiken. Het zou vlotter gaan.

Net zoals men bezig zou kunnen zijn om iets vlot te bereiken maar op het punt zou staan om hierbij nadelen te veroorzaken voor zichzelf en/of anderen. Ook dan zou men kunnen inzien dat men zichzelf zou kunnen tegenwerken en ook dan zou men van attitude kunnen wisselen en kritischer zijn.

En zo kan het wisselen van attitude leiden tot complexer gedrag waarbij nadelen kunnen voorkomen worden. En men zou de beperking minderen die men had door bij één attitude te blijven. En zo is er de mogelijkheid om twee gedragingen te combineren en die combinatie leidt eigenlijk tot nieuw gedrag. En zo kan men eigenlijk spreken van een uitbreiding in zichzelf. En men zou kunnen uitzoeken wat voor gedragingen men kan combineren opdat men beperkingen kan overkomen en zulke uitbreiding zou kunnen bekomen. Maar vaak grijpt dit allemaal van nature plaats.

Die twee fenomenen die elkaar aanvullen, doen me denken aan yin en yang. Althans, het doet me denken aan mijn interpretatie van yin en yang:

Yin houdt yang tegen en yang houdt yin tegen. Maar hoe groter yin is, hoe meer yang het mogelijk maakt en omgekeerd. Maar als men yin groter maakt, gaat men wel de tegenovergestelde richting uit van yang. En omgekeerd. Terwijl men natuurlijk geneigd zou zijn om yang na te streven wanneer men yang wil bereiken. En zo ook voor yin.

Stel bv. dat men vindt dat men te weinig zelfdiscipline heeft, dan zou men kunnen geneigd zijn om te denken dat men harder dient te werken om die zelfdiscipline te verbeteren. Aldus, om yang (als dat yang zou zijn) te verbeteren door yang na te streven. En dat is uiteraard mogelijk. Maar niet iedereen heeft de neiging om als dusdanig te werken en te kunnen werken.

Maar er is ook een andere wijze. Men zou zich bv. evenzeer kunnen trainen door iets te doen dat niet echt werk vereist maar wel leidt tot uithouding. Men zou bv. een hele dag kunnen gaan wandelen of een hele dag kunnen schilderen of een hele dag kunnen muziek spelen of een hele dag kunnen wisselen tussen allerlei van zulke activiteiten. Het zou ontspannend kunnen zijn maar men blijft wel bezig. Het is niet hetzelfde als bv. het kijken van tv. Men blijft bezig en hierdoor is er eigenlijk wel sprake van uithouding. En die uithouding kan leiden tot het beschikken over meer zelfdiscipline. Dus men maakt yin groter om yang groter te maken.

3. To be to be or not to be to be

3.1. Zijn om te zijn

Laat me allereerst de titel verklaren. Het woord 'zijn' wordt hier op twee verschillende wijzen gebruikt. De eerste maal wijst het op hoe men is volgens het gedrag dat men heeft, volgens wat men doet. De tweede maal wijst het op hoe men zichzelf aanziet en beschouwt en ervaart; het wijst op hoe men mentaal is. Er wordt dus een verband gelegd tussen het gedrag van zichzelf en de beschouwing van zichzelf.

En het is uiteraard evident dat er zo'n verband is. Afhankelijk van hoe men zich gedraagt, zal men zich ook kunnen ervaren. En anders gezegd, afhankelijk van hoe men zich niet gedraagt, zal men zichzelf niet ervaren. En alhoewel dit evident is, lijkt het toch ook zo te zijn dat men zich niet altijd zal gaan gedragen op een bepaalde wijze opdat men zich

anders zou kunnen ervaren. Ook al zou men zich als dusdanig willen ervaren.

Zo zouden er bv. vele mensen kunnen zijn die 's avonds gebruikelijk Tv kijken. Een deel van die mensen zou zich mogelijk wel willen ervaren als iemand die meer andere dingen doet. Maar zolang men gebruikelijk 's avonds blijft Tv kijken, dan zal dat niet gebeuren.

Soms is het zo dat er iets in de weg staat tot het zich kunnen ervaren zoals men zich wilt ervaren. Als men bv. onmacht ervaart, dan zal men mogelijk in zekere mate gaan inzien dat men diegene was die onmachtig was. Men zou die ervaring waarschijnlijk niet willen maar men kon de onmacht niet voorkomen.

En ook het ingaan op verlangens is soms moeilijk te voorkomen. Dit zou mogelijk het geval kunnen zijn wanneer men 's avonds Tv kijkt ook al zou men liever iets anders doen. Zich voor de Tv zetten is makkelijk. Het kan ontspannend zijn. Men is mogelijk moe na het werk en nog een activiteit ondernemen zou vermoeiender kunnen zijn dan Tv kijken. Mogelijk dat men dan vaak niet kan weerstaan aan die Tv ook al bestaat de kans dat men meer voldoening zou gekregen hebben van een andere activiteit.

En het kunnen mijden van onmacht en het vrijer kunnen zijn van verlangens kan dus helpen om het gedrag te kunnen aangaan dat men zou willen aangaan opdat men zich als dusdanig zou kunnen ervaren.

Er is een zekere vrijheid in het gaan vormen van de eigen ervaring en de bijhorende fenomenen. Dat zou eigenlijk ook het geval kunnen zijn als men dan voor die Tv zit en aan zichzelf zou stellen dat een andere activiteit zich toch niet de voldoening zou kunnen gegeven hebben die men zou verwacht hebben. Opdat het Tv kijken eigenlijk toch een goede keuze zou zijn geweest.

En men leeft natuurlijk in een tijd vol met afleiding. Er is de Tv, het internet, games. Er is de toegankelijkheid van de laptop en de smartphone. Er is ook marketing die tracht aan te geven wat men zou kunnen bekomen en wie men zou kunnen worden. Maar als dat meestal niet lijkt te zijn hoe men wilt zijn, dan is het ook een vorm van afleiding. Zo zou een nieuw product zich een vreugde kunnen geven die al snel weer verdwijnt.

Bovendien is er ook allerlei andere afleiding. Men zou zich bv. kunnen laten meeslepen met een groepssfeer en men zou dan mogelijk achteraf kunnen vaststellen dat men zich niet heeft gedragen zoals men zich eigenlijk zou willen gedragen hebben.

Soms gaat men dus in zekere mate mee met die beleving. Zoals wanneer men bv. zou meegaan met het ontspannende gevoel als men voor de Tv zit. Of wanneer men zich laat meeslepen met de sfeer in de groep. Of wanneer men dus tot onmacht gebracht wordt of zich laat meeslepen door verlangens. Enz.

Bij het meegaan in de beleving zou die beleving in zekere mate gaan beïnvloeden hoe men zich zou gedragen. Met al dat meegaan in de beleving is het dan ook des te belangrijker dat men zich bewust is dat men kan zijn om te zijn. Aldus, dat men het eigen gedrag in zekere mate kan gaan afstemmen opdat men zou komen tot een andere beschouwing en beleving van zichzelf en de omgeving.

En dat kan op talloze wijzen gebeuren. Maar toch is het niet willekeurig. Want het is persoonlijk. Welk gedrag leidt tot welke beschouwing van zichzelf, dat is iets persoonlijk.

Er zijn waarschijnlijk ook beschouwingen van zichzelf waartoe men wel wilt komen maar niet neigt te komen omdat men nog niet dat gedrag lijkt te kunnen uitoefenen dat zou leiden tot die beschouwing van zichzelf.

Maar vele wenselijke beschouwingen van zichzelf zijn wel degelijk te bereiken voor zich. Alsook zullen talloze mogelijkheden zich aanbieden, afhankelijk van de omstandigheden waarin men vertoeft. En mogelijk gaat men soms op zo'n mogelijkheid in en lukt het niet of leidt het niet tot een ervaring van zichzelf die men achteraf zou gewild hebben. Maar als men niet ingaat op die mogelijkheden, dan zal men mogelijk ook maar in beperkte mate zich gaan gedragen op een wijze die leidt tot een beschouwing van zichzelf die men zou willen. En het gaan ‘zijn om te zijn’ kan daar een verandering in brengen.

De mens is in staat om het eigen gedrag te gaan afstemmen opdat het zou leiden tot een beschouwing van zichzelf die men zou willen. En het gaan uitvoeren en ontwikkelen van die gave lijkt mij een vitaal aspect te zijn van het mens zijn. Het lijkt me dan ook belangrijk te zijn om zich bewust te zijn dat die gave er is en kan ontwikkeld worden.

En alhoewel het belangrijk is om te weten en te weten te komen hoe dat te gaan doen, toch kan het ook belangrijk zijn om soms even te vergeten wat men weet opdat men het kan doen.

3.2. Niet hoeven te zijn om te zijn

Bij het 'zijn om te zijn' lijkt er een nadruk te zijn op het ondernemen van iets opdat men zich anders zou gaan ervaren en beschouwen. De ervaring en beschouwing van zichzelf zou zich vormen in de daad en in haar effect en in de interpretatie daarvan.

Men zou ook kunnen proberen om net ‘niets’ te doen. Men zou bv. kunnen mediteren. En men kan wensen te mediteren als een wijze om ‘te zijn om te zijn’, aldus, als een wijze om zich anders te gaan ervaren en beschouwen door het mediteren te gaan ondernemen. Maar eens men begint aan het mediteren, dient men te stoppen met ‘te zijn om te zijn’ opdat men kan mediteren. Opdat men de ervaring tot zich laat komen.

En dit is niet alleen mogelijk bij het mediteren. Maar bij quasi alles wat we doen. Onbewust zijn we vaak bezig met ‘niet te zijn om te zijn’. Als een kind bv. op ontdekkingstocht gaat door de natuur in te trekken, dan zou het kind niet bezig zijn met het ontdekken opdat die zich later zich zus of zo zou ervaren of beschouwen. Het idee van een ontdekkingstocht kwam mogelijk spontaan in zich op. Net zoals men mogelijk in de ontdekking opging. Men liet zich gaan. Men zou zelfs kunnen ervaren dat men zich laat gaan in die exploratie en toch zou men er kunnen blijven in opgaan. En zulke en andere exploraties kunnen ook bij volwassenen plaatsgrijpen.

Tot slot, of men zich nu zou bezighouden met te ‘zijn om te zijn’ of met het ‘niet hoeven te zijn om te zijn’, dat hoeft misschien niet zoveel uit te maken. Bij beide is er immers een nadruk op het zijn.

4. Tussen het iets zijn en het niets zijn

Ten eerste, de termen ‘iets’ en ‘niets’, zoals ik ze gebruik in de context van deze tekst, hoeven niet letterlijk genomen te worden. Iets kan meer lijken dan niets, maar in de context van deze tekst is het net de bedoeling om aan te geven dat ‘niets’ evenveel kan bieden dan ‘iets’.

De mens lijkt ‘gedoemd’ te zijn om te vertoeven tussen het ‘iets’ en het

‘niets’. Stel dat men bv. een bepaald doel wilt nastreven in het eigen leven. Het zou kunnen gaan om de liefdevolheid van het gezin of om een professionele carrière. Dan heeft men iets voor ogen. En men kan dat zeker in aanzienlijke of zelfs grote mate bereiken. Maar dan is er nog de vraag: bereikt men het ooit helemaal? Kan die relatie niet nog liefdevoller zijn? Kan men niet nog meer carrière maken? Vast wel. En men zou dat mogelijk ook gaan doen. Maar misschien niet meteen. Men zou zich mogelijk niet elk moment willen bezig houden met wat het meest liefdevol zou zijn. Men zou mogelijk ook niet alle tijd wensen te besteden aan diens carrière. De overtuiging zal mogelijk niet altijd zo groot zijn. Er zou twijfel kunnen ontstaan en men zou kunnen aanvaarden dat men soms niet zo hard dient te presteren. En dat men soms dat streefdoel los mag laten. En zo streeft men dan enerzijds iets na en soms ook weer niet. Soms zou men zichzelf vertellen dat men het dient na te streven en soms zou men zichzelf vertellen dat het even niet moet.

Anderen zouden mogelijk niet zozeer een bepaald doel nastreven. In plaats van carrière te maken zouden ze mogelijk eerder zich proberen tevreden te stellen met de collega’s en de situaties die zich voordoen op het werk. En wat voor werk het dan net is, zou misschien net iets minder uitmaken. Of ze zouden een relatie hebben en toch niet de liefde nastreven als een doel op zich. Ze zouden misschien eerder dingen samendoen en soms zal daar dan een liefdevol moment uit voortvloeien en soms weer niet.

Ze zouden dus eerder het leven tot zich willen laten komen in plaats van vaak bezig te zijn met het nastreven van een doel. Maar ook dit kan moeilijker zijn dan het lijkt. Dan zou men zich kunnen afvragen: is er echt niets dat ik kan doen en wat me meer voldoening zou schenken? Is er echt niets anders dat ik wil bereiken? En zo zou die overtuiging ook niet sterk genoeg kunnen zijn. Men zou ook kunnen gaan twijfelen.

Dus zowel bij het nastreven van het ‘iets’ en het ‘niets’ lijken er twijfels te zullen opduiken. En er lijkt niet echt een duidelijk eenzijdig antwoord te vinden te zijn op de dilemma’s. Het is zeker mogelijk om voor zichzelf één of ander antwoord te formuleren. Maar er lijkt geen antwoord te zijn waarvan men kan inzien dat dit antwoord quasi alle twijfels kan wegnemen omdat er duidelijk uit af te leiden zou zijn dat het beter zou zijn dan iets anders. Dus men zou misschien geen geloof

kunnen vinden in een antwoord dat aan zich gegeven wordt.

En indien men niet zo'n geloof vindt, dan zal er misschien eerder een gebrek aan een antwoord aan zich lijken gegeven te worden dan een antwoord. Waarbij men dan zelf een antwoord dient te formuleren voor zichzelf om tot een antwoord te komen, tenzij men natuurlijk geen antwoord wil. Wat dan ook kan gerelateerd worden aan het 'iets' en het 'niets'.

Men zou die twee verschillende wijzen met elkaar kunnen vergelijken. Het nastreven van een specifiek doel kan betekenis geven. En omdat men dat doel dan nastreeft, is er een gebondenheid aan die betekenis en aan het nastreven van die betekenis.

Wanneer men niet zozeer een specifiek doel nastreeft, dan kan er meer vrijheid zijn. Men is des te minder gebonden aan zo'n streefdoel. En omdat men dan nog niet zo sterk de richting heeft uitgestippeld voor zichzelf, kan men zovele richtingen uitgaan. Maar het wil ook zeggen dat er nog niet een bepaalde betekenis is die voor zich aangeeft hoe het leven min of meer verder zal gaan. En dat gebrek aan een betekenis kan aanvoelen als een leegte.

En zo zou men dus de keuze tussen het 'iets' en het 'niets' kunnen voorstellen als de keuze tussen de gebondenheid aan een betekenis en de leegte van de vrijheid. En die vrijheid kan meer lijken dan die gebondenheid terwijl die betekenis meer kan lijken dan die leegte. Dus elke keuze lijkt iets te bieden wat de andere keuze niet biedt.

Al is het mogelijk om te trachten om beide keuzes te combineren. Stel bv. dat een kind rekensommen dient te maken als huiswerk, dan is het misschien mogelijk dat het kind vrij ontspannen die taak volbrengt. Het kind zou dan kunnen bereiken wat het wou bereiken, namelijk, het voltooien van die taak, zonder zich hard bezig te hebben gehouden met wat hij/zij diende te doen om die taak te voltooien.

5. Succes of niet falen?

Wanner men niet faalt, is men succesvol. Wanneer men negativiteit kan mijden, is er positiviteit. Maar vaak is er een verschil tussen het mijden van negativiteit en het nastreven van positiviteit.

Iemand die bv. verdikt, zou zich allerlei eten kunnen laten, zoals bv.

gefrituurde voeding of snoep. Bij die persoon zou er dan reeds de wens kunnen geweest zijn om niet langer te falen door zulk eten wel te blijven eten. De persoon zou dan negativiteit trachten te mijden. En de persoon gaat eigenlijk op dieet. Maar velen zouden dit niet als een dieet aanschouwen. Omdat diegenen die bewust op dieet gaan, geneigd zullen zijn om het eetgedrag veel grondiger te wijzigen. Velen die bewust op dieet wensen te gaan, zullen een dieet uitkiezen of laten uitkiezen voor hen. En bij het volgen van zo'n dieet zal het dan waarschijnlijk niet slechts gaan over het mijden van eten dat men zich wou laten. Het zou waarschijnlijk ook gaan over het mijden van eten dat men zich eigenlijk liever niet wou laten. Toch zou men het dieet kunnen wensen te volgen omdat men een positief vooruitzicht kan hebben, namelijk, dat men gewicht zou verliezen door het volgen van dat dieet. Het zou dan dus meer kunnen gaan over het willen nastreven van positiviteit dan over het willen mijden van negativiteit. Dus er is een andere intentie. En die andere intentie kan een effect hebben op het uiteindelijke gedrag. Ook al kan het nastreven van positiviteit aanzien worden als een poging tot het mijden van negativiteit.

Daarom kan men dus een onderscheid maken tussen het niet wensen te falen en het willen succesvol zijn. Men kan die twee uitgangspunten relateren tot het 'niets' en het 'iets', zoals besproken in de tekst "Tussen het iets zijn en het niets zijn". In die tekst werd het 'iets' zijn gerelateerd tot een gebondenheid aan betekenis en werd het 'niets' zijn gerelateerd tot een leegte van de vrijheid. Dit lijkt ook toepasbaar te zijn op dat voorbeeld van dat dieet. Wanneer men zich slechts de gefrituurde voeding of het snoepen wenst te laten, dan behoudt men veel vrijheid. Maar er is een zekere leegte omdat er niet een concreter doel is dat men nastreeft. Wanneer men een nauwgezet dieet volgt dan is er wel een concreet doel. En dit kan zich betekenis geven. Maar er zou ook een gebondenheid kunnen ontstaan. Men zou immers voor het volgen van dat dieet zich allerlei voeding dienen te laten die men zich voorheen liever niet wou laten, aldus de gebondenheid.

Maar als iemand nu eerder de intentie heeft om niet langer te falen dan succesvol te willen zijn, dan zou die persoon wel degelijk een concreet doel kunnen nastreven om niet langer te gaan falen. De persoon die negativiteit wilt mijden omdat hij/zij verdikt, zou een nauwgezet dieet kunnen gaan volgen om niet langer te falen. En de persoon zou hierin

kunnen slagen. Maar er is een risico wanneer de persoon hier niet in zou slagen. Want dan faalt die persoon opnieuw terwijl die persoon zich reeds had voorgenomen om niet langer te falen. Die persoon kan zo het eigen zelfvertrouwen ondermijnen. En doordat de persoon zichzelf neerhaalt, kan het net des te moeilijker worden voor die persoon om zich nogmaals sterk te herpakken. Dus er kan een vicieuze cirkel optreden. Waarna er dan de vraag kan gesteld worden: wat zou er dan voor gezorgd hebben dat die persoon zou falen?

En het lijkt erop dat die gebondenheid aan betekenis een oorzaak zou kunnen zijn. Als iemand bv. een nauwgezet dieet dient te volgen dan zou de persoon na een tijd niet langer de moed kunnen opbrengen om dat dieet te blijven volhouden omdat die persoon reeds heeft ingezien dat hij/zij niet langer allerlei voeding wenst te laten, zoals dat nauwgezet dieet het zich voorschrijft. Dit gebrek aan motivatie kan natuurlijk ook te relateren zijn aan het feit dat iemand die niet langer wenst te falen, reeds in het verleden heeft gefaald en hierdoor reeds een gebrek aan zelfvertrouwen en motivatie zou kunnen hebben vergaard. En het vervolgen van zo'n concreet doel zou dan misschien erg moeilijk blijken te zijn. Het kan problematisch zijn als men voor zichzelf de lat wenst hoger te leggen omwille van het eigen falen terwijl men niet over die lat zou raken omdat men voorheen reeds gefaald had.

Daarom dat het in zo'n situatie beter zou kunnen zijn om zich een zekere vrijheid te blijven gunnen. En dus om eerder te kiezen voor het 'niets' dan voor het 'iets'. Het lijkt haast een paradox, namelijk, dat men voor zichzelf de lat hoger kan leggen door de lat niet zo hoog te leggen. Maar het lijkt wel degelijk soms juist te zijn.

Daarom dat het belangrijk kan zijn om het niet langer wensen te falen en het succesvol willen zijn als twee aparte doelen te aanzien. Iemand die dan niet zo sterk staat, zou dan kunnen starten met zich enkele dingen te laten die hij/zij zich reeds wenste te laten opdat hij/zij niet langer hierin zou falen. En dat zou dan enige beperking van de eigen vrijheid inhouden. Maar de persoon zou de eigen vrijheid niet meer dan dat gaan aantasten. Het zou de bedoeling zijn dat die persoon dat doel zodanig opstelt dat het wenselijk zou zijn voor die persoon om dat doel na te streven en te willen blijven nastreven. En hiervoor zou die persoon niet meer dan nodig de eigen vrijheid gaan aantasten. Maar ook niet minder dan nodig.

En als die persoon geen te zwaar doel heeft opgesteld en als die persoon, hoe klein ook de verwezenlijking, iets nastreeft en bekomt wat hij/zij werkelijk wenste te bekomen, dan zal die persoon ook gaan voelen dat hij/zij een grotere controle heeft verkregen. En dan zal ook het zelfvertrouwen en de motivatie kunnen toenemen.

En misschien is dat voldoende om effectief te slagen. Dat is vast niet altijd zo maar misschien wel vaak zo. En wanneer het inderdaad lukt, dan kan men hierin ook een efficiëntie herkennen. Want eigenlijk kan men dan slagen in het bereiken van wat men wou bereiken zonder de vrijheid onnodig zwaar in te binden. En eens dat het zelfvertrouwen en de controle over zichzelf toeneemt, zal men ook des te meer in staat zijn om nog meer controle over het eigen leven op te eisen.

6. Sisyphos en de wording

Sisyphos is een personage uit de Griekse mythologie. Sisyphos werd door de Goden gestraft waarna hij opnieuw en opnieuw een rotsblok naar de top van een berg diende te duwen. Elke keer de rotsblok belandde op de top van de berg, rolde de rotsblok weer naar beneden. En zo ging het eeuwig voort.

Elke mens lijkt in zekere mate zijn/haar gedrag opnieuw en opnieuw te herhalen. Men zou kunnen proberen om dat zo hard mogelijk te voorkomen door zo hard mogelijk het eigen gedrag continu aan te passen. Maar dat lijkt me niet evident. Vele mensen lijken een soort van kader te verkiezen waarin ze hun gedrag kunnen plaatsen. En misschien hoeft dat ook niet problematisch te zijn. Al zouden er waarschijnlijk weinig mensen zijn die zouden willen doen wat Sisyphos deed in die mythe. Waarna de vraag komt: waarom niet?

En er lijkt mij een vrij duidelijk antwoord te kunnen gegeven worden, namelijk, omdat men niet zou kunnen worden wie men zou willen zijn. Dus de wording die men dan doorgaat, zou dan een lijdzame wording kunnen zijn. Men zou zich als een gevangene kunnen voelen in het eigen leven.

Dit lijkt ook te kunnen gelden in alledaagse voorbeelden. Als iemand een job uitvoert om geld binnen te brengen maar hierbij zich haast opnieuw en opnieuw naar dat werk dient te slepen omdat de motivatie tekort schiet, dan lijkt dat iets weg te hebben van die mythe. Men lijkt ook een

lijdzame wording te doorgaan.

De mens lijkt dan ook vaak op zoek te zijn naar een wijze waarop een herhaling van het gedrag kan leiden tot een wording die wenselijk is voor zich.

7. Voorwaarts leven

In de voorbije teksten werden er vele ideeën gegeven die toepasbaar zijn. Wanneer men ideeën toepast, dan kan men daarin een voorwaartse richting herkennen. Men heeft eerst het idee en dan gaat men het toepassen. Het idee zou in zekere mate bepalen hoe men later zich zal gedragen en hoe men zich later zal ervaren. Als men bv. iets bepaalds wilt bereiken en als men het idee heeft om zich daarop toe te leggen opdat men het kan bereiken, dan zou men zo diens toekomst in zekere mate vastleggen. Alsook zou men in enige mate ook een invloed hebben over hoe men in de toekomst naar zichzelf zou kijken. En zo zou men invloed hebben over hoe men later naar zichzelf zou terugkijken. Men zou dus eigenlijk in relaties staan tot zichzelf, doorheen de tijd.

Iemand die enkel wenst te leven in het 'nu' is daar niet mee bezig. Die persoon zal proberen om in een direct contact te staan met de omgeving.

Misschien zijn er mensen geweest die een staat van verlichting bereikten waarin ze voluit in het hier en nu konden leven. Ik sta argwanend tegenover zulke staat van verlichting en niet omdat ik denk dat zulke staat van verlichting niet zou kunnen bekomen worden. Ik neem aan van wel maar ik neem aan dat men hiervoor ook iets zou opgeven. Als men immers enkel in het nu zou leven, dan zou men niet langer voorwaarts willen leven. Toch lijkt het me eigen aan de mens te zijn om voorwaarts te willen leven; om iets te bekomen buiten het leven in het hier en nu. Aldus, als een persoon in zo'n verlichte toestand ooit die wens had, dan zou die wens daar niet of nauwelijks nog aanwezig zijn wanneer die verlichte toestand bereikt zou zijn. Het gaat dus over iets in zich dat men opgegeven heeft en de vraag is of men dat werkelijk zou willen doen. De persoon in de verlichte toestand zou stellen dat men het hoort te doen omdat die persoon duidelijk de verlichte toestand zou verkiezen. Maar de persoon in die verlichte toestand zou die toestand mogelijk net verkiezen omdat die persoon niet langer een wens in zich heeft tot het leven buiten het hier en nu. Aldus, het vervult zichzelf. En zou de persoon in die staat

van verlichting nog buiten die staat van verlichting kunnen raken als die staat van verlichting zou vormen dat men in die staat van verlichting zou willen blijven? Aldus, misschien is die verlichting als een staat van bewustzijn die men zou verkiezen eens men erin is maar waarbij men hierdoor ook niet meer uit die staat van verlichting zou gaan. En datgene wat men voor die verlichting zou opgeven zou dan ook opgegeven blijven. En als dat inderdaad die verlichting inhoudt, zou men die verlichting dan wensen?

Zo'n staat van verlichting lijkt me zeker geen middenweg te zijn. Als men aan het ene eind een levenswijze zou hebben waarin men helemaal niet kan leven in het nu en altijd iets hoeft te bekomen, dan zou aan het andere eind zich een levenswijze bevinden waarin men enkel in het nu zou leven en men geen wens meer heeft om iets te willen bekomen buiten het nu. En ergens in het midden ligt een levenswijze waarin men kan leven in het nu maar niet louter wenst te leven in het nu opdat men ook iets kan blijven willen bekomen buiten het nu.

Men kan het leven in het 'nu' en het voorwaarts leven combineren. Als men bv. op reis gaat , dan zou het kunnen dat men zich op dat moment wel degelijk bewust is van het nu, maar tegelijkertijd zou het een ander 'nu' kunnen zijn doordat men zich op een andere plaats bevindt.

8. Onmiddellijk, spontaan, uitgesteld en in wording

Deze tekst gaat eigenlijk over vier eigenschappen die men aan iets zou kunnen hechten. Maar ik zal eerst de eerste drie eigenschappen bespreken. Als het bv. over beloning zou gaan, dan zou men beloning kunnen opdelen in onmiddellijke beloning, spontane beloning en uitgestelde beloning. Het eten van een snoepje zou bv. als een onmiddellijke beloning kunnen zijn wanneer dat snoepje binnen handbereik ligt en wanneer men het meteen neemt. Een spontane beloning zou ook onmiddellijk zijn maar omdat het spontaan is, is het moeilijk om die beloning onmiddellijk te verkrijgen. Het zou bv. kunnen gaan om een snoepje dat een kind aangeboden krijgt zonder dat het kind wist dat dit zou gebeuren. En dan is er nog de uitgestelde beloning. Wanneer het kind bv. wacht met het eten van een snoepje tot diens huiswerk is gemaakt.

Deze drie eigenschappen gelden niet slechts voor beloning maar ook

voor zoveel meer. Men zou kunnen spreken van onmiddellijke liefde, spontane liefde en uitgestelde liefde. Of over onmiddellijke macht, spontane macht en uitgesteld macht. Enz.

Toch lijkt er ook nog een vierde eigenschap te zijn. Als het bv. weer over beloning zou gaan, dan zou het kunnen dat er iets in het eigen leven zorgt voor beloning ook al had men die beloning eigenlijk niet opgezocht en ook al kwam die beloning voort uit een heel proces dat zich ontplooide in het leven. Dat belonende aspect overkomt zich dan. Men zou dan kunnen stellen dat het spontaan is. Al zie ik een spontane beloning als iets dat onmiddellijk kan ontstaan. Dus het is eerder uitgesteld. Maar het overkomt zich dus men had niet echt kunnen voorzien hoe die beloning zich zou manifesteren in het eigen leven. Het lijkt dan eerder een beloning te zijn die zowel spontaan is als uitgesteld. Een beloning in wording. Zo'n beloning zou zich bv. kunnen vormen wanneer men geleidelijk aan het leven verandert maar zonder dat men de bedoeling had om zich hiermee te belonen. Men zou bv. allerlei wijzigingen in het leven doorvoeren omdat men gelooft dat men zo een waardevoller leven zou leiden. En als men gaandeweg zo een ietwat ander leven instapt, dan bestaat de kans dat dit uiteindelijk zorgt voor allerlei beloning in het eigen leven. Soms kan de beloning dus ontstaan zonder dat men ze zocht. En op de momenten dat ze ontstaat zou ze dan wel onmiddellijk en spontaan zijn. Maar het is verschillend van een spontane beloning die op ieders moment in diens leven kan ontstaan.

En deze vierde eigenschap is niet alleen toepasbaar op beloning maar ook op zovele andere aspecten.

9. De ervaring van de omgeving

Stel dat men een wandeling maakt en naar het landschap kijkt en terwijl nagaat of het landschap wel zo mooi was als men verwacht had. Dan is men aan het denken terwijl men naar de omgeving kijkt. En er is zo vaak een stroom van gedachten terwijl men vertoeft in de omgeving. En hierdoor neemt men de omgeving niet zo sterk waar. En dat kan men merken door die gedachten te stoppen en te focussen op de omgeving. En als men dat even doet, dan zou men kunnen vaststellen dat men allerlei aspecten van de omgeving waarneemt die men anders niet neigt waar te nemen. En wanneer men dus de omgeving sterker wilt

waarnemen, dan kan men proberen om te focussen op de omgeving.

En eigenlijk is een deel van die omgeving in zichzelf. Want er zijn ook gevoelens waarop men kan focussen wanneer men stopt met denken.

Men kan ook focussen op iets dat men zich herinnert en dat trachten te observeren. Als men in gedachten is, dan zou men dus ook bezig zijn met te observeren, maar omdat men bezig is met het denken, is men vaak niet zo bewust bezig met het observeren.

En wat met ervaringen in de omgeving? Er zijn de eigen ervaringen maar er zijn ook ervaringen van andere mensen. Misschien dat men soms in zekere mate kan voelen hoe iemand anders zich zou voelen. Zodat men die ervaring in de omgeving min of meer kan opdoen. Of stel dat men muziek aan het spelen is, al improviserende, en ineens de stemming van de muziek meent op te vangen. Alsof men zich zou kunnen inbeelden hoe een pianist zich zou moeten gevoeld hebben als die pianist erin zou slagen om diens emoties om te zetten in muziek.

10. Aanwezig zijn

Zie ook “Aanwezig zijn” in het hoofdstuk “Liefde kondigt zich aan”.

Men kan aanwezig zijn in de omgeving. Men kan bv. wandelen en de omgeving bekijken. Men kan babbelen met iemand en een gesprek aangaan. Men kan aanwezig zijn maar vaak is men mogelijk niet zo aanwezig.

Men zou bv. samen kunnen zijn met mensen en af en toe de smartphone raadplegen, louter uit interesse. En elke keer men die smartphone bezigt is men even in een andere omgeving. Dan bekijkt men bv. die berichtjes dat iemand zich gestuurd zou hebben. Meer nog, elke keer men reeds aan het denken is aan die smartphone is men reeds afwezig, als dat niets te maken heeft met de omgeving waarin men eigenlijk vertoeft.

Een andere wijze waarop mensen kunnen afwezig zijn is door bezig te zijn met iets te bekomen. Stel bv. dat iemand op reis gaat maar zich steeds nuttig wilt maken. Sommige mensen hebben het moeilijk met een gevoel van nutteloosheid. Een gevoel dat ze zouden kunnen ervaren wanneer ze zogenaamd zouden hoeven te ontspannen. Men zou zich dan kunnen nuttig maken door bv. zo veel mogelijk bezienswaardigheden te gaan bekijken. Maar het gevolg kan zijn dat men dan altijd bezig is met

een doel te bekomen om een nuttige vakantie te hebben. En als men zich daarmee aan het bezighouden is dan zal men in mindere mate echt aanwezig kunnen zijn in die omgeving omdat men reeds aan het denken is aan wat men nog zou horen te doen en hoe men het zou horen te doen, opdat men een nuttige vakantie zou hebben.

Al is dat ook niet noodzakelijk zo. Men zou ook een tot een zekere ervaring van de omgeving kunnen komen wanneer men zich actief betrokken voelt bij de dingen die men doet in de omgeving. Het is een andere wijze waarop men zichzelf en de omgeving kan ervaren. Maar ik neem aan dat er hierbij wel een zekere spontaniteit dient te zijn. En dat men dus niet een gedetailleerd plan volgt dat men tot in de puntjes tracht te volbrengen. Zo niet, dan lijkt me de ervaring van de omgeving alsnog gehinderd te zijn.

Dus het lijkt me logisch dat men een zekere controle dient los te laten wanneer men ergens aanwezig wilt zijn. Althans, wat men dan zou dienen te doen, is om de controle te behouden wanneer men de controle loslaat. Zoals wanneer men bv. onder mensen vertoeft, en als er dan een doods moment valt of als het te druk wordt, dan is dat niet aangenaam. Er zouden te weinig aangename of te veel onaangename prikkels kunnen zijn. En men heeft er geen controle over. En dan zou er het verlangen kunnen ontstaan om bv. die omgeving van die smartphone op te zoeken. Men zou zich dat dan kunnen rechtvaardigen. En bij het bekijken van die smartphone heeft men waarschijnlijk weer meer controle. Maar men zou wel des te minder in staat kunnen zijn om echt in die omgeving te vertoeven.

Alsook, wanneer iemand bv. met zo'n smartphone bezig is, dan zou men kunnen denken dat die persoon te veel met zichzelf bezig is. En die opvattingen zijn wel degelijk zeer begrijpelijk. En toch valt het te bevragen of dit wel degelijk het geval is. Want wat men vaak doet wanneer men naar die smartphone grijpt, is iets dat aanleunt bij tijdverdrijf. En als er dan aangenomen wordt dat vele mensen eigenlijk wel iets meer willen dan het verdrijven van de eigen tijd, dan lijkt het dat ze net te weinig met zichzelf bezig zijn door toch te grijpen naar dat tijdverdrijf. Dus misschien kan het dan wel redelijk zijn om het aanwezig zijn in de omgeving als één wijze te zien waarop men aan zichzelf kan denken.

11. Mens en samenleving

Een samenleving lijkt me opgebouwd te zijn uit mensen die dingen doen met elkaar en die dingen doen voor elkaar. Als dat niet gebeurt, lijkt er geen samenleving te zijn.

Enkele generaties terug ontstond zo'n samenleving mogelijk haast spontaan. Er was veel minder massamedia waardoor mensen meer tijd doorbrachten met elkaar. De dorpen waren kleiner waardoor men elkaar ook beter kon kennen. De economie was waarschijnlijk lokaler en vaak kleinschaliger. Wat ook meer dat gevoel van een samenleving kon teweeg brengen dan deze huidige economie.

Toch is de samenleving is niet verdwenen. En vanuit de regering of vanuit het gemeentebestuur of vanuit allerlei organisaties kan er de wens zijn en inzet zijn om die samenleving levend te houden via allerlei initiatieven. Wat ook in zekere mate kan werken.

Maar als een samenleving is opgebouwd uit mensen die dingen doen met elkaar en voor elkaar dan is het duidelijk dat de deelname van de mens in de samenleving essentieel is. En het zijn dan ook de daden van elk individu die de vorming van de samenleving kunnen bevorderen. En hierbij kan men herkennen dat zowel vrienden en familie deel uitmaken van die samenleving. Alsook alle anderen waarvoor men iets kan betekenen. En in die mate dat de eigen daden die samenleving ondersteunen zal men zelf ook deel uitmaken van die samenleving.

12. De aanvaarding van het leven

Als het inderdaad zo zou zijn dat we ouder zullen worden en uiteindelijk zullen sterven, dan kan het helpen om dat te kunnen aanvaarden. Aldus, om te kunnen aanvaarden dat men een tijd zal leven en dat men een tijd zal ervaringen hebben en dat men een tijd zal kunnen leren en dat men een tijd zal mooie momenten kunnen beleven en dat het dan stopt. Hierbij neem ik dus aan dat er geen hiernamaals is en dat er geen reïncarnatie is.

Het nut van de aanvaarding is om in te zien wat de werkelijke situatie zou zijn opdat men het leven kan afstemmen op die werkelijke situatie. Het kan verlammend zijn om het te trachten te aanvaarden omdat men waarschijnlijk niet zou willen dat het op een gegeven moment stopt.

Maar als men het net zou kunnen aanvaarden, dan zou het net bevrijdend kunnen gaan zijn. Dan zou men kunnen trachten om die momenten die er zijn meer te beleven. En om momenten en gebeurtenissen te creëren die men zou willen. Opdat men enigszins een leven zou gehad hebben voor het stopt.

En misschien zal de veroudering ooit kunnen gestopt worden en misschien zouden sommigen zelfs duizenden jaren kunnen leven. Maar dan nog lijkt het me evenzeer steek te houden om die momenten en opportuniteiten te gebruiken op een wijze die men als zinvol zou kunnen achten.

Enkele losse teksten over de mens

1. Het onkenbare

Men zou een onderscheid kunnen maken tussen het kenbare en onkenbare gedrag. Er is reeds enorm veel gesproken over gedrag dat kenbaar is. Zovele fenomenen in dat gedrag zijn besproken geweest. Maar er kan ook gesproken worden over het zogenaamd onkenbare gedrag. Laat me starten met een voorbeeld.

Stel dat een aantal mensen bij elkaar zijn en dat één van hen bij een moment van stilte, blijkbaar uit het niets, begint te zingen. Die anderen zouden kunnen trachten om dat gedrag te begrijpen opdat ze het zouden kunnen plaatsen. Maar dat is mogelijk niet zo evident. Mogelijk is men geïntimideerd, men weet mogelijk niet goed hoe daarop te reageren of men voelt dat men de controle verliest die men wilt hebben over die groep. Men weet mogelijk niet hoe de persoon hierna zal reageren, als die zo'n onverwacht gedrag kan vertonen. Men zou willen een zekerheid vinden. Waarom dan zou die persoon zich zo gedragen?

Misschien is die persoon simpelweg soms zo enorm spontaan. Het zou ook kunnen dat die persoon zich wenst toe te laten om zo onkenbaar te zijn. Die persoon zou mogelijk geen mensen willen verwarren of intimideren. Aldus, als die mensen zoeken naar die redenen om diens gedrag te verklaren, dan zouden ze het niet zien. Het is niet dat die persoon werkelijk onkenbaar gedrag heeft. Eigenlijk is het zo dat het onkenbaar is voor die personen als zij oorzaken en intenties in dat gedrag zoeken die er niet in te vinden zijn. Evenzeer zouden zij kunnen inzien dat die persoon het zich wilt toelaten om zo onkenbaar te zijn. En dan zou het gedrag van die persoon wel degelijk in zekere mate geplaatst en gekend zijn.

Maar het zou ook kunnen dat het voor die personen bevreemdend is. Dat lijkt me het centrale woord te zijn: bevreemding. Het is de bevreemding die maakt dat men iets tracht te begrijpen. Dat is niet alleen zo in dat voorbeeld, dat lijkt ook zo te zijn wanneer men opgroeit. Men heeft mogelijk heel wat bevreemding gekend in diens jeugd. Omdat men situaties en gedrag nog moeilijker kon plaatsen. En als men opgroeit zou men dan ook kunnen trachten om dat te gaan begrijpen. En die situaties

en dat gedrag worden dan kenbaarder voor zich. Zo ook zou men zichzelf kunnen willen gaan begrijpen. En het gedrag dat men dan zal gaan begrijpen, is dat gedrag dat uiteraard kenbaar is. En als men naar de omgeving en zichzelf gaat kijken vanuit al datgene wat er kenbaar aan zou zijn, dan ziet men mogelijk niet meer dat er ook onkenbaarheid in is. Men zou die bevreemding kunnen vervangen door datgene wat er kenbaar aan zou zijn. En doordat men zichzelf kan overtuigen dat men het kent, zou men mogelijk niet langer openstaan voor al datgene wat men er niet aan kent.

Natuurlijk zou het ook kunnen dat de persoon in dat voorbeeld iemand wilt intimideren. Misschien zou die zingen alsof die het lied opdraagt aan de persoon naast zich. En misschien is er het opzet om de persoon daarmee lastig te vallen. Maar dan zou die persoon naast zich wel degelijk kunnen inzien dat dit het geval is. En zo zou het gedrag van die persoon helemaal niet zo onkenbaar meer zijn. Dit is wel mogelijk maar als men eigenlijk onkenbaar wilt zijn, dan zou men mijden dat men zich kenbaar maakt aan anderen. En dat zou dan het opzet zijn op zich. Om zich dat toe te staan.

En er lijkt me wel degelijk een vrijheid verbonden te zijn met het zich onkenbaar maken. Enerzijds kan men mijden dat men zich kenbaar maakt aan anderen. Anderzijds is het ook een andere wijze waarop men zich kan gaan uiten.

2. Doodsheid en levendigheid

Stel dat men gekwetst wordt door iemand. Dan zou het kunnen dat de verstandhouding met die persoon verslechterd. Men zou kunnen frustraties hebben. En men zou die persoon als negatief kunnen gaan aanschouwen. En die houding naar die persoon zou een hele tijd kunnen blijven duren. Ook al zou het geen houding zijn die aangenaam is voor zich.

En hierin schuilt dan die doodsheid. Die doodsheid is er zolang het negatief is voor zich. Voorheen had men mogelijk een positieve verstandhouding met die persoon. Dan was er nog levendigheid. Men kon momenten van vreugde, inzichten, waardering, enz. beleven. Daarin schuilde dan die levendigheid. En die levendigheid verdween wanneer die doodsheid ontstond. En het is die doodsheid zelf die nieuwe

levendigheid in de verstandhouding naar die persoon bemoeilijkt. Want men zou teleurgesteld of kwaad kunnen zijn. Men zou zich kunnen verzetten tegen een nieuwe aanvaarding van de persoon die zich kwetste.

Die doodsheid en levendigheid kan zich in vele situaties voordoen. Men zou bv. een documentaire kunnen bekeken hebben en men zou zich kunnen neergelaten voelen door de hardheid, corruptie of andere negativiteit die men ging associëren met de onderwerpen die werden besproken in die documentaire. En men zou zich zo neergelaten kunnen voelen dat men nog moeilijk van mening kan veranderen. Ook al is het geen mening die men echt wilt hebben. Alleen zou men er moeilijk aan kunnen ontsnappen omdat die documentaire zich aangegrepen heeft. Er ontstaat dan een zekere doodsheid in die mening.

Maar evenzeer zou het omgekeerde kunnen plaatsgrijpen. Evenzeer heerste er al een soort van doodsheid in allerlei meningen die men had en bekeek men een documentaire die een positieve boodschap brengt waarin men kan geloven opdat men zo van mening verandert. Zodat er minder doodsheid in die eigen meningen zou heersen.

Er mag ook opgemerkt worden dat er ook bedrieglijke levendigheid kan zijn. Er schuilt dan een doodsheid in die levendigheid. Want soms kan men bv. van iets genieten terwijl er nadelige effecten zijn op zich. Maar door de herkenning van die doodsheid kan die levendigheid ook in een ander daglicht komen te staan. Opdat men het mogelijk niet langer voor zich als levendigheid wilt aanzien.

Het is belangrijk om soms doodsheid te herkennen als men niet in ontkenning ervan wilt leven. Maar doodsheid kan ook onnodig zijn of onnodig worden. Immers, als men werkelijk overal doodsheid in zou gaan blijven herkennen waarin die te vinden zou zijn, dan zou men mogelijk eerder depressief gaan worden. Het zou teveel kunnen zijn. Men wilt doodsheid mogelijk soms herkennen maar men wilt er mogelijk ook niet in blijven vertoeven. Het kan dus belangrijk zijn om levendigheid te bekomen.

Dus men zou bij zichzelf kunnen gaan herkennen waarin er te veel doodsheid heerst om dan te gaan onderzoeken of men levendigheid zou kunnen bekomen.

En niet alleen naar zichzelf toe maar ook naar anderen toe. Als men bv.

iemand kwetst dan zou men alsnog kunnen trachten te voorkomen dat er meer doodsheid zou gaan heersen bij die persoon. Door bv. gul en vriendelijk naar die persoon te zijn opdat die persoon zou inzien dat men het niet zo kwaad met zich voorheeft. zo zou die persoon dat kwetsende moment des te meer kunnen vergeven of vergeten. Opdat die doodsheid naar zich toe des te meer zou verdwijnen en opdat die levendigheid naar zich toe in goede staat blijft.

Eigenlijk valt hier op te merken dat het niet louter gaat om de moralen die men gebruikt. Want als men bv. iemand kwetst, dan zou dat als immoreel kunnen worden beschouwd. Maar wanneer men er uiteindelijk in zou slagen om ervoor te zorgen dat die negativiteit vergeven of vergeten wordt door die persoon, dan wordt die immoraliteit in zekere mate alsnog onschadelijk gemaakt. Hiermee wil ik helemaal niet veronderstellen dat het dan OK zou zijn om iemand te kwetsen. Maar het gaat duidelijk niet louter om de moralen maar het gaat ook om de effecten die er uiteindelijk zouden zijn op die persoon.

Daarom dat men eigenlijk zou kunnen onderzoeken of een bepaald gedrag al dan niet bij iemand diens levendigheid zou ondersteunen of niet onnodig zou aantasten. En ik denk dat mensen in zekere mate kunnen leren aanvoelen bij elkaar of dat het geval zou zijn of niet.

3. De drie gerichtheden

Met een ‘gerichtheid’ bedoel ik eigenlijk iets waarop men gericht kan zijn. Ik heb een opdeling gemaakt in drie gerichtheden. Men kan gericht zijn op de ervaring, op het bestaan en op inzichten.

Men zou het bv. kunnen uitleggen met een voorbeeld van een sportvrouw. Die sportvrouw zou dan bv. gericht zijn op haar bestaan wanneer ze bezig is met na te gaan wat ze dient te doen om te bereiken wat ze wilt bereiken. Ze is bezig met haar bestaan. Ondertussen zal ze vast ook allerlei dingen ervaren maar ze is niet zozeer gericht op de ervaring wanneer ze gericht is op haar bestaan.

Soms zal ze echter wel gericht zijn op de ervaring. Wanneer ze bv. verliest of wint. In het ene geval zou ze dan woede kunnen hebben. In het andere geval euforie. En dan kan ze bezig zijn met hoe ze zich ervaart.

En dan is er nog de gerichtheid op inzichten. Wanneer ze bv. aan het onderzoeken is hoe ze beter zou kunnen trainen. Dit zou kunnen gerelateerd zijn tot haar bestaan. Maar op het moment dat ze dat aan het onderzoeken is, zou ze niet zozeer bezig zijn met haar bestaan.

4. Reëel, virtueel en reëel voor zich

4.1. Het echte en het virtuele

Als een politicus of als men in de media vertelt dat foltering nodig is om informatie te verkrijgen over terroristen opdat men dat terrorisme kan bestrijden, dan lijkt dat voor sommige mensen redelijk te zijn. Als er niet verteld wordt dan er hierbij mensen in een kleine ruimte, volkomen afgezonderd van de buitenwereld, urenlang aan ketenen worden omhoog gehangen en dat ze ijskoud water over hen heen krijgen. En dit mogelijk jarenlang. Met mentale schade die de rest van hun leven zou kunnen blijven duren. En dat er evenzeer mensen zullen een foltering doorgaan die onschuldig zijn en helemaal geen informatie achterhouden. En dat eenieder leugens zou kunnen bekennen om maar aan die foltering te ontsnappen. Dan zouden velen mogelijk toch niet geloven dat foltering de juiste aanpak is. Toch lijkt foltering zo plaats te grijpen.[1] Aldus, dat is dan het echte. Het virtuele is dan die gefabriceerde 'realiteit' die wordt verspreid door politici en via de media, waarin men zou kunnen gaan geloven. En natuurlijk lijkt het me de bedoeling te zijn om niet te geloven in dat virtuele.

Soms is er een verspreiding van het virtuele zonder een bedoeling om dat te doen. Men zou bv. het folteren willen goedpraten in een gesprek terwijl men dat mogelijk niet zou gewild hebben als men meer zou geweten hebben over die foltering. Of men zou bv. een indruk van zichzelf aan iemand kunnen geven die eigenlijk ongewild is maar die de andere wel zou kunnen opvatten als zijnde echt.

Net zoals men zelf zo'n indruk van iemand zou kunnen krijgen die onjuist is maar wel echt zou kunnen zijn volgens zich. En de andere persoon had mogelijk niet de bedoeling om zo'n onjuiste indruk te geven

[1] New York Times, "Memories of a Secret C.I.A. Prison", https://www.nytimes.com/2016/10/09/world/cia-torture-guantanamo-bay.html

maar die indruk is toch gecreëerd.

Dus enerzijds is er de verspreiding van het virtuele en anderzijds is er de creatie van het virtuele. En men kan ontvankelijk zijn om het virtuele dat verspreidt wordt, aan te nemen als echt. En men kan ontvankelijk zijn om zelf het virtuele te creëren als zijnde echt. Dus als men het echte zou wensen te aanschouwen dan zou men dienen te bevragen wat men heeft aangenomen als zijnde virtueel omwille van die ontvankelijkheid. En om in te zien wat men heeft aangenomen als zijnde virtueel, kan men onderzoeken wat men aanneemt.

4.2. Het reële, het gekozen reële en het overkomen reële

Er is een verschil tussen wat reëel is en wat reëel is voor zich. Men zou bv. kunnen geloven dat de Aarde plat is. Dan is dat reëel voor zich. Terwijl dat niet reëel is. De Aarde is echt niet plat.

Maar het onderscheid tussen het reële en het gekozen reële gaat verder dan dat. Wat als het bv. gaat over schoonheid? Men zou zichzelf mooi kunnen vinden. Maar is men mooi? Men lijkt dat moeilijk of zelfs onmogelijk objectief te kunnen bepalen. Sommigen zullen zich mooi vinden, anderen niet. Eén iemand kan zichzelf soms mooi vinden en op een ander moment weer niet. Die persoon zou er ook een zekere keuze in kunnen hebben. Die persoon zou een overtuiging kunnen opbouwen. Waarbij die persoon dan bv. zou beslissen om zichzelf mooi te vinden om die en die reden. Dus het is mogelijk om in zekere mate te kiezen wat reëel is voor zich zonder daarbij te gaan geloven in dingen die objectief gezien duidelijk foutief zijn. Het kan belangrijk zijn om te beseffen dat men in staat is om dit te doen.

Mensen kiezen uiteraard veelvuldig wat ze reëel laten zijn voor zich. En soms zijn ze hierbij misschien, objectief gezien, duidelijk fout. Soms niet.

Zo komen mensen ook in contact met wat de andere als reëel lijkt te aanzien. Stel bv. dat men zich gekwetst voelt door wat iemand anders zegt over zich. Men zou kunnen herkennen dat de andere hierbij een andere overtuiging lijkt te hebben dan diegene die men zelf heeft. Terwijl men zelf zou kunnen vinden dat de andere dat niet zou horen te zeggen, zou de andere mogelijk vinden dat hij/zij dat wel mag zeggen. En dat hij/zij daar bv. geen slechte bedoelingen mee heeft. En dat hij/zij dan ook

die vrijheid mag hebben om dat te zeggen, volgens zichzelf. Omdat hij/zij vindt dat men daar niet om gekwetst dient te zijn. En als men er niet gekwetst om zou zijn, dan zou er misschien ook geen enkel probleem stellen. Maar ja, men was er wel door gekwetst en misschien vindt men zich ook niet terug in die overtuiging van de andere. Maar misschien is het ook zeer moeilijk om die overtuiging van de andere te veranderen. Die overtuiging van de andere zou immers sterk kunnen zijn. Wat dan ook zou kunnen betekenen dat men in de toekomst opnieuw door die persoon wat geraakt zou kunnen worden door diens woorden. Wat het hele dilemma opnieuw aan bod kan brengen: dient men dan toch te veranderen van overtuiging opdat men niet langer gekwetst zou worden of toch niet? Maar het lijkt voor iemand ook redelijk en reëel te kunnen zijn dat men vindt dat mensen zich niet naar iemand dienen te gedragen op een wijze die onwenselijk is voor hen. En alhoewel daar tal van uitzonderingen op kunnen zijn, lijkt het misschien wel een goede maatstaf en overtuiging te kunnen zijn voor tal van mensen. Zij willen zulke overtuiging vast reëel laten zijn voor zich. En er lijkt ook een zekere objectiviteit in te schuilen. Want het lijkt immers objectief juist te zijn dat men vaak kan voorkomen dat mensen gekwetst zouden raken door te trachten om ze niet te kwetsen. Dus men zou kunnen stellen dat die overtuiging niet slechts reëel is voor hen. Maar dat er ook iets in schuilt dat reëel is. Terwijl die andere overtuiging, dat anderen maar niet horen gekwetst te zijn, geregeld lijkt te kunnen falen wanneer zij toch zouden gekwetst zijn. Dus in dat opzicht lijkt die overtuiging dan minder reëel te zijn. Althans, het kan vast in tal van situaties als beter aanzien worden om niet gekwetst te worden door de woorden van iemand anders, alleen hoeft dit vast niet te betekenen dat men de overtuiging van de andere aanneemt. Men kan een soort van balans opzoeken waarbij men een evenwicht zoekt tussen wat reëel is voor zich en wat reëel is.

Het lijkt in ieder geval niet slecht om zowel het reële in acht te houden als het reële voor zich in acht te houden. Immers, als men enkel in acht houdt wat reëel is voor zich, dan kan men evenzeer geloven dat de Aarde plat is. Of dan zou men evenzeer extreem kortzichtig kunnen zijn omdat men enkel in acht houdt wat reëel is voor zich. En als men wel in contact staat met wat reëel is terwijl het niet reëel aanvoelt, dan lijkt er een vervreemding te ontstaan. Zoals bij een kafkaiaanse toestand waarbij men dan bv. te kampen krijgt met de bureaucratie om een probleem op

te lossen. En men loopt van loket naar loket. En het lijkt dan allemaal zeer reëel te zijn dat men dat dient te doen om dat probleem op te lossen. Maar tegelijkertijd kan het allemaal surreëel aanvoelen voor zich.

Maar wat reëel is voor zich bestaat niet enkel uit het gekozen reële. Men zou ook kunnen spreken van het overkomen reële. Omdat al wat reëel is voor zich, niet iets is dat men kiest, soms overkomt het zich. Eigenlijk lijkt alles wat reëel is voor zich, zich in zekere mate te zijn overkomen. Maar het ene lijkt meer een keuze te zijn dan het andere. Zoals emoties die zich overvallen. Ze kunnen zeer echt zijn voor zich maar men lijkt ze niet te kiezen. Zowel het overkomen reële als het gekozen reële kunnen van belang zijn. Het voorbeeld over de persoon die gekwetst wordt door de woorden van iemand anders, geeft dit reeds aan. Die andere persoon zou daar mogelijk geen last van ondervinden. Hij/zij kan ongestoord iemand kwetsen en kan daarin slagen omwille van de overtuiging dat die persoon die zich gekwetst voelt, niet gekwetst dient te zijn. En die overtuiging zou men als het gekozen reële kunnen aanzien. Zo heeft die persoon een controle. Maar tegelijkertijd is er ook een zekere afzondering. Die persoon sluit zich in zekere mate af van wat er rond zich afspeelt. Dit lijkt me al te vaak plaats te grijpen wanneer het gekozen reële domineert. Als iemand bv. alles wenst te kiezen, dan wenst die persoon overal een controle in te behouden. Maar dit lijkt verschrikkelijk moeilijk te zijn. Met het gevolg dat er zich toch allerlei gevoelens of gedachten overkomen die men helemaal niet voorzien had.

Net zoals het zeer moeilijk kan zijn om zich alles te laten overkomen. Men zou al snel een leegte kunnen ervaren omdat er zich te weinig overkomt. Waarna er een impuls kan zijn om controle op te zoeken. Wat zich overkomt, kan ook problematisch zijn. Zoals bepaalde angst of onzekerheid die steeds terugkeert. Dan lijkt het positief te kunnen zijn als men daaraan kan ontsnappen via een overtuiging die men kiest.

Het overkomen reële en het gekozen reële kunnen met elkaar gepaard gaan. Zoals wanneer men bv. een andere levenswijze opzoekt als men hierbij voelt dat men herleeft. Men kiest dan iets maar er overkomt zich ook iets. Er zou een geloof kunnen opduiken waarbij men niet alleen dacht dat het juist was maar ook lijkt te voelen dat het juist is.

En dat men iets zou vinden dat zo juist aanvoelt, kan al een hele verwezenlijking zijn. Men zou bv. ook een bepaalde levenswijze kunnen

hebben die steeds minder aanvoelt als iets dat men wilt. Dan zou het reëler voor zich kunnen zijn om een andere levenswijze op te zoeken. Zo mijdt men wat als onecht begint aan te voelen aan die huidige levenswijze. Maar als men dan inderdaad het eigen leven een andere wending zou laten inslaan, dan zou dat evenzeer voor een stuk als onecht kunnen aanvoelen. Dat zou zich kunnen overkomen. Het overkomen reële en het gekozen reële staan dan in een zeker contrast met elkaar. Het voelt dat misschien niet zo juist aan. Maar misschien voelt het wel nog steeds juister aan wanneer men het vergelijkt met de levenswijze die men voorheen had.

5. Het percipiëren

5.1. Twee werelden

Er zijn twee 'werelden'. Er is de innerlijke wereld en er is de externe wereld. De innerlijke wereld is hoe wij naar elkaar kijken, onszelf kijken, naar de wereld kijken, enz. De externe wereld is hoe wij werkelijk zijn en hoe de wereld werkelijk is. Die twee werelden omvatten niet hetzelfde. En wij dienen te zien dat die niet hetzelfde omvatten. Want dan zou men kunnen willen stoppen met aan te nemen dat hoe men het in het eigen hoofd ziet, is hoe het werkelijk zou zijn. Dit op zich zou als een blindheid zijn die zou wegvallen. Maar vaak vullen we ons hoofd toch met die eigen opvattingen en indrukken die we als werkelijk beschouwen ook al is het niet werkelijk zo. Dit zou men kunnen trachten te mijden.

De mens heeft de mogelijkheid om vrij spontaan patronen te gaan herkennen bij het kijken naar zichzelf of de omgeving, enz. Via die herkenning van patronen kan men inzichten verkrijgen. En om die patronen te gaan herkennen dient men zich open te stellen tot zichzelf of de omgeving. Met het zich openstellen bedoel ik niet dat men een verbondenheid wilt aangaan met zichzelf of de omgeving. Want bij het aangaan van verbondenheid gaat men reeds een bepaalde relatie aan met de omgeving of zichzelf. En de relatie die men aangaat, vormt hoe men naar zichzelf of de omgeving zal kijken. Dit is niet alleen zo bij het aangaan van verbondenheid maar bij elke relatie die men wilt aangaan met de omgeving of zichzelf. Hoe men naar de omgeving of zichzelf gaat staan, vormt hoe men naar de omgeving of zichzelf gaat kijken.

Men vult dat dan voor zichzelf reeds in zekere mate in. En als men niet inziet bij zichzelf dat men dat doet, wanneer men dat doet, dan is men blind voor het feit dat de eigen waarneming dan reeds gekleurd is door de relatie die men aangaat. Bij het zich openstellen tot zichzelf of de omgeving tracht men dus het aangaan van zo'n relatie te mijden. Opdat men zich ongehinderd kan openstellen tot het gaan herkennen van patronen in zichzelf of de omgeving. En slechts onder die omstandigheden lijkt de mens in staat te zijn om ongehinderd zichzelf of de omgeving of de wereld enz. te kunnen gaan herkennen.

En wanneer men zich in zekere mate reeds heeft opengesteld tot de omgeving of zichzelf zodat er een zekere herkenning ervan heeft plaatsgegrepen, dan kan men een relatie gaan aangaan met de omgeving, zichzelf, de wereld enz. Immers, men heeft dan reeds in zekere mate een ongehinderde herkenning kunnen volbrengen opdat de inkleuring, die men maakt door een relatie aan te gaan, zou gebaseerd zijn op een herkenning die men reeds heeft gemaakt. Want evenzeer had men zo'n inkleuring reeds gemaakt voor zulke herkenning.

Het zou echter wel gaan om een poging tot het waarnemen van die externe wereld. En die innerlijke wereld maakt geen deel uit van die externe wereld. Er zijn wel patronen en relaties te herkennen in die innerlijke wereld. Ik bedoel dus patronen en relaties die deel uitmaken van die innerlijke beleving zelf. Ik bedoel dus niet de patronen en relaties die te relateren zijn tot die innerlijke beleving maar die ingaan tegen die innerlijke beleving. Denk bv. aan een psychoanalyse. Als men zich zo laat analyseren dan zou de psycholoog uiteindelijk met ideeën kunnen afkomen die misschien juist zijn maar die tegelijkertijd in zouden gaan tegen hoe men zichzelf ervaart. Ze gaan in tegen die innerlijke beleving. Dus alhoewel die patronen en relaties te betrekken zijn tot die innerlijke wereld, lijken ze eerder deel uit te maken van die externe wereld. Ten minste, die patronen en die relaties zijn enkel een deel van de innerlijke wereld in zoverre men zich gaat bezig houden met de herkenning van die patronen en relaties bij de innerlijke beleving van zichzelf en de omgeving. Want als men bv. na zo’n psychoanalyse zich gaat relateren met die psychoanalytische ideeën in die innerlijke beleving van zichzelf, dan gaan zijn wel deel uitmaken van die innerlijke beleving. Dan toch in de eigen gedachten.

Maar het lijkt ook waarschijnlijk dat men geregeld niet al te analytisch

bezig zou zijn in die innerlijke beleving van zichzelf en de omgeving. Daarom dat die innerlijke wereld in aanzienlijke mate een apart bestaan kent. En daarom dat het koppelen van die externe wereld aan die innerlijke wereld, die innerlijke wereld kan verstoren. Als men bv. iemand anders zou analyseren dan zou men bezig zijn met trachten te herkennen hoe die andere persoon is. Maar als men die analyses zou meedelen aan de andere, dan zou het voor de andere net kunnen zijn alsof men zich niet herkent. Omdat die andere persoon een innerlijke beleving van zichzelf zou kunnen hebben die niet overeenstemt met die analyses. Daarom dat het kan helpen om die externe wereld niet te betrekken bij die innerlijke wereld wanneer men zou trachten om die innerlijke wereld van zichzelf of van de andere waar te nemen. Zo niet, dan zou men ook reeds een inkleuring maken door die externe wereld erbij te betrekken.

5.2. Een visuele voorstelling van reflectie

Hier geef ik een wijze om reflectie, het reflecteren, visueel voor te stellen.

Voorbeeld 1: een simpele reflectie

Persoon A kijkt naar de omgeving. (En trekt mogelijk een conclusie.)

Voorbeeld 2: een stap verder

Persoon A kijkt naar hoe persoon B heeft gereflecteerd over bv. persoon A zelf. Persoon A kan de werkelijke reflectie niet zien in persoon B, maar A zou iets kunnen afleiden uit de reactie die persoon B maakt na zijn/haar reflectie, waarna A veronderstellingen kan maken over hoe B reflecteerde. En dan kan persoon A daarover gaan reflecteren.

Voorbeeld 3: nog een stap verder

Persoon A ziet hoe persoon B ziet hoe persoon A zich zou ervaren hebben toen die reageerde op hoe hij/zij de omgeving zag. Alsof persoon A ziet hoe persoon B heeft gereflecteerd over hoe persoon A iets zag.

En zo zou men verder kunnen gaan. Maar men kan al snel in vraag stellen of een persoon dat geheel waarover men reflecteert, in zijn/haar hoofd kan houden.

Maar natuurlijk, men kan wel altijd reflecteren over een reflectie van iemand, ook al heeft men slechts een onvolledig inzicht over de reflectie die de andere persoon maakt. Ik denk zelfs dat het zo doorgaans

plaatsgrijpt in de omgeving, namelijk, met onvolledig inzicht in elkaars reflecties.

We kunnen de omgeving ons dan wel voorstellen als hebbende een web van reflecties in zich. En met reflecties over elkaar en over zichzelf, in relatie en interactie met zichzelf en anderen, zijn we verbonden met elkaar.

6. Natuur versus cultuur

Wanneer men in de pedagogie zich afvraagt waarom een mens geworden is zoals die is, dan kan men zowel de oorzaak leggen bij de aanleg als bij de opvoeding. Of zoals men in het Engels zegt: nature versus nurture. Ik noem het hier zelf: natuur versus cultuur.

Natuurlijk, het is misleidend om te spreken over zowel de aanleg óf de opvoeding. Of over zowel natuur óf cultuur. Omdat beide sowieso met elkaar gepaard lijken te gaan. Zelfs wanneer het gaat over wilde dieren en hun gedrag, zou men kunnen spreken over een cultuur die zij hebben en over een opvoeding die zij krijgen. Want als men bv. pinguïns of olifanten zou uitzetten die hun leven lang in gevangenschap hebben gezeten, dan zullen de overlevingskansen van die dieren kleiner zijn dan dieren die zijn grootgebracht in het wild. Alsof zij de nodige opvoeding hebben gemist. Zij hebben gemist hoe te leven in het wild doordat zij het niet van jongs af hebben kunnen waarnemen en aanleren.

Hetzelfde lijkt op te gaan voor de mens. Als men kijkt naar de meest ‘primitieve’ of natuurlijke levenswijze van de mens die nu nog bestaat, die van de jager-verzamelaar, dan is het overduidelijk dat men zulke levenswijze van jongs af dient aan te leren om te kunnen overleven. Toch lijken pedagogen niet bezig te zijn met hoe volkeren van jager-verzamelaars hun kinderen opvoeden. Die volkeren voeden zeer duidelijk hun kinderen op. Maar haast zonder gebruik te maken van begrippen en technieken waarmee een pedagoog zich zou bezig houden, zoals bv. die van het straffen en belonen. Zulke technieken lijken dan ook eerder van een culturele aard te zijn dan van een natuurlijke aard.

Althans, het straffen en belonen waren technieken die vast reeds voor vele honderden jaren werden toegepast, lang voor men deze technieken wetenschappelijk ging beschouwen. Aldus, zulke technieken waren dan ook een haast natuurlijk gebeuren in de cultuur die er heerste. En vele

ouders zullen tot op de dag van vandaag het als een natuurlijk gebeuren beschouwen. Ze hebben het dan vast aangeleerd van hun ouders en dragen het dan zo over op hun kinderen. Maar vanaf de 20e eeuw lijkt het straffen en belonen herbekeken te worden. Deels misschien omwille van het wetenschappelijke onderzoek dat daaromtrent wordt uitgevoerd. Maar ook omdat de hele cultuur drastische wijzigingen ondergaat. Algemeen gesproken lijkt cultuur in mindere mate iets te zijn dat simpelweg doorgegeven wordt van generatie op generatie. Cultuur lijkt meer iets te zijn geworden dat men zelf kan kiezen. Mensen kiezen nu meer zelf hoe ze willen leven. Net zoals ze des te meer kiezen hoe ze dan hun kinderen opvoeden. Dus de hele opvoeding lijkt in mindere mate iets te zijn dat van generatie op generatie wordt doorgegeven. Het lijkt des te meer iets te zijn geworden dat planmatig kan worden uitgeoefend. En het is vanuit dit standpunt dat ik dan ook het straffen en belonen wens te beschouwen.

Bij het straffen en belonen van een kind, is er uiteraard de gedachte dat het zou werken. Bij het straffen zou dat dan betekenen dat het kind door het straffen zou leren inzien dat het fout was. En dat het daarom ook goed was of nodig was om gestraft te worden. Bij het belonen zou dat dan betekenen dat het kind zou inzien dat het diende beloond te worden om te doen wat goed was voor zich of om niet te doen wat fout was voor zich. Het kind zou dat niet meteen hoeven in te zien. Maar het lijkt natuurlijk aannemelijk dat de ouders menen dat het kind ooit zou herkennen dat het straffen en het belonen allemaal ten dienste stond van zich. En dat het kind dan ook zou inzien dat de ouders juist waren. Aldus, als het straffen en het belonen succesvol zouden zijn, dan zou het kind zich op een gegeven moment dienen over te leveren aan wat de ouders als juist achten, ten goede van het kind. Immers, als het kind bij het opgroeien en later, zou besluiten dat het straffen en belonen zich niet diende of dat het zelfs leidde tot onnodige pijniging en misleiding, dan lijkt die opvoedingswijze duidelijk te hebben gefaald vanuit het opzicht van het kind en de ouders.

Wanneer het straffen en belonen zo planmatig worden toegepast en wanneer het succesvol zou zijn volgens het kind en de ouders, dan zal dat een drastisch effect kunnen hebben op hoe het kind zelf denkt. Het zou immers inhouden dat het kind, bij het opgroeien en daarna, zou vinden dat het heilzaam was voor zich om zich over te leveren aan de

planmatigheid van de ouders. En dat het kind vindt dat het heilzaam was hoe het mede daardoor is kunnen worden zoals het kind is geworden. En deze opvatting staat in een drastisch contrast met de opvatting dat men het kind zelf ongehinderd dient te laten zijn en worden vanuit hoe hij/zij reeds is. En dat contrast is meteen duidelijk als men bedenkt hoe eenzelfde maatregel door het ene kind als positief zou geacht worden terwijl een ander kind er zich zou tegen verzetten. Het ene kind zou zich des te meer aanzien volgens hoe het meent dat de ouders zich aanzien. En als de ouders het dan positief voorhebben met het kind, dan bestaat de kans dat het kind dat ziet en zich daarom ook voor een stuk overlevert aan de aanpak van de ouders. Een ander kind zou helemaal niet zien hoe die ouders het met zich voorhebben. Dat kind zou mogelijk reeds zijn/haar eigen interpretatie hebben ontwikkeld omtrent wat juist is en fout is. En als die ouders dan tegen die interpretatie ingaan door het te willen straffen of belonen, dan kan dat conflicten teweeg brengen bij dat kind.

Maar welke aanpak is dan juist? Is het beter dat een kind zich zou kunnen integreren met de heilzame planmatigheid van de ouders voor diens eigen bestwil? Of dient het kind net gespaard te worden van ouders die het kind integreren met hun gedachtegoed opdat het zich vanuit diens eigen 'natuur' kan ontwikkelen?

Het antwoord lijkt niet noodzakelijk al te evident te zijn. Want het kind dat heeft genoten van die heilzame planmatigheid zou dat later als beter kunnen achten. Net zoals een ander kind blij zou kunnen zijn dat hij/zij gespaard is gebleven van zulke opvoeding. Aldus, doordat ze zichzelf anders hebben ontwikkeld, zouden ze er andere meningen aan over neigen te houden.

Al lijkt het me zelf beter te zijn om het kind te motiveren en te steunen in het ontwikkelen van de eigen gedachten. Zo lijkt men de onafhankelijkheid van het kind te bevorderen. En als ouders zulke aanpak wensen voor hun kind, dan zou men dit ook als een heilzame planmatigheid kunnen beschouwen. Al zou het een planmatigheid zijn die zich des te natuurlijker volstrekt.

7. Over openheid, goedheid en disciplinering

Datgene waartoe de mens openstaat, is niet altijd datgene waartoe de mens koos om open voor te staan. Dat is bijvoorbeeld duidelijk bij pestgedrag. Diegene die gepest wordt, kan openstaan tot dat gepest. Dit brengt indrukken teweeg over zichzelf, over anderen en over de mens. Die indrukken kunnen zich op tal van wijzen beïnvloeden. Het kan dus het eigen perspectief beïnvloeden. Maar het is niet iets dat men koos. Het werd ergens afgedwongen. En pas wanneer die persoon het grondig verwerkt heeft, zou die persoon terug volop kunnen openstaan, tot de opgeving en zichzelf, op een wijze die de persoon genegen is. Dan vindt die persoon een openheid terug die hij/zij tijdelijk wat verloren was.

Maar het kan nog erger. Het is ook mogelijk dat iemand een bepaalde openheid werkelijk verliest en dat men haast compleet vergeet hoe die openheid was. Als iemand bv. op jonge leeftijd in één of andere criminele bende zou belanden, dan zou die persoon uiteindelijk zich zo kunnen gaan identificeren met die bende en haar ideeën dat die persoon zich haast compleet distantieert van een leven met andere waarden.

En in dit voorbeeld kan men ook al spreken van externe 'goedheid'. Het gaat er hier niet over dat die externe goedheid werkelijk goed zou zijn. Maar dat er iets wordt voorgesteld als zijnde goed vanuit de omgeving. Wat dan het externe aspect is aan die goedheid. In dat voorbeeld is die externe goedheid datgene wat die bende stelt als zijnde goed. En als men nog maar net in die bende is, dan zal dat voor een stuk neigen in te gaan tegen wat men vanuit zichzelf, de innerlijke goedheid, aanziet als zijnde goed. Maar de kans bestaat dat men steeds meer geïndoctrineerd wordt en dat dus die externe goedheid steeds meer wordt verinnerlijkt door zich. Zodat er steeds meer een andere innerlijke goedheid in de plaats komt. Net zoals er steeds meer een andere externe goedheid in de plaats zou komen. Want wat de omgeving zich voorheen had aangeleerd als zijnde goed, zou ook worden aangetast door de doctrines van die bende.

Ook bij de disciplinering van het kind kan er eigenlijk indoctrinatie zijn. Die is er uiteraard niet noodzakelijk maar als de ouders trachten om het kind te laten gehoorzamen aan tal van regeltjes, dan lijkt het wel degelijk mogelijk te zijn. Het kind zou er zich aanvankelijk kunnen tegen verzetten omdat het beleid van de ouders botst met wat het kind zelf als juist aanziet. Het kind zou bv. kunnen herkennen dat hij/zij niets wou

misdoen terwijl het toch bestraft of vermaand wordt omdat de ouders vinden dat zulk gedrag moet worden afgeleerd. Dan botst die innerlijke goedheid van het kind met de externe goedheid van die ouders. En het kind kan zich trachten te verweren tegen die ouders. Maar als die ouders volharden dan zou het kind uiteraard kunnen lijden en onmacht kunnen ervaren. De kans bestaat dat het kind zich dan gaat distantiëren van die ouders en van die innerlijke goedheid. Omdat het volhouden aan die innerlijke goedheid zich immers pijn bezorgt. Maar als het kind dan toch zou inzien dat die ouders het eigenlijk goed voorhebben met zich, dan zou het kunnen dat het kind uiteindelijk alsnog gaat geloven in die externe goedheid van die ouders. Dan wordt die goedheid alsnog verinnerlijkt. En dit kan een invloed hebben op de waarden van het kind. Want het kind kan dan gaan geloven dat het toch goed was om te gehoorzamen en te luisteren naar wat de ouders stelden. En als ket kind dan opgroeit en later zelf kinderen krijgt, dan zou hij/zij kunnen trachten om die opvoeding door te geven aan diens kinderen. En als diens kinderen dan gehoorzamen dan kan dat aanvoelen als liefde voor zich. Want hij/zij is immers ook in contact gekomen met de liefde van diens ouders door te geloven en te gehoorzamen in wat zij stelden. En diens kinderen zouden zich dan ook kunnen trachten te verweren omdat wat hun vader of moeder stelt, ingaat tegen hun innerlijke goedheid. Maar de vader of moeder zou dan kunnen trachten te volharden ook al was hij/zij ooit diegene die zelf in het verweer ging tegen diens ouders. Want dat is natuurlijk het gevolg van zo'n opvoeding: dat de geldigheid van die innerlijke goedheid die vrij spontaan kan ontstaan in het kind, wordt ontkend.

Ik denk dat een kind meestal van nature in staat is om te leren wat goed is en fout is vanuit de innerlijke goedheid die hij/zij van nature zou ontwikkelen in contact met de omgeving. En dat de omgeving dan kan helpen in die ontwikkeling door zich naar het kind te gedragen op een wijze waarvan het kind vanuit diens innerlijke goedheid kan zien dat hoe de omgeving zich gedraagt naar zich, goed is volgens zich en voor zich.

Maar verschillende mensen kunnen dus op zeer verschillende wijzen worden opgevoed. En zij kunnen zich daardoor soms ook gaan distantiëren van elkaar. Ze zouden immers elkaar niet kunnen terugvinden in elkaar. Zij zouden kunnen herkennen dat de andere het anders ziet. Of zij zouden kunnen blind zijn voor hoe de andere het ziet

maar zij zouden wel kunnen herkennen dat de andere niet in staat lijkt om te zien hoe men het zelf bekijkt.

Er lijken dus ongeschreven regels te zijn waaraan sommigen vinden dat eraan dient voldaan te worden opdat zij volop empathie kunnen voelen tussen elkaar. Terwijl die regels voor anderen niet lijken te hoeven omdat zij vanuit hun innerlijke goedheid zich haast spontaan op een bepaalde wijze willen gedragen naar elkaar. Al zouden zij soms ook kunnen verwachten dat anderen die levenswijze respecteren. Alsof er dan voor hen ook ongeschreven regels zijn waaraan dient voldaan te worden.

8. Het analoge aspect van het menselijke bestaan

De hersens lijken niet te werken zoals een computer. Bij een computer gaat het met nulletjes en eentjes. Het is wel of niet. En niets daartussen. Het werkt met logica van EN en OF en NIET. Het is gestructureerd. Met categorieën. En hiërarchie. En met gestructureerde logica gegoten in programma's.

Maar in de menselijke hersens lijkt het gelukkig anders te zijn. Denk bv. aan een belonend gevoel. Dat gevoel kan op zijn minst variëren in sterkte. Het is niet 0 of 1. Er is een continuüm. Bij gevoelens van liefde lijkt het nog veel complexer te worden. Er kunnen tal van emoties optreden zoals compassie, bewondering, liefhebbing, medeleven, enz. En de variatie aan gevoelens die gepaard gaan met die emoties, lijkt al meer iets weg te hebben van kleuren die men kan mengen in talloze combinaties.

Dus de term 'analoog' wordt hier niet gebruikt als een metafoor. Ik ben ervan overtuigd dat de menselijke hersens in aanzienlijke mate een analoge werking hebben. En dat is dus ook merkbaar in de perceptie, het bewustzijn en de subjectiviteit. Want als het gaat over gevoelens en emoties, dan is dat iets dat de mens ervaart. Dus er lijkt dan werkelijk te kunnen gesteld worden dat de subjectiviteit in zekere mate analoog kan zijn.

En dat lijkt belangrijk te zijn omdat datgene wat analoog is aan de mens werkelijk in een sterk contrast lijkt te staan met datgene wat de mens kan structureren door gebruik te maken van logica, categorieën, hiërarchieën, enz. Althans, er zouden wel structuren kunnen bedacht worden. Zoals men bv. kleuren zou kunnen uitdrukken in een formule. Maar wanneer

men dan kleuren zou bekijken, dan zou zo'n formule weinig baat hebben. Zo'n formule kan van technisch nut zijn maar het praktische nut lijkt ook beperkt te zijn tot dat technische nut. Wat beter werkt, is om kleuren in allerlei categorieën te steken. Men zou kunnen stellen dat een kleur ofwel rood is, ofwel geel is, ofwel groen is, enz. Men plakt er een label op. En alhoewel men elke mogelijke kleur in zo'n beperkt aantal categorieën kan steken, toch kan het niet overeenkomen met de talloze variaties waarin kleuren bestaan. Men zou bv. een categorie 'groen' kunnen maken maar in de werkelijkheid lijken er talloze soorten groen te zijn. En het is waar dat men het aantal categorieën kan verhogen. Maar het lijkt onredelijk te zijn om talloze labels te maken opdat men elke mogelijke soort groen kan beschrijven. Het zou voor de mens totaal onbruikbaar worden om op die wijze elke kleur te laten overeenkomen met één bepaald label in die structuur. Dus het lijkt niet toevallig te zijn dat de waarneming van kleuren voor de mens nog steeds iets is dat voor een stuk louter analoog gebeurt.

En als men dan ook een spectrum aan gevoelens kan hebben zoals men een spectrum aan kleuren kan hebben, dan lijkt men ook gevoelens en de bijhorende emoties nooit helemaal te kunnen waarnemen via een beperkt aantal labels. Dus wij hebben wel allerlei woorden waarmee we gevoelens en emoties kunnen uitdrukken. Maar ze lijken onnauwkeurig te zijn om de werkelijke gevoelens en emoties uit te drukken. En dat is van belang omdat die werkelijke gevoelens en emoties kunnen beïnvloeden hoe de mens zich werkelijk gedraagt.

Dus wat me waarnemen, lijkt analoog te kunnen zijn. Bij gevoelens en emoties kan die waarneming er haast onmiddellijk zijn. Maar soms gaat er een heel proces aan vooraf en zal de uiteindelijke waarneming toch analoog of haast analoog lijken te zijn. Stel bv. dat een poëet een gedicht aan het schrijven is. Hoe gaat dat in zijn werk? Er zal vast een wisselwerking zijn van vele ideeën. En het uiteindelijke gedicht zal niet iets zijn dat de poëet op voorhand had kunnen voorspellen. Hij/zij had mogelijk wel op voorhand enkele ideeën omtrent wat voor gedicht hij/zij wenste te schrijven. Maar het uiteindelijke gedicht dat ontstaat, zal ook wel het gevolg zijn geweest van een samenloop van allerlei omstandigheden. En in die zin kan men zich evenzeer inbeelden dat zelfs nadat men reeds die ideeën had omtrent hoe het gedicht zou horen te zijn, er een heel spectrum aan gedichten had kunnen ontstaan. En

omwille van zo'n mogelijk spectrum, zou men het hele proces kunnen aanzien als iets dat analoog is.

Door die analoge waarneming kan de mens zeer onvoorspelbaar zijn. En toch lijkt het moeilijk om te stellen dat de mens hierdoor irrationeel of willekeurig hoeft gehandeld te hebben. Zoals wanneer men handelt op basis van gevoelens. Het hoeft niet te betekenen dat men daarom irrationeel of willekeurig zal handelen. Net zoals bij het schrijven van een gedicht, immers, als er een gedicht zou ontstaan dat getuigt van allerlei irrationaliteit of willekeur, dan zou het gedicht ook kunnen falen om een bepaalde boodschap mee te geven. En velen zouden het mogelijk afkeuren.

En toch is het ook moeilijk om zo'n gedicht te aanzien als een programma met een bepaalde input en output. Want alhoewel die poëet mogelijk een boodschap wenste mee te geven, zou het kunnen dat de verscheidene lezers van het gedicht er een heel spectrum aan boodschappen uit opvangen. Dus het is niet erg nauw bepaald.

Maar alhoewel het mogelijk reeds duidelijk is dat die analoge mens voluit zou moeten kunnen bestaan, toch lijkt het vaak anders uit te draaien. Mensen lijken zich wel degelijk te binden aan allerlei structuren. En dat lijkt al vanop jonge leeftijd aangeleerd te worden. De ouders zullen bv. allerlei labels gaan plaatsen. Zoals dat is fout, dat is vuil, dat is mooi, dat mag niet, dat mag wel, enz. En soms zal het kind zichzelf ook gaan plaatsen volgens allerlei labels. Zoals: "Ben ik lelijk?", "Ben ik mooi?", "Ben ik wel goed of eigenlijk niet?", enz. En door die labels kan men zichzelf ook als óf dit óf dat gaan bekijken. Men kan zichzelf gaan beoordelen volgens die labels. Men zou bv. iets aan zichzelf lelijk kunnen vinden omwille van bepaalde karakteristieken. En iets anders aan zichzelf zou men mooi kunnen vinden omwille van bepaalde karakteristieken. En dan lijkt die subjectiviteit niet langer zo analoog te zijn en des te meer iets weg te hebben van óf 0 óf 1. En als het gaat over schoonheid, dan is het ook duidelijk dat er een hele maatschappij is die schoonheidsidealen naar voren schuift. In die hele maatschappij kan het ook óf 0 óf 1 lijken. Dus die maatschappij kan zo'n structuur hebben en hierdoor is het ook mogelijk dat men zich gaat associëren en binden aan zo'n structuur. En zo kan men zichzelf ook gaan gevangen zetten of vastzetten. Want eens men dan bv. zou vinden dat men lelijk is, dan lijkt men gehinderd te zijn om zichzelf te bekijken volgens een heel spectrum

aan perspectieven. Die analoge waarneming wordt dus gehinderd. En op het eerste zicht lijkt dat effect misschien nog vrij onschuldig. Maar het effect op de subjectiviteit en op het bestaan kan immens zijn. Als iemand bv. hardnekkig zulke oordelen aanhangt over schoonheid of het gebrek eraan, dan lijkt het me te kunnen dat die persoon zelfs vergeten is dat er een heel andere wijze is waarop men schoonheid, of het gebrek eraan, kan beoordelen. Zodat er een hele andere wijze zou zijn waarop die persoon kan bestaan terwijl die persoon misschien zelfs niet meer weet dat dit het geval is. En dan lijkt het haast orwelliaans.

Of denk bv. aan de disciplinering van het kind. Het kind wordt bestraft wanneer de ouders vinden dat het kind zich verkeerd gedraagt. Af en toe zou het kind bij zulke disciplinering zelf kunnen inzien dat hij/zij zich niet aan het gedragen was zoals men dat had gewild van zichzelf. Het zou ook kunnen dat het gedrag van het kind soms zo ver gaat dat men het niet kan tolereren. Maar de disciplinering zou het kind soms ook kunnen hinderen. Omdat het kind bv. zou vinden dat hij/zij niets verkeerd deed terwijl hij/zij alsnog bestraft wordt of vermaand wordt om zich anders te gedragen. Dan gaat het ook om die wijze waarop het kind zich wou uitdrukken terwijl het niet mag van die ouders. Waarna het conflict ontstaat: “Dien ik te luisteren of mag ik vinden dat ik wel mag zijn zoals ik was?” Sommige kinderen zullen er uiteindelijk in slagen om dat conflict te omzeilen door een wijze te vinden waarop ze zichzelf kunnen zijn zonder hierbij bestraft te worden door de ouders. Opdat men eigenlijk zou kunnen stellen dat die kinderen succesvol zijn doordat ze de ouders hebben kunnen omzeilen. En de ouders zouden kunnen tevreden zijn met wat ze bereikt hebben.

Maar er is natuurlijk ook een andere mogelijkheid, namelijk, dat het kind er niet in slaagt om de ouders te omzeilen en dat het kind slechts allerlei gedrag wordt afgeleerd. En dat er allerlei wijzen om zich uit te drukken, worden afgeleerd. Misschien is het kind dan niet echt overtuigd van wat die ouders stellen maar als de disciplinering werkt dan zijn de gevolgen nog steeds zeer reëel. Want door de herhaaldelijke afstraffing en de bijhorende pijn zou het voor het kind makkelijker kunnen worden om te gehoorzamen dan om te blijven trachten om zichzelf te zijn. Een beetje zoals een dwangbuis die des te comfortabeler wordt wanneer men stopt met ertegen te worstelen. Uiteindelijk zou het gedrag van het kind dan opnieuw sterk op te delen zijn in twee categorieën, namelijk, dat wat

mag van de ouders en dat wat niet mag van de ouders. En opnieuw kan men herkennen dat het óf 0 óf 1 is. En de ouders zouden opnieuw kunnen tevreden zijn. Dit voorbeeld is mogelijk iets te cru omdat er altijd wel een zekere vrijheid behouden blijft. Maar toch kunnen de gevolgen opnieuw immens zijn. Iemand die in zulke situatie opgroeit, zou zich misschien niet kunnen inbeelden dat het ook helemaal anders kon gaan. En opnieuw lijkt er dan een heel ander bestaan aan die persoon ontzegd te worden terwijl die persoon er zich zelfs niet bewust van zou kunnen zijn.

Als men echter zo'n 'analoog' bestaan verkiest, dan zou men kunnen uitzoeken wat men kan doen om dat te bekomen of te behouden. Zoals besproken, kan men gevangen gezet worden door anderen of zichzelf wanneer zij of wanneer men zichzelf bindt aan een structuur. Het kan dan ook helpen als men leert te herkennen wanneer dat het geval is. Stel bv. dat iemands baas op het werk een dubbele rol lijkt te spelen. Enerzijds is hij/zij diegene die zich commandeert en anderzijds is hij/zij diegene die tracht om diens vriend te zijn. Dit zou het geval kunnen zijn doordat die persoon wordt aangemoedigd om op de werkvloer vriendschappelijkheid te laten ontstaan omdat dit de werksfeer en mogelijk ook de economische productiviteit zou bevorderen. Maar als die persoon niet zo zeer de neiging heeft om vriendschappelijk te willen zijn omdat er in zich ook een wens schuilt om te domineren en om daarom anderen te commanderen, dan kan er een conflict ontstaan. En dat conflict kan ook ontstaan voor de persoon die het gedrag van diens baas ondergaat. Hij/zij zou kunnen merken dat er af en toe iemand is die vriendelijk tracht te zijn maar dat er af en toe ook ineens iemand kan zijn die zich ineens lijkt te willen domineren, commanderen of terechtwijzen. En als hij/zij een wens heeft om vriendelijk te zijn naar iemand die vriendelijk is naar zich, dan kan hij/zij zich soms bedrogen voelen wanneer die persoon zich ineens lijkt te domineren. En er kan dan ook onduidelijkheid ontstaan omtrent hoe men zich zou horen te gedragen. En die onduidelijkheid kan er vooral zijn wanneer men niet inziet dat er mogelijk een heel ander aspect is dat het gedrag van diens baas verklaart, aldus, dat diens baas is aangemoedigd geweest om zulke vriendschappelijkheid na te streven omdat het in functie zou staan van het bedrijf. Zodat het eigenlijk begint te lijken op een programma dat op zich wordt uitgeoefend wordt. Waarbij men dan het subject is dat dan zou vriendelijk horen te zijn omdat men zich zo wenst te zien binnen het

bedrijf. En dat programma zou eigenlijk werken wanneer men zich inderdaad als dusdanig gedraagt. Maar natuurlijk zou het kunnen dat men zich helemaal niet zo zou willen gedragen wanneer men inziet dat er zulk programma is. En doordat te herkennen kan men er zich dan van trachten te vrijwaren door bv. een zekere afstand te bewaren naar die baas.

Maar alhoewel het kan helpen om inzichten te verkrijgen om zo dat analoge bestaan te bekomen of te behouden, zou het verkrijgen van inzichten ook net kunnen leiden tot het gaan aanzien van zichzelf en anderen als óf 0 óf 1. Omdat men zichzelf en anderen dan meer zou kunnen plaatsen volgens de fenomenen waaraan zij al dan niet zouden aan voldoen.

9. Over subjectiviteit

9.1. Dominante en onderdanige subjectiviteit

Stel dat men aan een groepsgesprek deelneemt waarin iedereen behalve zich extreemrechtse gedachten heeft, dan zou het moeilijk kunnen zijn om die groep te overtuigen van de positieve gevolgen van migratie. Aldus, de eigen mening zou het niet kunnen halen en de meningen van anderen zouden kunnen overheersen. Daarom zou men kunnen stellen dat de dominante subjectiviteit in die groep niet de eigen mening zal zijn. En dat de eigen subjectiviteit daardoor onderdanig zou zijn aan hun meningen.

Maar dat is niet hoe ik dominante en onderdanige subjectiviteit wens te beschouwen. Ik wens de dominantie of onderdanigheid van subjectiviteit te beschouwen volgens hoe het voor zichzelf is in het eigen hoofd. Want zelfs wanneer de meningen van anderen zouden overheersen in een groep, wil dat niet zeggen dat die meningen van anderen ook gaan overheersen in die eigen gedachten. Het zou immers best kunnen dat men anderen niet kan overtuigen maar dat zij ook zich niet kunnen overtuigen opdat die eigen subjectiviteit wel kan blijven overheersen in die eigen gedachten. En zo kan men eigenlijk toch spreken van een dominante subjectiviteit voor zichzelf.

Net zoals men dan kan spreken over onderdanige subjectiviteit wanneer men overtuigd raakt van de meningen van anderen.

Wanneer men openstaat voor andere perspectieven op iets, dan kan men daaruit leren. Men zou zich dan in dat perspectief kunnen inleven. Al zou men zich dus evenzeer kunnen laten overtuigen tot iets waarvan men achteraf inziet dat het onzinnig was voor zich om dat te geloven. Wanneer men weinig openstaat voor andere perspectieven op iets, dan kan men voorkomen dat men zich laat overtuigen tot iets dat onzinnig zou zijn voor zich. Maar evenzeer kan men zich dan afsluiten van andere perspectieven ook al zou men er iets uit kunnen leren. Dus als iemand zich dan bv. werkelijk van dienst wilt zijn met diens mening, dan is het zeer goed mogelijk dat men die mening negeert als die mening niet in overeenstemming is met die eigen "realiteit" die men wilt behouden.

Het is zelfs mogelijk dat men aan de eigen perspectieven quasi altijd voldoende heeft. Als een persoon A zo iemand zou zijn en als een persoon B dan een ander perspectief zou geven over zichzelf of over persoon A zelf of over iemand anders, dan zou persoon A dat perspectief neigen te verwerpen. Persoon A zou dat perspectief kunnen verwerpen doordat persoon A reeds een perspectief heeft op het perspectief van persoon B. Daarom zou persoon A, volgens zichzelf, helemaal niet het perspectief van persoon B hoeven te gebruiken. Het perspectief van persoon B zou dan niet echt iets hoeven uit te maken.

En dan kan men zich daar naar gaan gedragen. En de perspectieven van anderen worden dan ietwat als objecten die men gebruikt of niet gebruikt. Als een bepaalde mening zich bv. uitkomt, dan kan die van toepassing zijn. Als dat niet zo is, dan kan men uitzoeken hoe men die mening alle bestaansrecht kan ontzeggen. En als men anderen in zekere mate kan domineren opdat men van hen gedaan krijgt wat men wou bereiken of opdat zij niet in de weg zouden lopen, dan zou men aan zichzelf kunnen bevestigen dat hun mening inderdaad niet uitmaakte.

Iemand die zo'n attitude hardnekkig volhoudt, kan sterk in een eigen leefwereld gaan leven. Alsof er bij die persoon, op een bepaald perspectief, dan quasi geen andere perspectieven zijn als de perspectieven van diens eigen leefwereld.

En dit kan uiteraard problematisch zijn voor anderen aangezien zij zich al te vaak genegeerd zouden kunnen voelen. Ze zouden zich kunnen distantiëren van de andere. Maar niet noodzakelijk. De kans bestaat dat men zelfs in lijn zou gaan denken met hoe zo'n persoon zich benadert.

Als iemand zich bv. tracht te overtuigen van iets zonder dat die persoon rekening houdt met de geldigheid van de eigen perspectieven, dan is het niet helemaal uitgesloten dat men toch alsnog die perspectieven van de andere gaat aannemen. Opdat men des te meer zou neigen tot onderdanige subjectiviteit. Zo zou men de eigenheid kunnen laten aantasten.

Een dominante subjectiviteit hoeft echter niet gepaard te gaan met dominantie. Als iemand bv. vaak vindt dat mensen zich onderdrukken, dan bestaat de kans dat anderen helemaal niet vinden dat zij die persoon onderdrukken. Maar als die persoon overtuigd blijft van dat standpunt, dan lijkt de subjectiviteit van anderen bij die persoon geen bestaansrecht te krijgen. Zo kan die persoon voorkomen dat zijn/haar eigenheid wordt aangetast. Al lijkt die persoon zich ook zo te kunnen afsluiten.

Het lijkt me redelijk te zijn dat men, in de mate van het mogelijke, de eigenheid niet laat aantasten. Toch lijkt een dominante subjectiviteit niet constant te hoeven aangehouden worden. Soms zou men de eigen subjectiviteit kunnen laten domineren opdat men ongehinderd de eigen mening kan behouden. Terwijl men soms ook die eigen subjectiviteit zou kunnen loslaten om open te staan voor de meningen van anderen. Al gaandeweg zal men waarschijnlijk des te beter leren in welke omstandigheden men de eigen subjectiviteit dient te behouden en in welke omstandigheden men de eigen subjectiviteit kan loslaten volgens zichzelf.

Misschien dat het hierbij behulpzaam is om uit te gaan van een equivalentie in de subjectiviteit. Stel bv. dat een persoon A zich aangevallen voelt doordat een persoon B iets zegt dat kwetsend is. En stel dat persoon A inziet dat persoon B wist dat hij/zij zo kwetsend kan zijn voor persoon A. Maar stel dat persoon A ook herkent dat persoon B vindt dat persoon A zich hierdoor niet hoeft gekwetst te voelen. Want als persoon A immers niet gekwetst zou zijn door wat persoon B zegt en in plaats daarvan er bv. simpelweg mee zou lachen, dan zou er zogenaamd geen probleem zijn. En persoon A zou dat kunnen inzien. Maar wil dat zeggen dat persoon A zou horen toe te geven? Wil dat zeggen dat persoon A eigenlijk verkeerd was door persoon B te aanzien als iemand die zich eigenlijk wou kwetsen? Persoon A zou mogelijk alsnog niet akkoord gaan met het gedrag van persoon B. Persoon A mijdt dan onderdanige subjectiviteit. En persoon A zou dat kunnen mijden vanuit

het idee dat zijn/haar subjectiviteit (minstens) even geldig is als die van persoon B.

9.2. Objectiviteit in subjectiviteit

Er kan ten eerste opgemerkt worden dat subjectiviteit objectief aanwezig is. Als iemand diens mening geeft over iets dan denk ik dat men kan herkennen dat die subjectiviteit van de andere echt bestaat. Zodat men objectief kan vaststellen dat die subjectiviteit van de andere er is. En zo zou dan ook de eigen subjectiviteit objectief aanwezig zijn.

Daarnaast kan men ook kijken naar de inhoud van de subjectiviteit. Stel dat iemand bv. zegt dat ze van paarden houdt, dan zou het kunnen dat de inhoud van die subjectiviteit, dat ze houdt van paarden, objectief is. Want het zou kunnen dat die persoon ook echt van paarden houdt. Maar het is niet noodzakelijk zo. Want het zou ook kunnen dat die persoon zegt of denkt dat ze van paarden houdt terwijl dat niet echt zo is. En dan is die bepaalde inhoud van die subjectiviteit niet objectief.

Soms kan men geconfronteerd worden met het feit dat de inhoud van de eigen subjectiviteit helemaal niet zo objectief was als dat men dacht. Men zou zich bv. kunnen aangetrokken voelen tot iemand en men zou kunnen denken dat die persoon ook echt geïnteresseerd is in zich. En omwille van die aantrekkingskracht zou dit zo prachtig kunnen voelen. Maar misschien ontdekt men op een later moment dat die persoon eigenlijk weinig interesse heeft in zich en dat die persoon zich enkel trachtte te verleiden. Dan lijkt ineens die inhoud van die subjectiviteit in te storten. En dat kan leerrijk zijn maar ook zeer moeilijk zijn.

Daarom dat het kan helpen wanneer er in diens omgeving wel mensen zijn waarop men kan vertrouwen. Zij kunnen een houvast bieden en een herkenning van zichzelf bieden. Dus als de persoon in dat vorige voorbeeld zich dan bedrogen voelt maar er wel met iemand kan over praten, dan kan die persoon alsnog een wenselijke objectiviteit vinden in de inhoud van diens subjectiviteit. Want die persoon zou kunnen merken dat er werkelijk iemand is die naar zich luistert en om zich geeft.

10. Over ego en egoloosheid

Hier zal er gesproken worden over het ego maar het begrip ‘ego’ wordt

hier niet verder gedefinieerd. Er wordt aangenomen dat men zo zou kunnen begrijpen wat een ego zou kunnen inhouden.

10.1. De egoloosheid van het ego

Wanneer men vindt dat iemand aan zichzelf denkt zelfs wanneer anderen er nodeloos hinder van ondervinden, dan zou men een ego kunnen associëren met het gedrag van die persoon. Maar die persoon zelf ziet het mogelijk anders. Die persoon zou ook wel een ego kunnen associëren met diens gedrag maar die persoon zou mogelijk vinden dat er niets mis is met diens gedrag. Immers, wanneer die persoon werkelijk zou vinden dat er iets mis is met diens gedrag, dan kan het moeilijker worden om zich zo te blijven gedragen. En zich gedragen op een wijze waarvan men denkt dat er niets mis mee is, dat is ook wat men doet wanneer men egoloos tracht te zijn. Daarom dat men bij het ego ook een egoloosheid kan herkennen. Natuurlijk, men dient hier voorzichtig in te zijn. Voor die persoon is die egoloosheid er mogelijk net helemaal niet. Die persoon zou kunnen genieten van diens ego. En die persoon zou mogelijk ook wensen dat anderen diens gedrag als egoïstisch of egocentrisch zouden aanzien. Die persoon zou kunnen genieten van de hinder die hij/zij veroorzaakt. Het zou als een verheerlijking en bevestiging van dat ego kunnen zijn. Dus die persoon zou zeer goed kunnen weten dat er iets mis iets met diens gedrag voor anderen. Maar voor zichzelf zou er niet veel mis mee zijn.

Als men hinder zou ondervinden omdat de andere persoon zich lijkt hinder te willen bezorgen of omdat de andere persoon niet veel van zich lijkt aan te trekken, dan zou het eigen ego kunnen opduiken. Zo kan men zich verdedigen.

Als men de andere persoon dan diens gedrag gaat kwalijk nemen en als die persoon zich geen hinder wou bezorgen, dan zou die persoon het zich kunnen kwalijk nemen dat men zich diens gedrag kwalijk neemt. Alsof men die egoloosheid van diens ego heeft geschonden en dit dan het ego bij zich oproept. Dus het zou kunnen dat die persoon het zich oprecht zou kwalijk nemen.

Maar het zou ook kunnen dat die persoon het zich niet oprecht zou kwalijk nemen. En dit is waarschijnlijk vooral het geval wanneer die persoon zich wel hinder wou bezorgen met diens gedrag. Die persoon

zou dan doen alsof men het zich niet zou horen kwalijk te nemen. Zodat men dus zogezegd fout zou zijn. En wanneer men dat gelooft, dan laat men zich moraliseren. Terwijl de andere zou kunnen genieten omdat die zich heeft kunnen misleiden. Dit zou zich potentieel kunnen uiten als een vorm van sadisme.

In beide gevallen zou dus het eigen ego kunnen uitgelokt worden door het ego van de andere, waarop de andere dat uitgelokte ego zou kunnen aanvallen of in vraag gaan stellen. Dit zou het eigen ego nog meer kunnen uitlokken. Maar het is ook mogelijk dat men zelf zou gaan twijfelen over de geldigheid van het eigen ego. Als men zou denken dat de andere persoon werkelijk niets fout aan zijn/haar gedrag ziet, dan zou men daar een egoloosheid (van het ego) in kunnen herkennen en dan zou men kunnen denken dat men teveel egoloosheid van de andere verwachtte en dat men zo diens ego aanviel door zijn/haar egoloosheid van het ego aan te vallen. Alsof zijn/haar ego er niet mocht zijn volgens zich. Men zou de fout dus bij zichzelf kunnen leggen omdat men de andere iets kwalijk nam terwijl men denkt dat de andere werkelijk niets fout ziet aan zijn/haar gedrag. Men zou dan immers kunnen denken dat de andere er niets aan kon doen.

En dan zou men zich kunnen afvragen: hoort men niet de andere zo egoloos diens ego te laten uiten?

De moeilijkheid is dat dit kan gepaard gaan met een gevoel van veronachtzaming van het eigen ego. En die moeilijkheid kan er mede zijn omdat men zelf wel de egoloosheid (van het eigen ego) heeft die men van de andere verwacht. Het zou dan ook kunnen aanvoelen als een ontkenning van de eigen egoloosheid door de andere.

Dus men zou kunnen aannemen dat men, eens men dit begrepen heeft, niet meer wilt ingeven aan het ego van de andere. Maar als de andere ook niet wilt ingeven aan diens ego, komt het dan neer op een strijd tussen twee ego's?

Als men zo'n strijd niet wilt dan kan het helpen om reeds inzicht te hebben verkregen in zo'n situatie. Want als men dan inziet dat men niet wilt ingeven aan de andere noch een strijd wilt aangaan met de andere, dan zou het helpen wanneer men kan mijden dat het eigen ego uitgelokt wordt. En dat is des te makkelijker wanneer men die situatie reeds beter doorzien heeft.

10.2. Combinaties van egoloosheid en ego

Zoals reeds besproken, lijkt het ego te kunnen beschikken over een egoloosheid. De nadruk ligt hier op het ego omdat de egoloosheid dan lijkt te functioneren binnen het ego. Het lijkt ook anders te kunnen, namelijk, dat het ego functioneert binnen de egoloosheid. Waarbij dan de egoloosheid het meest voornaam is. Zo komt men uit bij twee categorieën of houdingen: de egoloosheid van het ego en het ego van de egoloosheid. En ik ben ervan overtuigd dat men kan vaststellen welke houding zich bij zichzelf manifesteert of zich bij zichzelf gemanifesteerd heeft.

Vanuit het ego zoekt men de egoloosheid die men kan willen vanuit het ego. Aldus, de egoloosheid waarin men zich kan schikken vanuit het ego. En die egoloosheid hoeft niet altijd nadelig te zijn voor anderen omdat ze voorkomt uit het ego. Stel bv. dat iemand een grap maakt over iemand. Die persoon zou kunnen trachten om die grap niet kwetsend te laten zijn. Aldus, er zou een zekere egoloosheid in dat gedrag schuilen. Maar toch zou het kunnen dat die persoon vooral bezig is met hoe hij/zij zelf zich zou kunnen manifesteren door die grap te maken. En daarin schuilt dan een zeker ego.

Vanuit de egoloosheid zoekt men het ego dat men kan willen vanuit de egoloosheid. Aldus, het ego waarin men zich kan schikken vanuit de egoloosheid. Stel bv. dat men een grap maakt om de andere er voldoening van te laten krijgen, dan kan men daar een zekere egoloosheid in herkennen. Toch is het mogelijk dat men ook wel degelijk genoot van het maken van die grap en van het feit dat men diegene was die de grap maakte. Dus er kan ook wel enig ego schuilen in dat gedrag.

Het ego en die egoloosheid lijken elkaar te kunnen aanvullen. Stel bv., om voort te bouwen op die vorige voorbeelden, dat men een grap maakt die wel kwetsend is voor anderen en dat het ego bij zich voornaam aanwezig was bij het maken van die grap, dan zou men het zich achteraf kunnen betreuren dat men die grap heeft gemaakt. En de egoloosheid bij zichzelf kan die reactie in de hand hebben gewerkt. Want anderen zouden aan zich kunnen aangeven dat die grap kwetsend was. Net zoals men zelf zou kunnen inzien dat men eigenlijk niet diegene wilt zijn die zich het maken van zo’n grap in die omstandigheden wenst te veroorloven. Men zou dan de eigen egoloosheid kunnen hebben

geschonden. En als men dan hierdoor niet langer zich als dusdanig wenst te gedragen, dan heeft men het ego een andere egoloosheid toegekend.

Dus beide kunnen elkaar aanvullen en toch zou men soms één van beide kunnen willen uitsluiten. Omdat men bv. simpelweg genoeg heeft van die voorname aanwezigheid van het ego of de egoloosheid in zich. Zoals kan gebeuren wanneer de uitingen van het ego al te vaak kwetsend zijn voor zichzelf. Of zoals het kan gebeuren wanneer de egoloosheid zich al te vaak lijkt te benadelen omdat anderen er misbruik van maken.

Al denk ik niet dat men daarvoor het hele ego of de hele egoloosheid dient uit te sluiten. Zowel het ego als de egoloosheid lijkt een functie te hebben. Het ego kan bv. gepaard gaan met zelfzuchtigheid maar het kan zich ook uiten als een drijfveer om iets te bereiken. Net zoals de egoloosheid geregeld kan zorgen voor harmonie en vrede met zichzelf en de omgeving.

Hoe dan ook, als men het ego of de egoloosheid wilt uitsluiten, al is het maar gedeeltelijk, dan zal men hiervoor een zekere sprong in het onbekende dienen te maken. Want men zou dan anders dienen te gaan zijn terwijl men vanuit dat ego of die egoloosheid nog niet zo zou kunnen zijn. Dus men dient op een wijze te gaan zijn die men nog niet zo goed kent en die men nog niet zo goed kan kennen zolang dat ego of die egoloosheid in zich, zich anders laat zijn.

10.3. Schending van de egoloosheid

Men lijkt veel vaker te spreken van een ego dat geraakt is in plaats van de egoloosheid die geraakt is. Als een persoon A bv. iets zegt tegen een persoon B en als persoon B hierdoor gekwetst is dan zou persoon B kunnen klagen bij persoon A. Laat me hierbij aannemen dat er bij persoon A meer een ego aanwezig was dan bij persoon B. Persoon A was niet bezig met te denken hoe persoon B zich zou voelen maar persoon A had helemaal niet de bedoeling om persoon B te kwetsen. Als persoon B dan klaagt bij persoon A dan zou persoon A zich wel geraakt kunnen voelen omdat persoon B de goede bedoelingen van persoon A in vraag stelt. Maar als persoon A uiteindelijk herkent dat hij/zij iets zou gezegd hebben dat eigenlijk niet hoorde, dan zou persoon A lijken te herkennen dat de egoloosheid van diens ego eigenlijk misplaatst was. Het ego kan dan wel geraakt zijn maar het kwam doordat de egoloosheid van het ego

werd aangevallen.

Bij persoon B zou het ego opduiken wanneer hij/zij klaagt bij persoon A. Maar het ego van persoon B zou kunnen opduiken doordat diens egoloosheid geraakt is. Want persoon B zou goede bedoelingen kunnen gehad hebben naar persoon A terwijl hij/zij ineens gekwetst wordt.

Doordat de egoloosheid geraakt wordt, zou men kunnen stellen dat de egoloosheid te zwak was. Daarom dat men, als een reactie daarop, zou kunnen trachten om de egoloosheid te versterken.

10.4. Binnenwaarts en buitenwaarts gericht ego

Als men als ouder een bepaald gedrag van een kind wilt afleren omdat men het als fout beschouwt, dan zou er in zich een ego kunnen opduiken. De zelfloosheid zou ineens kunnen verdwijnen als men het kind dan duidelijk tracht te maken dat hij/zij zich zo niet hoort te gedragen. Het ego is dan buitenwaarts gericht in die zin dat het bedoeld is voor het kind. En in mindere mate voor zichzelf.

Maar het ego kan ook binnenwaarts gericht zijn. Wanneer men zich bv. belangrijk wenst te vinden louter voor zichzelf. Het gaat dan niet meer om anderen. Anderen zouden kunnen merken dat er iemand is die aan hen lijkt aan te geven dat hij/zij zich belangrijk vindt. En dat hij/zij zich misschien ook superieur voelt ten opzichte van hen. Maar het gaat eigenlijk niet om hen. Waardoor er een sterke afzondering van de omgeving kan zijn. Want hoe anderen dan werkelijk zijn, zou dan mogelijk niet veel meer uitmaken. Men kan dan in zekere zin vrijer zijn van de omgeving omdat men nastreeft wat men zelf wilt en des te ongeachter hoe de omgeving is. Maar men zou zo ook kunnen gaan leven in een eigen wereldje. Omdat dat eigen wereldje voor zich belangrijker zou zijn dan de omgeving rondom zich.

10.5. Symbiose van ego en egoloosheid

Eén wijze waarop het ego zich kan uiten, is als een ‘entiteit’ die observeert wat er zou plaatsgrijpen rondom zich om zo een controle trachten te hebben over de omgeving. En niet noodzakelijk om macht uit te oefenen op de omgeving, men zou evenzeer zichzelf kunnen trachten te beschermen door trachten te zien of anderen zich niet fout gedragen naar zich opdat men zo voorbereid is wanneer dat dan toch gebeurt. En

als men dan daarop voorbereid is, dan kan het ego zo functioneren als een soort van afweermechanisme.

Maar waarom zou dat ego er dan dienen te zijn? Mogelijk omdat men soms gekwetst raakt door die eigen egoloosheid waarmee men de omgeving benadert. Men zou bv. kunnen trachten om zorg te dragen voor de omgeving en soms dan gekwetst worden omdat men onbegrip ervaart. Waarna dan mogelijk dat ego kan opduiken.

Echter, men lijkt dan óf die egoloosheid ten toon te spreiden óf dat ego ten toon te spreiden. Dit lijkt te kunnen zorgen voor een tweestrijd want men zou zich dan de vraag kunnen stellen: hoe wilt men nu eigenlijk zijn?

Zou dat ego en die egoloosheid dan niet kunnen samensmelten? Kan men bv. voorkomen dat het ego zou hoeven op te duiken omdat men gekwetst zou worden? Hoe kan men voorkomen dat men zo gekwetst raakt? Dat is natuurlijk geen simpele kwestie. Men lijkt moeilijk ineens zo'n knop te kunnen omdraaien. Maar als men op een gegeven moment in staat zou zijn om zich des te meer sterk genoeg te voelen opdat men zich beter kan vrijwaren van woorden en indrukken die kwetsend zijn voor zich, dan lijkt dat ego niet de rol hoeven over te nemen.

Althans, eigenlijk ga ik te snel, want als men zich sterk genoeg voelt dan zou dat ook kunnen liggen aan een ego in zich dat zich zo sterk laat voelen. En als er zo'n ego is, dan zou dat ego het evenzeer kunnen overnemen. Men zou zich bv. zo zelfzeker kunnen gaan voelen dat men wat zelfingenomen wordt. Opdat die egoloosheid alsnog lijkt te worden teruggedrongen. Hoe zou men dat dan kunnen voorkomen?

Wel, als men vanuit dat ego zich voorneemt om die eigen egoloosheid niet te verloochenen, dan lijkt men die eigen egoloosheid nog een bestaan te gunnen. Men zou zich vanuit dat ego dan niet zelfingenomen gaan gedragen, men zou net trachten rekening te houden met anderen. Ik neem hierbij aan dat men rekening zou willen houden met anderen vanuit de egoloosheid. En net hierdoor zou men voorkomen dat het ego een eigen bestaan zou gaan leiden. Want als het ego zo'n eigen bestaan gaat leiden, dan zou men daar een onvrede van kunnen ondervinden, waarna men misschien weer liever de egoloosheid zou verkiezen en waardoor men dan weer wisselt van houding.

Aldus, door een symbiose, een wederzijdse samenwerking dus, tussen het ego en de egoloosheid kunnen zij samen bestaan. En net daardoor kan men dat ego ook wat gaan loslaten. Als men zich immers zeker genoeg voelt, dan lijkt er geen ego te zijn dat tracht om allerlei controle te behouden. Die zelfcontrole lijkt er dan haast van nature te zijn opdat men de egoloosheid opnieuw een rol kan gunnen.

11. Seksualiteit en gender

11.1 Seksualiteit en cultuur

Seksualiteit was niet altijd zo'n openlijk bespreekbaar onderwerp als dat het nu is. Er kon een cultuur heersen waarin bepaalde seksualiteit werd verdrongen omdat er bv. geloofd werd dat er iets fout was aan die seksualiteit. Zoals omwille van een geloof. En de meerderheid geloofde ook in wat dat geloof stelde. En voor de meesten was dat draaglijk. Als bv. homoseksualiteit werd verdrongen was dat voor de meeste mannen draaglijk omdat bij de meeste mannen de heteroseksuele neigingen sterker waren. Mogelijk kon het zelfs voor sommige mannen draaglijk zijn wanneer ze enigszins heteroseksueel waren maar sterkere homoseksuele neigingen hadden. Misschien was voor sommigen van hen hun geloof sterk genoeg om toch een goed en vreugdevol huwelijk te kennen. Maar natuurlijk, hoe dichter we komen tot die 'pure' homoseksualiteit, hoe onmogelijker het moet geweest zijn om die seksualiteit te onderdrukken.

Tegenwoordig bestaat er nog steeds zulke onderdrukking van seksualiteit maar er is ook een beweging ontstaan waarin men probeert om alle seksualiteit des te meer te aanvaarden en waarin seksualiteit ook openlijker wordt besproken. Opdat die verdringing van de seksualiteit kan worden tegengegaan. Er is een andere cultuur rond ontstaan. Een cultuur die mogelijk het opzet heeft om de natuurlijke seksuele neigingen van de mens toe te laten.

Echter, elke mens lijkt ook een zekere openheid te kunnen hebben naar verschillende vormen van seksualiteit. Seksualiteit lijkt niet louter te zijn afgesteld bij de geboorte. Ongetwijfeld zijn er seksuele neigingen meegegeven. Een meisje dat bv. van jongs af aan zich sterk aangetrokken voelt tot andere meisjes of vrouwen en niet tot jongens of mannen, zal

uiteraard niet zomaar heteroseksueel worden of kunnen worden. Maar daarnaast lijkt elke persoon ook een zekere openheid te hebben en een zekere bijhorende aantrekking te hebben tot verschillende vormen van seksualiteit.

Voorheen, toen men in een cultuur leefde die homoseksualiteit verdrong, zou de persoon die lichte biseksuele neigingen had of kon ontwikkeld hebben, die nauwelijks neigen te hebben ontwikkeld. De persoon zou dan omwille van diens geloof zich gefocust hebben op diens heteroseksualiteit en elke aantrekking tot hetzelfde geslacht zou men afgewend hebben zodat die ontwikkeling van diens biseksualiteit beperkt zou zijn gebleven.

Terwijl, in een cultuur die opener is, diezelfde persoon ook die biseksualiteit veel meer zou neigen te ontwikkelen. Die persoon zou mogelijk van jongs af aanvaarden en aanleren dat er niets mis is met die biseksualiteit.

Aldus, het is niet slechts zo dat die openere cultuur de verdringing van seksualiteit tegengaat. Ze lijkt ook de openheid van de persoon tot allerlei seksualiteit aan te moedigen. En eigenlijk is het ongeweten in welke mate die openheid is aan te moedigen. Als een tiener bv. nog veel opener neigt te zijn tot allerlei ideeën dan een volwassene en als men jongeren aanleert dat homoseksualiteit, biseksualiteit, androgynie en transgender als een ervaring is die men kan opzoeken, zou het dan kunnen dat het jongeren ook des te meer een aantrekkingskracht zouden ontwikkelen tot sommige van die seksualiteit? En zouden die jongeren diezelfde aantrekkingskracht ontwikkelen in een cultuur die dat niet zou bespreken met die jongeren? En zou een persoon, in een cultuur die alle seksualiteit aanvaardt, later diezelfde aantrekkingskracht ontwikkelen als dat niet was besproken toen de persoon nog een tiener was?

Ik neem aan dat die openheid tot allerlei seksualiteit inderdaad kan aangemoedigd worden. Aldus, het idee dat een open cultuur rond seksualiteit slechts de natuurlijke seksuele neigingen naar boven zou brengen, zou dan niet juist zijn. En indien zo, dan zou in zo’n open cultuur de aanwezigheid van allerlei vormen van seksualiteit toenemen. En dus niet slechts omdat er minder verdringing is maar ook omdat er meer aanmoediging is.

In zo’n open cultuur zou de ontwikkeling van biseksualiteit dan bv. des

te meer de norm neigen te zijn bij diegenen die een zekere aanleg hadden tot die ontwikkeling. En enkel bij diegenen die niet of in geringe mate zo'n aanleg hadden, zou die open cultuur weinig verandering brengen. Net zoals mensen des te meer zich zouden neigen te gaan associëren met een ander gender als ze in zekere mate een aanleg hadden om zich zowel als mannelijk en als vrouwelijk te kunnen aanzien.

Echter, zo'n cultureel effect op seksualiteit zou mogelijk bij het individu slechts een tijdelijk effect neigen te hebben. Als men opgroeit in een cultuur waar seksualiteit zeer openlijk neigt besproken te worden en beleefd te worden, dan zullen meer mensen wel de neiging hebben om meer te experimenteren op seksueel vlak dan in een cultuur waarin dat minder het geval is. En hierdoor zouden mensen zich des te meer kunnen gaan vereenzelvigen met die seksualiteit die ze opzoeken. Maar seksuele neigingen die aangeboren zijn verdwijnen daarmee niet. En zouden mogelijk de bovenhand neigen te halen na een periode van seksuele exploratie.

11.2. Inzichten uit de seksualiteit

Deze tekst is te relateren tot die periode in iemands leven waarin men open staat voor seksuele exploratie. En dan nog niet alle vormen van zulke exploratie. Want men kan ook allerlei seksualiteit gaan opzoeken louter omdat men het wilt en kan. De exploratie die hier besproken wordt, gaat meer over een exploratie van zichzelf die eraan verbonden is.

Er is reeds in enige mate gesproken over de seksualiteit. Het voorbeeld over die vader en zijn dochter (zie "Seksualiteit en hechting in het hoofdstuk "Toepassing van bewustwording op onmacht") kan weer worden aangehaald. In dat voorbeeld was er een autoritaire vader en een dochter die wenste begrepen te worden door haar vader maar niet wou toegeven aan de volgzaamheid die haar vader van haar leek te verwachten. Noch kon die dochter opkomen om zichzelf te verdedigen voor wie ze wilt zijn. Die dochter gaat dus gebukt onder de autoriteit van haar vader. Er werd toen een link gelegd tussen die situatie en de seksualiteit. Aangezien die dochter niet kan opkomen voor zichzelf en aangezien er een gebrek aan controle is bij haar, zou men kunnen veronderstellen dat haar situatie zou kunnen de neiging te geven tot een verlangen om onderdanig te zijn bij de beleving van de seksualiteit. Net omdat er bij dat onderdanig zijn ook een gebrek aan controle is en net

omdat ze bij die beleving zou ingeven aan autoriteit over haar. Aldus, het gebrek aan controle en het ingeven aan autoriteit, welke ze niet wou naar haar vader toe, zou ze net wel gaan willen bij de beleving van die seksualiteit.

In deze tekst wens ik te stellen dat de beleving van die seksualiteit kan leiden tot een inzicht in haar situatie en persoonlijkheid. Immers, die dochter zou zich bij de beleving van die seksualiteit kunnen ervaren op een wijze die ze anders zou verdringen. Ze zou zich kunnen ervaren op een wijze waarbij ze wel wilt ingeven aan dominantie en waarbij ze wel een gebrek aan controle verlangt. En omdat ze zich zo wel op zo'n wijze kan ervaren, kan ze zichzelf en haar situatie gaan bekijken vanuit die opgedane ervaring. En uit de ervaringen kunnen verklaringen komen. Ze kan gaan inzien dat er een zekere volgzaamheid is naar haar vader toe en ze kan gaan inzien dat er gebrek aan controle was bij haar. Iets wat ze zou kunnen verdrongen hebben omdat ze dat niet wou. En die verdringing is er mogelijk niet of minder bij de beleving van de seksualiteit. En omdat men zich dan wel die ervaringen kan toelaten, kan er een zekere aanvaarding van zichzelf gaan plaatsgrijpen.

Er is dus een zekere relatie tussen de seksualiteit en de persoonlijkheid en situatie waarin men verkeert of verkeerde. Die relatie kan men ontdekken en zo kan men dus inzicht in zichzelf en de seksualiteit verkrijgen. In het vorige voorbeeld werd er een bepaalde beleving van de seksualiteit geassocieerd met een bepaalde situatie en persoonlijkheid. Maar het lijkt me slechts één van de mogelijke voorbeelden te zijn. Evenzeer zou die dochter ook verlangens kunnen ontwikkelen in het dominant zijn. Iets wat ze niet kan doen naar haar vader toe. Mogelijk heeft ze bij het opgroeien slechts in beperkte mate autoriteit kunnen ontwikkelen. En mogelijk ontdekt ze dat dit bij de beleving van de seksualiteit soms wel mogelijk is. Opdat ze zich ook anders kan gaan ervaren dan dat ze neigt te doen buiten de beleving van die seksualiteit. En ook hier is er dus een relatie tussen de seksualiteit en haar situatie, verleden en persoonlijkheid te vinden. En ook uit de beleving van die seksualiteit zou ze dan inzichten kunnen vergaren. Het is dus ook niet eenvoudig te stellen tot welke seksualiteit iemand open zou staan. En onder welke voorwaarden men er open zou toe staan. Dat blijft mogelijk erg persoonlijk.

Alsook zouden de verschillende ervaringen die men zo opdoet elk

kunnen bijdragen tot het verkrijgen van inzichten in zichzelf. En de verschillende ervaringen kunnen gepaard gaan met verschillende perspectieven op zichzelf. En er zou dus een groeiend inzicht kunnen ontstaan bij zichzelf. En men zou dus des te meer in relatie kunnen gaan staan tot zichzelf en de eigen gedragingen via die verkregen inzichten. Alsook zou men des te meer kunnen gaan inzien waarom er die bepaalde seksuele verlangens zijn bij zich.

Maar soms kan de beleving van de seksualiteit net voor verwarring zorgen. Stel bv. dat die dochter zich begint te aanzien als iemand die eigenlijk onderdanig of dominant wenst te zijn. En niet slechts bij de beleving van die seksualiteit maar ook daarbuiten. Dan kan er verwarring ontstaan. Wilt ze daaraan toegeven? Hoort ze daaraan te mogen toegeven? Of net niet? Uiteindelijk is het duidelijk dat ze voorheen niet zulke verlangens had. En dat zulke verlangens enkel zouden ontstaan zijn door die beleving van die seksualiteit. En bovendien zou die seksualiteit kunnen geprikkeld zijn door die situatie met haar vader. Dus ze lijkt niet echt gekozen te hebben voor die verlangens. En als ze voorheen niet zulke verlangens wou, waarom zou er dan nu wel aan willen toegeven? Er kan dus een dilemma ontstaan.

Er lijkt mij te kunnen gesteld worden dat als men zich blootstelt aan een bepaald verlangen, dat verlangen sterker kan worden. Stel bv. dat een vrouw zich heteroseksueel voelt maar wel een blootstelling kent aan de seksuele verlangens tussen vrouwen. Mogelijk is er een vrouw die haar tracht te verleiden. En omwille van zulke blootstelling kan in zekere mate toch dat verlangen naar de lesbische seksualiteit versterkt worden. Aangezien die vrouw de inclinatie heeft tot heteroseksualiteit zal zij mogelijk aan het ingaan van die verlangens kunnen en willen weerstaan. Er zou iets kunnen zijn bij haar dat haar tegenhoudt. En zo zou zij mogelijk aan zichzelf die heteroseksualiteit kunnen bevestigen in plaats van die heteroseksualiteit in vraag te gaan stellen omwille van die verlangens die waren ontstaan. Echter, het zou evenzeer kunnen dat ze na een periode van het bieden van weerstand overtuigt raakt dat die biseksualiteit misschien toch het proberen waard zou kunnen zijn. En mogelijk kent ze alsnog een blootstelling aan die seksuele verlangens naar een vrouw en kan ze er zich dan wel aan blootgeven. En vaststellen dat ze ervan geniet. Maar hoeft dit dan te betekenen dat ze biseksueel 'is'? Ik stel van niet. Omdat alsnog de openheid tot die biseksualiteit is

ontstaan omwille van de blootstelling aan die verlangens. En omdat de blootstelling aan die verlangens de bekrachtiging van die verlangens in de hand zal werken. Het is in zekere zin dus een doorstoken kaart. Want als die dame nooit die blootstelling aan die verlangens had gekend dan zou ze, omwille van haar heteroseksuele inclinatie, zich niet als dusdanig neigen ontwikkeld te hebben. Natuurlijk biedt de mogelijkheid tot het ingaan op de biseksualiteit zich aan. Maar het zou niet hoeven te hoeven. Evenzeer zou ze, als ze dat zou willen, prima kunnen slagen in het behoud van haar heteroseksualiteit. Al zou dat weliswaar moeilijker zijn als ze werkelijk gaat geloven dat ze toch biseksueel is.

Men zou kunnen gaan geloven in wat die verlangens lijken te stellen over zich. Terwijl er mogelijk ook een onderliggende reden kan gevonden worden in de eigen ontwikkeling van de persoonlijkheid en de omgeving waarin dat gebeurde. De beleving van die verlangens kan leiden tot het komen van die onderliggende redenen. Maar evenzeer zou het moeilijk kunnen zijn om te kunnen komen tot die onderliggende redenen omdat die verlangens ook iets lijken te stellen over zich.

De beleving van seksualiteit is uiteraard ook niet de enige wijze om tot zulke inzichten te bekomen. Aldus, het is helemaal niet noodzakelijk om dat te proberen. Iemand die zich nooit of nauwelijks heeft bezig gehouden met het opzoeken van zulke seksuele fantasieën zou het mogelijk verkeerd vinden dat zoiets aanvaardbaar zou horen te zijn. En dat lijkt me eigenlijk niet onredelijk te zijn. Want men kan ook tot die inzichten komen zonder zulke seksualiteit op te zoeken én het opzoeken van die seksualiteit kan leiden tot allerlei problemen. Want als men bij die beleving van die seksualiteit zich zou ervaren op een wijze waarop men zich anders niet zou ervaren, dan valt het te bevragen of men tijdens de beleving van die seksualiteit niet ingaat tegen die eigen eigenheid. Men zou wel kunnen stellen dat het dan gaat om een ervaring die men heeft tijdens de seksualiteit en niet daarbuiten. Maar het lijkt reeds duidelijk te zijn dat die beleving van die seksualiteit ook kan zorgen voor een verandering van het niet-seksuele gedrag. Zodat men mogelijk de eigenheid toch gaat aantasten. Opdat dan die eigenheid zou veranderd zijn.

11.3. Transgender of niet?

Wat maakt van iemand een vrouw of man? Men zou kunnen stellen dat

het bepaald is door de geslachtsorganen die men heeft. Aldus, als men een mannelijk geslachtsorgaan heeft, dan is men een man. En evenzo voor een vrouw. Maar wat doet men dan met diegenen die zich van jongs af aan verwant voelen met een ander geslacht als datgene dat hun lichaam lijkt te hebben? Aldus, wat als men zich vrouw voelt maar 'mannelijke' geslachtsorganen heeft. En wat al men zich man voelt maar 'vrouwelijke' geslachtsorganen heeft? Het lijkt me bizar om dan te stellen dan men hetzelfde gender heeft dan het lichaam lijkt uit te stralen. En als men zich dan van jongs af aan een vrouw voelt, dan lijkt het me ook logisch om te stellen dat men een vrouw is zelfs wanneer het lichaam lijkt te getuigen van het tegendeel. En zo ook voor een man in een soortgelijke situatie.

Maar dan botst men ook op een tegenstelling. Want hoe zou men tegelijkertijd kunnen stellen dat die vrouw het lichaam van een man heeft als ze een vrouw is? Als zij een vrouw is, dan lijkt haar lichaam datgene van een vrouw te zijn. En evenzo voor een man in een soortgelijke situatie.

Indien zo, dan komt men tot de conclusie dat er vrouwen zijn met een penis en dat er mannen zijn met een vagina. En als die vrouwen met een penis beschikken over het lichaam van een vrouw omdat zij vrouwen zijn, dan is die penis bij hen een vrouwelijk geslachtsorgaan. En zo ook voor die mannen in die soortgelijke situatie.

Natuurlijk zouden zij waarschijnlijk liever een ander lichaam hebben gehad. Maar dat is niet evident. Want het gaat gepaard met een zware operatie. En men lijkt hen momenteel ook geen geslachtsorganen te kunnen geven die even goed functioneren dan diegene die ze hebben. Waardoor sommigen van hen niet zo'n operatie wensen te doorgaan. En in zo'n situatie kan het helpen dat ze inzien dat men eigenlijk niet kan stellen dat zij geslachtsorganen hebben die getuigen van een ander gender dan het hunne. Opdat zij hun huidige geslachtsorganen beter zouden kunnen aanvaarden.

Bovendien, de geslachtsorganen die zij reeds hebben en die waarschijnlijk wel goed functioneren, kunnen hen voorzien van kinderen. En als zij kinderen willen, dan kan het van nut zijn om hun geslachtsorganen te behouden. En zo is het in principe mogelijk, al weet ik niet of het ooit gebeurd is, dat een vrouw met een penis een kind baart

bij een man met een vagina. Waarna de man dan het kind zou baren.

Verbondenheid en anderheid

Betreffende verbondenheid kan men ook “Verbondenheid en vervreemding” in het hoofdstuk “Toepassing van bewustwording op onmacht” raadplegen.

1.Verbondenheid

1.1. Verbonden en op zoek

De mens gaat vaak zeer spontaan een zekere verbondenheid aan. En in vele vormen. Men kan een verbondenheid opzoeken met een vorm van entertainment. Men zou een verbondenheid kunnen vinden met een Tv-serie. Men zou op zoek kunnen gaan naar informatie omdat men meer wilt weten over iets. Men zou een verbondenheid kunnen aangaan met die ideeën. En met de persoon die ze verspreidt. Men zou een verbondenheid kunnen opzoeken wanneer men seksualiteit beleeft. Men zou een verbondenheid kunnen vinden met de omgeving wanneer men wandelt. Met het werk dat men doet. En men zou een verbondenheid kunnen vinden met vrienden of familie, enz.

Er kunnen allerlei redenen zijn tot het aangaan van die verbondenheid. En het gaat niet altijd om een bewuste keuze. Men is soms zich niet zo bewust van hoe en waarom men een bepaalde vorm van verbondenheid opzoekt. Het surfen op het internet kan als een simpel voorbeeld dienen. Men zou van artikel naar artikel kunnen surfen, of van filmpje naar filmpje. En wat men uiteindelijk zou bekijken, is niet altijd een bewuste keuze. Men zou achteraf evenzeer kunnen vaststellen dat er tijd voorbij gevlogen is zonder dat men het goed doorhad. En natuurlijk kan het soms nuttig zijn om tijd te spenderen waaraan men achteraf meer betekenis zou kunnen aan hechten. Waarna de vraag kan gesteld worden: welke verbondenheid zou voor zich betekenisvol zijn? En hoe zou men die kunnen bekomen? En ik denk dat dit sterk te relateren is aan verlangens. Men verlangt naar bepaalde verbondenheid. Maar niet elk verlangen zal uiteindelijk even zinvol blijken te zijn.

1.2. Positieve en negatieve verbondenheid

Met positieve en negatieve verbondenheid bedoel ik verbondenheid die

respectievelijk positief of negatief aanvoelt wanneer men ze ervaart. Soms kan die ervaring toch ook wat bedrieglijk zijn.

Stel bv. dat men in een bos wandelt en geniet van hoe die bomen aan diens verwachtingen voldoen. Maar het is een lange wandeling. Na een tijd is men mogelijk die bomen eerder beu gezien. Toch zijn het dezelfde bomen als voorheen. Misschien is men die bomen beu gezien omdat de wandeling voor zich wat te lang duurt. Maar misschien is er ook meer aan de hand. Misschien wou men dat het bos heel de tijd aan diens verwachtingen zou voldaan hebben door zo mooi of zo groots te zijn als dat men het wou van het bos en misschien heeft 'het bos daarin gefaald'. Maar dit wil uiteraard niet zeggen dat het bos uiteindelijk een lelijk ding is geworden. Het zou kunnen dat men na een tijd gewandeld te hebben, even stopt en die bomen opnieuw bekijkt. En misschien ziet men die bomen dan vanuit een ander perspectief en misschien krijgt men dan andere indrukken. En dan zou men kunnen stellen dat de positieve verbondenheid die men had wanneer men bomen zag die aan diens verwachtingen voldeden, in de weg stond van een andere blik op die bomen. En als zo'n andere blik soms verrijkend kan zijn, dan zou die positieve verbondenheid niet altijd zo positief zijn.

Positieve verbondenheid kan functioneren als een spiegel waarmee men de omgeving en zichzelf kan zien volgens hoe men er zelf naar kijkt. En dan kan men missen wat er werkelijk plaatsgrijpt. Soms kan dit negatief zijn voor zich. Stel bv. dat men zich schuldig voelt en dat men tracht om het goed te maken naar iemand omwille van een fout die men gemaakt heeft. Met het opzet om de andere weer te laten bijdraaien. Als men dat doet, dan zou men een positieve verbondenheid kunnen trachten te bekomen. Maar als die andere persoon zich eigenlijk niet veel aantrekt van die pogingen om het goed te maken en er bv. van profiteert, dan zou die aanzet tot positieve verbondenheid voor zichzelf negatief kunnen uitdraaien. Men zou er wat bedrogen kunnen uitkomen. En dan kan er negatieve verbondenheid ontstaan. Want de kans bestaat dat men zich niet onmiddellijk distantieert van de andere. Er zou nog steeds een verbondenheid kunnen overblijven. Maar die verbondenheid kan dan geregeld negatief aanvoelen omdat men tracht om een verbondenheid aan te gaan terwijl men voelt dat de andere zich tegenwerkt. En dan kan het belangrijk zijn om te herkennen dat die verbondenheid eigenlijk negatief is.

En soms ontstaat er het omgekeerde en dan kan negatieve verbondenheid leiden tot positieve verbondenheid. Zoals wanneer men iets nieuws aanleert. In het begin zou men kunnen worstelen om het onder de knie te krijgen. Men zou mogelijk reeds verlangen naar een positieve verbondenheid waarbij men zich inbeeldt dat men er feilloos in zou slagen. Alleen is het zover nog niet. Echter, als men blijft proberen, dan zou men natuurlijk op termijn wel kunnen vaststellen dat men er wel degelijk zeer bekwaam is in geworden. En dan zou men alsnog kunnen genieten van die positieve verbondenheid die is ontstaan.

1.3. Zelfverbondenheid

Zelfverbondenheid is een verbondenheid die men aangaat met zichzelf. Positieve zelfverbondenheid kan verrijkend zijn omdat men zo via een interactie met zichzelf en de eigen daden, zich een positieve bevestiging kan geven. Men schenkt zich eigenlijk zo een positieve ervaring. En dit kan motiverend zijn. Als men bv. wilt sporten omdat men gezonder wilt leven en als men merkt dat men inderdaad de moed vindt om te gaan sporten, dan kan men tijdens het sporten bij zichzelf herkennen dat men diegene is die in staat is om dat te doen. Het sporten lijkt dan niet slechts meer iets dat men zich zou dienen op te leggen en iets dat zich vermoeit. Omdat het sporten dan gepaard kan gaan met die positieve ervaring van zichzelf tijdens die activiteit.

Omdat zelfverbondenheid gericht lijkt op zichzelf, zou men kunnen denken dat zelfverbondenheid in de weg zou staan van het aangaan van verbondenheid met anderen. Maar dit lijkt me niet noodzakelijk het geval te zijn. Het zou immers kunnen dat men verbondenheid met anderen geregeld boven de verbondenheid met zichzelf wenst te plaatsen omdat men niet iemand zou willen zijn die anderen verwaarloost. Dus mensen lijken het vaak als wenselijk te achten om vanuit hun eigen zelfverbondenheid iemand te zijn die verbondenheid met anderen aangaat.

1.4. Bevragende en bevestigende bewondering

Wanneer men iemand bewondert, dan neigt men een prachtig beeld te schenken van die persoon met de bedoeling om de andere ook prachtig te laten voelen. En soms lukt dat ook. En het lukt misschien vooral bij iemand die zich zeer graag laat bewonderen.

Sommige mensen zouden zich echter kunnen gaan spiegelen aan die bewondering en zich hierdoor gaan bevragen. Ze zouden kunnen bevragen of ze wel zo prachtig zijn. En of ze in staat zijn om zo prachtig te zijn voor iemand. En ze zouden kunnen denken dat ze niet aan zo'n standaard kunnen voldoen. Het kan druk op hun schouders leggen en het kan zelfs hun zelfvertrouwen wat aantasten. En natuurlijk lijkt men niet zulk effect te willen bekomen wanneer men iemand bewondert. Men zou net die persoon wensen op te hemelen terwijl het tegengestelde lijkt plaats te grijpen. Dus misschien is die 'bevragende bewondering' dan ook misplaatst.

In plaats daarvan zou men dan eerder een 'bevestigende bewondering' kunnen trachten te bekomen. Hierbij bevestigt men wat die persoon reeds goed vindt aan zichzelf of zou goed vinden aan zichzelf. Zo kan die persoon voelen dat het zelfvertrouwen in de eigen kwaliteiten terecht is. Om zo het zelfvertrouwen te laten toenemen en om zo die persoon trachten te laten groeien als persoon. Die persoon zou het immers ook als redelijk kunnen aanzien dat men bevestigt wat die persoon goed vindt aan zichzelf. Net zoals die persoon het fout zou kunnen vinden als men zich laat bevragen of men wel goed genoeg is.

Natuurlijk, als men dan van die bevestigende bewondering geniet, dan kan die bewondering evenzeer leiden tot een waan of eigendunk. Maar dat is natuurlijk niet noodzakelijk het geval. Iemand die zichzelf zou bevragen bij die bevragende bewondering, zal misschien ook geen eigendunk vormen bij die bevestigende bewondering. Want het lijkt immers moeilijk om een sterke eigendunk te krijgen als men toch de neiging heeft om zichzelf te bevragen.

1.5. Verbondenheid zonder gebondenheid

Als men eerder aan zichzelf denkt i.p.v. aan de andere te denken wanneer men communiceert, dan zou men hierbij de andere van zich kunnen afstoten. Maar niet noodzakelijk. Men zou bv. beleefd kunnen zijn naar de andere en tegelijkertijd zou men meer kunnen praten over datgene waarover men zelf wilt praten. Voor de andere persoon zou het zeer duidelijk kunnen zijn dat het niet erg te verwachten lijkt dat er zeer veel aandacht aan zich zal worden besteed. Maar misschien heeft die andere persoon daar ook geen behoefte aan op dat moment. Dus zolang die andere persoon zich niet genegeerd voelt, is het misschien helemaal niet

problematisch dat er daar iemand is die meer praat over wat hij/zij zelf wilt praten. Meer nog, als die ene persoon klaar is dan zou de andere persoon hetzelfde kunnen doen en dus beginnen te praten over wat hem/haar aanbelangt. Alsof beide personen een beurtrol nemen met het praten over henzelf of over datgene wat hen zelf interesseert. Ietwat alsof ze samen aan zichzelf denken. Al zouden beide personen natuurlijk wel enigszins een gesprek aangaan door van onderwerp naar onderwerp te springen op een relevante wijze.

Soms lijkt dat minder problematisch te zijn t.o.v. een situatie waarbij twee personen werkelijk trachten om verbondenheid te vinden met elkaar. Want de ene persoon zou zich bv. verkeerd begrepen kunnen voelen en zou dan de andere persoon dat kwalijk kunnen nemen omwille van de innerlijke conflicten die hiermee gepaard gaan. En de andere persoon zou het er moeilijk mee kunnen hebben omdat zich dat kwalijk genomen wordt wanneer hij/zij werkelijk trachtte te luisteren.

In beide situaties lijkt een zekere afzondering te ontstaan. In de eerste situatie denken beide personen in zekere mate aan zichzelf. En als men aan zichzelf denkt, dan kan men bij zichzelf vaststellen dat men op dat moment niet bezig is met te denken over wat de andere zou willen horen. In die zin kan men dan vaststellen dat er een zekere afzondering is.

In de tweede situatie ontstaat de afzondering door die negatieve verbondenheid die ontstaat tussen hen. Die afzondering kan negatiever aanvoelen dan die afzondering in de eerste situatie. Daarom dat men de eerste situatie zou kunnen verkiezen.

Maar natuurlijk is er ook nog een derde situatie mogelijk. Waarbij twee personen werkelijk proberen om een verbondenheid met elkaar te vinden en erin slagen. Er zal dan ook nog wel enige afzondering zijn tussen elkaar want zij worden daardoor vast niet ‘één’ met elkaar. Maar ze zouden zich wel in elkaar kunnen vinden. Ze zouden beiden kunnen luisteren naar elkaar en ze zouden zich beiden kunnen begrepen voelen. Er ontstaan dan een positieve verbondenheid.

Maar als er negatieve ervaringen ontstaan doordat men tracht om verbondenheid met elkaar te vinden, zoals in die tweede situatie, dan kan men geneigd zijn om eerder te communiceren op een wijze die in die eerste situatie beschreven was. En daar is uiteraard op zich niets mis mee. Maar soms kan het natuurlijk ook voldoening schenken wanneer

men een sterke verbondenheid met elkaar kan vinden door trachten te luisteren naar elkaar en te geven om elkaar wanneer men communiceert. Dat kan uiteraard een zekere warmte teweeg brengen. Echter, soms faalt dat ook.

Dus de kwestie die ontstaat is: wat voor communicatie is wenselijk voor zich? Men kan gebondenheid mijden door meer aan zichzelf te denken. Maar men kan ook een zekere verbondenheid mijden door meer aan zichzelf te denken. In die derde situatie (maar ook in die eerste situatie) lijkt er iets te ontstaan dat men 'verbondenheid zonder gebondenheid' zou kunnen noemen. Waarbij beide personen dan verbondenheid vinden zonder dat ze voelen dat hun bewegingsvrijheid ongewild werd aangetast. Maar wat voor communicatie men uiteindelijk wenst aan te gaan, dat ligt aan zichzelf en aan de personen waarmee men communiceert.

1.6. De herkenning van elkaar

Kinderen kunnen geloven in andere mensen. Ze kunnen ernaar opkijken. Ze kunnen geloven dat ze erin kunnen vertrouwen. Dat is hoe ze vanuit hun ogen naar anderen kunnen kijken. Die personen zijn als dusdanig voor hen.

Bij het opgroeien kan dat geloof in zekere mate in verval raken. En daar zijn verscheidene redenen voor te vinden. Men zou bv. meer bij andere mensen gaan inzien dat ze niet volkomen zijn zoals men het zich voorstelde. Dat ze allerlei eigenschappen hebben die men niet zo wenselijk acht maar die er toch zijn. En dan wordt het ook moeilijker om die verbondenheid aan te gaan. Omdat andere mensen in diens ogen meer zouden lijken te zijn als iemand waar men voor een stuk geen verbondenheid mee kan vinden. Men zou dus een afstand kunnen willen bewaren. En soms wilt men mogelijk geen afstand bewaren en wilt men verbondenheid aangaan maar merkt men dat het niet lukt. Men zou zich bv. kunnen willen prijsgeven aan iemand anders met de wens om begrepen te worden en men zou kunnen stuiten op onbegrip. En zo ontstaat er ook een afstand. Of men zou bv. kunnen trachten om voor iemand anders diegene te zijn waarmee die persoon een verbondenheid zou vinden maar men zou mogelijk merken dat die andere persoon het niet ziet. En zo zou opnieuw de afstand tussen elkaar verduidelijkt worden.

Het is ook zo dat kinderen zeer snel iets kunnen verwerken. Bij jonge kinderen kan een tegenvaller een paar minuten later weer vergeten zijn. Ze kunnen ruzie maken met elkaar en het de volgende keer weer vergeten zijn. Bij volwassenen kan een futiliteit wel weken, maanden of zelfs jaren in het geheugen blijven hangen. En hierdoor kan het ook moeilijker worden om opnieuw in elkaar te kunnen geloven en om opnieuw met elkaar een verbondenheid aan te gaan.

Met al die moeilijkheden die de mens kunnen gaan tarten zou men het net als sterk kunnen gaan aanzien om meer op zichzelf te kunnen staan. Men zou geen verbondenheid behoeven en zo zou men ook kwetsbaarheid kunnen mijden. Zelfs bij diegenen die bewust of onbewust zo hard hun best lijken te doen om zich te tarten, zou men des te meer kunnen weerstaan om zich in een valstrik te laten lokken.

Toch lijkt net die gave als een basis te kunnen dienen voor het aangaan van meer verbondenheid. Want als men bij zichzelf het vertrouwen kan vinden dat men de omgeving aankan, dan zou men net in staat kunnen zijn om weer meer verbondenheid aan te gaan. Om weer meer te gaan geloven in hen als iemand waarin men kan in geloven. Zelfs al weet men en ziet men dat die persoon niet volkomen als dusdanig is. En al blijft het uiteraard belangrijk om voldoende inzicht te hebben in anderen opdat men zich niet ernstig laat misleiden.

Toch denk ik dat het vrij eigen blijft aan mensen om zich in zekere mate te spiegelen aan de omgeving. Er lijkt meer te zijn voor mensen dan het op zichzelf staan. En als men kan herkennen dat iemand zich ziet als iemand die iets in zich herkent, dan kan er een verbondenheid ontstaan. En als men herkent dat iemand anders bij zich iets wilt herkennen over zich, dan kan er ook een verbondenheid ontstaan, al was het maar omdat men zou zien dat men zich zo naar zich gedraagt.

Aldus, mensen kunnen een verbondenheid aangaan en kunnen in zekere mate geloven in elkaar en kunnen een zekere herkenning geven aan elkaar. En uiteraard bedoel ik wel dat men dat op een andere wijze zou doen als men dat zou doen naar een kind toe. Evenzeer zou men het niet al te zeer doen om net een verbondenheid te bekomen maar omdat men inziet dat een levenswijze waarin men niet enige herkenning en geloof aanbiedt als leger zou kunnen aanvoelen. En vanuit een wens om zulke relatieve leegte op te vullen voor zichzelf en anderen, zou men zich zo

kunnen willen gedragen. En om dit te kunnen doen als volwassene, lijkt me te mogen herkend worden als een gave.

En misschien zou men nog een stap verder kunnen gaan. Namelijk, dat als men naar een kind toe diegene is die hen herkenning geeft en die gelooft in hen en die verbondenheid geeft en als zij dan opgroeien en zien bij zich dat men eigenlijk daadwerkelijk ook zo is, dan zou het kunnen dat zij een waardering blijven vinden in zich. Opdat het kunnen vinden van verbondenheid met zich voor hen minder in verval zou raken. En opdat zij zouden kunnen opgroeien tot mensen die zelf over die gave zouden beschikken omdat ze het in mindere mate zouden behoefd hebben om afstand te nemen van zich.

Het is dan ook belangrijk dat me niet enkel iemand is die bereid is om een zekere verbondenheid aan te gaan maar dat men het ook toelaat om mensen een verbondenheid met zich te laten aangaan. En wat daarvan in de weg kan staan, is dat men iemand wilt zien in elkaar zoals men zelf wilt dat die persoon zou zijn. Men zou bv. een beeld kunnen hebben over hoe een kind zou horen te zijn. Of hoe een vrouw of man zou horen te zijn. Of een moeder of vader. En soms spiegelt men hierbij zichzelf aan de andere. Soms zou men mogelijk niet willen dat iemand is op een wijze waarop men zelf niet wilt zijn. En soms zou men dan ook willen dat iemand is op een wijze waarop men zelf wel wilt zijn. Als iemand dan niet aan diens verwachtingen voldoet dan zou men het daar moeilijk mee kunnen hebben. Echter, als die persoon zich eigenlijk niets misdaan heeft door zo te zijn terwijl men toch ingaat tegen die persoon, dan bestaat de kans dat men hierbij ook ingaat tegen zichzelf. Want misschien wilt men niet iemand zijn die de andere persoon niet laat zijn zoals die persoon wilt zijn wanneer die persoon zich eigenlijk niets misdaan heeft. Opdat men dan zelf iemand zou worden waaraan men zich niet wilt spiegelen. En als men dat wilt voorkomen, dan zou men de andere in zekere mate willen laten zijn. En zo werkt men opnieuw aan die herkenning van elkaar.

1.7. De schenking

Ik beschouw de menselijke ontwikkeling als positief. Ik denk ook dat er haast niemand is die een zekere ontwikkeling heeft doorgaan maar die ontwikkeling niet zou gewild hebben. Immers, men zou zien bij zichzelf dat men meer begrijpt en meer ziet dan voorheen. Is het dan mogelijk om

de menselijke ontwikkeling te bevorderen en hoe?

Eén wijze is om trachten inzichten te vergaren door informatie en ideeën op te doen en om te gaan nadenken. Maar misschien is het ook mogelijk om iemand anders te helpen bij diens ontwikkeling. Die wijze zou ik de schenking noemen.

Natuurlijk, zelfs al zouden die ideeën en die informatie de persoon kunnen helpen bij diens ontwikkeling, dan nog zou de persoon open dienen te staan tot die ideeën en informatie opdat die persoon die ontwikkeling zou kunnen doorgaan. En dat is niet altijd het geval.

Het zou bv. kunnen dat men iemand een idee of een indruk geeft maar op een onaangename wijze. Waardoor men zich zou aangevallen kunnen voelen en helemaal niet zou kunnen openstaan tot wat er te leren zou vallen. Tenzij misschien op een later moment.

Dus soms bestaat er de kans dat men in een situatie iets had kunnen leren maar het niet geleerd heeft. Al bestaat er ook de kans dat men iets 'geleerd' heeft dat men niet had moeten leren. Want de kans bestaat dat men allerlei dingen gaat geloven die niet zo redelijk zouden zijn. En als men zelf iemand iets zou willen laten leren, dan zou het dan ook belangrijk zijn dat de ideeën en indrukken die men verspreidt correct zijn. Want anders zou er een valse schenking ontstaan. Zo zou iemand zich kunnen laten misleiden en dit zou diens ontwikkeling kunnen bemoeilijken. Daarom lijkt het belangrijk, zowel voor diegene die ideeën en indrukken verspreidt als voor diegene die ze opdoet, dat men gaat reflecteren en bezinnen om na te gaan wat er juist zou zijn en niet juist zou zijn aan die ideeën of indrukken.

Maar een ware schenking lijkt wel degelijk mogelijk te zijn. Men zou in zekere mate kunnen nagaan hoe iemand iets mee te delen dat die persoon zou kunnen helpen in diens ontwikkeling. En men zou in zekere mate kunnen nagaan hoe iemand iets mee te delen zonder dat het diens ontwikkeling zou kunnen benadelen. En zo zou de persoon ook een zekere bewustwording en ontwikkeling kunnen doorgaan.

Stel bv. dat iemand zich gerespecteerd wilt voelen maar zich vaak niet gerespecteerd voelt en daar problemen mee heeft. Als men die persoon zou kunnen gerespecteerd laten voelen, dan zou die wil van die persoon om zich gerespecteerd te voelen, vervuld zijn. En als de persoon inziet

dat die gerespecteerd is, dan zal die persoon het mogelijk ook meer kunnen aanvaarden wanneer die niet gerespecteerd zou zijn. Die persoon zou zich dan minder gaan bezighouden met bv. frustraties te uiten omwille van een gebrek aan respect dat ervaren wordt. De persoon zou zich zulk gedrag beter kunnen laten. En als men zich daar minder mee zou bezighouden, dan zou men vrijer worden van dat gedrag en dan zou men zich des te meer met ander gedrag kunnen bezig gaan houden. Er zo kan er een ontwikkeling en vrijheid ontstaan. Het is mogelijk maar een kleine stap maar zo'n kleine stap kan belangrijk zijn.

De schenking is ook een wijze waarop men kan trachten om iemand anders een ontwikkeling te laten doorgaan die men zelf ook zou gewild hebben. Neem bv. de tekst “Succes of niet falen?” in het hoofdstuk “Worden en zijn”. Hierin zou men evenzeer een wijze kunnen herkennen om een kind op te voeden door het stapsgewijs allerlei dingen aan te leren.

Ook als de persoon niet meteen open lijkt te staan voor wat men wilt meegeven, dan zou het nog steeds mogelijk kunnen zijn om iets mee te geven wat men zou willen meegeven. Stel bv. dat iemand geobsedeerd is door macht en stel dat men bv. sympathie wilt doorgeven, dan zou het kunnen dat die andere persoon steeds tracht mogelijkheden te zoeken om diens macht te uiten. En terwijl men mogelijk verbondenheid zoekt zou men net een afstand kunnen waarnemen tussen elkaar. Maar als de macht van die persoon geen effect lijkt te hebben op zich en als men nog steeds sympathiek is, dan zou het kunnen dat die sympathie alsnog aankomt. Want als die macht geen effect heeft, dan zou die persoon mogelijk even stoppen om zich met macht bezig te houden. En zo zou die persoon opener kunnen staan tot hoe men werkelijk is. Eigenlijk zou men dan het ego van die persoon in zekere mate trachten te omzeilen door dat ego niet te schenken waar het op uit is en door dat ego zelf niet uit te lokken door die persoon bv. zelf onmacht aan te doen. Maar er is uiteraard geen garantie dat het lukt. Uiteindelijk is er altijd de mogelijkheid dat die persoon helemaal niet zou willen wat men wilt meegeven.

Soms ziet de andere persoon ook niet wat men wilt meegeven of soms is de andere persoon er onverschillig voor. Als men dan bv. vriendelijk wilt zijn of gul wilt zijn en als dat niet aankomt, dan kan men natuurlijk een gevoel van ondankbaarheid terugkrijgen. Men kan empathie geven en vervreemding terugkrijgen. En zo’n situatie zou men kunnen willen

mijden.

Maar mensen kunnen dus wel elkaar helpen om een ontwikkeling te doorgaan. Die ware schenking lijkt ook een wijze te zijn waarop men liefde zou kunnen uiten. Als twee of meer mensen elkaars onschuld niet schenden en als men geen macht uitoefent op elkaar, dan ontstaat er eigenlijk een wijze waarop men veilig bij elkaar kan zijn. En waarbij men dan allerlei inzichten kan delen met elkaar. Alsof er een onzichtbare verbinding is gelegd tussen elkaar. En zo is er een collectieve intelligentie mogelijk.

En een samenleving waarin dit in grotere mate gebeurt, lijkt me dan ook te mogen nagestreefd worden. Opdat die samenleving en die mensen erin des te meer een ontwikkeling zouden kunnen doorgaan.

2. Anderheid

2.1. Openheid tot anderheid

Andere mensen zijn anders dan zich. Men zou dan kunnen stellen dat ze, vanuit het eigen standpunt, over anderheid beschikken. De anderheid is datgene wat anders is aan hen. Het is vast gelijkaardig aan hoe men in het Engels spreekt over “The otherness.”

Om die anderheid te zien dient men zich daarvoor open te stellen. Men zou hierbij de neiging kunnen hebben om zich in te leven in de andere door zichzelf te projecteren op het gedrag van de andere. Alsof men zich zou gedragen zoals de andere maar dan wel zou kijken naar dat gedrag zoals men zelf geneigd is om naar dat gedrag te kijken. Of men zou een perspectief kunnen vormen over hoe men meent dat de andere kijkt naar zichzelf en de omgeving, door zich in te beelden dat men zelf zo zou kijken naar zichzelf en de omgeving. Alsof men het gedrag van de andere en diens perspectief op diens gedrag allemaal verinnerlijkt om zich zo in te leven. Maar waarbij men uiteindelijk naar dat gedrag en dat perspectief van de andere kijkt vanuit het eigen perspectief.

Maar zo lijkt men de anderheid van de andere te ontkennen. Men herkent wel eerst dat de andere anders is dan zich. Maar doordat men dan het eigen perspectief op de andere projecteert, lijkt men niet te neigen zien dat de andere vanuit diens anderheid anders zou reageren op het eigen

gedrag dan dat men het ziet vanuit die projecties van zichzelf op de andere.

Om de anderheid werkelijk te herkennen zou men net dienen te kunnen zien hoe de andere vanuit zichzelf zich zou zien en gedragen. Aldus, men zou niet zichzelf op de andere horen te projecteren. Maar men zou het perspectief van de andere op diens gedrag dienen te zien. Men zou het perspectief van de andere dienen te projecteren op de andere. En daarin slaagt men het best wanneer men zo weinig mogelijk zichzelf projecteert op de andere. Al mag men natuurlijk ook niet vergeten dat de andere voor een stukje wel degelijk gelijkaardig zou kunnen zijn aan zich.

Men kan dan een grof onderscheid maken tussen twee vormen van anderheid. Er is de anderheid die men reeds kent omdat men zelf ooit zo is geweest of omdat iemand anders heeft gekend die ook zo is geweest. En dan is er de anderheid die men eigenlijk nog niet kent. Wat dus voorvalt wanneer men gedrag waarneemt bij iemand dat men niet echt kan plaatsen.

En eigenlijk zal er vaak iets ongekend zijn aan de anderheid van de andere. En als men zich toespitst op wat gekend zou zijn aan de andere persoon dan mist men mogelijk vaak datgene wat ongekend is aan de andere persoon. Daarom dat men het zou kunnen verkiezen om soms te zoeken naar die ongekende anderheid in de andere.

Als men die anderheid leert kennen dan kan men zo ook ervaringen en inzichten opdoen. Men kan ook zichzelf gaan bekijken vanuit de anderheid. En omdat men dan zichzelf zou bekijken vanuit perspectieven die niet in zich schuilen, kan men zo een blik op zichzelf krijgen die men anders niet zou neigen te hebben op zichzelf.

2.2. Enkele voorbeelden van anderheid

Hier zal ik enkele voorbeelden bespreken van wat als anderheid is voor mij. Ik zal deze voorbeelden zo stereotiep mogelijk maken. Ik wens niet te beweren dat mensen zich werkelijk zo gedragen als ik zal beschrijven. Maar ik denk wel dat sommige mensen er in aanzienlijke mate zouden kunnen aan voldoen. In deze voorbeelden is de anderheid in mijn ogen negatief. En dat zal mogelijk ook zo zijn voor de lezer. Maar er zou natuurlijk ook anderheid kunnen bestaan die niet negatief is volgens zich.

In het eerste voorbeeld gaat het over een dame die sterk aan een schoonheidsideaal voldoet. En die dame gaat haar in sterke mate gaan associëren met dat uiterlijk, met die 'perfectie'. En wanneer er dames zijn die jaloers zijn op haar of wanneer heren haar begeren, dan kan dat als een zelfbevestiging van die 'perfectie' zijn voor haar. En die dame zou dat gevoel van perfectie kunnen verlangen. Waardoor ze beslist om haar leven er net zo 'perfect' te laten uitzien. En ze vindt een man die er net zo aantrekkelijk uitziet vanuit een schoonheidsideaal. En samen met haar man proberen ze dan om het 'perfecte' leven uit te dragen, voor zichzelf maar ook naar anderen toe. Ze zouden hen wensen te tonen hoe 'perfect' het leven wel is voor hen. En een andere man zou haar en dat leven dat zij leiden, kunnen begeren. Maar zij zou die man dan afwijzen als die man zich volgens haar te min zou gedragen om in haar leven te passen. En zij zou daarvan kunnen genieten omdat het voor haar als een bevestiging kan zijn van de perfectie of superioriteit die zij aan haar eigen leven hecht.

In dit tweede voorbeeld gaat het over iemand met perverse 'moralen'. Het zou bv. kunnen gaan over een president die een oorlog start met gruwelijke gevolgen maar waarbij die zelf blijft vasthouden aan de geldigheid van diens goede intenties. Het is een persoon die niet langer niet schuldig kan zijn. Want de persoon herkent nog wel wat fout is, maar het is niet langer fout voor zich. Het is onschuldig voor zich. Dus een daad waarbij iemand anders schuld zou herkennen, zou voor zich als deugdzaam kunnen zijn. Wat nog niet wil zegen dat deze persoon alle daden als onschuldig of deugdelijk zou kunnen zien. Sommige dingen zouden te immoreel kunnen zijn voor zich. En dan zou die persoon dat ofwel niet doen, ofwel het goedpraten. En als die persoon het dan goedpraat en er later vraagtekens bij gaat stellen of er spijt van krijgt, dan zou die persoon kunnen gaan herkennen dat die iets heeft gedaan wat niet hoorde. Echter, ook dan zou die persoon de eigen onschuld, volgens zichzelf, kunnen gaan herkennen. En die onschuld kan echt zijn voor zich. Dat is mogelijk omdat die persoon voorheen dat gedrag, dat anderen als schuldig zouden aanzien hebben, ook als onschuldig kon aanzien. Dus als die persoon dan spijt zou hebben van diens gedrag, dan zou die persoon dat zichzelf kunnen vergeven via die onschuld dat die persoon bij zichzelf meent te herkennen. Hij/zij wist het niet beter. En zo zou het gedrag van die persoon enigszins kunnen verbeteren maar zonder ooit echt beseft te hebben van wat die aangericht heeft. Toch zou die

persoon tegelijkertijd zichzelf kunnen voorhouden dat die moralen nastreeft die horen nagestreefd te worden. Die persoon zou zelfs kunnen vinden dat anderen zich immoreler gedragen dan hij/zij ook al zouden zij veel minder schade aanrichten.

In het derde voorbeeld gaat het over iemand (Persoon A) die een gevoelig punt van iemand anders (persoon B) herhaaldelijk tracht uit te buiten voor diens plezier. Misschien zonder reden. Misschien had B zich niets misdaan. Misschien voelt A zich simpelweg te min behandelt door B omdat A zichzelf zo geweldig vindt. Waarna A kan trachten wraak te nemen door B trachten te kwetsen. Als dit zou lukken, dan zou dit A voldoening geven. Als het niet zou lukken maar als B zelf A zou sparen door hem/haar niet aan te vallen, dan zou A dat als een gelegenheid kunnen aanzien om B naar de toekomst toe nog meer te raken. Want doordat A inziet dat B eigenlijk toch geen wraak neemt, zou A kunnen inzien dat hij/zij probleemloos kan vasthouden aan dat sadistische gedrag. Alsook, als B zich toch zou kwaad maken op A, dan zou A dat ook als een bevestiging kunnen aanzien van diens macht over B. Maar als B nu gezag zou hebben en als B dan A terechtwijst, dan zou A zich ineens kunnen voordoen als een voorbeeldig persoon. Alsof A laat blijken dat hij/zij de onschuld zelve is. Mogelijk om zo te trachten om gespaard te worden door B. Al dat gedrag van A lijkt dus te draaien rond macht. Als A de macht heeft om diens gangen te gaan, is alles prima. En vanaf dat niet het geval is, zou A ineens zachtaardiger kunnen worden om zo niet al te zeer in te boeten aan macht. Pas wanneer A echt zou inboeten aan macht, zou A zich kunnen kwaad maken. En dan zou A het ook B kunnen kwalijk nemen. Terwijl A misschien veel meer schade heeft bezorgd aan B dan B aan A. Persoon A kan hier haast een imitatiegedrag vertonen. Hij/zij kan zich voordoen alsof hij/zij moreel is en hij/zij kan zich als onschuldig voordoen terwijl hij/zij weet dat de andere zich niet onschuldig vindt.

Men kan hier nog een vierde voorbeeld aan koppelen. In dit voorbeeld is de persoon ook gefocust op macht. En hierbij kan die persoon iemand anders tot onmacht brengen. Die andere persoon zou zich bedrogen kunnen voelen. Want elke vriendschap of liefde die hij/zij gegeven heeft, lijkt uiteindelijk misbruikt te kunnen worden. En terwijl dat voor die andere persoon uiteraard niet onschuldig zou aanvoelen, zou het voor die ene persoon wel allemaal relatief onschuldig kunnen zijn. Die persoon

zou er een zeker genot kunnen uithalen. En als die andere persoon dan laat merken dat hij/zij lijdt onder dat gedrag, dan zou die ene persoon wel sympathie kunnen opbrengen. Maar dan wel omdat het aan zich aangeeft dat men inderdaad werkelijk machtig was. Dus als die andere persoon dan diens onmacht laat blijken, dan kan dat haast als een compliment aanvoelen voor die ene persoon. Omdat hij/zij dan herkenning krijgt voor diens macht. Waarna er dan sympathie kan volgen. Maar dat is dan sympathie voor diegene die zwakker is volgens zich. Omdat die andere persoon zich duidelijk niet kon verweren. En die andere persoon zou zich opnieuw volkomen kunnen misbegrepen voelen. Omdat het immers realistisch lijkt dat die andere persoon niet wilt aanzien worden als iemand die zwak is en daarom medelijden krijgt. Wat dan een bevestiging zou zijn voor de zogenaamde zwakte. Dus die andere persoon lijkt niet echt voor te komen in de subjectiviteit van die ene persoon. En mogelijk ook wederzijds. Daarom lijkt er in sterke mate sprake te zijn van anderheid tegenover elkaar.

Wat in die voorbeelden wel aan bod komt, is gedrag dat me doet denken aan een vampier. De vampier is diegene het leven zou zuigen uit de andere. In zulke verhalen wordt men dan wel zelf een vampier. Maar dat kan even achterwege gelaten worden. Het komt er dus op neer dat men beroofd wordt ten gunste van iemand anders. Dit kan plaatsgrijpen wanneer de andere zich beter wenst te voelen dan zich. Want als men dan zelf zielig is volgens de andere, dan zou hij/zij zich des te overtuigender kunnen beter voelen dan zich. En dan zeker wanneer men er hulpeloos tegenover staat. Daarom dat zulk gedrag kan gepaard gaan met enige vermomming. Waarbij de andere persoon zich dan bv. indekt door te doen alsof hij/zij niets misdaan heeft door dat gedrag te schetsen als onschuldig en zonder kwade bedoeling. En als men dan kritiek zou geven op die persoon, dan zou het evenzeer tegen zich kunnen keren. Waarna men opnieuw zogenaamd zielig en hulpeloos zou zijn.

2.3. Narcisme of empathie – sadisme of onschuld?

Wanneer iemand in zeer sterke mate een dominante subjectiviteit onderhoudt (zie “Dominante en onderdanige subjectiviteit” in het hoofdstuk “Enkele losse teksten over de mens”), dan ziet die persoon haast uitsluitend vanuit de eigen subjectiviteit. Die persoon zou zich dan nauwelijks bewust kunnen zijn van de subjectiviteit van iemand anders.

Die persoon zou zich kunnen afsluiten van hoe iemand anders iets bekijkt omdat die persoon reeds zou menen dat hij/zij ziet hoe die andere persoon het bekijkt. Alsof voor die persoon dan de eigen opvatting over de subjectiviteit van de andere zou kunnen gelden als de subjectiviteit van de andere omdat die persoon zich niet bewust is van subjectiviteit die anders is dan de subjectiviteit die hij/zij zelf invult als zijnde hun subjectiviteit.

Zo'n houding kan niet alleen bij die persoon tot misverstanden leiden, maar ook bij anderen. Stel bv. dat persoon A (diegene met de dominante subjectiviteit) wenst empathisch te zijn naar persoon B. Persoon B zou mogelijk helemaal geen behoefte hebben aan die empathie omdat die zich lijkt benaderd te voelen als iemand die men eigenlijk niet is en niet wilt zijn. Persoon B zou immers kunnen menen te zien hoe persoon A zich bekijkt. En als die poging tot empathie faalt, dan zou persoon B net diens ongenoegen kunnen uiten. Maar persoon A is overtuigd dat hij/zij empathisch is omdat persoon A niet diens eigen subjectiviteit betwijfelt. En als persoon B dan diens ongenoegen uit naar persoon A dan zou persoon A dat als een onredelijke eis kunnen ervaren. Immers, hij/zij 'is' reeds zo empathisch naar persoon B en persoon B is nog ontevreden. Persoon A zou dan mogelijk kunnen menen dat persoon B iets tegen zich heeft. Alsof persoon B zich niet wenst te aanvaarden zelfs op het moment dat persoon A zo zijn/haar best doet. Omdat persoon A immers blind lijkt te zijn voor de ware subjectiviteit van persoon B. Waarna persoon B zou kunnen merken dat persoon A helemaal geen begrip heeft voor zich omdat persoon A geen begrip lijkt op te brengen voor diens houding. Voor persoon B zou het kunnen lijken alsof persoon A alleen aan zichzelf denkt. Alsof persoon A wat narcistisch is. Alsof persoon A maar vindt dat persoon B maar dient mee te doen met persoon A omdat persoon A dat van zich wenst, zelfs wanneer persoon B wat gekwetst zou zijn door die 'empathie' van persoon A. Maar deze opvatting van persoon B lijkt ook onjuist te zijn. Persoon B lijkt dan ook onbewust te zijn van hoe persoon A het werkelijk bekijkt. Immers, persoon A kan werkelijk geloven dat hij/zij empathisch is.

Maar als persoon A dan gaat denken dat persoon B iets tegen zich heeft, dan zou persoon A het mogelijk kunnen rechtvaardigen dat men persoon B wat tart. Terwijl persoon B dat als sadisme kan aanzien omdat hij/zij kan herkennen dat men persoon A helemaal niets heeft willen misdoen.

Terwijl persoon A het als onschuldig kan aanzien omwille van de vermeende daden van persoon B.

Al is er natuurlijk ook een alternatief scenario mogelijk waarin persoon A wel inziet dat hij/zij niet empathisch is terwijl hij/zij toch blijft volhouden aan diens zogenaamde goede bedoelingen naar persoon B. In beide scenario's kan het moeilijk zijn voor persoon B om uit te maken of persoon A nu al dan niet inziet hoe hij/zij zich werkelijk gedraagt naar persoon B.

2.4. Liefde maakt blind

Liefde maakt werkelijk blind. Men zou bv. iemand graag kunnen zien ongeacht hoe die persoon eruit ziet. Alsof men de 'onvolmaaktheden' niet langer ziet. Maar net daarom kan men zich ook laten misleiden.

Want helaas lijkt de partner in een relatie soms manipulatief te zijn. En dan kan het erg jammerlijk zijn als men blind blijft voor die manipulatie. Daarom dat de positieve en negatieve conditionering opnieuw aan bod mag komen om mogelijke vormen van manipulatie te verduidelijken.

Manipulatie door negatieve conditionering kan zeer uitdrukkelijk zijn. Want het zou bv. kunnen gaan over een man die zijn vrouw slaat om zo trachten te voorkomen dat zij hem zou durven te verlaten. Maar soms is die manipulatie minder uitdrukkelijk en hierdoor ook moeilijker te bespeuren. Stel bv. dat een vrouw wenst om haar partner te verlaten en dat die partner tracht om haar schuldig te laten voelen door aan haar duidelijk te maken hoeveel hij voor haar heeft gedaan en welke fouten zij heeft gemaakt om haar zo te laten twijfelen. Ineens zou ze kunnen denken dat de fout niet alleen bij hem ligt maar ook bij haar. En hierdoor zou ze kunnen beslissen om toch maar bij hem te blijven. Het valt dan te bevragen of die man dan eigenlijk simpelweg diens mening verkondigde of dat die man werkelijk doelbewust manipuleerde. Maar het kan sowieso wel helpen om in te zien wat voor beïnvloeding er tussen elkaar wordt uitgeoefend.

Bij de manipulatie door positieve conditionering zou men dan bv. net de andere persoon verwennen of vertroetelen om zo te voorkomen dat hij/zij zich zou verlaten of iets tegen zich zou hebben. Alsof men gepaaid wordt. Men zou dus ineens overweldigd worden met 'vriendelijke' gebaren opdat de gemoedstoestand zou verzachten en opdat men alsnog

de partner als deugdzaam zou aanzien. Natuurlijk wens ik hiermee niet te bedoelen dat het sowieso nadelig zou zijn als men af en toe verwend wordt. Maar als de partner na de verwennerij zich opnieuw zou kwetsen omdat hij/zij eigenlijk niet veranderd is, dan kan die verwennerij als bedrog gaan aanvoelen.

Het gaat dus ook over hoe vertrouwen wordt gebruikt. In dit laatste voorbeeld zou vertrouwen kunnen gewonnen worden opdat eens men ziet dat men het vertrouwen heeft gewonnen, men de gelegenheid heeft om daar opnieuw misbruik van te maken.

Dus terwijl het vertrouwen van anderen in zich voor sommige mensen iets zou zijn dat ze dienen te waarderen opdat hun vertrouwen bij hen veilig zou zijn en waardevol zou zijn, kan het voor anderen als een gelegenheid zijn om macht toe te passen omwille van de blindheid die anderen hebben omwille van dat vertrouwen in zich. Daarin schuilt dan ook opnieuw die anderheid. Zij wensen dan mogelijk die macht. Maar dat wil dan ook zeggen dat zij mogelijk helemaal niet of nauwelijks in staat zijn om liefde te geven wanneer de andere zijn/haar vertrouwen in zich legt.

Het lijkt dan ook niet toevallig te zijn dat zij dan vrij gevoelloos kunnen zijn wanneer zij anderen kwetsen. Of dat zij daarvan kunnen genieten om zich zo bv. als des te sterker te kunnen aanzien. Immers, als zij zouden lijden van het leed dat zij iemand anders bezorgen, dan zouden zij hun eigen attitude in vraag gaan stellen.

2.5. Verleiding naar anderheid

Wat ik wens te beschrijven is een houding waarbij men zichzelf centraal stelt. En waarbij men vindt dat daar niets mis mee is. Meer nog, men zou vinden dat het voor zichzelf goed is om zo'n houding te verkiezen. En het zou ook kunnen dat men vindt dat het wenselijk is als anderen ook zo'n houding zouden aannemen of gaan aannemen. En men zou dan ook kunnen trachten om mensen zo'n houding te laten aannemen en aanleren. Waarna men dan samen aan zichzelf zou denken. Ik zal dit proberen te beschrijven. De beschrijving is misschien wat moeilijk om te volgen maar de voorbeelden die volgen, zullen dit verduidelijken.

Stel bv. dat persoon A, X wilt. En dat persoon B, Y wilt. En laat me ook stellen dat persoon B het nog niet verkiest om zichzelf centraal te stellen.

Als persoon A dan inziet dat persoon B wel Y wilt en als persoon A wilt dat persoon B wel Y zou willen omdat persoon A zo X zou kunnen bekomen, dan kunnen beiden krijgen wat ze op dat moment zouden willen. Wanneer persoon B dan Y zou verlangen, dan kan persoon A proberen om persoon B dan Y te schenken maar op een wijze die A wilt. Dus B wilt dan iets en A maakt daarvan gebruik om ook iets te willen van B. En wat A dan wilt van B, dat zou X kunnen zijn. Dus er is een invloed van A op B. Alleen kan A dan proberen om niet in te gaan tegen de wil van B opdat B de invloed van A zou willen toestaan. Dan toch op dat moment. Achteraf zou B mogelijk inzien dat A trachtte om die invloed te hebben over zich. Maar de kans bestaat, en zowel wanneer B het inziet of niet inziet, dat B alsnog die invloed zou willen. Omdat B dat voor zichzelf zou kunnen willen. Dus A oefende een invloed uit op B. En B ziet dat mogelijk ook in. Maar B zou die invloed toch des te meer kunnen gaan willen omdat B die invloed op zich wenste. En dat is mogelijk zelfs wanneer B zich hierdoor anders gaat ervaren en zelfs wanneer B voorheen geen weet had van de mogelijkheid tot zulke beïnvloeding en zulke ervaring van zichzelf. Meer nog, misschien vermoedde A dat B daar geen weet van had en misschien wou A dat B die beïnvloeding en wording doorging. Opdat er een soort van overdracht zou zijn van A naar B. Waarna B dat zou kunnen inzien wat er heeft plaatsgegrepen op zich en waarna B dat ook als iets wenselijk zou kunnen achten. Wat kan leiden tot een verspreiding van zulk gedrag. Als men zulke beïnvloeding echter niet wilt en als men niet zulke wording wilt doorgaan, dan kan het zeer bevreemdend zijn wanneer andere mensen zulk beïnvloeding trachten toe te passen op zich. En mede omdat men zou kunnen merken dat zij volkomen niet inzien dat men die beïnvloeding helemaal niet wilt en niet zal willen.

Stel bv. dat twee dames regelmatig gaan shoppen. De ene dame is er reeds verzot van. Ze houdt van de uitstraling die ze haarzelf kan geven. Ze vereenzelvigt zich ermee. Aldus, het is niet slechts dat ze mooi wilt zijn. Het is eerder dat ze zichzelf reeds aantrekkelijk vindt omwille van die uitstraling. Ze relateert dus haar subjectieve ervaring met die aantrekkelijkheid van haar uitstraling. En zo kan ze zichzelf dan ook gaan centraal stellen. Een beetje alsof ze een model is dat continu op de catwalk loopt. En ze zou van die ervaringen kunnen genieten en daarom zou ze ook kunnen vinden dat anderen ook zulke ervaring zouden horen te hebben. Opdat zij zich ook zo aantrekkelijk zouden kunnen vinden. En

daarom neemt ze haar vriendin mee. En laat me stellen dat er na een tijd bij haar vriendin ook een vonk ontstaat. En dat ze zichzelf ook in zekere mate wilt vereenzelvigen met zulke levensstijl.

Het lijkt me dat zo'n wording een herhaaldelijke blootstelling vereist. Omdat mensen vaak vasthouden aan hun eigenheid. Maar natuurlijk, in dat vorige voorbeeld lijkt het me duidelijk te zijn dat de maatschappij er een rol in kan gespeeld hebben. Immers, via marketing worden continu beelden verspreid van modellen die zich aantrekkelijk lijken te vinden met een zekere zelfvoldaanheid. En natuurlijk zijn er vele mensen die zich daar maar in beperkte mate aan spiegelen. Maar ik denk wel dat er een zekere maatschappelijke aanvaarding van is.

Hele andere voorbeelden lijken me mogelijk te zijn. Het deed me eigenlijk ook denken aan een scène uit de film "Eyes wide shut" van Stanley Kubrick. In die scène is er een bijeenkomst waarin tal van gemaskerde dames en heren allerlei seksuele belevingen kennen. Het feit dat ze gemaskerd zijn is hier belangrijk. Want het creëert anonimiteit bij zichzelf en anderen. Als men immers niet anoniem is, dan voelt men zich herkenbaar naar de andere toe. En bijgevolg naar zichzelf toe. Opdat men veel meer geremd zou kunnen zijn. Die anonimiteit neemt dat weg. En zo kan er een toelaatbaarheid ontstaan bij zichzelf en bij de andere om tal van seksuele belevingen te doorgaan zonder zich hierbij te gaan identificeren met de persoonlijkheid die men normaal uitdraagt. Opdat men zich des te meer kan gaan identificeren met hoe men zou zijn volgens de gedragingen die men beleeft gedurende die anonimiteit. En dan zou men die ervaringen kunnen gaan willen voor zichzelf. En ook wanneer de anonimiteit daarna verdwijnt, kan er iets blijven hangen. Dus het kan werkelijk een effect hebben op de persoonlijkheid.

Tot nog toe werd er een verleiding besproken die zich in sterke mate zou overkomen. Zodat men er niet al te zeer op voorbereid zou zijn. En daarom kan het ook des te echter lijken. Soms lijkt men het ook echter na te spelen. Dat zou kunnen plaatsgrijpen bij een professionele activiteit. Zoals bv. een verkoper doet wanneer hij zich op een bepaalde wijze voorspiegelt naar klanten. Het zou ook kunnen plaatsgrijpen tijdens de seksuele beleving wanneer men daarin een bepaalde rol aanneemt. De betrokken personen zouden kunnen inzien dat die rol niet echt is voor zichzelf en mogelijk ook voor elkaar. Dus die anderheid zou dan niet echt zijn voor zich. De subjectieve ervaring en het gedrag dat hoort bij

die rol zou dan niet plaatsgrijpen binnen een context waarmee men zich werkelijk identificeert. Men kadert dus wat men speelt. Het zou dan echter zijn voor zich dat men het eigenlijk speelt. Dus het zou dan een gespeelde subjectieve ervaring en gedrag zijn terwijl men tegelijkertijd weet dat er een andere subjectiviteit en gedrag achter schuilt. En die andere subjectiviteit en dat andere gedrag zou dan echter zijn voor zich. Zodat de verleiding tot anderheid uitblijft. En men zou dat bij zichzelf en elkaar kunnen inzien. En daarom kan het net zo onschuldig lijken. En toch lijkt er wel degelijk een verleiding te zijn. Want als men zich zo gaat gedragen, dan is er wel degelijk een invloed op het gedrag. Men hoefde zich niet zo te gedragen maar men doet het toch. Terwijl men dat voorheen niet deed.

2.6. Goed wordt slecht en slecht wordt goed

Stel dat men iemand wenst bij te staan die het moeilijk heeft. Tot op zekere hoogte zullen vele mensen zich dan steunen. Maar ergens zou er een grens kunnen zijn waar sommigen beginnen af te haken met die steun. Ze zouden kunnen vinden dat men te veel doet. En mogelijk niet omdat de steun niets uithaalt. Maar omdat ze het zien als zelfopoffering wanneer men zich in die mate daaraan toewijdt. Zij zouden het bv. vanuit hun egocentrisme als vrij ondenkbaar zien om zulke daad als redelijk te beschouwen. En dan zou men van hen soms ook naastenliefde kunnen krijgen. Maar in een speciale vorm. Waarbij mensen zich trachten te steunen door zich op andere gedachten trachten te brengen. En soms vanuit een waar geloof. Een geloof dat het beter is voor zich, volgens hen, om meer aan zichzelf te denken. En indien men zich dan zou bedenken dan zou men stoppen met het schenken van die steun aan die persoon die men trachtte te helpen. En dit zou dan kunnen opgevat worden als het stoppen met iets te doen wat goed is. Wat daarom ergens ook als slecht zou kunnen aanzien worden. Maar voor diegenen die zich trachten te bedenken, zou het net goed zijn dat men zou stoppen met die steun. En was het net slecht dat men maar bleef volhouden.

Of stel dat twee dames inkopen gaan doen. De ene dame staat op het randje om zich te laten gaan en heel wat kledij te kopen die ze reeds heeft gepast. Maar dan begint die dame te twijfelen of het wel zo'n goed idee is om zich te laten gaan. Dan zou men natuurlijk van mening kunnen zijn dat zij er mogelijk beter wat langer over zou nadenken opdat

zij het zich later niet zou beklagen. En dat dit goed is. Maar die andere dame zou net kunnen trachten om haar te overtuigen om zich te laten gaan. Omdat zij ook mogelijk werkelijk vindt dat het goed is om zich te laten gaan om zo ten volle daarvan te kunnen genieten.

Natuurlijk, bij zulke voorbeelden wordt het duidelijk dat iemand trachten te overtuigen van iets wel degelijk nadelig kan zijn. Want de persoon die zich heeft laten overtuigen, zou het zich kunnen beklagen. En voor diegene die de andere tracht te overtuigen, zou het moeilijk kunnen zijn om op voorhand in te zien dat die andere persoon het zich uiteindelijk niet zou beklagen. En als die andere persoon het zich beklaagt dan zou hij/zij kunnen wensen dat men zich nooit had laten overtuigen. En dat die andere persoon niet hoorde te proberen om zich te overtuigen. Maar diegene die wou overtuigen zou toch van mening kunnen zijn dat het goed was om dat te proberen. Omdat hij/zij blijft geloven dat het positief kon zijn. Hij/zij had zich misschien ook voorheen laten overtuigen tot iets en hij/zij voelde zich daardoor misschien bevrijd. En als die persoon zulke bevrijding als positief aanziet dan zou hij/zij kunnen proberen om anderen ook wat te bevrijden.

2.7. De anderheid in zich

Het lijkt mogelijk vreemd om te veronderstellen dat datgene wat anders is aan zich, zich soms ook in zich kan bevinden. Toch lijkt dit in zekere mate het geval te kunnen zijn. Stel bv. dat iemand wordt opgeleid om producten aan huis te verkopen. En stel dat die persoon al lerende en al doende er erg goed erin slaagt om mensen te overtuigen om die producten te verkopen. Die persoon zou kunnen genieten van diens succes. Maar na een tijd zou er mogelijk des te meer een ongemakkelijk gevoel kunnen ontstaan. Die persoon zou immers kunnen betreuren dat hij/zij producten heeft verkocht aan kopers waarvan hij/zij vrij goed inzag dat zij later hun aankoop zouden betreuren. En stel dat die persoon dan ook niet langer diens functie wenst uit te voeren. Maar ondertussen zou het gedrag van die persoon reeds kunnen veranderd zijn. Die persoon zou ook in het dagelijkse leven des te meer de gewoonte kunnen hebben ontwikkeld om mensen van allerlei dingen te overtuigen zelfs wanneer men inziet dat ze het zich later zouden kunnen betreuren. En als die persoon zich niet langer als dusdanig wenst te gedragen, dan zal die persoon dienen te stoppen met zich te vereenzelvigen met zulk gedrag.

Maar het zou wel een hele tijd kunnen duren voor men zulk gedrag daadwerkelijk volkomen heeft afgeleerd. Alsof er dan soms toch een vereenzelviging zou zijn met gedrag waarvan zich reeds had voorgenomen om het zich te laten omdat men er zich niet meer mee wou vereenzelvigen. En dan zou men kunnen spreken van de anderheid in zich. Als men dan werkelijk dat deel van zichzelf wilt afzweren en als men daarin slaagt, dan zou men wel een sterkere eigenheid bij zichzelf kunnen vormen.

Of stel dat men wordt blootgesteld aan emotioneel misbruik. Waarbij de liefde en empathie die men tracht te geven, soms beantwoord wordt met een grote ongevoeligheid voor die empathie of liefde. Dan kan men geraakt worden en gepijnigd worden. Het kan overeenstemmen met sadisme. Want de kans bestaat dat men door zulke herhaaldelijke blootstelling steeds moeilijker in staat is om te blijven geloven in die empathie. Ergens lijkt de ongevoeligheid van de omgeving te kunnen doordringen tot zich. Men kan menen dat het niet baat om te blijven proberen empathisch te zijn. En ergens zou men ook gekwetst kunnen achterblijven. Waarbij de schade die de omgeving in zich heeft berokkend ergens in zich aanwezig blijft. Zodat die persoon eigenlijk niet ongevoelig wilt zijn. Maar zich niet langer in staat voelt om empathisch te zijn om zich zo te kunnen beschermen. Dan lijkt het gedrag van de omgeving naar zich, zich innerlijk te hebben verstoord. En diegenen die zich hard hebben gekwetst, lijken zich dan ook wat gestoord te hebben gedragen. En zeker als zij begrepen dat zij dat aanrichtten, lijkt het alsof er ergens in hen iets gestoord was. Maar omdat men zelf uiteindelijk daardoor gekwetst wordt, lijkt het haast alsof de omgeving die ‘gestoordheid’ heeft kunnen doorgeven. Daarom zou men misschien ook kunnen spreken van anderheid in zich. Maar natuurlijk hoeft men daarom zich niet te gaan bekijken als iemand die is veranderd door de omgeving. Het lijkt me raadzaam om zich niet te identificeren met hoe de omgeving zich heeft veranderd. Opdat men dat kan loslaten om zo opnieuw meer in staat te zijn om, wanneer men dat wilt, empathie te geven vanuit een geloof in zichzelf als iemand die zo wilt zijn.

Het is ook mogelijk dat men zich niet bewust is van die anderheid in zich ten opzichte van de andere. Men zou immers aan het eigen gedrag een opvatting kunnen geven terwijl die opvatting niet lijkt overeen te kunnen stemmen met de realiteit. Zoals bv. net besproken werd in het voorbeeld

in “Narcisme of empathie – sadisme of onschuld?” Het is mogelijk om blind te zijn voor wat men aanricht omdat men hardnekkig een eigen opvatting standhoudt. Het is dan ook mogelijk dat anderen in zekere mate gaan herkennen hoe men is terwijl men dat zelf niet ziet. En terwijl het moeilijk zou kunnen zijn om zich als dusdanig te aanzien omdat het niet overeenstemt met dat huidige perspectief op zichzelf.

2.8. Anderheid, eigenheid en verbondenheid

Stel dat men iemand leert kennen met een nogal andere persoonlijkheid dan zich, dan zou men kunnen spreken over een zekere anderheid tussen elkaar. Toch zou men een verbondenheid met die persoon kunnen vinden. Enerzijds omdat men deels wel dezelfde mening zou kunnen delen en anderzijds ook omdat men aangetrokken is tot die anderheid. Echter, omdat men dan een verbondenheid aangaat, zou er nog geen echte herkenning zijn van die anderheid bij die persoon. Men zou uiteraard wel herkennen dat die persoon anders is dan zich maar dan gaat men een verbondenheid aan in plaats van te onderzoeken wat die verschillen zijn tussen elkaar.

Na verloop van tijd zou men mogelijk gaan merken dat het soms botst tussen elkaar, aldus, dat die verschillen die er zijn tussen elkaar kunnen leiden tot onenigheid. En op zo’n momenten kan men geen verbondenheid aangaan. Men merkt een afstand tussen elkaar. En er kan vervreemding opduiken. En men kan zich in zekere mate gaan afscheiden van de andere om die vervreemding te mijden.

Maar men zou later opnieuw kunnen proberen om verbondenheid aan te gaan door toenadering te zoeken, met het idee dat de andere persoon zou ingaan op die toenadering. Maar toenadering zoeken met iemand die zo anders is dan zich, is niet makkelijk. Omdat die persoon vele dingen zou kunnen bekijken vanuit een heel ander standpunt. Men zou kunnen geneigd zijn om een toenadering te zoeken op een wijze waarmee men zelf zou ingaan op die toenadering als iemand zo’n toenadering naar zich zou maken. Maar die persoon is niet zoals zich. Dus die toenadering zou mogelijk voor zich onherkenbaar zijn of geen steek maken. Die persoon zou mogelijk niet op die wijze neigen verbondenheid aan te gaan.

Zodat men op een later moment opnieuw die vervreemding en die afstand tussen elkaar kan ondervinden. En dan zou men opnieuw kunnen

proberen om een toenadering te zoeken. Waarna het opnieuw zou kunnen falen. En geleidelijk aan zou men kunnen herkennen dat die andere persoon zo anders is dan zich dat het voor zich soms onmogelijk is om bepaalde verbondenheid met die persoon te bekomen. En dan is men bezig met die herkenning van die anderheid. En dan herkent men die afstand tussen elkaar.

Toch is het mogelijk dat net door die herkenning van die afstand tussen elkaar er weer verbondenheid zou kunnen ontstaan. Omdat men beter weet wat men dient te doen om geen vervreemding te bekomen. En omdat men door die herkenning van die anderheid ook beter zou kunnen inzien welke verbondenheid men wel zou kunnen bekomen.

Ook al bestaat er ook de kans dat de persoon nog dan anders is dan dat men gedacht had. En er bestaat ook de kans dat men quasi geen verbondenheid met die persoon zou kunnen vinden. En als men dan verbondenheid wou bekomen, dan kan het aanvoelen alsof dat men gefaald heeft. Zoals wanneer men bv. een relatie of vriendschap wou behouden en daarin faalt. Dit lijkt me soms echter quasi onvermijdelijk te zijn. Soms lijkt men dienen te kiezen tussen de eigenheid van zichzelf of het aangaan van verbondenheid met de andere. En men kan natuurlijk verbondenheid willen aangaan maar waarschijnlijk wilt men hierbij niet de eigen eigenheid opgeven. Als men voelt dat het onmogelijk is voor zich om zichzelf te zijn bij de andere, dan zou men uiteindelijk kunnen kiezen voor het beschermen en versterken van de eigenheid.

2.9. Water en vuur

Er kan een aantrekkingskracht ontstaan tussen mensen die anders zijn ten opzichte van elkaar. Stel bv. dat een jongeman verliefd wordt op een jongedame die lieflijk en aantrekkelijk is voor hem. Die lieflijkheid van die dame kan iets zijn dat hem aanspreekt omdat hij mogelijk ook zachtaardig is. Zij is dan iemand waarmee hij een verbondenheid kan aangaan. Maar stel nu dat die dame toch nogal verschilt van die jongeman. Stel dat die dame eerder aantrekkelijk wilt zijn dan lieflijk wilt zijn. Ze zou eerder van haar aantrekkingskracht kunnen genieten. Dus ze toont zich lief en ze toont zich bovendien ook zeer aantrekkelijk waardoor die jongeman verliefd wordt. Hij valt voor haar. En zij merkt dat zij diegene is voor hem die hij wilt. Althans, misschien ziet die jongeman niet al te zeer in welke mate zij eigenlijk verschilt van hem.

Die dame zou dat echter wel kunnen gaan uiten. Er zou bv. een egocentrisme kunnen opduiken. Zij kan zich bewonderd en geliefd voelen door die aandacht van die jongeman. En dan bestaat de kans dat zij meer aan zichzelf begint te denken dan aan die jongeman. Ze zou de focus op haar lieflijkheid kunnen verliezen omdat zij zichzelf begint in te beelden wat zij allemaal zou kunnen bekomen van hem nu hij zo voor haar is gevallen. Die jongeman zou dan uiteraard ineens gemengde gevoelens kunnen krijgen. Voorheen was zij immers spontaan iemand die hij kon verlangen. En voorheen was hij iemand die zij ook spontaan leek te willen. Nu zou hij allerlei verwachtingen dienen in te vullen om haar tevreden te stellen. En daar zou het uiteraard kunnen fout lopen. Die dame zou misschien eerder geobsedeerd raken door dat egocentrisme. Terwijl die jongeman net des te meer zou kunnen gaan voelen dat zij spijtig genoeg niet langer diegene is die hij wilt liefhebben.

Men zou voor dat voorbeeld de metafoor kunnen gebruiken van water en vuur. Waarbij het probleem ontstaat dat het vuur het water kan doen verdampen omdat het te sterk is. Of dat het water het vuur kan doen doven omdat het te sterk is. En toch… misschien kon er ook een balans ontstaan. Waarbij zowel het water wat verdampt en het vuur wat gedoofd wordt maar waarbij tegelijkertijd het water blijft stromen en het vuur blijft branden. Wat als die dame in dat voorbeeld wel de zelfcontrole had gehad om lieflijk te blijven voor hem? Het lijkt niet onmogelijk te zijn. Maar het zou sowieso een riskante situatie te kunnen zijn omdat er bij haar reeds meer die drang was om verlangd te worden als dat er bij haar een drang was om lieflijk te zijn. Als die jongeman echter een dame had ontmoet die eerder een drang had om lieflijk te zijn dan om verlangd te worden, dan zou die dame kunnen genieten wanneer zij wordt verlangd door hem terwijl de kans groter zou kunnen zijn dat zij haar lieflijkheid zou blijven vooropstellen. Zodat die jongeman van haar lieflijkheid zou kunnen blijven genieten.

Het lijkt me dat tegengestelden elkaar wel degelijk aantrekken. Maar dat het geregeld of vaak van kortere duur lijkt te zullen zijn. De ironie is dat de aantrekkingskracht tussen die tegengestelden ook geregeld groter lijkt te zullen zijn dan tussen mensen met meer gelijkenissen. Zodat mensen zichzelf geregeld bedotten door in een relatie of vriendschap te stappen die uiteindelijk neigt te zullen afspringen doordat men te veel van elkaar verschilt.

2.10. De gedeelde ervaring

Als een persoon A iets deelt met zich en als een persoon B zich relateert tot die ervaring van A, zoals B die opvat, dan bestaat de kans dat persoon A terecht herkent dat B in zekere mate die ervaring met A deelt. Dan is er ook een zekere herkenning van elkaar.

Maar wat als B dat nu niet doet? Want B hoeft zich niet te relateren tot A op een wijze waarmee A zich kan relateren tot B. Als A zich echter niet kan relateren tot B, dan zou dat lastig kunnen zijn voor A. Omdat de kans immers bestaat dat A herkenning wou vinden bij B terwijl A een zekere afzondering en afscheiding zou kunnen ervaren. En B zou dat natuurlijk kunnen inzien.

En dan bestaat de kans dat B geen gedeelde ervaring met A wilt bekomen maar dat B het A ook niet lastig wil maken. Zo zou B alsnog een zekere vrijheid kunnen behouden doordat B zich nog steeds niet hoeft te relateren tot A op een wijze waarop A zich tot B zou kunnen relateren. Natuurlijk, als A zich wel degelijk tot B wenst te relateren, dan houdt dat in dat B hierbij een soort van façade laat ontstaan. Waarbij B zich tracht voor te doen aan A op een wijze waarmee A zich zou kunnen relateren terwijl B dat eerder uitlokt. Zo kan B alsnog een zekere afstand behouden.

Men kan zich dat inbeelden door zich in te beelden dat iemand een grap vertelt. Die persoon die de grap vertelt, kon bij voorbaat het opzet hebben om een bepaalde reactie uit te lokken. En die reactie die uitgelokt wordt, kan wenselijk zijn voor die persoon aan wie de grap verteld wordt. Die persoon zou kunnen lachen en die persoon zou kunnen inzien dat men zich aan het lachen wou brengen. Dus die persoon kan zich relateren tot diegene die de grap vertelde. Maar mogelijk ook niet helemaal. Want diegene die de grap vertelde, zou eigenlijk toch een zekere afstand kunnen behouden. Waardoor men dus kan spreken van een façade.

Natuurlijk, als persoon B zo'n façade zou wensen vol te houden naar persoon A, dan zou dat alsnog voor conflicten kunnen zorgen bij A. Omdat A immers na een tijd zou kunnen doorhebben dat A geregeld geen werkelijk contact kan vinden met B wanneer A dat wel wenst.

Daarnaast, iemand die zo'n façade onderhoudt, kan hiermee ook iemand

trachten te misleiden. Dan zou B hierbij trachten om A te overtuigen dat B te vertrouwen is. Of voldoende te vertrouwen is. Terwijl B dat vertrouwen van A zou kunnen trachten te winnen om er later misbruik van te maken. Waarna A dan natuurlijk zou kunnen inzien dat B niet te vertrouwen was. Hopelijk dat A dat inziet. Want anders zou A nog steeds misleid zijn. Als A dat inziet, dan zou A ook het vertrouwen in de eigen ervaring in aanzienlijke mate kunnen verliezen. Omdat A immers zou kunnen inzien dat diens ervaring naar B slechts een pijnlijke illusie was.

En door zulk gebrek aan vertrouwen in de eigen ervaring, zou het ook moeilijker kunnen zijn om een gedeelde ervaring met iemand te bekomen. Al zou net zo'n gedeelde ervaring kunnen leiden tot het herstel van het vertrouwen in de eigen ervaring als iets dat geldig kan zijn en mag zijn voor zichzelf. Alsook, door iemand te zijn waarmee een andere persoon een gedeelde ervaring kan bekomen, kan men zien dat men die betekenisvolheid van de gedeelde ervaring voor die andere persoon vervuld heeft. Iets wat waarschijnlijk slechts in beperkte mate lukte naar die persoon die niet te vertrouwen bleek. En als men er dan alsnog in slaagt naar iemand anders, dan kan dat ook leiden tot meer vertrouwen in de eigen ervaring. En zo kan men dus herstellen.

Iemand die hardnekkig een zekere afscheiding behoudt naar anderen of hardnekkig mensen misleidt, zou ook kunnen gediend zijn met zo'n gedeelde ervaring. Omdat zij immers voorkomen dat zij de ervaringen van anderen beter leren kennen. Al zien ze mogelijk niet in dat er veel meer te kennen is aan de ervaring van de andere. Waardoor zij net zo geprikkeld kunnen zijn om geen echte toenadering te zoeken. En om mogelijk, in plaats daarvan, macht na te streven.

Diegene die hardnekkig andere mensen misleiden lijken een sterke anderheid te hebben tegenover diegenen die op zoek zijn naar een gedeelde ervaring en een herkenning van elkaar. Want men kan haast geen echte herkenning vinden met iemand die zich opnieuw en opnieuw tracht te misleiden. En als men dat doorheeft, dan is het alsof daar niemand is om een herkenning mee te vinden.

2.11. Façade of empathie

Wanneer men geeft om anderen, dan kan dat pijnlijk zijn omdat anderen zich daardoor zouden kunnen kwetsen. Want wanneer men geeft om

anderen, kan men de neiging hebben om zich gevoelig op te stellen. En anderen kunnen daar misbruik van maken. Men zou bv. vriendelijk kunnen zijn naar iemand terwijl die andere persoon zich nors gedraagt naar zich. En dan zou men bv. geduld kunnen opbrengen om misschien later nogmaals geraakt te worden door die persoon. Om zich daartegen te verweren, kan men het zich rechtvaardigen om zichzelf centraal te stellen. Men zou kunnen trachten om zo voor zichzelf op te komen. Men zou zich kunnen opstellen als iemand die zich niet langer zal laten kwetsen. Men bouwt een façade. En om die façade te laten werken, kan men beginnen te geloven in de eigen kracht en het eigen potentieel en de eigen kunde. Want voorheen, toen men zich gevoeliger opstelde, bleek men zogenaamd zwak en zielig te zijn. Want toen konden anderen zich kwetsen. En men liet zich kwetsen. En het is daartegen dat men zich verzet. Daarom dat men net niet langer zwak of zielig is volgens zichzelf. Men verwerpt dus eigenlijk hoe men voorheen was omdat men dat vroegere gedrag associeert met die zwakte of zieligheid.

Maar wat als iemand anders (persoon B) zich dan zo gevoelig opstelt naar zich? Aangezien persoon A zelf die houding heeft verworpen omdat die houding volgens zich kan geassocieerd worden met zwakte, fragiliteit, zieligheid en/of kwetsbaarheid, lijkt het aannemelijk dat persoon A ook zulke aspecten gaat associëren met die houding wanneer iemand anders zich zo gedraagt. Opdat die persoon dan zogenaamd zwak of zielig zou zijn. Ik wens daarmee niet te stellen dat persoon A dat werkelijk wenst toe te geven aan zichzelf. Misschien wilt persoon A dat verdrukken. En misschien lukt dat ook wel. Maar wat als het niet lukt? Dan bestaat de kans dat men aan anderen de indruk geeft dat men hen zielig vindt. Misschien dat men er zelfs van leert te genieten. Men is immers diegene die, volgens zichzelf, erin geslaagd is om sterker te zijn. Terwijl persoon B daar dan misschien niet in geslaagd zou zijn. Alsof persoon B is achtergebleven. Alsof men superieur is aan persoon B. En dan begint het ietwat aan te sluiten bij een narcistische en sadistische houding.

Maar wat als die persoon A empathie wenst op te brengen voor iemand anders? Men zou dat dan mogelijk doen omdat men sympathie opbrengt voor de andere omdat hij/zij zo zwak is volgens persoon A. Het is dan een vorm van medelijden uit sympathie. Maar natuurlijk, voor iemand anders kan het helemaal niet sympathiek zijn als men de indruk zou

krijgen dat men aanzien wordt als iemand die zwak is. Net zoals het niet als sympathiek kan overkomen wanneer de andere zich sterker lijkt te voelen dan zich. Dus zelfs wanneer persoon A wenst empathie aan te gaan, lijkt hij/zij gehinderd te zijn om het ook daadwerkelijk te bekomen. Meer nog, als persoon A dat zou inzien, dan zou dat net kunnen getuigen van een zwakte die persoon A zou hebben. Maar omdat er het hele opzet was om zich sterk te voelen, zou men kunnen trachten te verdrukken dat men gelimiteerd zou zijn in het geven van empathie. En zo wordt die façade die het opzet had om zich te bevrijden, ook iets dat zich gevangen kan houden.

Terwijl die persoon die zich gevoelig opstelt, veel beter in staat zou kunnen zijn tot het aangaan van empathie. Meer nog, de kans bestaat dat die persoon gaat herkennen dat sommigen zulke façade hebben opgebouwd. En de kans bestaat dat hij/zij blij is dat men zelf niet zulke façade heeft opgebouwd. Zelfs wanneer men geraakt wordt door iemand die wel zulke façade heeft opgebouwd.

2.12. De wortels van anderheid

Is het mogelijk om een fundamenteel verschil te vinden tussen het gedrag van mensen die sterk anders zijn ten opzichte van elkaar?

Ik meen zulk fundamenteel verschil te herkennen tussen mensen wiens persoonlijkheid draait rond egocentrisch gedrag ten opzichte van mensen wiens persoonlijkheid draait rond egoloos gedrag. Waarmee ik niet zozeer wens te bedoelen dat zij zich ofwel al te egocentrisch of al te egoloos gedragen. Eerder wens ik te bedoelen dat er een opzet in hun persoonlijkheid schuilt om ofwel het egocentrische voorop te stellen of om ofwel het egoloze voorop te stellen.

Ook al zou diegene die het egocentrisme voorop stelt, zich niet wensen te aanzien als iemand die puur egocentrisch is waardoor hij/zij ook dingen zou kunnen doen voor anderen. Maar ook dan zou die persoon ook tegelijkertijd aan zichzelf kunnen denken.

Net zoals diegene die het egoloze voorop stelt soms zal neigen te herkennen dat hij/zij soms wel aan zichzelf denkt ook al had hij/zij het opzet om anderen meer voorop te stellen. En ook al wenst hij/zij geregeld wel om anderen nog meer voorop te stellen.

Stel bv. dat een persoon A iets zegt tegen een persoon B dat persoon B kwetst. Persoon B, net zoals vele andere mensen, zouden van mening kunnen zijn dat het beter is om mensen niet zo te kwetsen. Waarna zij dan mogelijk zouden trachten aan te geven, aan die persoon die kwetst, dat dit niet hoort. Voor hen zou het haast ondenkbaar kunnen zijn om zoiets te willen doen. Terwijl het voor persoon A helemaal anders zou kunnen liggen. Persoon A wou mogelijk wel degelijk persoon B tarten en bedoelde het daarom zelfs niet zo slecht. Het zou voor zich allemaal relatief onshuldig kunnen zijn. En mede omdat persoon A zou kunnen vinden dat zulk gedrag niet zou horen verboden te worden door anderen. Voor persoon A zou het kunnen zijn alsof anderen zich iets wensen te ontnemen. Zodat het voor persoon A kan lijken alsof anderen zich wel iets hebben laten ontnemen doordat zij zich niet langer kunnen gedragen zoals persoon A het zich wel nog kan toelaten. En persoon A zou het dan ook als superieur kunnen aanzien om zich wel nog als dusdanig te kunnen gedragen. Want persoon B, net als vele anderen, lijken dat duidelijk niet te kunnen.

Waar het dus ook om gaat, is vrijheid. De vrijheid om zich dat te kunnen toestaan. Ook al wensen anderen die vrijheid helemaal niet. Anderen zijn meer bezig met wat zij zouden horen te doen. Zij willen zich die vrijheid ontzeggen. Zij willen volgzaam of gehoorzaam zijn aan de moraal om iemand niet onnodig te tarten en te kwetsen. En aangezien de houding van de andere voor elkaar ondenkbaar is om aan te nemen voor zichzelf, is er sprake van een sterke mate van anderheid ten opzichte van elkaar.

2.13. Extremen van anderheid

Als men een doorgedreven egocentrisme plaatst tegenover een doorgedreven egoloosheid, dan komt men uit op twee polen die tegenover elkaar liggen. En de anderheid ten opzichte van elkaar lijkt dan zo extreem te zijn dat zij elkaar niet meer in de andere zouden kunnen herkennen. Dan toch wanneer zij zouden zien hoe anders de andere is ten opzichte van zich. Om te zijn zoals de andere, kan dan ook compleet ondenkbaar worden. Als men zich zou kunnen inbeelden dat men dan zo extreem anders zou zijn en als men zich zou inbeelden hoe men dan zou zijn, dan kan dat lijken alsof men bezeten zou zijn. Of alsof er een virus de eigen persoonlijkheid zo hard zou aantasten. Omdat het zo tegenovergesteld zou zijn van zich. Men lijkt zich daar niet te kunnen

inleven vanuit zichzelf.

Toch is het misschien niet onmogelijk dat iemand geleidelijk aan transformeert van iemand die vrij egoloos is naar iemand die erg egocentrisch is (of omgekeerd). Zodat die persoon eigenlijk vrij onherkenbaar zou worden ten opzichte van die vroegere zelf. Als die persoon dan zou herinneren hoe hij/zij vroeger was, dan zou die persoon zich heel anders kunnen voelen dan toen. Maar als die persoon dan terug wilt evolueren naar iemand die egolozer is, dan kan die persoon zeker de bezetenheid voelen. Want dat egocentrisme kan een direct gevoel van voldoening geven. Waardoor er een afhankelijkheid kan ontstaan. Men dient zich dat dan in aanzienlijke mate te willen ontzeggen om die egoloosheid in zich een geloofwaardige kans te geven. Dit geeft dus aan dat men niet zomaar zonder gevolgen zulke paden kan bewandelen.

2.14. De anderheid overkoepelend

In "De wortels van anderheid" wordt er besproken hoe er bij sommige mensen eerder een opzet is tot egocentrisme en hoe er bij anderen eerder een opzet is tot egoloosheid. Daaruit zou men kunnen concluderen dat mensen uiteindelijk totaal andere richtingen kunnen uitgaan. En dit geeft een zekere willekeur aan. Want waar gaat 'de mens' dan naartoe? Hoe gaat 'de mens' zich ontwikkelen? Het lijkt sterk afhankelijk te zijn van mens tot mens.

Maar als het dan bv. gaat over egoloosheid, dan is toch wel degelijk zo dat diegenen die een opzet tot egocentrisme verkiezen, soms wel degelijk richting egoloosheid gaan. Als iemand zichzelf bv. belangrijk en superieur wenst te vinden, dan kan dat imago gekrenkt worden als die persoon bv. macht nastreeft om achteraf ongewild vast te stellen dat hij/zij zich eigenlijk zielig gedragen heeft. Zo wordt dat "doen wat men wilt" en die zelfgenoegzaamheid geraakt omdat die aspecten net hebben geleid tot die herkenning van zieligheid. Wat men uiteraard niet wenst. Maar als men het dan toch vaststelt, dan kan er egoloosheid ontstaan.

En zo kunnen mensen die zeer verschillend zijn van elkaar toch elk op hun eigen wijze richting egoloosheid gaan.

2.15. Samenheid

Mensen zijn verschillend van elkaar. Er valt dan te stellen dat er steeds

anderheid is bij iemand anders. Tussen twee mensen zou men dan kunnen komen tot deze voorstelling:

Aldus, de eigenheid van persoon B heeft anderheid ten opzichte van de eigenheid van persoon A. En de eigenheid van persoon A heeft anderheid ten opzichte van de eigenheid van persoon B.

Als persoon A nu wenst verbondenheid te bekomen met persoon B en als A meent te zien hoe B is, dan zou A kunnen proberen om rekening te houden met die anderheid van B. Als B bv. graag in de belangstelling staat, dan zou A kunnen proberen om B in de belangstelling te laten staan, zelfs wanneer A eigenlijk niet iemand is die zelf zo'n belangstelling zou willen. Aldus, dat aspect van B is dan als anderheid voor A. Misschien is dat niet problematisch. Misschien is A wel iemand die B die belangstelling wilt geven. En misschien zal B in ruil ook A gewaardeerd laten voelen. Maar misschien ook niet. Misschien dat B eerder van die belangstelling zou genieten dan van de aanwezigheid van A zodat A mogelijk met een leeg gevoel achterblijft. En dat is het risico van deze aanpak. Als men iemand wilt zijn voor iemand, dan kan het gebeuren dat men niet zozeer meer is wie men wilt zijn voor zichzelf en naar zichzelf. En dat kan komen omdat iemand anders ook anders zou kunnen reageren als dat men zou willen vanuit zichzelf. Aldus, de anderheid van die persoon zou de oorzaak kunnen zijn. Waarbij dan de eigenheid van zichzelf kan gecompromitteerd worden.

Persoon A zou ook een andere aanpak kunnen hebben voor het aangaan van verbondenheid. Persoon A zou zichzelf kunnen zien in persoon B. Er zijn immers ook gelijkenissen te vinden tussen persoon A en B. Maar

ook bij deze aanpak kunnen er problemen opduiken. Want als persoon A zichzelf ziet in persoon B, dan lijkt persoon A te ontkennen dat persoon B anders is dan zich. Persoon B zou natuurlijk kunnen merken dat diens eigenheid in zekere mate wordt ontkend door persoon A doordat persoon A de anderheid van persoon B niet herkent.

Er valt dus te herkennen dat zowel het ontkrachten van de eigen eigenheid en anderheid (ten opzichte van de andere) als het ontkrachten van de eigenheid en anderheid van de andere kan leiden tot problemen. Men zou dan problemen kunnen mijden door zulke ontkrachting te voorkomen.

3. Afstand

Reeds in "Verbondenheid en vervreemding" in het hoofdstuk "Toepassing van bewustwording op onmacht" werd het duidelijk dat verbondenheid evenzeer kan leiden tot afhankelijkheid en tot ongewilde gebondenheid. In die tekst werd er gezocht hoe men zulke afhankelijkheid en vervreemding zou kunnen mijden. Men zou dit kunnen doen door wat afstand te behouden. Aldus, door het aangaan van bepaalde verbondenheid te laten. Als men verbondenheid wenst aan te gaan, dan kan men verwachten dat die persoon zich zal gedragen op een wijze die de verbondenheid met zich respecteert. Als dat niet gebeurt, dan kan dat zich pijnigen. Als men een afstand neemt, dan zou men ook zulke pijniging wat meer kunnen stoppen. Opdat men de omgeving des te meer zou kunnen benaderen op een wijze die niet zou ingaan tegen zichzelf. Dit is een wijze waarop men de eigenheid beter zou kunnen behouden. En door het nemen van een afstand zou men ook des te meer die persoon kunnen zien vanuit een perspectief dat niet gekleurd is door die wens van het aangaan van verbondenheid. Zodat men meer open kan staan voor de anderheid van die persoon.

Men zou zich echter ook te veel kunnen openstellen naar iemand die anders is dan zich. Want met de indrukken die men zo opdoet, zou men zichzelf kunnen laten beïnvloeden. Men zou bv. wat kunnen gaan denken zoals de andere persoon denkt en men zou de omgeving wat kunnen gaan aanzien zoals de andere persoon die omgeving aanziet, ook al zou dit niet overeenkomen met die voorhene eigenheid van zichzelf. Als men wilt mijden dat men zich al te veel zou laten beïnvloeden, dan zou men

ook kunnen trachten om een afstand te behouden.

Door het houden van afstand kan men soms ook des te meer verbondenheid aangaan. Want als mensen op een andere wijze verbondenheid neigen aan te gaan als dat men zelf zou wensen verbondenheid te vinden met hen, dan lijkt het onmogelijk om verbondenheid te vinden en dan ontstaat er een afstand. Toch zou het mogelijk kunnen zijn dat er wel degelijk een wederzijdse verbondenheid kon ontstaan tussen elkaar zonder dat iemand diens eigenheid dient op te geven. Het enige wat mogelijk in de weg stond, is dat men reeds een bepaalde verbondenheid wou vinden met iemand terwijl men die niet kon vinden. Als men niet langer die bepaalde verbondenheid tracht te vinden wanneer dat niet zou lukken, dan zou men net des te meer kunnen openstaan om andere verbondenheid met elkaar te vinden.

Alleen zou men soms ook te veel afstand kunnen bewaren. Men zou zich sterk kunnen distantiëren om de eigenheid te bewaren terwijl er misschien wel allerlei verbondenheid is die men zou kunnen aangaan zonder dat men zou vinden dat men hierbij de eigenheid opgeeft. En toch is het mogelijk dat men zich daarvan afhoudt omdat men actief bezig is om een afstand te bewaren. Dan zou het kunnen helpen om sommige dingen los te laten.

Te veel controle geeft een tekort aan gewilde openheid. Te weinig controle geeft ongewilde openheid. Iemand zou bv. zo sterk kunnen bezig zijn met het behouden van controle dat het beleven van liefde soms moeilijk wordt. Iemand anders zou mogelijk te veel controle loslaten opdat er allerlei openheid ontstaat tot verlangens en invloeden die achteraf bekeken vrij fout bleken te zijn voor zich.

4. Van het ware geloof naar het gekozen bestaan

Als men een kind is, dan is er vaak een erg sterk geloof in de eigen ervaring. Dit is bv. duidelijk wanneer men een kind ziet spelen. Ook jongeren hebben vaak nog een sterk geloof in de eigen ervaring. Zoals te merken bij hun verliefdheid die hen overvalt. Maar bij het ouder worden kan dit ware geloof in het verval raken. Ervaringen die eens zo reëel waren voor zich, zoals zulke verliefdheid, zouden kunnen afnemen in intensiteit. Dit lijkt me te komen doordat als men volwassen wordt, men meer in een relatie gaat staan tot de ervaring dan tot de ervaring zelf. Dus

als men als volwassene bv. speelt met een kind, dan lijkt men meer in een relatie te gaan staan tot de ervaringen die ontstaan uit het spelen dan bij het kind het geval zou neigen te zijn. Alsof men tegelijkertijd speelt en zichzelf ziet spelen. Terwijl het kind meer speelt en zich mogelijk wat minder ziet spelen.

Doordat men meer in een relatie gaat staan tot de eigen ervaringen, is men eigenlijk vrijer van de ervaringen die zich overkomen. Men heeft meer controle. In principe wil dit ook zeggen dat men vrijer is om andere ervaringen op te zoeken. Als men bv. ambitieuzer wilt zijn, dan zou men in principe het gedrag kunnen aanpassen om diens ambitie na te streven. En zolang men voldoende kan geloven in die ambitie en in die vereenzelviging van zichzelf als ambitieus persoon, dan zou dit mogelijk moeten zijn. Voor een kind zou dat bv. moeilijk kunnen zijn tenzij het kind reeds ambitieus was of tenzij het kind ambitieus zou worden in het nastreven van iets dat zich werkelijk zeer sterk fascineert. Zo niet, dan zou het kind in conflict komen met al die ervaringen die zich overkomen. Bij een volwassene is dat misschien wat minder het geval. Dus misschien is het mogelijk om zich een radicaal andere ervaring van 'zichzelf' toe te eigenen. Aldus, het zou niet meer uitmaken hoe men voorheen was. Men zou zichzelf heruitvinden. En dit zou best mogelijk kunnen zijn.

Maar wat als men dit niet wilt? Stel nu dat net dit een probleem is waarmee men strijdt: dat men niet iets geheel anders wilt laten reëel zijn voor zich maar dat men tegelijkertijd een gebrek aan dat ware geloof in zichzelf heeft opgelopen. Aldus, stel nu dat men moeite heeft om te geloven in een geheel andere ervaring van zichzelf en stel nu dat men ook moeite heeft om te geloven in die eigen ervaring terwijl men dat wel wilt. Hoe kan men dan des te meer opnieuw tot zo'n geloof in de eigen ervaring komen?

Hier is één mogelijk opvatting: om zich ten eerste in zekere mate niet meer bezig te houden met hoe men, louter voor zichzelf, zichzelf wilt aanzien. En door zich niet meer bezig te houden met hoe men wilt aanzien worden door anderen. Want dat draait uiteindelijk, ook al is het onbedoeld, ook om zichzelf. En als men zich minder bezig houdt met zichzelf dan kan men zich des te meer bezig houden met anderen. En met hoe zij zouden willen aanzien worden. En dit kan belangrijk zijn omdat de omgeving niet iets lijkt te zijn dat losstaat van zich. De

interactie met de omgeving lijkt iets te zijn dat bepalend is voor hoe men zichzelf kan aanzien. En misschien zou men wel iemand willen zijn die in staat is om voor iemand anders iemand te zijn die men wilt zijn voor die persoon. Zo zou men dus niet slechts iemand zijn voor zichzelf maar ook voor de andere. Wat dan kan bijdragen tot dat ware geloof in zichzelf.

Maar wat voor iemand zou men dan willen zijn voor die persoon? Eén opvatting stelt dat men, net zoals men de ervaringen wilt laten reëel zijn voor zichzelf, men ook de ervaringen van de andere wilt laten reëel zijn voor de andere. Dus men zou dan trachten om een interactie aan te gaan met de andere op basis van hoe men meent dat de andere iets zou aanzien of zou aanvoelen. Men zou wensen gehoor te geven aan de andere. Maar aangezien men ook iemand wilt zijn waarin men zelf wilt geloven, zou men slechts gehoor geven aan de andere op een wijze die mogelijk is vanuit hoe men zelf wilt zijn voor de andere. Dus men zou eigenlijk niet slechts dienen bezig te zijn met hoe men iemand zou kunnen zijn voor de andere én men zou niet slechts dienen bezig te zijn met hoe men iemand zou kunnen zijn voor zichzelf. Men zou beide tegelijkertijd dienen te doen. Dit lijkt de enige wijze te zijn waarop men voor de andere niet slechts iemand is die tracht om iemand te zijn voor die persoon én niet slechts iemand is die tracht om iemand te zijn voor zichzelf. Maar beide tegelijkertijd.

Hiervoor zou men dus dienen te voorkomen dat de andere zich zou laten zijn op een wijze die men niet wilt. Net zoals men zou dienen te voorkomen dat men de andere zou laten zijn op een wijze die men niet wilt. Aldus, men dient elkaars eigenheid te bewaren en men dient geen wil te hebben over elkaar.

Al lijkt het ook zo te zijn dat het soms toch niet ongehoord is om enige wil te hebben over de andere, namelijk, wanneer men de andere daar niet mee aanvalt maar net mee helpt. Als men iemand die depressief is bv. iets zou kunnen laten doen dat een verrijking is voor die persoon. Die persoon had dan mogelijk aanvankelijk helemaal geen zin om dat te doen terwijl het uiteindelijk toch ten gunste zou kunnen zijn voor die persoon. Al lijkt het me dan nog vaak raadzaam om te trachten om de eigenheid van de persoon niet te hard te forceren en beter geleidelijk aan te motiveren.

Merk ook op dat zelfs wanneer men min of meer akkoord zou gaan met deze opvattingen, men er nog helemaal niet uit kan besluiten wat men nu niet zou horen te doen en wat niet. En dat is de bedoeling. Want zo zou men zelf een persoonlijke invulling eraan kunnen geven.

Liefde kondigt zich aan

1. De logica der liefde

Liefde kan voldoening schenken. Maar er zijn andere wijzen om voldoening te bekomen zoals bv. het nastreven van macht, verlangens of zelfvoldoening. Het is daarom dat er een aantrekkingskracht kan zijn tot het verkrijgen van macht of het vervullen van verlangens of zelfvoldoening.

Maar al te vaak komt die aantrekkingskracht ook onder vuur te liggen. Als men bv. macht nastreeft en zich hierbij bezighoudt met dominant te zijn en controle uit te voeren, dan gaat men zich in zekere mate afsluiten van ander gedrag. Als men bv. tegelijkertijd macht wilt en wilt vriendelijk zijn, dan zou men die macht kunnen verliezen omdat men te vriendelijk was. Daarom is het zo dat als die persoon werkelijk die macht, dominantie en controle wilt behouden, dat die persoon zich dan des te meer gaat afsluiten voor ander gedrag. En dat is dan een beperking die men zichzelf oplegt. Zo kan die aantrekkingskracht verminderen. Maar zolang die macht de moeite waard lijkt, zou men alsnog toch die macht willen nastreven.

En een dergelijke stelling kan ook gemaakt worden omtrent het willen vervullen van verlangens of het nastreven van zelfvoldoening. Het kan zich iets bieden en men denkt dat men hierbij aan zichzelf denkt. Tot op het moment dat men inziet dat het zich niet genoeg kan bieden. Zo zou men bv. narcistisch kunnen zijn en daar voldoening uit kunnen halen tot men inziet dat datzelfde narcisme verhindert dat men liefde voor anderen kan hebben. En zolang men dan dat narcisme blijft nastreven, beperkt men zichzelf tot die nauwe gang van zaken.

Daartegenover staat de persoon die liefde in zich heeft. Die persoon is mogelijk in staat om te zien hoe anderen macht of verlangens of zelfvoldoening trachten te bekomen. Aldus, die persoon zou hun gedrag kunnen zien. En die persoon ziet ook mogelijk in zekere mate hoe zij hem/haar zien. Maar ziet de persoon die macht, verlangens of zelfvoldoening nastreeft wel de persoon die liefde in zich heeft? Mogelijk ziet de persoon die macht nastreeft die andere persoon deels als een subject waarop men macht kan uitoefenen. Mogelijk is die persoon

dan in zekere mate blind voor die liefde van de andere persoon. De persoon die verlangens nastreeft ziet de andere persoon mogelijk als diegene waarbij men kan trachten om diens verlangens te bekomen, blind voor die liefde in die andere persoon. De persoon die zelfvoldoening nastreeft ziet diens gedrag mogelijk als superieur omdat die ziet dat de andere persoon niet in staat lijkt om eenzelfde zelfvoldoening te bekomen. En zo zal die persoon ook niet de liefde in de andere persoon zien. Er ontstaat dus een blindheid die de liefdevolle persoon niet hoeft te hebben.

Toch kan de liefdevolle persoon nog steeds macht, verlangens of zelfvoldoening nastreven. Maar het lijken dan meer uitingen van liefde te zijn. Daarom lijkt liefde ruimer te zijn.

En vanaf iemand tot die conclusie is gekomen valt er een twijfel weg. Voorheen twijfelde men mogelijk omtrent wat het meest betekenisvol zou zijn. En dan zou men mogelijk soms liefde nastreven en tegelijkertijd zich soms ook aangetrokken voelen tot het nastreven van macht of zelfvoldoening of iets anders. En dan zou men soms daaraan kunnen toegeven. Maar als men tot de conclusie komt dat liefde wel degelijk is wat men werkelijk wilt nastreven, dan zou die behoefte voor macht, zelfvoldoening of verlangens afnemen.

Dus men zou dienen te weten wat men werkelijk wilt. Ik wens voor te stellen dat liefde een logisch antwoord lijkt. En die stelling lijkt me goed te kunnen verdedigd worden.

2. Wat in de weg staat van liefde

Soms kan liefde zich overkomen. Soms komt het spontaan tot zich. En soms kan men het spontaan uiten. En dat is ook zo bij vriendelijkheid, vriendschap of sympathie. En deze tekst zal ook daarop toepasselijk zijn.

Soms komt liefde echter niet spontaan tot zich. En daar kunnen allerlei redenen voor gevonden worden.

Als men bv. tot onmacht wordt gebracht, dan zal men op dat moment niet openstaan voor het geven of ontvangen van liefde. Als men vaak onmacht ervaart dan zal men ook neigen om minder open te staan voor liefde.

Iets dergelijks kan ook gesteld worden van macht. Stel bv. dat iemand in

een relatie dominant wilt zijn en macht wilt, dan zou men zich wel kunnen toewijden aan die persoon als een liefdevol gebaar. Maar zolang die persoon uit is op macht, dan zal dat liefdevol gebaar niet zozeer als liefde aanzien worden maar eerder als een uiting van volgzaamheid of onderdanigheid die men kan bekomen van die persoon.

En iets dergelijks kan ook gesteld worden van iemand die anderen laat macht hebben over zich. Zolang die persoon bezig is met het nastreven van volgzaamheid dan gaat het niet om liefde.

Dit is uiteraard te relateren tot relaties waarin de ene persoon een meer onderdanige positie inneemt en de andere persoon een meer dominante positie inneemt. Waarmee ik niet wens te stellen dat liefde in zulke relaties onmogelijk is. Maar de liefde die in zo'n relatie ontstaat, komt voort uit iets anders dan de macht of de onderdanigheid op zich.

In een heel ander voorbeeld zou het kunnen gaan om ouders die een zekere beïnvloeding uitoefenen op een kind. Aangezien er een zekere beïnvloeding zou zijn, zou men kunnen spreken van een zekere macht die men uitoefent. Maar mogelijk gaat het niet om macht. Mogelijk willen die ouders het beste voor het kind, mogelijk verklaart liefde bij die ouders hoe ze zich willen gedragen. Wat nog niet betekent dat dit ook als liefde zal aankomen bij dat kind. Maar als die ouders wel macht zouden nastreven in plaats van liefde, dan kan men wel met zekerheid stellen dat het op dat moment niet gaat om liefde voor hen.

Dus het is niet dat macht helemaal niet voorkomt bij uitingen van liefde. Maar vanaf het gaat om macht, dan zal het niet langer gaan om liefde.

Ook verlangens kunnen in de weg staan van het openstaan tot liefde. Het zou bv. kunnen gaan om lust of begeerte. Iemand zou er zeer aantrekkelijk kunnen uitzien. Of iemand zou lust kunnen opwekken omwille van hoe die zich gedraagt. En als men zich meer laat meeslepen door zulke gevoelens van lust, dan zou men minder kunnen openstaan voor liefde.

Als men zich meer van onmacht en verlangens zou kunnen bevrijden, dan zou men des te meer kunnen openstaan voor liefde. Als men meer wilt openstaan voor liefde, dan zou men ook kunnen trachten om zich niet met macht bezig te houden.

En dat betekent meer dan slechts zich minder bezig te houden met het

nastreven van macht. Men zou zich kunnen bezighouden met het trachten te percipiëren van macht. Men zou zich kunnen bezighouden met welke macht men zou hebben of niet zou hebben en met welke macht iemand anders zou hebben of niet zou hebben. En als men zich daarmee bezighoudt, dan zal men ook minder neigen open te staan voor liefde. Al zou men uiteraard soms wel dienen na te gaan wat voor macht iemand zou kunnen hebben over zich.

En zo is het ook met verlangens en onmacht. Men zou zich kunnen bezighouden met welke onmacht iemand anders niet heeft. Of met welke verlangens iemand anders voor zichzelf kan vervullen. Enz.

Ook onverschilligheid zou in de weg kunnen staan van liefde. Men zou bv. in een relatie soms niet de voldoening kunnen vinden die men wenste te bekomen bij de persoon die men wilt of wou liefhebben en men zou er dan mogelijk minder in slagen om in eenzelfde mate om die persoon te geven dan dat men voorheen deed. En als men zou inzien dat er zulke onverschilligheid heerst, dan zou men kunnen trachten om betekenis te zoeken en vinden in die relatie en in het nastreven van die liefde.

Ook zelfmedelijden zou kunnen maken dat men soms aan zichzelf gaat denken terwijl men ook vriendschap of liefde had kunnen ervaren of nastreven.

Wat ook kan helpen voor het bekomen en voor het openstaan tot liefde en sympathie is om de persoon niet te objectificeren. Als men handelt naar de andere en daarmee blijk geeft aan de andere dat men zich ziet volgens een bepaald nauw perspectief, dan zou men aan de andere de indruk kunnen geven dat men zich verkeerdelijk opvat. Om zich dat te kunnen laten en om te trachten om de ruimere persoon te zien, kan liefdevolheid en sympathie bevorderen.

Het is waarschijnlijk wel evident dat aspecten zoals onmacht, macht, verlangens of onverschilligheid in de weg kunnen staan. Maar het is misschien toch niet altijd zo evident om die aspecten aan te pakken opdat men zich meer zou kunnen openstellen tot liefde. Men zou bv. de onverschilligheid kunnen uitwerken op de persoon die men wou liefhebben. In plaats van te gaan onderzoeken waarom die onverschilligheid er is en hoe ze aan te pakken opdat men weer meer zou kunnen openstaan tot liefde. Want mogelijk wilt men liefde nastreven maar lijkt het zo dat de andere persoon het zich onmogelijk maakt.

Terwijl het mogelijk niet altijd of niet altijd zozeer aan de andere persoon ligt maar ook aan die aspecten zoals onmacht of onverschilligheid die in zich opduiken.

En soms wilt men bv. liefde nastreven omdat men liefde in zich heeft en wilt geven aan de andere persoon. En men zou dan kunnen herkennen bij zichzelf dat men liefde in zich heeft. En dan kan het moeilijk zijn wanneer die liefde niet lijkt aan te komen. Dan zou men frustraties kunnen uiten en bij het uiten van die frustraties zou men misschien soms kwetsend zijn naar de andere. Het kan hierbij ook moeilijk zijn om in te zien dat men niet liefdevol is naar de andere en dat de andere daar mogelijk onder lijdt. En vanuit die ervaren liefdeloosheid kan die persoon dan frustraties uiten naar zich. Wat dan liefdeloos kan overkomen naar zich toe. Dan kan het belangrijk zijn om te herkennen dat er liefde in zich is maar dat die liefde niet aankomt. Opdat men kan proberen om opnieuw open te staan voor de liefde van de andere en opdat men opnieuw kan proberen om de andere te laten openstaan voor de liefde in zich.

Al kan het ook zo zijn dat men wel openstaat voor liefde of vriendschap en dat de andere persoon zich op zulke wijze gaat gedragen dat het onmogelijk wordt voor zich om nog open te blijven staan voor liefde of vriendschap naar die persoon. De persoon zou zich kunnen kwetsen of het vertrouwen schenden. Het zou kunnen leiden tot haat of teleurstelling. Het zou kunnen leiden tot onmacht. Het kan dan ook helpen als men zich in zekere mate reeds in staat is om onmacht te mijden.

Men kan ook nagaan dat er verbanden kunnen worden gelegd tussen liefde en de cultuur die er zoal heerst. Want hoe meer onmacht er heerst en hoe meer men zich doorheen de samenleving bezighoudt met macht of hoe meer verlangens worden nagestreefd of hoe meer onverschilligheid er heerst, hoe minder liefde zal neigen te heersen doorheen de cultuur die er heerst.

Er lijkt in de moderne cultuur ook in zekere mate een cultuur te heersen waarin het centraal stellen van de eigen belangen en van zichzelf lijkt te worden aangemoedigd. In marketing staat men bv. vaak centraal als diegene die iets zou kunnen bekomen dat het eigen leven zou verbeteren. En vele mensen hebben toegang of kunnen toegang verkrijgen tot enorm

veel producten, diensten en andere mogelijkheden. Er is ook het internet, er zijn games, er zijn tal van films en tv-series die te volgen zijn. En men zou voldoening kunnen krijgen door een interactie aan te gaan met zulke vormen van media. En men kan zo dus een zekere verrijking of voldoening voor zichzelf bekomen. En het lijkt me dan ook te verwachten dat vele mensen in zekere mate het eigen leven zouden kunnen trachten te verrijken door in te gaan op al die mogelijkheden die zich aanbieden. Soms zou het kunnen leiden tot egocentrisch of egoïstisch gedrag.

Echter, bij het aangaan van liefde zou men zich kunnen spiegelen aan de andere. Men zou kunnen trachten om uit interesse of uit belangstelling of uit medeleven trachten te begrijpen of aanvoelen hoe het zou zijn voor de andere. Opdat men zich zou kunnen gedragen naar de andere op een wijze die men als liefdevol acht. Er kan een opzet zijn tot empathie. Men zou de andere centraal gaan stellen. Bij het wensen aan te gaan van die liefdevolheid of sympathie stelt men zich in zekere mate niet egocentrisch op opdat men die liefdevolheid kan bekomen.

Maar als men dan zichzelf wel in zekere mate gaat centraal stellen, dan zou dit dan ook ten koste kunnen gaan van die empathie. Men zou het zich bv. kunnen gaan rechtvaardigen om aan zichzelf te denken omdat men het gevoel heeft dat de andere persoon niet empathisch genoeg is naar zich. Of men zou bv. een zekere afkeer kunnen ontwikkelen voor iemand anders omdat die zich niet lijkt te gedragen naar zich op een wijze die de eigen sympathie verdient. En mogelijk komt dat voort uit een enigszins egocentrische attitude. En zo zou het egocentrisme ook in de weg kunnen staan van liefde.

Dus egocentrisme kan ook in de weg staan. En zulk egocentrisme kan om vele redenen ontstaan. Het kan ontstaan uit verlangens. Immers, die verlangens zouden kunnen draaien om wat men zelf, voor zichzelf, zou willen bekomen. Het kan ontstaan door onverschilligheid omdat men uit onverschilligheid mogelijk niet zo zeer zou geven om de andere. En zo ook kan het verkrijgen van macht om zichzelf draaien. En ook bij onmacht zou men zich genoodzaakt kunnen zien om aan zichzelf te denken. Het is dan moeilijk egocentrisme te noemen maar men zou wel zichzelf centraal stellen. Dus het lijkt zo te zijn dat bij al datgene wat in de weg kan staan van het komen tot liefde, men zichzelf zou kunnen centraal stellen.

Men zou uiteraard wel kunnen bevragen wanneer men open wilt staan voor liefde en wanneer niet. Als iemand bv. brutaal is naar zich en naar anderen, zou men dan nog liefde willen hebben voor die persoon? Of niet? En het antwoord op zulke kwesties komt uiteraard uit zichzelf.

Ik wens echter slechts na te gaan wat er in de weg staat van het kunnen openstaan tot liefde wanneer men zich wilt openstellen voor liefdevolheid. En wanneer men dat wilt, dan kan het helpen om zich bewust te zijn van al datgene dat in de weg zou kunnen staan van liefdevolheid.

3. Het bekomen van liefde

Er valt te bevragen wat er nodig zou zijn om liefde te bekomen. Als men liefde zou bekomen dan zou men iemand zijn voor de andere persoon die deze persoon zou kunnen liefhebben. Om de liefde te bekomen zou men dan ook een zekere wil hebben om zo'n persoon te willen zijn. En niet uit volgzaamheid of plichtsgevoel maar omdat men als dusdanig wilt zijn voor die persoon. Het is dus altruïstisch. Maar niet slechts altruïstisch. Want men zou die persoon kunnen willen zijn. Want wat men doet voor iemand anders kan zijn wat men wilt doen voor zichzelf. En daarom zou men mogelijk gedrag willen afwijzen waarin men egoïstisch zou zijn of louter zou zelfvoldoening nastreven als zulk gedrag in de weg zou staan van het nastreven van die liefde.

Het lijkt ook aan te nemen dat de andere persoon niet zou willen dat men uit volgzaamheid of een gevoel van plicht iemand zou zijn die de andere persoon zou kunnen liefhebben. De andere persoon zou mogelijk een persoon willen liefhebben omdat die persoon uit diens eigen liefde iemand wilt zijn dat die andere persoon kan liefhebben.

Men kan dan ook nog bevragen hoe de andere persoon zou willen geliefd worden. En mogelijk zou de andere persoon willen geliefd worden als iemand dat die persoon zelf kan liefhebben. Aldus, als de andere persoon zou voelen dat men zich ziet zoals die zichzelf zou kunnen willen zien.

Men kan ook trachten om iemand iets te geven zoals waardering of dankbaarheid. Opdat dat wat die persoon voor zich heeft gedaan zou worden herkend aan die persoon als zijnde waardevol. Zo geeft men iets terug.

En net zoals men iemand zou trachten iets te geven, zou men ook kunnen trachten om iemand niets te ontnemen. Zodat bv. het vertrouwen dat de andere in zich legt ongeschonden zou blijven.

En als iemand iets deelt met zich of iets vraagt van zich op een moment waarop men daar geen behoefte voor heeft, dan zou er de neiging kunnen zijn om dit als lastig of onnodig te gaan aanzien terwijl het een kans zou kunnen zijn om een zekere liefdevolheid te beantwoorden naar de andere toe. En als men dat zou inzien en wensen te bereiken bij de andere, dan zou men die toenadering van de andere mogelijk ook niet als zo onnodig of lastig gaan neigen te beschouwen.

Er kan dus liefdevolheid bekomen worden door de andere zich liefde te laten geven. En hiervoor zou men dan dienen te herkennen hoe de andere dat wenst te bekomen. Bovendien zou men dienen open te staan voor die liefde. Want als men niet die liefde van de andere verlangt, dan kan men er uiteraard ook niet open voor staan.

En als men als dusdanig zou vaststellen dat men de persoon en diens liefde respecteert, dan zou men kunnen vaststellen bij zichzelf dat men iemand is die dat respecteert. Iets wat men zou kunnen willen voor zichzelf en voor de andere. Net zoals de andere persoon dat zou kunnen vaststellen dat men die persoon is voor hem/haar. En dan zou men zelf ook kunnen vaststellen dat men die persoon is voor hem/haar. Iets wat men ook zou kunnen willen. En alhoewel het mogelijk lijkt op volgzaamheid omdat men iemand zou gaan zijn voor de andere zoals die het zou willen, lijkt er net een soort van autoriteit te kunnen ontstaan. Want de andere zou kunnen vaststellen dat men iemand is die diens liefde zou verdienen. Net zoals men dan zelf zou kunnen vaststellen dat men die persoon is voor de andere. En zo kan er een zelfbevestiging ontstaan en zelfvertrouwen ontstaan. En, in zekere zin, autoriteit ontstaan omdat men zou gerespecteerd worden voor wie men is.

En als men zulke liefde zou kunnen bekomen dan zou die andere persoon zich kunnen gewaardeerd voelen en begrepen voelen. Die persoon zou kunnen zien en herkennen dat die geliefd is. Die persoon zou kunnen zien dat men zich aanvaardt en waardeert. Die persoon zou zich kunnen gaan vertrouwen. En zo kan er voor die persoon een vrijheid ontstaan. Omdat die persoon kan gaan voelen dat die kan zijn zoals die wilt zijn. En niet iemand anders hoeft te zijn. Al zou die persoon in

zekere mate dan ook iemand kunnen willen gaan zijn die men zelf des te meer zou kunnen liefhebben. Aldus, de liefde zou kunnen beantwoord worden.

Wat natuurlijk wel belangrijk is, is dat men niet 'liefde' gaat toepassen als een methode waarmee men de liefde van de andere kan bekomen. Net zoals het ook niet om liefde zou gaan wanneer men louter doet wat men meent horen te doen om de andere geliefd te laten voelen. Men staat natuurlijk open tot liefde wanneer men echt wilt liefhebben.

4. De greep der liefde

Liefde kan helpen met iets te aanvaarden. En als men betekenisloosheid ervaart, dan zou de aanvaarding ervoor kunnen zorgen dat men die betekenisloosheid verwerkt. En elke mens die onder betekenisloosheid gebukt gaat en de liefde ervaart die zulke aanvaarding mogelijk maakt, zal kunnen inzien wat enige liefde kan verwezenlijken. Alsof de liefde stond te wachten om ervaren te worden.

En de liefde is niet alleen daar om betekenisloosheid te kunnen mijden maar ook om betekenis te bekomen. Al gaat dat eigenlijk hand in hand. Want bij het mijden van betekenisloosheid bekomt men betekenis. Alleen is er soms meer de nadruk op het bekomen van betekenis. Zoals bij bewondering of waardering. Waarbij men kan voelen hoe men wilt zijn, aldus, bewonderd en gewaardeerd. En bij liefde zou men proberen om dit oprecht te laten zijn aangezien men de andere waarschijnlijk niet zou willen misleiden. En zo kan er ook vertrouwen ontstaan. En als men dat vergelijkt met alternatieve omgangswijzen, zoals wanneer er wantrouwen heerst of wanneer bewondering niet oprecht is, dan kan die liefde weer meer lijken.

En vanaf men die uitingen van liefde leert herkennen, dan kan men het eigen gedrag erop gaan evalueren. En wanneer men dan opmerkt dat men zich soms liefdeloos gedraagt, dan zou zulk gedrag minder kunnen lijken te zijn dan liefdevoller gedrag. En dan zou men het misschien willen om zich liefdevoller te gedragen. Aldus, men zou reeds iets meer in de greep van de liefde zijn.

Misschien wilt men dat niet. Misschien wilt men niet altijd bezig zijn met aanvaarding, waardering, bewondering, enz. Misschien wilt men ook passie, plezier, humor, gezelligheid, enz. Maar misschien kan er ook

liefde gepaard gaan wanneer men passie, plezier, humor of gezelligheid nastreeft. Aldus, men hoeft niet altijd liefde na te streven om zich enigszins liefdevol te blijven gedragen. En als dat mogelijk is, misschien wilt men dan meestal die liefdevolheid verkiezen wanneer men iets anders dan liefde nastreeft. En ook dan is men nog steeds in de greep der liefde. Omdat het betekenisvoller zou kunnen lijken.

Maar misschien wilt men nog meer dan dat. Misschien wilt men soms zich niet liefdevol kunnen gedragen. Zodat er een nog een grotere reikwijdte zou zijn in het mogelijke gedrag. Maar misschien verkiest men dan nog steeds gedrag dat niet liefdevol zou zijn maar ook niet liefdeloos zou zijn. Opdat het nog steeds betekenisvoller zou zijn als het gaan beleven van die liefdeloosheid.

En dat kan allemaal betekenisvoller lijken omdat men in die greep van die liefde is geweest. Maar ik ga geen pleidooi houden om te ontsnappen aan die greep der liefde. Het is duidelijk dat er een hele reikwijdte aan gedrag mogelijk is zonder te vervallen in liefdeloosheid. Dus er blijft veel vrijheid over. Evenzeer zou men dan die greep der liefde kunnen willen aanvaarden. Of men zou een balans kunnen aanvaarden tussen die liefde en die vrijheid.

5. Zelfliefde

5.1. Onzelfzuchtige zelfliefde

Stel dat een jonge dame verliefd wordt op een man die eigenlijk zelfzuchtig is. Die man is eigenlijk bezig met aan zichzelf te denken. Hij is bezig met te willen bekomen wat hij wil. En in zekere mate doet hij dat ongeacht wat zij wilt. Maar ze is nog jong en onervaren en ze ziet het niet. Ze is meer bezig met wat zij zou horen te doen i.p.v. met wat hij zou horen te doen. Omdat ze gelooft in de liefde. Omdat ze meent dat hij daardoor zal veranderen. Zij is dan bezig met liefde. Die man niet of nauwelijks. En dat zal mogelijk ook niet veranderen. Met het gevolg dat ze gekwetst wordt. En het is net die liefde die haar de das heeft omgedaan.

Maar ze is nog jong en open om haar leven een heel andere wending te geven. Vanaf nu stelt ze centraal wat zij wilt i.p.v. wat iemand anders zou willen van haar. En dat lijkt redelijk te zijn want zo kan ze voorkomen

dat iemand anders van haar goede intenties misbruik zou maken. Want als ze dan een man tegenkomt die haar wilt overtuigen van iets omdat hij dat wilt, dan kan ze dat snel weigeren als zij dat niet wilt.

En ze zou ook kunnen beginnen te merken dat die egocentrische attitude haar ook voldoening kan brengen. Ze zou bv. een andere man kunnen aantrekken. Een man die inziet dat zij zichzelf centraal wenst te stellen. En als die man dan iets wilt van haar, dan kan hij trachten om haar te geven wat zij wil. En als zij krijgt wat zij wil, dan kan dat aanvoelen als een vervulling van haar zelfliefde. Zij voelt zich geliefd als diegene die bekomt wat ze wou bekomen voor zichzelf.

En die zelfliefde kan relatief onzelfzuchtig zijn. Zij zou kunnen geloven in de heilzaamheid van het centraal stellen van zichzelf. Dit kan haar nieuwe deugdzaamheid zijn. Zij kan dit als superieur zien ten opzichte van het leven voor anderen. Omdat zij zou kunnen menen te herkennen dat zij bij momenten meer voldoening lijkt te krijgen van haar egocentrisme als dat anderen voldoening krijgen wanneer zij ten dienste staan voor anderen. En het ten dienste staan voor anderen kan natuurlijk gerelateerd worden tot liefde. En zij zou dan ook de liefde afwenden. Alsof het haast iets zou zijn dat haar iets zou ontnemen omdat de liefde in conflict zou liggen met haar huidige levensstijl. En als zij bovendien erin zou slagen om niet gemeen te zijn naar anderen omdat ze vanuit haar eigen zelfliefde niet zo wenst te zijn voor haarzelf, dan kan haar onzelfzuchtige zelfliefde des te meer als iets goedaardig lijken.

Maar ze geeft natuurlijk wel iets op. Ze geeft de liefde op. En dat zou ze natuurlijk ook kunnen herkennen. Als ze bv. de schoonheid van liefde herkent bij anderen, dan kan het ineens als leeg aanvoelen om haarzelf centraal te stellen. Want het is daardoor dat ze die liefde mist. Ze zou kunnen proberen om zelf meer te doen voor anderen omdat ze zo wilt zijn vanuit haar eigen zelfliefde. Aldus, ze zou kunnen trachten om liefde voor zichzelf na te streven door dingen te doen voor anderen die zij wenst te doen. En zo zou ze een toenadering tot liefde kunnen zoeken en vinden. Maar het is helemaal niet evident. Omdat het geven van liefde of sympathie vaak geen voldoening schenkt. Want anderen zouden er bv. geen behoefte kunnen aan hebben. Of ze zouden er misbruik van kunnen proberen te maken. Of ze zouden het kunnen misverstaan. Zodat die toenadering tot liefde ineens weer minder voldoening lijkt te kunnen geven dan die onzelfzuchtige zelfliefde. En uit de frustraties die daaruit

zouden kunnen ontstaan, zou ze opnieuw des te meer de zelfliefde kunnen vooropstellen. Terwijl die zelfliefde alsnog soms zou kunnen leiden tot een leeg gevoel omwille van de relatieve afwezigheid van liefde. Dus het is helemaal niet evident om die zelfliefde als superieur te aanzien.

En hier werd dit aangegeven met een voorbeeld. Maar in de realiteit kan het natuurlijk zeer anders uitdraaien. Het zou bv. evenzeer kunnen dat tal van tienermeisjes reeds gefascineerd raken van het centraal stellen van zichzelf doordat ze bv. via sociale media of via vriendinnen hiertoe aangemoedigd worden. Dus zulke levensstijl zou reeds vorm kunnen krijgen nog voor ze ooit een sterke liefde hebben gekend. En dan kunnen ze daar natuurlijk in het ongewisse voor zijn.

5.2. Een andere vorm van zelfliefde

Naast die onzelfzuchtige zelfliefde, lijkt er ook een andere vorm van zelfliefde mogelijk te zijn. Een zelfliefde waarbij men niet zichzelf graag ziet boven anderen maar waarbij men zichzelf graag kan zien omdat men liefdevol is naar anderen. Men zou zelfs kunnen wensen dat iemand anders een zekere zelfliefde krijgt door die liefde die men aan die persoon schenkt. Want als die persoon voelt dat er liefde is voor zich, dan kan het zelfbeeld van die persoon verbeteren. En als die persoon positiever in het leven gaat staan, dan zou die persoon mogelijk ook geneigd zijn om meer te gaan leven op een wijze die in lijn ligt met hoe die persoon dat wilt. En dat kan op zich leiden tot een zekere zelfliefde. Maar die persoon zou ook een zekere zelfliefde kunnen ontwikkelen omdat die zou inzien dat er iemand is die uit liefde tracht om zich zelfliefde te laten hebben. Als die persoon voelt hoe die geliefd wordt, dan kan er zo een beeld ontstaan van zich, gegeven door de andere, dat die persoon kan liefhebben. En zo is er ook een zelfliefde mogelijk. Een zelfliefde die kan beantwoord worden door liefde te hebben voor de persoon die zich die zelfliefde schenkt. En als men dan diegene is die de andere heeft zelfliefde geschonken, dan zou men mogelijk zelf ook nog zelfliefde kunnen voelen omdat men zo liefdevol is geweest. En in al dit lijkt een schoonheid te liggen. Een schoonheid die lijkt te mogen herkend en bevestigd worden.

Want zelfliefde heeft vaak een slechte naam. Omwille van de associatie met narcisme. En omwille van het materialisme en de zelfzuchtigheid in

de samenleving die geassocieerd wordt met zelfliefde. Er is ook een zekere aanmoediging om zulke zelfliefde als onschuldig te aanzien. Er wordt een beeld verspreid van materialisme en van professioneel en financieel succes als zijnde onschuldig en als zijnde deugdelijk. Maar wanneer zulk materialisme en zulk succes zou leiden tot zelfzuchtigheid en narcisme, dan verdwijnt die onschuld. Terwijl het zo lijkt te zijn dat de mens vaak op zijn minst enig narcisme en enige zelfzuchtigheid neigt te ontwikkelen wanneer men over de rijkdom beschikt om daarop in te gaan. Aldus, als men narcisme en zelfzuchtigheid als ondeugdelijk ziet dan lijkt die voorstelling van onschuldigheid in de werkelijkheid misleidend te zijn.

En aangezien er een neiging kan zijn bij de mens om zulke zelfliefde als iets te willen aanzien dat deugdelijk is, kan het belangrijk zijn om te beseffen dat er ook een andere vorm van zelfliefde mogelijk is, aldus, een zelfliefde die ontstaat uit het geven en krijgen van liefde.

6. De liefde die men verdient

Stel dat men een egocentrische houding aanneemt waarbij men zichzelf in allerlei aspecten als superieur aanziet. Men zou hierbij kunnen menen dat men eigenlijk objectief is in dat oordeel van superioriteit. Omdat men bv. iets kan wat de andere daadwerkelijk niet kan. Natuurlijk, als die andere persoon herkent dat men zich aanziet als iemand die minder kan, dan kan die andere persoon vinden dat men zich aanziet als iemand die zwakker is dan zich. Wat uiteraard vaak niet sympathiek of liefdevol overkomt.

En zelfs al zou die ene persoon uit sympathie trachten om die andere persoon te helpen om zo goed of om beter te worden dan zich in iets, dan nog kan die andere persoon daar niet bij gebaat zijn. Omdat de kans bestaat dat dit helemaal niet als liefde overkomt. Want die andere persoon zou kunnen verwachten dat men zich aanziet als een gelijke. En niet als iemand die dient ‘verbeterd’ te worden op één of ander vlak. Er valt dan te stellen dat die ene persoon niet kan eisen of verwachten dat hij/zij de liefde verdient van die andere persoon.

Natuurlijk, vele mensen willen niet opzettelijk zulk egocentrisme gaan nastreven. Maar zij zouden bv. wel kunnen leven in een cultuur waarin een zeker perfectionisme centraal staat. En als zij dan vanuit dat opzicht

naar iemand kijken die op allerlei wijzes gebrekkig lijkt te zijn, dan kan die persoon meteen zwak of zielig gaan lijken. Zelfs wanneer men niet het opzet had om die andere persoon werkelijk als dusdanig te aanzien. Maar wanneer men die andere persoon dan als dusdanig aanziet en wanneer men dan bij zichzelf herkent dat men niet zo gebrekkig is op dat vlak, dan lijkt men zich ineens spontaan alsnog een egocentrisme te hebben toegeëigend waaruit men ineens de andere als minderwaardig aanziet. Dus als men de liefde van iemand wilt verdienen, dan lijkt het niet voldoende om zich doelbewust een bepaalde zelfgenoegzaamheid te willen toeëigenen. Zelfs wanneer dat niet doelbewust gebeurt, kan het belemmeren dat men de liefde van iemand zou verdienen. Dus om de liefde te verdienen, zou men ook die onopzettelijke zelfgenoegzaamheid dienen achterwege te laten als dat geen liefde opwekt bij iemand anders.

En dat lijkt niet enkel het geval te zijn voor egocentrisme en zelfgenoegzaamheid. Ook wanneer men werkelijk tracht om liefde te geven en wanneer men daarna bv. die andere persoon toch teleurstelt, dan lijkt men niet te kunnen eisen dat men de liefde van die andere persoon verdient omwille van die liefde die men had gegeven, als die teleurstelling daarna die liefdevolheid in het gedrang heeft gebracht.

Dus men is afhankelijk van de andere persoon. De andere persoon zal bepalen hoeveel liefde men van zich verdient. Dit wijst er trouwens op dat het niet gaat over macht die men zou mogen of horen uitoefenen op iemand. Want vanaf men het gevoel heeft dat men macht uitoefent door iemand anders te overtuigen dat men hem/haar liefde verdient, dan bepaalt die andere persoon het eigenlijk niet meer. Dus het is aan de andere persoon om het te bepalen.

Al zou het natuurlijk ook kunnen dat die andere persoon meer bezig is met zichzelf. Of simpelweg niet ziet hoeveel liefde men tracht te geven. Het kan natuurlijk helpen om liefde te geven aan iemand die werkelijk openstaat om liefde te krijgen.

Er zijn ook allerlei technieken die kunnen helpen. Zoals iets willen doen voor iemand, deels tegen de eigen zin, om zo de zelfgenoegzaamheid of het egocentrisme te bestrijden.

Of men zou een omgeving kunnen opzoeken waarin men liefde zou krijgen opdat de liefde tot zich zou doordringen. Opdat zo het egocentrisme opnieuw bestreden wordt.

Of men zou een balans kunnen zoeken tussen egocentrisme en de omgeving. Waarbij men dan iets doet dan men zelf wilt doen maar waarbij men ook niet of nauwelijks iets doet dat de omgeving niet wil. En waarbij men ook tegelijkertijd de omgeving kan dienen. Als men dan ook nog de omgeving vooropstelt i.p.v. het egocentrisme, dan lijkt men liefde te kunnen bekomen en toch ook een zekere vrijheid voor zichzelf te kunnen bekomen.

De moeilijkheid ligt echter in het loslaten van het egocentrisme. Men zou vanuit het eigen egocentrisme kunnen vinden dat men meer dient te doen voor anderen. En dat men te egocentrisch is. Maar als men die gedachten heeft vanuit het eigen egocentrisme, dan zal men zichzelf centraal stellen wanneer men iemand wilt zijn die meer doet voor anderen en die zichzelf minder centraal stelt. En dan is er de vraag: als dat egocentrisme overeind blijft, zal men zich dan werkelijk gaan gedragen als iemand die anderen werkelijk boven zichzelf plaatst?

Ik denk van niet. Of het zou zeer moeilijk kunnen zijn om werkelijk aan te voelen hoe anderen iets zien als er nog steeds egocentrisme in zich aanwezig is. Als men dan dat egocentrisme wenst achter te laten, dan is dat niet zo evident. Want vanuit het egocentrisme lijkt men het centraal stellen van zichzelf belangrijk genoeg te vinden. En het zou kunnen dat het haast onmogelijk is geworden voor zich om zich in te beelden hoe men anders zou kunnen zijn. Het zou kunnen dat men zou lijken te 'verdwijnen' als men dat egocentrisme achterlaat. Maar dat is eigenlijk niet helemaal waar. Men kan bestaan als iemand die er is voor anderen. Het verschil is dan dat het niet binnenwaarts gericht is maar buitenwaarts gericht is. Het is niet voor zichzelf maar voor anderen. En eens men die stap maakt, zal men ook wel iemand zijn voor zichzelf, namelijk, als iemand die bij zichzelf kan herkennen dat hij/zij bestaat als iemand die er is voor anderen.

Mensen kunnen soms graag iemand zijn die louter voor zichzelf bestaat. Maar dat kan tegelijkertijd moeilijk zijn. Want als iemand anders een band heeft met zich, dan kan het voor die persoon evenzeer lijken alsof men soms niet bestaat voor zich. Omdat die persoon ineens dan iemand zou kunnen waarnemen die ongeacht zich egocentrisch is. En omwille van dat egocentrisme kan men zich dan ook gaan afsluiten van de andere. Men zou minder kunnen waarnemen hoe de andere iets ziet omdat men meer bezig is met hoe men zelf iets ziet. Zo zou men de

andere dan ook kunnen kwetsen. Er zou bij die andere persoon een veronachtzaming kunnen ontstaan. En wat dient men daar dan uit te besluiten? Dat men meer controle dient uit te oefenen opdat men dat zou kunnen mijden? Of dat de andere persoon het zo niet hoeft te zien ook al zou dat dan betekenen dat die persoon uiteindelijk zou dienen te aanvaarden dat het egocentrisme ook voor zich een beter pad is?

Misschien gelooft men daar niet in. Misschien ziet men een waardevolheid in iemand die zich aan zich wenst te binden. Misschien kwetst het zich als men de andere dan kwetst wanneer die persoon zich niet kan binden aan zich. Misschien wilt men zo niet zijn. Misschien is die pijn soms zelfs groter dan de voldoening om iemand te willen zijn voor zichzelf vanuit een egocentrische attitude opdat men dat ego soms wenst te ontkennen en los te laten om bij de andere te kunnen zijn en de andere bij zich.

7. Aanwezig zijn

Als men zich kan openstellen tot de andere en als men dan in enige mate werkelijk kan zien hoe de andere iets ziet, dan schuilt de subjectiviteit van de andere in zekere mate in zich. En als men dan liefdevol of vriendelijk of respectvol of bedachtzaam wilt zijn en als die andere persoon dat ook zou wensen, dan wordt men iemand die reageert op zich op een wijze die de andere persoon wenst en op basis van hoe de andere persoon iets ziet. En zo is het alsof men komt te bestaan voor de andere. Want de andere zou natuurlijk kunnen waarnemen dat men als dusdanig is. Men zou zich ook minder afsluiten in een eigen wereldje om zich te kunnen openstellen voor de omgeving rondom zich. En als er dan iemand is die om zich geeft, dan zou men ook des te meer die liefde van de andere voor zich, kunnen waarnemen. In plaats van zich af te sluiten en zich soms wat te ergeren omdat iemand anders zich niet lijkt te gedragen zoals men dat wenst van de andere ook al is die persoon mogelijk net bezig met zich trachten lief te hebben.

Bovendien kan het ook verruimend zijn om te zien hoe de andere is en hoe de andere persoon iets ziet.

8. Schuld en liefde

Schuldgevoelens kunnen ontstaan wanneer men iets gedaan heeft dat

men niet wou gedaan hebben. Het kan iets zijn dat men zich kwalijk neemt omwille van de kwalijke gevolgen die men herkent of meent te herkennen. De schuldgevoelens geven aan dat men die kwalijke gevolgen niet wou. En het niet willen van kwalijke gevolgen is iets dat te associëren is met liefde. Want uit liefde neigt men geen kwalijke gevolgen te willen veroorzaken. Door het begaan van die schuld heeft men die liefde in zich geschonden. Waarom zou men dan ook zoiets willen gedaan hebben?

Er lijken mij twee redenen te zijn. Een gebrek aan zelfcontrole en onwetendheid. En het inzien van die redenen geven een wijze aan waarop men schuldgevoelens kan helpen te verwerken. Betreffende onwetendheid kan men inzien dat men niet de eigen onwetendheid kiest. Maar ook wanneer men reeds wist dat men niet wou doen wat men gedaan had en het toch deed omdat er een gebrek aan zelfcontrole was, lijkt er een gebrek aan keuze te zijn geweest. Dit gebrek aan keuze geeft aan dat er wel degelijk een zekere onschuld was. En dit kan helpen om die schuldgevoelens te verwerken omdat men zich de eigen onschuld zou kunnen ontnemen wanneer men het zich wilt kwalijk nemen wat men gedaan heeft.

Men zou dan ook iemand kunnen helpen met het verwerken van schuldgevoelens door aan die persoon aan te geven dat er die onwetendheid of gebrek aan zelfcontrole was.

Natuurlijk, soms wenst iemand kwaadaardig te zijn. En dan zijn er helemaal geen schuldgevoelens. Ik denk wel dat iemand pas uit volkomen vrije wil zulke kwaadaardigheid kan begaan wanneer hij/zij volkomen doordacht heeft beslist om alle liefde in zichzelf te verbannen. Als een levenskeuze. Ik denk echter dat het zelden zo gaat. Stel bv. dat iemand van een jaar of 20 een moord begaat met voorbedachte rade. Stel dat die persoon zich vereenzelvigt met die lust tot kwaadaardigheid of die wens tot genadeloze macht en daarom tot een moord overgaat. En laat me misschien ook stellen dat die persoon uiteindelijk in de gevangenis belandt. Dan heeft die persoon alle tijd om zijn/haar keuzes te overpeinzen. Er zou misschien af en toe twijfel opduiken. En dat lijkt ook zeer logisch. Want hoe realistisch is het om aan te nemen dat iemand die zo jong is werkelijk reeds in staat was om zulke dingen te doen zonder er latere twijfels over te hebben? De persoon is amper volwassen. De persoon diende vast nog zoveel te leren over het leven en over

zichzelf en anderen. Dus het lijkt zeer logisch dat er twijfels zouden opduiken over die 'levenskeuze'. Maar dit wil niet zeggen dat die persoon ook die twijfels zou toestaan. Want vanaf die persoon zou beginnen te denken dat het fout was om dat te doen, dan zou er spijt en schuldgevoelens kunnen ontstaan. En dan kan het zwaar worden voor die persoon. En om dat te mijden zou die persoon kunnen trachten om te blijven vasthouden aan dat geloof in die kwaadaardigheid. En het is niet uitgesloten dat dit ook lukt. Maar dan nog lijkt die persoon zich te hebben vastgezet door ondoordacht gehandeld te hebben.

In zulke situatie lijkt het natuurlijk moeilijk te kunnen zijn om liefde op te brengen voor die persoon met het opzet om de liefde tot die persoon te laten doordringen.

En dat lijkt in vele situaties zo te zijn. Soms geniet iemand bv. van de steekjes die men anderen kan geven of van de misleiding die ze anderen kunnen bezorgen. Ook al kan dat zeer pijnlijk zijn voor hen. Soms kan er wel degelijk ook enige goedheid en bereidheid in hen schuilen. En dan zou begrip en liefde kunnen werken. Maar men dient dan zeer op de hoede te zijn. Want elke goede wil die men toont aan hen, zou voor hen een gelegenheid kunnen zijn om er misbruik van te maken.

Maar soms werkt liefde wel degelijk. Soms heeft iemand bv. nog geen spijt van de kwalijke gevolgen omdat die persoon zich afgestoten voelt door diens omgeving. En misschien dat die persoon voelt dat hij/zij aanzien wordt als iemand die niet deugt. En misschien dat die persoon het begint op te geven om proberen liefdevol en goed te zijn. Waarna die persoon nog meer schade aan anderen kan bezorgen. En waarna die persoon zich nog meer zou kunnen gaan vereenzelvigen met dat gedrag en die attitude. In zo'n geval zou men natuurlijk die persoon kunnen proberen te helpen door er liefde en begrip voor op te brengen door die persoon niet te aanzien als iemand die niet deugt.

Als iemand een beter begrip zou krijgen van de kwalijke gevolgen die hij/zij veroorzaakt heeft, dan zou dat hard kunnen zijn voor die persoon omdat die des te meer zou kunnen gaan beseffen dat hij/zij niet de verantwoordelijkheid heeft gehad die er diende te zijn. Liefde kan dus hard zijn. Maar liefde zou dan ook kunnen baten om het te verzachten.

Maar natuurlijk zou het beter zijn dat men kan voorkomen dat men iets zou doen dat gepaard gaat met kwalijke gevolgen.

Eén wijze waarop men schuld zou kunnen begaan is door de onschuld van anderen te schenden. Dan zou het kunnen helpen om de onschuld van de andere te gaan herkennen, wanneer die er is. Als iemand bv. vertrouwen in zich zou leggen, dan kan die persoon eigenlijk niet weten dat diens vertrouwen later zou geschonden worden door zich, wanneer dat zou gebeuren. Als iemand dan toch vrijelijk zich zulk vertrouwen wilt schenken, dan is dat eigenlijk als een gave die de persoon heeft. Een kind zou dat kunnen doen omdat het zich mogelijk nog niet zo bewust is van het kwaad dat zich zou kunnen overkomen wanneer dat vertrouwen geschonden zou worden. Daarin zie ik eigenlijk een onschuld. En die onschuld kan zich ontnomen worden als men bv. dat kind zou kwetsen. Niet omdat het kind dan iets zou misdaan hebben en daardoor niet langer onschuldig zou zijn. Maar omdat er een onschuld was in het vrijelijk kunnen schenken van dat vertrouwen en men zou die gave van het kind kunnen afzwakken door het te kwetsen.

Als men wilt voorkomen dat men iemands onschuld zou ontnemen, als men die verantwoordelijkheid wilt, dan zou men op voorhand dienen in te zien hoe men ervoor kan zorgen dat die onschuld bij die persoon bewaard blijft. Als iemand zich bv. lief heeft, dan zou men kunnen op voorhand onderzoeken hoe men kan voorkomen dat men de andere zou teleurstellen. Opdat die persoon de gave van het liefhebben zo goed mogelijk zou bewaren. Zodat zelfs wanneer men omwille van omstandigheden niet langer een relatie kan hebben met elkaar, die persoon de liefdevolheid in zich kan behouden.

9. Liefde en/of toewijding

Nu wens ik een compleet andere samenleving voor te stellen. De voorstelling is niet concreet. Al kan de verbeelding van de lezer het concreter maken. Het gaat om een samenleving waarin liefde niet centraal staat. Maar waarin toewijding centraal staat. En alhoewel toewijding kan gepaard gaan met liefde zal ik trachten om de toewijding voorop te stellen in plaats van de liefde voorop te stellen. En dit is zeker mogelijk aangezien toewijding niet noodzakelijk hoeft gepaard te gaan met liefde.

In die hypothetische samenleving zouden er twee groepen van mensen zijn, namelijk zij die de toewijding krijgen en zij die de toewijding geven

aan hen. Maar ik wens hierbij te mijden dat er twee verschillende klassen zouden ontstaan zoals een soort van adel die de toewijding krijgt en een soort van 'lagere klasse' die hen de toewijding geeft. En dit kan vermeden worden. In die samenleving zouden mensen van de ene groep naar de andere kunnen gaan. Dus ze zouden elk een tijd toewijding kunnen krijgen en dan zouden ze elk een tijd toewijding kunnen geven. Zodat er eigenlijk een gelijkheid zou heersen onder elkaar.

En men mag die toewijding vrij letterlijk nemen. Zoals in vroegere tijden een slaaf het huishouden en andere taken op zich zou genomen hebben en zich sterk zou kunnen toegewijd hebben aan diens meester of meesteres, zo zou er ook die toewijding kunnen zijn in deze hypothetische samenleving. Men zou dus werkelijk de vele bevelen opvolgen opdat de andere persoon zich zou gediend voelen. Maar zonder misbruik te maken van elkaar. Het zou de bedoeling zijn dat men in die samenleving zou begrijpen dat die toewijding niet betekent dat men zo ver zou gaan om dingen van mensen te vragen waartoe zij zich zouden gedwongen voelen. Aldus, de leden van de ene groep zou zich wel toewijden en willen toewijden aan leden van de andere groep. En er zou het begrip zijn dat dit wenselijk is en de bedoeling is. Maar tegelijkertijd zou er een begrip zijn dat er geen misbruik hoort gemaakt te worden van die toewijding. Het zou gebeuren in een wederzijdse verstandhouding.

Eigenlijk wil ik dit idee van die samenleving gebruiken om aan te tonen dat er heel andere wijze kan zijn waarop men in een samenleving zich correct lijkt te kunnen gedragen naar elkaar. Al mag er natuurlijk bevraagd worden of dat wel degelijk correct zou zijn.

Maar misschien zou het wel moreler zijn dan wat er nu reeds plaatsgrijpt. Want als men in deze huidige samenleving rijk is of een hoge positie heeft, dan kan men het in zekere mate afdwingen dat anderen zich zouden toewijden aan zich zoals men dat wenst van hen door hen orders te geven of door hen te betalen. En anderen zullen vaak neigen te gehoorzamen aan die orders omwille van de geldelijke beloning of de financiële zekerheid die hun job biedt. Maar er heerst een duidelijke ongelijkheid. Want diegenen die rijk zijn kunnen bv. veel meer eisen van anderen dan diegenen die arm zijn. En diegene die een hogere positie heeft kan veel meer eisen van diegene die een lagere positie heeft. En die ongelijkheid is voor iedereen overduidelijk aanwezig. En omwille van die ongelijkheid kan er ook moeilijk een daadwerkelijke toewijding zijn.

De toewijding wordt afgedwongen terwijl dat in die andere samenleving, omwille van die gelijkheid, misschien minder het geval zou zijn.

Wat men als positief zou kunnen achten omdat zo'n toewijding iets is dat men kan verlangen. Net zoals het geven van toewijding iets kan zijn dat men kan verlangen. Natuurlijk zou men dat niet altijd verlangen. Maar als die toewijding iets te bieden heeft, dan is het wel zo'n vervulling van verlangens. Dus als toewijding in zo'n samenleving zou centraal staan, dan zou ook de vervulling van verlangens centraal staan. Dus die 'correcte' samenleving is een samenleving waarin liefde minder nodig lijkt om een gevoel van voldoening te bekomen. Die vervulling van verlangens lijkt die behoefte voor liefde proberen te vervangen. Niet dat onze huidige samenleving is georganiseerd rond liefde. Het is slechts om aan te geven dat het kunnen vervullen van verlangens ervoor kan zorgen dat men liefde of sympathie minder centraal gaat stellen.

Ik betwijfel niet dat liefdevolheid kan voortvloeien uit de vervulling van verlangens, maar het zou dan in de eerste plaats gaan om liefdevolheid die ontstaat omdat die verlangens vervult zijn. Als een gulheid naar de andere omdat de andere zich voldoening heeft bezorgd. Verlangens zouden dan nog steeds centraal staan en de liefdevolheid zou eerder een bijproduct zijn.

Dus zelfs wanneer er geen misbruik of minachting of veronachtzaming zou zijn in die samenleving, dan nog zou liefdevolheid een bijproduct zijn.

Aldus, als men werkelijk zou willen dat liefde centraal staat in een samenleving dan lijkt het erop dat men verlangens net niet dient centraal te stellen. En in een samenleving die draait rond liefde zou men dan eigenlijk de vervulling van verlangens als een bijproduct kunnen zien.

10. Liefde en onafhankelijkheid

Liefde en onafhankelijkheid kunnen hand in hand gaan. Uit liefde zou men de onafhankelijkheid van de andere kunnen willen bevorderen.

Maar als men zou zien dat iemand afhankelijker is van iets als dat men zelf is, dan zou dat als een zwakte kunnen aanzien worden. De persoon zou zwakker zijn in het onafhankelijk zijn. Het probleem dat echter kan opduiken is dat de andere zou menen te zien dat men zich zou zien als

iemand die zwakker is. Terwijl die persoon waarschijnlijk niet als zwakker wilt aanzien worden. Daarom is het een probleem om de andere als zwakker te gaan aanzien.

Dit probleem is op te lossen door de andere te gaan aanzien als iemand die even sterk is of als iemand die sterker zou kunnen worden als dat men zelf is. Men zou trachten te zien hoe die persoon zou kunnen uitgroeien tot iemand die sterker is door na te gaan wat voor sterke punten die reeds heeft en welke sterke punten die zou kunnen ontwikkelen. En men zou de persoon trachten te helpen in het bekomen van meer sterkte. Zo zou de andere persoon merken dat men zich helemaal niet als zwak aanziet maar dat men zich aanziet als iemand die sterkte heeft en sterker zou kunnen zijn. En men zou als dusdanig kunnen willen aanzien worden. Wat zou kunnen leiden tot een aanvaarding van die liefde voor zich.

En zo zou men samenwerken tot het bekomen van meer sterkte in elkaar. En een specifiek sterk punt dat men kan bekomen is het beschikken over meer onafhankelijkheid. En dat is van zeer groot belang. Want het beschikken over meer onafhankelijkheid houdt onder andere in dat men minder afhankelijk zou zijn van anderen.

En eigenlijk leeft men in een wereld waarin de meerderheid afhankelijk is van een minderheid. Dat is zo in bedrijven waarin diegene met een hogere positie het gezag heeft over al diens ondergeschikten. Dat is zo in de politiek waarin enkele politici het gezag hebben over de regering en alzo beslissingen kunnen nemen voor de hele bevolking. En ook louter in de sociale interactie kan het zijn dat één persoon diens wil kan uitoefenen over anderen opdat zij onder enige afhankelijkheid gebukt gaan. En waarbij men mogelijk geconfronteerd wordt met de eigen zwakte in het voorkomen dat men niet zou gedwongen worden tot die afhankelijkheid. Waarbij men dan zichzelf als zwak zou kunnen aanzien en de andere als sterk. Dus het nastreven van elkaars onafhankelijkheid via liefde lijkt enorm van toepassing te zijn in deze wereld om zo een positieve verandering voor de meerderheid (maar mogelijk ook de minderheid) te kunnen bekomen.

Maar het is niet evident. En deels omdat deze wereld ook iets anders als ideaal lijkt voor te stellen. Namelijk, dat men zelf diegene zou worden die de sterke persoon is ook al zou dat mogelijk in zekere mate ten koste

gaan van de onafhankelijkheid van anderen. Men zou werkelijk zo iemand willen zijn en men zou ervoor beloond kunnen worden.

Men zou bv. hogerop kunnen klimmen in een bedrijf en hierdoor meer kunnen verdienen. Zelfs al zou men de onafhankelijkheid van diens ondergeschikten niet hard respecteren. En dan lijkt het haast alsof men ervoor beloond wordt omdat men toch meer geld zou verdienen dan hen. En diegenen die het hardst proberen om hogerop te raken zijn mogelijk niet altijd diegenen die het meest respectvol neigen te zijn naar anderen. Opdat men eigenlijk een systeem heeft dat zulke ontwikkeling in de hand kan werken.

Een ander voorbeeld is het zogenaamde schoonheidsideaal waaraan men massaal wordt blootgesteld. Het is een ideaal waaraan velen niet aan voldoen. Toch zouden velen het willen nastreven ook al zou ze hierbij geconfronteerd worden met teleurstelling en met een negatief zelfbeeld en met afwijzing omdat men zogenaamd niet mooi genoeg zou zijn. Net zoals er velen, door de blootstelling aan dat schoonheidsideaal, iemand zouden verlangen die sterk aanleunt bij dat ideaal. Het resultaat is dat velen iets willen nastreven dat slechts voor een minderheid zou weggelegd zijn terwijl het voor velen tot negatieve gevolgen leidt terwijl men ook dan dat nog wilt nastreven. Bovendien valt het te bevragen of het zo wenselijk is voor diegene die sterk aan dat ideaal voldoet. Die persoon zou kunnen beloond worden. Deuren zouden kunnen open gaan. Maar tegelijkertijd zou men evenzeer vaak als lustobject worden bekeken. Het gevolg kan dus zijn dat velen iets gaan verlangen waar eigenlijk weinig mensen echt mee gebaat zijn. En toch zou men het als beter kunnen aanzien als men zelf of als iemand anders aan zo'n ideaal zou voldoen.

Het probleem dat zo kan opduiken is dat men afhankelijk zou zijn. En dat men zich daardoor mogelijk als zwak of inferieur zou kunnen gaan bekijken. Daartegenover staat het nastreven van onafhankelijkheid via liefde waarbij dit vermeden wordt. Men vermijdt dat men de andere of zichzelf afhankelijk zou maken en men zou die houding als sterk kunnen aanzien. Dus als men ideeën heeft verinnerlijkt omtrent wat zwak en sterk zou zijn dan zou men die ideeën kunnen trachten los te laten wanneer men ziet dat hierbij afhankelijkheid ontstaat. Men zou stoppen met elkaar en zichzelf als dusdanig te bekijken. En dan kan men zichzelf en anderen anders gaan aanzien.

11. Genade

Liefde kan gepaard gaan met genade opdat men zou gespaard worden van iets. Stel bv. dat een dame worstelt met haar gewicht. Stel dat ze de neiging heeft om haar soms te begeven in eetbuien wanneer ze het moeilijk heeft. En dat ze net daardoor haar eigen zelfvertrouwen onderuit haalt. En natuurlijk, net omdat ze het zichzelf al moeilijk maakt, zou ze net vatbaarder kunnen zijn om haar soelaas te zoeken in een eetbui. En natuurlijk zou ze dat allemaal kunnen inzien en toch zou het moeilijk kunnen zijn om het zich te laten.

Maar stel dat ze dan een jongeman ontmoet waarop ze verliefd wordt. En ineens voelt alles zo positief aan. Ineens lijkt ze, haast vanzelf, ontsnapt te zijn aan die negatieve gedachten. En als ze het dan toch nog is moeilijk heeft en als dan de gedachte van een eetbui dan toch nog in haar hoofd gaat spelen, dan zal ze het misschien alsnog laten. Want misschien wilt ze het zich niet meer veroorloven om haar positiviteit te laten varen. En daarin schuilt de genade. Het is de liefde die haar kon bevrijden van de schade die ze zichzelf aandeed.

Of stel dat een oude man alleen komt te staan nadat zijn vrouw stierf na vele jaren huwelijk. Dit zou natuurlijk zeer zwaar kunnen zijn omwille van het gemis en de leegte die zou ontstaan. Maar soms kon die liefde die hij heeft gekregen zo mooi zijn dat er een enorme dankbaarheid ontstaat. Een dankbaarheid om de liefde die hij heeft gekregen en omarmd. En als die vrouw dan sterft, dan kan dat gevoel toch achterblijven. En zo wordt die man dan voor een stuk gespaard van de leegte. En dat is opnieuw als genade.

Of stel dat een man een moord pleegt maar later grote spijt ontwikkelt. Ook die man zal dan nog steeds momenten van liefde kunnen ervaren. En die man zal die liefde mogelijk van zich afduwen omdat hij vindt dat hij die liefde niet verdient omwille van wat hij heeft gedaan. Net zoals anderen dat zouden kunnen vinden. Maar toch zullen er alsnog momenten van liefde ontstaan. Zodat die man alsnog wat genade kent.

12. De intelligentie in liefde

Het is niet moeilijk om in te zien dat liefde kan leiden tot mooie dingen op deze wereld. Zo lijkt het me bv. onmogelijk om een beschaafde

samenleving te hebben als liefde of respect niet centraal zou staan in die samenleving. Het is immers duidelijk dat onverschilligheid of het misbruik van macht reeds duizenden jaren voor allerlei ellende heeft gezorgd. Men had een mooiere en meer beschaafde geschiedenis kunnen gehad hebben. Aldus de logica der liefde.

Er kan ook vastgesteld worden dat diegenen die zorgen voor ellende op deze wereld, diegenen neigen te zijn waartoe liefde nog onvoldoende is doorgedrongen. Wanneer liefde bv. des te meer tot zich gaat doordringen, dan zou men des te meer willen neigen te voorkomen dat er slachtoffers zouden vallen bij de daden die plaatsgrijpen op deze wereld. Men zou het bv. zich des te minder kunnen rechtvaardigen om een land zoals Irak binnen te vallen. En als bv. George Bush zou gaan inzien wat voor onnodige slachtoffers er zijn gevallen omwille van zijn acties en als hij het des te meer zou gaan betreuren dat die ellende is veroorzaakt omwille van de liefdeloosheid die hij des meer gaat herkennen, dan zou dat een gevolg kunnen zijn van een oprechte liefde voor de mensheid die des te meer tot zich begint door te dringen. Waarmee ik niet wens te stellen dat George Bush zoveel ellende had willen veroorzaken. Maar zijn beslissingen zijn natuurlijk wel een oorzaak van die ellende.

En voor diegenen die bv. actief zijn/waren bij terreurgroep IS geldt hetzelfde. Het is uit liefde dat men zulke idiote daden niet langer zou willen begaan. Dus diegenen die zulke idiote daden begaan, neigen diegenen te zijn tot wie liefde onvoldoende is doorgedrongen.

En het is zo dat men er niet kan aan doen dat men niet beter begrepen heeft hoe groot het belang van liefde is. Er bestaat de kans dat men later gaat betreuren wat men gedaan heeft eens men gaat beseffen waar liefde om gaat. Maar het zou natuurlijk ideaal zijn wanneer er kan voorkomen worden dat zulke idiote daden zouden worden uitgevoerd. Iets wat kan wanneer mensen doorheen de wereld beter zouden gaan begrijpen waar liefde om gaat en hoe te handelen opdat men die liefde niet de rug zou toekeren.

Bovendien zou men uit liefde ook des te meer gevaren willen voorkomen die een bedreiging zijn voor de mens, de mensheid of de natuur. Men zou beter willen omgaan met het milieu uit liefde of ontzag voor de natuur. Men zou mogelijk des te voorzichtiger willen zijn met kunstmatige intelligentie omdat men niet zou willen dat er werkelijk iets fout zou

kunnen lopen.

Aldus, de overlevingskansen van de mensheid lijken te verbeteren wanneer liefde wordt omarmd. Bovendien kan men dan ook nog is beseffen dat ons potentieel voor liefde ons is meegegeven vanuit de natuur. Wij zijn geëvolueerd tot wezens die dat potentieel hebben. Liefde had en heeft mogelijk een functie voor de mens en mensheid opdat wij des te beter zouden kunnen overleven. En dat potentieel kan gehandhaafd worden.

13. Mogen zijn

Stel dat men aan een kind zegt dat hij/zij iets heeft gedaan wat fout is, dan zou dat kind misschien deels inzien dat hij/zij een fout heeft begaan maar dat kind zou ook kunnen vinden dat hij/zij niet helemaal onjuist was. Dat is hoe dat kind het ervaart. Hij/zij zou mogelijk niet willen toegeven aan dat eenzijdige oordeel. Maar uiteindelijk zou het kind kunnen falen om zich te verdedigen en misschien zou het kind zelfs geloven dat men geen recht had om zich te blijven verzetten tegen dat oordeel omwille van die fout die hij/zij heeft begaan. Alsof het kind geen recht had op een deel van die ervaring van zichzelf.

Of stel dat een coach hard is tegenover diens (jonge) spelers, dan zouden sommige spelers mogelijk teleurgesteld zijn in hun eigen falen en dan nog op de vingers getikt worden door die coach. Terwijl ze mogelijk medeleven hadden gewild. Maar dat wordt hen niet gegund. Alsof ze niet mogen medeleven willen. Alsof ze geen recht hebben op die ervaring van zichzelf.

Het lijkt mij dat men uit liefde zou willen dat de andere zich kan ervaren zoals die dat wil. Opdat de andere persoon zou kunnen merken dat er niets mis is met die eigen ervaring. Dat die mag zijn en dat men zich wilt laten zijn en dat men daardoor kan zijn. Zo kan er vrijheid en verbondenheid ontstaan. Zo kan er een druk wegvallen.

Toch zal men soms uit liefde iemand niet willen laten zijn zoals die wilt zijn omwille van diens gedrag. Die persoon zou bv. andere mensen willen kwetsen. En dat zou men dan uit liefde niet willen toelaten. Maar ook dan zou men kunnen pogen om die persoon te laten begrijpen wat die aanricht. En ook dan zou men kunnen pogen om begrip op te brengen voor die persoon. Opdat die persoon zelf in staat zou zijn om in te zien

dat diens gedrag niet wenselijk was. Dus men zou ook dan nog kunnen pogen om die ervaring van die persoon niet te verbieden. Men zou alleen het gedrag van die persoon niet kunnen toestaan.

14. Zie uw vrienden graag

Vele mensen zullen de tol hebben ervaren van het vriendelijk zijn. Als men jong is zou men bv. kunnen trachten om vriendelijk zijn te of om begripvol te zijn vanuit de gedachte dat het de andere ten goede zou komen. Maar geregeld kan men zo het deksel op de neus krijgen. En net onbegrip terugkrijgen. Soms doelbewust, soms niet. Misschien dat men eerst zulke tegenslagen niet aan het hart wenst te laten komen omdat men niet gelooft in het opgeven van die eigen goede wil omwille van het gedrag van iemand anders. Maar dat blijft niet altijd duren. Men kan herhaaldelijk en herhaaldelijk gekwetst worden. Daarbovenop zou men ook andere tegenslagen kunnen hebben gekend en men zou het moeilijk kunnnen hebben met zichzelf. Wat het moeilijker kan maken om vrij ongeroerd te kunnen omgaan met het onbegrip dat men krijgt van anderen. Waarna iemand misschien de neiging kan hebben om zich des te meer te gaan beschermen tegen het gedrag van anderen. En men kan zichzelf beter beschermen via een zekere voorzichtigheid en een zekere argwaan en een zekere distantiëring. Het lijkt immers een logisch gevolg te zijn: men wordt gekwetst doordat men zich open stelt naar anderen. Als men zich minder makkelijk open stelt naar anderen, zou men beter kunnen voorkomen dat men gekwetst wordt.

Maar ook dit draagt een tol. Want men ontwikkelt een andere attitude. Wanneer men des te meer geneigd is om te zoeken naar wat misschien niet te vertrouwen is aan iemand anders, dan zal men ook des te meer iets vinden. En als men des te meer zoekt naar waarom men iemand niet te vriend zou kunnen hebben, hoe makkelijker men het zal vinden. Er kan dus een vicieuze cirkel ontstaan. En dit kan problematisch worden. Men zou uiteindelijk zich nog slechts kunnen openstellen naar anderen wanneer zij quasi niets doen dat de distantiëring naar hen zou rechtvaardigen voor zich. Maar anderen zouden daar natuurlijk vaak niet aan voldoen. Zodat men zich zou kunnen distantiëren van quasi iedereen.

Indien er zoiets zou plaatsgrijpen, dan zou het kunnen dat men iets bekomt dat men zelf niet wou, namelijk, dat men zelf des te meer alleen

komt te staan omdat men zich des te meer distantieert van anderen. Want alhoewel het niet onmogelijk is dat men zo'n pad in afzondering zou verkiezen, het lijkt ook niet evident te zijn. Men sluit zich immers van veel af. Zoals van vele warmte, verbondenheid en gezelligheid die te vinden is in het gezelschap van anderen. En dat zou als vrij betekenisloos kunnen aanvoelen. Misschien als te betekenisloos.

En dan zou men kunnen trachten om zich opnieuw des te meer open te stellen naar anderen. Maar natuurlijk zou men ook niet dienen naïef te zijn. Men mag herkennen dat anderen zich soms niet gedragen op een wijze waarmee men verbondenheid kan vinden. Het lijkt me wel degelijk logisch te zijn dat men zich zou afsluiten van bepaalde aspecten in het gedrag van iemand anders zodat men kan voorkomen dat men zich niet bedrogen of gekwetst zal voelen. Zo zijn zij meer te vertrouwen.

Noch zou ik wensen te veronderstellen dat men tracht om verbondenheid te vinden met iemand die weinig waardering heeft voor de sympathie die men voor hem of haar wenst op te brengen. Dan zou men zich opnieuw kunnen bedrogen voelen.

Maar naar diegenen die wel degelijk iemand zijn waarvoor men waardering kan opbrengen en waarmee men wel degelijk een wederzijds begrip kan bekomen, kan het helpen dat men zich openstelt voor datgene in hen dat men kan waarderen, zelfs wanneer zij zich soms gedragen op een wijze die men niet waardeert of niet al te zeer waardeert. Het gaat dan eigenlijk over mensen die men als een vriend zou kunnen beschouwen. Daarom: zie uw vriend graag. En zie niet de vijand in uw vriend. Toch niet in de context die ik hier meegeef. Zo kan men opnieuw des te meer verbondenheid vinden bij hen. En zo kan men ook een stapje maken in de richting van een samenleving waarin mensen met elkaar verbonden zijn i.p.v. afgezonderd zijn. Als men dit aanziet als iets dat van betekenis is, dan men natuurlijk kunnen geneigd zijn om dit ook trachten te bekomen in het eigen leven. Door zulk leven te leiden, biedt men anderen ook verbondenheid aan. Want vele mensen zullen in hun leven een soortgelijk scenario doorlopen waarbij ze zich bij momenten het moeilijk hebben om verbondenheid te vinden met anderen. En waarnij ze zich bij momenten des te meer afsluiten of zouden gaan afsluiten van anderen om te voorkomen dat ze gekwetst worden. Terwijl zij misschien zelf niet geloven in een leven in afzondering. Als men hen dan een zekere verbondenheid kan aanbieden, dan zouden zij des te meer

in staat kunnen zijn om zulke moeilijkheden in hun leven te doorstaan. Het zou immers soms belangrijker kunnen lijken om dat te doen voor hen i.p.v. zich te rechtvaardigen om zich af te zonderen van hen.

15. Het doorgeven van liefde in de opvoeding

De opvoeding is één wijze waarin men dat kan bekomen door hen de betekenisvolheid van empathie, behulpzaamheid, liefde, enz. te laten herkennen. En dit is mogelijk vanop een zeer jonge leeftijd. Want baby's zijn reeds in staat om de vreugde te voelen wanneer de moeder haar liefdevolle aandacht geeft aan hen. Baby's lijken de perceptie van zichzelf te verkrijgen door te zien hoe de moeder en andere personen naar zich zouden staan. Aldus, als de moeder de baby lief heeft en als de moeder dat liefdevolle gevoel kan overbrengen aan de baby, dan kan de baby zichzelf gaan herkennen als hoe die meent geliefd te worden door de moeder. Dus er is een openheid bij de baby om te gaan herkennen dat men geliefd is. En wanneer die openheid wordt gerespecteerd door de baby veilig, vertrouwd en geliefd te laten te voelen en door de baby niet onveilig, ongeliefd en onvertrouwd, enz. te laten voelen, dan kan de baby de betekenisvolheid van liefde, vertrouwen, empathie, enz. gaan herkennen en blijven herkennen.

Maar als ze wat ouder worden, dan zullen ze hun eigen 'private' perceptie van hun 'zelf' gaan ontdekken. En daarbij kan een zeker egocentrisme en egoïsme gaan gepaard gaan. Alsook kan daarbij een zeker moreel relativisme gepaard gaan. Want het kind zou diens eigen verlangens kunnen willen gaan vervullen en het kind zou diens verlangens als goed kunnen aanzien ongeacht anderen. Echter, tegelijkertijd zou het kind nog steeds in staat kunnen zijn om open te staan tot liefde en empathie. Het kind zou nog steeds de mogelijkheid hebben om zichzelf te relateren volgens hoe men meent dat anderen zich tot zich relateren. Alleen, wanneer men zelfzuchtig is zou men kunnen verwachten dat anderen zich tot zich zouden relateren zoals men dat zelf wilt. Het kind zou bv. kunnen willen dat de ouders ingeven opdat zij diens wil zouden vervullen. Maar omdat de openheid naar anderen er nog steeds is, zou men niet handelen op een wijze dat die openheid van het kind zou kunnen beschadigen. Zo zou men diens kunde om anderen lief te hebben en om om anderen te geven kunnen beschadigen. Ik denk ook niet dat het kind heeft gekozen voor zijn/haar zelfzuchtigheid. Dus men hoort het

kind er niet voor te beschuldigen. Al zou het wel kunnen dat men niet hoort toe te geven aan wat het kind wenst vanuit diens zelfzuchtigheid.

En als het kind schade berokkende aan anderen door bv. diens eigen zelfzuchtigheid te uiten, dan hoort men het kind niet te objectificeren als een persoon die schuldig is. Want dat zou kunnen schade berokkenen aan het beeld van zichzelf als iemand die liefdevol is en als iemand die geeft om anderen. Dus men zou het kind niet veroordelen. Maar men zou uitleggen waarom een bepaalde daad fout zou zijn zonder zich daarbij te veroordelen. En als het kind zich schuldig zou voelen dan zou men kunnen uitleggen dat het kind mogelijk nog niet genoeg wist of nog niet genoeg zelfcontrole had om die daad te voorkomen. Opdat het kind met die schuldgevoelens zou kunnen omgaan op een constructieve wijze door in staat te zijn om te herkennen dat er een zekere onschuld was ook wanneer men anderen schade bezorgde. Op die wijze zou het kind zich niet de eigen onschuld ontnemen door diens schuldgevoelens. En natuurlijk zou men nog steeds liefdevol zijn naar het kind.

Daarnaast zou men ervoor dienen te zorgen dat de intentie van liefde zou resulteren in liefde. Men zou bv. de individualiteit van het kind dienen te respecteren door de afstand te respecteren die hij/zij wilt behouden. Op die wijze zou het kind kunnen herkennen dat hij/zij toegelaten wordt om zichzelf te mogen zijn. En op die wijze zou het kind minder de behoefte voelen om zich te distantiëren om diens eigen individualiteit te kunnen behouden.

En door zulke dingen te doen zou het kind de betekenisvolheid van liefde kunnen herkennen. Maar zulk gedrag is niet slechts van toepassing op kinderen. Ook op tieners, adolescenten en volwassenen kan zulk gedrag helpen om hen die betekenisvolheid te laten inzien. Omdat zij zich ook nog steeds relateren volgens hoe zij voelen dat anderen zich tot hen relateren. En omdat zij ook nog een zekere zelfzuchtigheid zouden kunnen hebben. En omdat zij ook nog in zekere mate zich onbewust zouden kunnen zijn van de betekenisvolheid van liefde. En omdat zij ook nog een openheid hebben naar anderen toe.

16. De groei van het geweten in de mens

Het geweten van iemand kan groeien. Het lijkt me duidelijk waar te nemen dat men bij sommige mensen kan vaststellen dat hun geweten is

gegroeid in vergelijking met vroeger. En het geweten dat er komt te ontstaan verdwijnt niet zomaar weer opnieuw. Ten minste, eens men goed heeft herkend dat het geweten dat men heeft ontwikkeld gegrond zou zijn dan zal men het neigen te behouden. Er kan dus een zekere onomkeerbaarheid zijn. Waardoor het geweten eerder kan neigen groter te worden dan neigen kleiner te worden. Dit fenomeen lijkt me geen fenomeen te zijn dat de mens zelf kiest. Maar het grijpt wel plaats. Het is een proces dat plaatsgrijpt in de mens. Ik neem aan dat het ongeweten is hoe het plaatsgrijpt. Er lijken mij wel echter voorwaarden te vinden die dit proces in de hand kunnen werken.

De mens lijkt al van op jonge leeftijd een geweten te kunnen ontwikkelen. Een kind kan aanvoelen dat iemand anders zich naar zich gedraagt op een gewetensvolle wijze. Het kind heeft mogelijk nog wel geen besef van het begrip 'geweten'. Maar het kind zou kunnen aanvoelen wanneer er iemand is waarop men kan vertrouwen, die zich nooit of haast nooit zal kwetsen en die zich waardeert. En het kind hecht daar natuurlijk belang aan. Onder die voorwaarden kan het kind des te meer in staat zijn om zich te hechten aan die persoon. Er zou een verbondenheid neigen te ontstaan. Er ontstaat een openheid bij het kind voor die persoon. En hierdoor is het kind ook des te meer in staat om waar te nemen hoe die persoon eigenlijk is. Zodat het kind in zekere mate het geweten van die persoon leert aanvoelen. Aldus, de menselijke natuur is zo gemaakt dat de mens neigt open te staan voor die personen die gewetensvol handelen. Het is dus een wijze waarop een indruk van een geweten kan doorgegeven worden. En het kind zal hierbij ook zichzelf kunnen gaan aanzien op een wijze die voortkomt uit hoe het kind voelt dat die gewetensvolle personen zich aanzien.

Als iemand zich dan liefdeloos gedraagt naar zich dan zou men des te beter daartegen kunnen bestand zijn omdat men zich zo veilig zou kunnen voelen omwille van die band die er is ontstaan met die gewetensvolle personen. Als het kind bv. zou worden uitgescholden dan zou het kind zich kunnen aanzien zoals die personen die zich liefhebben zich aanzien opdat men zou zien dat men anders is voor hen als dat men wordt geportretteerd in die beledigingen. Zodat die beledigingen minder aankomen. En omdat men des te weerbaarder is, zou men ook des te meer in staat zijn om zelf niet in de fout te gaan tegen hen en zichzelf.

Toch zou het nog steeds kunnen fout lopen. Het kind zou nog steeds

kunnen gekwetst worden en het kind zou omwille van die gekwetstheid ook de neiging kunnen ontwikkelen om zelf in de fout te gaan. En om zelf iemand te kwetsen. En omwille van het geweten dat het kind zou hebben, zou dit kunnen leiden tot spijt of schuldgevoelens. Toch zou de gewetensvolle persoon ook hierop een antwoord kunnen hebben. Men zou het kind immers kunnen duidelijk maken dat de liefde voor zich er ook zal zijn wanneer het kind een fout maakt. Het kind zou kunnen inzien dat men het zich niet kwalijk neemt omdat die liefde voor zich zo groot is dat een fout van het kind ze niet kan aantasten. Zo zou het kind des te meer een verbondenheid kunnen behouden en zo zou het kind opnieuw een idee kunnen krijgen van wat die gewetensvolheid inhoudt. Zo zou er ook voorkomen worden dat het kind zich gaat afscheiden van de omgeving omdat het kind zich omwille van schuldgevoelens zich de eigen gewetensvolheid zou ontkennen aan zichzelf.

Nu er is besproken wat een goede start van het geweten zou kunnen inhouden, kan er ook besproken worden wat de groei van het geweten zou tegenhouden. Als de ouders bv. vaak het geweten van het kind zouden ontkrachten doordat het kind volgens hen niet goed genoeg zou gehandeld hebben of fout zou gehandeld hebben, dan zou het kind weinig herkenning krijgen voor dat geweten dat er wel is in zich. Als men zo opgroeit dan zou er de neiging kunnen ontstaan om zich af te scheiden van de omgeving. Men zou het zich kunnen rechtvaardigen om niet langer opnieuw meer geweten op te brengen voor anderen omdat men er zich bij neergelegd heeft dat dit bestraft neigt te worden door anderen. Maar ook dit hoeft geen doodsteek te zijn voor de groei van het geweten. Het is nooit te laat. Die persoon zou nog steeds kunnen openstaan voor die mensen die wel begrip opbrengen voor zich en die wel het geweten in zich herkennen. Alsook, zolang er liefde in zich is kan die liefde zich verder ontwikkelen en zo ook het geweten.

Die gewetensvolle band is eigenlijk een wijze waarop men een bewustwording kan doorgaan. De persoon kan waarnemen dat men in zich iets ziet dat men wilt zijn. Of dat men eigenlijk is. De persoon die zich niet herkend voelt in diens omgeving zou bv. kunnen botsen tegen zichzelf en anderen omwille van het onbegrip dat die persoon ervaart. De persoon vecht tegen het onbegrip maar is tegelijkertijd mogelijk slechts in beperkte mate in staat om bij zichzelf te herkennen dat er werkelijk iets in zich schuilt wat de omgeving lijkt te ontkennen. Als er dan

iemand is die dat wel in zich herkent, dan zal er die openheid ontstaan. Die persoon kan dan een herkenning krijgen bij zichzelf en over zichzelf. En bij die herkenning is er de bewustwording. En men zal ook kunnen herkennen dat er inderdaad iemand was die zich liet herkennen wat men wou herkend zien. En zo kan er een openheid ontstaan voor diegene die zich dat liet inzien. Bijvoorbeeld, als men iemand heeft schade bezorgd dan zou de omgeving diens goedheid kunnen ontkennen. En men zou die goedheid zelf ook kunnen gaan ontkennen of men zou zelf kunnen vechten om zichzelf als goed te kunnen aanzien. Als er dan iemand is die wel nog gelooft in de goedheid van die persoon dan zou die persoon kunnen herkennen dat men niet is en niet hoeft te zijn hoe de omgeving zich aanziet.

Het is eigenlijk het tegenovergestelde van de objectificatie. Bij de objectificatie wordt men voorgesteld als 'iets' dat men niet is of gedeeltelijk niet is. En dan zou men in staat dienen te zijn om in te zien dat men niet zo is als dat men voorgesteld werd. En dat kan falen.

Maar het kan ook omgekeerd worden. Waarbij men dan zichzelf kan gaan herkennen als iemand die men eigenlijk wou zijn i.p.v. te blijven worstelen of te blijven vasthouden aan een zelfbeeld dat botst met zichzelf.

Nog wat over moraliteit

In “Moraliteit” onder het hoofdstuk “Bewustwording toegepast op onmacht” zijn nog meer opvattingen over moraliteit te vinden.

1. Over de oorsprong van moralen

Wanneer men kijkt naar het menselijk gedrag in een tijd dat de mens leefde als jager-verzamelaar, dan zou men de betekenisvolheid van liefde en van het doorgeven van kennis kunnen ontdekken. De mens zou ook toen in een omgeving kunnen geleefd hebben waarin een collectieve intelligentie zou neigen te ontstaan. En voor goede redenen. Want als men elkaar zou vertellen over de gevaren die loeren en als men elkaar zou vertellen over de strategieën om te overleven, dan zou men elkaar helpen om te overleven. En als de leden van een gemeenschap een grotere kans zouden hebben om te overleven, dan zou die gemeenschap een grotere kans hebben om te overleven. En als mensen leefden in een gemeenschap waarin ze voedsel verzamelden voor elkaar en waarin ze elkaar hielpen met andere taken, dan is zo'n gemeenschap als een groter geheel waarvan de leden deel uitmaken. En het helpen van elkaar, het vertrouwen op elkaar en het liefhebben van elkaar zouden waarden zijn die haast spontaan zouden neigen te ontstaan in zo'n gemeenschap omdat die waarden het grotere geheel van die gemeenschap zouden dienen. En de overlevingskansen van die gemeenschap en haar leden zou dienen. En de collectieve intelligentie die zou ontstaan uit zulk gedrag zou de gemeenschap en haar leden dienen. En ik geloof dat zulk gedrag in zekere mate aanwezig was in die gemeenschappen van jager-verzamelaars.

Er waren dus moralen te associëren met dat groepsgedrag. Vele dieren hebben een enigszins gelijkaardig groepsgedrag. Ze werken samen opdat ze sterker zouden zijn. Als antilopen niet in groep zouden leven, dan zouden ze mogelijk kwetsbaarder zijn. Want als één antilope uit een groep een roofdier heeft opgemerkt en gaat lopen, dan zou de hele groep gewaarschuwd zijn. Dus ook hier zouden ze elkaar informeren en ook hier zou er een collectieve intelligentie ontstaan. En men zou kunnen stellen dat die antilopen eerlijk zijn naar elkaar in het waarschuwen van elkaar. Ze misleiden elkaar hierover niet. Maar het zou moeilijk zijn om

dit als moreel gedrag te beschouwen als die antilopen geen zelfbewustzijn zouden hebben. Want als ze geen zelfbewustzijn zouden hebben dan zouden ze enkel in staat zijn om hun natuurlijke neigingen te volgen. Ze zouden er geen enkele keuze in hebben.

Maar mensen hebben wel zelfbewustzijn en hun natuurlijk gedrag in hun natuurlijke omgeving, waarmee ik bedoel, als jager-verzamelaars, gaf aanleiding tot hun 'natuurlijke moralen'. En aangezien die natuurlijke moralen aanleiding gaven tot een collectieve intelligentie en betere overlevingskansen, zou men kunnen stellen dat er een oude wijsheid schuilde in die moralen.

En die oude wijsheid kwam tot verval nadat beschavingen waren ontstaan. Want in een beschaving is er een sociale hiërarchie. Mensen zouden voordelen kunnen behalen en macht over elkaar kunnen hebben als ze in staat zouden zijn om op te klimmen op de sociale ladder. Dus er zou zelfzuchtigheid bij betrokken kunnen zijn. En dit is heel verschillend van dat groepsgedrag. Alsook zouden heersers kunnen ontdekt hebben dat het in hun voordeel zou zijn als ze hun bevolking misleidden of in onwetendheid hielden. Wat natuurlijk die collectieve intelligentie doorheen die bevolking enorm zou kunnen benadeeld hebben.

En tot op deze dag worden mensen misleid door de politici, door marketing, door corporaties, en door elkaar. Alsook is er nog steeds een competitie en zelfzuchtigheid en moreel relativisme. Maar er is evenals een grote collectieve intelligentie mogelijk via media, waaronder het internet.

2. Vrije moraliteit

In vroegere tijden bepaalde de religie op deze wereld in grotere mate wat goed zou zijn en wat niet. Zo kon bv. abortus toen verboden zijn terwijl men nu in vele landen deze kwestie opnieuw inkijkt.

Wat als men een abortus zou plegen op een kind dat gezond lijkt te zijn? In vele landen zou de wetgeving stellen dat zo'n abortus toegelaten is tot een bepaalde duur van de zwangerschap omdat men zou veronderstellen dat er gedurende die duur nog geen ervaring en bewustzijn kan aanwezig zijn bij die foetus of embryo. Opdat men bij een abortus nog niet zou kunnen spreken over een moord op een wezen dat reeds ervaringen en een bewustzijn heeft. Zodat men geen kwaad zou hoeven te herkennen

bij het plegen van een abortus wanneer dat zou gewild zijn door de ouders of de moeder.

Toch zou men kunnen stellen dat iedereen die wilt leven slechts heeft kunnen leven omdat er geen abortus op zich werd uitgevoerd. Dus waarom zou men dan het willen toelaten dat een abortus wordt uitgevoerd op diegenen die niet kunnen leven omwille van die abortus? Als die mensen hadden geleefd, zouden zij dan niet willen geleefd hebben? Dit is hoe men vanuit een religieus standpunt naar deze kwestie zou kunnen kijken.

Vanuit een religieus standpunt zou men het leven als heilig kunnen zien. En sommige religies verbieden abortus. Natuurlijk, lang geleden was het niet mogelijk om voor de geboorte vast te stellen dat het toekomstige kind bv. een aandoening zou gehad hebben. Wat nu soms wel kan vastgesteld worden. In die vroegere tijden diende men te wachten tot de geboorte om te kunnen vaststellen hoe het kind zich zou kunnen ontwikkelen en hoe niet. Waardoor men het mogelijk als wijselijk achtte om het verwachtte kind het voordeel van de twijfel te gunnen en om het te laten geboren worden. Terwijl die twijfel nu soms kan weggenomen worden door medische apparatuur. De kwestie van abortus dient dan ook herbekeken te worden door religies.

Maar in vele landen gaat men een stap verder. In vele landen gaat men zelf onderzoeken in welke omstandigheden mensen zelf zouden mogen beslissen wanneer ze een abortus uitvoeren. Aldus, de morele kwestie komt bij de mens en de samenleving zelf te liggen. In plaats van dat die kwestie reeds zou vastgelegd worden door bv. een religie. Men laat mensen meer zelf beslissen over wat goed zou zijn en wat niet. Dat is wat nu toegelaten wordt en dat is wat ik bedoel met vrije moraliteit. Die vrije moraliteit schenkt een vrijheid aan de mens. Een moeder zou de geboorte van een kind kunnen mijden via abortus Ze hoeft er geen te hebben. Terwijl ze volgens sommige religies het kind wel zou hoeven te hebben. Ze zou er geen vrijheid in gehad hebben.

Een heel ander voorbeeld kan gevonden worden bij het commerciële aspect van de moderne samenleving. Dit wordt duidelijk toegelaten. Reeds vanaf men een peuter is, zou men kunnen worden blootgesteld aan marketing en aan Tv-programma's die gemaakt zijn om zich aan te trekken. Met het gevolg dat men daardoor beïnvloed zou kunnen zijn.

Men zou die Tv-programma's kunnen gaan verlangen. Men zou het speelgoed kunnen willen dat men afgebeeld ziet op Tv. Men zou de popmuzikanten kunnen gaan bewonderen die veel media-aandacht krijgen. Men zou magazines kunnen gaan kopen waarin men meer over hen zou te weten komen. Men zou dezelfde glamour kunnen willen nastreven. Er zou materialisme kunnen ontstaan. En misschien dat dit ten nadele zal zijn van de eigen persoonlijke ontwikkeling. Misschien is het duidelijk genoeg om vast te kunnen stellen dat velen zich laten afleiden door al dat materiële en commerciële terwijl ze wel degelijk zich meer zouden kunnen ontwikkelen in een dialoog met anderen over andere onderwerpen en in een andere sfeer. Opnieuw zou men vrije moraliteit kunnen herkennen. In plaats van dat materiële en commerciële aspect in te perken opdat mensen zich beter zouden kunnen ontwikkelen, staat men het toe. En er kan uiteraard een vicieuze cirkel ontstaan. Namelijk, dat al diegenen die zo gewoon zijn aan een levensstijl die in zekere mate materialistisch is, diezelfde levensstijl ook zouden kunnen doorgeven aan hun kinderen. Opdat die kinderen en hun ouders geen behoefte zouden hebben om een andere levensstijl te ontwikkelen. Ze zouden die huidige commerciële en materiële samenleving willen toestaan ook al is het diezelfde samenleving die hun ontwikkeling neigt in te perken.

Daarom dat ik die vrije moraliteit wens te bevragen om zo te onderzoeken wanneer men de samenleving en de mens zou benadelen als men zulke morele onbepaaldheid toelaat. En om dan te zoeken hoe men die nadelen zou kunnen overstijgen.

3. Individuele moralen en culturele moralen

Stel dat een 50 jaar oude man op zoek gaat naar jongere dames, van een jaar of 20, om met hen seks te beleven. En stel dat die dames willen ingaan op die aanzoeken van die man. En stel dat die man ook die dames altijd tracht respectvol te behandelen. En stel dat die dames zich ook prima behandeld voelen door die man. Zodat beiden kunnen genieten van elkaars intimiteit en aanwezigheid.

Die man en die dames zouden kunnen inzien dat ze elkaar behandelen op een wijze die niet tegen de andere persoon ingaat. Ze zouden kunnen inzien dat ze vanuit hun individuele moralen waarderen wat de andere als moreel acht vanuit diens individuele moralen. Aldus, die moralen zijn

in overeenstemming met elkaar. En als zij beide geen moralen hebben waaruit zou volgen dat men zelf of dat de andere niet zou horen te doen wat men doet dan zal hun gedrag als OK of goed kunnen beschouwd worden door hen.

Maar dan zijn er ook nog culturele moralen. De culturele moralen zijn moralen die draaien rond wat goed zou zijn of niet goed zou zijn volgens een cultuur. Het kan gaan om de waarden van een cultuur die andere mensen of die de samenleving of een religie uitdraagt. Ik wens het hier echter specifiek te hebben over culturele waarden die men zelf wenst te volgen vanuit de eigen individualiteit. Het gaat dan eigenlijk wel om een individuele moraal. Maar die moraal gaat dan wel over wat voor cultuur men zelf wenst te volgen.

Dat hoefde in die eerder besproken individuele moralen niet het geval te zijn. Wat die man en die dames als juist achten zou kunnen gaan over wat zij zelf als juist achten zonder culturele overwegingen. Het zou louter kunnen gaan over wat zij zelf als juist willen achten.

Nu zou het kunnen dat die man en die dames vanuit hun individuele culturele moralen hun gedrag ook als juist zouden achten. Aldus, het zou kunnen dat zij voorstander zijn van een cultuur waarin een oudere man zulke losse intimiteit aangaat met jongere dames, aangenomen dat beiden elkaars individuele moralen respecteren.

Maar het zou ook kunnen dat de individuele culturele moralen bij een persoon ingaan tegen de andere individuele moralen. Het zou bv. kunnen dat die man zich schaamt omdat hij meent dat hij die jongere dame voorspiegelt dat wat zij doen juist zou zijn. Terwijl hij mogelijk niet zou willen dat die dame zou denken dat er niets mis zou zijn met een oudere man die zich zo naar jongere dames gedraagt. Aldus, het zou kunnen dat die man niet gelooft in zo’n cultuur.

En dan ontstaat er een conflict. En ofwel zou die man dan die culturele moralen trachten te negeren opdat er volgens zich niets mis zou zijn met diens gedrag naar die jongere dames. Ofwel zou die man niet langer die culturele moralen willen negeren en dan zou die man bereid kunnen zijn om zich niet langer als dusdanig te gedragen naar die jongere dames. Opdat dat innerlijke conflict zou verdwijnen.

Dit is interessant ten opzichte van moreel relativisme. Men kan geloven

dat wat moreel is, binnen enige grenzen, vrij kan opgevat worden. Aldus, men zou bv. kunnen geloven dat het als juist kan geacht worden dat een oudere man zulke losse intimiteit beleeft met jongere dames. Een andere persoon zou daar mogelijk niet mee akkoord zijn. Voor die persoon zou dat niet moreel zijn en die persoon zou negeren dat er een moreel relativisme zou zijn. Maar sommigen zouden geloven dat er net niets mis hoeft te zijn met zulk gedrag en volgens hen zou er dan wel moreel relativisme zijn. Zij zouden geloven dat het wel als juist kan geacht worden. Als die oudere man dan diens gedrag zou laten omwille van diens culturele moralen die er tegenin gaan dan zou die man in zekere mate diens morele relativisme achterwege laten.

Ik neem aan dat mensen in hun jeugd allerlei culturele moralen aannemen die men aangeleerd krijgt van de ouders, grootouders en anderen. Het kind zal ook sterke individuele moralen ontwikkelen. Het kind zal zijn/haar eigen meningen en ideeën ontwikkelen omtrent hoe het kind zich zou horen en mogen gedragen. Maar het kind zal ook nog erg ontvankelijk zijn voor wat de ouders aangeven en aanleren. Bij het opgroeien merkt men mogelijk vaak dat die moralen die men aangenomen had voor conflicten zorgen met diens eigen individuele moralen. Waarna er de neiging kan zijn om in zekere mate die aangenomen culturele moralen los te laten opdat men zelf des te vrijer kan zijn om zelf te ontdekken wat juist zou zijn. En dan kan men des te opener zijn om een zeker moreel relativisme te willen aannemen. Want men breekt in zekere mate los van die culturele moralen die zouden stellen dat sommige van die eigen individuele moralen niet zouden horen.

Maar bij het doorgaan van de volwassenheid is er mogelijk opnieuw een neiging om dat morele relativisme wat meer achterwege te laten omdat men zelf allerlei individuele culturele moralen wilt aannemen ook al zouden die moralen in zekere mate ingaan tegen diens eigen morele relativisme.

Alsook valt er op te merken dat er de mogelijkheid bestaat om dit hele proces te beïnvloeden als persoon met een opvoedende rol. De ouders zouden bv. kunnen proberen om ervoor te zorgen dat de culturele moralen die zij meegeven aan hun kinderen niet zouden neigen in te gaan tegen die individuele moralen die hun kinderen zouden ontwikkelen. Zo zouden zij bij het opgroeien minder de behoefte hebben

om los te breken van die culturele moralen. Toch zouden zij ook hun eigen individuele moralen kunnen ontwikkelen. Daarom dat het kan helpen om kinderen niet tot gehoorzaamheid te dwingen tegen hun individuele wil in. Maar om in plaats daarvan te proberen om kinderen te laten inzien waarom die culturele moralen redelijk zouden zijn. En zij zouden des te meer open kunnen staan voor die moralen omdat zij minder gedwongen zouden geweest zijn om ze aan te nemen. Waardoor hun vertrouwen in hun ouders des te meer zou bewaard kunnen blijven.

Bovendien, ik denk zelfs dat die transitie van culturele moralen naar individuele moralen naar individuele culturele moralen ook terug te vinden is doorheen de geschiedenis. Eerst was er religie waarin men erg sterk geloofde. Dat waren culturele moralen.

Vrij recent ontstond er een sterke beweging naar het ontdekken van zichzelf, ongeacht religie. Het begon ineens te gaan om wat men zelf wilt. En die beweging lijkt mij in de twintigste eeuw zeer sterk te zijn opgekomen. Een beweging die in sommige delen van de wereld mogelijk in de toekomst pas een hoogtepunt zal bereiken. Een beweging die mogelijk neigt te ontstaan als een tegencultuur tegen de culturele moralen die er heersten en die men had aangenomen. Het zou bv. kunnen gaan om een beweging die afstand neemt van die religieuze (culturele) waarden.

En dan is er de derde fase: de individuele culturele moralen. Waarin men op zoek gaat naar de cultuur waarmee men zich kan en wilt vereenzelvigen. Als mensen immers een afstand nemen van die culturele waarden die er heersten, dan worden die bepaalde culturele waarden minder overgedragen. Religie zou bv. kunnen minder populair worden. En zo kan er een leegte van culturele moralen ontstaan. Terwijl de individuele moralen gaan overheersen. En omdat de mens niet slechts egocentrisch is maar ook cultuur neigt te wensen omarmen, kunnen die individuele moralen een beweging maken naar individuele culturele moralen. Opdat die leegte aan culturele moralen alsnog opgevuld wordt.

Anderzijds, het lijkt me maar correct om op te merken dat er in de samenleving ook andere bewegingen plaatsgrijpen. Zo kunnen de individuele moralen die mensen ontwikkelen in allerlei richtingen uitgaan. Die individuele moralen kunnen ook sterk gegrondvest zijn in een overtuiging van moreel relativisme. En dat hoeft daarom nog geen

extreem moreel relativisme te zijn. Aldus, het hoeft bv. niet te gaan om het aanzien van zinloos geweld als zijnde niet immoreel. De transitie van moralen naar moreel relativisme grijpt mogelijk vooral plaats bij die moralen waarvan het vrij onschuldig lijkt om ze achter te laten. Zoals in dat voorbeeld van die man en die jongere dames het geval kon geweest zijn. In dat voorbeeld ging die man uiteindelijk een individuele culturele moraal ontwikkelen die tegen dat moreel relativisme inging. Maar misschien dat de ontwikkeling van zo'n individuele culturele moraal uitblijft of lang uitblijft. Het lijkt mogelijk te zijn dat mensen bv. tientallen jaren lang allerlei losbandigheid opzoeken en dit zien als een levenswijze. En het gaat uiteraard niet alleen om losbandigheid. Het zou ook bv. kunnen gaan om het zeggen wat men wil i.p.v. meer rekening te houden met anderen wanneer men iets zegt. Enz.

Er is dan ook enigszins een vacuüm ontstaan. De culturele moralen lijken wat afgezwakt te zijn waardoor de individuele moralen sterker zijn geworden. De voorgestelde volgende stap zou dan die overgang inhouden naar die individuele culturele moralen. Maar misschien blijft die stap ook vaak uit.

4. Evolutie der moralen

Stel dat iemand jaloers is op zich. Die persoon zou kunnen jaloers zijn op zich omdat men iets heeft waarover die andere persoon niet beschikt terwijl die persoon dat wel wenst. Maar dit is misschien nog onvoldoende om de jaloersheid te verklaren. Want evenzeer zou er bewondering kunnen zijn naar zich omdat men in iets geslaagd is waarin de andere persoon niet geslaagd is. Dus misschien duidt die jaloersheid op een onvrede met zich die ontstaan is doordat die andere persoon vindt dat men zich verkeerd heeft gedragen naar zich. Misschien zou die andere persoon dan vinden dat het onrechtvaardig is dat men zulke onvrede naar zich blijft behouden. Maar stel nu dat men ondanks die onvrede naar zich toch de andere prijst voor diens verwezenlijkingen. Dan bestaat de kans dat het voor de andere moeilijker wordt om zulke onvrede naar zich te behouden. Zo niet, dan zou die andere persoon zelfs met die geste naar zich nog steeds dienen jaloers te zijn. En misschien vindt die persoon het te laaghartig voor zich om dan die jaloersheid te blijven volhouden. En zo zou er dan een evolutie der moralen kunnen hebben plaatsgegrepen. Al zijn er natuurlijk ook andere scenario's

mogelijk. Evenzeer was de jaloersheid veel te sterk en haalde het niets uit. Of evenzeer zou de andere persoon er van kunnen genieten om zich op één of andere wijze te blijven tarten door net wanneer men zich heeft geprijsd, te laten blijken dat men zich nog steeds niet mag. En na zulke reactie zou er trouwens ook een evolutie der moralen kunnen plaatsgrijpen. Men zou het dan bv. kunnen rechtvaardigen achten om het contact met die persoon te mijden omdat men vindt dat het rechtvaardig is om zich niet te laten tarten door iemand die geen begrip voor zich kan opbrengen. Of misschien zou men het zelfs rechtvaardig achten om spelletjes van haat te spelen naar elkaar. Wat ook een evolutie der moralen aangeeft. In welke richting die evolutie der moralen gaat, blijft dus open.

5. Vooroordelen omwille van moraliteit

Wanneer men het gedrag en de ideeën van anderen beoordeelt op basis van een moraal waaraan die ideeën of dat gedrag al dan niet zouden voldoen, dan zou men kunnen stuiten op vooroordelen. Stel bv. dat iemand goede bedoelingen heeft maar iets voorstelt dat men als slecht zou achten volgens de moraal waarmee men die ideeën van die persoon zou beoordelen, dan zou men mogelijk geneigd zijn om die persoon slechte bedoelingen toe te wijzen. Men zou kunnen denken dat die persoon uit is om schade te berokkenen en dat wilt rechtvaardigen. En men zou kunnen rechtvaardigen dat men dat denkt omwille van de schade dat de uitvoering van diens ideeën zou berokkenen of neigen te berokkenen. En dan zou men er zich kunnen tegen verdedigen en verweren met die eigen moralen. En toch bestaat er de mogelijkheid dat die persoon goede bedoelingen heeft of geen kwade bedoelingen heeft. Alleen ziet die persoon het mogelijk heel anders dan zich. En als men zou kunnen zien hoe die persoon het ziet, dan zou men die persoon beter begrijpen.

Natuurlijk, soms grijpt net het omgekeerde plaats. Waarbij de andere persoon helemaal niet zo'n goede bedoelingen heeft en waarbij men dat niet inziet. Zodat men de andere persoon als moreler kan gaan achten dan dat die werkelijk is.

6. Immoreel relativisme

Soms relativeert men iets dat simpelweg als immoreel kan geacht worden. Men zou dit immoreel relativisme kunnen noemen.

Stel bv. dat verscheidene dames zich uitspreken tegen een man omdat hij hen zou betast hebben. En stel dat die man stelt dat hij hen wilt aanklagen omdat zij hem van die daden beschuldigen. Als men zou geloven dat die man hen wilt aanklagen omdat hij werkelijk valselijk beschuldigd wordt, dan zou men het mogelijk kunnen begrijpen dat hij hen wilt aanklagen. Maar er kan een probleem opduiken. Want het zou ook kunnen dat die man die dames wilt aanklagen die hij heeft aangetast. En in dat geval zou men uiteraard kunnen spreken van een zeer immorele daad. Echter, als men reeds gelooft dat hij valselijk beschuldigd zou zijn, dan zou men reeds uitsluiten dat hij die zeer immorele daad heeft begaan. En als dan zou blijken dat men fout zou zijn, dan zou men het gedrag van die man als antwoord op die klachten hebben goedgepraat of geduld hebben terwijl dat helemaal niet hoorde te gebeuren. Dus men relativeerde het dan omdat men geloofde dat hij die dames niet heeft aangetast. Terwijl dit immoreel zou zijn wanneer die dames wel zouden zijn aangetast. Wat dan zou leiden tot immoreel relativisme.

Soms is het echter positief om het gedrag van iemand niet kwalijk te nemen ook al voelt het negatief aan voor zich. Omdat men bv. inziet dat die persoon ook veel goede kanten heeft. Maar de neiging om het gedrag van iemand goed te praten omdat men gelooft dat die persoon niet zo kwaadaardig is, kan dus soms ook een vergissing zijn.

7. Gewilde kwaadaardigheid en goedheid

Stel dat een dictator met gemak een deel van zijn bevolking uitmoordt wanneer zij zijn macht bedreigen en stel dat die dictator daar niets van pijn bij voelt. Die dictator zou het als goed kunnen aanzien om hen uit te moorden omdat hij zijn macht wenst te behouden. Wat ik uiteraard zie als kwaadaardig. In dit voorbeeld zou die dictator echter niet zo zeer die kwaadaardigheid nastreven maar dat behoud van macht nastreven. Het had ook andersom gekund, namelijk, dat die dictator kwaadaardigheid nastreeft en dat die dictator slechts macht wilt omdat die dat behoeft om dat kwaad na te streven.

Dan zou die dictator mogelijk voluit zijn genot vinden in het vernederen, traumatiseren, pijnigen en doden van zijn bevolking. En hoe verder die daarin zou gaan, hoe beter het zou zijn voor die dictator. En als hij zijn praktijken enigszins geheim zou houden, opdat de bevolking niet de details zou kennen, dan zou een deel van de bevolking niet beseffen hoe ver dat sadisme zou gaan. Maar zelfs voor diegenen die dat sadisme ondergaan, kan het moeilijk zijn om te beseffen wat er in dat hoofd van die dictator zou spelen.

Want voor iemand die goedaardig is, is zulk sadisme quasi ondenkbaar. Die persoon zou mogelijk zelfs niet geloven dat dit werkelijk kan bestaan. Die persoon zou kunnen proberen om dat gedrag te verklaren vanuit andere motieven. Omdat die persoon mogelijk niet wenst te geloven dat iemand werkelijk zoiets kan willen.

En de sadistische persoon zou neigen te merken dat zijn slachtoffer het niet begrijpt. En dat onbegrip is als een hulpeloosheid die dan ook nog zou kunnen uitgelokt worden.

Door dan het tegengestelde te zoeken van die gewilde kwaadaardigheid kan men komen tot wat gewilde goedheid zou inhouden. In plaats van de goedaardige persoon te pijnigen en traumatiseren en te corrumperen tegen diens wil in, zou men dan die persoon kunnen trachten te laten worden zoals die wilt zijn of zou willen zijn vanuit zichzelf. Men zou de persoon helpen om zich als dusdanig te laten ervaren door in die persoon te geloven en om die persoon te helpen om te bekomen wat die persoon zou willen bekomen. En om die persoon te laten inzien dat men dat wilt voor zich.

8. In de ontkenning van het morele

Stel dat men wraak zou nemen op iemand. Dan zou het kunnen dat men werkelijk gelooft dat er niets mis is met die daad zelfs al zou men die andere persoon veel schade berokkenen. Het onrecht dat zich is aangedaan zou kunnen leiden tot de rechtvaardiging van de wraak op de andere.

Of stel dat men vaak is misleid door iemand. Uiteindelijk zou men het zich kunnen rechtvaardigen om de andere ook is te misleiden of is liggen te hebben. En het zou kunnen dat men vindt dat men zo opkomt voor zichzelf, voor de onmacht die zich is aangedaan. En men zou op die

manier kunnen genieten of kunnen goedkeuren dat men zich zo gedragen heeft. Zelfs al zou de andere wel degelijk tot onmacht gebracht zijn.

Achteraf zou men dan kunnen bevragen of men zich werkelijk fout zou hebben gedragen in die situatie. Ik neem hier aan dat men zelf in staat zou zijn om te herkennen dat men zich fout zou hebben gedragen vanuit wat men als moreel acht. Dus men zou weten wanneer men zondigt volgens zichzelf. Maar op het moment van die daad zelf was dat geweten mogelijk even uitgeschakeld of onderdrukt.

Men zou dan de onmacht van de andere niet langer als fout aanzien, ook al heeft men ze veroorzaakt. Men zou kunnen zien dat men zondigt als men de andere tot onmacht brengt en men zou die zonde goedkeuren. En zo kan de zonde volgens zich niet langer een zonde zijn. Aldus, men zou weten dat men zondigt maar het zou niet langer een zonde zijn voor zich om te zondigen. Men zou in ontkenning zijn. En hierbij laat ik open wat al dan niet een zonde is. Men zou de zonde hier kunnen aanzien als datgene wat men zelf als zonde kan aanzien wanneer die ontkenning van het morele wegvalt.

Maar dit houdt in dat er bij zich een begrip is van wat moreel is, waaruit men die morele ontkenning als immoreel opvat. Als men echter reeds bezig is met de zonde niet langer als de zonde te aanzien dan is dat geweten dus reeds uitgeschakeld of onderdrukt. En het lijkt niet uitgesloten dat men vanuit zo'n uitgangspunt zich nog nauwelijks zou bezighouden met het eigen gedrag te evalueren vanuit dat begrip van het morele. En als men dat nog nauwelijks doet, dan is er niet zo zeer meer een ontkenning van het morele. Dan wordt het morele eerder genegeerd en afgewezen zodat het eigenlijk niet meer bestaat voor zich. Men zou dus het eigen gedrag haast niet meer evalueren vanuit een moreel uitgangspunt. Het uitgangspunt dat men zou nemen is dat de zonde geen zonde is voor zich. En dan zou men kunnen willen zondigen naar anderen.

Als men echter wel naar zichzelf en anderen wilt blijven staan vanuit een moreel uitgangspunt, dan zal men dienen te zien dat men niet verzinkt in zulke afwijzing van het morele.

9. De aanvaarding van de zonde

Als iemand iets doet naar zich dat men fout vindt, dan zou men daar

uiteraard last van kunnen hebben. Maar evenzeer kan men daar beter leren mee omgaan. Zodat datgene wat fout is voor zich minder fout zou aanvoelen omdat men er minder last van heeft. En hierdoor zou die zonde voor zich misschien iets minder een zonde zijn voor zich. Wat niet wil zeggen dat men zich daarom ook zo zou gaan gedragen. Maar doordat men beter dat gedrag van de andere naar zich kan aanvaarden, zou men mogelijk ook meer de neiging kunnen hebben om te aanvaarden dat men zich zelf ook zo zou gedragen.

Iets gelijkaardigs kan zich voordoen wanneer men bv. de andere terecht wijst omdat die persoon zich verkeerd gedroeg naar zich, volgens zich. Achteraf zou men dan kunnen inzien dat men misschien genoot van die terechtwijzing en dat men meer uit was om de andere op zijn plaats te zetten dan om te doen wat eigenlijk het meest correct was. Maar ondertussen had men wel genoten van dat gedrag en dan zou er de verleiding kunnen ontstaan om dat wat vaker te doen.

Dus die aanvaarding van wat een zonde was voor zich, zou kunnen leiden tot het beter kunnen omgaan met wat men als verkeerd acht. Het lijkt dan ook zeer verstaanbaar dat men dat zou willen. Maar het zou ook kunnen leiden tot een zeker verval van het eigen gedrag t.o.v. de moralen die men voorheen had. En zo zou men dan elke keer opnieuw dienen te weerstaan aan zulk verval wanneer men beter in staat is tot de aanvaarding van datgene wat men zag als een zonde.

10. Vrijheid of corrumpering?

De goedheid van de mens is iets dat van nature ontstaat. Zoals de zorgzaamheid van een vrouw die zij zo spontaan kan omarmen. Toch kunnen mensen trachten te rebelleren tegen die spontane uitdrukking van goedheid. Dit kan een zekere vrijheid schenken. Zo zou een vrouw bv. kunnen trachten om komaf te maken met die neiging tot zorgzaamheid om zo een andere levenswijze te kunnen nastreven. En dat zij dat kan, schenkt haar dan de vrijheid om die andere levenswijze te kunnen omarmen. Ze zou bv. kunnen trachten om zich vaak niet langer bezig te houden met het nastreven van wat goed is. Ze zou bv. een kunstenares kunnen worden. En in de kunst hoeft men zich niet noodzakelijk bezig te houden met wat goed is. Men kan zich dan bezighouden met het geven van allerlei impressies. En dit lijkt op zich allemaal onschuldig te kunnen

zijn.

Maar het moreel verval lonkt. Want als men zich distantieert van die goedheid in zich dan is er het gevaar dat men soms dingen doet die niet zo onschuldig zouden zijn. Dit lijkt veelvuldig het geval te zijn in onze cultuur die toch wat doordrongen is van kapitalisme, consumentisme en een zekere egocentrisme. Denk bv. aan kledij die men massaal aankoopt ook al wordt die kledij mogelijk geproduceerd onder zeer zware arbeidsomstandigheden in een lagelonenland. Als iemand aan iemand anders zou stellen dat zij kledij draagt van een merk dat gekend zou staan om deel te nemen aan die brutale uitbuiting, dan zou die persoon zich mogelijk niet zo zeer schuldig voelen omdat zij toch die kledij draagt. Eerder zou die persoon het fout kunnen vinden dat zij eraan herinnerd wordt dat zij iets fout zou gedaan hebben. Toch lijkt men erg duidelijk te kunnen stellen dat zij niet onschuldig handelt. En dat zij het ook niet lijkt te behoeven om zich onschuldiger te gaan gedragen. Toch schenkt dit een andere levenswijze. Dus er is een zekere vrijheid. Zij zou haar imago kunnen vooropstellen. Zij zou mogelijk ook kunnen evolueren tot iemand die soms anderen kwetst door aan hen duidelijk te maken hoe zielig zij wel zouden zijn. Ze zou zich immers soms superieur kunnen voelen omwille van dat imago waar zij zich aan hecht. Zij zou ook kunnen genieten om anderen zo te tarten.

En het verval kan dan nog verder gaan. Waarbij men zich dan zou beginnen te focussen om anderen eigenlijk te corrumperen. Aldus, om met hun gevoelens te spelen om daar genot uit te halen. En men zou kunnen gaan geloven dat het onschuldig is om zich zo te gedragen. Immers, zij zijn zelf gecorrumpeerd wanneer zij zich zo willen gedragen. Zij zouden dan ook kunnen vinden dat het ‘goed’ is om anderen ook als dusdanig te corrumperen. Niet dat men niet zou beseffen dat wat men doet als fout zou kunnen geacht worden. Dat zou men dan vast heel goed beseffen. Maar er zou een geloof kunnen ontstaan dat het net onschuldig is om het omgekeerde te doen. Men zou dan snappen dat het eigenlijk kwaadaardig kan zijn volgens anderen. Maar voor zich zou het niet langer als kwaadaardigheid zijn. Men kan dus, volgens mij, kwaadaardigheid begaan zonder dat men het als kwaadaardig aanziet. Men stelt zich hierbij voorop als de eigen meester in het beslissen van wat toelaatbaar zou zijn en wat niet toelaatbaar zou zijn. En hoe ver men dan zou gaan, blijft een open vraag. Er bestaat het risico dat men veel te

ver gaat. Maar daarnaast heeft men zich dan ook haast volkomen losgemaakt van een levenswijze waarin men tracht om goed te zijn.

11. Zonde, onschuldige zonde en deugd

In deze tekst gaat het over de herkenning van de zonde, de onschuldige zonde en de deugd voor iemand. Het gaat dus niet over wat werkelijk een zonde, een onschuldige zonde of een deugd zou zijn. Het gaat over wanneer een persoon het als dusdanig zou herkennen.

Er is een herkenning van de zonde wanneer de persoon het zelf zou kunnen aanzien als een zonde. Het plegen van een moord zou bv. door velen in quasi alle omstandigheden als een zonde aanzien worden. Door sommigen niet. Maar zelfs zij zouden geneigd kunnen zijn om te weten dat ze iets verkeerd doen wanneer ze iemand zouden vermoorden. Zelfs wanneer iemand het haast als deugdzaam zou aanzien om iemand te vermoorden, zou er een begrip kunnen zijn dat wat men doet zeer goed als verkeerd kan beschouwd worden. Daarom lijkt er te kunnen gesteld worden dat er zelfs dan een herkenning van de zonde is. Slechts voor iemand die zowel vanuit het eigen standpunt als vanuit het standpunt van een ander zou vinden dat er helemaal niets verkeerd is aan het vermoorden van mensen, zou het moorden van mensen helemaal geen zonde zijn voor zich. (Met het standpunt van een ander bedoel ik eigenlijk het eigen standpunt dat men heeft over het standpunt van een ander maar bekeken vanuit het standpunt van de andere.)

Er zou een herkenning zijn van de onschuldige zonde bij datgene waarvan de persoon zich daadwerkelijk kan overtuigen dat er niets mis mee is. En dan zowel vanuit het eigen standpunt als vanuit het standpunt van een ander. Maar zonder het werkelijk te aanzien als iets deugdzaam vanuit het eigen standpunt én dat van een ander. Het zou bv. kunnen gaan over het hebben van losse relaties in plaats van het aangaan van een vaste relatie met een partner. Iemand zou kunnen vinden dat daar niets mis mee is en dat daar niets fout aan kan gevonden worden. Toch zou het best kunnen dat die persoon het hebben van losse relaties niet als iets deugdzaam aanziet. Die persoon zou het mogelijk deugdzaam vinden voor zichzelf omdat die losse relaties verlangt. Maar vanuit het standpunt van een ander zou die persoon kunnen begrijpen dat het ook als niet deugdelijk zou kunnen aanzien worden. Maar die persoon zou vanuit dat

standpunt het mogelijk ook niet aanzien als iets dat werkelijk verkeerd zou zijn. Daarom is het dan als de onschuldige zonde.

Er is dan een herkenning van de deugd bij datgene wat de persoon zelf als deugdzaam zou kunnen aanzien, zelfs wanneer anderen het niet als deugdzaam aanzien. Het gaat dus over iets waarvan men gelooft dat het goed is. Het zou bv. kunnen gaan over het bij elkaar blijven en het trouw blijven aan elkaar in een relatie. Dit zou een zekere toewijding vragen. Als men niet gelooft dat men dient trouw te blijven aan elkaar, dan is de kans veel groter dat men niet trouw zal blijven aan elkaar. Het is door het als een deugd te aanzien, aldus, door het te aanzien als iets dat goed zou zijn, dat men daar des te meer in zou kunnen slagen.

Bij de onschuldige zonde zou men ook kunnen geloven dat wat men dan doet goed is, maar het gaat dan meer louter over wat goed zou zijn voor zich. Of over wat men vindt dat goed zou zijn voor de andere opdat de andere het dan goed zou vinden voor zichzelf. Dus als men dan bv. zou geloven in het aangaan van losse relaties dan zou men kunnen proberen om de andere ertoe te verleiden dat zo'n losse relatie goed zou zijn voor zich of niet slecht zou zijn voor zich. Net zoals men zichzelf daartoe al zou kunnen verleid hebben. Men zou kunnen vinden dat wat men doet eigenlijk wel onschuldig is omdat men meent dat men zichzelf en de andere geen of weinig schade zou toebrengen. Maar als men toch herkent dat het als deugdelijk kan aanzien worden om een durende relatie te bekomen, dan zou men inzien dat men eigenlijk zondigt tegen die deugd. Opdat het dan de onschuldige zonde zou worden voor zich.

En zo zijn er dan drie categorieën die men kan verbinden met een lijn. Het eerste punt op die lijn is dan de zonde, het tweede punt is dan de onschuldige zonde en het derde punt is de deugd. En dan kan men zich in twee richtingen bewegen op die lijn. Ofwel weg van het deugdzame ofwel weg van de zonde. En als men weg van het deugdzame gaat, dan kan men zowel des te meer gaan naar wat een zonde is voor zich. Maar men kan ook des te meer gaan naar wat een onschuldige zonde is voor zich zonder datgene wat een zonde is voor zich op te zoeken.

Zo is het dus mogelijk om te spreken over een proces waarbij men richting het deugdelijke gaat zonder zelf te hoeven bespreken welke daden nu een zonde zouden zijn, een onschuldige zonde zouden zijn of een deugd zouden zijn.

Bij sommige daden lijkt er weinig twijfel te zijn. Er zal quasi niemand zijn die, vanuit het eigen standpunt en dat van een ander, het uiteindelijk als een deugd zou aanzien om, algemeen gesproken, mensen te doden en het als een zonde zou aanzien om mensen te laten leven. Maar bij sommige daden lijkt er meer twijfel te zijn onder mensen. De ene zou bv. kunnen vinden dat het straffen van kinderen deugdelijk is terwijl de andere het als een zonde zou kunnen beschouwen. Toch kunnen beiden vanuit hun opvattingen richting datgene gaan wat deugdelijker zou zijn voor hen.

Het is dan mogelijk dat twee personen, die zich ontwikkelen in de richting van wat deugdelijker is voor zichzelf, uiteindelijk des te meer andere opvattingen hebben over deugdelijkheid. De ene persoon zou bv. kunnen geloven dat het des te deugdelijker is om des te meer autoritair gedrag uit te oefenen terwijl de andere persoon zou kunnen geloven dat het des te deugdelijker is om des te minder autoritair gedrag uit te oefenen.

12. Verschillende uitdrukkingen van goedheid

Vanuit een bepaalde set waarden kan men tot verschillende uitdrukkingen komen van goedheid. Men zou het bv. als goed kunnen achten om kinderen te laten opgroeien tot volwassenen die vriendelijk zijn, die begrip hebben voor anderen en die later liefdevol zullen zijn naar hun kinderen. Dat is dan een set van waarden. Dit zal in zekere mate bepalen hoe men kinderen dient op te voeden maar ook niet helemaal. Men zou twee verschillende culturen kunnen bedenken die elk hierin zouden kunnen slagen.

In de ene cultuur zou er in sterke mate het gebruik kunnen zijn om geen seks te hebben voor het huwelijk. De meeste mensen zouden dan hun eerste seks neigen te hebben met hun echtgenoot of echtgenote. En als men ook veronderstelt dat men pas mag trouwen wanneer men volwassen is, dan zullen de meeste mensen in die cultuur ook geen seks neigen te hebben voor ze volwassen zijn.

In de andere cultuur zou men het als gezond kunnen achten dat jongeren reeds seks hebben met andere jongeren van een min of meer gelijke leeftijd. En mogelijk zelfs op jonge leeftijd, zoals bv. 13 jaar.

Beide culturen zouden uiteraard kunnen falen in het bereiken van die

waarden. Maar niet noodzakelijk. Ik neem aan dat het mogelijk is dat beide culturen zouden slagen in hun opzet om kinderen op te voeden volgens die set van waarden. Toch zou men het vanuit de ene cultuur ondenkbaar kunnen vinden wat men in die andere cultuur doet. Vanuit de ene cultuur zou men het als verkeerd kunnen achten dat men seks reeds zou toelaten vanaf die leeftijd. En vanuit de andere cultuur zou men het als verkeerd kunnen achten dat men seks haast verbiedt tot men zou trouwen.

Dit wil wel zeggen dat zij niet volkomen dezelfde set waarden hebben. Maar beide culturen hebben dus wel gemeenschappelijke waarden. En vanuit die gemeenschappelijke waarden willen zij eigenlijk hetzelfde bekomen voor hun kinderen. Alleen hebben ze verschillende interpretaties over hoe zij dat zouden horen te bekomen.

13. Een interpretatie van de gulden regel

De gulden regel stelt: “Gedraag je naar anderen zoals jij wilt dat zij zich naar jou zouden gedragen.”

Het probleem is dat er eigenlijk nog onvoldoende informatie aanwezig lijkt. Stel bv. dat iemand houdt van striktheid naar zich toe. Die striktheid naar zich zou motiverend kunnen zijn voor zich. Consequent zou die persoon dan ook naar anderen kunnen wensen strikt te zijn. En merk op dat die persoon zich dan gedraagt volgens de gulden regel. Maar merk ook op dat anderen die striktheid naar hen mogelijk helemaal niet zouden waarderen. Niet iedereen lijkt immers gebaat te zijn met zulke striktheid.

Men zou daarop de regel kunnen aanpassen: “Gedraag je naar anderen zoals zij willen dat jij zich naar hen zou gedragen.” Zo kan men voorkomen dat men iets doet dat zij als onwenselijk achten. Een probleem dat zich immers lijkt te kunnen stellen bij de gulden regel. Maar er lijkt meteen een nieuw probleem op te duiken. Want men wilt zich mogelijk niet altijd naar anderen gedragen op een wijze die zij als wenselijk achten. Dit zou bv. evenzeer kunnen leiden tot het doen wat zij willen. Aldus tot volgzaamheid.

Dus men kan niet zomaar doen wat de andere wilt. Men zou dan dienen rekening te houden met wat men zelf wilt. Maar wat men dan zelf wilt, lijkt wel voor de andere te hoeven werken. Dus men zou dan kunnen onderzoeken of men iets kan doen dat men wilt doen voor iemand anders

als datgene dat men wilt doen, iets is dat de andere ook zou kunnen willen.

14. Strategieën voor moralen

Hier wens ik twee strategieën te bespreken om moralen te realiseren.

De eerste strategie is een strategie van zelfloosheid. Men wijdt zich toe aan de andere met de bedoeling dat de andere zich geliefd en/of gewaardeerd zou voelen. En mogelijk ook met de bedoeling dat de andere dan aan zich waardering zou teruggeven omwille van wat men voor zich heeft gedaan. En die strategie kan uiteraard werken.

Het probleem is dat die strategie niet altijd werkt. Het is bv. mogelijk dat de andere eerder een eigendunk krijgt omwille van die waardering die men zich geeft. Het is ook mogelijk dat de andere een goede aangelegenheid heeft gevonden om van zich te profiteren wanneer men allerlei dingen wenst te doen voor zich.

Daarom is er ook een tweede strategie nodig. Bij deze strategie, in tegenstelling tot de eerste strategie, beoordeelt men niet enkel de eigen moralen maar ook de moralen van de andere.

Dus stel dat men bv. aanvankelijk bezig is met die eerste strategie. Men probeert waardering te geven aan iemand en dingen te doen voor iemand. Maar stel dat de andere niet echt tevreden is over zich. Misschien heeft men volgens de andere een foutje gemaakt en misschien verwijt de andere zich dat, ook al probeert men zoveel te doen voor de andere. De andere valt dan de moralen van zich aan. En men zou dan zelfs zichzelf kunnen bevragen. Men zou kunnen gaan denken dat men inderdaad een fout heeft gemaakt. En dat men niet aan de eigen moralen heeft kunnen voldoen. Waarna men mogelijk zou besluiten om nog meer diens best te doen.

En dit lijkt op zich al zeer riskant omdat de andere zo opnieuw van zich zou kunnen profiteren. Maar misschien wilt men de andere toch nog een kans geven. Misschien meent men dat de andere wel van zich wou profiteren maar dat het voor de andere allemaal relatief onschuldig was omdat hij/zij niet beter wist.

Maar misschien ook niet. Misschien wou de andere zich bij voorbaat schuldig laten voelen opdat de andere daarvan zou kunnen profiteren.

Waarbij die andere persoon dan doet alsof hij/zij werkelijk vindt dat men fout is. Zodat het kan lijken dat het werkelijk gaat om wat goed is en wat fout is. Terwijl het daar eigenlijk niet om zou gaan. Het lijkt eerder om macht te gaan. Waarbij de andere persoon dan doet wat hij/zij als goed acht ook al zou men dan de dupe zijn van dat gedrag. Opdat men uiteindelijk niet langer de meester zou zijn van de eigen moralen. Maar net de slaaf.

Daarom kan het belangrijk zijn om niet enkel de eigen moralen te beschouwen maar ook die van de andere. Want terwijl men zelf een foutje zou kunnen gemaakt hebben, lijkt de andere een grotere fout te begaan. En het lijkt zeer aannemelijk te zijn dat als men zich zou hebben gedragen zoals de andere, dat men van zichzelf zou vinden dat men een veel grotere fout heeft gemaakt. Men zou kunnen spreken over morele onredelijkheid. Men tracht om redelijk te zijn wanneer men zich gedraagt naar de andere op een wijze die men als goed acht. Terwijl de andere, opzettelijk of onopzettelijk, aan zich stelt dat men niet goed genoeg bezig is. En dat kan onredelijk zijn voor zich wanneer men inziet dat de andere, vanuit de eigen moralen, nog minder goed bezig lijkt te zijn dan zich. Want als men dat niet onredelijk zou vinden en alsnog de eigen (zogenaamde) fouten zou trachten te corrigeren, dan lijkt er geen enkele garantie te zijn dat de andere ook zo'n toegeving zou maken naar zich. Want alhoewel het belangrijk kan zijn dat men de eigen fouten corrigeert, is het evenzeer belangrijk dat de andere dat ook tracht te doen naar zich. Misschien wilt men wel water bij de wijn doen. Maar misschien wilt men ook niet de enige zijn die water bij de wijn doet.

Al betekent dit ook dat men het soms zou opgeven om moeite te blijven doen voor iemand anders. En dat kan wel degelijk, vanuit de eigen moralen, wat jammer lijken. De kans bestaat dat men gehoopt had dat er iets mooier zou uit voortvloeien. Soms zal dat waarschijnlijk haast niet haalbaar zijn geweest. Maar soms misschien wel. Maar dan helpt het dat men bij voorbaat kan inschatten hoe die persoon zich wenst te gedragen. Als men bv. zou inzien dat iemand anders meer bezig is met diens verwachtingen, dan zou men kunnen inzien dat de eigen verwachtingen door die persoon slechts in beperkte mate zullen beantwoord worden. Als men daar dan toch geen probleem mee zou hebben en als men toch allerlei verwachtingen van de andere wenst te beantwoorden omdat men meent dat er toch iets positief uit die relatie zou kunnen voortvloeien,

dan kan men dat alsnog proberen. Maar als men de andere verkeerd inschat, dan zou men zich evenzeer bedrogen kunnen voelen.

15. Meester, slaaf en liefde

Volgens Friedrich Nietzsche waren er enkel meester- en slaafmoralen. Los van zijn interpretatie daarvan lijkt het me nuttig om er zelf een interpretatie rond op te bouwen.

De interpretatie die ik wens voor te stellen draait rond een herkenning van wat een slaafse moraal is voor zich en wat een meestermoraal zou zijn voor zich. Als men bv. iets doet voor iemand en als men zo van zich laat misbruik maken of als men ervoor kiest om zich te laten gebruiken voor het voordeel van de andere, dan zou men dat als een slaafse moraal kunnen aanzien omwille van die volgzaamheid die af te dwingen is bij zich. Net zoals men een meestermoraal zou kunnen herkennen wanneer iemand die volgzaamheid kan afdwingen.

Maar soms lijkt er meer ruimte te zijn voor interpretatie. Stel bv. dat iemand vraagt om iets te doen voor zich en stel dat men die persoon kent en dat die persoon slechts om een gunst vraagt en dat die persoon niet van zich wilt profiteren. Dan zou men kunnen denken dat die persoon te veel van zich vraagt en als men dan zou ingaan op die gunst, dan zou het voor zichzelf als een slaafse moraal kunnen zijn. Echter, men zou ook kunnen denken dat men iemand wilt zijn die zo'n gunst wel wilt inlossen omdat men inziet dat men niet van zich profiteert en omdat men inziet dat men iets nuttig bereikt wanneer men die gunst inlost. En dan zou het als een meestermoraal kunnen zijn voor zich.

Of stel dat iemand dominant probeert te zijn, dan zou men kunnen vaststellen dat men zich niet helemaal heeft kunnen gedragen volgens hoe men zich wou gedragen omdat de persoon die dominant wou zijn zich dat verhinderde. Als men dan de eigen moralen bekijkt vanuit het perspectief van de andere, dan zou het op een slaafse moraal lijken. Maar mogelijk heeft men wel degelijk in aanzienlijke mate zich kunnen gedragen volgens hoe men dat wou. En wanneer men dan de eigen moralen volgens dat standpunt bekijkt, dan zou men mogelijk herkennen dat de eigen moralen meer meesterlijk dan slaafs waren.

Wanneer er meer ruimte is voor interpretatie, dan lijkt men een bepaalde daad zowel te kunnen zien als de uitvoering van een slaafse moraal of

een meestermoraal. Daarom lijkt het belangrijk te zijn om zelf te kunnen bepalen of inschatten of een bepaald gedrag al dan niet zou getuigen van de uitvoering van een slaafse moraal of een meestermoraal voor zich.

Soms weert iemand bepaalde moralen omdat die moralen voor die persoon als slaafse moralen zouden zijn. Zo kan men allerlei volgzaamheid voorkomen. Maar zo zou men ook allerlei moralen niet wensen te vervullen omdat men denkt dat men al te gewillig zou zijn terwijl men misschien evenzeer diezelfde moralen als meestermoralen had kunnen aanzien.

Als er dan aangenomen wordt dat men zelf in voldoende mate zou kunnen inschatten of een moraal al dan niet voor zich als een meestermoraal zou kunnen zijn, dan zou men het als positief kunnen aanzien om in staat te zijn om zoveel mogelijk moralen te kunnen vervullen als die moralen als een meestermoraal zouden kunnen aanzien worden. Dus men zou kunnen onderzoeken welke moralen men allemaal kan vervullen voor anderen zonder zelf onnodig volgzaam te worden.

Hier is één opvatting: men dient niet volgzaam te zijn louter omdat iemand het van zich eist, tenzij er een ware noodzaak is voor iemand anders. Dus als iemand bv. aan het verdrinken is en van zich eist dat men zich komt redden, dan zou men het, indien men kan zwemmen, horen te doen. En als die persoon stelt dat men zich mag laten verdrinken, dan zou men het nog horen te doen. Dit zou men niveau 1 kunnen noemen. Bij niveau 1 is er de totale plicht.

Maar als nu iemand van zich zou eisen om zich lief te hebben zoals die persoon dat wilt, dan zou er een behoefte kunnen zijn bij die persoon maar geen noodzaak. Terwijl die persoon die liefde eist alsof het een noodzaak zou zijn. Maar omdat die noodzaak er niet is, zou men zelf een vrijheid hebben. Een vrijheid om volgzaamheid te mijden.

Echter, als iemand diens liefde wilt omdat die persoon zich graag ziet en als die persoon diens liefde niet eist maar vraagt, dan zou men de behoefte voor diens liefde wel kunnen willen vervullen. Opdat die persoon zou bevredigd zijn in die behoefte. En dan zou men nog steeds trachten te geven wat de andere persoon wilt. Dit zou men niveau 2 kunnen noemen, de vrijwillige plicht.

Maar als niveau 1 en niveau 2 nu niet aan de orde zouden zijn, zou men

dan nog een moraal kunnen vervullen voor anderen? En dat zou mogelijk kunnen zijn. Men zou nog steeds andere mensen kunnen dienen ook al hebben zij daar geen noodzaak of behoefte voor. Dit zou dan niveau 3 zijn. De vrijwillige gunst.

Iemand die de moralen op deze 3 niveaus zou wensen te vervullen, lijkt mij liefdevol te willen handelen. Dus er lijkt mij een relatie te zijn tussen liefde en het willen vervullen van moralen voor anderen, zolang men bij die moralen niet onnodig volgzaam zou worden.

Dit gezegd zijnde, indien men ook daadwerkelijk zulke liefde of goedheid wilt nastreven, dan zal men ook de eigen vrijheid in zekere mate inperken. Als iemand zich bv. om een gunst vraagt, dan kan men des te meer vrijheid behouden wanneer men niet op die gunst ingaat opdat men kan doen wat men wilt. Wanneer men wel op die gunst wilt ingaan, dan staat men toe dat men de eigen vrijheid in zekere mate inperkt. Eigenlijk perkt men de eigen vrijheid in om de vrijheid van iemand anders te bevorderen. Want diegene waarvoor die gunst wordt ingelost, zal hierbij een toename van vrijheid hebben. Men zou dan ook dienen te aanvaarden dat men de eigen vrijheid inperkt voor die van een ander. Iets wat alleen mogelijk lijkt als datgene wat men wilt doen voor de andere belangrijker is voor zich dan datgene dat men wilt doen voor zichzelf.

16. Moralen laten zijn

De moraal van de andere kan een moraal zijn waarmee de andere zich tracht te domineren. De andere zou bv. aan zich kunnen stellen wat men zou horen te doen en waarom men het zou horen te doen omdat hij/zij dat van zich wilt. Terwijl men mogelijk dat helemaal niet wilt. Als men dan toch deed wat de andere van zich wou, dan zou men zich hebben laten domineren terwijl men dat niet wou. Daarom kan men stellen dat de moralen die dienen om zich te domineren, geenszins horen toegestaan te worden door zich. (Tenzij er mogelijk een derde partij van afhangt.) Maar wat met de moralen waarmee men zich niet tracht te domineren?

Omdat de andere dan zich niet tracht te domineren, zou het kunnen dat men dan de andere zou neigen te domineren. En dit kan zelfs gebeuren zonder dat men het wilt. Stel bv. dat men iemand wilt helpen. En stel dat de andere persoon niet wilt geholpen worden omdat die hulp zich de

indruk geeft dat men zich aanziet als iemand die niet voor zichzelf kan zorgen. Als die persoon dan toch op die hulp ingaat, dan zou die persoon achteraf het gevoel kunnen hebben dat men zich iets heeft laten doen wat men eigenlijk niet wou, namelijk, ingaan op die hulp. Alsof men die persoon, mogelijk ongewild, heeft gedomineerd.

Aangenomen dat men anderen niet wilt domineren omdat men zelf ook niet wilt gedomineerd worden, zou men dan soms de moraal van de andere dienen te laten zijn. Dus als men dan bv. zou merken dat die andere persoon die hulp niet wilt, dan zou men kunnen stoppen met het aanbieden van die hulp. Zodat men eigenlijk gehoorzaamt aan die moraal van de andere omdat men anders de andere zou trachten te domineren. Aldus, de andere persoon wilt niet geholpen worden en men luistert opdat men de moraal van die andere persoon zou kunnen dienen.

Natuurlijk, in sommige situaties zou men de moraal van de andere alsnog niet willen dienen. Het zou immers kunnen dat de situatie net andersom is, namelijk, dat men in een positie is van iemand die wilt dat men diens moralen zou laten zijn. Als men in het vorige voorbeeld diegene is die geen hulp wilt, dan zou men niet de moralen van de andere willen laten zijn. Want men wilt geen hulp.

Maar een zekere bereidheid om de moraal van de andere te laten zijn, kan ervoor zorgen dat men meer open staat voor hoe de andere iets ziet. Opdat men daar dan meer rekening mee kan houden.

17. De morele imperatief

Bij het voorkomen van kwaadaardigheid zouden sommige mensen niet meer zien dat ze hierbij zelf iets kwaadaardigs doen. Dus als er bv. terroristen zijn die gruwelijke daden plegen en als men ze dan allemaal zou vermoorden opdat ze niet langer die gruwelijke daden kunnen plegen, dan zou dat iets goed zijn volgens hen en dan zou daar geen kwaadaardigheid in schuilen volgens hen. Ik wens wel die kwaadaardigheid te herkennen. Ik denk niet dat mensen doden ineens iets wordt dat goed is omdat men daarmee andere mensen kan redden. Het blijft iets kwaadaardigs. Vandaar de volgende redenatie:

Het is kwaadaardig om kwaadaardigheid uit te oefenen om kwaadaardigheid te voorkomen wanneer men die kwaadaardigheid kan voorkomen door minder kwaadaardigheid te veroorzaken. Anders

gezegd: men kan geen kwaadaardigheid rechtvaardigen om iets kwaadaardigs te voorkomen wanneer men dat had kunnen voorkomen door minder kwaadaardigheid te veroorzaken.

Als men bv. zou weten dat enkele mensen een aanslag willen plegen, dan zou dit kunnen voorkomen worden door hen neer te schieten. Maar als men hen ook zou kunnen arresteren, dan kan men niet rechtvaardigen dat men het grotere kwaad, hen doden, zou uitoefenen om die aanslag te voorkomen.

Anderzijds, als iets kwaadaardigs gebeurt of zal gebeuren en als men dat niet kan voorkomen tenzij men kwaadaardigheid veroorzaakt, zo min mogelijk, om te voorkomen dat grotere kwaadaardigheid zou gebeuren, zou men het dan niet horen te doen? Want als men dat niet zou doen, dan zou men die grotere kwaadaardigheid hebben laten bestaan terwijl men, vanuit een moreel perspectief, men minder kwaadaardigheid zou verkiezen boven meer kwaadaardigheid.

Men zou bv. iemand arresteren die een aanslag zou plegen ook al zou men weten dat die persoon vele folteringen zou kunnen doorgaan eens die gearresteerd is. Waarbij men dan die folteringen als minder kwaadaardig zou aanzien als de (mogelijke) doden die er zouden gevallen zijn bij die aanslag.

In dat voorbeeld zouden er nog alternatieve scenario's kunnen bedacht worden. Maar het lijkt zeker mogelijk dat iemand die moreel zou willen handelen, soms iets kwaadaardigs zou hoeven te doen.

Maar iemand die moreel is, wilt niet iets kwaadaardigs doen. En hij/zij zal neigen te zoeken wat er dient te gebeuren opdat men kwaadaardigheid kan voorkomen zonder kwaadaardigheid te veroorzaken. Echter, er werd gesteld dat er kwaadaardigheid kan bestaan die men niet kan voorkomen zonder kwaadaardigheid te veroorzaken. Maar omdat de persoon voor zichzelf wilt mijden dat die kwaadaardigheid zou hoeven uit te oefenen om kwaadaardigheid te voorkomen, zou die persoon mogelijk nog harder willen proberen om toch geen kwaadaardigheid hoeven uit te oefenen om die kwaadaardigheid te kunnen voorkomen. Dus doordat de persoon tegelijkertijd iets kwaadaardigs zou hoeven te doen en het niet wilt doen, wilt men er zich niet bij neerleggen om mogelijk nog harder te proberen om die kwaadaardigheid te voorkomen zonder kwaadaardigheid te

veroorzaken. Of door minder kwaadaardigheid te veroorzaken. En zo ontstaat er iets wat ik als een morele imperatief beschouw.

En het bestaan van zo'n morele imperatief lijkt ook een geldigheid te kunnen hebben. Als men bv. iets wilt veranderen aan de samenleving, dan kan dit eerst onmogelijk lijken tenzij men zelf agressie gaat vertonen. Maar als men daar niet aan wilt toegeven en toch niet wilt opgeven, en zeker wanneer meerdere mensen denken zoals zich, dan zou er evenzeer een revolutie kunnen plaatsgrijpen die, hopelijk dan toch, niet zo gewelddadig zou hoeven te zijn. En het is ook die morele imperatief die mensen bij elkaar kan brengen. Men toont aan elkaar dat er geen onverschilligheid is. En doordat men dat inziet bij elkaar lijkt er ineens iets mogelijk te worden dat voorheen niet mogelijk kon worden.

18. De laatste held

Lang geleden, in een land hier ver vandaan, was er een land waarin iedereen opgroeide tot een held. Hun belangrijkste regel was: als er iemand in nood is die kan gered worden, dient men die persoon te redden. Zelfs wanneer men er zelf het leven voor zou laten. En iedereen deed dat.

Maar die regel raakte langzaam aan wat in verval. Soms was er al eens iemand die weigerde om iemand te redden wanneer diens eigen leven in gevaar zou komen. En sommige mensen vroegen zich af: "Als die persoon niet het eigen leven waagt, waarom zou ik het dan doen?"

En zo raakte die regel nog meer in verval. Nog minder mensen waagden het eigen leven voor dat van een ander. En dan begonnen sommige mensen te denken: "Als ik iemand red en hierbij mijn eigen leven in gevaar zou brengen, dan zou het kunnen dat ik iemand red die mij zelf niet zou komen redden in eenzelfde situatie. En er zijn er reeds zovelen die hun leven niet zouden wagen voor mij. Misschien dien ik dan ook niet mijn eigen leven te wagen."

Uiteindelijk waren er nog maar weinig echte helden over. Na een tijd begon men zelfs te denken dat er geen echte helden meer waren. Want er was nergens nog een bericht over iemand die zo'n heldendaad had ondernomen.

Vele jaren gingen voorbij tot ineens in de krant te lezen was: "Held sterft

bij haar reddingspoging. Was het de laatste held?” Enkele kinderen die het samen aan het lezen waren, waren zo verbaasd. Eén van hen zei: “Haha, de laatste dwaas is gestorven!” Waarop een ander kind antwoordde: “Ja, alsof wij zouden willen gered worden!” Er volgde een korte stilte.

Bronvermelding

[1] Noffke Nora; Christian Daniel; Wacey David; Hazen Robert M. (8 November 2013). “Microbially Induced Sedimentary Structures Recording an Ancient Ecosystem in the ca. 3.48 Billion-Year-Old Dresser Formation, Pilbara, Western Australia", http://online.liebertpub.com/doi/abs/10.1089/ast.2013.1030

[2] Science Daily, “World's Oldest Ritual Discovered -- Worshipped The Python 70,000 Years Ago”, http://www.sciencedaily.com/releases/2006/11/061130081347.htm

[3] European Central Bank, What are minimum reserve requirements?, https://www.ecb.europa.eu/explainers/tell-me/html/minimum_reserve_req.en.html

[4] Money as debt, http://www.moneyasdebt.net

[5] Reuters, “ECB's Greek debt cannot be restructured”, http://www.reuters.com/article/2015/07/06/eurozone-greece-noyer-idUSP6N0WP01320150706

[6] William T. Still. (Regisseur). (1996). *The Money Masters* [Documentaire].

[7] Michael D. Bordo; Christopher Erceg; Andrew Levin; Ryan Michaels. “NBER WORKING PAPER SERIES: THREE GREAT AMERICAN DISINFLATIONS”, http://www.nber.org/papers/w12982.pdf

[8] Wikipedia, “United States Note”, https://en.wikipedia.org/wiki/United_States_Note

[9] VOX, Paul De Grauwe, “The ECB grants debt relief to all Eurozone nations except Greece”, http://voxeu.org/article/ecb-grants-debt-relief-all-eurozone-nations-except-greece

[10] De Tijd, “Koopkracht stijgt voor het eerst sinds crisis”, https://www.tijd.be/politiek-economie/belgie/economie/koopkracht-stijgt-voor-het-eerst-sinds-crisis/9861235.html

[11] New York Times, “Most Aid to Athens Circles Back to Europe”, https://www.nytimes.com/2012/05/30/business/global/athens-no-longer-sees-most-of-its-bailout-aid.html?_r=0

[12] Bloomberg, “Guess Which Mediterranean Economy Didn’t Crumble”, https://www.bloomberg.com/opinion/articles/2019-04-15/greek-debt-is-a-favorite-of-bond-investors

[13] Open Europe, “A guide to the constitutional treaty”, http://archive.openeurope.org.uk/Content/Documents/PDFs/guide.pdf

[14] Corporate Europe, “Policy Prescriptions”, https://corporateeurope.org/sites/default/files/20150904_bigpharma_web.pdf

[15] Economic Policy Institute, “Heading SoutH, U.S.-Mexico trade and job displacement after NAFTA“,

https://www.epi.org/files/page/-/BriefingPaper308.pdf

[16] Investopedia, “NAFTA's Winners and Losers”, https://www.investopedia.com/articles/economics/08/north-american-free-trade-agreement.asp#mexico

[17] CEPR, “Did NAFTA help Mexico?”, http://cepr.net/documents/nafta-20-years-2014-02.pdf

[18] New Labor Forum, “MEXICO SINCE NAFTA: Elite Delusions and the Reality of Decline”, https://newlaborforum.cuny.edu/2011/10/05/mexico-since-nafta-elite-delusions-and-the-reality-of-decline/

[19] Wikipedia, “European Union free trade agreements”, https://en.wikipedia.org/wiki/European_Union_free_trade_agreements

[20] Wikipedia, “Gloeivis”, http://nl.wikipedia.org/wiki/Gloeivis

[21] CNN, “Is human chip implant wave of the future?” http://edition.cnn.com/TECH/computing/9901/14/chipman.idg/

[22] The Verge, “Cyborg America: inside the strange new world of basement body hackers”, https://www.theverge.com/2012/8/8/3177438/cyborg-america-biohackers-grinders-body-hackers

[23] Nature, “Mind-controlled robot arms show promise”, https://www.nature.com/news/mind-controlled-robot-arms-show-promise-1.10652

[24] Nature, “Minimally invasive endovascular stent-electrode array for high-fidelity, chronic recordings of cortical neural activity”, http://www.nature.com/nbt/journal/v34/n3/full/nbt.3428.html

[25] Tao Zhou; Guosong Hong; Tian-Ming Fu; Xiao Yang; Thomas G. Schuhmann; Robert D. Viveros; Charles M. Lieber, “Syringe-injectable mesh electronics integrate seamlessly with minimal chronic immune response in the brain”, http://www.pnas.org/content/114/23/5894

[26] Medical Express, “Brain implant tested in human patients found to improve memory recall”, https://medicalxpress.com/news/2017-11-brain-implant-human-patients-memory.html

[27] Abstracts Online ,”168.18 / SS45 - Fixing broken memory: Facilitation of delayed match to sample working memory in human subjects via a neural prosthetic for human memory“, http://www.abstractsonline.com/pp8/index.html#!/4376/presentation/11106

[28] Scientific American, “Deforestation and Its Extreme Effect on Global Warming”, https://www.scientificamerican.com/article/deforestation-and-global-warming/

[29] Union of Concerned Scientists, “Tropical Deforestation and Global Warming”, https://www.ucsusa.org/global-warming/solutions/stop-deforestation/tropical-deforestation-and-1.html#.XFNJb8Z7k8p

[30] Federaal Planbureau, “Towards 100% renewable energy in Belgium by

2050“ , https://www.plan.be/publications/publication-1191-nl-towards+100pct+renewable+energy+in+belgium+by+2050

[31] FEBEG, “Statistieken Elektriciteit”, https://www.febeg.be/statistieken-elektriciteit

[32] Engie Elektrabel, “Spaarbekken centrale Coo”, http://corporate.engie-electrabel.be/wp-content/uploads/2016/04/160420_engie_centrales_coo_nl_web.pdf

[33] World Resources Institute, “World Greenhouse Gas Emissions: 2005”, https://www.wri.org/resources/charts-graphs/world-greenhouse-gas-emissions-2005

[34] New Scientist, “Wereldprimeur voor kerncentrale Petten”, https://newscientist.nl/nieuws/kerncentrale-petten-start-experiment-met-thorium/

[35] The Environmental Working Group, “Meat eater’s Guide to climate change + health”, https://static.ewg.org/reports/2011/meateaters/pdf/methodology_ewg_meat_eaters_guide_to_health_and_climate_2011.pdf

[36] Skeptical Science, “How much does animal agriculture and eating meat contribute to global warming?“, https://skepticalscience.com/animal-agriculture-meat-global-warming.htm

[37] Vaclav Smil (2002), “Worldwide transformation of diets, burdens of meat production andopportunities for novel food proteins”, http://vaclavsmil.com/wp-content/uploads/docs/smil-article-2002-enzme1.pdf

[38] Gidon Eshel; Alon Shepon; Tamar Makov; Ron Milo (2014), “Land, irrigation water, greenhouse gas, and reactivenitrogen burdens of meat, eggs, and dairy production in the United States”, https://www.pnas.org/content/pnas/111/33/11996.full.pdf

[39] Steve Sorrell; Richard Miller; Roger Bentley; Jamie Speirs (2010), “Oil futures: A comparison of global supply forecasts”, https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0301421510002946

[40] Huffington Post, “Meet The World’s Most Loving Girlfriends — Who Also Happen To Be Video Games”, http://www.huffingtonpost.com/2014/01/21/loveplus-video-game_n_4588612.html

[41] Errol Morris. Regisseur. (1996). *The Fog of War: Eleven Lessons from the Life of Robert S. McNamara*. [Documentaire]

[42] The Guardian, “Thank you Vasili Arkhipov, the man who stopped nuclear war”, https://www.theguardian.com/commentisfree/2012/oct/27/vasili-arkhipov-stopped-nuclear-war

[43] Wikipedia, Xenoestrogen,

https://en.wikipedia.org/wiki/Xenoestrogen#Impact

[44] Piñeyro-Nelson A; Van Heerwaarden J; Perales HR; Serratos-Hernández JA; Rangel A; Hufford MB; Gepts P; Garay-Arroyo A; Rivera-Bustamante R; Alvarez-Buylla ER (February 2009). "Transgenes in Mexican maize: molecular evidence and methodological considerations for GMO detection in landrace populations", http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC3001031

[45] Wegier, A.; Piñeyro-Nelson, A.; Alarcón, J.; Gálvez-Mariscal, A.; Álvarez-Buylla, E. R.; Piñero, D. (2011). "Recent long-distance transgene flow into wild populations conforms to historical patterns of gene flow in cotton (Gossypium hirsutum) at its centre of origin", https://www.researchgate.net/publication/51620808_Recent_long-distance_transgene_flow_into_wild_populations_conforms_to_historical_patterns_of_gene_flow_in_cotton_Gossypium_hirsutum_at_its_centre_of_origin

[46] Aono, M.; Wakiyama, S.; Nagatsu, M.; Kaneko, Y.; Nishizawa, T.; Nakajima, N.; Tamaoki, M.; Kubo, A.; Saji, H. (2011). "Seeds of a possible natural hybrid between herbicide-resistant Brassica napus and Brassica rapa detected on a riverbank in Japan", https://www.researchgate.net/publication/51897770_Seeds_of_a_Possible_Natural_Hybrid_between_Herbicide-Resistant_Brassica_napus_and_Brassica_rapa_Detected_on_a_Riverbank_in_Japan

[47] Angelika Hilbeck, Martin Baumgartner, Padruot M. Fried, Franz Bigler (2014). "Effects of transgenic Bacillus thuringiensis corn-fed prey on mortality and development time of immature Chrysoperla cornea (Neuroptera: Chrysopidae)", https://www.researchgate.net/publication/233639938_Effects_of_transgenic_Bacillus_thuringiensis_corn-fed_prey_on_mortality_and_development_time_of_immature_Chrysoperla_carnea_Neuroptera_Chrysopidae

[48] Oke, et al., "Hybridization between Genetically Modified Atlantic Salmon and Wild Brown Trout Reveals Novel Ecological Interactions.", http://rspb.royalsocietypublishing.org/content/royprsb/280/1763/20131047.full.pdf

[49] Monthly Review, "GMOs: Capitalism's Distortion of Biological Processes", https://monthlyreview.org/2015/03/01/gmos-capitalisms-distortion-of-biological-processes/

[50] Science, "The mutagenic chain reaction: A method for converting heterozygous to homozygous mutations" http://science.sciencemag.org/content/348/6233/442

[51] Nature, “CRISPR, the disruptor” http://www.nature.com/news/crispr-the-disruptor-1.17673
[52] Wikipedia, “Neurogrid”, https://en.wikipedia.org/wiki/Neurogrid
[53] Information Clearing House, “The Secret Wars of the CIA”, http://www.informationclearinghouse.info/article4068.htm
[54] Countercurrents, “Deaths In Other Nations Since WW II Due To Us Interventions”, http://www.countercurrents.org/lucas240407.htm
[55] Noam Chomsky, “Why Americans Should Care about East Timor”, http://www.chomsky.info/articles/19990826.htm
[56] CNN, “Why the war in Iraq was fought for Big Oil”, http://edition.cnn.com/2013/03/19/opinion/iraq-war-oil-juhasz/index.html
[57] Salon, “Seven countries in five years”, http://www.salon.com/2007/10/12/wesley_clark/
[58] The Telegraph, “Wikileaks: Saudis 'chief funders of al-Qaeda’”, http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/wikileaks/8182847/Wikileaks-Saudis-chief-funders-of-al-Qaeda.html
[59] Strategic Culture, “9/11: Bush's Guilt, and the 28 Pages”, http://www.strategic-culture.org/news/2016/07/20/9-11-bushs-guilt-and-28-pages.html
[60] Democracy Now, “Obama’s Trillion-Dollar Nuclear-Arms Train Wreck”, https://www.democracynow.org/2016/4/15/obama_s_trillion_dollar_nuclear_arms,
[61] Common Dreams, “Almost 2,500 Now Killed by Covert US Drone Strikes Since Obama Inauguration Six Years Ago”, http://www.commondreams.org/news/2015/02/02/almost-2500-now-killed-covert-us-drone-strikes-obama-inauguration-six-years-ago
[62] New York Times, “Drone Strike Statistics Answer Few Questions, and Raise Many”, https://www.nytimes.com/2016/07/04/world/middleeast/drone-strike-statistics-answer-few-questions-and-raise-many.html
[63] World Affairs, “Putin’s political prisoners”, http://www.worldaffairsjournal.org/blog/vladimir-kara-murza/putins-political-prisoners
[64] Wikipedia, “1999 Russian apartment bombings”, https://en.wikipedia.org/wiki/1999_Russian_apartment_bombings
[65] WND, “Russia's terrorist bombings”, http://www.wnd.com/2000/01/6414/
[66] Foreign Policy, “Seven Questions: A Little KGB Training Goes a Long Way”, http://foreignpolicy.com/2007/07/25/seven-questions-a-little-kgb-training-goes-a-long-way/
[67] Reuters, “NATO to send troops to deter Russia, Putin orders snap checks”, http://www.reuters.com/article/us-nato-russia-idUSKCN0Z01BC
[68] Wikipedia, “Nato Missile Defense System”,

https://en.wikipedia.org/wiki/NATO_missile_defence_system

[69] New York Times, "Netanyahu Denounced for Saying Palestinian Inspired Holocaust", http://www.nytimes.com/2015/10/22/world/middleeast/netanyahu-saying-palestinian-mufti-inspired-holocaust-draws-broad-criticism.html

[70] BBC, "Arming Syrian rebels: Where the US went wrong." http://www.bbc.com/news/magazine-33997408

[71] Financial Times, "Qatar bankrolls Syrian revolt with cash and arms", http://ig-legacy.ft.com/content/86e3f28e-be3a-11e2-bb35-00144feab7de#axzz5V0Eivtue

[72] National Geographic, "The drones come home," http://ngm.nationalgeographic.com/2013/03/unmanned-flight/horgan-text

[73] Global Research, "New Figures: Almost 1,500 US/UK Drone Strikes in Afghanistan Since 2009", http://www.globalresearch.ca/new-figures-almost-1500-usuk-drone-strikes-in-afghanistan-since-2009/5311217

[74] Wikipedia, "Iran–U.S. RQ-170 incident", http://en.wikipedia.org/wiki/Iran-US_RQ-170_incident

[75] CNN, "Obama: 'No doubt' U.S. drones have killed civilians", http://edition.cnn.com/2016/04/01/politics/obama-isis-drone-strikes-iran/index.html

[76] The Intercept, "The Assassination Complex", https://theintercept.com/drone-papers/the-assassination-complex

[77] Wall Street Journal, "American, Italian Hostages Killed in CIA Drone Strike in January", https://www.wsj.com/articles/american-italian-hostages-killed-in-cia-drone-strike-in-january-1429795801

[78] The Verge, "New AI research makes it easier to create fake footage of someone speaking", https://www.theverge.com/2017/7/12/15957844/ai-fake-video-audio-speech-obama

[79] Lyrebird, https://lyrebird.ai/demo/

[80] PC Magazine, "Lyrebird Can Listen and Copy Any Voice in One Minute", https://www.pcmag.com/news/353244/lyrebird-can-listen-and-copy-any-voice-in-one-minute

[81] New York Times magazine, "The Agency", https://www.nytimes.com/2015/06/07/magazine/the-agency.html

[82] New York Times, "Fake Russian Facebook Accounts Bought $100,000 in Political Ads", https://www.nytimes.com/2017/09/06/technology/facebook-russian-political-ads.html

[83] Business Insider, "'Our task was to set Americans against their own government': New details emerge about Russia's trolling operation", http://uk.businessinsider.com/former-troll-russia-disinformation-campaign-

trump-2017-10?op=1&r=US&IR=T

[84] Huffington post, "Ali Mohammed Al-Nimr Sentenced To Crucifixion In Saudi Arabia For Attending Pro-Democracy Protest", http://www.huffingtonpost.co.uk/2015/09/22/teenager-sentenced-to-death-by-crucifixion-in-saudi-arabia_n_8177584.html

[85] Future of Life Institute, "Autonomous Weapons: an Open Letter from AI & Robotics Researchers", http://futureoflife.org/open-letter-autonomous-weapons/

[86] Oxfam, "An economy of the 1 %", https://www.oxfam.org/sites/www.oxfam.org/files/file_attachments/bp210-economy-one-percent-tax-havens-180116-en_0.pdf

[87] Countercurrents, "Audit Of The Federal Reserve Reveals $16 Trillion In Secret Bailouts", http://www.countercurrents.org/bailout240711.htm

[88] Reuters, "The life and times of ECB quantitative easing, 2015-18", https://www.reuters.com/article/us-eurozone-ecb-qe-idUSKBN1OB1SM

[89] Mo*, "Roemloze groenten en fruit", https://www.mo.be/video/roemloze-groenten-en-fruit

[90] European Central Bank, What are minimum reserve requirements?, https://www.ecb.europa.eu/explainers/tell-me/html/minimum_reserve_req.en.html